T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ) ANABİLİM DALI

ÇANAKKALE SAVAŞLARI'NIN DENİZ CEPHESİ

Doktora Tezi

Figen ATABEY

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ) ANABİLİM DALI

ÇANAKKALE SAVAŞLARI'NIN DENİZ CEPHESİ

Doktora Tezi

Figen ATABEY

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Azmi SÜSLÜ

Ankara - 2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ) ANABİLİM DALI

ÇANAKKALE SAVAŞLARI'NIN DENİZ CEPHESİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı : Prof.Dr.Azmi SÜSLÜ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof.Dr.Azmi SÜSLÜ	
Prof.Dr.Kurtuluş KAYALI	
Prof.Dr.Necdet HAYTA	
Prof.Dr.Neşe ÖZDEN	
Prof.Dr.Vahdet KELEŞYILMAZ	

Tez Sınavı Tarihi: **19 Ekim 2010**

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (21/10/2010)

Figen ATABEY

İ Ç İ N D E K İ L E R

		Sayfa No
ÖNSÖZ		**VIII**
KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ		**XI**
KISALTMALAR		**XVIII**
GİRİŞ		**1**

BİRİNCİ BÖLÜM
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN SIKLET MERKEZİ: BOĞAZLAR

1.1	Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Deniz Gücü'ne Genel Bir Bakış	**7**
1.2.	Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Genel Siyasi Durum	**11**
1.3.	Genel Seferberliğin İlanı'nı Takiben Boğaz Önünün Takviye Çalışmaları Ve Alman Gemilerinin Osmanlı Donanması'na Katılmaları Olayı	**17**
1.4.	Osmanlı Donanması'nın Karadeniz'deki Rus Limanlarını Bombardımanı	**28**
1.5.	Karadeniz Olayı Sonucu Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi	**37**
1.6	"Cihan Savaşı"nın Kısa Yolu: Birleşik Filo'nun 3 Kasım 1914'te Boğaz Giriş İstihkâmlarını Bombardımanı İle Denizlerin Kapısının Aralanması	**42**

İKİNCİ BÖLÜM
ÇANAKKALE DENİZ SAVAŞLARI'NA UZANAN SÜREÇ

2.1.	Çanakkale Boğazı'nın Stratejik Önemi	**47**
2.2.	Çanakkale Cephesi'nin Açılış Nedenleri	**53**
2.3.	İtilâf Devletleri Tarafından Çanakkale Cephesi'nin Açılması Kararının Alınması	**60**
	2.3.1.İtilâf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'nı Zorlama Düşünceleri	**60**
	2.3.2.İngiltere'nin Çanakkale Boğazı'na Denizden Taarruz Planı	**68**
	2.3.3. Çanakkale Boğazı'na Denizden Taarruz Planının Onaylanması	**71**
	2.3.4. Çanakkale Boğazı Önünde Birleşik Filo	**80**
2.4.	Çanakkale'de Türk Tarafının Savaş Hazırlıkları	**82**
	2.4.1.Çanakkale Boğazı'nın Coğrafi Konumu	**82**
	2.4.2. Genel Seferberliğin İlanı'nda Çanakkale'de Savunma Tertibâtı	**84**

2.4.3. Çanakkale Boğazı'nın Savunma Tertibâtını Güçlendirme Çalışmaları **92**

2.4.3.1. Mayın Hatlarının Tesisi **98**

2.4.3.2. Deniz Bataryalarının Tesisi **103**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
18 MART 1915 ÖNCESİ BİRLEŞİK FİLO'NUN DENİZ HAREKÂTI VE 18 MART 1915 ÇANAKKALE BOĞAZI MUHAREBESİ

3.1. Boğaz Dış Tabyalarının Tahrip Edilmesi **107**

3.1.1. 19 Şubat 1915 Bombardımanı **107**

3.1.2. 25 Şubat 1915 Bombardımanı **114**

3.2. Boğaz İç Tabyalarının Tahrip Edilmesi **120**

3.3. 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi Öncesi Birleşik Filo'nun Mayın Arama ve Tarama Faaliyetleri **136**

3.4. 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi Öncesi Londra'daki Faaliyetler **142**

3.5. Nusret Mayın Gemisi'nin Erenköy Koyu Önünde Kurduğu Engel **151**

3.6. Birleşik Filo'nun 18 Mart 1915 Çanakkale Boğaz Muharebesi Harekât Planı **159**

3.7. 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi **162**

3.7.1.Çanakkale Boğazı Muharebesi'nin Muhasebesi-Suya Düşen Emperyalizm **177**

3.7.2.Türk Ve İngiliz Resmi Kaynaklarına Göre Tarafların Kayıpları **183**

3.7.3.Çanakkale Boğazı Muharebesi'nin Türk Ve Dünya Tarihi Açısından Değerlendirilmesi **192**

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MARMARA'DA İTİLÂF VE ALMAN DENİZALTI HAREKÂTI

4.1. Birinci Dünya Savaşı'nda Etkin Olan Denizaltıların Faaliyetleri **199**

4.2. İngiliz B-11 Denizaltısı Tarafından Mesudiye Zırhlısının Batırılması **202**

4.3. Çanakkale Savaşları'nda İtilâf Devletleri'nin Denizaltı Silahını Kullanma Sebepleri **211**

4.4. İtilâf Devletleri Denizaltılarına Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler **215**

4.4.1. Çanakkale Boğazı'nda Alınan Tedbirler **215**

4.4.2. Marmara Denizi'nde Alınan Tedbirler **222**

4.5. Çanakkale Boğazı'nın Denizaltılarla Geçilme Teşebbüsleri **226**

4.5.1. İngiliz Denizaltılarının Faaliyetleri **226**

4.5.2. Fransız Denizaltılarının Faaliyetleri **237**

4.5.3. AE-2 Numaralı Avustralya Denizaltısının Sultanhisar Torpidobotu Tarafından Batırılması **241**

4.6. Alman Denizaltı Harekâtı **246**

4.6.1. Alman Denizaltılarının Türk Sularına Gelişi **246**

4.6.2. Alman U-21 Denizaltısı tarafından İngiliz Triumph Ve Majestic Zırhlılarının Batırılması **250**

4.6.3. Alman Denizaltılarının Diğer Faaliyetleri **254**

4.7. Denizaltı Tehlikesine Karşı Osmanlı Donanması'nın Deniz Nakliyâtını İdame Ve Koruma Görevi **256**

4.8. İtilâf Devletleri Denizaltı Harekâtının Değerlendirilmesi **263**

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE SAVAŞLARI'NDA KARA HAREKÂTI'NIN DENİZ DESTEĞİ-AMFİBİ (DENİZ PİYADE) HAREKÂTI

5.1. İtilâf Devletleri Tarafından Kara Harekâtı'na Karar Verilmesi Süreci **269**

5.2. Kara Harekâtı Öncesi İtilâf Devletleri'nin Çıkarma Hazırlıkları Ve Harekât Planı **276**

5.2.1. İtilâf Devletleri'nin Amfibi Harekât Hazırlıkları **276**

5.2.2. İtilâf Devletleri'nin Amfibi Harekât Planı **279**

5.2.3. Birleşik Filo'nun Çıkarma Hazırlıkları Ve Rus Filosu'yla İşbirliği **283**

5.2.4. Kara Harekâtı Öncesi İtilâf Devletleri'nin Ordu Ve Donanma Gücü **288**

5.3. Çıkarma Harekâtı Öncesi Türk Başkumandanlığı'nın Savunma Planı Ve Hazırlık Çalışmaları **294**

5.4. İtilâf Devletleri'nin Gelibolu Yarımadası'na Amfibi Harekâtı Ve Çanakkale Kara Muharebeleri'nin Başlaması **303**
5.4.1. Seddülbahr Çıkarması **303**
5.4.1.1. Y Kumsalı (Zığındere)'na Yapılan Çıkarma **305**
5.4.1.2. X Kumsalı (İkiz Koyu)'na Yapılan Çıkarma **306**
5.4.1.3. W Kumsalı (Teke Koyu)'na Yapılan Çıkarma **306**
5.4.1.4. V Kumsalı (Ertuğrul Koyu)'na Yapılan Çıkarma **307**
5.4.1.5. S Kumsalı (Morto Koyu)'na Yapılan Çıkarma **309**
5.4.2. Kumkale Çıkarması **309**
5.4.3. Beşige ve Saros Körfezi'ne Gösteri Çıkarmaları **313**
5.4.4. Arıburnu Çıkarması **314**
5.4.5. Anafartalar Çıkarması **322**
5.5. Gelibolu Yarımadası'na Yapılan Amfibi Harekâtı'nın Değerlendirilmesi **328**
5.6. Türk Kara Ordusu'na Deniz Topçu Ateşi Ve Hava Desteği **334**
5.7. Osmanlı Donanması'nın Diğer Taarruzî Harekâtı **340**
5.7.1. Demirhisar Torpidobotu'nun Akın Harekâtı **340**
5.7.2. Muâvenet-i Milliyye Torpido Muhribi'nin İngiliz Goliath Zırhlısı'nı Batırması **344**
5.8. Kara Savaşları'nın Londra'daki Yansımaları **350**
5.9. İtilâf Devletleri'nin Geri Çekilme Kararı Ve Gelibolu Yarımadası'nın Tahliyesi **364**
5.9.1. Geri Çekilme Öncesi Londra'daki Faaliyetler **364**
5.9.2. İtilâf Devletleri Tarafından Gelibolu Yarımadası'nın Tahliyesi-Sömürgeciliğin 2.Kâbusu-Denizde Ve Karada İflası **368**
5.9.3. Tarafların Kayıpları **374**
5.10. Kara Ve Deniz Muharebeleri'nin Değerlendirilmesi **378**
SONUÇ **387**
TEZİN ÖZETİ **396**
SUMMARY **399**
KAYNAKLAR **402**
EKLER **419**
Belgeler **419**
Fotoğraflar **450**

ÖNSÖZ

Bu araştırma, Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli cephelerinden Çanakkale'nin pek bilinmeyen yüzü olan deniz cephesinin faaliyetlerini içermektedir. Savaşın bu cephesinde büyük yararlılık gösteren deniz gücünün o dönemin imkânsızlıklarına rağmen vermiş olduğu mücadele çalışmada bütün ayrıntılarıyla Türk, İngiliz ve Amerikan belgeleri ışığında incelenmiştir. Ülkemizde Çanakkale (Kara) Savaşları'na ilişkin çok sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen Çanakkale Savaşları'nı deniz yönüyle inceleyen çok az çalışma mevcuttur. Yine genel olarak yazılmış "Çanakkale Savaşları" adlı birçok çalışmada Osmanlı Donanması'nın faaliyetlerinin sadece Nusret Mayın Gemisi'nden ibaret olduğu veya donanmanın gerçekleştirmiş olduğu diğer faaliyetlerinde kara harekâtının gölgesi altında kaldığı değerlendirilmektedir.

Halbuki 18 Mart Çanakkale Boğazı Muharebesi'nin yanı sıra Türk denizcilerinin sekiz buçuk ay süren Çanakkale Kara Muharebeleri sırasında yaptıkları hizmet de çok değerli olmuştur. Bir başka ifadeyle, 20. yüzyılın ikinci yarısında II.Dünya, Kore, Vietnam Savaşları ile Kıbrıs Barış Harekâtı'nda görülecek "Amfibi harekâtı" Çanakkale'de denenmiştir. Bu çalışma ile bu alandaki boşluk bir nebze olsun doldurulmaya gayret edilmiş ve bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Sultan Abdülhamit döneminde Haliç'te hareketsiz bir durumda kalmış olan

Osmanlı Donanması, Haliç'ten çıktıktan üç yıl sonra henüz tam bir muharebe yeterliliği elde edememiş durumda iken 1911- 1912 Osmanlı-İtalyan (Trablusgarp) Harbi'ne girmiş, 18 Nisan 1912 tarihinde İtalyan Donanması'nı Çanakkale Boğazı'nda durdurmuştur. Müteakiben 1912-1913 Balkan Harbi'ni yaşamış ve tam bu harplerin yaralarını sarmakta olduğu sırada İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan İtilâf Devletleri Armadası'nı durdurma görevi ile karşı karşıya kalmıştır.

Bu dönem ayrıca Osmanlı Bahriyesi'ndeki İngiliz teknik danışmanların uzaklaştırılıp, yerlerini savaştan birkaç ay önce Alman bahriye danışmanlarına bıraktığı zaman dilimine de rast gelmiştir. Bir diğer önemli husus ise Osmanlı Donanması'nın bu savaşta güçlerinin çok önemli bir kısmını Karadeniz'de Ruslar ile yapılan mücadeleye ayırmak zorunda kalmış olmasıdır. Bu durumda Osmanlı Donanması doğrudan savaşacak güçte olmadığından arkada Marmara Denizi'nde bir müdafaa hattı oluşturmuştur. Çanakkale'de denizde yürütülen savunma savaşının asli unsurları ise top, mayın silahı ve ağ manialarından ibaret olmuştur.

Yaptığımız bu çalışma ile sadece mevcut kaynakların bir mütalaası, bir muhasebesi değil, aynı zamanda yerli ve yabancı yeni, kullanılmamış arşiv belgeleriyle konuya özgün bir bakış açısı getirmek; "Çanakkale Savaşları" veya "Çanakkale Efsanesi"ni ilk elden kaynaklarla doğru, tarafsız ve orijinal yönleriyle aydınlatmak ve en azından, bu konudaki araştırmalara bir nebze de olsa katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın yapılmasında her türlü katkı ve yönlendirmelerinden dolayı

başta tez danışmanım Prof. Dr. Azmi SÜSLÜ olmak üzere konu ile ilgili yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Kurtuluş KAYALI, Prof. Dr. Necdet HAYTA, Prof. Dr. Neşe ÖZDEN ve Prof. Dr.Vahdet KELEŞYILMAZ'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca tez çalışmam sırasında sonsuz desteklerini gördüğüm Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi ve Kütüphanesi, İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Tarihi Arşiv Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İngiliz Ulusal Arşivleri (The National Archives), İngiliz Kraliyet Savaş Müzesi Belge ve Fotoğraf Arşivi **(**Imperial War Museum Document and Photograph Archive), Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ile Amerikan Bilgi, Belge ve Dokümantasyon Merkezi çalışanlarına da teşekkürü bir borç bilirim.

Figen ATABEY
Ankara, 2010

KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

İncelediğimiz konu ile ilgili başvurulan kaynakları dört gruba ayırmak mümkündür. Bu ayırımın ilk grubunu arşiv belgeleri, ikinci grubunu konu ile ilgili yazılmış olan başvuru eserleri ile anılar ve hatırât, üçüncü grubunu dergi ve gazete yazıları ile sempozyum bildirilerinden derlenen süreli yayınlar kısmı, dördüncü grubunu da elektronik işletim sistemi aracılığıyla elde ettiğimiz Internet adreslerindeki bilimsel çalışmalar oluşturmaktadır.

1. Arşiv Belgeleri

1.1.Yerli Arşivler

1.1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin konuyla ilgili belgeler açısından oldukça zengin olduğu tespit edilmiştir. Konu ile ilgili olarak DH. EUM. VRK (Dahiliye Emniyet-i Umumiyye Evrâk Odası), HR.SYS (Hariciye Siyasî), HR. MA (Hariciye Matbuât), DH. EUM. 3. Şube (Dahiliye Emniyet-i Umumiyye 3. Şube) İ. TAL (İrâde Taltifât) klasörleri incelenmiş, bu klasörlerden 24 adet belge temin edilmiştir.

1.1.2. Genelkurmay Başkanlığı Arşivleri

1.1.2.1.Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Arşivi

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Arşivi konuyla ilgili belgeler açısından çalışmanın ana kaynağını oluşturmuştur. Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi'nde mevcut Birinci Dünya Savaşı koleksiyonunda 20 adet klasörün doğrudan Çanakkale Deniz Savaşları ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Klasörler ağırlıklı olarak Çanakkale Boğaz Müstahkem Mevkii Komutanlığı tarafından yazılan kıyı gözetleme raporları, deniz bombardımanlarına ait Harp Cerideleri, Çanakkale deniz muharebelerine ilişkin istihbarât raporları, Marmara'da İtilâf denizaltılarının faaliyet raporlarını içermektedir. Bahse konu klasörlerden konu ile ilgili olarak 50 adet belge temin edilmiştir.

1.1.2.2. İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi

İstanbul Beşiktaş'ta bulunan Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi Osmanlı Devleti'nin özellikle XVI.yüzyılın ortalarından 1922 yılına kadarki döneme ait deniz harp tarihi ile ilgili binlerce belgeyi muhafaza etmektedir. Türkiye'nin önemli arşivlerinden birini oluşturan Deniz Müzesi Komutanlığı Arşivi kaynak ağırlığı açısından Bahriye Nazırlığı (1867-1922) dönemini kapsamaktadır. Kaba tasnif adı verilen dosya/defterlerin ayırımı sırasında belgeler Mülga Bahriye Nezareti adı altında çeşitli bölümlerde toplanmıştır. Ancak bu belgelerin çoğunun hâlen tasnifi yapılmamış olduğundan bu belgelerin çoğuna ulaşılmamıştır. Yine de bahse konu arşivde özellikle dönem olarak Mülga Bahriye Nezareti Defterleri, harekât-ı bahriyye emirleri, kıyı savunması, denizaltı harekâtı, Alman Amiral Souchon'un donanma hakkındaki raporları ile gemi jurnalleri ve personel künyeleri incelenmiş olup, konu ile ilgili olarak 15 adet belge temin edilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili olarak çok zengin olduğu düşünülen fotoğraf arşivi, atlas ve haritalar arşivi ile el yazması eserlerin bulunduğu Deniz İhtisas Kütüphanesi'nden de faydalanılmıştır.

1.2.Yabancı Arşivler

1.2.1. The National Archives (İngiliz Ulusal Arşivleri)

Londra/İngiltere'de bulunan Ulusal Arşivler (The National Archives); Tarihî El Yazmaları Komisyonu, Kamu Sektörü Bilgi Dairesi, Kamu Kayıtları Daire Başkanlığı ile Kraliyet Yazı İşleri Dairesi'nin bir arada toplanmasıyla İngiliz Hükûmeti'nin bir birimi olarak teşkil edilmiştir. İngiltere tez konumuzun baş aktörü olduğundan bahse konu arşivde Çanakkale Kara ve Deniz Savaşları'na ait çok fazla belge bulunduğu tespit edilmiş ve yerinde incelemelerde bulunulmuştur. Bu belgeler arasında "War Diary" adı altında Çanakkale deniz operasyonları hakkında savaş günlükleri, istihbarât raporları, muhtelif telgraflar, raporlar, gemi jurnalleri, gazete haberleri ile savaş kabinesinin gizli görüşme toplantı kararları ile Savaş Bakanı Kitchener'in Çanakkale Seferi hakkındaki yazışmalarını içeren mikrofilmlerden faydalanılmıştır. Bahse konu arşivden 80 adet belge ile "Gallipoli Photographs" adlı Çanakkale Albümü'ndeki daha önce yayınlanmamış olan orijinal fotoğrafların görüntüleri dijital ortamda temin edilmiştir.

1.2.2. Imperial War Museum Document and Photograph Archive (Kraliyet Savaş Müzesi Belge ve Fotoğraf Arşivi)

Londra/İngiltere'de bulunan Kraliyet Savaş Müzesi Belge ve Fotoğraf Arşivi'nde araştırmalarda bulunulmuştur. Belge Arşivi'nde konu ile ilgili olarak daha çok o dönemde Çanakkale'de gemilerde görevli bulunan subay ve erlerin tutmuş olduğu günlüklerin muhafaza edildiği tespit edilmiştir. Fotoğraf arşivinden ise 18 adet Çanakkale Cephesi'ne ilişkin fotoğraf temin edilmiştir.

1.2.3. Amerikan Bilgi, Belge ve Dokümantasyon Merkezi Arşivi

Ankara'da Amerikan Büyükelçiliği binasında bulunan Amerikan Bilgi, Belge ve Dokümantasyon Merkezi'nde Amerikan Ulusal Arşivi'nde yer alan konu ile ilgili birçok doküman ve belgenin kopyasına ulaşılmıştır. Papers Relating to the Foreign of the United States, 1914, 1915 Supplement The World War, File No: 763-721-447, United States Government Printing Office, Washington, 1928 (United States National Archive) adı altında yayınlanmış olan Osmanlı Devleti'nde görevli bulunan Amerikan Büyükelçileri'nin Amerikan Dışişleri'ne yazmış olduğu telgraf ve raporları incelenmiştir. Konu ile ilgili olarak 20 adet telgraf örneği temin edilmiştir.

2. Başvuru Eserleri

Konu ilgili temel sayılabilecek yayınlanmış çalışmaların büyük bir kısmı incelenmiştir. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün 2005 yılında iki cilt olarak yayınlamış olduğu "Çanakkale Belgelerinde Osmanlı Muharebeleri"[1] adlı dokümandan oldukça faydalanılmıştır. Konu itibariyle 1. Cilt harekât öncesinde Osmanlı ve İtilâf Kuvvetleri'nin faaliyetleri, 19 Şubat-18 Mart 1915 dönemi deniz harekâtı, 18 Mart Deniz Zaferi ile ilgili yurtiçi ve yurtdışı tebrikler ile subay ve erlerin terfilerini içermektedir. 2. Cilt ise ağırlıklı olarak Marmara'da denizaltılar ile mücadele, kıyı gözetleme raporları, denizden yapılan bombardımanlar ve kıyı topçu bataryalarının faaliyetlerini içermektedir. Kitapta ayrıca belge fotokopileri, fotoğraf ve haritalara da yer verilmiştir.

[1] **Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri**, Cilt:I-II, Ankara, 2005, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:73

Konu ile ilgili temel kaynaklardan biri de Genelkurmay ATASE Başkanlığı'nın resmi belgelerden düzenleyerek yayınlamış olduğu "Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi" adlı eserdir. Bunun ilgili ciltlerinden[2] çalışma esnasında faydalanılmıştır. Yusuf Hikmet Bayur'un "Türk İnkılâbı Tarihi" adlı çalışması da konu ile ilgili başvurulacak temel eserlerdendir.[3] Yine o dönemde Bahriye Mektebi'nde Tarih Öğretmeni olarak görev yapmış Deniz Tarihçisi Fevzi Kurtoğlu'nun[4] çalışmasından faydalanılmıştır. Yabancı kaynaklar arasında İngiliz Yayın Dairesi'nin başkanlığı altında resmi belgelere dayanılarak Julian Corbett tarafından 1921 yılında yazılan ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından 1926 yılında Osmanlıca'ya da çevrilmiş olan "Büyük Harbin Deniz Harekâtı"[5] adlı çalışmadan faydalanılmıştır. Konu ile ilgili olarak dönemin olaylarına önemli bakış açısı getiren ve olayların bizzat içinde olan yerli ve yabancı şahısların anıları ve hatırâtından da yararlanılmıştır. Bu konuda özellikle Çanakkale Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey'in "Çanakkale Deniz Savaşı Günlüğü"[6] ve Esat Paşa'nın "Çanakkale Anıları"[7] başta olmak üzere birçok hatırât ve anı mevcuttur.

---

[2] **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi**, VIII.Cilt, Deniz Harekâtı, Ankara, 1976, Genelkurmay Basımevi

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V.Cilt, Çanakkale Cephesi, Ankara, 1993, Genelkurmay Basımevi

[3] Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi,** II.Cilt, Ankara, 1951, Türk Tarih Kurumu Basımevi

[4] Fevzi Kurtoğlu, **Çanakkale ve 18 Mart 1915**, 336 sayılı Deniz Mecmuası Tarih İlavesi, İstanbul, 1935, Deniz Matbaası

[5] Sir Julian Corbett, **History of the Great War Based on Official Document: Naval Operations II**, (London, 1921, Longmans), **Harekât-ı Bahriyye**, Cilt: 2 (Çev:Ali Rıza Seyfi), İstanbul, 1926, Bahriye Matbaası

[6] Deniz Mayınları Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey, **Çanakkale Deniz Savaşları Günlüğü 1914-1922,** İstanbul, 2004, Deniz Basımevi Müdürlüğü

[7] İhsan Ilgar, **Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları**, İstanbul, 1975, Baha Matbaası

Çanakkale Müstahkem Mevkii Kurmay Başkanlığı görevini ifa etmiş olan 17. Kolordu Komutanı Miralay Selahaddin Beyefendi tarafından Erkân-ı Harbiyye Mektebi'nde Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Deniz Muharebeleri hakkında verilen konferans metni,[8] Yeni Mecmua'nın Çanakkale 5 Mart 1331 (18 Mart 1915) adlı fevkalâde nüshası,[9] çalışmada faydalanılmış anı ve hatırât arasındadır.

Çanakkale Kara Savaşları'nın başlangıcından itibaren bölgede görev yapan İngiliz gazeteci ve savaş muhabiri Ashmead Bartlett'in Çanakkale'de Müttefik ordusuyla birlikte geçirdiği günlerde İngiliz kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla gazetesine gönderdiği harekâtla ilgili haberler ve şahsi yorumlarını içeren raporlardan oluşan çalışmasından faydalanılmıştır.[10] Bahse konu raporlar, 1915 Ocak ayında "Ashmead Bartlett's Despatches From the Dardanelles" adıyla Londra'da yayımlanmıştır. Yayınlanan bu kitap aynı yıl Osmanlı Başkumandanlık Vekâleti İstihbarât Şubesi tarafından İngilizce'den Osmanlıca'ya çevrilmiştir. Çalışmada faydalanılan el yazması eserlere Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Genelkurmay ATASE Kütüphanesi ile Deniz Müzesi Komutanlığı İhtisas Kütüphanesi'nden ulaşılmıştır. Yine Fransız L'illustration Dergisi'nde 1916 yılında yayınlanmış olan Fransız deniz subayı Emile Vedel'in "Çanakkale'de Bahriyelilerimiz" adlı eseri[11] aynı yıl Başkumandanlık Genel Karargâhı İstihbarât Şubesi'nde görevli Teğmen Ahmet Lütfullah Bey tarafından Osmanlıca'ya

[8] Selahaddin Adil, **Harb-i Umumî'de Çanakkale Muharebât-ı Bahriyyesi**, İstanbul, 1920, Erkân-ı Harbiyye Mektebi Matbaası
[9] **Çanakkale 5 Mart 1331 (18 Mart 1915)**, Yeni Mecmua'nın Fevkalâde Nüshası, İstanbul, 1918, Hilal Matbaası
[10] Ellis Ashmed Barlett, **Despatches From the Dardanelles,** London, 1915, George Newnes; **Çanakkale Harekât-ı Bahriyyesi'ne Dair İfşaât,** (Çev.Rahmi), İstanbul, 1331, Matbaa-ı Âmire
[11] Emile Vedel, **Çanakkale'de Bahriyelilerimiz**, İstanbul, 1332, Matbaa-ı Âmire

aktarılarak, İstanbul'da Matbaa-ı Âmire'de basılmıştır. Eser genel anlamda savaşa birebir katılmış çeşitli görevlerdeki subayların hatıralarından yazılmış, deniz savaşının yanı sıra kara savaşlarında Fransız bahriyesinin üstlendiği rolü de irdelemiştir. Bu yönüyle eser Çanakkale Savaşlarıyla ilgili olarak elde çok az bulunan Fransızca kaynaklardan biri olmasının yanında temelde hatıralara dayanması açısından önemli bir çalışmadır.

3. Süreli Yayınlar

Konu ile ilgili olarak Deniz Kuvvetleri Dergisi, Donanma Dergisi, Deniz Mecmuası, Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Harp Mecmuaları, Askerî Tarih Bülteni, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi ve birçok sempozyum bildirisinden faydalanılmıştır. Yine The War Illustrated, The Illustrated London News dergilerinin ve İngiliz Times gazetesinin konu ile ilgili sayılarından faydalanılmıştır. Dönemin Türk basını kapsamında Tanin, İkdâm ve Tasvîr-i Efkâr gibi gazete koleksiyonları incelenmiştir.

4. Elektronik Yayınlar

Uluslar arası belge ve bilimsel makale temini konusunda başvurulabilecek önemli bir kaynak olan elektronik ortamdaki konu ile ilgili yayınlar incelenmiş, tez çalışmamız boyunca değerlendirilmiş ve güncelleşenler takip edilmiştir. Kullandığımız bütün kaynak ve araştırmalar, "Kaynaklar Bölümü"nde ayrıntılarıyla verilmiştir.

KISALTMALAR

ADM.	Admiralty (Amirallik)
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g. t.	Adı geçen tez
B.	Belge
BDH.	Birinci Dünya Harbi
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
CAB.	Cabinet (Hükûmet)
DMA.	Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi
D.D.	Donanma Dergisi
DH.EUM.3.Şube	Dahiliye Emniyet-i Umumiyye 3.Şube
Dz.M.	Deniz Mecmuası
Dz.K.Dergisi	Deniz Kuvvetleri Dergisi
Dz.K.K.lığı	Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
F.	Fihrist
FO.	Foreign Office (Dış İşleri Dairesi)
Gnkur.ATASE Bşk.lığı	Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
Haz.	Hazırlayan
HR.MA.	Hariciye Matbuât
HR.SYS	Hariciye Siyasî
HTVD	Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
Kls.	Klasör
IWMPA	Imperial War Museum Photograph Archive (Kraliyet Savaş Müzesi Fotoğraf Arşivi)
İ.Tal	İrade-i Taltifât
NA	The National Archives (Ulusal Arşivler/Londra)
PRO.	Public Record Office (Kamu Kayıtları Dairesi)
T.T.K.	Türk Tarih Kurumu
USNA.	United States National Archive (Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Arşivi)
WO.	War Office (Savaş Dairesi)

GİRİŞ

19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında uzun yıllar Haliç'te hareketsiz kalan Osmanlı Donanması, Birinci Dünya Savaşı'nda harbe hazırlık ve personel eğitim seviyesi yeterli olmadığından Karadeniz, Boğazlar ve Marmara dışında varlık gösterememiş, denizlerden gelen tehdidi en ileriden karşılayamamıştır. Bu sebeple Çanakkale Savaşları süresince Boğazlar bölgesinin savunulması kapsamında Boğaz'ın mayın ve top bataryalarından oluşan bir tahkimât sistemi ve bu iki silahın müşterek tesirinden yararlanılarak savunulması, donanmanın bunların gerisinde bekletilmesi ve harekâtı desteklemesi esas alınmıştır.

Bu nedenlerle bir savunma savaşı niteliğinde gerçekleşmiş olan 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi'ne hazırlık kapsamında donanma gemileri ve personeli tarafından Boğaz'ın en kritik bölgelerinde İngiliz ve Fransız gemilerinden teşkil edilen Birleşik Filo'nun ilerleme istikâmetini kesecek bir anlayışla mayın engelleri tesis edilmiştir. Birleşik Filo gemilerinin bozma girişimlerine karşı bu engeller, tabya ve kalelerdeki top bataryalarının ve zaman zaman da denizde, Boğaz içerisinde konuşlandırılmış gemilerin top ateşleriyle korunmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda donanma tarafından Boğaz tahkimâtı içerisinde deniz topçu bataryaları tesis edilmiş ve bu bataryalar, gemilerden sökülen toplar ve bu gemilerin topçu personeli ile desteklenmiştir. Geceleri dev ışıldaklarla İngiliz ve Fransız gemilerinin mayın tarama ve tarayıcılarını koruma girişimleri görülmeye

ve engellenmeye çalışılmıştır.

Diğer yandan İngiltere'de 1914 Ağustos ayından itibaren Kilitbahr'ın zaptı ile Boğaz'ın açılarak, Alman gemilerinin de içinde bulunduğu Osmanlı Donanması'nın imha edilmesini takiben Rus kara birliklerinin de iştirakiyle İstanbul'un işgal edilmesi ve sonunda Osmanlı Devleti'nin savaş dışına çıkarılması düşüncesi hâkim olmuştur. Bu amaçla, İngiliz ve Fransız gemilerinden teşkil edilen Birleşik Filo 19 Şubat 1915'ten itibaren 17 Mart 1915'e kadar Çanakkale Boğazı'nın iki tarafındaki Türk tabyalarını bombardıman etmiş ve büyük bir çalışma içine girerek, Boğaz ağzından Kepez'e kadar uzanan bölgenin mayınlarını temizlemiştir. Ancak Kepez açıklarına Birleşik Filo gemilerinin geri dönüş manevra alanının tam içine on birinci hat olarak 8 Mart 1915 sabahı Nusret mayın gemisi tarafından yerleştirilen son 26 mayın, 18 Mart günü İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan Birleşik Filo'nun Boğaz'a gerçekleştirdiği büyük taarruzda savaşın kaderini değiştirecek derecede rol oynamıştır.

Top ve mayın silahının ortak başarısı olan bu harekât sonrasında batırılamaz denilen zırhlı kruvazörler bu ilave mayın engelinde birçok isabet alarak batmış ve Birleşik Filo bir anda kayıp ettiği gemi sayısından dehşete kapılarak, savaş meydanından süratle geri çekilmek zorunda kalmıştır. 18 Mart yenilgisi üzerine müttefikleri olan Ruslara denizden yardım götürme, İstanbul'u alarak Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakma hayalleri suya düşen İngiltere ve Fransa, donanma ile zorlayarak geçemeyeceklerini anladıkları Boğaz'ı bu defa karadan geçmeye karar vermişlerdir. Ancak, kader bu kez de karşılarına büyük bir askerî deha olan

Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'i ve onun emrindeki vatan sevgisiyle bir irade abidesi olan Mehmetçiği çıkarmıştır.

Çanakkale Kara Savaşları süresince de Türk denizcileri büyük hizmetler ifa etmişlerdir. Bu çalışma ile 18 Mart 1915 Boğaz Muharebesi'nin yanı sıra Kara Savaşları'nın sürmekte olduğu dönemde Boğaz içerisinde yapılan deniz mücadelesi, Marmara Denizi'ndeki deniz ulaştırması, İtilâf denizaltılarına karşı yapılan mücadelenin bilinmeyen bazı yönlerine, bilimsel verilere dayalı olarak Türk ve yabancı arşiv belgelerinden istifade ile ışık tutulması amaçlanmıştır. Çalışmamız, 29 Ekim 1914 tarihinde Yavuz (Goeben) ve Midilli (Breslau) zırhlılarının da içerisinde bulunduğu Osmanlı Donanması'nın Karadeniz'de Rus limanlarını bombardımanı üzerine Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi süreci ile başlayıp, 1916 Ocak ayında İtilâf Devletleri'nin Gelibolu Yarımadası'nı tahliye ettiği 15 aylık süredeki deniz faaliyetlerini içermektedir.

Araştırma konumuz beş bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm: "Birinci Dünya Savaşı'nın Sıklet Merkezi: Boğazlar" başlığı altında Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girme süreci ile başlayıp, İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan Birleşik Filo'nun 3 Kasım 1914 tarihinde Çanakkale Boğaz girişini bombardımanına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu bölümde genel olarak Birinci Dünya Savaşı öncesi Türk deniz gücünün kısa bir değerlendirmesinden sonra Birinci Dünya Savaşı öncesi genel siyasi durumu ve savaşın başlamasını müteakip Alman gemilerinin Çanakkale Boğazı'na sığınmaları sürecinden Osmanlı Devleti'nin harbe girişine kadar geçen olaylar üzerinde yoğunlaşılmıştır.

İkinci Bölüm: **"**Çanakkale Deniz Savaşları'na Uzanan Süreç" başlığı altında Çanakkale Cephesi'nin açılması kararı ve tarafların Çanakkale'ye dair harekât ve savunma planlarını içermektedir. Bu bölümde, Çanakkale Boğazı'nın stratejik önemi, Çanakkale Cephesi'nin açılış nedenleri, İngiliz ve Fransız gemilerinin Çanakkale önlerinde toplanmalarının yanı sıra Osmanlı tarafının Çanakkale Boğazı savunma tertibâtını takviye ve güçlendirme faaliyetlerine yer verilmiştir.

Üçüncü Bölüm: **"**18 Mart Öncesi Birleşik Filo'nun Çanakkale Boğazı Deniz Harekâtı ve 18 Mart Boğaz Muharebesi" adı altında 18 Mart öncesi Birleşik Filo'nun Boğaz bombardımanları ve mayın tarama faaliyetleri ile 18 Mart Boğaz Muharebesi ve sonuçları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bölümde, Birleşik Filo'nun 19 Şubat 1915 tarihinde Boğaz dış tabyalarını bombardımanından itibaren 18 Mart Boğaz Muharebesi'ni de kapsayan dönemin Türk ve İngiliz belgeleri ışığında incelenmesi esas alınmıştır.

Dördüncü Bölüm: "Marmara'da İtilâf ve Alman Denizaltı Harekâtı" başlığı altında Çanakkale Boğazı'nın denizaltılarla geçilme teşebbüslerini ve bu tehlikeye karşın Osmanlı Donanması'nın deniz nakliyâtını ifa etmesine dair bilgileri kapsamaktadır. Bu bölümde genel olarak Birinci Dünya Savaşı'nda etkin olan denizaltıların Marmara'daki faaliyetleri ile buna karşın Osmanlı Devleti'nin almış olduğu tedbirlere yer verilmiştir.

İtilâf Kuvvetleri'nin 25 Nisan 1915'te denizden çıkarma yaparak başladıkları kara harekâtının deniz desteğine değinilmiş olan "Çanakkale Savaşları'nda Kara

Harekâtı'nın Deniz Desteği-Amfibi (Deniz Piyade) Harekâtı" adlı Beşinci Bölüm ise, Gelibolu Yarımadası'nın tahliye edilmesine kadar olan dönemdeki olayları içermektedir. Bu bölüm genel olarak İtilâf Devletleri tarafından kara harekâtına karar verilmesi süreci ile başlayıp, tarafların harekât planları, Gelibolu Yarımadası'na amfibi (deniz piyade) çıkarma ve kara harekâtının detayı ile Çanakkale Savaşları'nın İtilâf Devletleri açısından yenilgiyle sonuçlanması sürecini içermektedir.

Çalışmanın "Ekler" kısmında Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi, Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Arşiv Müdürlüğü'nden temin edilen konu ile ilgili orijinal belgelerin yanı sıra yine bu çalışma ile ilk defa tarafımızdan yayımlanmış olan İngiliz resmî arşivlerinden temin edilen belge ve fotoğraflara yer verilmiştir.

İngiliz arşivlerinde yerinde yapılan çalışmalarla konuya Birinci Dünya Savaşı'nın baş aktörü olan İngiltere'nin bakış açısıyla da açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda çalışmada bütün bu konular Türk, İngiliz ve Amerikan arşiv belgeleri ışığında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı (ATASE) Arşivi, İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi, Amerikan Büyükelçiliği Bilgi, Belge ve Dokümantasyon Merkezi, Londra'da bulunan İngiliz Ulusal Arşivleri (The National Archives) ve Kraliyet Savaş Müzesi Doküman ve Fotoğraf Arşivi (Imperial War Museum Document and

Photograph Archive)'nde yapılan çalışmalar sonucu toplanan belgeler ile Çanakkale Savaşları'nda deniz harekâtı her yönüyle incelenmiştir.

Burada bir hususu da itiraf etmek gerekir ki, zaman ve dil kısıtlılığı nedeniyle giremediğimiz Fransız arşivlerindeki eksiklikler, en azından konuyla ilgili yayımlanmış Fransız kaynakları gözden geçirilerek, giderilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız konu ile ilgili yapılan arşiv araştırmasının yanı sıra, Millî Kütüphane, Türk Tarih Kurumu, Genelkurmay ATASE Başkanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, ODTÜ, Bilkent, Ankara Üniversiteleri Kütüphaneleri'nin taranması, gazete ve dergilerden alınan makaleler ve Internet üzerinden elde edilebilen yerli ve yabancı kaynakların, bilgi ve belgelerin derlenmesi, değerlendirilmesi, mevcut kaynaklarla karşılaştırılması ve yorumlanması ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

1.BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN SIKLET MERKEZİ: BOĞAZLAR

1.1. Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Deniz Gücü'ne Genel Bir Bakış

Osmanlı Devleti'nin gelişme ve gerileme süreci ile deniz gücü arasında çok ilginç bir paralellik vardır. Osmanlı Devleti bir "Cihan Devleti" unvanı kazanarak, başarıdan başarıya koştuğu XV. ve XVI. yüzyıllarda çok güçlü bir deniz gücüne sahip olmuştur. Bu dönemde Türk savaş gemileri Akdeniz, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda faaliyet göstermiş, bu denizlerdeki üstünlüğünü rakiplerine kabul ettirmiş, devletin dış politikasının bir aracı olarak güç göstererek veya güç kullanarak siyasi hedeflerin ele geçirilmesinde önemli rol oynamıştır. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yaşanan denizlerdeki duraksama ve gerileme ise benzer şekilde devletin diğer kurumlarında da bozulma ve çürümelere yol açmıştır.

30 Kasım 1853 tarihinde Osmanlı Donanması'nın Sinop limanında Ruslar tarafından ani bir baskınla yakılması sonucu Osmanlı Devleti, tarihinde ilk defa Batı ülkeleri ile işbirliği yapmıştır. Bu baskın üzerine İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'nin yanında Rusya'ya karşı harbe girmişlerdir. 1854-1856 Kırım Savaşı'nda başta Mahmudiye kalyonu olmak üzere diğer Türk gemileri Ruslara karşı önemli başarılar elde etmişse de bu sonuç Sinop Baskını'nın ağır maddi ve manevi kayıplarını hafifletmemiştir. Kırım Savaşı aynı zamanda donanmadan yoksun bir kuvvetin Osmanlı Devleti'nin bekâsını koruyamayacağının da bir göstergesi olmuştur. Bu harpte, Osmanlı Donanması, İngiliz ve Fransız Donanmaları'na ait buhar makineli ve zırhlı gemiler ile birlikte harekât yapmış; bu harekâttan alınan dersler ışığında, donanmanın özellikle buharlı ve zırhlı gemiler ile güçlendirilmesi

yönünde planlamalar yapılmıştır. Donanmanın gelişmesine ve modernize edilmesine büyük önem veren ve bu konuda her türlü imkânı seferber eden Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde dış borç alınarak gerek yabancı ülke tersanelerinde, gerekse de İstanbul, İzmit, Gemlik ve Mudanya Tersaneleri'nde 25'i zırhlı olmak üzere 100'ü aşkın gemiyi ihtiva eden bir gemi inşa programı gerçekleştirilmiş ve büyük bir deniz gücü oluşturulmuştur. Bu donanma, o dönem için nicelik bakımından dünyanın üçüncü, Akdeniz'in ise ikinci büyük donanması olarak gösterilmiştir. Gemilerin bakım ve onarımını yapacak tersanelerde uzman personel olmadığından dolayı doğal olarak gemilerde görevli başçarkçı, elektrikçi gibi teknik personelin önemli bir bölümünü İngiliz, Fransız ve İsveçli yabancı personel oluşturmuştur.[12] Yine de bu sırada Osmanlı Donanması herhangi bir savunma harekâtı gösterecek güçte bulunmamıştır.

Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde ağır dış borç yükü ile oluşturulan ve sayıca dönemin güçlü donanmaları arasında gösterilen Osmanlı Donanması, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde etkin bir rol oynayamadığı ve yenilgiyi önleyemediği gerekçesiyle, Sultan II.Abdülhamit (1876-1909) tarafından otuz üç yıl boyunca Haliç'te hapsedilmiştir. Donanma gemilerinin Haliç'te uzun yıllar hareketsiz tutulması, Osmanlı Devleti'nin denizcilik faaliyetlerine büyük bir darbe indirmiştir. 1897 yılındaki Osmanlı-Yunan Harbi'ne kadar yaklaşık 20 yıl süre zarfında donanma Haliç'ten dışarı çıkarılmamış, yabancı mühendis ve işçilerin mukaveleleri yenilenmemiş, donanma her ne kadar sayı ve görünüm itibariyle büyük de olsa

[12] Celalettin Yavuz, **Osmanlı Bahriyesi'nde Yabancı Misyonlar**, İstanbul, 2000, İstanbul Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, s.135

kalite ve muhtevası bakımından bitmiş ve tükenmiş bir durum arz etmiştir.[13] Ne bir tatbikat, ne silah atışları, ne de taktik eğitimler yapılmamıştır. Yunanistan'ın 1897 yılında Girit'i işgal etmesi ile başlayan Osmanlı-Yunan Harbi'nde ise Osmanlı Donanması Çanakkale'den Ege'ye çıkamamış, sadece Çanakkale Boğazı'ndan olabilecek muhtemel bir Yunan Donanması zorlamasına karşı bir "Sahil Bataryası" gibi kullanılmıştır.

Donanmanın yeniden güçlendirilmesi maksadıyla İngiltere, Amerika, Almanya ve İtalya'dan 1903-1908 döneminde alınan muhtelif savaş gemilerinin diğer gemiler gibi Haliç'te tutulması, donanmanın harbe hazırlık seviyesi ve personel eğitiminin yetersiz olmasına neden olmuştur.[14]

23 Temmuz 1908 tarihinde II.Meşrutiyet ilan edildiği zaman Osmanlı Donanması harekât kabiliyeti ve harbe hazırlık seviyesi düşük olan gemiler ile eğitimsiz personel yığınından ibaret olmuştur. II.Meşrutiyet'in ilanını takiben devam eden toprak kayıplarının önlenmesi için güçlü bir donanma oluşturmak maksadıyla çalışmalar başlatılmıştır. "Güçlü bir donanma için ayda bir kuruş" kampanyası ile 19 Temmuz 1909 tarihinde "Donanma Cemiyeti (Donanma-i Osmanî Muâvenet-i Milliyye Cemiyeti)" kurulmuştur.[15] Donanma Cemiyeti'nin faaliyetleri Osmanlı Hükûmeti tarafından da on yıllık bir program yapılarak desteklenmiştir. Cemiyet, ilk aşamada satın aldığı "Yadigâr-ı Millet", "Gayret-i Vataniyye", "Numûne-i Hamiyyet" ve "Muâvenet-i Milliyye" torpido muhriplerinden sonra çağın

[13] Metin Hülagü, "1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Çerçevesinde Sultan II.Abdülhamit Dönemi Osmanlı Donanması Hakkında Bir Değerlendirme", **Türkler** , XIII.Cilt, 2000, Yelken Matbaası, s.833
[14] **Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Resmi Tarihçesi**,www.dzkk.tsk.tr/tarihimiras
[15] Fahri Çoker, **Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler,** Ankara, 1994, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, s.158

gereklerine uygun olarak zırhlı gemiler satın alınması için teşebbüse geçmiş, bedeli yine Cemiyet tarafından ödenerek Almanya'dan "Barbaros Hayrettin" ve "Turgutreis" zırhlı gemileri ve ayrıca askerî ulaştırmada kullanılmak üzere "Reşit Paşa", "Mithat Paşa" ve "Giresun" vapurları satın alınmıştır.[16]

Yine bu dönemde Alman ordularının kara muharebelerindeki maharetlerinden, İngilizlerin de denizciliklerinden yararlanılması yoluna gidilmiştir. Harbiye Nezareti Alman, Bahriye Nezareti İngiliz sistemlerine göre kurulmuş; Kara Kuvvetleri Alman generallerinin, Deniz Kuvvetleri de İngiliz amirallerinin yönetimleri altında çalışmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından itibaren devletin siyasi tercihleri doğrultusunda bu kez de bir Alman heyeti, donanmanın yeniden teşkilatlanma çalışmalarında yer almıştır. [17] Birinci Dünya Savaşı öncesinde donanmanın modernizasyon faaliyetleri devam ederken Trablusgarp (1911-1912) ve Balkan (1912-1913) Savaşları'na iştirak edilmiş, donanma bu savaşlarda Boğaz'ın savunulması, Kara Kuvvetleri'ne asker ve silah nakliyâtı yapılması gibi lojistik faaliyetlerde varlık göstermeye çalışmıştır.[18]

Sonuç itibariyle önceden olduğu gibi II.Meşrutiyet'in ilanı sonrasında da büyük tehdit ve tehlikeler, Osmanlı Devleti'ne denizyolu ile gelmiştir. Ancak, Osmanlı Devleti bu tehditleri savuşturacak donanmayı, Sultan II.Abdülhamit yönetimi altında otuz yıl süre ile Haliç'te hapsederek, kendi kendine yok etmiştir. Yaklaşan Birinci Dünya Savaşı öncesinde kendisini "Donanmasız bir deniz

[16] Selahattin Özçelik**, Donanma-yı Osmanî Muâvenet-i Milliyye Cemiyeti**, Ankara, 2000, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.156
[17] Afif Büyüktuğrul, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi**, Cilt:IV, İstanbul, 1974, Deniz Basımevi, s.17
[18] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (Osmanlı Devri) 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi Deniz Harekâtı**, III. Cilt, Ankara, 1980, Gnkur.Basımevi, s.28

imparatorluğu" hâline getirdiğinin farkında bile olmamıştır.

1.2. Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Genel Siyasi Durum

20. yüzyılın başlarında Avrupa'da siyasi hava iyice gerginleştiğinden büyük devletlerin jeopolitik ve ekonomik alanlara egemen olma hırsları, Avrupa Devletleri'ni iki gruba ayırmıştır. Bir taraftan büyük sömürgeci devletlerden İngiltere ve Fransa, dünyadaki egemenliklerini korumak ve paylarını artırmak için uğraşırlarken, diğer taraftan sömürge yarışında geç kalmış olan Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da bu rekabete dahil olmuşlardır. Yüzyıllar boyunca Türk Boğazları'ndan Ortadoğu, Akdeniz ve açık denizlere yayılmayı hedefleyen Rusya ise Avrupa'da oluşan gruplara ters düşmüş ve onlar için tehlikeli görülmüştür. Muhtemel Dünya Harbi'nde Rusya'nın sınırsız insan kaynaklarını kullanabilmek düşüncesiyle dönemin iki büyük sömürgeci devleti İngiltere ve Fransa, Türk Boğazları'ndan ödün vermeyi göze alarak, Rusya'yı da kendi aralarına çekmişlerdir. Almanya ise gözünü Orta Doğu'ya ve Hindistan'a çevirmiş ve en büyük rakibi olan İngiltere'nin imparatorluk sistemini ve gücünü Orta Doğu ve Hindistan yolunda kırmayı hedeflemiştir. Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın oluşturduğu "Üçlü İttifaka" karşı tedbir olarak İngiltere, Fransa ve Rusya aralarında yaptıkları anlaşmalar ile "Üçlü İtilâfı" meydana getirmişlerdir. Avrupa'daki bu gruplaşma hareketleri Birinci Dünya Savaşı'nın da temelini oluşturmuştur.[19] Osmanlı Devleti ise Birinci Dünya Savaşı öncesinde birbirini izleyen savaşlarda uğradığı yenilgiler yüzünden yalnız büyük toprak kaybıyla

[19] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995**), Ankara, 2005, Alkım Yayınevi, s.105

kalmamış, düştüğü ekonomik sıkıntılar onu güçsüz bir devlet durumuna getirmiştir. Devletin en buhranlı ve hassas olduğu bu dönemde, İtalya'nın fırsattan istifade ile 1911 yılında Trablusgarp'ı işgali ve 1912 yılında da dört Balkan Devleti'nin Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi neticesinde Afrika'daki Osmanlı hâkimiyeti sona ermiş, Batı Trakya ve Makedonya Balkan Devletleri arasında paylaşılmış, Ege'deki Osmanlı Adaları İtalya tarafından işgal edilmiş, Arnavutluk'un bağımsızlığı tanınmıştır. Durum böyle iken Avrupa Devletleri nezdinde müttefik arayışı içine girildiğinde, bir kez daha çabalardan sonuç alınamamış, büyük devletler hatta küçük devletler bile, Osmanlı Devleti'nin ittifak önerisini geri çevirmişlerdir.[20]

Avrupa'da "Hasta Adam" adı ile anılan Osmanlı Devleti, içeride ve dışarıda iyice saygınlığını yitirmiş olduğundan bu durum onu aynı zamanda elinde kalan toprakları üzerinde büyük devletlerin ulusal emelleri bulunan bir ülke hâline getirmiştir.[21] Bu devletlerden İngiltere, Basra Körfezi'ni, Hindistan'ın bir parçası olarak saymış, Süveyş Kanalı ve Hint yolunun güvenliği açısından Filistin'i ele geçirmeyi tasarlamıştır. Fransa, Suriye ve Çukurova'ya göz dikerken, Rusya ise ezelden beri Boğazlar'a egemen olmak ve Akdeniz'e inmek amacını gütmüştür. Almanya, Osmanlı Devleti'ni Hint Denizi ve Asya'ya ulaştıran bir köprü olarak gördüğünden Hindistan'ın güvenlik yolu, Almanya'nın Berlin-Bağdat projesi ile hayata geçirdiği Drang Nach Osten (Doğu'ya Doğru) yayılma politikası ile çatışma durumuna girmiştir. Osmanlı Devleti'nin paylaşılması, Almanya'nın güneyden

[20] Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt:III, Kısım:1, Ankara, 1953, TTK Basımevi, s.218
[21] **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi**, **(Çanakkale Cephesi Harekâtı)**, V.Cilt, Ankara, 1993, Genelkurmay Basımevi, s.6

kuşatılması anlamına gelmiştir. Avusturya-Macaristan, Selanik'i ele geçirmek istemiş ve Slav Birliği'ne engel olmak için Rusya'ya karşı Balkanlar'da egemenlik kurmayı tasarlamıştır. İtalya, Ege Bölgesi ile Antalya'ya sahip olma arzusunda bulunmuştur. [22] Ayrıca büyük devletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki siyasi çatışmalarında etken olan başlıca öğelerden biri de kuşkusuz Türk Boğazları'nın taşıdığı önem olmuştur.

Osmanlı Devleti ise bu kritik dönemde mevcudiyetini daha ziyade büyük devletler arasındaki güç dengelerine ve kuracağı ittifaklara dayandırmıştır. [23] Avrupa'daki siyasi gelişmeler karşısında kendini iyice yalnız hisseden Osmanlı Devleti, bu durumdan kurtulmak için dönemin iktidar partisi İttihat ve Terakki'nin dış politikası gereği Almanya ile yakınlaşmıştır. Bu dönemde Almanya, bir taraftan Osmanlı Devleti ile daha sıkı askerî ve iktisadi ilişkilere girerken, diğer taraftan Bağdat'a kadar uzanacak ve Osmanlı Devleti'ni boydan boya kat edecek büyük bir demiryolu şebekesi yapılması işini üstlenmiştir. Bunun sonucu olarak Almanya, Osmanlı Devleti'nin askerî, siyasi ve ekonomik hayatında önemli bir etkinliğe sahip olmuştur.[24] Yine Osmanlı Devleti'nin, Balkan Savaşları'nda uğradığı ağır yenilgi sonunda Ege Adaları'nı yitirmesinde donanmanın zayıflığının en büyük etken olduğu görülmüştür. Yunanlıların Averof zırhlısını donanmalarına katmaları Türk milletindeki modern gemi arzusunu kamçılamış, Osmanlı Donanması'nın

[22] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, Cilt:1, Ankara, 1989, Genelkurmay Yayınevi, s.32-33
[23] Armaoğlu, a.g.e., s.107

[24] 1913 yılından itibaren Almanya, Osmanlı Devleti'nin hem askerî hem de ekonomik hayatında önemli bir rol üstlenmiştir. Yapılan beş yıllık sözleşme gereği General Liman Von Sanders komutasındaki bir askerî heyet Osmanlı Kara Kuvvetleri'ni ıslâh etme çalışmalarında görevlendirilmiştir. Bülent Daver, "I.Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyasal Hayat ve Siyasal Partiler", **Çanakkale Savaşı Sebep ve Sonuçları Sempozyumu**, 14-17 Mart 1990, Ankara, 1993, TTK Basımevi, s.106

güçlenmesi milli bir dava hâline gelmiştir. 1909 yılında teşkil edilen Donanma Cemiyeti tarafından "Müslümanlara Mahsus Kurtuluş Yolu" başlıklı halka ücretsiz dağıtılmış olan broşürde şu sözlere yer verilmiştir: "Balkan Harbi sırasında Averof zırhlısı nedeniyle Osmanlı Donanması Ege'ye açılamamış, Selanik ve Ege'deki Osmanlı Adaları'nı savunamamıştı. Yine Averof nedeniyle İzmir'den, Beyrut'tan, Rumeli'ye asker sevkiyatı yapılamamıştı. Tek bir Yunan gemisi Osmanlı Donanması'nın elini kolunu bağlamıştı."[25]

Bu sebeplerden dolayı donanmadaki gemileri yeni, modern ve vuruş gücü yüksek gemilerden teşkil etme gayreti içinde olan Osmanlı Hükûmeti, İngiltere'ye Mesecs Vickers Ltd. Gemi İnşaat Şirketi'ne iki dretnot[*] siparişinde bulunmuştur. Bu dretnotlardan birincisine "Sultan V. Reşat" kısaca "Reşadiye", diğerine de "Fatih" adı verilmiştir. Arjantin ile arasındaki sorunları çözümleyerek saldırmazlık paktı imzalayan Brezilya, İngiltere'de inşası devam eden Rio de Jenerio'yu satışa çıkarmıştır. 28 Aralık 1913 tarihinde açılan ve Yunanistan'ın da iştirak ettiği ihalede Osmanlı Hükûmeti'nce 3.387.475 liraya satın alınan gemiye ise "Sultan I.Osman" adı verilmiştir.[26] Dönemin son teknolojisi ile yapılacak olan "dretnot" tipi bu gemiler ile Osmanlı Donanması'nın modernize edileceği ve güçlendirileceği düşünülmüştür. Sultan Osman ve Reşadiye'nin 3 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı Devleti'ne teslim edilmesi kararlaştırılmıştır. Gemilerin son taksiti olan yedi yüz bin liranın 2 Ağustos 1914 tarihinde ödenmesinden yarım saat sonra İngiltere Deniz

[25] Zafer Toprak, "Balkan Harbi, Averof Zırhlısı ve Osmanlı Kimliği", **Donanma Komutanlığı I. Deniz Harp Tarihi Semineri,** Gölcük/Kocaeli, 2003, s.1

[*] **Dretnot:** Ağır silahları olan bir çeşit savaş gemisi.

[26] Saim Besbelli, **Çanakkale'de Türk Bahriyesi (1914-1918)** , Ankara, 2005, Dz.K.K.lığı Basımevi , s.8

Bakanı Winston Churchill, İngiltere'nin yakın bir tehlikenin eşiğinde olduğunu ileri sürerek, İngiltere Hükûmeti'nin gemiye ambargo koyduğunu açıklamıştır.[27] Sultan Osman ile birlikte Reşadiye ve kızakta bulunan Fatih zırhlısına da el konulmuştur. İngiltere'nin bu kararı İstanbul'da şok etkisi yapmıştır. [28] Harbe katılmadığı ve seferberliğini dahi ilan etmediği bir sırada Osmanlı Donanması'nın güçlenebilmesi için son çare olarak görülen ve parası peşin olarak ödenen bu gemilere el konulması, Osmanlı kamuoyunda İngiltere'ye karşı büyük bir öfke ve hayal kırıklığı yaratmıştır.[29] İngiltere'ye sipariş edilen bu gemilere el konulması olayı donanmasını ne pahasına olursa olsun güçlendirmek isteyen Osmanlı Devleti'ni zor duruma düşürmüş, 4 Ağustos 1914'te Londra'daki Türk elçiliğine gönderilen bir telgraf ile bu gemilerin tüm personeli yurda çağrılmıştır. Deniz Albay Rauf (Orbay) komutasındaki personel, 21 Ağustos'ta "Reşit Paşa Vapuru" ile İngiltere'den ayrılarak, İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. [30]

Bu el koyma kararı sonuçta hukuki değil, siyasi bir karar olarak tarihe geçmiştir. Özellikle barış döneminde savaş gemilerine el konulmasının o güne dek bir emsali görülmemiştir. Bu açıdan bakıldığında İngilizlerin el konulan gemileri, Almanya ile giriştikleri deniz silahlanma yarışında yaşamsal bir konu kabul ettiği anlaşılmaktadır. İngiltere'nin bu kararında parçalanmasını istediği Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki egemenliğine engel olma düşüncesi de etkin olmuştur. Gemilere el konulmasını müteakip patlak veren Birinci Dünya Savaşı'nda Türk

[27] The National Archives, FO 371/2137
[28] Osman Öndeş, "Dretnot Savaşı", **Hayat Tarih Mecmuası**, Cilt:1, Sayı:2 , 1 Şubat 1976, s.83
[29] Bahri Noyan, "Birinci Dünya Harbi'ne Nasıl Girdik?", **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı :19, Eylül 1977, s.48
[30] Kemal Öke-Erol Mütercimler, **Sultan Osman**, İstanbul, 1991, e Yayınları, s.75

Ordusu'nun cepheleri düşünüldüğünde söz konusu gemilerin varlığının ne denli önemli anlaşılmaktadır.[31] Bahse konu gemilerin teslim edilmemesi, Osmanlı Devleti'ni İngiltere aleyhine savaşa sürükleyen önemli nedenlerin başında gelmiştir. İngiltere'nin gemilere fiilen el koyduğu 2 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı-Alman İttifak Antlaşması imzalanmıştır.[32] Savaşın patlak vermesiyle birlikte Türk-Alman ittifakının varlığını bilmeyen İngiltere, Türk Boğazları'ndan dolayı Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını sağlamak için yoğun çaba harcamıştır. Müttefiki Rusya'ya yardım edebilmek için Boğazlardan serbestçe geçebilmesi gerektiğinden Osmanlı Devleti'nin tarafsız olması İngiltere için büyük önem arz etmiştir.[33]

Bu aşamada milletin tek tesellisi, İngiliz Donanması tarafından takip edilmeleri nedeniyle 10 Ağustos'ta Çanakkale'ye sığınan Alman "Goeben" ve "Breslau" muharebe gemilerinin "Yavuz Sultan Selim" ve "Midilli" adı verilerek, donanmaya katılmaları olmuştur. Bu durum, 12 Ağustos 1914 tarihli İkdam Gazetesi'nin haberinde şöyle verilmiştir: "Esasen Sultan Osman ve Reşadiye dretnotları haksız yere gasp edilmemiş olsalardı, bugünlerde limanımıza geleceklerdi. Osmanlı Hükûmeti, donanmasını takviye etmeyi şimdi değil, ne zamandan beri arzu ediyordu."[34] Bu sebeple bahse konu haberde tesadüfen Türk sularına gelmiş gibi gösterilen iki yeni Alman kruvazörünün satın alındığı müjdelenmiştir.

---

[31] Serhat Güvenç, **Reşadiye ve Sultan Osman Savaş Gemilerinin Öyküsü**, İstanbul, 2005, Deniz Basımevi, s.6

[32] Avusturya'nın da katılması ve gizli tutulması kararlaştırılan bu ittifaka göre Rusya, Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı savaş açtığı takdirde Osmanlı Devleti'nin de kendisini Rusya'ya karşı savaş hâlinde sayması öngörülmüştür (Bayur, a,g,e., Cilt:II, Kısım III, s.643).

[33] Büyüktuğrul, a.g.e., Cilt:IV, s.308

[34] **İkdâm**, 30 Temmuz 1330 (12 Ağustos 1914), Numara:6277

1.3. Genel Seferberliğin İlanı'nı Takiben Boğaz Önünün Takviye Çalışmaları Ve Alman Gemilerinin Osmanlı Donanması'na Katılmaları Olayı

1914 Temmuz ayında Yunan harp gemilerinin Çanakkale Boğazı önündeki faaliyetlerinin artması üzerine 28 Temmuz'da Çanakkale Boğazı için kısmî seferberlik emri verilmiştir. Aynı gün Draç, Akhisar, Musul ve Kütahya torpidobotlarından[*] kurulu bir filotilla, Boğaz dışında keşif ve emniyet hizmetinde kullanılmak üzere Akdeniz Boğazı (Çanakkale) Müstahkem Mevkii Komutanlığı emrine girmiştir.

Osmanlı Hükûmeti'nin 2 Ağustos 1914'te Almanya ile ittifak antlaşması imzalamasının ardından 3 Ağustos 1914'te Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri için Genel Seferberlik ilan edilmiştir. Genel Seferberlik ilanını müteakip Osmanlı Devleti, Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Başkomutan Vekilliği'ne atandığı 4 Ağustos 1914'te tarafsızlığını ilan ederek, kendisini siyasi alanda tarafsız olarak göstermiştir. Bu da kendisini harbe hazır görmemesi ve eksikliklerini tamamlama kaygısından kaynaklanmıştır. Bu kararı aynı gün İstanbul ve Çanakkale Boğazları önünün kısmen mayınla kapatılması hakkındaki Başkomutanlık emri takip etmiştir.[35]

Boğaz, yabancı savaş gemilerine 4 Ağustos'tan itibaren kapatılmış, tesis edilen mayın hatlarında ticaret gemilerinin geçebilmeleri amacıyla Rumeli kıyısında bir geçit bırakılmış, işaret şamandıraları kaldırılarak, fenerler söndürülmüştür. Bu dönemde Çanakkale'de Bahriye Nezareti'ne bağlı Mayın Grup Komutanlığı ile

[*] **Torpidobot:** Küçük, orta süratte, karakol ve refakat görevleri alabilecek nitelikte ağır silahları olan bir gemidir.

[35] **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi** , a.g.e., V.Cilt, s.22

emrinde Giresun mayın depo gemisi ile Selanik ve İntibah mayın gemileri bulunmuştur. Selanik mayın gemisi, 4 Ağustos günü Boğaz önüne döktüğü 22 mayınla Çanakkale Boğazı'nda ilk mayın hattını oluşturmuştur. Bu hattın teşkili Osmanlı Donanması'nın Çanakkale'de gerçekleştirdiği ilk görev olmasından dolayı büyük önem arz etmiştir. Sonradan Nusret, Samsun, Nilüfer mayın gemileri ile Sivrihisar torpidobotu da çeşitli zamanlarda Boğaz'da mayın dökme faaliyetinde yer almışlardır. İstanbul'dan gelen Giresun gemisinden alınan 26 mayın, yine Selanik gemisi tarafından dökülerek, 6 Ağustos'ta ikinci hat oluşturulmuştur. Bu durum, Boğaz'ın tamamen kapatıldığı 27 Eylül 1914 gününe kadar devam etmiştir. [36]

Konu ile ilgili olarak Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından Bahriye Nezareti ile Üçüncü Kolordu Komutanlığı'na şu emir verilmiştir:[37] "Bahr-i Sefîd (Akdeniz) ve Bahr-i Siyah (Karadeniz) Boğazları derhal kapatılacaktır. Torpil (mayın) hattında ticaret gemilerinin geçişine müsait bir yol açık bırakılacaktır. İşaret şamandıraları kaldırılacak ve fenerler söndürülecektir," 22 Temmuz 1330 (4 Ağustos 1914).

O dönemde Çanakkale'de Mayın Grup Komutanı olarak görev yapan Binbaşı Nazmi Bey 1914-1922 yılları arasında tuttuğu dört defterden oluşan günlüğünde mayın hattının tesis edilmesi ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: "4 Ağustos 1914 günü Pazartesi, iki saat on dakikada Müstahkem Mevkii Komutanlığı mayınların hazırlanmasını emretti. 12.45'de mayınların döşenmesi için Müstahkem Mevkii Komutanlığı'ndan emir verildi. Saat 14.00'de dokuz dakika içinde yirmi iki

[36] Besbelli, a.g.e.,s.8

[37] ATASE Arşivi: BDH Koleksiyonu II, Klasör:1560, Dosya:193, Fihrist No:5-002

mayın alınarak birinci hat oluşturuldu."[38] Bu tarihlerde Osmanlı Donanması'na ait gambot[*] ve muhripler[**] de Boğaz girişinde gözetleme ve kılavuzluk hizmetinde bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti savaş karşısında tarafsızlığını ilan etmekle beraber Ağustos'un ilk haftasından itibaren olaylar ve Almanya'nın çabaları Osmanlı Devleti'ni savaşa katılmaya sürüklemiştir. Bu olayların ilkini iki Alman savaş gemisinin Çanakkale Boğazı'na sığınması teşkil etmiştir. Almanların Akdeniz Tümeni'ni teşkil eden ve Amiral Souchon'un komutasındaki Goeben muharebe kruvazörü[***] ile Breslau hafif kruvazörü[39] Avrupa'da gelişmekte olan siyasi ve askerî olaylar nedeniyle Akdeniz'de konuşlandırılmışlardır.

Bu gemiler, Türk-Alman ittifakının yapıldığı 2 Ağustos 1914 günü İtalya'nın Messina limanında bulunurlarken, 3 Ağustos 1914'te savaşın başlaması ile beraber korsanlıkla görevlendirilmişlerdir. Almanya'nın Fransa'ya savaş ilanı üzerine Messina'dan ayrılarak ertesi gün Fransızların nakliyâtına bir darbe indirmek üzere Cezayir'in Bone ve Philippeville limanlarını bombardıman eden bu gemileri takip

---

[38] Deniz Mayınları Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey, **Çanakkale Deniz Savaşları Günlüğü 1914-1922,** İstanbul, 2004, Deniz Basımevi Müdürlüğü, s.15

[*] **Gambot:** Küçük, orta süratte, karakol ve refakat görevleri alabilecek nitelikte ağır silahları olan gemi.

[**] **Muhrip:** Düşük tonajlı, sürati yüksek çok maksatlı görevler icra edebilen savaş gemisi.

[***] **Kruvazör:**Muhripten büyük tonajda savaş gemisi.

[39] **Goeben (Yavuz) Muharebe Kruvazörü:** 12 Ağustos 1909'da Hamburg'daki Blohm & Voss Tersanesi'nde kızağa konulmuş, 28 Mart 1911 tarihinde denize indirilmiş, 2 Temmuz 1912 tarihinde Alman İmparatorluk Donanması'na katılmıştır. 23.500 ton ağırlığında 1031-1053 personel kapasitesi ile 27 deniz mili sürate sahip geminin 10 adet 28 cm.lik, 12 adet 15 cm.lik ve 12 adet 8.8 cm.lik topları bulunmuştur.

Breslau (Midilli) Hafif Kruvazörü: 16 Mayıs 1911 tarihinde Almanya'da denize indirilmiştir. 4000 ton ağırlığında 373 personel kapasitesi ile 12 adet 10,5 cm.lik toplara ve iki torpido kovanına sahip gemi, 27 deniz mili süratinde bulunmuştur (Bernd Langensiepen & Ahmet Güleryüz, **Ottoman Steam Navy 1828-1923,** London, 1995, s.141-142).

altına alan İngiliz savaş filosu, Akdeniz'de Otronto Boğazı'nda toplanmıştır.[40] İngiliz gemileri tarafından bağlaşıkları olan Avusturya'nın Adriyatik limanlarına gidiş yolları kesilen Goeben ve Breslau gemileri, Ege Denizi'ne doğru seyretmekteyken Osmanlı Devleti ile bir ittifak yapılmış olduğu haberini ve derhal Çanakkale'ye gidilmesi emrini almışlardır.[41]

5 ve 6 Ağustos 1914 günlerini Messina limanında kömür almakla geçiren iki gemiye, daha sonra buradan hareket ettiklerinde "Siyasi sebeplerden dolayı İstanbul'a gitmenin şimdilik mümkün olmadığı," telsizle bildirilmiştir. Alman Amiral Souchon buna rağmen Çanakkale'ye gitmek kararını almıştır.[42] Akdeniz'de Malta'da üslenmiş İngiliz Donanması'nın sıkı takibi altında bulunan ve Indomitable ile Indefatigable adındaki iki İngiliz kruvazörü tarafından Akdeniz'de kovalanan Goeben ve Breslau adındaki Alman savaş gemileri, 10 Ağustos 1914 günü saat 12.00'da Çanakkale Boğazı önüne gelmişlerdir.[43] Harbiye Nezareti'nin iki Alman gemisinin Boğaz'dan geçebilmesi emrini[44] vermesinden sonra iki Alman zırhlısı, Osmanlı Donanması'na ait Kütahya ve Akhisar torpidobotları kılavuzluğuyla saat

---

[40] The National Archives, ADM 137/4176, Telgraf No: 196, 2 Ağustos 1914, (Malta'dan Alman gemisi "Goeben" ile ilgili gönderilen telgraflar.)

[41] Hermann Lorey, **Der Krieg in den türkischen Gewaessern**, Berlin, 1928; **Türk Sularında Deniz Hareketleri**, (Çev.H.Sami Tekirdağlı), Cilt:1, İstanbul, 1936, Deniz Matbaası, s.6-13

[42] **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi**, **Deniz Harekâtı,** VIII.Cilt, Ankara, 1976, Genelkurmay Basımevi, s.51

[43] BOA,DH,EUM,7.Şb,2/31: "Kala-ı Sultaniyye Mutasarrıflığı'ndan alınan şifre şöyledir:
"Almanya'nın Goeben zırhlısıyla Breslau kruvazörü Boğaz'dan içeri girerek, şimdi ezânî saat on ikide Mevkii'-i Müstahkem Kumandanlığı'nın iskelesi önüne vâsıl olduğu berây-ı malûmat ma'rûzdur.
Fî 28 Temmuz 1330 (10 Ağustos 1914)", İngiliz ve Amerikan arşiv belgelerinde de bu gemilerin 10 Ağustos 1914 sabahı Boğaz önüne geldikleri bilgisi mevcuttur. The National Archives, ADM 137/4176, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1914 Supplement The World War, File No: 763-721-447, United States Government Printing Office, Washington, 1928, s.62

[44] Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından Bahr-i Sefîd Boğazı Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na verilen emir şöyledir: "Almanya Hükûmeti'nin (Goeben) ve (Breslau) ismindeki sefâin-i harbiyyenin (harp gemilerinin) düşmanla muharebeye tutuşmuş olmaları muhtemeldir. Sefain-i mezkûre (adı geçen gemiler) Boğaz'a iltica ederlerse duhûllerine (girişlerine) müsaade ve kabul ediniz." ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu I, Klasör No: 4611, Dosya No: 9, Fihrist No: 20-1

17.20'de içeri alındıktan sonra Nara Koyu'na demirlemiştir. [45] Dünyanın savaş politikasını değiştirecek olan Goeben zırhlısı ile Breslau muharebe kruvazörünün Boğaz'dan girişinden hemen sonra Boğaz girişine gelen Amiral Milen emrindeki üç kruvazörden biri olan İngiliz Weymouth kruvazörünün Çanakkale Boğazı'na girmek için kılavuz isteği, Boğaz'ın kapalı olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. İki Alman gemisinin Boğaz'dan girip girmediği sorusuna ise "girdiği" cevabı verilince, İngiliz gemisi Boğaz girişinde beklemeye başlamıştır. Konu ile ilgili olarak Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanı Albay Cevat Bey'den Başkomutanlık Vekâleti'ne şu telgraf gönderilmiştir: [46]

"Şimdi bir İngiliz zırhlısı medhal önüne gelerek bir kılavuz talep etmiştir. Boğaz'ın kapalı olduğu işaretine mukabil Boğaz'dan bir Alman bandıralı zırhlının geçip geçmediğini sual etmiş ve kendisine geçtiği cevabı verilmiştir. Zırhlının hâlen medhalde bulunduğu maruzdur." Alman Akdeniz Filosu'nun Messina'dan kaçarak Çanakkale Boğazı'na girmeyi başarmasına ilişkin olarak İngiliz Times Dergisi yıllar sonra şu satırları yazmıştır:[47] "Bizim için utanç verici bir olay olmasına rağmen hiçbir milletin Goeben ve Breslau gibi iki gemisinin harbin mukadderatına bu kadar etkili olmadığını itiraf etmek lazımdır. Bu konu deniz harp tarihindeki önemini daima koruyacaktır. Onların Messina'dan kaçıp kurtulmaları büyük sorumluluklar yüklemiştir. Dahası var. Messina Boğazı'nda yaptığımız büyük hata Gelibolu'daki müthiş başarısızlığımızı hazırlamıştır. Hiçbir harpte yapılan tek hata, buradaki gibi büyük ve geniş sonuçlar doğurmamıştır."

---

[45] Fevzi Kurtoğlu, **Çanakkale ve 18 Mart 1915**, 336 sayılı Deniz Mecmuası Tarih İlavesi, İstanbul, 1935, Deniz Matbaası, s. 12

[46] ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu I , Klasör No: 121, Dosya No:279, Fihrist No: 010-08

[47] Hans Hüner, **İki Bayrak Altında; İmparatorluk Gemisi Breslau/Midilli Kruvazörünün Hayat ve Savaş Tarihi,** (Çev: Hüsnü Erentok), İstanbul, 1976, Deniz Basımevi, s.61

10 Ağustos 1914 akşamı Çanakkale önlerine demirleyen Alman Goeben ve Breslau gemileri, Çanakkale'de kömür ikmali yapmış ve 13 Ağustos'ta Tuzla Limanı'na intikal etmişlerdir.[48] Bu gemilerin Boğaz'dan girdikleri sırada Boğazların bütün yabancı harp gemilerine kapalı bulunması sebebiyle Alman kruvazörlerinin Marmara'ya girmeleri olayı Osmanlı Devleti'ni bir oldu-bitti karşısında bırakmıştır. Tarafsızlığını ilan etmiş olan Osmanlı Devleti'ne, savaşan taraflardan birinin iki savaş gemisi sığındığından uluslararası deniz hukukuna göre bu gemilerin ya 24 saat içinde Osmanlı karasularından çıkarılmaları ya da Osmanlı Devleti tarafından silahsızlandırılarak limanda gözetim altında tutulması gerekmiştir.[49] Her iki işlemin de yapılmaması İtilaf Devletleri'nin bu sığınmayı harp sebebi saymalarına imkân vereceğinden İngiltere'nin el koymuş olduğu gemilerin yerine, daha önce Almanya tarafından Osmanlı Devleti'ne satılmış olduğunun açıklanması formülü ortaya atılmıştır.[50]

Alman makamları ile gece yarısı yapılan telsiz haberleşmesi neticesinde, 12 Ağustos 1914 sabahı Alman Büyükelçisi Wangenheim, Amiral Souchon'un Osmanlı Donanması'na Başkomutan atanması hususunun kabul edilmesi şartıyla, gemilerin Osmanlı Devleti'ne satılmış olduğunun açıklanmasına müsaade etmiştir.[51] Bunun üzerine Osmanlı yönetimi tarafından tek taraflı bildiri yayınlanarak, "İki Alman zırhlısının seksen milyon marka satın alındığı" gazetelere ve diplomatik

[48] The National Archives, ADM 137/4176

[49] Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, IX. Cilt, Ankara, 1996, TTK Basımevi, s.386; Doğan Hacipoğlu, **Osmanlı İmparatorluğu'nun I.Dünya Harbi'ne Girişi**, İstanbul, 2000, Deniz Matbaası, s.69

[50] **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi**, a.g.e, VIII.Cilt, s.52

[51] Haydar Alpagut, **Büyük Harbin Deniz Cephesi,** İstanbul**,** 1937, Deniz Matbaası, s.43

kanallardan tüm dünyaya duyurulmuştur.[52] Bu satın alınma kararında daha önce İngiltere tarafından Sultan Osman ve Reşadiye gemilerine el konulması da etkin olmuştur.

İki geminin satın alınma kararı üzerine 12 Ağustos 1914 tarihinde Başkomutan Vekili Enver Paşa, Çanakkale Boğazı Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na şu emri vermiştir:[53] "Boğaz'a giren zırhlıların Hükûmet-i Seniyye tarafından Almanya Hükûmeti'nden satın alınan ve Yavuz Sultan Selim ve Midilli tesmiye edilen (adı verilen) zırhlılar olduğunu medhaldeki (Çanakkale Boğazı'nın girişindeki) İngiliz zırhlısına cevaben bildiriniz ve torpil gemisini hazır bulundurarak medhalde birden ziyade (fazla) zırhlı görüldüğü ve tehlike his olunduğu hâlde torpil (mayın) hattında açık bulundurulan memerri (geçidi) dahi sedd ediniz (kapayınız)..."

Bu durumda 12 Ağustos günü öğleye doğru Boğaz'a doğru ilerlemekte olan üç İngiliz zırhlısından girişe yaklaşanına Akhisar torpidobotuyla gönderilen Teğmen Hasan aracılığıyla, "Alman gemilerinin Osmanlı Hükûmeti tarafından satın alındığı," bildirilmiştir.[54] İngiliz komutanı, Teğmen Hasan'ın bu mesajını, "Goeben ve Breslau'ın Alman bandırasıyla Boğaz'dan çıkmaları hâlinde Boğaz'ın bombardıman edileceği" şeklinde cevaplamıştır. Bu tarihten itibaren İngiliz Filosu Akdeniz Boğazı'nı ablukaya almış, diplomatik protestolar da yağmaya başlamıştır. İstanbul'daki İngiliz ve Fransız elçilerinin bu olaya tepkisi çok sert olmuş, gemilerin derhal silahsızlandırılarak, Boğaz'dan çıkarılması hususunda Osmanlı Hükûmeti'ne

[52] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.ŞFR.43/222 1332-N-19
[53] ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu III, Klasör No: 4611, Dosya No:10, Fihrist No: 1-3
[54] Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH Koleksiyonu I, Klasör No: 121, Yeni Dosya No:279, Eski Dosya No: 573, Fihrist No: 034

olağanüstü baskı yapmaya başlamışlardır. [55] Bu protestolara karşılık olarak İngiltere'ye, "Teslim edilmeyen iki geminin yerine bunların Almanlardan satın alındığı," cevabı verilmiştir.[56] Sonuçta bu iki geminin Osmanlı Devleti tarafından satın alınmasını İngiltere, Fransa ve Rusya tanımamıştır. Bu iki geminin Karadeniz'e açılma ihtimali de İtilâf Devletleri'ni düşündürmüştür. Bu durumda Osmanlı Donanması'na katılan iki Alman gemisi ile Karadeniz'de dengeler değişime uğramış, Rus Donanması'nın Osmanlı Donanması'na olan üstünlüğü tehlikeye girmiştir.[57]

İtilâf Devletleri, bu iki geminin Osmanlı Devleti'nin bayrak ve personeli ile de olsa Karadeniz veya Ege Denizi'ne çıkmaları hâlinde düşman gemisi sayılacağını bildirmişlerdir. [58] Bu dönemde Yavuz ve Midilli'nin dışında Osmanlı Donanması'ndan Barbaros ve Turgutreis muharebe gemileri, Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri ile Peyk-i Şevket torpido kruvazörü Haliç Tersanesi'nde onarımda, faal gemiler olarak İngiliz Amiral Limpus'un forsunu taşıyan Mesudiye zırhlısı ile Berk-i Satvet torpido kruvazörü ve Taşoz sınıfı dört küçük muhrip, Kütahya ve Sultanhisar sınıfından dörder torpidobot Marmara'da eğitimde bulunmuştur. [59]

---

[55] Genelkurmay ATASE Başkanlığı Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sıra No: 2121 Sayı: 88, Belge No: 2125, Tarih: 12/08/1914, Yıl:38, Ağustos 1989

[56] Selahattin Çetiner, **Çanakkale Savaşı Üzerine Bir İnceleme,** İstanbul, 1999, Harp Akademileri Yayını, s.32

[57] Figen Atabey, **"Karadeniz'de Türk Donanması"**, Ankara, 2005, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, s.10

[58] Numan Özdalga, **Türk Boğazları'nın Tarih İçindeki Önemi**, İstanbul, 1965, Deniz Basımevi, s.25

[59] 1914 yılı Ağustos ayı itibariyle Osmanlı Donanması'nda mevcut olan savaş gemileri ve özellikleri aşağıda verilmiştir.

Hamidiye Kruvazörü: 1902 yılında İngiltere'de inşa edilmiştir. 22 mil sürat ve 3805 ton ağırlığına sahip olan gemi, 1904 yılında Osmanlı Donanması'nda hizmete girmiştir. 1948 yılında hizmet dışına çıkarılmıştır.

Karadeniz, Ege ve Doğu Akdeniz ile Kızıldeniz'de bulunan 2 Ağustos-27 Ekim 1914 tarihleri arasında yurda çağrılan torpidobot ve gambotlardan İzmir'deki Hızırreis ve Peleng-i Derya gambotları, Beyrut'taki Berk-i Efşan torpidobotu ile Kızıldeniz'deki Sakız, Aydınreis, Taşköprü, Nevşehir, Yozgat ve Malatya gambotları çeşitli tarihlerde Boğaz önüne gelmişler ve keşif hizmetlerindeki gemiler tarafından içeri alınmışlardır.[60]

14 Ağustos 1914 tarihinde Alman gemileri, Dolmabahçe önüne demirlemiştir. 16 Ağustos 1914'te yapılan törenle Goeben zırhlısına "Yavuz Sultan Selim", Breslau muharebe kruvazörüne de "Midilli" adı verilerek, Osmanlı Sancağı toka

---

Mecidiye Kruvazörü: 1901 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde inşa edilmiştir. 22 mil sürat ve 3250 ton ağırlığına sahip olan gemi, 1903 yılında Osmanlı Donanması'nda hizmete girmiştir. 1948 yılında hizmet dışına çıkarılmıştır.

Turgutreis ve Barbaros Hayrettin Muharebe Gemileri: 1890 yılında Almanya'da inşa edilmişlerdir. 1910 yılında Osmanlı Donanması'nda hizmete girmişlerdir. 17 mil sürat ve 10.013 ton ağırlığına sahip olan gemilerden Barbaros Hayrettin zırhlısı 8 Ağustos 1915'te Marmara'da İngiliz denizaltısı E-11 tarafından batırılmıştır. Turgutreis zırhlısı ise 1933 yılına kadar Osmanlı Donanması'nda hizmette bulunmuştur.

Mesudiye Zırhlısı: 1873 yılında İngiltere'de inşa edilmiş, 1874 yılında Osmanlı Donanması'nda hizmete girmiştir. 17 mil sürate ve 8938 ton ağırlığına sahip olan gemi, 13 Aralık 1914 günü Çanakkale Boğazı girişinde sabit batarya olarak görev yaparken, İngiliz denizaltısı B-11 tarafından atılan iki torpido ile batırılmıştır.

Berk-i Satvet ve Peyk-i Şevket Torpido Kruvazörleri: 1906 yılında Almanya'da inşa edilmişlerdir. 22 mil sürat ve 775 ton ağırlığına sahip olan gemiler, 1907 yılında Osmanlı Donanması'nda hizmete girmişlerdir. Bu gemiler, 1948 yılında hizmet dışına çıkarılmışlardır.

Taşoz Sınıfı (Samsun, Basra, Taşoz) Muhripler: 1906 yılında Almanya'da inşa edilmişlerdir. 20 mil sürat ve 290 ton ağırlığına sahip olan gemiler, 1907 yılında Osmanlı Donanması'nda hizmete girmişlerdir. 1932 yılında hizmet dışına çıkarılmışlardır.

Muâvenet-i Milliyye Sınıfı (Muâvenet-i Milliyye, Yadigâr-ı Millet ve Numûne-i Hamiyyet) Muhripler: 1908 yılında Almanya'da inşa edilmişlerdir. 26 mil sürat ve 765 ton ağırlığına sahip olan gemiler, 1910 yılında Osmanlı Donanması'nda hizmete girmişlerdir. 1923 yılında hizmet dışına çıkarılmışlardır. (**Cumhuriyet Donanması,** Yay.Haz. Necdet Çelik, İstanbul, 2005, Deniz Basımevi Müdürlüğü, s, 13,14,15,22, 23).

[60] Ömer Çekmeceligil, **Çanakkale Zaferi'nin 68.Yıldönümü**, Ankara, 1983, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, s.10

edilmiştir.[61] Amiral Souchon dahil gemilerdeki tüm Alman personelin başlarına kırmızı fes giydirilmiştir. Padişah halkın sevinç çığlıkları içinde gemileri gezmiş, âdeta gökten inmiş gibi bu iki Alman gemisinin İngilizler tarafından el konulan Sultan Osman ve Reşadiye'nin yerine gelmesi Türk halkını çok sevindirmiş ve Almanlara karşı sempati duyulmasına yol açmıştır.[62] Bu durum üzerine Osmanlı Donanması'nı ıslah faaliyeti maksadıyla 1909 yılından beri görevde bulunan İngiliz Bahriye Heyeti Başkanı Amiral Limpus ve İngiliz subayları ülkeyi terk etmiştir. 30 Ağustos günü Amiral Merten komutasındaki kıyı topçusu ve diğer teknik personelden kurulu subay ve er olmak üzere 160 kişilik bir Alman askerî heyeti, Çanakkale istihkâmlarını güçlendirmek göreviyle Almanya'dan gelmiştir. Yine aynı gün Alman Amiral von Usedom, her iki Boğaz'ın Kıyı Topçu Komutanlığı görevine getirilmiştir.[63]

9 Eylül 1914 tarihinde Alman Amiral Souchon, Donanma Birinci Komutanlığı'na atanırken, o zamana kadar bu görevi yapmış olan Yarbay Arif Bey de Donanma İkinci Komutanlığı'na atanmıştır.[64] Alman Amiral Souchon Donanma Komutanlık Karargâhı'nı Unkapanı/Haliç önlerinde demirlettiği Korkovado gemisinde kurmuştur. Amiral Souchon, göreve geldiği ilk günden itibaren donanmayı savaşa hazırlamaya başlamış, bir taraftan Marmara'da eğitim, atış ve manevralara ağırlık verirken, diğer taraftan da gemilerde fazla bulduğu personeli çıkarmış; savaş gücünün yetersizliğini öne sürerek, her gemiye danışman sıfatında

[61] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., Cilt:VIII, s.52
[62] Celalettin Yavuz, "Birinci Dünya Harbi sırasında Osmanlı ve Alman Deniz Subayları İlişkileri", **Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I**, 2000, s.34

[63] İbrahim Artuç, **1915 Çanakkale Savaşı,** İstanbul, 1992, Kastaş Yayınları, s.10
[64] Yavuz, a.g.e., s.244

bir Alman subayı atamıştır.[65] Donanma gemilerinde yeni bir düzenleme yapan Amiral Souchon, Yavuz, Midilli, Hamidiye, Mecidiye kruvazörleri, Berk-i Satvet ve Peyk-i Şevket torpido kruvazörleri, Yadigâr-ı Millet ve Taşoz sınıfından dörder muhrip ile faal bir filo kurmuştur. Bunun dışında kalan Mesudiye muharebe gemisi yaşlı olması ve ağır toplarının onarım için İngiltere'de kalmış olmasından dolayı yüzen bir batarya olarak kullanılmak üzere 5 Eylül'de Çanakkale'ye gönderilmiştir. Barbaros Hayrettin ve Turgutreis muharebe gemileri Donanma İkinci Komutanı'nın emrinde olarak önce Rus Limanları'na yapılan harekât süresince Karadeniz Boğazı'nda, Şubat-Ağustos 1915 ayları arasında Çanakkale Cephesi'nde görevlendirilmişlerdir. Gambot ve torpidobotlar da 1914 Eylül ayı itibariyle "Boğazlar Genel Komutanlığı" adını alan Sahil İstihkâm ve Torpil Kıtaâtı Müfettişliği emrine girerek, Boğazlarda karakol, Marmara'da nakliyâtı himaye ve karakol yapma ile görevlendirilmişlerdir. [66]

Neticede Almanya Hükûmeti, Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'da ve Süveyş Bölgesi'ndeki düşman kuvvetlerini oyalamak suretiyle Almanların yükünü hafifleteceği düşüncesinde olduğundan, Alman Amiral Souchon bu maksat ve gaye ile sıkı bir faaliyet göstermiş ve bu hususta ki girişimlerinde başarılı olmuştur. Bu hedefe ulaşmak için Amiral Souchon, Türk sularına geldiği dakikadan itibaren daha resmî olarak Donanma Komutanlığı'na atanmadan Osmanlı Donanması'nın idaresini ele almış ve donanmayı bir an önce harbe hazır bir duruma getirmeye çaba harcamıştır.

[65] Besbelli, a.g.e., s.11
[66] **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi**, a.g.e., VIII.Cilt, s.53

1.4. Osmanlı Donanması'nın Karadeniz'de Rus Limanlarını Bombardımanı

Almanya, 1914 Eylül ayı itibariyle Fransa ve Rusya Cephesi'nde olmak üzere iki cephede savaşmak zorunda kaldığından yükünü hafifletmek için Osmanlı Devleti'nin bir an önce savaşa katılması yönündeki baskı ve gayretini artırmıştır. Osmanlı Devleti ise Almanya'nın bu baskısına karşın seferberliğini henüz tamamlayamadığı, ordunun silah ve cephane durumunun iyi olmadığı gerekçesini öne sürerek, savaş dışı kalmaya çalışmıştır. Alman İmparatoru Kayzer Wilhelm başta olmak üzere Alman Genel Karargâhı, Osmanlı Devleti'nin harbe sürüklenmesi için uygun zamanın gelmiş olduğunu İstanbul'daki Alman Büyükelçisi Wangenheim ve Alman Amiral Souchon'a gizli olarak bildirmiştir. Amiral Souchon ise Başkumandan Vekili Enver Paşa ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa ile sıkı temaslarda bulunarak, bu Alman isteğinin gerçekleşmesine çalışmıştır.[67] Nitekim 7 Eylül'de Alman Büyükelçisi Wangenheim'e, Alman Genel Karargâhı'ndan Osmanlı Devleti'nin artık yakında ve Çanakkale savunmasının öncelikle tamamlanmasından sonra savaşa girmesi gereklidir, yönünde direktif gelmiştir.[68]

9 Eylül 1914 tarihinde Almanya'da görevli Amerikan Büyükelçisi Gerard'ın Amerika Dışişleri'ne göndermiş olduğu bir telgrafında, "Osmanlı Donanması'nın Almanlar tarafından yönetildiğini, çok kısa bir zaman içinde savaşa dahil olacağını" bildirmesi de bu bilgileri doğrular niteliktedir.[69] Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi konusunda bir takım oyunlar oynandığı bu dönemde, Osmanlı Hükûmeti, 1 Ekim

[67] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., Cilt:VIII, s.55
[68] Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi (Çanakkale Vuruşmaları ve Onların Tepki ve Sonuçları),** III.Cilt, Kısım:2, Ankara, 1955, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.71
[69] Papers Relating to…1914, a.g.e., File No: 763-72/917, a.g.e., s.111

1914'ten geçerli olmak üzere kapitülasyonları kaldıracağını 17 Eylül'de resmen ilan etmiştir. Bu karar, Avrupa Devletleri tarafından sert protesto hareketleri ile karşılanmıştır. Yine 28 Eylül'de karasuları üç milden altı mile yükseltilmiş, İstanbul ve Çanakkale Boğazı Müstahkem Mevkii Komutanlıkları'na Deniz Müşaviri sıfatıyla birer deniz subayı atanmış, Başkomutanlık Karargâhı Harekât Kısmı'nda da bir Deniz Şubesi kurulmuştur.

Amiral Souchon ise Eylül ayının ikinci yarısında donanmanın Marmara Denizi'ndeki eğitimini tamamlamıştır. Türk personelini daha engin ve fırtınalı olan Karadeniz'e çıkararak, eğitim yaptırmak isteğinde olduğundan Eylül ayı sonlarından itibaren donanmayı Karadeniz'e çıkarmak için Bahriye Nezareti'nden izin istemiş ve bu kararında direnmeye başlamıştır.[70] Amiral Souchon donanmayı Karadeniz'de tatbikat yaptırmak bahanesini öne sürerek, 14 Eylül 1914 günü Bahriye Nezareti'ne gönderdiği bir yazı ile Boğaz'dan çıkma müsaadesini istemiştir. Dönemin Bahriye Nazırı Cemal Paşa ise "Karadeniz'e çıkılmasına ne Bahriye Nezareti'nin, ne Başkomutanlığın, ne de Amiral Souchon'un karar verebileceğini, buna ancak Hükûmet'in yetkili olduğunu bildirirken; yanlış bir harekete meydan verilmemesi tavsiye olunur," şeklinde yazılı bir cevap vermiştir.[71]

17 Eylül 1914'te Marmara'da Prens Adaları arkasında Ertuğrul yatında bulunmakta olan Padişah V.Mehmet'e filonun savaşa hazır olduğunu göstermek maksadıyla Yavuz zırhlısı ve Midilli kruvazörü ile birlikte on geminin katıldığı bir resmi geçit töreni yapılmış ve ertesi gün Amiral Souchon Karadeniz'e çıkmak için

[70] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt., s.43
[71] Cemal Akbay, **"Birinci Dünya Harbi'nde Türkiye'yi Harbe Sürükleyen Karadeniz Olayı"**, Askerî Tarih Bülteni, (Ağustos 1988), s.38

Sadrazam Sait Halim Paşa'yı ziyaret etmiştir.[72] Hükûmet tarafından birkaç gemi ile Karadeniz'e çıkabileceği izninin verilmesi Amiral Souchon'un hedefine ulaşmasını sağlayacak ilk adım olmuştur. Bu izin üzerine Amiral 21 Eylül'den itibaren Karadeniz'de birkaç gemi ile eğitimlere başlamıştır.[73]

Amerikan arşiv kayıtları da bu bilgileri doğrulamaktadır. Alman Büyükelçisi tarafından Osmanlı Devleti'nde görevli Amerikan Büyükelçisi Morgenthau'ya "Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'i kontrol altında tuttuğunu göstermek amacıyla Midilli gemisinin 21 Eylül 1914 günü iki torpidobot ile Karadeniz'e açıldığı, bu seyrin bir saldırı mahiyeti taşımadığı," bilgisi verilmiştir.[74]

27 ve 28 Eylül 1914 tarihlerinde yine gemiler, küçük gruplar hâlinde aynı gün dönmek şartıyla yalnız eğitim amacıyla Amiral Souchon tarafından Karadeniz'e çıkarılmıştır. Bütün bu gelişmeler yaşanırken, 26 Eylül 1914'te Çanakkale Boğazı önlerinde keşif ve karakol görevi yapmakta olan Akhisar torpidobotu komutanına, bir İngiliz muhribi tarafından "Bundan böyle Boğaz'dan çıkmamaları, aksi takdirde ateşle karşılanacakları," ihtar edilmiştir. Bu bir anlamda Çanakkale Boğazı'nın İngiliz Donanması tarafından Akdeniz tarafına kapatıldığı anlamına gelmiştir. İngilizler bu hareketlerini Alman Goeben ve Breslau'nun Boğaz'dan içeri kabul edilmesiyle, Türk tarafının tarafsızlığı ihlâl ettiğine dayandırmışlardır. Bunun üzerine 27 Eylül 1914 tarihinde Çanakkale Boğazı önüne mayın dökülerek, Boğazların tamamıyla trafiğe kapandığı tüm dünyaya ilan edilmiştir.[75] Bu karar ile

[72] Hüner, a.g.e., s.68
[73] Besbelli, a.g.e., s.11
[74] Papers Relating …1914, a.g.e., File No: 711.673/42
[75] Bayur, a.g.e.,Cilt:II, Kısım:1, s.212

birlikte ticaret gemilerinin de Boğazlardan geçmesi yasaklandığından, bundan en çok Rusya etkilenmiştir. Rusya'nın artık iyice tecrit edilmesi, Almanya'nın ulaşmak istediği birinci hedef olmuş, bir bakıma Ruslar, Karadeniz'e hapis edilmişlerdir. Ancak bu karardan zarar gören yalnız Rusya olmamış, müttefiki İngiltere ve Fransa da Rusya'nın buğday ve petrolünden mahrum kalmıştır. [76]

Osmanlı Devleti'nde görevli Amerikan Büyükelçisi Morgenthau, Amerika Devlet Sekreterliğine yazdığı bir telgrafla yabancı ticaret gemilerine Boğaz'ın kapanması ve mayınlanması üzerine şu açıklamayı yapmıştır:[77] "Çanakkale Boğazı dışına çıkarak, Akdeniz'e geçmek isteyen bir Türk torpidobotunun Boğaz'a geri gönderildiği, kendisine içinde Alman personeli olduğu düşünülen bütün Türk gemilerinin Alman gemisi sayılacağına dair talimat verildiği, İngiliz Büyükelçisi tarafından bildirilmiştir. Geri dönen torpidobot, durumu Çanakkale Boğaz Komutanlığı görevine getirilen Alman Merten Paşa'ya anlatmış, bunun üzerine Çanakkale Boğazı tamamen mayınla kapatılmıştır. Konu ile ilgili olarak önce Sadrazamı aradım. O da bunu doğruladı. Ancak Türkiye'nin savaşa girmek niyetinde olmadığını söyledi. Sadrazama, Osmanlı Devleti'nin barış zamanında Çanakkale Boğazı'nı kapamak gibi bir hakkı olduğunu Amerika Birleşik Devletleri'nin asla kabul etmeyeceğini bildirdim. O da bu olayın kısa zamanda telafi edileceğini ve Boğaz'ın tekrar açılacağını bildirdi."

Bu gelişmeler yaşanırken Amiral Souchon ise toplu hâlde donanma ile Karadeniz'e çıkma izni için yeniden talepte bulunmuş ve bu konuda verdiği 1 Ekim

[76] Thomazi A, **La Guerre Navale aux Darnelles**, Paris, 1926, Payot; (**Çanakkale Deniz Savaşı** (Çev: Hüseyin Işık), Ankara, 1997, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi), s. 7
[77] Papers Relating to…1914, a.g.e., File No: 763-72/398, a.g.e., s.113

1914 tarihli raporda şu düşünceyi tekrarlamıştır:[78] "Osmanlı Donanması bugünkü hâliyle Karadeniz'de vazife görecek bir kabiliyette değildir. Mürettebâtı denize bile alışamamıştır. Donanmanın talim ve terbiyesi için toplu bir hâlde Karadeniz'e çıkarak keşif ve atış talimleri yapmak zarureti vardır."

Osmanlı Hükûmeti ise Amirale, yapılacak manevra ve eğitim programlarının daha önceden gönderilmesi ve Karadeniz'e çıkışlardan Boğaz Komutanlığı'nın haberdar edilmesi kaydı ile izin vermiştir. Ancak 10 Ekim 1914 günü sadrazam ve nazırların tepkisi nedeni ile bu emir iptal edilmiş, sadece birkaç geminin eğitim maksadı ile Karadeniz'e çıkmasına müsaade edilmiştir.[79] Hükûmet'in yasaklamasına rağmen Amiral Souchon, donanma ile 12 ve 18 Ekim günleri Karadeniz'e çıkmıştır.[80] Yine 25 Ekim 1914'te Osmanlı Hükûmet üyelerinde savaşa giriş konusunda fikir ayrılıkları olduğu hâlde, Enver Paşa savaşa neden olmamak koşulu ile Amiral Souchon'a donanma ile Karadeniz'e çıkma izni vermiştir. En yakın zamanda Rus limanlarına bir baskın yaparak, Osmanlı Devleti'ni fiilen harbe sokmak ve karşı tarafı da bir olup bitti karşısında bırakmak amacında olan Amiral Souchon ileride karşılaşılması olası bir savı cevaplandırmak üzere Başkumandanlık Vekâleti'nden bir de yazılı gizli emir almıştır.[81]

Enver Paşa imzalı ve 22 Ekim 1914 tarihli bu emirde; "Karadeniz'de egemenliğin kurulması ve Rus filosunun nerede bulunursa harp ilan edilmeksizin hücum edilerek yok edilmesi" bildirilmiştir. Bu emri, Bahriye Nazırı Cemal

[78] Bayur, a.g.e, Cilt:III, Kısım:I, s.213
[79] Çetiner, a.g.e, s.37
[80] Bayur, a.g.e., Cilt:II, Kısım I, s.233
[81] Lorey, a.g.e., s.77

Paşa'nın kişiye özel, gemi komutanlarına yolladığı Birinci Daire, 1567 sayı ve 24 Ekim 1914 tarihli "Bütün Gemi Komutanlarına" başlıklı şu emri izlemiştir.[82] "Donanmamızın Birinci Komutanlığı'na atanmış olan Amiral Souchon tarafından donanmanın talimi için Karadeniz'de bulunduğu sırada verdiği her çeşit emre harfi harfine uyulmasını ve bu hususta katiyen tereddüt gösterilmeyerek emirlerin gereğinin her türlü hâl ve şart içinde yapılmasını isterim."

Bu emir üzerine, yeni Rus muharebe gemisi Karadeniz Donanması'na katılmadan Rus Donanması'nı baskına uğratmak ve Osmanlı Devleti'nin bir an önce savaşa girmesinin gerçekleştirilmesi amacıyla Amiral Souchon, 26 Ekim 1914'de eğitim için filo ile Karadeniz'e çıkacağını bildirmiştir.[83] 27 Ekim 1914 günü öğleden sonra Yavuz zırhlısı ile Midilli ve Hamidiye kruvazörleri, Berk-i Satvet ve Peyk-i Şevket torpido kruvazörleri ile Gayret-i Vataniyye, Muâvenet-i Milliyye, Taşoz ve Samsun muhripleri, Nilüfer ve Samsun mayın gemileri olmak üzere 11 gemiden oluşan Osmanlı Donanması, İstanbul/Kilyos'ta Kısırkaya önlerinde toplanmıştır. Saat 15.45'de Yavuz zırhlısında gemi komutanları ve komutan vekilleriyle bir toplantı yapılarak kendilerine Rusya'ya karşı bir harekât yapılacağı açıklanmış ve özet bilgi verilmiştir.

Ayrıca komutan vekillerinin (daha önce gemilere eğitim için verilmiş Alman deniz subayları) emirlerine itaat edilmesi hakkındaki Bahriye Nezareti'nin 24 Ekim 1914 tarihli yazılı emri ile birlikte harekâta katılacak gemilere, Donanma

[82] Karal, a.g.e., IX.Cilt, s.394
[83] Hacipoğlu, a.g.e., s.108; Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII.Cilt, s.57

Komutanlığı'nın 27-29 Ekim 1914 günlerine ait harekât emri [84] dağıtılmıştır. Bombardıman ve mayın dökmek ile görevlendirilen gemiler 27 Ekim 1914 akşamı Boğaz'dan çıkmış ve Karadeniz'deki Rus limanlarına doğru yol almışlardır. [85] Gemiler, kendilerine verilen görevi icra etmek üzere limandan ayrılırken Yavuz zırhlısının direğinde "Bütün kudretinizi harcayınız. Türkiye'nin geleceği söz konusudur," yazılı işaret sancağı dalgalanmıştır.[86] İşte dört yıl sürecek ve Osmanlı Devleti'ni parçalayacak olan Büyük Harbe bir bakıma bu sözlerle girilmiştir.

Plan özet olarak; harekâtın üçüncü günü (29 Ekim) sancak gemisi Yavuz'un, Nilüfer mayın gemisi ve iki muhriple beraber Sivastopol'e, Midilli ve Berk-i Satvet'in Kerç Boğazı ve Novorosisk'e, Hamidiye'nin Kırım'ın güney kıyısı olan Kefe'ye, Filotilla Komodoru'nun iki muhrip ve Samsun mayın gemisi ile Odesa'ya

[84] Alman Resmi Harp Tarihi'ne göre bu harekât emri şöyledir: "1. DÜŞMAN HAKKINDA BİLGİ: Rus Karadeniz Filosu'nun bir baskın yapmayı tasarladığı birçok raporlardan anlaşılmaktadır.
2. AMAÇ:Bunun için Rusya'ya karşı çarpışmaya başlanacaktır. Harbe başlanırken evvelâ Rus deniz kuvveti yok edilecek, daha sonra harbin yönetiminde işe yarayabilecek devlet ve şirketlere ait kıymetli binalar yıkılıp eşyası yakılacak, harpte kullanılacak ticaret gemileri (tarafsız devletlere ait olanlar dışındaki) batırılacak veya zapt edilecek.
3. YÜRÜTME TARZI: Hücum baskın şeklinde ve imkânlar nispetinde bir anda ve birçok yerlerden yapılacak. Amiral gemisi Nilüfer ve iki muhrip ile Sivastopol'a, Midilli ve Berk-i Satvet, Kerç Boğazı'na ve Novorosisk'e Hamidiye Kırım'ın güney kıyılarına, Filotilla komodoru iki muhrip ve Samsun Mayın Gemisi ile Odesa'ya saldıracak, Peyk-i Şevket Sivastopol-Varna kablosunu kesecektir.
Birinci Gün: Harekâta ayrılan gemiler birlikte talim bahanesiyle ve kömürlükleri dolu olarak Boğaz'dan çıkacaklardır.
İkinci Gün: Ekonomik süratle seyir edilecek ve muhripler kabil olduğu kadar yedekte götürülecektir.
Üçüncü Gün: Gün ağarırken emir olunan yerlere saldırı başlayacaktır. Sonunda kruvazörler ticaret savaşı yapacaklar; mayın gemileriyle muhripler Boğaz'a döneceklerdir.
4.BOĞAZ'IN KORUNMASI: Barbaros ve Turgut ile iki muhrip ve Kemal Reis gambotu hareketten dönecek gemileri karşılamak ve düşmanın mayın dökmesini engellemek üzere Boğaz önünde bulunacaktır. Bu filo hafif kuvvetleri püskürtecek ve üstün kuvvetleri mümkün olduğu kadar durduracaktır. Muhriplerle de torpido hücumları yapılacaktır. Donanma İkinci Kumandanı Yarbay Arif Bey Genel Karargâh'ın Boğaz Delegesi General V. Kühlwetter'in direktiflerine göre bu filoyu yönetecektir.
5.TELSİZ İŞLERİ: Amiral gemisi tarafından çağrıldığında veya bir düşman kuvvetinin yaklaştığı kesin olarak anlaşıldığında Anadolu Feneri'nin 15 mil açığındaki çizginin dışından hiç bir gemi telsiz vermeyecektir. Şayet Amiral gemisi bir telsize karşılık vermezse, bu telsiz daha yüksek olarak birbiri ardında üç defa tekrarlanacaktır. Amiral Souchon" (Lorey, a.g.e., Cilt.I, s. 80)
[85] ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu II, Klasör No:87, Dosya No:449, Fihrist No: 1-3
[86] Hüner, a.g.e.,s.71

mayın döküşünü, Peyk-i Şevket gemisinin de Varna-Sivastopol kablosunu kesmesini kapsamıştır. Barbaros ve Turgutreis muharebe gemileri ile Burakreis gambotu ve iki torpidobot da Rusların mayın dökmesini önlemek ve yaklaşacak harp gemilerini karşılamak görevi ile 27-31 Ekim 1914 günlerinde Boğaz girişinde yer almışlardır.[87]

Donanmanın Karadeniz baskınında Yavuz ve Midilli'nin başta olduğu on bir gemilik Osmanlı Donanması, Boğaz'ın hemen girişinde karşılaştığı Rus savaş gemilerine ateş açmış, sonra Kuzey Karadeniz kıyılarına giderek Odesa, Sivastopol, Novorosisk limanlarını topa tutmuştur. Yavuz zırhlısı bir Rus mayın gemisini batırmış, bir torpidobotu ağır hasara uğratmış, bir kömür gemisini 3 subayı, 72 personeli ile esir almıştır. Midilli gemisi ise Novorosisk limanında 50 petrol deposunu hasara uğratmış, 15 nakliye gemisini batırmıştır. Amiral Souchon'un bu taarruz hareketi sonunda, Yavuz muharebe kruvazöründen gönderdiği 29 Ekim tarihli telsiz telgrafında;[88] "Rus Filosu, Osmanlı Filosu'nun 27 ve 28'inci günü harekâtını izleyip, düzenli olarak bütün talimlerini bozdu. Rus Filosu bugün düşmanca hareketlere girişti. Rus mayın gemisi Prut ve son sistem üç torpido ile kömür gemisi yine düşmanca bir düşünce ile Karadeniz Boğazı'na doğru gidiyorlardı. Yavuz, mayın gemisini batırdı ve kömür gemisini zaptetti. Torpidobotlardan birine de önemli bir şekilde zarar verdi. 72 er ve 3 subayı esir aldı. Sivastopol'u da çok başarılı bir şekilde bombardıman etti. Batan mayın gemisinde 700 mayın ve 200 personel bulunuyordu. Torpidobotlarımızla 72 er ve 3 subay

[87] Atabey, a.g.e., s.15
[88] Hüner, a.g.e., s.71; Lorey, a.g.e., Cilt.I, s.81

kurtarıldı. Bu personel ayın 30'unda İstanbul'da bulunacaktır. Esirlerin ifadelerine göre Rusların Boğaz'a mayın dökerek donanmamızı yok etmek istedikleri anlaşıldı. Midilli, Novorosisk'te 50 petrol deposu ile birçok buğday ambarını yıkmış ve asker nakline ayrılmış bulunan 14 botunu batırmıştır. Berk muhribi, Novorosisk telsiz telgraf istasyonunu yıkmış, Gayret muhribi de bir Rus gambotunu torpido ile batırmıştır. Muâvenet muhribi de bir torpidobot ile diğer bir Rus gambotunu önemli bir surette hasara uğratmıştır. Bu gambotun battığı düşünülmektedir. Odesa'da beş petrol sarnıcı havaya uçurulduğu gibi beş gemi de önemli şekilde hasara uğramıştır," görüşü yer almıştır.

Bombardıman harekâtı sonucu limanlarda bir kısım liman tesisleri ve akaryakıt depoları imha edilmişse de stratejik ve ekonomik olarak önemli tahribat gerçekleştirilmemiş, Rus Karadeniz Donanması'nın zayiâtı az seviyede gerçekleşmiştir. Buna rağmen Osmanlı Donanması'nın Karadeniz harekâtı amacına uygun olarak ana hatlarıyla planlandığı şekilde geçmiştir. Harekâta katılan gemiler Rus limanlarını topa tutmuş, Rus gemilerini batırmış olarak, 30 Ekim-1 Kasım 1914 tarihleri arasında alay sancakları ile donatılmış bir hâlde İstanbul Boğazı'ndan içeri girmişlerdir.[89]

[89] İskender Tunaboylu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yavuz (Goeben) Zırhlısı**, İstanbul, 2006, Deniz Basımevi Müdürlüğü , s.47

1.5. Karadeniz Olayı Sonucu Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Harbi'ne Girmesi

Karadeniz olayına İngiliz, Fransız ve Rus Hükûmetleri'nin tepkisi şiddetli olmuş, baskın harekâtının hemen ardından 30 Ekim 1914 günü Rusya, İngiltere ve Fransa'dan şiddetli protestolar ve talepler gelmeye başlamıştır. Bu ülkelerin büyükelçileri Osmanlı Hükûmeti'ne vermiş oldukları bir ültimatom ile on iki saat içinde Yavuz ve Midilli gemilerinin personeli ile yurtdışına çıkarılmalarını, aksi hâlde kendilerinin İstanbul'dan ayrılacaklarını, İngiltere, Fransa ve Rusya Devletleri'nin Osmanlı Devleti'nin karşısında olacağını dönemin Dahiliye Nazırı Talat Bey'e bildirmişlerdir.[90] 31 Ekim'de Rusya, İngiltere, İtalya ve Fransa'ya verilen nota ile "Çatışmaya Rus filosunun, İstanbul Boğazı'na mayın dökme maksadıyla yaklaşmasının sebep olduğu, Osmanlı Hükûmeti'nin tarafsızlığını muhafaza etmek istediği, Rus Karadeniz Donanma Komutanı'nın şahsi hatası yüzünden iki komşu devlet arasında gereksiz bir gerginliğe sebep olunduğu," bildirilmiştir. Buna karşılık Rus Hûkümeti verdiği nota ile, "Karadeniz çatışmasına Rus savaş gemilerinin sebep olduğu iddiasını reddetmiş, ayrıca fiili olarak artık savaşın başladığını" bildirmiştir. [91]

Aynı gün Rus Büyükelçisinin İstanbul'u terk etmesi üzerine 2 Kasım 1914'de Rusya, Osmanlı Devleti'ne resmen harp ilan etmiştir. İngiliz ve Fransız Büyükelçileri de 1 Kasım 1914'te İstanbul'dan ayrılmış ve Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerini kesmişlerdir. Dahiliye Nazırı Talat Paşa tarafından Hicaz ve

[90] Julian Corbett, **History of the Great War Based on Official Document: Naval Operations,** Vol: II, London, 1921, Longmans; ("**Harekât-ı Bahriyye**", Cilt:1, (Çev: Ali Rıza Seyfi), İstanbul, 1928, Deniz Matbaası), s.586; Papers Relating to….1914, a.g.e, File No:763.72/1276, s.136
[91] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII. Cilt, s.68

Yemen Valilikleri'ne konu ile ilgili olarak yazılan bir telgraf da şöyledir:[92]

"Donanmamızın Karadeniz'deki bombardımanı sebebiyle hâl-i harbe geçilmemekle beraber Rusya sefiri bu akşam ve İngiltere ve Fransa sefirleri de yarın Dersaâdet (İstanbul)'den müfarakat edeceklerdir (ayrılacaklardır) 18 Teşrin-i Evvel 330 (31 Ekim 1914)".

Osmanlı Donanması'nın Karadeniz harekâtı nedeniyle Rusya'nın harp ilanını takiben İngiltere, Fransa, Belçika, Japonya, Sırbistan ve Karadağ, Osmanlı Devleti ile ilişkilerini kesmişlerdir.[93] Bu olayları müteakip, İngiltere ve Fransa 5 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmişlerdir. Nitekim Londra'daki Amerikan Büyükelçisi tarafından Amerika Dışişleri Bakanlığı'na yazılan bir telgrafla; "5 Kasım'da İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında savaş hâlinin başladığı ve Londra'da bulunan Türk Büyükelçisinin bu tarih itibariyle ülkeden ayrıldığı," bildirilmiştir."[94]

Osmanlı Devleti'nin resmen harp ilanı ise 11 Kasım 1914 tarihli padişah bildirisiyle olmuştur. Bu bildiriyle, Rusların eğitimle meşgul olan Türk filosuna müdahale ettikleri ve bu suretle harbe sebebiyet verdikleri açıklanmıştır. Bu bildiri ile Karadeniz olayı arasında geçen zamanda Osmanlı Hükûmeti'nin Rusya'ya ve bağlaşığı devletlere verdiği notalarla Rusların bu saldırıyı yapmakla işledikleri hatayı düzeltmeleri beklenmiştir. Fakat, 2 Kasım 1914'te Rusların, Kafkas

[92] Başbakanlık Osmanlı Arşivi , DH.ŞFR.46/114 1332-Z-11
[93] Hacipoğlu, a.g.e., s.141
[94] Papers Relating to.....1914, File No: 763.72/1173, s.129

Cephesi'nde taarruza geçmeleri, 3 Kasım'da İngilizlerin Kızıldeniz'de Akabe Limanı'nı bombardıman etmeleri ile yine aynı gün İngiltere ve Fransa'ya ait Birleşik Filo'nun Çanakkale Boğazı'nı dış tahkimâtını denizden bombardımana tutması üzerine harp durumuna girilmiştir.[95] 11 Kasım'daki harp ilanını takiben 14 Kasım'da Cihad-ı Ekber ilan edilerek, bütün Müslümanlar silah altına çağrılmıştır.

Konu ile ilgili olarak Donanma Komutanlığı'ndan Bahriye Nezareti'ne yazılmış bir telgrafta;[96] "Osmanlı Donanması'nın eğitim ve atış yapma işleri ileri sürülerek, Boğaz'dan Karadeniz'e çıkarıldığı, Muâvenet-i Milliyye torpido muhribi, Gayret-i Vataniyye torpidobotu ve Hamidiye kruvazörü ile Odesa, Kefe ve Novorosisk limanları ve Rus gemilerinin bombardıman edilerek fiîlen harbe girildiği, Rusların Kafkasya cihetlerinde hudut kıtalarına ateş açtıkları, İngilizlerin de İzmir'de bir yata tecavüz ettikleri ve harp hâlinin başlamış kabul edileceği," bildirilmiştir.

1914 yılı itibariyle Osmanlı Devleti'nde görevli Amerikan Büyükelçisi Morgenthau'un, Amerikan Dışişleri'ne yazmış olduğu 7 Kasım 1914 tarihli telgrafında, savaşa girmeden önce Osmanlı Devleti'nde hâkim olan yoğun Alman etkisini ve bunu takip eden olayları anlatması yukarıda verilen bilgileri doğrular niteliktedir:[97]

"Almanların Osmanlı Devleti'ni savaşa sokmak için olağanüstü bir çaba ve

[95] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi**,** a.g.e**.**, Cilt:VIII, s.62; Bayur, a.g.e.,Cilt.III, Kısım;I, s.259
[96] Genelkurmay ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu II, Klasör No:87, Dosya No:449, Fihrist No: 11
[97] Papers. Relating....., 1914 ...., File No:763.72/1276, s.136

baskı gösterdiklerini 24 Ekim 1914'de görüşmüş olduğum İngiliz ve Rus Büyükelçileri ifade etmişlerdir. Bu elçiler, bu baskının başarıya ulaşmasından dolayı büyük korku ve endişe taşıdıklarını da bildirmişlerdir. Aynı gün Dahiliye Nazırı Talat Bey şu an için savaşa girmeyi düşünmediklerini ifade etse de, Almanya eğiliminde olduklarından savaşa girmelerinin olası olduğu tahmin edilmektedir."

Yine Amerikan arşiv belgelerine göre 29 Ekim akşamı İngiliz Büyükelçisi Odesa'daki Konsolostan şu telgrafı almıştır:[98] "Bu sabah şafak sökmeden bu limana üç torpidobot tarafından baskın yapılmıştır. Limanda bulunan Rus gambotu Donetz batırılmış ve personelinden bir kısmı ölmüş, bir kısmı da yaralanmıştır. İki Rus kruvazörü feci hâlde zarar görmüştür. Portekiz adlı Fransız gemisi batırılmış ve personelinin ikisi ölmüş, ikisi de yaralanmıştır. Kasabadaki bazı binalar yanmış, şeker fabrikası tahrip edilmiştir. Can kaybı da bulunmaktadır. Hükûmet'in bildirdiğine göre baskın yapan gemiler, Osmanlı Devleti'ne aittir. İçişleri Bakanı Talat Bey olayı henüz öğrendiğini, daha önce bu konuyla ilgili hiçbir bilgiye sahip olmadığını bildirmiştir. Bu olay şüphesiz Alman deniz subayları tarafından planlanmış ve icra edilmiştir. Hücumda bulunan gemiler Alman subayları tarafından donatılmış ve söylenildiğine göre bazı Türk subayları ve personeli, Türklerin Bayram tatili* münasebetiyle izine gönderilmişlerdir.

Türk yetkililer her ne kadar savaşa girmek istemiyoruz deseler de, Hükûmet'te

[98] Papers Relating……, 1914 …., File No:763.72/1276, s.138-139

* Rus Limanları'na baskın harekâtı olan 29 Ekim 1914 tarihi Kurban Bayramı'nın birinci gününe rastlamıştır, (Şemsettin Bargut, **I.Dünya Harbi'nde ve Kurtuluş Savaşı'nda Türk Deniz Harekâtı**, Ankara, 2000, Dz.K.K.lığı Basımevi, s.52) .

yoğun bir istek bulunmaktadır. Alman etkisi ve idaresi altında şu an için Türk savaş gemilerinde ve istihkâmlarında 4.000 civarında Alman subayı ve denizci eri bulunmaktadır. Goeben ve Breslau Karadeniz'i kontrol altında tutmaktadır. Bütün ülke Alman etkisi altına girmiş durumdadır. Yukarıda anlatılan Odesa'ya saldırı dışında diğer Türk gemileri aynı zamanda Sivastopol ve Novorosisk'te 14 ya da daha fazla sayıda ticaret gemisini batırmışlardır.

Konu ile ilgili olarak Türklerde bir Rus mayın gemisinin İstanbul Boğazı'na yaklaşarak girişi mayınladığı ve eğitimden dönen Osmanlı Donanması'nın dönüş yolunu kestiği ve Rus donanmasının diğer başka yollarla Osmanlı Donanması'nın eğitim yapmasına engel olduğu ve bunun üzerine Osmanlı Donanması ile Rus Donanması'nın çatışmaya girdiği düşüncesi hâkim olmuştur. Bu olayı takiben 1 Kasım'da sabah saat 9.00'da İngiliz ve Fransız Büyükelçileri Dedeağaç'tan kalkan özel bir trenle İstanbul'dan ayrılmışlardır. Aynı gün İngilizler, iki Türk ticaret gemisini İzmir Limanı önlerinde batırmışlardır. Ruslar da Erzurum yakınından sınırı geçmişlerdir."

Bu telgraf metinlerinden de anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti, bir taraftan birbiri ardından gelişen ve savaş nedeni olabilecek bu olaylar zinciri, diğer taraftan Almanya'nın kendi çıkarları açısından bir an önce savaşa girilmesi hususundaki baskıları karşısında, henüz seferberliğini bile tamamlayamadan kendisini savaşın içinde bulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin bir oldu bitti ile Birinci Dünya Savaşı'na katılmasından

hemen sonra İngiltere, Almanya'yı iki cephede savaşmaya mecbur kılmak, Rusya'ya yardım için hayati öneme haiz olan deniz yolunu açmak ve Osmanlı Devleti'ni çökerterek, Boğazlar meselesini kendi lehine çözmek maksadıyla, Fransa'yı da yanına alarak, tarihte eşine az rastlanır bir Birleşik Donanma ile Çanakkale Boğazı önlerine dayanmıştır.

1.6. "Cihan Savaşı"nın Kısa Yolu: Birleşik Filo'nun 3 Kasım 1914'te Boğaz Giriş İstihkâmlarını Bombardımanı İle Denizlerin Kapısının Aralanması

Rusların 1 Kasım 1914'te Kafkaslardan taarruza geçmesi üzerine müttefiki İngiltere ve Fransa da 3 Kasım 1914 günü Boğaz'ın giriş tahkimâtını bombardımana tâbi tutmuştur. Görkemli biçimde başlatılan bombardıman bir sonuç alma amaçlı olmasa da bir gösteri, bir tehdit, bundan da öte Osmanlı Devleti'ne karşı bir savaş ilanı anlamı taşımıştır. 3 Kasım 1914 günü yapılan bombardıman sonucu 5 subay, 80 er şehit, 1 subay, 30 er yaralı olmak üzere Çanakkale'de ilk Türk kaybı verilmiştir. [99] Bahse konu bombardıman şu şekilde gerçekleşmiştir: İki İngiliz ile iki Fransız zırhlısı başta olmak üzere 18 savaş gemisinden oluşan Birleşik Filo, 3 Kasım 1914 sabahı 06.40'da Boğaz girişine yaklaşmıştır. Bu gemilerden İngiliz Amiral Carden komutasında Inflexible ve Indefatigable isimli İngiliz zırhlıları Ertuğrul ve Seddülbahr; Fransız Amiral Guepprate komutasındaki Verite ve Suffren isimli Fransız zırhlıları da Kumkale ve Orhaniye Tabyaları'nı saat 06.50'den itibaren yaklaşık 14.000 metre mesafeden bombardımana başlamışlardır. Birleşik Filo'ya ait gemilerin topçu ateşinin etkisi dışında kalmaları ve havanın da hafif sisli olması dolayısıyla Türk topçuları önce karşılık verememişlerdir. Ancak daha sonra

[99] **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı**, V.Cilt, Ankara, 1993, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, s.100

bu gemilere saat 07.05'te 4 adet uzun menzilli 24 cm.lik topa sahip Orhaniye ve Ertuğrul Bataryaları'ndan toplam 10 mermi ile karşılık verilmiştir. On yedi dakika süren topçu ateşinden sonra Birleşik Filo muharebeyi keserek, Saroz Körfezi istikâmetinde uzaklaşmıştır.[100]

Bu on yedi dakikalık bombardıman sonucunda Boğaz girişinde bulunan Seddülbahr Tabyası'nda bir cephaneliğin top isabeti alması sonucu cephanelik büyük hasara uğramış ve havaya uçmuştur. Bu olay, bombardıman sırasında birbirini izleyen iki merminin merkez cephaneliğine düşmesinden ve cephaneliğin buna dayanamamasından ileri gelmiştir. Bu sebeple beşi subay ve sekseni er olmak üzere toplam 85 kişi şehit olmuş ve 31 kişi de yaralanmıştır.[101] Bu miktar önemlidir, çünkü bütün Çanakkale Muharebeleri sırasında Müstahkem Mevkii'de bu kadar kayıp verilmemiştir. Ertuğrul, Orhaniye ve Kumkale Tabyaları'nda ise az hasar meydana gelmiş, bu hasarda birkaç günde giderilmiştir.

Emekli Binbaşı Kadri Perk "Askerî Mecmua"da yayınlanan makalesinde cephaneliğin patlaması olayını şöyle açıklamıştır:[102] "Seddülbahr ve Orhaniye Tabyaları mesafenin uzaklığından ateş edemediklerinden bir kısım subay ve erât mahfuz mahal olarak cephaneliklere alınmışlardı, top başında çalışmak için gemilerin yaklaşmasını bekliyorlardı. Cephanelikler topların hemen yanlarında veya arkalarında olup, taştan ve üzerleri toprakla örtülmüş bulunuyordu. Bu çok eskimiş

[100]Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e.,V.Cilt, s.100; **Çanakkale** (Yeni Mecmua'nın Özel Sayısı), Yay. Haz.Abdurrahman Güzel, Çanakkale, 1996, 18 Mart Üniversitesi Basımevi, s.10
[101] Selahattin Adil, **Harbi Umumi'de Çanakkale Muharebât-ı Bahriyyesi,** İstanbul, 1920, Erkân-ı Harbiyye Mektebi Matbaası , s.12
[102] Kadri Perk, **Çanakkale Savaşları Tarihi,** II-III Kısımlar (Büyük Harpte Çanakkale) Askerî Mecmua, Tarih Kısmı, 1 Mart 1940, Sayı:56, s.6

tabyaların modern harp gemilerine karşı en mühim eksikliklerinden biri de bu idi. Cephaneliklerde tabyadaki 22 cm. çapındaki toplara ait barut da bulunuyordu. İngiliz gemilerinin ilk salvoları bilhassa Seddülbahr Tabyası'nın içinde veya yanında paralanmaya başlamıştı. Bu sırada büyük çaplı bir mermi topların hemen arkasındaki merkez cephaneliğinin üzerini delerek içinde paralandı. Burada mevcut barutların infilakı dolayısıyla cephanelik havaya uçtu. Gerek cephanelik ve gerekse toplarda bulunan subay ve erâttan 5 subay ve 80 er şehit veya yaralı düştü."

İngiliz Amiral Carden tarafından Amirallik Dairesi'ne bombardıman sonucu ile ilgili gönderilen telgrafta; "Seddülbahr'da büyük patlama olduğu, patlama sonucu Türk tarafının insan kaybının çok fazla miktarda olduğu" bildirilmiştir.[103] Bahse konu bombardıman bir nevi Türk tabyalarında mevcut topların menzillerinin etkisini ölçmek amacıyla İngiliz Amirallik Dairesi'nin emriyle gerçekleştirilmiştir.

Sonuçta 3 Kasım bombardımanı Rusya'dan sonra İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı savaş başlatma niteliğini taşımıştır. Bu olaydan sonra İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'ne 5 Kasım 1914'te resmi olarak harp ilanında bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti açısından ise söz konusu bombardıman uyarıcı nitelikte olmuş ve savunma önlemlerine hız verilmiştir. Daha önceleri Osmanlı Donanması'nın eğitiminde görev almış bulunan İngiliz Amirali Limpus'un Osmanlı Devleti'ni vaktinden önce uyaracağı endişesiyle bu bombardımana karşı çıkmasına rağmen Deniz Bakanı Winston Churchill'in emriyle yapıldığı bildirilen bu harekât, Osmanlı Devleti açısından alınmakta olan önlemlerin artırılması bakımından

[103] The National Archives; ADM I/116/3491, Telgraf No: 02658/15

gerçekten uyarıcı bir nitelik taşımıştır.[104]

İngiliz kaynakları da 3 Kasım bombardımanından sonra Müstahkem Mevkii Komutanı Albay Cevat Bey'in bütün zamanını savunma tertibâtını düzenlenme ve takviye etme işine ayırdığını kaydetmişlerdir. [105] Bu kaynaklarda 3 Kasım bombardımanından sonra Çanakkale Boğazı'nın savunma düzeninin ağırlığının orta ve iç savunma mevzilerine kaydırıldığı, aynı zamanda savunmada toplar yerine mayın silahının ağırlık kazandığı bilgisi mevcuttur.

Gerçekten de bombardıman Türkler açısından ciddi bir uyarı olmuş, Birleşik Filo'nun bu bombardımandan sonra Boğaz'ı uzaktan ablukayla yetinmesinden yararlanılarak, hem doğrudan Boğaz'a yönelik saldırılara, hem de Boğaz'ın iki tarafında beklenebilecek çıkarmalara karşı karadaki kıyı gözetleme ve koruma düzenleri gözden geçirilip takviye edilme fırsatı bulunmuştur. Alınan bu önlemler arasında özellikle Boğaz savunma düzenlerini pekiştirme açısından eski savaş gemilerindeki toplardan yararlanılarak, Boğaz'a yeniden toplar yerleştirildiği gibi mevcut mayın sayısı da gün geçtikçe artırılmıştır.

Netice itibariyle bu tarihten sonra Birleşik Filo, 19 Şubat 1915 tarihine kadar Boğaz'a karşı müşterek ve etkili bir saldırıda bulunmamış, bundan sonra üç buçuk ay süren uzun bir durgunluk dönemi başlamıştır. Bu durgunluk devresi, Türk

[104] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e.,V.Cilt, s.100
[105] F.C.Aspinall-Oglander, **Military Operations-Gallipoli**, Cilt: I, London, 1929, William Heinemann, (**Büyük Harbin Tarihi Çanakkale, Gelibolu Askerî Harekâtı**, (Yay.Haz.Metin Martı), Cilt:1, İstanbul, 2005, Arma Yayınları, s.56; Robert Rhodes James, **Gallipoli,** London, 1965, Batsford Ltd.;**Gelibolu Harekâtı**, (Çev.Haluk Saltıkgil), İstanbul, 1965, Belge Yayınları, s.19

tarafının Çanakkale savunmasının pekiştirilmesine katkı sağlaması açısından büyük önem arz etmiştir.[106] Diğer yandan bu sürenin önemli bir kısmı İtilâf Devletleri'nce Çanakkale Seferi'nin açılıp, açılmamasıyla ilgili tartışmalarla geçmiş ve sonunda denizden taarruz konusunda bir karara varılmış olmasını Boğaz önündeki deniz kuvvetinin artırılması izlemiştir.

[106] Bayur, a.g.e., Cilt:II, Kısım II, s.61

2.BÖLÜM

ÇANAKKALE DENİZ SAVAŞLARI'NA UZANAN SÜREÇ

2.1. Çanakkale Boğazı'nın Stratejik Önemi

Çanakkale Boğazı'nın Genel Görünümü[107]

İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile bunların arasında yer alan Marmara Denizi'ni kapsayan Türk Boğazları, tarihin en eski dönemlerinden başlayıp, her dönemde çok önemli roller oynamış kilit nitelikteki su yollarıdır. Siyasi tarih açısından diğer uluslar arası boğazlarla karşılaştırıldığında, Türk Boğazları'nın ne denli önemli olduğu görülmektedir. Bu önem tarih boyunca dünya egemenliği peşinde koşan devletlerin, Çanakkale ve İstanbul Boğazları'na her zaman çok önem verip, bu doğal su yolları üzerinde egemenlik kurmak için uğraş vermelerinden kaynaklanmıştır. [108] Yüzyıllar boyunca Türk Boğazları; açık denizlere inmek, sıcak

[107] Alan Moorehead, **Gallipoli**, London, 1956, Hamish Hamilton; (**Çanakkale Geçilmez**, Çev: Günay Salman, İstanbul, 1972, Milliyet Yayınları), s.105
[108] Mete Tunçoku, **Çanakkale 1915 Buzdağının Altı**, Ankara, 2002, TTK Basımevi, s.6

iklimlere kavuşmak politikası güden güçler ile Ortadoğu, Akdeniz ve Hint Okyanusu'nda egemenlik kurmak isteyen güçlerin uyguladıkları emperyalist politikalar sonucu, jeopolitik açıdan stratejik bir önem arz etmiştir. Türk Boğazları'nın taşıdığı önem tarih boyunca bazen göreceli olarak artmış ya da azalmış, ama kesintisiz sürmüştür. Boğazlar bazı dönemlerde ise âdeta tek başına dünya politikasına yön vermişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar ve hatta bu savaş da dahil olmak üzere Boğazlar etrafında meydana gelen ve çoğunlukla İstanbul'un ele geçirilmesini amaçlayan savaşlar, daima Boğazlar engeline takılmışlardır.[109]

Çanakkale Boğazı'nın uluslar arası ilişkilerde bahse konu olması 18.yüzyıl ortalarında başlamıştır. 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve mirasından pay almak büyük devletler diplomasisinin esasını teşkil etmiş ve bu mesele "Doğu-Şark" ve "Boğazlar Sorunu" olarak adlandırılmıştır. Uzun süre dış baskılardan uzak ve tamamen Türk egemenliğinde kalan Çanakkale Boğazı, Rusya'nın 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Karadeniz'e inmesi sonucunda uluslar arası kamuoyunun gündemine girmiş ve bir daha da çıkmamıştır.

Çanakkale Boğazı, Rusya'nın sıcak denizlere inme, İngiltere'nin imparatorluk yollarını ve Akdeniz'i güvence altına alma çabalarıyla daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Çanakkale Boğazı, 19.yüzyıl başından itibaren çeşitli konferansların görüşme konusu olmaya başlamış, İngiltere de Akdeniz'deki çıkarlarını ve buradan geçen imparatorluk yollarını korumak amacıyla Rusya'ya karşı cephe alarak

[109] Sedat Paşa, **Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Muharrebât-ı Bahriyyesi'nde Türk Zaferi**, İstanbul, 1927, Askerî Matbaa; Mirliva Sedat, **Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Deniz Savaşı'nda Türk Zaferi**, (Yay.Haz.Mehmet Köçer), Ankara, 2007, Poenix Yayınevi , s.127

Osmanlı Devleti'nin yanında yer almıştır.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya'nın "Drang Nach Osten (Doğu'ya Doğru)" politikası, Rusya'nın ılık denizlere ulaşma emeli, İngiltere'nin "Denizlere egemen olan dünyaya hâkim olur" teorisine dayanarak özellikle 19.yüzyıldan bu yana güttüğü Rusya'nın Akdeniz'e çıkmasına engel olma siyaseti, hep Türk Boğazları üzerinde düğümlenmiştir.[110] İşte Boğazlar üzerindeki bu gizli çıkar çatışmaları, İngiltere ve Fransa'yı İstanbul'u almaya ve Ruslardan önce Karadeniz Boğazı'na el atmaya yöneltmiş, Çanakkale Cephesi'nin açılmasında başlıca etken olmuştur. Ruslara silah ve malzeme yardımı sorunu ise savaşın sadece görünüşteki nedenini oluşturmuştur.

İngiliz kaynaklarında, "Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp geçmek ve dar deniz geçidine hâkim olmak meselesi, Birinci Dünya Savaşı'ndan evvel yüzyıllar boyunca harp harekâtının en güçlerinden olduğu kadar en önemlilerinden biri kabul olunmuştu," ifadesine yer verilmesi, İngiltere açısından Türk Boğazları'nın ne denli önemli olduğunu göstermektedir.[111] Yine Boğazların tarihsel önemi en çarpıcı şekilde Napolyon tarafından şöyle dile getirilmiştir; "İstanbul bir anahtardır, İstanbul'a egemen olan dünyaya hükmedecektir. Eğer Rusya, Çanakkale Boğazı'nı ele geçirecek olursa, Toulon, Napoli ve Korfu kapılarına kadar dayanmış olacaktır." Bu sözleri ile Napolyon, Fransa'nın Türk Boğazları üzerindeki duyarlılığını açıkça ortaya koymuştur.[112] Çanakkale Boğazı'nın tarihi ve önemi çok

[110] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., V.Cilt, s.282

[111] F.C Aspinall-Oglander,a.g.e.,Cilt:I,s.45; Rhodes, a.g.e., s.1

[112] Moorehead, a.g.e.,s.285

eski dönemler dikkate alınmazsa, Türklerin 14. yüzyıl ortalarında Gelibolu'ya adım atmasıyla başlamıştır. Sultan Yıldırım Beyazıt daha 1390 yılında Gelibolu'da Boğaz Muhafaza Komutanlığı'nı kurmuş ve bu göreve Saruca Paşa'yı atamıştır. 1401 yılında Saruca Paşa tarafından Gelibolu Tersanesi'nin kurulmasıyla Çanakkale Boğazı'nın kontrolü tamamen Türklerin eline geçmiştir. Çanakkale Boğazı'nda Boğaz'dan geçişi kontrol altına almak için ilk tahkimât olarak 1463 yılında Anadolu sahilinde şehre ismini veren Kala-ı Sultaniyye (Çimenlik Kalesi) ile karşı kıyıda Rumeli sahilinde Kilitbahr Kalesi,[113] Fatih Sultan Mehmet döneminde inşa edilmişlerdir. Bu kalelere ilaveten Kumkale ve Seddülbahr Kaleleri de 1658 yılında artan Venedik saldırılarına karşı Sultan IV.Mehmet (Avcı)'in emri ile Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa tarafından inşa ettirilmişlerdir.[114] Böylece Kumkale ve Seddülbahr Kaleleri'nin inşası ile Boğaz'daki kale sayısı dörde çıkmıştır.

15. ve 16. yüzyıllarda Karadeniz'in bir Türk denizi olduğu dönemde, Çanakkale Boğazı tamamen Türk egemenliği altında bulunmuştur. Boğazların uluslar arası arenaya çıkması Rusların Karadeniz'e inmeleri ile başlamıştır. 18. yüzyıldan itibaren ise "Rusya'nın sıcak denizlere inmek isteği" ve İngiltere'nin "İmparatorluk yollarını ve Akdeniz'i güvenceye alma" stratejileri önem kazanmıştır. Osmanlı Donanması'nı dönemin en modern gemileriyle takviye ederek, İngiliz ve Fransız Donanmaları'ndan sonra dünyanın üçüncü büyük deniz gücü hâline getiren Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde Çanakkale istihkâmlarının

[113] Kilitbahr Kalesi ilk kez 1551 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından, 1870 yılında ise Sultan Abdülaziz tarafından restore ettirilmiştir.
[114] Sabri Mengül, **Türk Boğazlarının Tarihi (Çanakkale ve Karadeniz),** İstanbul, Deniz Basımevi, 1937, s.3; İbrahim Artuç, **1915 Çanakkale Savaşı,** İstanbul, 1992, Kastaş Yayınları, s.61

güçlendirilmesine de önem verilmiş, bu dönemde Mecidiye, Değirmen Burnu, Nara, Namazgâh Tabyaları inşa ettirilmiştir. O zamana kadar Boğaz'ın bütün istihkâmları taştan, silahları da eski topraktan ibaret iken buralara çelik namlulu, büyük çaplı Krupp marka Alman topları yerleştirilmiştir. Değişen savaş tekniği toprak tabyanın taşa oranla daha dayanıklı olduğunu gösterdiğinden Sultan Abdülaziz'in yeni tabyaları, bu tekniğin gereklerine uygun şekilde yığma topraktan inşa edilmişlerdir.[115]

1877-78 Rus Savaşı'ndan sonra Sultan II.Abdülhamit (1876-1909) döneminde Seddülbahr ve Kumkale istihkâmlarının modern hâle getirilmesinin yanı sıra bu tabyalar, uzun menzilli Alman toplarıyla takviye edilmiştir. Yine 1890-1897 yılları arasında Rumeli kıyısında Hamidiye, Dardanos, Kepez ve Orhaniye Tabyaları Almanya'da özel eğitim görmüş subaylar tarafından inşa edilmişlerdir. Bu istihkâmlara mümkün olduğunca 24 ve 35.5 santimetrelik ağır ve uzun menzilli toplar yerleştirilmiştir.[116] İngiliz kaynaklarında da "1885'ten sonra sahil savunma bataryalarının Alman uzman heyetleri tarafından yeniden tanzim edilerek, güçlendirilmesinin Çanakkale Boğazı meselesindeki güçlükleri artırdığı," bilgisi yer almaktadır.[117] Daha sonraki yıllarda ve 1914 yılının Ağustos ayında seferberliğin ilanını takip eden aylarda eldeki imkânlarla yeni tabyalar yapılmış, eskiler onarılmış, Boğaz tahkimâtı pekiştirilmiş, birçok tabya torpil kovanı ve ışıldaklarla güçlendirilmiştir. Yine Çanakkale Boğazı tarihte birçok kez, küçük veya büyük deniz savaşlarına sahne olmuştur. Bunları da kısaca şöyle özetleyebiliriz:

[115] İhsan Ilgar, **Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları,** İstanbul, 1975, Baha Matbaası, s.15; Kadri Perk, a.g.m., s.14

[116] Fikret Günesen, **Çanakkale Savaşları**, İstanbul, 1986, Kastaş Yayınları, s. 32

[117] F.C Aspinall-Oglander,a.g.e.,Cilt:I,s.48

17. yüzyılda Venedikliler, Boğazı geçmek istemişlerse de başarılı olamamışlardır. 19 Şubat 1807'de Amiral Duckworth komutasında bir İngiliz Filosu, Çanakkale Boğazı'nı geçerek, Marmara'ya girmiş, İstanbul önlerine gelmiş ise de Marmara'da ancak bir hafta kalabilmeyi başarmıştır. İmparator Napolyon da Osmanlı Mısır ve Suriyesi'ni 1798'de işgal edip geri dönmek zorunda kalınca, Anadolu'nun güneyinden gelemediği İstanbul'a bu defa 1807-1809 yıllarında Avrupa'dan, Balkanlar'dan gelmeye kalkışmıştır.[118]

1854-1856 Kırım Harbi'nde İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'nin müttefiki olduklarından İngiliz ve Fransız filoları Çanakkale Boğazı'ndan geçmişler, Karadeniz'de Kırım harekâtına katılmışlardır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rus Orduları'nın Yeşilköy'e kadar ilerlemeleri üzerine, Osmanlı Devleti tarafından davet edilen Amiral Hornby komutasında yedi zırhlıdan oluşan bir İngiliz filosu, 18 Şubat 1878 tarihinde Çanakkale Boğazı'ndan girmiş ve Berlin Barış Antlaşması (13 Temmuz 1878)'na kadar uzunca bir süre Mudanya'da demirli kalmıştır. [119]

1906'da İngiliz İmparatorluk Savunma Komitesi'nin yaptığı incelemeler, Çanakkale'nin yalnız deniz kuvvetiyle geçilemeyeceğini bir kere daha ortaya koymuş, 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Savaşı'nda da aynı sonuca varılmıştır. Osmanlı-İtalyan Savaşı'nda 27 gemiden oluşan bir İtalyan Filosu, 18 Nisan 1912 tarihinde Kumkale ve Seddülbahr açıklarında Türk tabyalarından açılan şiddetli top atışları karşısında Boğaz'dan içeri girememiş ve bir müddet sonra çekilmek zorunda

[118] Azmi Süslü, "Çanakkale Savaşları ve Önemi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Mart 1991, Sayı:20, Cilt:VII, Ankara, 1991, TTK Basımevi, s. 306
[119] Bargut; a.g.e, s.8

kalmıştır. İtalyanların sekiz muhripten oluşan diğer bir filosu 19 Temmuz 1912 gecesi Boğaz dahiline akın tipi bir harekât yaptıysa da bir sonuç sağlayamamış, başarısız olmuştur.[120] 1912-1913 Balkan Harbi'nde ise Çanakkale Boğazı'na karşı bir harekât gerçekleştirilmemiştir.

Rusya'nın Türk Boğazları üzerinde çeşitli tarihlerde yinelenen istek ve baskılarının birbirini izlemesi, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri safına kaymasında büyük etken olmuştur. Bu tarihten sonra Goeben ve Breslau adındaki Alman harp gemilerinin sığınmalarına kadar Çanakkale Boğazı'nda kayda değer bir olay gerçekleşmemiştir. Genel anlamda Çanakkale Boğazı'nın önemi deniz ve kara harekâtı açısından 1915'te Birinci Dünya Savaşı'ndaki taarruz ile bir kez daha ortaya çıkmıştır.

2.2. Çanakkale Cephesi'nin Açılış Nedenleri

Bugüne dek yerli ya da yabancı yazarlar ile resmi kuruluşların yayınladıkları eserlerde, Çanakkale Cephesi'nin açılış nedenleri, farklı şekillerde yorumlanmış ve hâlen de yorumlanmaya devam edilmektedir. Öncelikle Türk kaynakları incelenecek olursa, Genelkurmay ATASE Başkanlığı kayıtlarına göre açılma nedenleri şöyle sıralanmıştır: [121]

"- Ruslara cephane ile diğer malzemeleri ithal için yolu açmak,

-Avrupa ve Asya arasındaki Osmanlı ulaşımını keserek sonuçlarından yararlanmak,

- İstanbul dolaylarından diğer harekât alanlarına asker gönderilmesine engel

[120] Süslü, a.g.m.,s. 306
[121] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s.75

olmak,

- Savaşın durdurulması için Türk Hükûmeti'ne baskı yapmak,
- Tarafsız Balkan Devletleri'ni Üçlü Anlaşma'ya katılma zorunda bırakmak."

Yusuf Hikmet Bayur'un "Türk İnkılâbı Tarihi" adlı eserinde ise Deniz Bakanı Churchill'in umulan zaferden beklentileri şöyle sıralanmıştır;[122] "Cihan tarihini değiştirmek, Türk imparatorluğunu ikiye bölmek, payitahtını felce uğratmak, düşmanlarımıza karşı Balkan Devletleri'ni birleştirmek, Sırbistan'ı kurtarmak, Büyük Dük'e (Rus Başkomutanı) başlıca savaş hareketlerinde yardım etmek ve savaşın müddetini kısaltarak sonsuz insan hayatı kurtarmak."

Yine Kurmay Binbaşı Kadri Perk, 1940 yılında Askerî Mecmua'da yayınlanan "Çanakkale Savaşları Tarihi" adlı çalışmasında Çanakkale Cephesi'nin açılma sebeplerinin İngilizlere faydasını şöyle açıklamıştır;[123] "Çanakkale istikâmeti, Rusları en kısa yoldan müttefiklerine bağlayacak yol idi. Bu yol açılınca Ruslar, müttefiklerinin zengin, techizât ve malzemesi ile daha büyük ordular meydana getirebilirlerdi. İngilizler, Boğaz'ın donanma kuvveti ile açılabileceğini ümit ediyorlardı. Tarihten aldıkları ders ve tecrübe dolayısıyla donanmanın arkasından bir çıkarma kuvvetinin gönderilmesini ve bununla Boğaz'ın dar yerlerinin işgalini sağlamayı ve bu suretle Türklerin Boğaz'ı tekrar kapamasına engel olmayı düşünüyorlardı. Başarılı olurlarsa henüz müttefikleri ile bir irtibatı olmayan ve

[122] Bayur, a.g.e., III.Cilt, Kısım:2, a.g.e., s.55
[123] Kadri Perk, a.g.m., s.10

hemen bütün kaynağı İstanbul'da bulunan Türk Ordusu'nu çok müşkül bir vaziyete düşüreceklerdi. İngilizler Boğaz'ı işgal edince zaferi kazandıkları takdirde burada döktükleri kanın karşılığı olarak bu çok mühim geçidi ellerinde tutacaklar ve siyasal emellerinden birine ulaşmış olacaklardı."

Fahir Armaoğlu ise "20. Yüzyılın Siyasi Tarihi" adlı eserinde Çanakkale Cephesi'nin açılış nedenlerini, siyasi, ekonomik ve askerî olmak üzere kısaca şöyle özetlemiştir: "Osmanlı Devleti savaş dışı bırakılarak, toprakları İtilâf Devletleri arasında paylaşılacak, Boğazlar yolu ile Rusya, şiddetle muhtaç olduğu silah ve cephane yönünden güçlendirilecek, Süveyş Kanalı'nın güvenliği uzaktan sağlanacak, İngiltere'nin Mısır'daki durumu pekişecek, Rusya'nın tarım ürünleri ve hammadde kaynaklarından faydalanılacak, Almanya güçlü bir müttefikinden mahrum bırakılacak, tereddütleri devam eden Balkan Devletleri ittifaka kazandırılacak ve en nihayet daha kısa bir sürede savaşın kazanılması mümkün olacaktı." [124] İngiliz arşiv belgelerinde Çanakkale deniz harekâtının başlatılma sebepleri olarak; "Büyük Dük'ün Türkiye'ye karşı bir gösteri harekâtı isteğinde bulunması, Sırbistan'ı istila edecek, Yunanistan ve Romanya'yı da etkileyecek olan Bulgaristan'ın Merkezî Devletler yanında yer almasını önlemek için bazı başarılı harekâtın gerekliliği, askerî kuvvet yetersizliğinden dolayı denizden taarruzun gerekliliği" gibi hususlara yer verilmiştir. Aynı arşiv belgelerinde Çanakkale Boğazı'na denizden yapılacak başarılı bir harekâtın getirisi de şöyle sıralanmıştır;[125] "Türk Ordusu'nun ikiye bölünmesi, İstanbul ve Boğazların, İtilâf Devletleri'nin

[124] Armaoğlu, a.g.e., s.24
[125] The National Archives, ADM I/116/3491, (Dardanelles Inqury, Statement made by W.S.Churchill), s.15

kontrolü altına girmesi, Tuna'ya bir geçit açılması, Rusya ile iletişim kurulması, Rusya'nın zengin tahıl ambarlarına sahip olma imkânı, Balkan ülkelerinin müttefiklerin yanında yer alması, ayrıca Karadeniz limanlarında kilitlenmiş durumda olan ticaret gemilerinin serbest bırakılması."

İngiliz kaynaklarında da Çanakkale Cephesi'nin açılma sebeplerine yönelik çeşitli yorumlar ve değerlendirmeler mevcuttur. İngiliz yazar Julian Corbett tarafından İngiliz arşiv belgelerine göre yazılan ve 1920 yılında Osmanlıca'ya çevrilmiş bulunan "Büyük Harbin Deniz Harekâtı" adlı eserde bu cephenin açılma sebepleri şöyle açıklanmıştır; [126] "Düşmana karşı üstünlüğü ele geçirmek için Rusya'nın sonsuz insan gücünden yararlanmak gerekiyordu. Bunun için donatım, silah, cephane ve malî yardıma ihtiyacı vardı. Boğazlar açılmadıkça Rusya'ya gerekli yardım sağlanamayacak ve çok büyük askerî gücü olan Almanya'yı yıkabilecek biçimde işbirliği yapmak olanağı bulunmayacaktı. Bu harekâtın başarı ile sonuçlanması durumunda elde edilebilecek siyasi sonuçlar çok değerliydi. Mısır tehlikesi ortadan kalkacak, Balkanların Üçlü Anlaşma'ya katılması sağlanacak, Arapların çekingen durumlarına ve İtalyanların kuşkusuna son verilecekti. Boğazların açılması ayrıca ekonomik yararlar sağlayacaktı. Rusya'nın yiyecek depoları Akdeniz'de boşalacak, Batı devletlerini korkutan yiyecek sorunu, çözümlenecekti. Rusya'nın mali durumu düzelecek, ayrıca Karadeniz limanlarında biriken 350.000 ton tutarındaki 120 parça ticaret gemisi kurtarılarak, Üçlü Anlaşma, bunlardan yararlanma olanağı bulacaktı. Bundan başka Rusya, savaş cephanesinin tümünü harcamıştı. Bunları yenilemek olanağı azdı. Çanakkale Boğazı açılmadıkça

[126] Julian Corbett, Harekât-ı Bahriyye, a.g.e, Cilt:I, s.114-116

Rusya'nın taarruza geçme olasılığı çok azalmıştı."

İngiltere, bu harekâtın başarılı olması durumunda yukarıda belirtilmiş olan siyasi, ekonomik ve askerî amaçları gerçekleştirebileceğini değerlendirmiş ve Çanakkale Cephesi'nin açılmasına karar vermiştir. Birinci Dünya Savaşı başladığında İngiltere Almanya'yı hem batıdan, hem de doğudan iki ateş arasına alma amacını gütmüştür. Bu stratejinin uygulanabilmesi için Rusya'nın insan kaynaklarının İngiliz-Fransız tekniği ile silahlandırılması, donatılması ve beslenmesi gerekmiştir. Rusya'ya yardım gönderilmesi de Boğazların ele geçirilmesi ile mümkün olmakla birlikte bu düşünce sadece Rusya'ya yardım ile sınırlı görülmemiştir. [127]

Diğer yandan yerli ve yabancı birçok kaynak Ocak 1915 ayında Rusya'nın yardım isteği üzerine Çanakkale Cephesi'nin açıldığını belirtse de, aslında bu cephenin açılması daha önceden 1914 Ağustos ve 1914 Kasım aylarında düşünülmüş, çeşitli nedenlerle uygulama alanına konulamamıştır. 1915 yılının Ocak ayında iyice belirginleşen Rus yardım isteği, Londra'ya ulaşmadan önce İngiltere Deniz Bakanı Churchill'in Çanakkale'ye karşı bir savaş planı hazırladığı bilinmektedir. Bütün bunlar sadece Rusya'nın isteği üzerine Çanakkale Cephesi'nin açılmadığını göstermektedir.

Boğazların açılarak Rusya'ya silah ve cephane yardımı yapılması sorununa gelince, bu konuyu İngiliz Deniz Tarihçisi H.W.Wilson şöyle yorumlamıştır; [128]

[127] F.C Aspinall-Oglander, a.g.e.,Cilt:I, s.2-4

[128] H.W. Wilson, **Büyük Harpte Deniz Muharebeleri**, (Çev:Lütfü Talat), İstanbul, 1931, Deniz

"Müttefiklerin Boğazları açarak Ruslara silâh, cephane göndermek ve Almanları yenmek konusundaki düşünceleri, hayallerden oluşmuştur. Çünkü başlangıçta, Müttefiklerin elinde bu iş için fazla cephane şey yoktu, hatta kendi cephelerindeki birliklerin bile mühimmât ve topları eksikti. İkincisi filo Çanakkale'yi zorlarken, Ruslar tarafından da İstanbul'a karşı bir hücum yapılması için gerekli olan kuvvet mevcut değildi. Sözü edilen bu yardım, ancak ileride düşünülebilirdi."

Yine Genelkurmay ATASE Başkanlığı'nın resmi yayınında Çanakkale Cephesi'nin açılmasındaki önemli siyasi nedenlerden biri şöyle açıklanmıştır;[129] "Aslında Rusya, Boğazlar ve İstanbul'u ele geçirmek amacıyla savaşa girmiştir. İngiltere ve Fransa ise koşullu da olsa Rusya'nın bu isteklerine boyun eğmek zorunda kalmıştır. Boğazlar ve İstanbul'un, Rusya'nın eline geçmesi bu iki büyük devletin en büyük endişesi olmuştur. Oysa ki, İngiltere ve Fransa, Boğazlar ve İstanbul'u Ruslardan önce ele geçirirlerse, barış masasına daha güçlü oturacaklarını düşünmüşlerdir. Bu sebeple Rusya ile doğrudan doğruya bağlantı kurarak onun savaşı sürdürmesini ve Almanya ile ayrı barış yapmasını önlemek niyetinde bulunmuşlardır. Bunlardan başka kayıplar vererek, silah zoruyla ele geçirilecek sözü edilen bu yerleri, Boğazları ve İstanbul'u Rusya'ya vermeleri olası görülmemektedir."

O hâlde Çanakkale Cephesi'nin açılmasındaki siyasi nedenlerin başında

---

Matbaası, s.252

[129] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., V.Cilt, s.77

Rusya'dan önce İstanbul ve Boğazların ele geçirilmesi gelmiştir.[130] Rusların teklifinden çok önce İngilizler Çanakkale'ye taarruz edilmesi fikrini tartışmışlar, hatta bu konuda projeler hazırlamışlardır.[131]

Netice itibariyle İngiltere ve Fransa'nın Çanakkale Boğazı'na taarruz nedenlerini, yukarıda açıklanan düşüncelerin ışığı altında kısaca şöyle özetleyebiliriz:

"1. Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakarak, Hindistan yolunu güven altına almak.

2. Rusya'dan önce Boğazları ve İstanbul'u ele geçirerek, bunu koz olarak elde tutup, Rusya'nın savaşı sürdürmesini sağlamak,

3. Tarafsız Balkan Devletlerini Üçlü Anlaşmaya katmak, İtalyanların kuşkusuna ve Arapların çekingen durumlarına son vermek."

Yine yukarıda belirtilen bu nedenlerden başka deniz harekâtının başarıya ulaşması hâlinde, ayrıca İtilâf Devletleri'nin ekonomik, askerî ve dinî açılardan da küçümsenemeyecek çıkarlar sağlamış olacakları düşünülmüştür. Örneğin, Rusya'nın, Boğazların açılmasıyla dış alım ve satım yaparak ekonomik sıkıntıdan kurtulması, İngiltere ve Fransa'nın da Rusya ve Romanya'nın zengin buğday ürünlerinden yararlanma olanağı bularak yiyecek sıkıntılarını gidermeleri, Tuna yolunun yeniden açılması ve önemli kayıplara uğranılan Avrupa Batı Cephesi'nde

[130] Şükrü Erkal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi Deniz Harekatı", **Çanakkale Muharebeleri 75. Yıl Armağanı**, Gnkur ATASE Yayını, s. 70
[131] Fevzi Kurtoğlu, **Çanakkale ve 18 Mart 1915**, 336 sayılı Deniz Mecmuası Tarih İlavesi, İstanbul, 1935, Deniz Matbaası, s.55

sürüp giden, mevzi savaşından yorulmuş ve bıkkın olan İngiliz ulusunun kısa bir sürede ve ucuza kazanılacak bir zaferle moral gücünün yükselmiş olacağı değerlendirilmiştir.

Son olarak Türklerin doğuda Sarıkamış (22 Aralık-30 Aralık 1914) ve Süveyş Kanalı (2 Şubat 1915) taarruzlarının yenilgiyle sonuçlanmasının da İtilâf Devletleri'nin yukarıda verilmiş olan gaye ve amaçlarla Çanakkale teşebbüslerini gerçekleştirmelerinde etkin rol oynadığını söyleyebiliriz.

2.3. İtilâf Devletleri Tarafından Çanakkale Cephesi'nin Açılması Kararının Alınması

2.3.1. İtilâf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'nı Zorlama Düşünceleri

Genel olarak Çanakkale Cephesi'nin 1915 Ocak ayında Rusya'nın istekleri üzerine açıldığı belirtilse de İngiltere tarafından 1914 yılının Ağustos ayında Çanakkale Boğazı'nın denizden ve karadan yapılacak bir taarruzla geçilerek, Boğazlar bölgesinin kontrol altına alınması fikrinin gündeme getirildiği bilinmektedir. 1914 Ağustos ayında İngiltere Deniz Bakanı Winston Churchill'de Osmanlı Devleti savaşa girdiği takdirde mümkün olan en kısa zamanda Gelibolu Yarımadası'na denizden ve karadan müşterek bir harekât gerçekleştirme düşüncesi hâkim olmuştur. Bu dönemde Churchill, zayıf birliklerle takviye edildiği düşünülen Türk kıyılarının gerek çıkarma harekâtı, gerekse de deniz harekâtı için oldukça elverişli olacağını değerlendirmiştir. Tam bu sırada Yunanistan Başbakanı Venizelos'un yardım önerisi üzerine Deniz Bakanı

Churchill'de Çanakkale'ye taarruz fikri artık kaçınılmaz hâle gelmiştir. 18 Ağustos 1914'te Osmanlı Devleti'nin henüz tarafsız bulunduğu bir sırada Balkan Savaşları'nda Türklerden geniş bir toprak parçasını Rumeli'de yurduna katan Yunan Başbakanı Elefterios Venizelos, Londra'ya gönderdiği bir telgrafla "Yunan Hükûmeti'nin tüm askerî gücünü İngiltere'nin emrine vermek suretiyle Çanakkale'de bir cephe açılmasını" önermiştir.[132]

Konu ile ilgili olarak İngiliz arşiv kayıtlarında mevcut bulunan dönemin Deniz Bakanı Winston Churchill tarafından verilen beyanat şöyledir: [133] "18 Ağustos'ta Venizelos, ihtiyaç olduğu takdirde Yunanistan'ın askerî ve deniz gücünün İtilâf Kuvvetleri'nin emrinde olacağını bildirdi. Venizelos'un bu teklifi üzerine Ağustos 1914 ayı sonlarında bende Çanakkale'ye taarruzda bulunma fikri oluştu. Yürüttüğümüz diplomasi ile eğer Osmanlı Devleti'nin Merkezî Devletler arasında yer almasına engel olamazsak, Dış İşleri Bakanı Sir Edward Grey'e Yunanistan'ın bizim tarafımızda savaşa girmesi gerektiğini, Savaş Bakanı Lord Kitchener'e de Gelibolu Yarımadası'nı Yunan Ordusu'nun da yardımıyla ele geçirmemizin önemini ve gerekliliğini vurguladım." Osmanlı Devleti'nin er ya da geç Almanya'nın yanında harbe gireceğini tahmin eden İngiltere Hükûmeti, bu öneriyi başlangıçta uygun bulmuştur. Buna göre İngiliz Deniz Kuvvetleri'nin Yunan Kara Kuvvetleri'ni desteklemesi, Boğaz tahkimâtını arkadan vuracak olan Yunan Kuvvetleri'nin ise İngiliz filosunun Marmara'ya kolaylıkla girmesini

[132] Figen Atabey, "İngiliz Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri'nin Deniz Harekâtı" Konulu Bildiri Metni, **95'nci Yıl Dönümünde Çanakkale Muharebeleri ve ATATÜRK**, 24-26 Mayıs 2010, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

[133] The National Archives, ADM I/116/3491 (Statement by Mr.Churchill upon the Dardanelles Operations at the End of the First Phase, s.5)

sağlaması öngörülmüştür. O sırada Gelibolu Yarımadası zayıf Türk kuvvetleri tarafından tutulduğu için bu İngiliz-Yunan ortak hareketinin başarıyla sonuçlanması olasılığının kuvvetli olacağı değerlendirilmiştir. Böylelikle Balkan Devletleri'nin elde edileceği, İttifak Devletleri'nin tümüyle çevrilmiş olacağı, Rusya'nın insan kaynaklarını silahlandırılacağı, Rus tahıl ambarlarının Akdeniz'e akıtılacağı, bu devletin mali durumunun düzeltileceği ve nihayet bu yardımların yapılması ile savaş süresinin kısaltılmış olacağı değerlendirilmiştir. [134]

Ancak bütün bu getirilerin yanı sıra böyle bir harekâtın Osmanlı Devleti'nin harbe girmesini çabuklaştıracağı, bunu Bulgaristan'ın izleyeceği, Avusturya ile meşgul bulunan Sırbistan'ın Yunanistan'ı destekleyecek durumda olmadığı, Bulgaristan'ı kazanmak için Yunanistan ve Sırbistan'dan Balkan Harbi'nde bu devletten almış oldukları toprakları geri vermelerinin istenemeyeceği düşünülmüştür. En önemlisi Rusların Boğazlardaki emelleri dolayısıyla Yunanistan ile müşterek bir harekâta karşı olacağı öngörüldüğünden İngiltere Hükûmeti tarafından Yunan önerisi sonradan kabul görmemiştir. [135]

Çanakkale seferini İngiltere'de davranışları ve ısrarıyla düşünce ve eylem olarak kabul ettirip gerçekleştiren, dönemin Deniz Bakanı Amirallik Birinci Lordu Winston S. Churchill'dir. Türk Ordusu'nun Balkan Savaşı'nda uğradığı yenilgi ve buna benzer diğer olaylar, Churchill'de yetenekli bir askerî devletle uğraşılmayacağı kanısını uyandırmış ve Çanakkale Cephesi'nin açılması önerisini

[134] Ilgar, a.g.e, s.16
[135] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., s.147

getirmesinde etkin rol oynamıştır.

İngiliz kaynakları bize 1910 yılından itibaren İngiliz Hükûmeti'nin genel görüşünün Avrupa'da bir savaş çıktığı takdirde Osmanlı Devleti'nin Merkezî Devletler yanında savaşa katılacağı yönünde olduğunu göstermektedir.[136] Yine İngiliz belgelerinden Çanakkale Boğazı meselesinin 1910 yılından itibaren Birinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği 1914 Temmuz ayına kadar hiç konu edilmediği anlaşılmaktadır. İngiltere, böyle bir harbe gireceği zaman Almanya'nın mağlubiyeti Merkezî Devletler'in yıkılması anlamına geleceğinden kara birliklerinin yegâne kullanılacağı yerin Fransız ordularının yanında olmasını planlamıştır. Osmanlı Devleti'ne karşı İngiltere'nin yapacağı yegâne harekâtın ise Mısır'da mutlak bir savunma ile Basra Körfezi'ndeki İngiliz menfaatlerinin korunması yönünde olacağı değerlendirilmiştir. [137]

Durum böyle iken Ağustos ayındaki Yunan önerisinden sonra Churchill, 3 Kasım 1914'te Birleşik Filo'nun Çanakkale giriş tahkimâtını bombardımanı sonucu kolayca elde edilen başarıdan büyük ümitlere kapılmış ve Boğaz'ın donanma hücumu ile az zamanda geçilebileceğine kanaat getirmiştir. Bu suretle Churchill, Çanakkale Boğazı'na taarruz fikrini Ağustos ayından sonra ilk defa Rusların yardım talebinden çok önce Savaş Konseyi'nin 25 Kasım 1914 tarihli ilk toplantısında gündeme getirmiştir.[138]

---

[136] Aspinall-Oglander, a.g.e., Cilt:I, s.52

[137] The National Archives, ADM I/116/3491

[138] **İngiliz Savaş Konseyi:** Savaşın yüksek sevk ve idaresinden sorumlu meclis olarak kurulmuştur. Savaş Konseyi (War Council) değişik aralıklarla ilki 25 Kasım 1914'te olmak üzere 14 Mayıs 1915'e kadar toplanmıştır. Savaş Konseyi'nin başlıca üyeleri olarak Başbakan H.H.Asquith, Deniz Bakanı ve Amirallik Birinci Lordu Winston Churchill ve Savaş Bakanı Lord Kitchener bulunmuştur. Konseyin diğer üyeleri olarak; Dış İşleri Bakanı Sir Edward Grey, Maliye Bakanı Lloyd George, Genelkurmay

Deniz Bakanı Winston Churchill, 25 Kasım 1914 tarihli toplantıda Süveyş Kanalı ile Mısır'daki İngiliz varlığını korumak için Osmanlı Devleti'ni can alıcı bir bölgeden tehdit etmenin gerekli olduğunu, bunun için de en iyi yolun ordu ve donanmanın Gelibolu Yarımadası'na ve Çanakkale Boğazı'na müştereken yapacakları bir taarruz olacağı düşüncesini ortaya atmıştır. Ancak bu fikir, dönemin Savaş Bakanı Lord Kitchener tarafından da uygun bulunmakla birlikte, diğer cephelerdeki durumun elverişli olmaması nedeniyle diğer bir deyişle başka bir cepheye gönderilebilecek sayıda asker mevcut olmadığı düşüncesiyle kabul görmemiştir. Lord Kitchener, o an için sadece Mısır üzerine yoğunlaşmaları gerektiğini bildirmiştir. [139]

Bu istek, o dönem için elde yeterli kuvvet olmadığı için kabul görmemiştir. Çünkü, savaş Avrupa'da bütün gücüyle sürdüğünden Fransa'nın Avrupa Cephesi'nden kuvvet çekilmesine kesinlikle karşı olacağı değerlendirilmiştir. Sonraki Savaş Konseyi toplantıları Deniz Bakanı Churchill'in umduğu gibi gelişmemiştir. İngiltere, kendi sömürgelerine göz diken Almanya'yı mağlup etmek için bütün gücünü seferber etmiş, Fransa'ya üç yüz bin kişilik bir ordu göndermiştir. Savaş Bakanı Lord Kitchener ve İngiliz genelkurmayının ileri gelenleri de Fransa Cephesi'nde bu kadar sıkışık bulunulduğu bir sırada Çanakkale Seferi için buradan

---

Başkanı Sir James Wolfe Murray, Hindistan Devlet Sekreteri Marquees, Deniz Kuvvetleri Komutanı Birinci Deniz Lordu Lord Fisher bulunmuştur. Mayıs ayı sonunda Kabine'nin değişmesiyle Konsey, Haziran 1915 ayından itibaren "Dardanelles Comittee (Çanakkale Boğazı Komitesi)" adını almıştır. Bu tarihten itibaren görev fonksiyonu değişmemekle beraber, mesaisinin çoğunu Çanakkale ve Doğu Akdeniz konularına ayırmıştır. 7 Ekim 1915'te bu kurulun ismi "Savaş Komitesi (War Comittee)" olarak değiştirilmiş, ilk toplantısı 3 Kasım 1915'te gerçekleştirilmiştir (The National Archives, ADM I/116/3491).

[139] The National Archives; CAB 22/1, (Secretary's Notes of a Meeting of War Council Held at November 25,1914)

kesinlikle kara birliği verilmeyeceğini bildirmişlerdir.[140]

1915 yılı başlarına gelindiğinde ise Fransa Cephesi'nde karşılıklı taarruzlar durmuş, mevzi savaşı başlamış, Doğu Avrupa Cephesi'nde Ruslar çok fazla insan ve araç gereç kaybına uğramıştır. Rusların durumunu düzeltmek için Rusya'ya yardımda bulunmak, İtilâf Kuvvetleri'nin başlıca düşüncesini oluşturmuştur.[141]

Bu dönemde Deniz Bakanı Churchill, Kraliyet Donanması'nın tek başına Türk Boğazları'nı zorlayabileceği kanaatini savunarak, Çanakkale Boğazı'na taarruz fikrini yeniden gündeme getirmiştir. İşte tam bu sırada, 2 Ocak 1915'te Rusya'nın başkenti Petrograd'daki İngiliz Büyükelçisi'nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gelen bir telgrafla; "Güçlü bir Türk ilerlemesi karşısında Rusların Kafkasya'daki durumlarının umutsuz olduğu açıklanmış, Türk baskısının azaltılması için İtilâf Kuvvetleri'nin karadan veya denizden Türkiye üzerine bir harekât yapmasının Rus Çarı tarafından istendiği" bildirilmiştir. Bu konuda Deniz Bakanı Churchill ile görüşen Savaş Bakanı Lord Kitchener, en iyi çarenin Çanakkale'ye taarruz olacağını, fakat böyle bir harekâtın aylara bağlı olduğunu düşünmekle beraber, Rusya'ya da bu konuda hazırlıkta bulunulduğunu bildirmekten geri kalmamıştır.[142] Rusların yardım talebine ilişkin mesajın Londra'da alındığı sıralarda Sarıkamış yakınlarında Ruslar, 27 Aralık 1914'te Enver Paşa komutasında başlatılan Türk saldırısını geri püskürtmeye başlamışlardır. Ağır kış şartları sebebiyle Türk

[140] İhsan Ilgar, a.g.e., s.17

[141] Ruslar, Kafkasya'da az miktarda birlik bırakarak, bütün kuvvetlerini Almanya ve Alman Cephelerine sevk etmiş olduklarından Kafkasya'daki Türk Ordusu'nun ileri harekâtına karşı koyamayacak şekilde zayıf kalmışlardır.

[142] Lorey, a.g.e., I.Cilt, s.35-39

Ordusu'nun savaş gücü tükendiğinden 3 Ocak 1915 itibariyle Ruslar tehlikeyi zaten atlatmışlardır. Ancak Londra'nın bu gelişmelerden henüz haberi olmadığından Osmanlı Devleti'ne karşı uzun bir sefere yol açacak olaylar zinciri başlatılmıştır. [143]

Yalnız elde hazır kara kuvveti bulunmadığından Lord Kitchener, Türkiye'ye karşı sadece denizden yapılacak bir harekâtın mümkün olup olmayacağı hususunu tartışmaya açmıştır. Rus Cephesi'nin çökmesine razı olmayan İngiliz Hükûmeti de Churchill'in fikrine yanaşmış ve Çanakkale Boğazı'na bir saldırı harekâtını planlamaya başlamıştır. Londra'da uzlaşılan tek nokta, İstanbul'a yapılacak olan bir taarruz ve Çanakkale Boğazı'nın zorlanmasıyla Rusların nefes almasını sağlamak üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak Savaş Bakanı Lord Kitchener, Mısır'dan veya Batı Cephesi'nden asker kaydırılmaması konusunda ısrarlı davranmış ve Fransa da bu ikinci düşünceye şiddetle karşı çıkmaya devam etmiştir. [144]

Deniz Bakanı Churchill'in katkılarıyla 1915 Ocak ayı ortalarında İngiliz Kabinesi'nde Çanakkale Boğazı'na denizden bir çıkarma yapılması görüşü ağırlık kazanmıştır. Bu görüş, üç hâl tarzı üzerinde yoğunlaşmıştır. İlk seçenek yalnız donanma ile Boğaz'ı zorla geçmek; ikinci seçenek Kara ve Deniz Kuvvetleri ile müşterek bir harekât yapmak; son olarak ise donanmanın ateş desteğinde sadece Kara Kuvvetleri ile taarruzî bir harekâta girişmek. Bu esnada Deniz Bakanı Winston Churchill derhal duruma müdahale etmiş, Deniz Kurmay Başkanı Amiral Fisher'in muhalefetine rağmen donanmanın tek başına Çanakkale Boğazı'nı geçebileceği

[143] Nigel Steel-Peter Hart, **Defeat at Gallipoli**, London, 1994, Imperial War Museum Press; **(Gelibolu, Yenilginin Destanı**, İstanbul, 1996, Sabah Yayınları), s.7
[144] W.D. Puleston, **The Dardanelles Expedition**, United States, 1927, United States Naval Institute, s.12

fikrini savunmuştur. Amiral Fisher, çok fazla kuvvet gerektireceğinden dolayı Çanakkale harekâtı'na karşı olmuş, bunun yerine Almanya'yı çökertmek için Baltık projesi veya ordu ile işbirliği yapılarak, Belçika sahillerine taarruzda bulunulması fikrini savunmuştur.[145] Bu esnada Fransa Cephesi'ni önemsemekte ısrar eden Lord Kitchener de Çanakkale'de kara birliğinin kullanılmasına sıcak bakmamıştır.[146]

Buna rağmen Deniz Bakanı Churchill, Çanakkale'yi Doğu Akdeniz Filosu adıyla Ağustos 1914 ayından beri ablukaya almış gemilerin komutanı olan Koramiral Carden'e, 3 Ocak 1915'te şu telgrafı çekmiştir: "Eski gemilere mayınlara çarpıp patlatmak için tertibat konulacaktır. Bu gemilerin önünde de mayınları taramak ve patlatmak için kömür gemileri bulunacaktır. Elde edilecek olan netice ağır kaybı göze aldıracak kadar mühimdir. Görüşlerinizi bildiriniz." Amiral Carden ise 5 Ocak 1915 tarihinde "Çanakkale Boğazı'nın bir vuruşla zorlanabileceğini sanmıyorum. Ancak çok sayıda geminin katıldığı geniş ölçüde bir harekâtla mümkün olabilir" cevabını vermiştir. [147] Savaş Konseyi'nin 5 Ocak tarihli toplantısında Çanakkale'ye denizden taarruz fikri görüşülürken, konsey üyeleri, Deniz Bakanı Churchill'in görüşüne katılmakla beraber bunlardan Amiral Henry Jackson, donanmanın Boğaz tahkimâtını düşürmek suretiyle elde edeceği başarının Gelibolu Yarımadası'na yapılacak bir çıkarma ile desteklenmesi ve İstanbul'un Kara Kuvvetleri ile işgal edilmesi gereğine işaret etmiştir. Gerçekten de geçmişte yapılmış olan incelemeler ve elde edilmiş tecrübeler, bunu göstermiştir. Yine Amiral

[145] Aspinall-Oglander, a.g.e., Cilt:I,s.52
[146] Bayur, a.g.e., (Çanakkale Vuruşmaları), Cilt:III, Kısım II, s.25
[147] The National Archives; ADM I/116/3491, "A Telegram from Admiralty to Malta (Sent January 3, 1915,1.28.p.m.); A Telegram from V.A., "Indefatigable" to Admiralty (Sent January 5, 1915, 2.20.p.m.) Bahse konu telgraf metni "Ekler" kısmında mevcuttur.

filo, Marmara'ya girse bile Boğaz'ın iki yakası ele geçirilmedikçe amaca tam ulaşılmayacağını belirtmiştir.

Yine de Boğaz'ın donanma ile zorlanması önerisine karşı bir tepki almayan Deniz Bakanı Churchill, 6 Ocak'ta Amiral Carden'den planının ayrıntılarını istemiştir. 8 Ocak'taki toplantıda Savaş Bakanı Lord Kitchener, Çanakkale'ye karşı bir kara-deniz işbirliğinin gereğinden söz ederek, bunun için ihtiyaç olan 150 bin kişilik bir kuvvetin hâlen elde bulunmadığını bildirmiştir. Bu kuvvetin tedariki için elde hazır asker bulunmadığından Savaş Bakanı Lord Kitchener daha sonra Kanada ve Avustralyalılara başvurmak zorunda kalmıştır.[148]

2.3.2. İngiltere'nin Çanakkale Boğazı'na Denizden Taarruz Planı

11 Ocak'ta Amiral Carden'den Doğu Akdeniz Filosu'nu Akdeniz'den Marmara'ya sokmak için bir dizi adımı gerektiren ayrıntılı bir plan gelmiştir. Planın esası, başlangıçta Kara Kuvvetleri'nin desteği sağlanamadığından Birleşik Filo'nun kendi olanaklarıyla Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp geçmesi temel düşüncesine dayanmıştır. Bahse konu plan; önce Boğaz önündeki tabyaların, Birleşik Donanma'ya ait zırhlıların uzun menzilli toplarıyla dövülüp tahribi, daha sonra Boğaz'ın içindeki kalelerin teker teker sistematik bir biçimde tahrip edilerek, uzun menzilli deniz toplarının doğrudan doğruya ve dolaylı atışlarının örtüsü altında ağır bir geçişini içermiştir. İngiliz arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere taarruz planının hazırlanmasında Çanakkale Boğazı istihkâmlarında mevcut olan

[148] Ilgar, a.g.e, s.18

eski tabyaların ve onların sabit bataryalarının Birleşik Filo gemilerinin büyük top atışlarına dayanamayacağı esas alınmıştır. Bu plana göre Birleşik Filo'nun 3 Kasım 1914 bombardımanından sonra istihkâmların o sabit durumdan, seyyar sahra havan toplarının menzilinde olan mayın tarlalarına dönüştürüldüğü göz önüne alınmamıştır.

Söz konusu harekât için Amiral Carden, üç modern zırhlı ile on iki eski tip zırhlıya ihtiyaç duyduğunu bildirmiştir.[149] Bu on iki eski tip savaş gemisinin amaca ulaşmak için feda edilmesi öngörülmüştür. Bütün bu tahribatın, hava şartları ve bombardımanların yapacağı etkiye bağlı olarak birkaç hafta da tamamlanabileceği tasarlanmıştır.

İngiliz Donanması'nın en modern ve donanımlı gemisi olan Queen Elizabeth zırhlısının 38 cm.lik toplarının zaferi temin edeceği düşünüldüğünden, bu geminin ilk top atış denemelerini Çanakkale üzerinde gerçekleştirmesi de öngörülmüştür. [150] Sonuçta, Amiral Carden'in Çanakkale Boğazı'na taarruz için hazırlattığı 11 Ocak 1915 tarihli plan, İngiliz Amirallik Dairesi tarafından uygun bulunmuştur. Planın esası başlangıçta kara birliği desteği sağlanamadığından Birleşik Filo'nun kendi olanaklarıyla Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp geçmesi temel düşüncesine dayanmıştır. [151] İngilizlerin Boğaz'ı denizden zorlayarak geçme planı aşağıdaki şekilde ayrı ayrı dört safhaya ayrılmıştır. [152]

[149] The National Archives; CAB 22/1
[150] The National Archives; ADM I/116/3491
[151] Rhodes James Robert, a.g.e., s.43
[152] The National Archives, ADM 1/116/3491

1. Çanakkale Boğazı ağzındaki giriş tabyalarının düşürülmesi,

2. Kepez'e kadar olan bölgedeki iç savunma tertibâtının tamamen tahrip edilmesi,

3. Çanakkale dar geçidindeki tabyaların düşürülmesi,

4. Mayın hatlarında açılacak bir gedikten ilerlenerek, daha yukarıda bulunan savunma tesislerinin tahribinden sonra donanma ile İstanbul üzerine yürümek.

Planın bundan sonrası Birleşik Filo'nun Boğaz'ı geçip Türk-Alman Donanması'nı batırdıktan sonra Rus kara birliklerinin İstanbul'u işgal etmesini içermiştir. Rus kuvvetlerinin Türk-Alman Donanması batırılıncaya ve Müttefik Donanmaları el ele verinceye kadar karaya çıkmaması, yine donanmanın yalnız başına Boğaz'dan geçmek için son gayretini sarf edinceye kadar ordunun kullanılmaması öngörülmüştür. [153] Sonuçta Boğaz'ın yalnız deniz gücüyle zorlanarak geçilmesine yönelik kara kuvveti desteğinden yoksun böyle bir harekât planının başarısızlığı, ancak 18 Mart Çanakkale Boğazı Muharebesi yenilgisinden sonra anlaşılmıştır.

2.3.3. Çanakkale Boğazı'na Denizden Taarruz Planının Onaylanması

İngiltere Deniz Bakanlığı yetkilileri, 12 Ocak'ta Deniz Bakanı Churchill'in bir muhtırasını almışlardır. Bu muhtırada Çanakkale'nin önerilen biçimde zorlanacağı, yeterli kuvvetteki bir İngiliz filosunun Marmara'daki Osmanlı filosunu yenmesinin büyük anlamda bir başarı olacağı ve bunun Yakın Doğu'daki harp durumunu İtilâf

[153] Oglander, a.g.e., Cilt:I, s.81

Devletleri yararına değiştireceği üzerinde durulmuştur. Bundan sonra gemilerin tasarlanan harekât için nasıl düzenleneceğine, bütün hazırlıkların gizli tutulacağına ve kesin taarruz planının meydana getirilmesine yer verilmiştir.[154]

13 Ocak'ta toplanan İngiliz Savaş Konseyi, müttefikleri Rusya'ya yardım etmek ve Bulgaristan'ın Merkezî Devletler safında savaşa katılmasını önlemek için nasıl bir yol izleneceğinin bir karara bağlanması gerektiğini görüşmüştür. Birçok Türk kaynağında Çanakkale Boğazı'na denizden taarruz planının 28 Ocak 1915 tarihindeki Savaş Konseyi'nde kabul edildiği ifade edilse de İngiliz belgelerine göre bu tarih, 13 Ocak 1915'tir.[155] 13 Ocak tarihli toplantıda ciddi olarak Çanakkale konusu gündeme gelmiş ve Çanakkale Boğazı'na denizden taarruz planı kabul görmüştür.[156] 28 Ocak tarihindeki toplantıda zaten 13 Ocak'ta kabul görmüş olan taarruz planı kesinlik kazanmış, bir nevi onaylanmıştır. [157]

13 Ocak tarihli konsey toplantısında birincisi Sırbistan'a yardım, ikincisi ise Çanakkale Boğazı'na saldırı olmak üzere iki seçenek üzerinde durulmuştur. İlk etapta ikinci seçenek kabul görmüştür. [158] Deniz Bakanı Churchill, Çanakkale Boğazı'na denizden taarruz ile ilgili olarak Amiral Carden'in yukarıda ayrıntılarını vermiş olduğumuz planını gündeme getirmiştir. Söz konusu plan incelenmiş, Maliye Bakanı Lloyd George ve Amirallik Birinci Lordu Fisher dışında, diğer konsey

[154] F.C. Aspinall- Oglander, a.g.e., I.Cilt, s.83
[155] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, V.Cilt, s.78 ; Mirliva Sedat, a.g.e, s. 126
[156] The National Archives, CAB 22/1, (Secretary's Notes of a Meeting of War Council Held at January 13,1915)
[157] The National Archives, ADM I/116/3491 (Inqury Statament made by W.S.Churchill), s.14
[158] The National Archives, CAB 22/1, (Secretary's Notes of a Meeting of War Council Held at January 13,1915)

üyeleri tarafından kabul görmüştür.[159] Bu kararın alınmasının önemli sebeplerinden birini de inşası yeni bitmiş olan Queen Elizabeth zırhlısının 38 cm.lik toplarının Çanakkale'nin eski istihkâmlarını yerle bir edeceği düşüncesi oluşturmuştur.

13 Ocak tarihli toplantıda Amiral Carden'in Çanakkale önündeki Birleşik Filo'ya komuta etmesi kararlaştırılmış ve Amiral Carden'e 15 Ocak'ta hazırlıklara başlama emri verilmiştir. 15 Ocak'ta Hükûmet'in bu planı onayladığı ve istediği gemilere ilaveten, Kraliyet Donanması'nın en modern zırhlısı Queen Elizabeth'in Amiral Carden'in emrine verileceği bildirilmiştir. Ayrıca, Inflexible muharebe kruvazörü ile muharebe yeterlilikleri yüksek olan Lord Nelson ve Agamemnon muharebe gemilerinin de bu operasyona katılması öngörülmüştür. [160]

Konu ile ilgili olarak İngiliz Amirali Percy Scott anılarında şöyle yazmıştır: "Deniz Bakanı Winston Churchill 13 Ocak'ta beni yanına çağırtarak, Queen Elizabeth gemisinin Çanakkale'ye hareket etmek üzere bulunduğunu, bu geminin diğer bazı gemiler ile Çanakkale Boğaz tahkimâtını yıkarak, İstanbul'a gireceklerini belirtti ve bu gemilerin komutanlığını yapmamı istedi. Bende kabul etmedim. Çünkü bu gemilerle böyle bir taarruzun imkânsız olduğunu biliyordum. Olan biten şeyler tarihe geçmiştir. Yalnız işin pratik bir yönü varsa bu hareketle yapılabilen bütün hataları yapmaktan geri kalmadık."[161] Bu toplantıdan sonra Şubat ayı ortalarında

[159] 1904 yılında Amirallik Birinci Lordluğu (Deniz Kurmay Başkanlığı) görevine getirilen Amiral Fisher, Çanakkale meselesini incelemiş ve ordu ile ortak harekât yapılsa bile, bu teşebbüsün son derece tehlikeli ve riskli olacağı sebebiyle Çanakkale harekâtı düşüncesine karşı çıkmıştır. (The National Archives, ADM I/116/3491)

[160] Robert Rhodes James, a.g.e, s. 47

[161] **Büyük Harbe Girmezden Evvel ve Girdikten Sonra İngiliz Bahriyesi** (Amiral Percy Scott'un

yapılması planlanan deniz harekâtı için hazırlıklar başlatılmıştır.[162]

Hazırlıklardan biri Fransa ile görüşmek olmuştur. 1915 Ocak ayı sonlarında Deniz Bakanı Churchill, Fransa Hükûmeti'ne İngilizlerin niyetini bildirmiş, Fransızlar öneriye Batı Cephesi'nden asker çekmeyi gerektirmediğinden sıcak bakmışlardır. Fransız Deniz Bakanlığı'nın planı detaylı olarak incelemesinden sonra Fransız Hûkümeti, 9 Şubat 1915 tarihinde planı onayladığını bildirmiş ve Şubat ayı ortalarına kadar Amiral Carden'in emrine Amiral Guepratte komutasında bir filo göndermeyi taahhüt etmiştir. [163] Fransa'nın ikinci derecede bir görevi gerçekleştireceğinden dolayı bu sefer gücüne sadece dört zırhlı ve sonradan oluşturulacak bir piyade tümeni ile katılması öngörülmüştür. [164]

Fransa ile yapılan görüşmeden sonra İngiltere Deniz Bakanı Winston Churchill tarafından yapılacak hücumdan Rus Başkomutanlığı'na bilgi verilmiş ve kendilerinden aynı sırada İstanbul Boğazı'na bir hücuma hazırlanmaları istenmiştir. Rusya, 26 Ocak tarihli cevabında Osmanlı Devleti'ne karşı bir harekete doğrudan katılacak durumda olmadığını, Rus Karadeniz Filosu'nun Türk Filosu'na az bir farkla üstün bir durumda olduğunu, bildirmiştir.[165] Bu suretle Rusların Çanakkale

---

Hatırâtı'ndan Türkleri Alakadar Eden Parçalar) (Çev: Deniz Yüzbaşı Nejat), 331 Sayılı Deniz Mecmuası'nın Tarih Kısmı İlavesi, İstanbul, 1 Ocak 1934, Deniz Basımevi, s.35

[162] The National Archives, ADM I/116/8052

[163] The National Archives: ADM I/116/3491, Statement made by W.S.Churchill upon the Dardanelles Operations to the end of the First Phase, s.7

[164] Robert Rhodes James, a.g.e, s. 50

[165] Rus Karadeniz Filosu'nun bu güçsüzlüğü ancak 1915 yılının Mayıs ayında hizmete girecek olan ilk büyük muharebe gemisi, modern muhrip ve denizaltı gemileri ile giderilebilmiştir. Karadeniz Boğazı'ndaki silahlar, Rus Filosu'na başarılı bir taarruz olanağı vermemiştir. Başarılı bir hareketin, tarafsız Balkan Devletleri üzerinde etki yapacağı ve Osmanlı Devleti'ni harp dışına götüreceği düşünüldüğünden Osmanlı Devleti'ne karşı yapılacak her hareket büyük önem taşımıştır.

harekâtına fiilen katılmaları, Askold adındaki küçük Rus kruvazörünün İtilâf Donanması'na dahil olmasından ve Rus Donanması'nın birkaç kez İstanbul Boğazı'nı bombardımanından ibaret olmuştur.[166]

Özellikle Deniz Bakanı Churchill'in kişisel mücadele ve ısrarları sonundadır ki, İngiltere Savaş Konseyi'nin 28 Ocak 1915 tarihinde yaptığı toplantıda verilmiş olan kesin kararda, yalnız donanma ile mümkün olan süratle asıl hedefi İstanbul olan bir taarruzun yapılması esas alınmıştır. O zamana kadar bu karara sıcak bakmayan Birinci Deniz Lordu Amiral Fisher ise 28 Ocak'ta yapılan toplantıda denizden yapılacak taarruz önerisini çoğunluğa uymak adına kabul etmek zorunda kalmıştır. Deniz Bakanı Churchill savaştan sonra verdiği bir demeçte; "Lord Fisher'in kişisel olarak denizden bir harekâta karşı olduğunu, ancak çoğunluğa uymak, durumun gerekliliği ve harekâtın az risk taşıması gibi nedenlerden dolayı bu harekâtı kabul etmek zorunda kaldığını," belirtmiştir.[167] Böylesine alınan önemli ve kritik bir kararda, taarruz tarihi de 15 Şubat 1915 olarak saptanmıştır. Bu karardan sonra 28 Ocak 1915'teki Savaş Konseyi toplantısının gündemini Birleşik Filo'nun üs gereksinimi meşgul etmiştir. Daha çok Yunanistan'ın işgali altında bulunan Limni Adası'nın [168] Mondros Limanı'nın ileri üs olarak seçilmesi üzerinde

[166] Sedat Paşa, a.g.e, s.134

[167] Churchill'in ifadesiyle, "Lord Fisher, harekât planı bir takım riskleri içerdiğinden kişisel olarak harekâttan yana olmamış, fakat çoğunluğa uymak adına bu fikri kabul etmiştir, (The National Archives, ADM I/116/3491, Statement made by W.S.Churchill upon the Dardanelles Operations to the end of the First Phase, s.8).

[168] Limni Adası, hem Çanakkale Boğazı'na yakın oluşu, hem de Mondros gibi çok sayıda geminin yanaşmasına olanak tanıyan limana sahip oluşu nedeniyle stratejik önemde bulunmuştur. Bunun ötesinde, Kıbrıs ve Mısır'da üs ve eğitim alanları bulunan İngiltere için Doğu Akdeniz'e hızla ve güvenli olarak karakol olanağı sağlayan bir ulaşım merkezi olması açısından da önem arz etmiştir. Ada, Balkan Savaşı'nda Yunanistan'ın eline geçmiş ve fakat Osmanlı Devleti bu işgali tanımamıştır. Bu durum İngilizlerin Limni Adası'na yerleşmelerini kolaylaştırmıştır. İngiltere ile Yunanistan arasında yapılan gizli anlaşmaya göre Yunanistan adayı "Ada Türklerindir", gerekçesiyle boşaltılmış;

durulmuştur. Amiral Carden tarafından talep edilmiş olan 15 muharebe kruvazörü, 5 hafif kruvazör, 16 muhrip, 6 denizaltı, 1 uçak ana gemisi, 21 mayın tarama gemisi ve diğer muhtelif gemilerden ibaret filonun Şubat ayı itibariyle Limni Adası'nda toplanmaya başlanması kararlaştırılmıştır.[169] 5 Şubat'ta Amiral Carden'e Queen Elizabeth'in yeni toplarına büyük ihtimam gösterilmesi, geminin hiçbir suretle mayınlardan temizlenmemiş sularda seyretmemesi bildirilmiştir.

Harekâta asker ayrılmadığı için Çanakkale Boğazı'nı sadece gemileri kullanarak geçmeye çalışma planı üzerinde sonunda anlaşmaya varılmıştır. Gelibolu Yarımadası ile Çanakkale Boğazı'na saldırı fikri yeni bir şey olmayıp, daha önce defalarca düşünülmüştür. Ancak bu işi yalnız deniz kuvveti ile yapma kararının yerinde olmadığını gösteren geçmişi ilgilendiren bazı deneme ve incelemeler vardır ki, bunları şöyle sıralayabiliriz:[170] İlk olarak 1807 yılında Napolyon Savaşları sırasında Rusya'ya yardım çabasının bir parçası olarak Çanakkale Boğazı'nı geçerek Marmara önlerine gelen Amiral Sir John Dukworth komutasındaki İngiliz Donanması, Kara Orduları olmadan İstanbul'u ele geçirmenin mümkün olmadığını görmüştür. 1807'de İngiliz Amirali Duckworth tarafından yalnız gemilerle yapılan ilk teşebbüsün sebebi yine 1915'tekinin aynısı gibi görünmektedir. Zira Rusya, İngiltere'den Osmanlı Devleti'ne karşı yardım istemiştir. 1904-1905 Rus-Japon Harbi'nde Port Arthur'un zaptında İngiliz Amirali Nelson, donanmanın kıyıları iyi savunulan bir Boğaz'dan yalnız başına geçirilmek istenmesini delilik olarak

---

İngilizler de adayı geçici olarak işgal etmişlerdir. The National Archives, CAB 22/1, (Secretary's Notes of a Meeting of War Council Held at January 28,1915)

[169] The National Archives, CAB 22/1, (Secretary's Notes of a Meeting of War Council Held at January 28,1915)

[170] A. Thomazi, a.g.e., s.10; Fahri Belen, **Çanakkale Savaşı**, İstanbul, 1935, Harp Akademisi Matbaası, s .14

nitelemiştir. Yine 1904 yılında Lord Fisher, Birinci Deniz Lordluğu görevine başladığında Çanakkale Boğazı'nı zorlayarak geçme konusunu irdelemiştir. Sonunda bir kara ordusu işbirliğiyle olsa da böyle bir girişimin çok tehlikeli olacağı sonucuna varılmıştır.[171] 1906 yılında Osmanlı-Mısır hududu yüzünden Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında anlaşmazlık çıkması üzerine ayrıntılı bir araştırma 1906 yılı sonunda Kabine'ye danışmanlık yapan İmparatorluk Savunma Komitesi adına Savaş Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Buna göre Çanakkale'ye askerî destek olmaksızın girişilecek olan bir donanma saldırısının çok cüret isteyen bir hareket olacağı sonucuna varılmıştır.

1911 Mart ayında Deniz Bakanlığı görevine getirilen Winston Churchill, yazdığı bir kabine muhtırasında Çanakkale Boğazı'nın harp gemileri ile zorlanacağı günlerin geçtiğini, Çanakkale Boğazı'nı zorla geçmenin mümkün olmadığını belirtmiştir.[172] Bundan sonra bir daha bu konu 1914 yılının Ağustos ayına kadar gündeme gelmemiştir. 1911 yılında aklı başında hiç kimsenin modern bir filoyu böyle bir tehlikeye maruz bırakmayacağı düşüncesini taşıyan Churchill, 1914 Ağustos ayında Alman savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan içeri girdiği andan itibaren gözlerini Çanakkale Boğazı'na dikmiş ve Çanakkale projesinin yaratıcısı olmuştur. Sonuçta bütün bu tecrübe ve değerlendirmelere rağmen Deniz Bakanı Churchill, Boğazı yalnızca donanma ile geçme görüşünde direnmeye devam etmiştir. Onun bu karar ve ısrarında büyük olasılıkla Osmanlı Devleti'nin Balkan Harbi yenilgisi ve o sıralarda İngilizlerin elinde yeterince kara birliklerinin

[171] Nigel Steel, a.g.e., s. 3
[172] Aspinall-Oglander, a.g.e.,Cilt:I, s.48-50

bulunmayışının etken olduğu değerlendirilmektedir.

Ancak Şubat ayı içerisinde Londra'da gerçekleştirilen Savaş Konseyi toplantıları, yalnız donanma ile yapılacak bir Boğaz'ı geçişin Marmara'ya girilse bile Boğaz'ın iki yanı elde bulundurulmadıkça başarıya ulaşamayacağını ortaya koymuştur. Bu durum Hükûmet'te gittikçe taraftar kazanmış ve yavaş yavaş bir müşterek harekât projesi gündeme gelmeye başlamıştır.[173] 1915 Şubat ayı başına kadar bütün planlar, Savaş Bakanı Kitchener'in Çanakkale'ye asker tahsis edilemeyeceğine dair görüşü üzerine hazırlanmıştır. Ancak Şubat ayı içerisinde İngiliz Genelkurmayı'nın yaptığı çalışmalar, Boğaz'ın yalnız denizden aşılmasının yeterli sonuçlar vermeyeceğini, bu işi destekleyip, güvenliği sağlayacak Kara Ordusu'na da ihtiyaç olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Bu iş içinde en az yüz elli bin askere ihtiyaç gösterilmiş, fakat Avrupa Cephesi'nde en kritik dönemde böyle bir kuvvet ayırmaya kimse cesaret edememiştir.[174] Harekâtın başlayacağı 15 Şubat 1915'te Amiral Henry Jackson Deniz Bakanlığı'na Çanakkale Deniz Harekâtı ile ilgili şu raporu sunmuştur; [175] "Donanmanın yapacağı bombardıman, Kara Ordusu'ndan kuvvetli birlikler yardıma veya hiç olmazsa tabyalar susturulunca hemen takip hareketine hazır bulunmadıkça, sağlam bir askerî harekât olarak tavsiye edilmez." Bu rapor üzerine 16 Şubat'ta yapılan Savaş Konseyi toplantısında yapılan görüşmeler sonunda Çanakkale Boğazı'nda kullanılmak üzere büyük miktarda kara

[173] The National Archives, CAB 22/1, (Secretary's Notes of a Meeting of War Council Held at February 19,1915)
[174] İhsan Ilgar, a.g.e, s.18
[175] Robert Rhodes, a.g.e., s.58; F.C. Aspinall-Oglander, a.g.e., s.81

birliklerinin hazırlanması kararı alınmıştır.[176]

Bu kararın alınmasında esasen Şubat 1915 ayı başında Süveyş Kanal harekâtında Cemal Paşa'nın uğradığı başarısızlık etkin olmuş, bu başarısızlık İtilâf Devletleri'ne bir kısım kuvvetlerini başka yere kaydırmak olanağı sağlamıştır. Çünkü o güne kadar ne Mısır'dan ne de anavatandan veya Fransa'dan kara birliği vermeye razı olmayan Lord Kitchener artık rahatlamıştır. Mısır'dan Çanakkale Cephesi'ne kuvvet kaydırmak mümkün olmuştur. 28 Ocak toplantısından iki hafta sonra Lord Kitchener tarafından eğer ihtiyaç varsa Kara Kuvvetleri'nin yakında bunu sağlayabileceği bildirilmiştir.[177] Bu yeni gelişmeler ile birlikte 16 Şubat'ta yapılan Savaş Konseyi toplantısında hâlâ bir kara-deniz işbirliği söz konusu olmamakla birlikte, kara birliklerinin Birleşik Filo'ya yardımı konusu gündeme gelmiştir. Yalnız deniz kuvvetleri hazır olduğundan işi büsbütün geciktirmemek için önce deniz kuvvetiyle bir deneme yapılması, böylece Boğaz tahkimât ve topçu mevzilerinin öğrenilerek meydana çıkarılması öngörülmüştür.[178] İlk denemenin İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan Birleşik Filo tarafından yapılması, daha sonra toplanan kuvvetlerinde bir ay sonra Marmara'da İstanbul'un ele geçirilmesi için kullanılması ya da Gelibolu Yarımadası'na çıkarılması planlanmıştır.[179] Bu suretle donanma yalnız başına Boğaz'dan geçmek için son gayretini sarf etmedikçe, ordunun kullanılmaması ve 29.Tümen gelinceye kadar büyük bir harekâta girişilmemesi konusunda karar kılınmıştır.

[176] The National Archives, CAB 22/1, (Secretary's Notes of a Meeting of War Council Held at February 16,1915)
[177] Thomazi , a.g.e, s.21
[178] The National Archives, CAB 22/1, (Secretary's Notes of a Meeting of War Council Held at February 19,1915)
[179] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., (Deniz Harekâtı), Cilt:VIII, s.161

İtilâf Devletleri yukarıda belirtilmiş olan amaç doğrultusunda bir kuvvet hazırlığına girmiştir. Buna göre İngilizlerin Mısır'dan iki tümen ile bir deniz piyade tümeni, Fransızların bir piyade tümeni hazırlamaları, ayrıca yine İngiltere'de ihtiyatta bulundurulan 29. Tümen'in Rus Cephesi'ndeki durumun açıklığa kavuşmasına bağlı olarak Çanakkale'ye yollanması öngörülmüştür.[180] Bu suretle, ilk etapta deniz piyadesinden kurulu tahrip müfrezelerinin görev yapması, başarı sağlanırsa, ileride daha büyük kuvvetlerin verileceği konusunda uzlaşma sağlanmıştır. Ancak 16 Şubat'tan üç gün sonra toplanan 19 Şubat'taki Savaş Konseyi toplantısında Lord Kitchener 29. Tümen hakkındaki fikrini değiştirmiş ve Rusya'nın durumu belli oluncaya kadar 29. Tümen'i göndermeyi düşünmediğini bildirmiştir.

Bu birlik yerine Mısır'daki Avustralya ve Yeni Zelanda birliklerinin (iki tümen) Birleşik Filo'ya gerekli yardımı sağlamaları kararlaştırılmıştır. Lord Kitchener'i bu karara, Rusların güçsüzlüğü yüzünden Almanların Doğu Cephesi'nden birçok birliği Batı'ya taşıyıp saldırıya geçmeleri tehlikesinin ittiği düşünülmektedir. Yine bu toplantıda konsey üyelerinden Lord Balfour [181] bu harekâtın siyasi getirisinin ne olacağını sorduğunda Deniz Bakanı Churchill "Harekât önemli riskler taşısa da İtilâf Devletleri'ne Boğazlar ve İstanbul'un kontrolünü verecektir," cevabını verirken Savaş Bakanı Lord Kitchener ise "Türk

[180] Ilgar, a.g.e, s.19

[181] Lord Arthur James Balfour. Eski Başbakan. Muhafazakâr Parti adına Savaş Konseyi'nde üye olarak bulunmuştur. Balfour, 1915 Mayıs ayı ortasında Winston Churchill'in istifası üzerine Deniz Bakanlığı görevine getirilmiştir.

Ordusu Avrupa'yı boşaltacaktır," açıklamasını yapmıştır.[182]

Boğaz bombardımanına başlama tarihi olarak 15 Şubat 1915 günü tespit edilse de havanın kötü olması ve gerekli hazırlıkların tamamlanmaması üzerine ilk bombardıman 19 Şubat 1915 tarihine ertelenmiştir. Bu tarih aynı zamanda Amiral Ducworth'un 1807 yılının 19 Şubatı'nda Boğazlardan geçerek Marmara'ya girmeye muvaffak oluşunun tarihidir. Tam bir asır sonra bu deneme yeniden gerçekleştirilmek istenmiştir.

2.3.4. Çanakkale Boğazı Önünde Birleşik Filo

Alman Goeben ve Breslau muharebe gemilerinin 10 Ağustos 1914 günü Çanakkale Boğazı'na girmeleri olayından sonra bu gemileri izleyen üç İngiliz kruvazörü, 11 Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazı önüne gelmiştir. 19 Ağustos 1914'te beşi zırhlı olmak üzere Çanakkale Boğazı önündeki İngiliz gemi sayısı on ikiye çıkmıştır.[183] 27 Eylül 1914 tarihinden itibaren Boğaz'ın yabancı gemilere kapatılması üzerine, İngiliz gemileri tamamen Çanakkale Boğazı'nı abluka altına almışlardır. 3 Kasım 1914 Boğaz giriş tabyalarının bombardımanından sonra da gemi sayısında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Bu tarihten sonra Boğaz girişi, gündüzleri iki, üç torpido veya bir, iki denizaltı ile gözetlenmiş, bunların gerisinde bulunan bir kruvazör de İmroz-Merkep Adaları arasında hareket hâlinde bulunmuştur.[184] Geceleri ise iki torpidobot yine bu iki ada arasında, iki torpidobot da Merkep Adası ile Anadolu kıyısı arasında bulundurularak, Çanakkale Boğazı

[182] The National Archives, CAB 22/1, (Secretary's Notes of a Meeting of War Council Held at February 19,1915)
[183] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., V.Cilt, s.66
[184] ATASE Arşivi, Klasör No:121, Dosya No: 572, Fihrist No: 1-6

kontrol altında tutulmuştur. [185]

28 Ocak 1915 tarihli Savaş Konseyi toplantısı sonucu 1915 Şubat ayı ortalarında Çanakkale Boğazı'na denizden taarruz planının başlatılmasının kesin olarak onaylanması üzerine İngiliz Donanması'na ait Queen Elizabeth, Agamemnon, Irresistible, Inflexible, Lord Nelson, Albion, Cornwallis, Vengeance, Canopus, Ocean, Majestic, Triumph, Swiftsure zırhlıları Şubat ayı başlarında Çanakkale'ye hareket emrini almışlardır.[186] Bu tarihten sonra Çanakkale Boğazı önündeki adalarda Limni ve Bozcaada'da üslenen Birleşik Filo'daki gemi sayısı gün geçtikçe artmıştır. Amiral Guepretta komutasındaki Fransız harp gemilerinin de İngiliz filosuna katılmasıyla oluşan filo, "Birleşik Filo" adını almıştır. Birleşik Filo Başkomutanlığı görevi İngiliz Amirali Carden'e verilmiş ve Koramiral Carden forsunu Inflexible zırhlısına çekmiştir. Amiral Carden'in yanına ikinci komutan olarak Tuğamiral de Robeck atanmıştır. 22 Ocak 1915'te forsunu Vengeance muharebe gemisine çeken Amiral de Robeck de Şubat ayı başlarında Çanakkale önlerine gelmiştir.

İngiliz tarihçi Julian Corbett "Harekât-ı Bahriyye" adlı eserinde Şubat 1915 ayı itibariyle Çanakkale Boğazı önünde bulunan savaş gemilerinin sayı ve türlerini şöyle vermiştir: [187] İngilizlerin 14 muharebe gemisi (Inflexible, Indefitagable, Irresistible, Queen Elizabeth, Agamemnon, Lord Nelson, Albion, Triumph,

[185] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., V.Cilt, s.112,
[186] The National Archives, ADM I/116/3491 (Admiralty Letter of February 5, 1915 to Vice Admiral Carden)
[187] Julian Corbett; Harekât-ı Bahriyye, a.g.e, Cilt:II, s.230

Canopus, Lord Nelson, Majestic, Swiftsure, Prince George, Océan), 4 hafif kruvazör (Dublin, Dartmus, Amethyst ve Saphire), 1 muhrip depo gemisi, 5 denizaltı gemisi, 21 balıkçı gemisi (bunlar mayın arama ve tarama için olup, yedisi 18 Şubat akşamına kadar Limni'deki deniz üssüne ulaşmıştır) bulunmuştur. Fransız gemileri olarak; 4 muharebe gemisi (Suffren, Bouvet, Gaulois ve Charlemagne), 6 muhrip, 2 denizaltı gemisi ile 14 mayın arama tarama gemisi ayrılmıştır. Bu gemilerin üzerindeki çeşitli çaptaki ağır top sayısı toplamı ise 279 (Queen Elizabeth'in sekiz adet 381 mm.lik topu dahil)'u bulmuştur. Bağımsız bir hava kuvveti bulunmamış, biri İngiltere'nin (6 deniz uçağı taşımakta olan Ark Royal uçak ana gemisi), diğeri Fransa'nın (Foudr uçak gemisi) olmak üzere iki uçak ana gemisi bulunmuştur. 6 Şubat 1915'te iki deniz piyade taburu ise susturulan bataryalardaki topların tahribi amacıyla Yunanistan'ın Limni Adası'na hareket emrini almış ve bu iki tabur asker 16 Şubat'ta Limni Adası'nın Mondros Limanı'na ulaşmıştır.[188]

2.4. Çanakkale'de Türk Tarafının Savaş Hazırlıkları

2.4.1. Çanakkale Boğazı'nın Coğrafi Konumu

Çanakkale Boğazı, Gelibolu Yarımadası ile Anadolu'nun kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Gelibolu, Trakya'dan ayrılarak güneybatıya doğru uzanan bir yarımada olup, Saros Körfezi'nin doğusuna doğru girmesiyle oluşmuştur. Bunun batıya doğru uzantısı üzerinde Gökçeada (İmroz) ve daha güneyinde Limni ve Bozcaada bulunmaktadır. Bu adalar, İlk Çağ'dan bugüne kadar Boğaz'a yöneltilen saldırılarda âdeta daimi harekât üssü olmuşlardır.

Çanakkale Boğazı genel yapısı itibarıyla kolaylıkla savunulabilecek doğal

[188] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII.Cilt, s.156

şartlara sahiptir. Yarımada coğrafi konumuyla Anadolu yakasına hâkimdir. Ege Denizi ile Marmara Denizi'ni birbirine bağlayan Boğaz çok girintili çıkıntılı sahillere sahip ve yaklaşık 65 kilometre uzunluktadır. Boğazın genişliği çok değişken olup, en geniş yeri 7.800, en dar yeri de 1.400 metredir. Çanakkale Boğazı ortalama olarak 50-60 metre derinliğinde olup, en derin yeri Çanakkale-Kilitbahr arasında 106 metre kadardır. Yine Boğaz, biri Adalar Denizi girişinde, diğerleri Kepez, Kilitbahr ve Çanakkale'de olmak üzere üç yerde yönünü değiştiren kırık hat şeklindedir. Nara Burnu'na kadar kıyıları, birbirine paralel ve geniştir. Boğaz, Nara Burnu'nda darlaşıp, güneye yönelmektedir. Çanakkale ile Kilitbahr arasındaki Boğaz'ın en dar yeri olan bu kısım aşağı yukarı 21 kilometre (13 deniz mili)'dir. Çanakkale-Kilitbahr hizalarında daralıp taktik bakımdan çok önemli olan "Merkez Tahkimâtı"nı oluşturmaktadır. Çanakkale Boğazı'nın en dar yeri olan bu kesime, yabancı yazarlar özellikle İngilizler, "Dar Geçit" veya "Dar Boğaz" anlamına gelen "The Narrows" adını vermişlerdir.[189] Bu bölgenin işgalcilerin eline geçmesi Boğaz savunmasının sona ermesi anlamına gelmektedir.

Boğaz, Kepez Burnu ile Baykuş Tepe arasında genişlemektedir. Erenköy Burnu'ndan sonra da Anadolu kıyılarına doğru genişleyerek, Erenköy Koyu ve Karanlık Limanı'nı oluşturmaktadır. Karanlık Limanı'ndan sonra Boğaz darlaşıp Seddülbahr, Kumkale çizgisinde son bulup, Ege Denizi'ne açılmaktadır. Kumkale ve Seddülbahr Bölgesi'ne Boğaz'ın "Giriş Bölgesi" denilmektedir. Seddülbahr ve Kumkale, Çanakkale Boğazı'nın girişini korurken, Kilitbahr ve Çanakkale Tabyaları

[189] Rhodes, a.g.e., s.1

da Boğaz'ın en dar yerine hâkim bulunmaktadır. [190]

Boğaz'ın doğal yapısı ile mevcut istihkâmlar, Çanakkale Boğazı'na denizden yapılan taarruza karşı oldukça güçlü bir engel oluşturmaktadırlar. Çanakkale Boğazı'nın içi, doğal yapı bakımından denizden yapılacak taarruzlara karşı savunmaya çok uygundur. Çanakkale Boğazı giriş bölgesi, donanma tarafından kuşatılmaya ve kolayca düşürülmeye elverişli gibi görünse de kuvvetli topçuyla donatılmış ve mayın engeliyle takviye edilmiş olan Çanakkale Boğazı'ndan güçlü bir filonun kara kuvvetiyle işbirliği yapmaksızın geçebilmesi çok mümkün görülmemektedir.

2.4.2. Genel Seferberliğin İlanı'nda Çanakkale'de Savunma Tertibâtı

Trablusgarp ve Balkan Savaşları'ndan yenilgi ile çıkan Osmanlı Devleti'nin gerek mali durumu, gerekse bu savaşlar ile Birinci Dünya Savaşı sırasında geçen zamanın kısalığı, Boğaz'ın o günün koşullarına göre uygun ve modern tarzda tâhkimine olanak bırakmamıştır. Bu suretle Avrupa'da harbin çıktığı ve Osmanlı Devleti'nin Genel Seferberliğe başlayıp, tarafsızlığını ilan ettiği 3-4 Ağustos 1914 tarihinde Çanakkale Boğazı'nın savunması hiç de iç açıcı bir durum arz etmemiştir.

Balkan Savaşı'nı müteakiben General Liman Von Sanders başkanlığında Türkiye'ye gelen Alman askerî heyeti Boğazların tahkimi için bir proje hazırlamıştır. Bu proje genel olarak Boğaz'a 30,5 cm.lik en yeni Alman toplarının

[190] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., V.Cilt, s.26

yerleştirilmesini, ağır topçu bölükleri sayısının 32'den 22'ye indirilmesini, eski topların ise dış tabyalara konulmasını içermiştir.[191] Ancak bu projenin gerçekleştirilmesine zaman kalmamış ve Çanakkale'de eski tabya ve toplarla eski düzene göre savaşmak zorunluluğu doğmuştur.[192] Boğazı savunmanın ağırlık merkezini torpido bataryaları yerine mayınlar teşkil etmiştir.

Ege'den Boğaz'ın en dar yerine kadar her iki sahil boyunca devam eden Çanakkale istihkâmları, üç grup şeklinde teşkil edilmiştir. Boğaz giriş tahkimâtı Seddülbahr ile Kumkale, Ertuğrul ve Orhaniye Tabyaları ile bu tabyaların civarında bulunan bataryalardan kurulmuştur. Burada dördü uzun menzilli, yirmisi orta menzilli olmak üzere yirmi dört top bulunmuştur. Büyük öneme sahip 35 cm. çap uzunluğundaki dört toptan ikisi Ertuğrul, diğer ikisi de Orhaniye Tabyası'na yerleştirilmiştir. Gerek Seddülbahr'da, gerekse de Kumkale'de muhtelif cinslerde birçok top bulunmuşsa da bunlar önemsiz değerlerde ve tamamı İtilâf Donanması'nın uzun menzilli yeni toplarına karşılık verme gücünden mahrum silahlardan ibaret olmuştur. İç savunma mevzileri, Boğaz'ın en dar yerinde Kilitbahr ile Çanakkale etrafında bataryalar hâlinde gruplandırılmıştır. Bu bataryalar, sadece sekizi uzun menzilli olan seksen kadar toptan meydana gelmiştir. Orta savunma mevzileri, Çanakkale Boğazı'nın girişi ile Kepez Burnu arasında tesis edilmiş olup, iki batarya hâlinde yedi orta menzilli top ile bir iki sahra bataryasını ihtiva etmiştir. Çanakkale'de kaleler taştan, top mevzileri yine taştan veya topraktan inşa edilmiştir. Bu mevzilerde bir kısmı gemilerden sökülmüş, bir kısmı da kara topu olan değişik cins ve çapta ateş süratleri az olan eski toplar

[191] "**I.Dünya Harbi'nde Çanakkale Deniz Muharebeleri",** Erkân-ı Harbiye Mektebi Külliyâtı, No:3, 28 Şubat 1920, s.1
[192] Bayur, a.g.e., Cilt:III, Kısım:II, s.50

kullanılmıştır.[193] Bu düzensizlik sebebiyle atış kontrolünün güç olmasının yanında, cephane ve yedek parça bakımından birbirlerinden yararlanmaları olanaksız bulunmuştur.[194] Yine cephanelikler topların yanında ve hemen hemen muhafazasız durumda bulunmuştur.

İngiliz kaynaklarında da "Bütün bataryaların denizden bariz şekilde göründüğü, birçok bataryada bulunan topların farklı türlerde olduğu ve değişik cephane kullanıldığı," bilgisi mevcuttur.[195] Diğer yandan Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı, Osmanlı-İtalya ve Balkan Savaşları'nda olduğu gibi bu savaşta da Harbiye Nezareti'ne bağlı bulunmuştur.[196] Boğaz'ın savunmasından doğrudan kolordu seviyesinde kabul edilen Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı sorumlu bulunmuş ve komutanlığına 10 Ağustos 1914 tarihi itibariyle Kurmay Albay Cevat (Orgeneral Çobanlı) Bey getirilmiştir.[197] Yardımcılığına da Yarbay Selahattin Adil Bey atanmıştır. Müstahkem Mevkii Komutanlığı, 1914 yılının Ekim ayı sonlarında karargâhı ile Çanakkale'ye giden I.Ordu komutasındaki Üçüncü Kolordu Komutanlığı'na bağlanmıştır. Kısa bir süre sonra ise Müstahkem Mevkii, Boğazlar Genel Komutanlığı emrine girmiştir. Boğazlar Genel Komutanlığı'na da Alman Amirali Von Usedom getirilmiştir. 1914 yılının Ekim ayından itibaren Amiral Usedom tahkimâtın modernizasyonu için Almanya'dan getirttiği top ve mayınlarla tahkimâtın büyük ölçüde tamamlanmasını sağlamış, gizli top bataryaları ve mayın hatları tesis ettirmiştir.

[193] Tabyalardaki topların bazısı Alman Krupp, bazısı Scheinder, bazıları da Armstrong markadır.
[194] Sedat Paşa, a.g.e, s.136
[195] Rhodes, a.g.e., s.86
[196] Büyüktuğrul,a.g.e., Cilt IV., s.308
[197] Artuç, a.g.e., s.61

Boğaz tahkimâtı Türk-Alman işbirliği ile geliştirilmiştir. Bu kapsamda harp süresince deniz harekâtı ile ilgili işleri yürütmek üzere 30 Ağustos 1914 tarihinde Çanakkale Deniz Komutanlığı görevine atanan Alman Amiral Merten, subay, torpidocu, telefoncu ve top çavuşu olarak toplam 160 Alman personel ile Çanakkale'ye gelmiştir. Bu personel, Orhaniye, Ertuğrul, Dardanos, Anadolu ve Rumeli Hamidiyeleri ve Namazgâh Tabyaları'nda görevlendirilerek, Amiral Merten'in hazırladığı bir yönerge ile Türk erlerinin eğitimlerine başlamıştır.[198] Bu dönemde, Türk Müstahkem Mevkii komuta heyeti ve Alman subayları bir arada Boğaz savunmasını düzenlemek için kolları sıvamışlardır. Osmanlı Devleti'nin seferberliğinin başladığı sırada Amiral Limpus başkanlığındaki İngiliz deniz heyeti henüz İstanbul'dan ayrılmamıştır. 1909 yılından itibaren Osmanlı Bahriyesi'nde görev yapan bu heyetin her bir tabyanın durumu hakkında bilgisi olmuştur. İngiliz Resmî Harp Tarihi de bu bilgileri doğrulamaktadır:[199]

"Çanakkale Boğazı'nın denize karşı olan savunma tertibâtına ait olmak üzere, 1914 yılı Ekim ayı sonuna kadar yapılan şeyleri, İtilâf Devletleri pekâlâ biliyordu. Osmanlı Devleti harbe girdikten sonra yapılan ıslahat hakkında bilgi edinilmesi gittikçe güçleşmiş olmasına rağmen İngiltere Hükûmeti, bu Müstahkem Mevkii dahilinde 1914 yılı sonuna kadar olup biten şeylere dair mükemmel şekilde malumat almada başarılı olmuştu. Fakat 1914 Ağustos ayının başında harp başladığı zaman Boğaz'ın "Dış savunma tertibâtı" denilen birinci savunma hattı, Gelibolu Yarımadası'nın ucuna yakın bulunan daire şeklinde iki istihkâm ile Asya yakasında bulunan diğer iki istihkâmdan ibaret bulunmuştur. Boğaz, 1914 senesi Ağustos'unda

[198] 1914 Ağustos'tan önceki Komutanı Mirliva (Albay) Emin Bey'dir.
[199] Oglander; a.g.e., Cilt:I, s.52-53

yarımadanın ucundan itibaren ilk on mil dahiline kadar tamamı ile savunmasızdı. Fakat, Kepez Burnu civarında dört, karşı yakada yani Rumeli tarafında da bir tabya vardı. "Ara savunma tertibâtı" denilen bu tabyaların esas vazifeleri 3 Ağustos'ta da Kepez Burnu ile Rumeli yakası arasına dökülmüş bir mayın hattından ibaret olan mayın tarlasının muhafazası idi. Hiçbir zaman Boğaz girişine mayın dökülmemişti. Ara savunma tertibâtının belli başlı tabyası iki yeni deniz topu monte edilmiş olan Dardanos Tabyası idi. Geri kalan dört tabyada muhtelif cinsten ve kalkanlı on tane seri ateşli küçük top bulunuyordu. Boğaz'ın dar kısmında meydana getirilmiş olan "İç savunma tertibâtı" Boğaz'ın üçüncü ve son savunma hattını teşkil ediyordu. Elde mevcut bulunan bütün ağır toplar ve bir hayli hafif obüs ve sahra topları ile bir takım seyyar toplar buraya yığılmıştı. Rumeli yakasında beş, Asya yakasında da altı tabya mevcut olup, bunların hepsinde ağır ve orta çapta olmak üzere toplam 72 parça top bulunuyordu. İç savunma tertibâtının geri kalan silahları kesinlikle 10.000 yardayı[*] aşamadığı gibi, çoğunlukla da eski modelde kısa çaplı ve kısa menzilli toplardı.

Kısaca, Boğaz savunma sistemini oluşturan ağır ve orta çapta 100'den fazla topun ancak on dört tanesi yeni ve uzun menzilli idi. Bu on dört toptan başkası, eski modelde ve eski model arabalar üzerinde olup, eski sistem tabyalara konmuştu. Topçu erat, iyi yetiştirilmemişti. Cephane bilhassa büyük top cephanesi kıt olup, tedariki de son derece güçtü. Seferberlik yapıldığı zaman bütün bu mıntıkanın aydınlatılması için biri Boğaz girişinde, diğeri dar kısmında olmak üzere ancak iki ışıldak bulunuyordu. Savunma tertibâtında mevcut olan diğer eksiklikler arasında

[*] **Yarda:** 0,941 metreye eşit olan İngiliz ölçü birimidir, (**Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Gemicilik Sözlüğü**, Ankara, 2008, Ankara Dz.İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, s.259) .

tabyaların vaziyeti, büsbütün göze çarpıyordu. Aynı bataryada birçok muhtelif cins ve çapta top bulunduğu gibi bu toplar kalkansız olup, topçu eratının gizlenmesine mahsus yerler de yoktu. Mesafe tayini ve ateş gözetleme ve idare usulü, çok ilkel olup hatları havadan çekilmiş basit bir telefon sisteminden ibaretti. Osmanlı Devleti harbe girdiği zaman Çanakkale Boğazı savunma sisteminin, denizden yapılacak bir hücuma karşı yeterliliğinin artırılması konusunda hayli iş yapılmıştı. Buna rağmen vaziyet henüz tamamı ile emin olmaktan uzak olduğu gibi, Almanların başlıca güvendikleri ara savunma tertibâtı, top, mayın ve ışıldak yönünden henüz zayıf ve teşkilatsızdı."

Çanakkale Muharebeleri'nde Müstahkem Mevkii Kurmay Başkanlığı görevini icra etmiş olan Yarbay Selahattin Adil Bey daha sonra 1920 yılında Harp Akademisi'nde verdiği bir konferansta yukarıda verilen bilgileri doğrulamış, başlangıçta İngilizlerin düşündüğü gibi Boğaz tahkimâtının Yunanlıların Boğaz'a saldırısı çok az muhtemel olduğundan basit ve önemsiz bir şekilde yapıldığını, ancak Genel Seferberliğin ilanı ve özellikle de 3 Kasım 1914 bombardımanı üzerine durumun tamamen değiştiğini, ifade etmiştir. [200]

Bu suretle, seferberlik emrini takiben bir taraftan Boğaz'ı takviye çalışmaları büyük hız kazanırken, diğer taraftan Müstahkem Mevkii Komutanlığı kuruluşunda bulunan hafif filoyu oluşturmak üzere 1914 Ağustos ayında Kütahya, Draç Musul ve Akhisar torpidobotları Çanakkale'ye gelerek, Nara'nın kuzeyinde demirlemişlerdir. 5 Ağustos'ta Burakreis gambotu, 8 Ağustos'ta da Gayret-i Vataniyye ve Numûne-i

[200]Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, V.Cilt, s.6

Hamiyyet muhriplerinin katılmasıyla Müstahkem Mevkii emrindeki filo; iki muhrip, dört torpidobot ve bir gambota ulaşmıştır. Bu gemilerden bir kısmı Boğaz önünde İmroz-Limni hattında karakol yapmak ile görevlendirilirken, diğer bir kısmının ise Boğaz'dan mayın hatlarını geçebilecek savaş gemilerine yandan torpido atabilecek şekilde uygun yerlerde demirlemeleri bildirilmiştir.[201] Bu gemileri 4 Eylül 1914'te Peleng-i Derya karakol gemisi ile 7 Ekim 1914'te Sakız ve Aydınreis gambotlarının Müstahkem Mevkii Komutanlığı emrine verilmeleri izlemiştir.

Yine Boğaz tahkimâtının takviyesi işlerinden Boğaz'ın mayınlarla kapatılması ve bu mayınların arama ve tarama gemilerine karşı muhafazası ile gece yapılacak harekâta engel olmak üzere sahanın ışıldaklarla aydınlatılması görevleri Bahriye Nezareti'ne verilmiştir.

Donanma gemilerinin bazılarından çıkartılan ışıldaklar, Müstahkem Mevkii'nin savaş yeterliliğinin artmasına önemli derecede katkıda bulunmuştur. Bu yolla çıkartılan dokuz ışıldak, Boğaz savunmasına tahsis edilmiştir. Amiral Souchon, Yavuz ve Midilli gemilerinden başka donanmanın ana gücünü teşkil eden Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri, Peyk-i Şevket ve Berk-i Satvet torpido muhripleri, Yadigâr-ı Millet, Gayret-i Vataniyye, Numûne-i Hamiyyet ve Muâvenet-i Milliyye torpido muhriplerini Karadeniz'deki harekâta tahsis etmiştir. 1915 Şubat ayı ortalarından itibaren "Barbaros Hayreddin" ve "Turgutreis" zırhlıları Nara ile Maydos (Eceabat) arasında seyrederek, Boğaz savunmasına katkıda bulunmak üzere Çanakkale'de görevlendirilmişlerdir. Yine Draç, Kütahya, Akhisar,

[201] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s.87; Kadri Perk, a.g.m., s.5-6

Musul, Demirhisar, Yarhisar, Sivrihisar, Hamidiabât torpidobotları, Donanma İkinci Komutanı Yarbay Arif Bey'in komutasında olarak Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı emrine gönderilmişlerdir. [202] Diğer bir tedbir olarak denizaltıların geçişini önlemek maksadıyla 5 Şubat 1915'te güneydeki son mayın hattının önüne bir ağ konulmuş, bunu 7 Şubat'ta bu mayın hattının ilerisine iki ağın atılması izlemiştir. Ayrıca, iki torpido kovanının Çanakkale-Kilitbahr arasında kullanılmak üzere montesi tamamlanmıştır. [203]

Boğaz savunmasının güçlendirmesinde kuşkusuz uçaklardan da yararlanma yoluna gidilmiştir. Ancak, sayıları çok az ve performansları çok düşük olan uçakların sık sık arızalanmaları, yedek parçasızlıktan onarımlarının zamanında yapılamaması gibi olumsuz etkenlerden dolayı bunların amaca uygun olarak kullanılmadıkları gerçektir. Bu nedenle Çanakkale'de özellikle keşif amaçlı olarak tertip edilen bu silahtan ancak pek sınırlı ölçülerde yararlanılabildiğini söyleyebiliriz.

2.4.3. Çanakkale Boğazı'nın Savunma Tertibâtı'nı Güçlendirme Çalışmaları

1914 yılının Eylül ayı itibariyle Çanakkale'de Osmanlı savunması tabyalardaki ağır toplar, set bataryaları* ve mayınlar olmak üzere başlıca üç unsura dayanmıştır. [204] Bu dönemde bir taraftan kara tahkimâtı güçlendirilirken ve muhtemel bir çıkarmayı önlemek için kıyılara asker yerleştirilirken, diğer taraftan

[202] Bülent Işın, **Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi**, Ankara, 2004, Dz.K.K.lığı Basımevi, s.333
[203] Büyüktuğrul, a.g.e., IV.Cilt, s.123
* **Set Bataryaları**: Mayın hatlarını koruyan ve genel olarak küçük çaplı toplardan oluşan bataryalardır. Genellikle eski gemilerin bataryaları sökülüp, her iki Boğaz'a set bataryaları olarak yerleştirilmişlerdir.
[204] Bayur, a.g.e.,(Çanakkale Cephesi Vuruşmaları), Cilt:III, Kısım:II, s.51

Boğaz önünün mayınlanması yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Bunun yanında kara tahkimâtı olarak sahillere seyyar ve sabit deniz bataryaları yerleştirilmiştir. Bu dönemde hazırlıkların yalnız denize karşı değil, kara birliklerinin muhtemel bir çıkarma girişimine karşı yapılması gerektiği hususu da değerlendirmeye alınmıştır. Bu suretle Müstahkem Mevkii Komutanı Albay Cevat Bey ve Gelibolu'da karargâh kuran 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa, İşgal Kuvvetleri'nin Boğazı Kara Kuvvetleri ile işgaline karşı eldeki imkânlarla savunma önlemlerini alma gayreti içinde bulunmuşlardır. [205] Seferberliğin ilanını takiben Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı emrinde 27 Topçu bataryası ile bir de Binbaşı Nazmi Bey'in emrinde bir Mayın Grup Komutanlığı bulunmuştur. Bundan başka kara savunmasına 4 piyade tümeni (5., 7., 9. ve 11. Tümenler) ile 2 Jandarma Alayı tahsis edilmiştir. Bu birlikler, karargâhıyla Gelibolu'da bulunan 3. Kolordu emrine verilmiştir.[206]

Seferberliğin başlangıcından savaşın ilanına kadar geçen zamanda Müstahkem Mevkii'nin savunma planı ile ilgili olarak Osmanlı Başkumandanlık Vekâleti'nin raporu şu değerlendirmeleri içermiştir:[207]

"İtalya ve Balkan seferlerinde yapılmış olan hazırlıklar ve savunma biçimine dair hiçbir belge ele geçirilmemişti. Ne harp tarihimiz ve ne de Müstahkem Mevkii'nin önceki komutanları tarafından hazırlanmış bir savunma planı yoktu. Her şeyi yeniden hazırlamak gerekli idi. Seddülbahr ve Kumkale'deki bataryalarımız ne kadar pekiştirilirse pekiştirilsin, hiçbir zaman donanmanın toplu ve üstün ateşlerine

[205] Artuç, a.g.e., s.66
[206] Büyüktuğrul, a.g.e., IV.Cilt, s.381
[207] Birinci Dünya Harbi'nde Çanakkale Deniz Muharebeleri, a.g.e, s.7-8

karşı Boğaz'ı kapamaya yeterli değildi. Düşman isterse bu bataryaları her zaman tahrip edebilirdi. En önemli sorun mevcut araçlar ile merkez grubunu pekiştirerek bundan yararlanmak idi. Ne yazık ki, topların menzilinin azlığından, düşmanın Boğaz içine girmesi hâlinde merkez bataryalarının ateş açmadan tahrip edilmesi olanağı vardı. Buna engel olmak için ateşi bir yerde toplatmak gerekiyordu ki, düşman menzilinin fazlalığından yararlanmasın. Bataryalarımız olanak olduğu kadar korunak görevlerini zamanında görebilsinler. Bunun için yeni gruplar yapmayı düşündük. Bu gruplar, Boğaz ağzına girecek düşman gemilerini merkez grubundan uzak tutmak ve bununla işbirliği yapmak esasına dayalıydı."

Durum böyle iken seferberliğin başından Birleşik Filo'nun Boğaz bombardımanına başladığı 19 Şubat 1915 tarihine kadar savunma tertibâtı şu şekilde takviye edilmiştir:[208]

1. Giriş bataryalarını tahripten sonra Boğaz'a girmesi öngörülen Birleşik Filo'nun iç tabyaları uzun menzilli toplar ile ateş altına almasına engel olmak üzere Karanlık Liman'ın her iki sahiline 15 cm.lik sekiz obüs bataryası yerleştirilmiştir.

2. Boğaz dahilinde mayın hatları tesis edilmiş, Bahriye Nezâreti tarafından Kilitbahr ve Çimenlik Bölgeleri'nde mayın depoları kurulmuştur.

3. Mayın hatlarını mayın tarayıcı gemilere karşı savunmak için harp gemilerinden çıkarılan küçük toplarla set bataryaları teşkil edilmiştir. Bunların büyük kısmı Kepez, Soğanlıdere ve Havuzlar Bölgesi civarına yerleştirilmiştir. Eski

[208] Ilgar, a.g.e., s.23

savaş gemilerinden sökülen toplarla yeni bataryalar teşkil edilmiş ve bu bataryalara gemilerin adları verilmiştir (Mesudiye, Ertuğrul, Muin-i Zafer, Berk-i Satvet vb.).

4. Donanmanın tecrübeli subaylarından istifade edilerek, Boğaz'ın muhtelif yerlerine ışıldaklar monte edilmiştir.

5. Düşman çıkarmasını engellemek ve Saros Körfezi'nden eski İstanbul'a kadar olan sahilin gözetleme ve muhafazası için 7. ve 9. tümen ile 6 seyyar jandarma taburu bu sahaya gönderilmiştir.

6. Sualtından denizaltı girişlerini engellemek maksadıyla Nara civarında ağ maniaları tesis edilmiştir.

Bunların yanı sıra topların yerlerinin denizden tespitini zorlaştırmak için belirli noktalarda aralıklarla siyah duman çıkartarak ateşi üzerlerine çekecek biçimde yapılmış sis cihazları kurulmuştur.[209]Yine Genel Seferberliğin ilanından 18 Mart Boğaz Muharebesi'ne kadar geçen zamanda Boğaz'ın iki kıyısına küçük çaplı ve kısa menzilli ancak çabuk ateşli bataryalar yerleştirildiği gibi, mayın tedarikine önem verilmiş, mayın sayısı 400'e çıkarılmıştır. [210] Boğaz savunmasında kullanılacak mevcut top sayısı 24/35.5 cm.lik 51 adet büyük çapta top, 10/15 cm.lik 58 adet orta çapta top, 3.7/7.8 cm.lik 61 adet küçük çapta top olmak üzere toplam 170'i bulmuştur.[211] Özellikle Birleşik Filo'nun 3 Kasım 1914'te Boğaz girişine

[209] Rhodes , a.g.e., s.22
[210] Saim Besbelli, a.g.e., (Çanakkale'de Türk Bahriyesi), s.16
[211] Tevfik Bıyıklıoğlu, **Çanakkale Muharebeleri'ne Dair Konferans**, İstanbul, 1950, Harp Akademileri Basımevi, s.11

yaptığı taarruz Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı'nı tümüyle uyarmış, âdeta faydalı olmuştur. Bombardımanın yaptığı tahribât giderilmiş, her yönden savunma güçleri daha da pekiştirilmeye çalışılmıştır. İngiliz kaynakları da bu bilgileri doğrular niteliktedir. Buna göre 3 Kasım'da Seddülbahr toplarının kolaylıkla tahribi Türkleri sarstığı gibi İngilizler arasında da lüzumundan fazla güven uyandırmış, bu tarihten sonra Çanakkale Boğazı'nın savunma tertibâtının ağırlığı orta ve iç savunma mevzilerine kaydırılmış ve topların yanı sıra mayın silahı büyük önem kazanmıştır.[212] Bu dönemde sahil bataryalarının hazırlıklarına hız verilmiş, eldeki mevcut tabyalardan istifade edilerek, Boğaz'a tesis edilen mayın hatlarını korumak üzere topçu bataryaları kurulmuştur. Boğaz'ın savunması Boğaz giriş tahkimâtı, orta tahkimât ve merkez tahkimâtı olmak üzere üç savunma grubu şeklinde planlanmıştır. Bu çerçevede 18 Mart deniz harekâtı öncesi Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı tarafından Boğaz tahkimâtı şu şekilde düzenlenmiştir:[213]

Boğaz Girişi Tahkimâtı: Boğaz giriş tahkimâtı, Avrupa (Rumeli) yakasındaki Seddülbahr ve Ertuğrul Tabyaları ile Anadolu (Asya) yakasındaki Orhaniye ve Kumkale Tabyaları'nı içermiştir. Eski ve de taş-toprak karışımı yapılmış olan Ertuğrul, Seddülbahr, Kumkale ile Orhaniye Tabyaları, Boğaz'ın dış savunmasında görevli birer ileri mevzi şeklinde inşa edilmişlerdir. Bu tabyaların içinde ve seyyar olarak oluşturulan top bataryalarının tesisinde ise eldeki mevcut toplardan, Almanya tarafından sağlanan ve gemilerden sökülen toplardan istifade edilmiştir. Bu

[212] Aspinall-Oglander, a.g.e., Cilt:I, 55; Rhodes. a.g.e,s.21
[213] Artuç, a.g.e., s. 64-65; Bargut, a.g.e, s.10; Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII. Cilt, s.127

tabyalardaki topçu bataryaları, Birleşik Filo'ya ait savaş gemilerini en önde karşılamak ve Boğaz'dan girişlerine engel olmak amacıyla yerleştirilmişlerdir. Boğaz Giriş Grubu bataryalarından Ertuğrul Bataryası'nda 2 adet 24/35 cm.lik, Seddülbahir'de 2 adet 24/22 cm.lik, 2 adet 26/22 cm.lik ve 2 adet 28/22 cm.lik, Kumkale Bataryası'nda 4 adet 28/22 cm.lik, 2 adet 26/22 cm.lik, Orhaniye'de ise 2 adet 24/35 cm.lik olmak üzere toplam 16 adet top mevcut bulunmuştur. Bu sabit toplardan başka 6 havan ve 4 mantelli top daha bulunmuştur. Bataryaların genelinde toplam top sayısı ilk etapta 176 olup, 22.600 adet de mermi bulunmuştur. Kısa süre içinde yeni toplar yerleştirilerek toplam top sayısı 190'a ulaşmıştır. Seddülbahr ve Kumkale Tabyaları'nda bulunan değişik çaptaki topların mevzileriyse 7.000-8.000 metreden ibaret olmuştur.

Orta Tahkimât: Orta tahkimât olarak Boğaz'ın her iki tarafına çakılı olmayıp mevzii değiştirebilen ve asıl görevi düşman mayın tarama gemilerini engellemek olan gezici sahra bataryaları yerleştirilmiştir. Bunların silahları ise 15 cm.lik 24 adet obüs, 12 cm.lik 8 adet dağ topu ve 21 cm.lik 10 adet havan topundan ibaret olmuştur.[214] Bu toplar, Müttefik mayın tarama gemilerinin savunmanın belkemiğini oluşturan Türk mayınlarını toplamalarına engel olmak ve diğer taraftan Birleşik Filo savaş gemilerinin merkez tabyalarındaki ağır topçuları uzaktan ateş altına almalarını güçleştirmek amacıyla tesis edilmişlerdir. Ayrıca Sultan Abdülaziz döneminden kalma Mesudiye zırhlısı da Kepez önlerinde baştan kıçtan demirlenerek kara tabyası gibi kullanılmak istenmiş, ancak daha harbin başında 3 Aralık 1914'te İngiliz B-11 denizaltısı tarafından batırılmıştır.

[214] Artuç, a.g.e., s.64

Merkez Tahkimâtı: Avrupa yakasında Rumeli Mecidiyesi, Rumeli Hamidiyesi, Namazgâh ve Değirmendere Tabyaları ile Anadolu yakasında Anadolu Mecidiyesi, Hamidiyesi, Çimenlik, Nara, Dardanos, Mesudiye Tabyaları olmak üzere toplam on adet tabyadan meydana gelmiştir. Bu tabyalar, Kepez-Soğanlıdere hattı ile Değirmendere-Nara hattı arasında Boğaz'ın en dar yeri olan Çanakkale-Kilitbahr etrafında toplanmışlardır.

Nispeten kuvvetli teçhizâtla asıl mevzileri oluşturan merkez tabyaları, giriş tahkimât ve tabyalarından önemli bir boşluk ile ayrılmıştır. Savunmada kesin sonucun bu toplarla alınacağı değerlendirilmiştir.[215] Bu on istihkâmdan Rumeli Mecidiye ve Anadolu Hamidiye Tabyaları birinci hattı, Namazgâh ile Çimenlik Tabyaları ikinci hattı, Değirmenburnu ile Anadolu Mecidiye üçüncü hattı, Nara ile Rumeli Hamidiye Tabyaları son hattı teşkil etmiştir. Bu tabyalarda 35.5 cm. çapında 24 ağır top ve daha küçük çaplarda değişik 113 (toplam 137) top bulunmuştur. [216]

Çanakkale şehri ve çevresine Boğaz'ın dar yerine kümelenmiş bu ağır ve sayıca kalabalık topçu kitlesi, İtilâf Donanması'nın Boğaz'ı geçmesini engellemekle görevlendirilmiştir. Giriş ve orta tahkimâttaki diğer topçular ise merkez tahkimâtındaki bu ağır topçunun görevini kolaylaştırmakla yükümlü bulunmuşlardır. Sonuçta İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan İtilâf Donanması'nın Çanakkale Boğazı'nı geçmesine karşı alınan savunma tedbirleri bataryaların gizlenmesi ve toprak siperlerle muhafaza edilmesi esasına dayandırılmıştır.

[215] Günesen, a.g.e.,s.29
[216] Bargut, a.g.e., s.11

2.4.3.1. Mayın Hatlarının Tesisi

Türk Bahriyesi'nin Boğaz savunmasında yapmış olduğu önemli hizmetlerin başında mayın hatlarının takviyesi gelmiştir. Türk-Yunan ilişkilerinin gergin bulunduğu 1914 Temmuz ayında Yunan harp gemilerinin Çanakkale Boğazı önündeki faaliyetlerinin artması üzerine, 28 Temmuz'da Çanakkale Boğazı için Kısmî Seferberlik emri verilmiş, Boğaz savaş gemilerine kapatılmıştır. Bu kapsamda ihtiyat erlerin askere çağırılması, Boğaz'ın silahlarla donatılarak, mayınların hazırlanması ancak dökülmemesi emredilmiştir.[217] 1914 yılının Eylül ayından itibaren Boğaz savunma sistemi devamlı bir şekilde ıslâh edilmeye başlanmıştır. Silahlar eski, cephanede son derece sınırlı olduğundan özellikle Boğaz'ın savunulmasında başlıca mayın silahına önem verilmiştir. İngiliz kaynaklarında Türklerin silahları eski, cephanesi de kıt olduğundan dolayı Amiral von Usedom'un Boğaz'ın savunmasında başlıca mayın silahına önem verdiği ve Kasım ayı itibariyle mayın hatlarının beşe çıkarıldığı, belirtilmiştir.[218]

Çanakkale'de herhangi bir mayın birliği ve gemisinin var olmaması sebebiyle mayınlama işi uzun zaman almıştır. Mayın hatlarının kurulmasına 4 Ağustos 1914 günü başlanmıştır.[219] Giresun vapuru, 27 Temmuz 1914'ten itibaren Çanakkale'de ambarlarına raylar döşenerek ve mayın bakım atölyeleri yapılarak mayın depo gemisi hâline getirilmiştir. Yine Selanik ve İntibah kurtarma gemilerine de mayın dökme özelliği kazandırılmıştır.[220]

---

[217] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Deniz Harekâtı, a.g.e., VIII.Cilt, s.48
[218] Aspinall-Oglander, a.g.e, Cilt:I, s.54
[219] Çanakkale Deniz Savaşları Günlüğü, a.g.e, s.15
[220] Büyüktuğrul, a.g.e., Cilt:IV, s.375

Seferberliğin ilanında Bahriye Nezareti'nin elinde atışa hazır pek az mayın bulunmuştur. Boğaz'a dökülmüş mayınlar daha çok karışık bir koleksiyon meydana getirmiştir. Bu mayınların çoğu Ruslar tarafından Yavuz ve Midilli'nin Karadeniz'e çıkmasını önlemek amacıyla İstanbul Boğazı girişine dökülmüştür. Çanakkale Boğazı'nın mayınlanması işinde aralarında Trabzon sahillerinden toplama Rus yapımı mayınlar olduğu gibi İzmir sularında batan bir Fransız gemisinden çıkartılan Fransız mayınları, hatta Balkan Harbi'nden kalma Bulgar mayınlarından yararlanılmıştır. Bunlardan başka daha önceden mevcut ve sonradan Almanya'dan getirtilen mayınlardan da istifade edilmiştir.[221] Mayın hatları oluşturulurken ateş alan, su yüzüne çıkan, karaya vuran, patlayan, kopan, denize düşen, Marmara veya Ege'ye doğru akıntıya kapılan mayınlarla ilgili pek çok sorunun çözümü için büyük gayretler sarf edilmiştir.

Seferberliğin ilanı ile beraber elde mevcut mayınlar derhal İntibah ve Selanik gemilerine verilerek, Çanakkale'ye gönderilmiştir. Mayın hatlarının tesis edilmesinde Selanik, İntibah, Nusret[222] ve Samsun mayın gemileri kullanılmıştır. Asıl mayın savunma hatları Soğanlıdere-Dardanos önünden başlamış ve 30 Aralık

[221] Artuç, a.g.e., s.62

[222] **Nusret mayın gemisi:** 1911 yılında Almanya'nın Kiel Şehri'nde kızağa konulmuş, 1913 yılında Osmanlı Donanması'nda hizmete girmiştir. Kömür kazanlı, 40 metre boyunda, 7,5 metre genişliğinde 360 tonluk, güvertesinde 40 mayın taşıyama özelliğine ve 15 mil sürate sahip bulunmuştur. Geminin "Nusrat" olan ilk ismi 1937'de "Yardım" olarak değiştirilmiş, sonradan 1939'da ismi tekrar "Nusrat" olarak değiştirilmiştir. Zaman içinde "Nusrat" ismi "Nusret" şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Nusret mayın gemisi 1958 yılında hizmet dışına çıkarılmış ve 1962'de özel kişilerce satın alınmıştır. 1983 yılında da başka bir firma tarafından satın alınan gemi, omurga ve postalar hariç her şeyi değiştirildikten sonra, "Kaptan Nusret" adıyla kuru yük gemisi olarak Mersin-Magosa arasında kullanılırken, Mersin açıklarında 1990 yılının Nisan ayında alabora olarak batmıştır. Daha sonra gemi, 1999 yılında gönüllü bir dalgıç grubu tarafından Mersin'de satha çıkarılmıştır. Tarsus Belediyesi tarafından Çanakkale Parkı'na yerleştirilerek restore edilen Nusret gemisi, 27 Aralık 2004'te halkın hizmetine açılmıştır. Geminin birebir sac modeli, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından 1982 yılında Çanakkale'deki "Çimenlik Kalesi"nde inşa edilmiş ve müze olarak kullanılmaktadır (Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Resmî Tarihçesi, www.dzkk.tsk.tr/tarihimiras).

1914 tarihine kadar tamamı dokuz hattan meydana gelmiştir**.**

Birinci Hat: Genel Seferberliğin ilanını takiben Havuzlar-Kepez Burnu arasına Selanik gemisi tarafından 4 Ağustos 1914'te 22 mayın ile tesis edilmiştir. Bundan sonra tesis edilen mayın hatları sırasıyla şöyledir:[223]

İkinci Hat: 6 Ağustos 1914'te Selanik gemisi tarafından birinci hattın 300 metre kuzeyine 26 mayın dökülerek ikinci hat tesis edilmiştir.[224]

Üçüncü Hat: 15 Ağustos 1914'te İntibah mayın gemisi tarafından Dardanos-Baykuş Burnu arasına 40 mayın dökülmüştür.

Dördüncü Hat: 24 Eylül 1914'te İntibah mayın gemisi tarafından üçüncü hattın güneyine 29 mayın dökülerek tesis edilmiştir.

Beşinci Hat: 1 Ekim 1914'te İntibah mayın gemisi tarafından Anadolu ve Rumeli Hamidiye Tabyaları arasına 29 mayın dökülerek tesis edilmiştir.

Altıncı Hat: 9 Kasım 1914'te İntibah mayın gemisi tarafından üçüncü hat kuzeyinin Anadolu tarafına 16 mayın dökülerek tesis edilmiştir.

---

[223]Saim Besbelli, "1915 Çanakkalesi'nde Türk Bahriyesi", **Derya**, Türk Donanma Vakfı Yayını, Sayı:42, Ankara, 1971, s.12

[224] ATASE Arşivi:BDH Koleksiyonu, Klasör:1560, Dosya No: 193, Fihrist No: 5-001-02-03

Yedinci Hat: 17 Aralık 1914 Nusret mayın gemisi tarafından Kepez-Havuzlar güneyine 50 mayın dökülerek tesis edilmiştir.

Sekizinci Hat: 17 Aralık 1914'te Samsun gemisi tarafından beşinci hat güneyine 37 mayın dökülerek tesis edilmiştir.

Dokuzuncu Hat: 30 Aralık 1914'te Nusret mayın gemisi tarafından 2. ve 8. mayın hatları arasına 30 mayın dökülerek tesis edilmiştir.

Onuncu Hat: 27 Şubat 1915'te Nusret mayın gemisi tarafından Çimenlik-Değirmen Burnu arasına 53 mayın dökülerek tesis edilmiştir.

Onbirinci Hat: 8 Mart 1915 sabahı Nusret mayın gemisi tarafından Karanlık Liman'a Poyraz-Lodos istikâmetinde 26 mayın dökülerek tesis edilmiştir.

Bunlardan başka 1, 2 ve 3. mayın hatlarına geçitlerini kapatmak üzere çeşitli zamanlarda toplam 45 mayın daha dökülmek üzere 18 Mart 1915 tarihindeki Çanakkale Boğazı Muharebesi'ne kadar Boğaz'da 403 adet mayın ile 11 mayın engel hattı tesis edilmiştir. Bu engel hatlarının dördünü 159 mayınla Nusret, diğer dördünü 114 mayınla İntibah, ikisini 48 mayınla Selanik, birisini 37 mayınla Samsun gemisi dökmüştür.

Boğaz'ın orta hattına dikey veya eğik olmak üzere kurulmuş olan 10 mayın hattı ve özellikle Erenköy'deki Boğaz orta hattına paralel olarak dökülmüş olan 11.

hat; Boğaz savunmasında büyük rol oynamış ve set bataryaları tarafından korunmuştur. 80-100 kg. şarjlı olan bu mayınlar, Birleşik Filo gemilerini ağır yaralamaya veya batırmaya yetmiştir. Başlangıçta cins ve miktarları çeşitli ve sınırlı olan mayınlar, sonradan Almanya'dan getirilenlerle ikmal edilmiştir. Birleşik Filo'nun bu mayınları arama ve taramada kullandığı gemiler, başlangıçta Boğaz akıntısına karşı istenilen süratle hareket edememeleri ve sivil gemicilerden ibaret olan personellerinin savunanların ateşi karşısında yılmaları ile istenilen sonucu vermemiştir.

Sonradan donanmanın gönüllü personeli ile donatılan bu gemiler de Boğaz'ın en büyük deniz harekâtına sahne olduğu 18 Mart 1915'te ancak 2-3 mayın patlatabilmişlerdir.[225] 18 Mart deniz taarruzunun ardından ise 28 Mart 1915'te Tenger-Domuzdere arasında 9 ve 31 Mart'ta da Tengerdere önünde 10 mayınlık birer hat, Sivrihisar torpidobotu tarafından tesis edilmiştir.[226]

[225] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII. Cilt, s. 408
[226] Besbelli, a.g.m, (1915 Çanakkalesi'nde Türk Bahriyesi), s. 13

2.4.3.2. Deniz Bataryalarının Tesisi

Gerek mayın hatlarının savunulmasında ve gerekse gemilerle savaşta deniz bataryaları büyük öneme sahiptir. Boğaz savunmasında büyük rol oynayan bu bataryalar, donanma gemilerinden çıkarılan değişik çaplı toplardan meydana getirilmiş ve bataryaların personeli de gemilerden tedarik edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı başında Çanakkale Boğazı'ndaki topların çağının 25-30 yıl gerisinde olduğu bilinmektedir. 1914 yılının Ağustos ayı ortalarından itibaren Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na getirilen Albay Cevat (Orgeneral Çobanlı) Bey yetersiz olan Boğaz savunmasını iyileştirme yönünde büyük çaba harcamıştır.

Öncelikle Boğaz'ın en dar yeri olan Kilitbahr'a torpido kovanları yerleştirilerek, bir sabit torpido merkezi oluşturulmuş ve Boğaz savunması pekiştirilmeye çalışılmıştır. Bir bölümü Bulgarlardan ele geçirilmiş olan top ve obüs bataryaları, Anadolu ve Rumeli yakalarında gizli olarak mevzilendirilmişlerdir. Özellikle Yavuz (Goeben) ve Midilli (Breslau)'nin Boğaz'a girişi, bunu izleyen Karadeniz Olayı (29 Ekim 1914) ve 3 Kasım 1914'te Boğaz girişinin İngiliz ve Fransız Filosu tarafından bombardımanı gibi olaylar, Boğaz savunmasında hem deniz, hem de kara harekâtına karşı daha birçok önlemin alınmasında etkili olmuştur. Emekli Deniz Albay Emrullah Nutku, "Bahriyeliler eğer gemilerinden çıkarılan seri ateşli toplarla takviye etmeselerdi, Çanakkale Boğazı'nın tahkimâtı yeterli olmazdı," gibi çok yerinde bir ifade kullanmıştır.[227] Çünkü, Birleşik Filo'nun 3 Kasım 1914'teki ilk saldırısından sonra 1915 yılının Mart ayına kadar muhtelif zamanlarda Türk savaş gemilerinden sökülen toplarla altı yeni batarya

[227] Nutku, a.g.e., s. 18

oluşturulmuştur. Seferberlik ilan edildiğinde Boğaz'da deniz topu olarak yalnız Dardanos Bataryası'ndaki iki tane 15 cm.lik top bulunmuştur. Âsâr-ı Tevfik zırhlısından çıkartılan 3.5 cm.lik topla 1914 Ekim ayı başında takviye edilen bu batarya, Çanakkale Savaşları esnasında düşman gemilerinin başlıca hedeflerinden birini teşkil etmiştir. Kara Üsteğmeni Hasan ve Teğmen Mevsûf Beylerin emrindeki bu batarya da diğer bütün bataryalar gibi 18 Mart Boğaz Muharebesi'nde çok büyük kahramanlıklar göstermiştir.

18 Mart Boğaz Muharebesi'nden sonra bu muharebede şehit olan batarya ve takım komutanlarının adlarına izafeten Dardanos Bataryası, "Hasan Mevsûf Bataryası" adını almıştır.[228] Yine 18 Mart 1915'e kadar Boğaz'ın iki tarafına birçok deniz bataryası tesis edilmiştir. İlk olarak 1915 Ocak ayında Mesudiye zırhlısından çıkarılan 3 adet 15 cm.lik top Baykuş Tepe eteğine monte edilmiş ve "Mesudiye Bataryası" adını almıştır. Bu batarya Deniz Yüzbaşı Kemal'in komutasında 18 Mart Deniz Muharebesi'nde sonsuz kahramanlıklar göstermiş ve çok başarılı atışlar gerçekleştirmiştir. Bu bataryanın yakınlarına (Baykuş Tepe Doğusu'na) 1915 yılının Şubat ayında monte edilen ve Muin-i Zafer korvetinden çıkarılan 4 tane 7.5 cm.lik top, "Muin-i Zafer Bataryası" adı ile Deniz Teğmeni Haydar Bey'in komutasına verilmiştir. Berk-i Satvet torpido kruvazöründen çıkarılan 4 tane 5.7 cm.lik top, 1915 yılının Mart ayında Berk-i Satvet Bataryası adı ile Anadolu sahilinde "Akyarlar" adı verilen yere monte edilmiş ve Deniz Yüzbaşı Mustafa'nın emrine verilmiştir. Bu bataryalar, daha sonra Ertuğrul yatının 4 tane 5.7 cm.lik topu ile

[228] Çekmeceligil, a.g.m., s. 15

takviye edilmiştir. [229] Bu tedbirlere ilave olarak 3 Mart 1915 günü Yavuz muharebe kruvazöründe toplanan Harp Meclisi'nde Çanakkale bataryalarının güçlendirilmesi için gemilerin savaş gücünü kaybettirmeyecek olan bazı küçük ve orta çapta toplarının karaya çıkarılması ve gerekli yerlere yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre Yavuz zırhlısından 2 tane 15 cm.lik ve iki 8.8 cm.lik top Anadolu yakasına monte edilmiştir. Bunlar 18 Mart Deniz Muharebesi'nde Birleşik Filo gemilerine büyük hasar vermişlerdir. [230]

18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi'nden sonra ise Türk savaş gemilerinden sökülen toplarla kara bataryalarının desteklenmesi ve düzenlenmesine devam edilmiştir. Turgutreis zırhlısından çıkarılan 4 tane 8.8 cm.lik top bataryası, 26 Mart 1915'te Soğandere sağı mevkiinde "Turgutreis Bataryası" adı ile Deniz Teğmeni İhsan Bey'in komutasına verilmiştir.

Barbaros Hayrettin zırhlısından çıkarılan 3 tane 10.5 cm.lik top 14 Nisan 1915 tarihinde Soğandere solu mevkiinde monte edilmiş ve "Barbaros Bataryası" adı ile Deniz Yüzbaşısı Mahmut ve Deniz Teğmeni Settar'ın emrine verilmiştir.

Albay Cevat Bey komutasındaki Müstahkem Mevkii Komutanlığı'nın Boğaz'ın takviyesindeki başarılı çalışmaları İngilizlerin de gözünden kaçmamıştır. İngiliz kaynakları da 1914 Kasım ile 1915 Şubat ayları arasında Çanakkale

[229] Vehbi Ziya Dümer, "Çanakkale Savaşı'nda Türk Bahriyesi", **Deniz Mecmuası,** Cilt:47, Sayı:336, İstanbul, 1935, s.315
[230] Nutku, a.g.e., s. 22

Boğazı'nın savunma sisteminde büyük değişiklik meydana geldiğini, Boğaz savunmasının yeni tesis edilen top ve bataryalar ile ustaca yerleştirilmiş olan mayınlar ile çok sıkı bir şekilde tâhkim edildiğini, kaydetmiştir.[231] Bu suretle mayın tehlikesinden dolayı Birleşik Filo'ya ait muharebe gemileri Boğaz'ı geçmek şöyle dursun en dar yerdeki kalelere bile yaklaşamamışlardır. Toplar susturulmadan da mayın tarama gemileri mayın tarlalarını temizleyememişlerdir. Çanakkale Boğazı'nı zorlamak için yalnız deniz kuvvetleri ile yapılacak herhangi bir teşebbüsün karşılaşacağı problem bu iken savaşın planlayıcısı İngiltere hiçbir zaman bunu kavrayamamıştır. Nitekim İngilizler, Çanakkale Boğazı'nı zorla geçme teşebbüsünü Boğaz'ın en dar yerinde mevzilenmiş ana bataryaların tahribine bağlı görmekte ısrar ettiklerinden 18 Mart Çanakkale Boğaz yenilgisini yaşamaları kaçınılmaz olmuştur.

[231] Robert Rhodes James, a.g.e, s.22

3. BÖLÜM

18 MART 1915 ÖNCESİ BİRLEŞİK FİLO'NUN DENİZ HAREKÂTI VE 18 MART 1915 ÇANAKKALE BOĞAZI MUHAREBESİ

3.1. Boğaz Dış Tabyalarının Tahrip Edilmesi

3.1.1. 19 Şubat 1915 Bombardımanı

3 Kasım 1914 tarihinde Birleşik Filo'nun Çanakkale Boğaz girişine yaptığı bombardımandan sonra Boğaz'ı zorlamaya yönelik ilk ciddi teşebbüs 19 Şubat 1915 günü gerçekleştirilmiştir. Aradan geçen bu üç buçuk aylık zaman zarfında İngiliz ve Fransız zırhlı gemilerinden oluşan Birleşik Filo, Bozcaada civarında bulunmuş ve sadece Boğaz'ı gözlemekle yetinmiştir. 15 Şubat 1915'te yapılması planlanan bombardıman, deniz uçakları ve mayın arama tarama gemilerinin henüz hazır olmamasından dolayı ayın 19'una bırakılmıştır. Bazı Türk kaynaklarında [232] bombardımanın özellikle Amiral Duckworth'un 19 Şubat 1807 tarihinde donanmasıyla Boğaz'ı geçip, İstanbul önüne gelmesinin 108. yıldönümüne rastlatıldığı yazılsa da İngiliz kaynaklarında bunun tamamen bir tesadüften ibaret olduğu, 15 Şubat'ta yapılması kararlaştırılan taarruzun deniz uçakları ve mayın arama tarama gemilerinin hazır olmamasından dolayı ayın 19'una bırakıldığı belirtilmiştir.[233]

19 Şubat bombardımanından iki gün önce 17 Şubat 1915'te 7.000 ton ağırlığında olan iki kara ve altı deniz uçağı taşımakta olan "Ark Royal" adlı İngiliz uçak ana gemisi de Bozcaada'ya ulaşmıştır. Bu uçak gemisine Türk topçu

[232] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s.159; Günesen, a.g.e, s.16; Büyüktuğrul, a.g.e., IV. Cilt, s.429

[233] "Aslında saldırı, 15 Şubat'ta yapılacaktı ama deniz uçakları ve mayın arama tarama gemileri hazırlanmamıştı," (F.C.Oglander, a.g.e., I.Cilt, s.107).

mevzilerini keşif görevi verilmiş, ancak kötü hava şartları ve çağın uçaklarının kapasitelerinin çok sınırlı olması dolayısıyla Ark Royal uçak gemisi bu görevini tam anlamıyla başaramamıştır. 17 ve 18 Şubat'ta yapılan hava keşfini takiben gerçekleştirilen bombardıman esas olarak Çanakkale Boğazı girişinde yapılmış olan dış tabyaların tahrip edilmesini hedef almıştır.

19 Şubat 1915 bombardımanı için Amiral Carden tarafından Birleşik Filo, üç gruba ayrılmıştır. Birinci Grup: Amiral Carden'in sancak gemisi olan Inflexible, Agamemnon ve Queen Elizabeth zırhlılarından meydana gelmiştir.[234] İkinci Grup: Amiral de Robeck'in sancak gemisi olan Vengeance, Cornwallis, Triumph, Albion ve Irresistible zırhlılarını içermiştir. Üçüncü Grup: Fransız Amiral Guepratte'ın sancak gemisi olan Suffren, Bouvet, Charlemagne ve Gaulois zırhlıları ile ayrıca yedi mayın arama tarama gemisinden tesis edilmiştir.[235]

19 Şubat 1915 bombardımanı on iki savaş gemisinden oluşan Birleşik Filo'nun uzak mesafeden Boğaz ağzındaki giriş tahkimâtını ateş almasını esas almıştır.[236] Bombardıman saat 09.51'de Birleşik Filo'nun Anadolu yakasındaki Kumkale ve Orhaniye Tabyaları'na ateş açmasıyla başlamış, daha sonra Rumeli yakasındaki Ertuğrul ve Seddülbahr Tabyaları'nı da içine almıştır. Başlangıçta Türk topçu bataryaları menzilleri dışında kaldığından dolayı Birleşik Filo gemilerine karşılık

[234] Agamemnon ve Queen Elizabeth zırhlıları, 19 Şubat 1915 bombardımanı esnasında yolda olduklarından o günkü bombardımanın ancak ikinci safhasının son beş dakikasına katılmışlardır (Seventh Supplement to the London Gazette, 2 May 1919, s.549; Corbett, a.g.e, Cilt:II, 248; Kurtoğlu, a.g.m., s.71).
[235] W.D.Puleston,**The Dardanelles Expedition**, Annapolis, 1926, United States Naval Institute, s.25; Fikret Günesen, a.g.e., s.40
[236] Thomazi, a.g.e.,s.26

veremeyerek susmak zorunda kalmışlardır. Uçak ve gemi gözetlemesi ile saat 12.00'ye kadar süren bombardımana saat 14.30'a kadar ara verilmiştir. Bu saatten sonra yeniden başlayan bombardımanda Birleşik Filo gemileri 5-6 bin metre mesafeye sokulunca o zamana kadar sessiz kalan Türk topçu bataryaları tarafından karşılık verilmeye başlanılmıştır. Yaklaşık üç saat süren mücadelede Orhaniye ve Ertuğrul Tabyaları tarafından Birleşik Filo gemilerine 38 mermi ile karşılık verilmiştir. Orhaniye Tabyası'nın şiddetli ve sürekli ateşiyle Vengeance zırhlısının yakınına düşen dört mermi, bu geminin seren* donatımını tahrip etmiştir.[237] Saat 17.30'da karanlığın basması üzerine Amiral ateşkes emrini vererek, filosuna Çanakkale Boğazı önünden çekilmeyi bildirmiştir.[238]

Yedi saat süren bombardımanın sonunda Birleşik Filo'nun attığı çok fazla mermi karşısında Türk tarafında insan kaybı 2'si subay olmak üzere 4 şehit ve 11 er yaralı olarak verilmiştir. Bombardımanın süresi ve tüketilen cephane göz önüne alındığında tabyalarda az sayılabilecek hasar meydana gelmiştir. Bunca yoğun ateşe karşılık meydana gelen insan zayiâtı ve maddi hasarın azlığı Türk tarafı için büyük bir moral kaynağı olmuştur. Genelkurmay arşiv belgelerinde bu bombardıman sonucunda "Türk tarafının insan kaybı 4 şehit ve 11 yaralı olarak verilmiş, bu kadar şiddetli bombardıman neticesinde Birleşik Filo'nun Boğaz girişindeki tabyalara en ufak bir hasar veremediği," ifade edilmiştir.[239] Yine aynı belgede, Ertuğrul Bataryası'nın top ateşiyle Fransız Océan zırhlısının hasara uğradığı ve Agamemnon zırhlısının arka direğinin üst çanaklığından kırıldığı," belirtilmiştir.

* **Seren:** Gemi direkleri üzerine yelken açmak, işaret sancakları çekmek amacıyla su yüzeyine paralel olarak konulmuş gönderlere verilen addır (Gemicilik Sözlüğü, a.g.e., s. 224).
[237] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII.Cilt, s.159
[238] Dümer, a.g.m, s. 323
[239] ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Klasör No: 121, Dosya No: 572, Fihrist No: 001

Başbakanlık Osmanlı Arşivi kayıtlarında konu ile ilgili olarak mevcut bulunan bir belgede ise 19 Şubat 1915 tarihli bombardımanın sonucunda Birleşik Filo'nun önemli bir başarı elde edemediği şu sözlerle doğrulanmıştır:

"İngiliz ve Fransız sefâin-i harbiyyesi Boğaz'ın en haricindeki tabyaları bombardıman etmiş ve dört yüz kırk mermi atmış ise de hiçbir muvaffakiyet elde etmemiştir. Yalnız bir nefer taş parçalarından hafifçe bacağından yaralanmıştır."[240]

Yukarıda verilen bilgilere karşılık İngiliz belgelerinde 19 Şubat bombardımanı, Birleşik Filo'nun başarısı olarak görülmüştür. Örneğin, İngiliz Arşivi'nde mevcut İngiltere Dış İşleri Bakanlığı'na gönderilen 23 Şubat tarihli bir telgrafta;[241] "Birleşik Filo'nun başarısızlığından bahsedilmemekte, bilakis 19 Şubat Cuma günkü bombardımana katılan gemilerin hiçbirinin hasar görmediği, hatta isabet dahi almadığı, fırtına ve rüzgârdan dolayı bombardımana ara verildiği, havanın düzelmesi ile yeniden bombardımana başlanılacağı," bildirilmiştir. 27 Şubat 1915 tarihli The Illustrated London News dergisinde de, "Bombardımanın çok başarılı geçtiği, iki tabyanın (Kumkale ve Seddülbahr) susturulduğu, Birleşik Filo gemilerinde hiçbir kayıp ve hasar bulunmadığı" belirtilmiştir.[242] Diğer taraftan bir İngiliz kaynağında 19 Şubat 1915 bombardımanı hakkında, "Elde bulunan gemilerin hemen yarısı ile yapılmış olan ilk günkü bombardıman, sonuçsuz kaldı" [243]

[240] BOA,DH.EUM.3.Şb, 4/4
[241] The National Archives, FO 371/2484
[242] The Illustrated London News, February 27,1915.
[243] Oglander, a.g.e., Cilt I, s.107

değerlendirilmesi yapılırken, diğer bir İngiliz kaynağında,[244] "Boğaz'ın girişine taarruz askerî fiyasko idi, zira gemiler ateş ederken seyir hâlinde olup, hemen hiçbir hasar yapamadılar," sözleri ile her iki kaynakta da Birleşik Filo'nun 19 Şubat bombardımanındaki başarısızlığı vurgulanmıştır.

Fransız kaynaklarında da 19 Şubat bombardımanında Fransız gemilerinin başarısı şöyle anlatılmıştır: "Bu ilk muharebede Albay de Marguerye komutasındaki Suffren zırhlısı, Kumkale'de yerleştirilmiş dört ağır toptan üçünü tahrip ederek, büyük bir prestij yakalamıştı. Vengeance, bataryaların sustuğunu görerek ilerlemişti. Fakat derhal Ertuğrul, Seddülbahr ve Orhaniye'nin ateşleri altında kalmıştı. Suffren zırhlısı, Ertuğrul istihkâmlarını daha etkili dövebilmek için sancak[*] yönünden gelerek ona yardıma başlamıştı. Seri ve hızlı bir nişan donanımından sonra üç etkili salvo ateşi başlatmıştı ki, Türk toplarını tamamen susturarak İngilizlerin takdirini kazanmıştı." [245]

19 Şubat 1915 bombardımanı ile ilgili olarak İkdâm Gazetesi'nde çıkan Genel Karargâh'ın resmi bildirisi ise şöyledir:[246]

"Sekiz İngiliz ve Fransız zırhlısı bugün Çanakkale'nin harici tabyalarını yedi saat bombardıman etti. Fakat, tabyalarımızı susturamadı. Düşman büyük çaplı ve 15 santimetrelik toplarıyla altı yüz mermi attı. Düşmanın amiral gemisi ağır surette olmak üzere üç zırhlısı hasar görmüştür. Yalnız bir zâbit ve bir nefer şehidimiz, bir

[244] Robert Rhodes, James, a.g.e.,s.60
[*] **Sancak:** Bir geminin üzerine çıkılıp, baş tarafına dönüldüğünde sağ tarafta kalan kısmına denilmektedir. (Gemicilik Sözlüğü, a.g.e., s. 220)
[245] Vedel, a.g.e, s.19
[246] İkdam, 7 Şubat 1331 (20 Şubat 1915), Numara :6466

nefer de hafif yaralımız vardır.”

Netice itibariyle, Birleşik Filo’nun 19 Şubat 1915 bombardımanında Kumkale ve Seddülbahr Tabyaları, top menzillerinin yetersizliğinden dolayı ateşe katılamamışlardır. Bu tabyalar, yapıları gereği büyük hedef oluşturduklarından kolayca hasar görmüşlerdir. Ertuğrul ve Orhaniye Tabyaları’nın cephane sarfı sırasıyla 9 ve 34 tane mermiden ibaret olmuştur. Bu tabyalardaki insan kaybı 2’si subay olmak üzere 4 şehit ve 11 er yaralı olarak verilmiştir. İki top, tam isabet sonucu kullanılamaz hâle gelmiştir. Bir topun ön tekerlekleri harap olmuştur. Yedi buçuk saat süren bu muharebede, Birleşik Filo’nun girişteki Türk tabyalarına 1000’den fazla top mermisi attığı saptanmıştır. Bu cephane tüketimi ve bombardımanın süresi göz önüne alındığında Türk tarafının kaybının az olduğu düşünülmektedir. 19 Şubat bombardımanında Boğaz girişindeki Türk topçusunun Birleşik Filo’nun yoğun ateşi altında göstermiş olduğu serinkanlılık ve moral gücü övgüye değer olmuştur.

19 Şubat bombardımanından sonra Donanma Komutanı Alman Amiral Souchon, Boğaz savunmasının takviye edilmesi amacıyla Turgutreis ve Barbaros zırhlılarını Çanakkale’ye yollamıştır. Şubat ayı sonu itibariyle bu gemiler, Çanakkale Boğazı önünde demirlemişlerdir. İtilâf Devletleri açısından bakıldığında 19 Şubat bombardımanından bekledikleri sonucu alamadıkları değerlendirilmektedir. Birleşik Filo’nun bombardıman esnasında harcadığı cephane de sonuçla orantılı olmamıştır. 19 Şubat bombardımanı Birleşik Filo’ya, etkili bir ateş açmak için seyir hâlinde değil de demirlemeleri gerektiğini, yalnız tabyalara

isabet elde etmenin yeterli olmadığını, ancak topların kendileri yok edilmeden kesin bir başarı sağlanamayacağını göstermiştir.[247]

Yine 3 Kasım 1914'ten sonraki bu ilk bombardıman öncelikle Kara Kuvvetleri ile müşterek hareket etmek gereğini ortaya çıkarmıştır. Bombardımandan bir gün sonra 20 Şubat 1915 tarihinde Deniz Bakanı Winston Churchill tarafından Savaş Bakanı Lord Kitchener'e yazılan telgrafla, "Çanakkale Boğazı'na gerçekleştirilecek olan denizden saldırının düşünüldüğünden daha çabuk gerçekleşebileceği, ancak Bolayır Berzâhı'na[*] çıkarma yapılması gerektiği, bunun için de Limni'de bulunan 2000 deniz erinin dışında, Mısır'dan da 8.000 ya da 10.000 erin gönderilmesine ihtiyaç bulunduğu" bildirilmiştir.[248] Bu telgraf üzerine 27 Şubat'ta iki deniz piyade tümeninin Limni'ye hareketi için hazırlıklar başlatılmıştır. Mısır'da bulunan ANZAK[**] Kolordusu'nun gönderilmesi yönünde de karar alınmıştır.

19 Şubat'tan sonra havalar bozmuş, bombardımana ve deniz uçaklarınca yapılan hava keşiflerine bir hafta ara verilmek zorunda kalınmıştır. Bu bir hafta süre Türk tarafına Boğaz giriş tabyalarının az olan hasarlarını onarmak için iyi bir olanak sağlamıştır. Bir gün içerisinde Ertuğrul, Seddülbahr ve Orhaniye Tabyaları'ndaki hasarlar ortadan kaldırılmış, tabyalardaki tüm toplar, muharebe öncesindeki durumlarına getirildiği gibi, Kumkale Tabyası'ndaki dört top dışında diğer bütün toplar da muharebeye hazır hâle getirilmiştir.

---

[247] Coates, a.g.e., s.112; Winston, a.g.m, s.253

[*] **Bolayır Berzâhı**: Yarımadanın en dar kesimidir. Kuzeye ve güneye karşı savunmaya müsaittir. Düşman tarafından ele geçirilmesi hâlinde kuvvetlerin ikmal ve çekilme yolları kesilmiş olacaktı.

[248] The National Archives, PRO 30/57/72 (WO/44)

[**] **ANZAK (ANZAC):** Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu (Australian and New Zealand Army Corps) kelimelerinin baş harflerinden meydana getirilmiş bir kısaltmadır.

3.1.2. 25 Şubat 1915 Bombardımanı

19 Şubat 1915'te tahrip edilemeyen Boğaz giriş tabyalarının imhası ve mayın tarama faaliyeti için Birleşik Filo'nun ikinci bombardımanı, hava şartlarının elverişli olması sebebiyle ilk bombardımandan yaklaşık bir hafta sonra 25 Şubat 1915'te kaldığı yerden yeniden başlamıştır. Daha önce de belirtildiği üzere 19 Şubat'ta uzak mesafelerden yapılan bombardımanlarla, giriş tabyalarını koruyan bataryaların tahrip edilmeyeceği anlaşıldığından ancak tek topa vuruş sağlanması ile topun tahrip edilebileceği kanısına varılmıştır. Bu nedenle, her topun teker teker isabetle tahrip edilmesi gerektiğine hem fikir olunmuştur. Hücuma katılacak gemilerin, ikişer ikişer Boğaz'ın 8.000 metre yakınına kadar yaklaşarak ve devamlı olarak yaklaşıp uzaklaşarak, Orhaniye ve Ertuğrul Bataryaları'na ateş etmeleri tasarlanmıştır.[249] Taarruz, Queen Elizabeth ve Irresistible gibi dönemin en güçlü ve modern gemilerinin de tam katılımıyla tabyaların bu kez yakın mesafeden bombardımanıyla başlatılmıştır.[250]

25 Şubat 1915'te bir öncekinden daha güçlü bir filo ile başlanılan bombardımana Birleşik Filo'ya ait sekiz İngiliz ve dört Fransız olmak üzere toplam on iki savaş gemisi katılmıştır.[251] Bombardıman saat 10.00'da İngiliz Agamemnon zırhlısının Ertuğrul Tabyası'na ateşi ile başlamış ve saat 17.20'ye kadar yaklaşık yedi buçuk saat sürmüştür. Saat 10.17'de Ertuğrul Tabyası müthiş bir ateş aldığı hâlde iki topuyla kıyıya oldukça yakın demirlemiş olan İngiliz Agamemnon

[249] Bargut, a.g.e, s.19
[250] Mirliva Sedat, a.g.e, s.146; Oglander, a.g.e, Cilt, I, s.120
[251] 25 Şubat 1915 bombardımanına katılan gemiler şunlardır: Queen Elizabeth, Agamemnon, Lord Nelson, Irresistible, Gaulois, Vengeance, Cornwallis, Suffren, Charlemagne, Bouvet, Triumph, Albion zırhlıları (The National Archives, ADM I/116/3491, Dardanelles Naval Operations, s.14).

zırhlısına ateşe başlamıştır. Bataryanın ateşi dokuz dakika (10.34-10.43) sürmüş, İngiliz gemisine 7 mermi isabet etmiştir.[252] Gemideki insan kaybı 3 ölü, 5 ağır yaralı olmak üzere toplam sekiz personelden ibaret olmuştur.[253] Malta'dan Londra'ya Amirallik Dairesi'ne 26 Şubat tarihli telgrafla gönderilen kaza raporunda da Agamemnon zırhlısının aldığı isabetler sonucunda gemide 3 ölü, 5 yaralı bulunduğu bildirilmiştir.[254] Gemi hemen demir alıp, top menzili dışına çıkmıştır. Saat 10.45'te ise Ertuğrul Bataryası tarafından "Gaulois" zırhlısı yoğun bir mermi yağmuruna tutulmuş, ancak gemi hasar almadan kaçmayı başarabilmiştir. [255]

Saat 11.00'de bütün Boğaz girişinde bulunan tabyalar, gemilerin şiddetli ateşi altında kalmış, bundan dolayı öğlen itibariyle susturulmuşlardır. Türk tabyalarının ateşi kesilince saat 13.15 itibariyle Amiral Carden, "Vengeance" ve "Cornwallis" zırhlılarına Boğaz'a girme emrini vermiştir. Giriş noktasına 3.500 metre yaklaşan bu iki gemiye, Türk bataryalarından ateş açılmıştır. Bunu gören Fransız Amirali Guepratte de filosuyla giriş kanalına yaklaşmış ve kısa mesafeden Ertuğrul ve Orhaniye Bataryaları'nı ateş altına almıştır. Gemilerin karşıdan ve yandan yaptığı etkili atışlar nedeniyle her iki batarya da top başı yapamamışlardır. Bu esnada Seddülbahr Tabyası yanmaya başlamıştır. Dönemin en güçlü gemileri olarak bilinen Queen Elizabeth ve Agamemnon zıhlılarının yönelttikleri yoğun ateş sonucu dört tabya ve kışlaları tümüyle harap olmuştur.

Türk bataryalarının susturulduğunu anlayan Amiral Carden, mayın tarayıcı

[252] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s. 121,
[253] Lorey, a.g.e, s.47; BOA, HR.MA,112/38 numaralı belgede kayıplar beş şehit ve on dört yaralı olarak kayıtlara geçmiştir.
[254] The National Archives, ADM 1/8413/57
[255] Seventh Supplement to the London Gazette, 2 May 1919, s.549

gemilerin saat 16.00'da "Albion", "Triumph", "Vengeance" zırhlıları himayesinde Boğaz'a girip mayınları taramasını emretmiştir. Yapılan çalışma sonucu 25 Şubat gecesi Boğaz'ın dört mile kadar içerisinin mayınlardan temizlendiği rapor edilmiştir.[256]

25 Şubat bombardımanı ile ilgili olarak Başkomutanlık Vekâleti'nden Matbuât Müdüriyeti'ne verilen bildiri metni şöyledir:

"Bugün düşmanın kuvvetli on iki zırhlısı, Çanakkale Boğazı medhalindeki Türk tabyalarına öğleden önce saat 10.00'da ateş açarak, öğleden sonra saat 17.30'a kadar ateşe devam etmiş ve daha sonra Bozcaada istikâmetine çekilmiştir. Anadolu sahilindeki tabyalarımızdan atılan mermiler, düşmanın Agamemnon sistemindeki bir zırhlısı ile birlikte iki zırhlısını daha hasara uğratmıştır."[257]

Sonuç olarak, saat 17.30'a kadar devam eden yoğun bombardıman sonucu Boğaz girişinde bulunan tabyalar hemen hemen bütünüyle hasara uğramış, Türk tarafında 13 şehit ve 18 yaralı kayıp verilmiştir. Queen Elizabeth ve Agamemnon zıhlılarının birlikte yönelttikleri ateşleriyle Ertuğrul Tabyası tahrip edilmiştir.[258] Yine Seddülbahr ve Kumkale'deki toplar kullanılamaz hâle gelmiş, kışlalar tamamen yanmış ve yıkılmıştır. Boğaz girişinde bulunan Orhaniye'den bombardıman süresince sadece bir mermi atılabilmiş, buna karşılık Ertuğrul Tabyası'ndaki bataryalardan öğleden önce Birleşik Filo gemilerinin yoğun ateşine

[256] Nutku, a.g.e., s.20
[257] BOA,HR.MA 1123/38
[258]Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII.Cilt, s.126; Kayıp miktarı Amiral Lorey'e göre 5 şehit ve 14 yaralı olarak, İbrahim Artuç'a göre ise 13 şehit ,19 yaralı olarak verilmektedir (Lorey, a.g.e., Cilt:II, s.48**;** Artuç, a.g.e, s.68).

karşı tahrip edilinceye kadar yaklaşık iki saat içinde 74 mermi atılarak, uzak mesafeden gemilere sekiz isabet sağlanmıştır. Bu durum, kuşkusuz övgüye değer bir kahramanlık örneği olarak kayıtlara geçmiştir.

Aynı gün Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanı Albay Cevat Bey tarafından Başkomutanlık Vekâleti'ne gönderilen bir telgrafla; "Orhaniye, Ertuğrul ve Seddülbahr Tabyaları'nın tamamen harap olduğu, Kumkale'deki iki top sağlam gibi görüldüğünden bunların tamirlerine çalışılacağı," bildirilmiştir. [259]

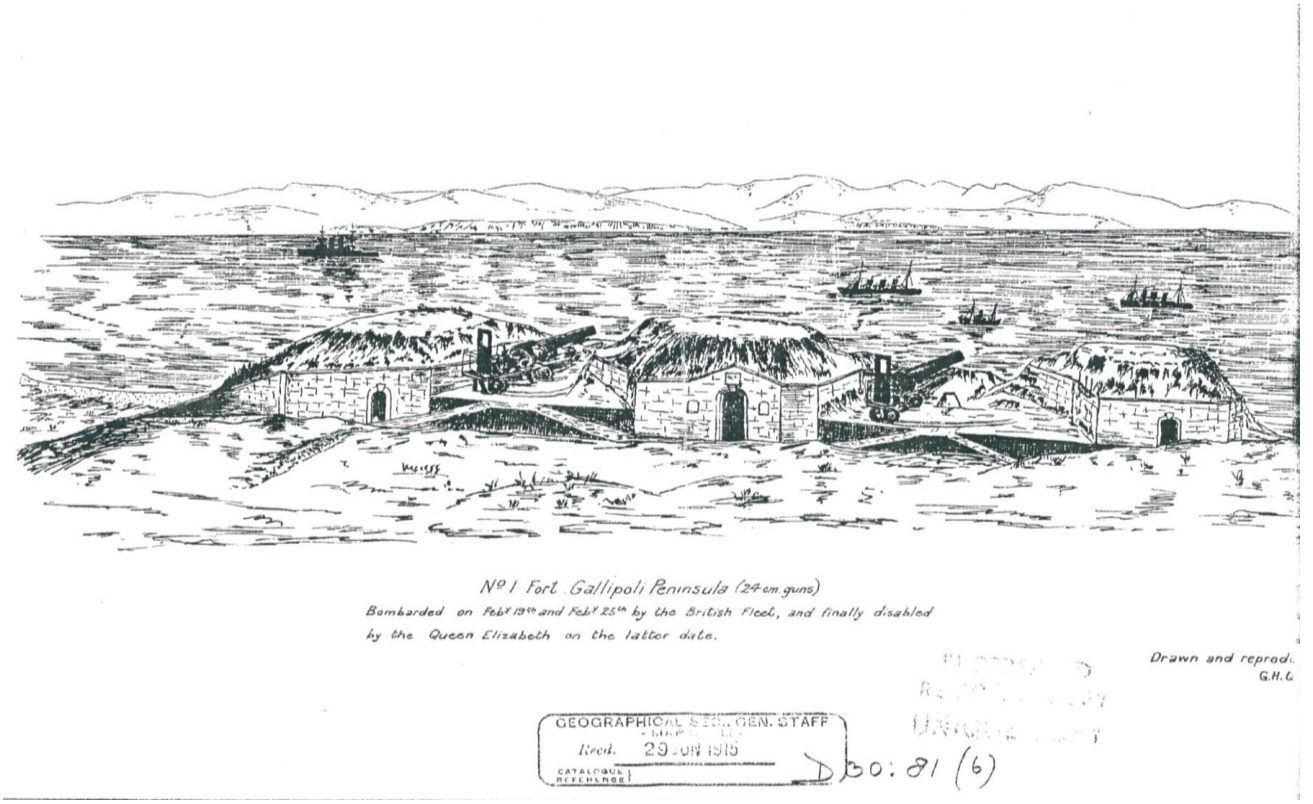
Durumun ciddiyetini o dönemde Çanakkale Müstahkem Mevkii Kurmay Başkanlığı görevini icra eden Yarbay Selahaddin Adil Bey'in şu sözleri gayet açık ortaya sermiştir: "Mânen pek muzdarip idik, çünkü İstanbul'un kapısı Boğaz ise, penceresi de Boğaz'ın girişi idi. Burası artık açık kalmış, düşmanın serbestçe girmesine uygun bir delik açılmıştı. Fakat bu gediğin nöbetçileri vazifelerini beklenildiğinden pek güzel yerine getirdiler."[260] Dönemin Çanakkale Müstahkem Mevkii Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi (Akpınar) Bey ise anılarında bombardımanla ilgili olarak şunları yazmıştır: "25 Şubat 1915 Perşembe, 10.15'te düşman, Boğaz girişi istihkâmlarımıza ateşe başladı. Bombardıman akşama kadar devam etti. Maalesef Boğaz girişindeki istihkâmlarımız sustu. Düşman donanması İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşuyordu."[261] Diğer yandan 26 Şubat 1915 tarih ve saat 11.30 itibariyle Amiral Carden tarafından Malta'da bulunan Inflexible zırhlısından Londra'daki Amirallik Dairesi'ne gönderilen telgraf şu bilgileri

[259] ATASE Arşivi; Klasör No: 495, Dosya No: 1945A, Fihrist No: 1-33
[260] Adil, Harb-i Umumi'de Çanakkale Muharebât-ı Bahriyyesi, a.g.e., s.11
[261] Çanakkale Deniz Savaşları Günlüğü, a.g.e.,s.41

içermiştir:[262]

"Taarruz saat 10.00'da başladı. Queen Elizabeth, Agamemnon, Irresistible, Gaulois zırhlıları, Ertuğrul, Kumkale, Seddülbahr ve Orhaniye Tabyaları'na uzun mesafeden top ateşi başlattılar. Ertuğrul cevap verdi. Agamennon saat 11.00'de biraz daha ilerledi. Yaklaşırken 3 kişi öldü, 5 kişi yaralandı. Makine dairesi su aldı. Geçici olarak onarımı yapıldı. Ertuğrul'un yoğun ateşinden dolayı Gaulois çekilmek zorunda kaldı. Saat 11.30 itibariyle Queen Elizabeth, Ertuğrul'a ateşe başladı. Ertuğrul tamamen devreden çıkarıldı. Suffren ve Charlemagne 2000 yardadan (1800 metreden) ilerlemeye başladı. Kumkale ve Seddülbahr'ın bataryaları etkili olmayan birkaç atışta bulundu. Vengeance, Triumph ve Albion'a tabyaların susturulması görevi verildi. Bu gemiler, Kumkale ve Seddülbahr ile meşgul olurken Orhaniye aniden ateşe başladı. Saat 15.15 itibariyle tabyalar tamamen susturuldu. Vengeance, Triumph, Albion ve muhripler eşliğinde mayın tarayıcılar, mayın temizleme harekâtına başladılar. Gün boyunca Kabatepe ve Yenişehir yakınlarında gizlenmiş olan sahra bataryaları ateş açtılarsa da etkisizdi ve bir hasarda bulunamadılar. Dublin kruvazörü, bu bataryalarla meşgul oldu."

[262] The National Archives, ADM I/116/ 3491, (Dardanelles Naval Operations,s.17)

Birleşik Filo Gemilerinin 19 ve 25 Şubat 1915 tarihlerinde Boğaz Girişi'ndeki Ertuğrul Tabyası'nı Bombardımanına ait temsili çizim[263]

İngiliz ve Fransızlar, 25 Şubat harekâtını ilerisi için çok ümit verici bulmuşlardır. Nitekim, Savaş Konseyi'nin 26 Şubat'taki toplantısında Deniz Bakanı Churchill, Çanakkale Boğazı'na yapılan harekâtın ikinci gününde büyük başarı sağlandığını, bütün dış tabyaların tahrip edilerek, bir nevi Boğaz'ın giriş kapısının açıldığını ve mayın tarayıcıların görevlerine başladıklarını, belirtmiştir."[264]

[263] The National Archives, WO 301/524/1
[264] The National Archives, CAB 22/1, (Secretary's Notes of a Meeting of War Council Held at February 26,1915)

Netice itibariyle, 25 Şubat 1915 tarihinde ve bir hafta içerisinde Amiral Carden, planın birinci safhasını uygulamakta başarılı olmuştur. Boğaz girişi mayınlardan temizlenmiş, Boğaz girişinde bulunan Ertuğrul, Seddülbahr, Kumkale ve Orhaniye Tabyaları'nın dört modern topu savaş dışı kalmıştır. Bu esnada Boğaz girişindeki tabyaların tahrip edilmiş olması sebebiyle, Müstahkem Mevkii Komutanlığı Karargâhı Çanakkale'nin 3 kilometre güneybatısında bulunan Hacıpaşa Çiftliği'ne taşınmıştır.[265]

3.2. Boğaz İç Tabyalarının Tahrip Edilmesi

25 Şubat 1915 bombardımanı sonucu Boğaz girişindeki tabyaların susması üzerine Çanakkale Boğazı girişi âdeta Birleşik Filo gemilerine açılmıştır. 25 Şubat bombardımanından sonra Amiral Carden için sıra "Orta bölge topçusunun yok edilmesi ve bu bölgedeki mayınların temizlenmesi" olan planın ikinci safhasına gelmiştir.

Bu safhada İngiliz yazarların "Dar Geçit (Narrows)" adını verdikleri Çanakkale-Kilitbahr bölgesine kadar her iki kıyıda bulunan bataryaların ve özellikle Dardanos ile Baykuş Bataryası'nın imhası hedeflenmiş ve 26 Şubat günü harekâtın ikinci safhasına geçilmiştir. Bu safha, orta istihkâmların Boğaz'ın iç kısmından yapılacak bombardımanla kolayca ve yavaş yavaş düşürülmesini kapsamıştır. Bu safha--da gemilerin Karanlık Liman'a girerek, Erenköy, Kepez ve Soğanlıdere'deki bataryaları ateş altına almaları ve bunların himayesinde mayın tarayıcıların görev

[265] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s.135

yapmaya başlamaları planlanmıştır.[266] 26 Şubat 1915 günü Birleşik Filo'ya ait Queen Elizabeth ile Majestic ve Albion zırhlıları bir gün önce elde edilen başarının kesinleştirilmesi için sabah erken saatlerden itibaren Dardanos ve İntepe Merkez Tabyaları'nı Boğaz'ın 4 mil[*] içerisine girerek ateş altına almışlardır. Saat 16.00'da Anadolu yakasındaki bataryaların menzili içine giren gemilerden Majestik zırhlısı su kesimi altından bir mermi isabeti almıştır. Saat 18.00'da Birleşik Filo'ya ait gemiler uzaklaşırken Erenköy ve Kumkale köyü harap olmuştur.[267]

Birleşik Filo'nun bu harekâtı sırasında dört zırhlının himayesinde Vengeance ve Irresistible muharebe gemilerinden Kumkale ve Seddülbahr'a çıkarılan birer İngiliz Deniz Piyade Bölüğü bir gün önce susturulmuş ve boşaltılmış olan tabyalara girerek, bombardımandan sağlam kurtulan topların tahrip işlemini tamamlamakla görevlendirilmiştir.[268] Bazı Türk kaynaklarında Anadolu Yakası'nda Kumkale'ye çıkan 50 kişilik birliğin Türk piyadesinin taarruzu ile karşılaşınca bir şey yapamadan güçlükle çekilebildiği belirtilmiştir.[269] Bunun tam tersi olarak, bazı İngiliz kaynakları da karaya çıkan bu birliklerin hiçbir direnişle karşılaşmadıklarını kaydetmiştir.[270] Seddülbahr bölgesinde İngiliz Irresistible gemisinden çıkarılan 45 kişilik diğer bir piyade birliği buradaki 6 toptan 4'ünü tahrip etmiştir.[271] Birlik, bundan sonra Ertuğrul Tabyası'na yöneltildiyse de buradaki Türk direnişi karşısında

[266] Perk, a.g.m.,s.13
[*] **Bir Deniz Mili:**1852 metredir.
[267] Rhodes, a.g.e, s.63
[268] Artuç, a.g.e., s.69
[269] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII.Cilt, s.163; Sedat Paşa, a.g.e, s.150
[270] Oglander, a.g.e, s.106; Tim Travers, **Gallipoli 1915**, Great Britain, 2001, Temper Publishing, s. 23; Rhodes Robert James, a.g.e., s.64; The National Archives, ADM I/116/3491, Letters From Vice-Admiral S.H.Carden, March 17,1915, No: 02658/15
[271] Perk, a.g.m.,s.13

başarısız kalmış ve gemiye alınmıştır.[272] İngiliz kaynaklarında bombardımanla ilgili olarak; "Bu bombardımana yalnız üç gemi katılmış olduğu gibi mevkilerini tayin etmek mümkün olmayan seyyar toplarla obüs toplarının ateşinden ilk defa olarak sıkıntı çekilmiştir. Gemiler, yine başarılı olamamışlardır. Hava keşfi yapılmasına yine imkân olmamıştır. Bu sırada, dış istihkâmlardaki topları tahrip etmek üzere, Boğaz ağzında karaya çıkarılan iki küçük deniz piyade müfrezesi, övgüye değer derecede başarı göstermiştir," yorumu yapılmıştır.[273]

Genel olarak, 26 Şubat günü meydana gelen muharebelerde Türk topçusu toplam 342 mermi sarf etmiş, Seddülbahr'daki havan bataryaları tahrip edilmiştir. Türk tarafının insan kaybı 3 şehit, 8 yaralıdan ibaret olmuştur.[274] Boğaz'ı zorlama planının birinci safhası kısmen bitirilmiştir. Birleşik Filo, ikinci safhada pek az bir ilerleme kaydetmiştir. Deniz uçaklarından da beklenilen ölçüde faydalanılamamıştır. Kara birliklerine olan ihtiyaç, her zamankinden çok kendini hissettirmiştir. Donanma'nın harekâtına kara birliği desteği sağlanmadıkça ciddi bir ilerleme olmayacağı anlaşılmıştır.[275]

Yine de 26 Şubat'ta bir gün önce bombalanmış olan tabyalara başlatılan çıkarma harekâtı ve tabyaların tahribinin sürdürülmesi harekâtı, Londra'da büyük bir memnuniyet uyandırmış ve girişimin olumlu bir biçimde sürdürüleceği

[272] ATASE Arşivi; Klasör No:121, Dosya No: 572, Fihrist No: 01; Erkan-ı Harbiyye Külliyâtı, No:3, a.g.e., s.11
[273] Oglander, a.g.e.,Cilt:I, s.107
[274] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., Cilt:VIII, s.162
[275] Bayur, a.g.e., Cilt:II, Kısım:III, s.63

umudunu güçlendirmiştir.[276] 26 Şubat'tan sonra Balkan ülkeleri de Türklerin yenileceği olasılığına artık iyice inanmaya başlamışlardır. Rusya, Boğaz geçildikten sonra İstanbul'un işgali için 40.000 mevcutlu bir ordu göndermeyi teklif etmiştir. Daha da önemlisi İtalya, müttefiklerle işbirliği yolunda ilk teşebbüsünde bulunurken, 1 Mart'ta Yunanistan Başbakanı Venizelos, Gelibolu Yarımadası'na üç Yunan tümeni çıkarılmasını teklif etmiş ve Yunan Kralının artık harbe hazır olduğunu bildirmiştir.[277] Görünen şudur ki kısa zamanda ölmesi beklenen "Hasta Adam"dan miras kalacak Boğazlar ve İstanbul, küçük büyük herkesi ayağa kaldırmıştır.

Fakat 3 Mart'ta Yunan Genelkurmaylığı, yarımada üzerinde başarıyla harekât yapılmasının zamanının geçmiş olduğunu bildirdiği gibi, Yunan Kralı da Venizelos'un teklifini kabul etmemiştir. Bu kararda Rusya'nın Yunanistan'ın Çanakkale seferine katılmasını onaylamayacağı düşüncesinin hâkim olduğu değerlendirilmektedir. Zaten Rusya da 2 Mart'ta gönderdiği bir telgrafla, Yunanistan'ın Çanakkale seferine katılmasını kabul etmeyeceğini, bildirmiştir. Rusya, İstanbul ve Boğazlar İtilâf Devletleri'nin eline geçtiği takdirde, kendisine verilmesinde ısrar etmekte idiyse de kendisine bu konuda hiçbir taahhütte bulunulmamıştır. Rusya'da Yunanistan'ın İstanbul'u büyük bir Yunan imparatorluğuna başkent yapmak üzere ele geçirmek için tatlı bir hülyası olduğu bilindiğinden Yunanlıların zafer kazanılıp da İstanbul'a girildiğinde, bu şehri Ruslara teslim ettirmekte sonsuz güçlükler çıkaracağı düşüncesi hâkim olmuştur.

[276] Carl Mühlman, **Der Kampf um die Dardenellen 1915,** Berlin, 1927; (**Çanakkale Savaşı, Bir Alman Subayının Notları,** (Çev: Sedat Umran), İstanbul, 2003, Timaş Yayınları, s.60
[277] The National Archives, ADM I/116/3491; Steel-Hart, a.g.e. s.13

Bu durumda Rusya'nın endişesini bir nebze olsun gidermek adına İngiltere ve Fransa, 12 Mart 1915'te Rusya'ya savaşı sağlam bir neticeye ulaştırmak şartı ile İstanbul'un kendisine bir zafer hediyesi olarak takdim edileceğini bildirmiştir. [278] Bunun üzerine Rusya'nın endişesi tamamen kaybolmamakla birlikte bir nebze olsun azalmıştır.

Diğer yandan havaların kötüleşmesi bundan sonraki günlerde her türlü deniz ve hava harekâtını engellemiştir. 28 Şubat'ta şiddetli poyraz fırtınasından dolayı Boğaz içinde bir harekette bulunulmamıştır. Bu suretle, Şubat ayı itibariyle başka bir ilerleme kaydedilmemiştir.[279]

Mart ayının başından 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi'ne kadar Birleşik Filo'nun Boğaz tabyalarına gösteri harekâtı devam etmiştir. Bu dönemde az zarar ve tehlike ile yavaş yavaş ilerlemeye çalışılmıştır. Burada amaç, tabyaları sıkı bir ateş altında düşürüp susturmaktan çok, onları ve özellikle toplarını teker teker tahrip etmek yönünde olmuştur. Yine mayın tarama gemileri de en çok karadaki sahra bataryalarının ateşleri yüzünden görevlerini yerine getirememişlerdir. Başka bir tarafta da hiç başarı elde edilememiş, tek yapılan faaliyet bir süre için susturulan tabyalardaki topları karaya birlikler çıkararak tahrip etmek yönünde gerçekleşmiştir. [280]

Mart ayının birinci günü hava fırtınalı olduğundan dolayı çıkarma harekâtı

[278] Aspinall-Oglander, a.g.e., s.112-113
[279] London Gazette, a.g.m., s.549
[280] Bayur, a.g.e, Cilt:II, Kısım:III, s.64

ertelenmiştir. Onun yerine Birleşik Filo'ya ait Albion, Majestik, Océan ve Triumph zırhlıları, saat 11.00'de mayın tarlalarını koruyan sahil bataryalarına karşı bombardımanda bulunmuşlardır. Océan ile Triumph zırhlıları Kumkale'yi, Majestik ile Albion zırhlıları da Seddülbahr'ı bombardıman etmişlerdir. Bu bombardımanlar esnasında Birleşik Filo gemileri, Türk bataryalarının yoğun topçu ateşine maruz kaldıklarından geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Türk bataryalarındaki insan kaybı ise 5 şehit, 16 yaralı olarak kaydedilmiştir.[281] Malta'dan Amiral Carden tarafından Londra'daki Amirallik Dairesi'ne gönderilen 3 Mart 1915 tarihli telgrafta; "Saat 17.00'a kadar süren bombardımanda Kumkale ve Seddülbahr Tabyaları'nın cephaneliklerinin tahrip edildiği, Triumph, Albion ve Océan zırhlılarının birçok isabet aldığı, Albion zırhlısından 1 subay ve 1 erin yaralandığı, Océan'dan da bir kişinin hafif yaralı olduğu" bildirilmiştir.[282] Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde mevcut belgelerde de; "Bu bombardımanda Birleşik Filo gemilerinin yedi isabet aldığı, bombardıman sonucu Türk mevzilerinin hiç isabet almadığı," bilgisi mevcuttur.[283]

2 Mart'ta hava lodos olduğundan çıkarma girişimi yine engellenmiştir, ancak Canopus ve Swiftsure zırhlıları dış bataryaları ve özellikle Dardanos Bataryası'nı ateş altına almışlardır. Saat 16.00 sırasında menzili içine girmiş oldukları Dardanos Bataryası karşı ateşe başlamış, bir mermi Swiftsure zırhlısının subay salonuna, ikinci mermi telsizine, bir başka mermi de arka bacasına isabet etmiştir. Buna karşılık Dardanos Bataryası'nda bir hasar meydana gelmemiştir. Aynı gün, Gelibolu Yarımadası'nın dış kıyılarında elverişli yerler arayan Fransız Amiral Guepratte

[281] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., Cilt:VIII, s.163
[282] The National Archives, ADM I/116/3491
[283] BOA, DH.EUM.VRK, 14/69

komutasındaki Suffren ve Gaulois zırhlıları, saat 14.15'te başlayarak 55 dakika süreyle Bolayır ile Saros Körfezi'ndeki askerî mevzileri bombalamışlardır. Yapılan keşifler sonunda Kabatepe-Suvla Körfezi arasındaki kıyılar ile Bolayır mevziine yedi mil uzaklıktaki kıyı kesimi çıkarmaya elverişli bulunmuştur. [284]

2 Mart günü Nara civarından havalanan bir Türk uçağının Karanlık Liman önlerine gelerek Birleşik Filo'ya ait bir İngiliz zırhlısına bomba attığı, fakat zırhlının isabet almadığı Başbakanlık arşiv belgelerinde mevcuttur.[285] Aynı gün Limni'ye iki deniz piyade taburu gelmiş, 3.Avustralya Tugayı da Mısır'dan Çanakkale'ye hareket etmiştir.

Yine 2 Mart günü Amiral Carden Londra'ya çektiği bir telgrafta, "Hava güzel gittiği takdirde Birleşik Filo'nun 14 gün sonra İstanbul'da olacağını" bildirmiştir.[286] Bu haber, Deniz Bakanlığı'nda ve Savaş Konseyi'nde coşku ile karşılanmış, heyecanları daha da artırmıştır. Böylece, denizden yapılan bu teşebbüsün başarılı olacağı hakkında İngiltere'de büyük ümitler beslenmeye devam edilmiştir.

Amiral Carden'in donanmanın Marmara'ya girebilmesinin havaların durumuna bağlı olarak iki hafta içinde mümkün olabileceği hakkındaki fikir ve değerlendirmesinden kuvvet alan Deniz Bakanı Churchill ise Savaş Bakanı Lord Kitchener'e 4 Mart tarihli şu telgrafını göndermiştir:[287]

[284] Lorey, a.g.e., Cilt:II, s.53
[285] BOA, HR.SYS,2322/56 (7062)
[286] Artuç, a.g.e., s.72,
[287] The National Archives, PRO 30/57/72

"2 Mart'tan itibaren donanmanın on dört gün içinde Marmara'ya girebilmesinin mümkün olduğunu Amiral Carden'den öğrendim. Havaların iyi gitmesi ve iç tabyalardaki Türk direnişinin yok edilmesi ile bu süre daha da kısalabilecektir. Bu sebeple, Boğaz'ın zorlanmasına yardım etmek üzere hâlen orada mevcut olan kuvvetten fazla askere artık lüzum kalmayacağı fikrindeyim. 20 Mart'a kadar donanmanın Boğaz'dan geçmesi ihtimaline bağlı olarak, Çanakkale için ayrılmış olan 40.000 İngiliz askeri ile bir Fransız Tümeni ya Bolayır'da karaya çıkarılmaya ve yahut mümkün olduğu takdirde İstanbul'a sevk edilmeye hazır olacaktır.

İngiltere'de elde bulunan bütün nakliye gemileri, Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu'nu Gelibolu Yarımadası'na nakletmek üzere 27 Şubat 1915'te Mısır'a gönderilmiştir. Bundan sonra İngiltere'den gönderilecek olan herhangi bir takviye kuvveti ancak 15 Mart itibariyle hazır olacaktır ve bu vazifeye 29. Tümen'in veya bir İngiliz Gönüllü Süvari (Yeomenry) Tümeni'nin verilmesi hususunun 10 Mart'a kadar kararlaştırılmasına lüzum görmüyorum. Dün Çanakkale'deki Müttefik Kuvvetleri Komutanlığı'na tecrübeli bir subay olan Sir Ian Hamilton'u atamak niyetinde olduğunuzu öğrendiğimde bundan büyük memnuniyet duyduğumu belirtmek isterim. Şunu bir kez daha belirtmek isterim ki, birliklerin hareketi yüzünden Çanakkale Boğazı'na denizden yapılacak olan harekât geciktirilemez, mümkün olduğunca kısa sürede Marmara'ya girmemiz gerekmektedir."

Bu sözlerden Deniz Bakanı Churchill'in sadece donanmanın yapacağı bir harekâtla Boğaz'dan geçilebileceği inancını koruduğu anlaşılmaktadır. 3 Mart 1915

sabahı müthiş bir fırtına olduğundan dolayı harekâta ara verilmiştir. En büyük çıkarma dörder makineli tüfek ile donatılmış Plymouth taburu tarafından 4 Mart 1915'te gerçekleştirilmiştir. 4 Mart'a kadar geçen sürede Birleşik Filo daha çok muhripleriyle Türk seyyar bataryalarını imhaya çalışmış ve sürekli yer değiştirerek daimi tehdit yaratan bu unsurları ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. 4 Mart'ta havanın geçici olarak açması sebebiyle 26 Şubat'tan beri ertelenmiş olan çıkarma harekâtının gerçekleştirilmesine başlanmıştır. Tabyalarda yeni mevzilendirilmelerin önlenmesi ve buralardaki silahları daha ciddi şekilde tahrip etmek görevi ile Kumkale ve Seddülbahr Tabyalarına 4 Mart 1915 günü saat 10.00'da donanma desteğinde takviyeli birer piyade bölüğünün himayesinde 60 erden oluşan akıncı ve tahrip timleri çıkarılmıştır. Bombardıman saat 11.30'da başlamış ve yaklaşık 2,5 saat devam etmiştir. Seddülbahr'a çıkan bu bölük, gördüğü direnme karşısında üç ölü ve bir yaralı vererek, saat 15.00'da geri çekilmek zorunda kalmıştır.[288]

Plymouth taburunun başka bir bölüğü tarafından öğleden sonra Kumkale'de girişilen diğer bir harekât da aynı derecede başarısızlığa uğramıştır. Çıkarma saat 9.00'da 150 kişilik bir tahrip birliği ile başlamış, ancak kısa zamanda aksilikler baş göstermiştir. Bahse konu birliğin güneye doğru kayma çabası güçlü Türk direnişi ile karşılaşmış ve sonunda çıkarmadan vazgeçilmiştir. Bu birlik, akşam karanlığında 17 ölü, 24 yaralı ve 3 kayıp ile geri çekilmek zorunda kalmıştır. Orhaniye'ye yaklaşılmamış, yalnız Kumkale'de sağlam kalmış birkaç top tahrip edilmiştir. Aynı gün Kabatepe önünden Kilitbahr'ı bombardıman eden Queen Elizabeth'in attığı 36 mermi, ancak hafif hasar yapabilmiştir. Bu bombardımanda ilk

[288] İ.Kayabalı- C. Arslanoğlu, **Çanakkale Zaferi 1915**, Ankara, 1975, Genelkurmay Basımevi s.46

defa olarak Boğaz önünde Nara civarında savunma görevi ile konuşlandırılan Barbaros Hayrettin muharebe gemisi tarafından Kilyos önlerinden karşılık verildiyse de bu atış, Birleşik Filo gemilerinin mesafeyi açmasıyla etkisiz kalmıştır.[289] Birleşik Filo, hiçbir tarafta başarı elde edilemediğinden bir süre için susturulan tabyalardaki topları karaya birlikler çıkararak, tahrip etmek istemiştir. Sonuçta, 4 Mart'ta bu amaçla Seddübahr ve Kumkale'ye deniz piyade birlikleri çıkarılmış ve bunlar kendilerini destekleyen gemi ateşinin ağırlığına rağmen, başarısızlığa uğramış ve büyük kayıplar vererek, geri dönmek zorunda kalmışlardır. Türk tarafında ise hiçbir hasar ve kaybın olmadığı belirtilmiştir.[290]

Dönemin ses getiren gazetelerinden biri olan Tanin'de bu olay şöyle verilmiştir:[291] "Düşman, Seddülbahr ve Kumkale'yi yedi zırhlısıyla bombardıman etmiş, netice elde edememiştir. Düşmanın sahile çıkarmak istediği keşif müfrezeleri şiddetli ateş karşısında geri çekilmeye mecbur olmuştur." Yine dönemin etkin diğer bir gazetesinde "Düşman donanması, giriş bataryalarımıza karşı birkaç günden beri sürekli devam ettiği bombardımandan sahilde hiçbir askerin barınamayacağı kanaatine varmış ve böylece Osmanlı askerinin yiğitliğini hiç de hesaba katmayarak Seddülbahr ve Kumkale civarına asker çıkarmaya teşebbüs etmiş idi. Üç büyük sandalla Seddülbahr sahili civarına çıkan 60 kadar düşman askeri 7 torpido, 5 zırhlı, bir kruvazörden oluşan filonun ateşi himayesinde karadan ilerleme teşebbüsünde bulundu. Düşmana pek yakın bir mevziide yarım takımlık bir kuvvete kumanda eden Mustafa oğlu Mehmet Çavuş adında bu kahraman ve arkadaşları, düşmanı denize sürmüştür. Bu çarpışmada yalnız dört şehit ve on yaralı verdik," haberi yer

[289] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s.167
[290] BOA,HR.SYS,2322/44
[291] Tanin, 8 Mart 1915

almıştır.[292]

Neticede Birleşik Filo'nun 4 Mart harekâtı beklenen sonucu vermemiştir. Birleşik Filo, Boğaz'da etkinliğini sürdüren Türk bataryalarına karşı tam bir üstünlük sağlayamadan, kayıplar vererek çekilmek zorunda kalmıştır. İngiliz deniz harp tarihi yazarı Sir Julian Corbett, 4 Mart 1915 çıkarmasının sonucunu şöyle yorumlamıştır: "4 Mart çıkarması, küçük kuvvetlerle iş görme zamanının çoktan geçmiş olduğunu anlattı. Artık güçlü birlikler olmadıkça Birleşik Filo'nun Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp geçme olasılığı çok azdı."[293]

Bundan sonraki günlerde Birleşik Filo gemilerinin bombardımanları devam etmiş, mayın arayıcı gemiler de geceli gündüzlü çalışmışlardır. Ancak, gemilerin orta savunma hattında ilerlemeleri son derece ağır biçimde gerçekleşmiştir. Gemiler ilerledikçe kıyılarda gizlenmiş olan seyyar topların ateşinin, sabit bataryalarından çok daha etkili olduğu görülmüş ve bu topların yerlerini bulmak için çok uğraşılmasına karşın bu ateş önlenememiştir.

Bu durumda 5 Mart 1915'te Birleşik Filo tarafından yeni bir yaklaşım benimsenmiş ve iç tabyalara karşı hücuma başlanılmıştır.[294] Dönemin en modern gemisi olarak nitelendirilen ve 38 cm.lik toplara sahip olan Queen Elizabeth, Gelibolu Yarımadası'nın batısında mevki alarak Kabatepe açıklarında demirlemiş ve Rumeli Mecidiye Tabyası'nı aşırma (görünmeden) atışı ile top ateşine tutmaya devam etmiştir. Bu kıymetli gemiyi korumak maksadıyla, ayrıca Prince George

[292] Tasfir-i Efkâr, 8 Mart 1915
[293] Corbett, a.g.e., Cilt:II, s.300
[294] Dümer, a.g.m., s. 327

zırhlısı ile Amiral Carden'in sancak gemisi Inflexible muharebe kruvazörü görevlendirilmiştir. Queen Elizabeth'in aşırma ateşine yine aynı yolla karşılık vermek amacıyla Boğaz girişinde savunma görevinde bulunan Barbaros Hayrettin zırhlısı görevlendirilmiştir. Bu zırhlının 28 cm.lik topları bir gözetleme istasyonu aracılığıyla saat 10.45'ten itibaren İngiliz zırhlısına ateşe başlamıştır. Üçüncü atıştan sonra Queen Elizabeth bacasından bir isabet alarak ateşi kesmek zorunda kalmıştır. Bütün bu güvenlik tedbirlerine rağmen Queen Elizabeth zırhlısının Barbaros Hayrettin zırhlısı ve Türk sahra bataryalarının ateşi sonucu birçok isabet aldığı İngiliz arşiv belgelerinde mevcuttur.[295] Yine bu geminin 17 isabet aldığı Alman resmi harp tarihinde de kaydedilmiştir.[296] Genelkurmay arşiv belgelerinde de "Bu bombardımanın sonucunda Türk tarafında hiçbir kaybın gerçekleşmediği, aynı zamanda bir İngiliz kruvazörünün Bolayır tahkimâtını bombardıman ettiği," belirtilmiştir.[297]

Bu başarısızlık üzerine Queen Elizabeth zırhlısı bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. 5 Mart günü gerçekleştirilen bombardımanların sonucu sanıldığından daha da kötü olmuş, Rumeli kıyısındaki Mecidiye Tabyaları'ndan yalnız bir adet 24 cm.lik top hasara uğratılabilmiştir. Türk tarafında insanca kayıp meydana gelmemiştir. Queen Elizabeth zırhlısı 6 Mart'ta Boğaz'a girip de tabyalara doğrudan doğruya yeniden ateşe başladığında bataryalar sanki hiçbir şey olmamış gibi karşılık vermişlerdir. Böylelikle önceki günlerde gerçekleştirilen bombardımanların hiçbir etkisi olmadığı anlaşılmıştır. [298] Genelkurmay arşiv belgelerinde de bu

[295] The National Archives, ADM, I/116/3491
[296] Lorey, a.g.e., Cilt:II, s.58
[297] ATASE Arşivi, Klasör No:121, Dosya No: 572, Fihrist No: 01
[298] Steel-Hart, a.g.e.,s.13

bombardımanlar sonucu hiçbir hasar meydana gelmediği kaydedilmiştir. [299]

İngiliz kaynaklarında Birleşik Filo'nun 6 Mart'taki bombardımanı, "Queen Elizabeth, 6 Mart'ta tekrar bu atışa teşebbüs etti ise de bunun neticesinde Barbaros zırhlısının mukabelede bulunması üzerine ileri gidemedi. O gece mayınları taramak için gönderilen tarama gemileri Türk toplarının şiddetli ateşine maruz kalarak bir iş göremediler", şeklinde değerlendirilmiştir. [300]

5-6 Mart tarihlerinde Merkez Tabyaları'nın Kabatepe açıklarından başlatılan aşırma atışlarıyla tahribini amaçlayan harekâttan da beklenilen sonuç alınmamıştır. Bu gerçek karşısında Birleşik Filo, muharebe gemileriyle Boğaz'dan içeri girerek, Çanakkale-Kilitbahr istihkâmlarına yönelik yeni bir taarruz planı uygulamaya başlamıştır. Bu doğrultuda 7 Mart'ta büyük harp gemileri biraz daha yaklaşarak Merkez Tabyaları'nı bombardıman etmişlerdir. 7 Mart'ta İngiliz Agamemnon ve Lord Nelson zırhlıları ile Suffren, Charlemagne ve Gaulois adlı Fransız zırhlıları tarafından Çanakkale Boğazı'nın iç tahkimâtını zorlamak için Çanakkale ve Kilitbahr bölgesindeki Merkez Tabyaları bombardıman altına alınmıştır. Obüs ve sahra bataryalarının ateşi bu gemiler üzerinde etkili olmuştur. İngiliz ve Fransız zırhlıları bu bataryalarla Dardanos Bataryası toplarının ateş alanı içine girmiş ve birçok isabet almışlardır. Buna karşılık Anadolu Hamidiye ve Rumeli Mecidiye Tabyaları'nın toplarına hiçbir zarar verilememiş, obüs bataryalarında 5 şehit ve 6 yaralı kaydedilmiştir. Genelkurmay arşiv belgelerinde bombardımanla ilgili olarak; "Saat 11.20'de Agamemnon zırhlısı tarafından iki isabetli atışta

[299] ATASE Arşivi, Klasör No:121, Dosya No: 572, Fihrist No: 01-2
[300] H.W. Winston, a.g.m., s. 255

bulunulduğu, ancak Türk bataryalarının ateşi sonucu Agamemnon'a kıç kısmından bir mermi isabet ettirildiği," belirtilmiştir.[301] İngiliz kaynaklarında ise Türk tarafının başarısı ile ilgili olarak; "Bu bombardımanda dört tane Türk topu, İngilizlere korkunç bir şekilde atış yapıyordu. İstihkâmlara mermiler isabet etmekle beraber yaptığı atışlar önemsizdi. Gemiler, küçük çapta mermilerden birçok defa isabet aldılar ve Lord Nelson'un Kaptanı, zırhlı kule dahiline giren mermi parçaları ile yaralandı ve bundan başka adı geçen gemi su hattının altından da isabet aldı ve iki bölmesi su ile doldu. O gece Kepez önlerindeki mayın hatlarını taramak için mayın tarama gemileri tarafından yapılan bir teşebbüs, yukarıda adı geçen gemilerin makineleri Boğaz'daki kuvvetli ateşi yenmeye yeterli gelmediğinden dolayı başarısızlığa uğramıştır," ifadesi mevcuttur.[302]

Mart ayının ortalarına doğru gelindiğinde Çanakkale'de işler Birleşik Filo açısından iyice çıkmaza girmiştir. O zamana kadar Birleşik Filo kendini büyük bir tehlikeye sokmadan Boğaz'ın içindeki tabyaları dövmek ve onların toplarını tahribe çalışmak işiyle uğraşmıştır. Mart ayının ilk yarısının sonuna gelindiğinde operasyonların İngilizlerin beklediği gibi gerçekleşmediği düşüncesi hâkim olmuş, iç tahkimâtın yok edilmesinden önce mayın tarama işinin tamamlanması zorunlu olmuştur. Türk topçusunun mayın tarlalarını kahramanca koruması karşısında Birleşik Filo'da mevcut bulunan mayın tarama gemilerinin makineleri zayıf, hızları az ve kapasiteleri yetersiz, personelinin gerektiği gibi yetiştirilememiş olduğu değerlendirmesine ulaşılmıştır. Orta ve iç savunma mevzilerinin hırpalanmış olması ile beraber, hayati önemi olan mayın tarlalarının hâlâ korunmakta olması, gizlenmiş

[301] ATASE Arşivi, Klasör No:121, Dosya No: 572, Fihrist No: 01-a
[302] H.W.Winston, a.g.m., s.256

obüslerin yerlerinin hâlâ tespit edilmediği gibi hususlardan Londra'daki Savaş Konseyi büyük rahatsızlık duymaya başlamıştır. [303] Bir önceki bölümde belirtildiği üzere alınacak önlemlerle ilgili olarak 16 Şubat 1915'te toplanan Savaş Konseyi'nde Lord Kitchener, 29. İngiliz Tümen'in en kısa zamanda Limni Adası'nın Mondros Limanı'na gönderilmesini uygun görmüşse de 19 Şubat'taki ikinci toplantısında bundan vazgeçerek, onun yerine Mısır'da bulunan Avustralya ve Yeni Zelanda (ANZAK) birliklerinin Birleşik Filo'ya gerekli yardım sağlamalarını kararlaştırmıştır.

Kara ordusu da büyük ölçüde işe karışacak olursa önce Bolayır'a mı, yoksa Seddülbahr Bölgesi'ne mi çıkarma yapılmasının gerekeceği tartışması başlamıştır. Bu esnada bir askerî harekâtın imkânlarını inceleyerek, kendisine rapor vermek üzere Lord Kitchener, Mısır'da bulunan Avustralya Kolordusu Komutanı Korgeneral Birdwood'u Çanakkale'ye göndermiştir. [304] Nihai olarak donanmanın kendi başına Boğaz'ı zorlamaya devam etmesine ve zamanı gelince Bolayır'a asker çıkarılmasına karar verilmiştir.

Bu zamana kadar İtilâf Devletleri'nin korumakta oldukları temel görüş, kara birliklerinin desteğine başvurulmadan Boğaz'ın sadece deniz gücüyle zorlanıp, Marmara'ya geçilmesi ana fikrine dayanmıştır. Gerek 3 Kasım 1914'te Boğaz girişindeki tabyalara yönelik bombardıman gerekse 19 Şubat 1915'te başlayıp, hemen hemen aralıksız bu zamana kadar süregelen Boğaz'daki deniz muharebeleri ve pek de olumlu olmayan sonuçları, müttefikleri yine Boğaz'ı sadece denizden

[303] Robert Rhodes James, a.g.e, s. 70; Bayur, a.g.e., Cilt:II, Kısım:III, s.67
[304] General Wood daha sonra Arıburnu Cephesi Komutanlığı'na atanmıştır (Robert Rhodes James, a.g.e, s. 62).

zorlama kararlarından vazgeçirmemiştir. Bu düşünceler ışığında Savaş Bakanı Lord Kitchener, General Birdwood'a 4 Mart'ta çektiği telde; "Amiralin 20 Mart'ta Marmara'ya ulaşmayı umduğunu, Mondros'ta toplanan birliklerin, amiralin onların yardımı olmadan geçemeyeceğine ikna olmadıkça Gelibolu Yarımadası'na karşı kullanılmasının düşünülmediğini, Anzak kolordusu ile Fransız tümeni ve deniz tümeni 16 Mart'ta Mondros'ta toplanacak olmakla birlikte, bu kuvvetlerin en çok İstanbul dolaylarında yapılacak hareketler için toplanmış olduğunu, Birleşik Filo, tabyaları birer birer susturdukça, onları kökünden tahrip için yalnızca ufak birliklere ihtiyaç olacağını, yarımadada büyük ölçüde hareketlerde bulunmak için Londra'dan ayrıca emir ve yeni kuvvetler gerekeceğini, ancak Hükûmet'in böyle bir şey düşünmediğini, olsa da Bolayır Berzâhı'nın ele geçirilmesi için bir kuvvete ihtiyaç olacağını ve bu olunca Türklerin yarımadayı boşaltacaklarının umulabileceğini," bildirmiştir. [305]

Lord Kitchener tarafından durumu incelemekle görevlendirilmiş bulunan General Birdwood'un, 5 Mart'ta Lord Kitchener'e göndermiş olduğu raporunu ise şu şekilde özetlemek mümkündür;[306] "….Bahriyenin Çanakkale Boğazı'nı desteksiz olarak zorla geçebileceğinden çok şüpheliyim. Herhalde böyle bir operasyon için epey zaman gerekeceğini önceden kabul etmek lazımdır. Amiral aşırı iyimserdir, ordunun yardımı olmadan Boğaz'ı zorlayamayacaktır. Savaş donanması, Boğaz'dan geçse bile taşıt gemileri onunla birlikte geçemez, çünkü zırhlıların tahrip edemeyeceği gizli Türk toplarının ateşi altında kalacaktır. Bu yüzden Gelibolu Yarımadası'nın güneyi ordu tarafından ele geçirilmelidir."

[305] Bayur, a.g.e, Cilt:II, Kısım:III, s. 65 ; Aspinall-Oglander, a.g.e., s.115
[306] The National Archives, ADM 111/8052

Bütün bu bilgi ve görüşlere rağmen Savaş Bakanı Lord Kitchener, hâlâ geniş ve kapsamlı bir çıkarmaya sıcak bakmamıştır. Londra'daki Savaş Konseyi de Boğaz'ın yalnız deniz kuvveti ile zorlanarak geçilebileceği görüşünde olduğundan İtilâf Güçleri 18 Mart 1915 deniz harekâtını başlatmaktan kendilerini alıkoyamamışlardır.

3.3. 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi Öncesi Birleşik Filo'nun Mayın Arama ve Tarama Faaliyetleri

26/27 Şubat gecesi Birleşik Filo'ya ait mayın tarama gemileri, muhriplerin himayesinde Boğaz girişinde mayın tarama faaliyetine başlamışlardır. Ancak, savaş gemileri mayın tehlikesinden dolayı sahil bataryalarını susturmak için yeterli derecede sahile yaklaşamamışlardır. Gündüzleri yapılan mayın arama ve tarama faaliyetlerinden bir sonuç alınamayınca, Mart ayı başından itibaren bu iş geceye alınmıştır. [307]

Geceleri muhriplerin himayesinde mayın tarayıcılar, Kepez önündeki mayınları tarama işiyle uğraşmışlardır. Océan ve Majestik zırhlıları ile Amethyst kruvazörü, mayın tarama gemileri ile bu gemilere muhafaza ve kılavuzluk görevini yerine getiren muhripleri himaye etmişlerdir. Boğaz'ın her iki sahilinde bulunan ışıldaklar, bu gemileri derhal yakalamış ve set bataryaları ise bu gemileri hemen dağıtmışlardır. Bu mücadele böylece günlerce devam etmiştir. Gündüzleri donanma gemileri sahra bataryalarını imhaya çalışırken, geceleri mayın tarama gemileri

[307] Nigel Steel-Peter Hart, **Defeat at Gallipoli**, London, 1994, Imperial War Museum Press; (**Gelibolu Yenilginin Destanı**, (Çev: Mehmet Harmancı), İstanbul, 1996, Sabah Kitapçılık, s.13

mayın tarama işiyle uğraşmışlardır. Gerek ışıldaklar, gerekse de sahra bataryaları görevlerini çok iyi ifa ettiklerinden Amiral Carden, bu mayınları tarama işinin tahmininden çok güç olduğunu itiraf ederek, donanma personelinden gönüllü askerleri davet etmek zorunda kalmıştır.[308] Boğaz girişinden sonra ikinci evreyi oluşturan ve daha çok Boğaz'daki mayınların temizlenmesine yönelik aralıksız süren çalışmaları kısaca şöyle özetleyebiliriz: 1-2 Mart 1915 gecesinde mayın tarama gemilerinden oluşan bir mayın arama grubu Soğanlıdere'ye kadar ilerleyerek, mayınların taranmasına başlamak istemişse de ışıldakların ve bataryaların 15 cm.lik toplarının şiddetli ateşi altında geri çekilmiştir. [309]

2-3 Mart 1915 gecesi yeniden girişilen mayın tarama çalışmaları hiçbir başarı vermemiştir. 3 Mart'ta da ne gündüz ve ne de gece hiçbir başarıya varılmamış, Birleşik Filo gemilerinin topları harap olan karakol binasının yıkılmasından başka hiçbir etki göstermemişlerdir. [310] 6-7 Mart gecesi Boğaz'da başlatılan mayın temizleme operasyonu da mayın hatlarını korumakla görevli bataryaların yoğun ve etkili ateşleri altında başarısızlıkla sonuçlanmıştır. [311]

İngiliz arşiv belgelerinde, "Mayın arama tarama gemilerinin 7-8 Mart gecesi Kepez'de ışıldakları tahrip etmek için girişimde bulundukları ancak bu harekâtın sonuçsuz kaldığı, ışıldakların bir süre için kaybolduktan sonra tekrar göründükleri," bilgisi mevcuttur. Bu ifadeden Boğaz içinde konuşlandırılan ışıldakların Birleşik Filo'nun mayın arama faaliyetini ne kadar zorlaştırdığı anlaşılmaktadır. Yine bahse

[308] Dümer, a.g.m., s.329
[309] The National Archives, ADM I/116/ 3491, (The Dardanelles Naval Operations, Amiral Carden'in Amirallik Dairesi'ne gönderdiği 17 Mart tarihli raporu)
[310] BOA:DH,EM.VRK,14/69
[311] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., V.Cilt, s.154

konu belgelerde, "Türklerin mayın sahasını çok iyi savundukları, İngiliz ve Fransız mayın ve karakol gemilerinin bölgeyi Dar Geçit'te konuşlandırılan altı tane dev gibi ışıldak ile topçu bataryalarının yoğun ateşi altında geçmek zorunda kaldıkları", bilgisi mevcuttur.[312] Bu durumda Birleşik Filo Komutanı Amiral Carden ve Deniz Kurmay Başkanı Komodor Roger Keyes, bu mayınlar taranmadıkça ileri harekâttaki başarıdan artık tamamen şüphe duyduklarından Mart ayının ilk iki haftasını bu sahanın temizlenmesine bırakarak, tarayıcı gemilerin personelini teşvik için elinden geleni yapmışlardır.[313] Ancak bu işe tahsis edilen mayın tarama gemilerinin mürettebâtının İngiltere'nin balıkçı limanlarından gönüllü toplanmış personel olması, Türk ışıldakları ve ateşi altında iş görmeye alışık olunmaması sebebiyle, başarı sağlanamamıştır.

11 Mart'ta kendilerine fazla ücret verileceği vaadinde bulunulan bu sivil personel ile ikinci bir teşebbüs yapılmış, bu da başarısızlıkla sonuçlanınca gemilerin kaptanları artık daha fazla bir şey yapamayacaklarını bildirmişlerdir. Harekâtın ümitsizliği anlaşıldığından bu olaydan sonra 12 Mart gecesi mayın temizleme harekâtı Fransız mayın tarama filosu tarafından gerçekleştirilmiştir.[314] Akıntıya karşı hızları az olan gemilerle yürütülen ve genelde dört torpidobot eşliğinde iki mayın arama gemisiyle sürdürülen bu harekât, kıyıdaki Türk mayın koruma bataryalarının ateşleri karşısında başarıya ulaşmamıştır. Yine aynı gün hava keşifleri Erenköy yönünde Soğanlıdere'de yüzeye yakın bir mayın hattını rapor etmişlerdir. Bunlar mayın tarayıcılarla incelenip, hücum edildiğinde sonradan

[312] The National Archives, ADM I/116/ 3491, (The Dardanelles Naval Operations, Amiral Carden'in Amirallik Dairesi'ne gönderdiği 17 Mart tarihli raporu)
[313] Puleston, a.g.e, s. 44
[314] Corbett, a.g.e., Cilt:II, s.336

bunların kablolara bağlanmış boş mayın hatları olduğu görülmüştür. Amiral Carden tarafından Londra'daki Amirallik Dairesi'ne yazılan raporda bunların büyük ihtimalle denizaltılara karşı yapılmış engeller olduğundan bahsedilmiştir.[315] Bu başarısızlık üzerine Amiral Carden'in Kurmay Başkanı Komodor Keyes, mayın tarama kuvvetinin idaresini eline alıp, bahriyelilerden gönüllü toplamıştır. Komodor Keyes sivil mürettebâta sabır göstermeleri için büyük para ikramiyeleri de teklif etmiştir. 13 Mart gecesi Kepez'deki mayın tarlasını temizlemek için bir kruvazörün desteği ile kararlı bir teşebbüste bulunulmuştur.[316] Bu kapsamda yedi mayın tarama gemisi ile iki karakol gemisi ve dört muhrip, Canopus ve Amethyst gemileri refakatinde Kepez'e kadar girmeyi ve hatta bir kısım mayını taramayı başarmıştır. Türk topçuları kendilerine mayın tarlalarının ortasına gelene kadar müsaade etmişlerdir. Sonra bütün ışıldaklar yanmış ve ateş başlamıştır. Bundan da bir sonuç çıkmamış ve mayın arama gemilerinden dördü hareketten yoksun kalmıştır. Amethyst hafif kruvazörü de kötü şekilde yaralanarak, 27 ölü ve 45 yaralı ile geri dönmüştür. Bu gemi, balıkçı gemilerini himaye etmek için Kepez Burnu'na kadar ilerledikten sonra Türk topçusunun şiddetli ateşine maruz kalmış, dümen donanımı sakatlanmış ve 20 dakika kadar Türk mermilerine hedef teşkil etmiştir.[317] Birdenbire projektör aydınlatmasının ardından şiddetli ateşin tesiriyle mayın tarama gemilerinin darma dağınık ve perişan bir hâlde kaçıştıklarını İngiliz kaynakları da kaydetmiştir.[318]

Yine 14,15,16 Mart geceleri mayın tarayıcılar, gemilerin taarruz günü

[315] The National Archives, ADM I/116/ 3491, (The Dardanelles Naval Operations, Amiral Carden'in Amirallik Dairesi'ne gönderdiği 17 Mart tarihli raporu)
[316] Rhodes, a.g.e., s.73
[317] H.W.Winston, a.g.m., s.256
[318] Oglander, a.g.e., Cilt:I,s. 117

manevra yapacakları bölgeyi temizlemekle uğraşmışlar ve bu bölge için temiz raporu vermişlerdir.[319] Genelkurmay arşiv belgelerinde konu ile ilgili olarak, "14 Mart ile 18 Mart arasındaki dört gün boyunca gündüzleri Birleşik Filo'ya ait iki zırhlının Boğaz önüne gelerek, Ertuğrul ve Morto Limanı civarındaki piyade siperlerine aralıklı bir biçimde ateş açtığı, geceleri ise birkaç torpidobot refakatinde balıkçı gemilerinin mayın hatlarına yaklaşmak teşebbüsünde bulunduğu, ancak bataryalardan açılan ilk ateş üzerine hemen geri çekildikleri", bilgisi mevcuttur.[320]

Birleşik Filo'nun mayın tarama operasyonları beklenenden daha büyük güçlüklerle karşılaşmış ve istenilen başarı sağlanamamıştır. Birleşik Filo'nun mayın harekâtındaki başarısızlık nedenleri olarak; bataryaların ateş yağmuru, tarama gemilerinin sivil personelle donatılması, zaman zaman mayın infilakları, şiddetli rüzgâr, fırtınalar ve kuvvetli akıntılar gibi faktörleri sayabiliriz.[321]

İngiliz arşiv belgelerinde, "Mayın sahasının Türkler tarafından çok iyi savunulduğu, mayın gemilerinin bir dolu ışıldak ve bataryaların ateşi altında geçmek zorunda kaldıkları" bilgisine yer verilmiştir. [322] Yine Çanakkale Boğazı'ndaki mayın tehlikesinden dolayı Limni Adası'nın Mondros Körfezi'nde isimleri gibi farklı şalopa,[*] sahil kayıkları, küçük gezinti yatları ve römorkörlerden ve 300 gemicinin komutası altında bir filo hazırlandığı bilgisi mevcuttur. Fransız kaynaklarında bu durum şöyle izah edilmiştir: "Kahraman küçük tarakçılarımız, kendilerini koruyan

[319] The National Archives, ADM I/116/ 3491, (The Dardanelles Naval Operations, Amiral Carden'in Amirallik Dairesi'ne gönderdiği 17 Mart tarihli mektubu)
[320] ATASE Arşivi, Klasör No:121, Dosya No: 572, Fihrist No: 02 (Yine aynı belgede 14 Mart'ta Karanlık Liman'da birkaç tahte'l bahr (denizaltı) görüldüğü yazılmaktadır.)
[321] Steel-Hart, a.g.e, s.15
[322] The National Archives, ADM I/116/ 3491, (Dardanelles Naval Operations, s.21)
[*] **Şalopa:** 15 ve 16. yüzyıllarda kullanılmış, iki direkli, küçük bir gemi türüdür.

savaş gemileri önünde oldukları hâlde ön dişlerini sökmüş olduğumuz ejderin dehşetli ağzına girdiler. En dışarıdaki mayın hattına yaklaşmış bulunan bu gemiler, bir Türk ışıldağının görüşü dahiline girerek, bataryalar tarafından şiddetli bir ateşe maruz kaldılar. Bu hadise, mayın tarama işinin ne kadar güç olacağını açık bir surette gösteriyordu." [323]

Amiral Carden mayın bölgesinin çok iyi savunulması dolayısıyla 13-14 Mart gecesi de Boğaz'daki mayın arama harekâtının başarısızlığa uğraması üzerine gece harekâtıyla bu alanın taranamayacağına kanaat getirmiştir. Amiral Carden 14 Mart'ta Deniz Bakanlığı'na sunduğu raporunda; "Gündüzleri tüm kuvvetiyle hareket ederek, mayınları taramaktan başka çıkar yol olmadığına işaretle, daha büyük bir mayın arama filosunun kendisine eşlik etmesini," talep etmiştir. [324]

Deniz Bakanlığı 15 Mart'ta bu öneriyi benimseyerek, zaman kaybedilmeden uygulanması amacıyla 30 kadar yeni ve hızlı mayın gemisinin İngiltere'den Mondros'a gönderilmesi talimatını vermiştir. Ayrıca, Fransızlarda bulunan 15 mil hızındaki mayın arama gemilerinin de Çanakkale'ye gönderilmesi öngörülmüştür. Bu gemilere ilave olarak Malta'daki torpidobotlarla, birkaç Fransız botu da Çanakkale Boğazı'na gönderilmiştir.

Bütün bu ilave tedbirler alınırken, 13 Mayıs başarısızlığı üzerine Amiral Carden stratejisini değiştirmiş, muharebe gemilerinin ağır topları ile Türk bataryalarının susturulmasının Boğazı'ndan temizlenmesinden sonra değil, önce

[323] Vedel,a.g.e., s.23
[324] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII.Cilt, s.172

yapılması gerektiğine karar vermiştir. Zaten Deniz Bakanı Churchill'in endişeli ve sabırsız telgraflarından da bunalmış olduğundan Amiral Carden, Churchill'e büyük taarruza muhtemel olarak 17 Mart'ta başlayacağını bildirmiştir. Bu karar üzerine "Bu iş Carden'e biraz fazla gelecekmiş gibi bir hissim var," diyen Amiral Fisher, Çanakkale'ye gidip kumandayı bizzat eline almayı teklif ettiyse de Churchill, Fisher'i bu fikrinden vazgeçirmiştir.[325] Bu suretle Londra'da Çanakkale Boğazı'nın can damarı olan Dar Geçit (Çanakkale-Kilitbahr)'teki Türk savunmasına 17 veya 18 Mart'ta yüklenilebileceği ve filonun geçişine uygun bir geçit açılabileceği beklentisi hâkim olmuştur. [326]

3.4. 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi Öncesi Londra'daki Faaliyetler

19 Şubat 1915'ten beri devam eden bombardımanlar ve faaliyetler, İtilâf Devletleri açısından hiç de iyi bir netice vermemiştir. Bu zamana kadar Birleşik Filo'ya ait gemiler kendilerini büyük tehlikeye sokmadan Boğaz'ın içindeki tabyaları dövmek ve onların toplarını tahrip etmekle uğraşmıştır. Ancak alınan sonuçlar o kadar önemsiz olmuştur ki, Londra'daki Savaş Konseyi bundan bir şey çıkmayacağını anlamış ve iyice sabırsızlanmaya başlamıştır. Bu durumda adım adım ileri harekâta devam edileceği yerde, daha fazla katı tedbirler alınması kararlaştırılarak ve bu konuda Amiral Carden'e baskı yapılarak, çok miktarda kayıp vermekten çekinmemesi de kendisine tavsiye edilmiştir. 3 Mart 1915 tarihinde Londra'daki Amirallik Dairesi'nden Amiral Carden'e gönderilen telgrafta konu hakkında; "Goeben (Yavuz), Breslau (Midilli) ve Türk Donanması'nın tahribi,

[325] Rhodes, a.g.e., s.73
[326] Nusret mayın gemisi tarafından oluşturulan 11. mayın hattı, bir sonraki konu başlığında ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

mayınlardan temizlenerek açılacak koridordan Boğaziçi'ndeki kalelere taarruzda bulunulması, Haliç'teki Tersane'nin, Tophane ve Zeytin Burnu'ndaki fişek fabrikasının tahribi yahut işgali, Gelibolu Yarımadası ile İstanbul arasıdaki irtibatı sağlayan bütün kabloların kesilmesi vb. gibi," daha önce verilen emirler yinelenmiştir.[327]

Boğaz'ın geçilmesi için Amiral Carden'in planında daha önce görülen bir aylık sürenin 19 Şubat'tan bu yana üç haftası geçtiği hâlde planın ikinci evresi bile henüz gerçekleştirilememiştir. Yapılan atışların kontrolünde karşılaşılan büyük güçlüklerden başka, tabyalara uzak mesafeden yöneltilen ateşlerin etkili olmadığı gerçeği de ortaya çıkmıştır. Bu nedenle tabyaları susturabilmek için gemilerin yakın mesafeye dek sokulmaları gerekmiş, ancak mayın bölgesi buna olanak tanımamıştır. Uzak mesafelerden ateş edebilen ağır topların ise aşınma ve boş yere cephane harcanmasına neden olmaktan öte bir yararının olmadığı tespit edilmiştir. Amiral Carden en çok mayın hatlarının taranmasına önem vermiş, fakat bataryalar susturulmadan mayınların toplanması, mayınlar temizlenmeden de donanmaya ait sınırlı ve geçici atışlarla bataryaların susturulması mümkün olmamıştır.

Bu durumda Birleşik Filo'nun Mart ayı ortasına kadar olan faaliyetlerini kısaca özetleyecek olursak; 19, 25 ve 26 Şubat 1915 tarihlerinde gerçekleştirilen üç bombardımanla Boğaz girişindeki Seddülbahr, Ertuğrul ile Kumkale ve Orhaniye Tabyaları tahrip olmuştur. Bundan sonra Boğaz'ın iç istihkâmlarıyla mücadele ve mayın tarlasının tahribi için 26 Şubat-17 Mart 1915 tarihleri arasında çalışılmıştır.

[327] The National Archives, ADM I/116/ 3491, (Dardanelles Naval Operations, s.21)

Boğaz dış savunma tertibatının tahribi tamamlanmış olmakla beraber, ara savunma tertibatının tahribinden ve mayın tarlasının temizlenmesinden ibaret olan ikinci safha başarıyla sonuçlanmamıştır.[328] İtilâf Kuvvetleri, Akyar tepeleri-Soğanlıdere hattına kadar Boğaz dahilini taramışlar ve bir mayın hattını kısmen sökmüşler, fakat diğer hatlara hiçbir zarar verememişlerdir. 4 Mart'ta Seddülbahr ve Kumkale Tabyaları tahrip olduğundan karaya tahrip birlikleri çıkarılmıştır. 5,7 ve 8 Mart 1915 tarihlerinde Queen Elizabeth başta olmak üzere Birleşik Filo'ya ait zırhlıların Boğaz girişinden Merkez Tabyaları'na karşı yaptıkları taarruzların da hiçbir tesir yapamadıkları görülmüştür.[329]

Uygulanan harekâttan olumlu bir sonuç elde edemeyen Amiral Carden, Deniz Bakanlığı'na 9 Mart'ta gönderdiği raporda; "Yeterli kara ordusu ve uçaklara gereksinim duyduğunu, Boğaz'ın iki kıyısındaki gizli top ve obüslerin yerleri saptanmadıkça, Boğaz'a giren tüm gemilerin tehlikeyle karşı karşıya kalmakta olduklarına, her geçen gün isabet oranlarının artığına işaretle, bu sakıncanın giderilmesine dek taarruzun ertelenmesini" teklif etmiştir.[330]

Konu ile ilgili olarak birçok İngiliz kaynağı ve arşiv belgesi incelendiğinde; Amiral Carden'in kara birliklerinin derhal yardımı gerektiğinin farkında olduğu, ancak bir taraftan ordu hiç hazır değilken, diğer taraftan Deniz Bakanı Churchill, deniz taarruzunun mümkün olduğu kadar çabuk yapılmasını emrettiğinden konu

[328] Aspinall-Oglander, a.g.e.Cilt:I, s.110
[329] The National Archives, ADM I/116/ 3491, (The Dardanelles Naval Operations, Amiral Carden'in Amirallik Dairesi'ne gönderdiği 17 Mart tarihli raporu)
[330] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., V.Cilt, s.158

hakkında çekimser kalmayı tercih ettiği değerlendirilmektedir.

Mayın gemilerinin yinelenen başarısız faaliyetleri ve 10 Mart tarihli Savaş Konseyi'nin toplantısında alınan "Birleşik Filo Boğaz'a yalnız kendi gücüyle saldıracak, yarımadaya asker çıkartılmayacaktır" kararından sonra artık iyice sabırsızlanan Deniz Bakanı Churchill ise 11 Mart'ta Amiral Carden'e biraz daha enerjik hareket etmesi gerektiğini bildiren şu telgrafı göndermiştir:[331]

"Size verilen ilk talimat sakınma ve ölçülü hareket etmeniz idi. Hiç kayıp vermeden ilerlemedeki sabır ve maharetinizi takdir ediyoruz, ancak elde edilecek başarı eğer başka türlü sağlanılamayacaksa gemi ve insan kayıpları göze alınabilir. Çanakkale Boğazı'nın geçilmesi savaşın sonucu üzerine kesin etkiler yapabilir. Uygun hava şartları seçilerek Nara Tabyaları'nı, elde mevcut ve bu hedef üzerine ateşlerini yakın mesafeden tevcih edebilecek büyük toplarla tahrip etme zamanının geldiğini ve bunun gerekli olduğunu düşünüyoruz. Topçu ateşinin desteği altında, karaya çıkarılacak bölükler siperlerdeki Türk toplarını tahrip edecekler ve mayın tarlaları mümkün olduğu kadar temizlenecektir. Bu harekâtı Nara Tabyaları tahrip edilinceye ve Boğaz mayınlardan temizleninceye kadar tekrarlayacaksınız. Sizi baskı altına almak veya zorlamak isteğinde değiliz. Fakat harekâtınızın bir noktasında karar almak için enerjik hareket etmeniz gerekeceği düşüncesindeyiz ve sizin bu zamanın geldiği inancında olup olmadığınızı öğrenmek istiyoruz. "

Buna göre 11 Mart'ta Amiral Carden'in yetkisi artırılmıştır. Artık 10 Mart'tan

[331] Bayur, a.g.e, Cilt:II, Kısım:III, s. 68; Thomazi, a.g.e., s.33

sonra Birleşik Filo'nun Boğaz'a yalnız kendi gücüyle saldırması kararı kesinleştiğinden çekingen ve önlemli harekât koşullarını bırakarak, Boğaz'ı zorlayabileceği, personel ve gemi kaybını göze alabileceği kendisine bildirilmiştir.[332] Durum böyle iken Londra'daki Savaş Konseyi'nin 10 Mart'taki toplantısında Lord Kitchener, General Birdwod'un da Çanakkale'de görevlendirilmesi üzerine 29. Tümen'in yola çıkması için gerekli emirleri vereceğini beyan etmiştir. Aynı toplantıda deniz harekâtının başarıya ulaşması durumunda İstanbul'a karşı yapılacak olan harekât için İtilâf Kuvvetleri'nin 130.000 (İngiliz Bahriye Tümeni, Avustralya birlikleri, 29. İngiliz Piyade Tümeni, Fransız Tümeni, Rus Kolordusu) kişi kadar olacağı ve Türklerin, bu kuvvete karşı Çanakkale Bölgesi'nde 60.000, İstanbul dolaylarında 120.000 olmak üzere toplam 180.000 kişilik bir kuvvet toplayabilecekleri hesaplanmıştır. Deniz Bakanı Churchill ise gereklilik hâlinde kara birliğinin yardımına başvurulacağını, ancak donanmanın ordudan yardım görmeden Boğaz'dan geçebileceğine hâlâ inandığını Savaş Konseyi'ne bildirmiştir.[333]

Lord Kitchener, ertesi gün yani 12 Mart'ta General Sir Ian Hamilton'un Akdeniz Sefer Kuvvetleri Başkomutanlığı'na tayin edilmiş olduğunu ve Tuğgeneral W.P.Braitwaite'in de Hamilton'a kurmay başkanı olarak atandığını ilan etmiştir.[334] 29. İngiliz Tümen'in, Doğu Akdeniz'de görev yapmak üzere kısa

[332] Corbett, a.g.e, Cilt:II, s.334
[333] The National Archives, CAB 22/1, (Secretary's Notes of a Meeting of War Council Held at March 10,1915)
[334] Lord Kitchener'in İngiliz Denizaşırı Görev Kuvveti'ne komutan olarak 11 Mart'ta atadığı General Ian Hamilton, 13 Mart'ta 13 subayı ile Londra'dan Marsilya'ya hareket etmiş, 17 Mart'ta Limni Adası'nın Mondros Limanı'na ulaşmıştır. General Amadé de, son Fransız kıtalarıyla aynı gün oraya ulaşmıştır. Bu iki general henüz hiçbir harekât planını incelememiş ve donanmaya bu girişimlerinde nasıl yardım edeceklerini görüşmemişlerdir, (Thomazi , a.g.e, s.34).

zamanda gemilere bindirilmeye hazırlanması için de emirler verilmiştir.[335] Akdeniz Sefer Kuvveti Başkomutanlığı'na getirilen General Hamilton'a 13 Mart 1915 tarihinde Lord Kitchener tarafından verilen talimat kısaca şu maddeleri içermiştir:[336]

"1. Filo Çanakkale Boğazı'ndan zorla geçiş hareketi yapacaktır. Filo'nun bütün çalışmalarına rağmen yarma harekâtı gerçekleştirmediği takdirde Kara Kuvvetleri ile büyük oranda kara harekâtına geçilecektir.

2. Ancak bu harekât için ayrılan bütün Kara Kuvveti toplandıktan sonra Gelibolu Yarımadası'na karşı kesin olarak saldırıya geçilecektir ki, bu sayede bütün ağırlık merkezi etkilenmiş olsun.

3. Çanakkale Boğazı'nın donanma ile zorlanması tasarlanmış olduğundan, bundan caymak veya geri dönmek hiç kimsenin aklına gelmemelidir. Bütün kapasitesiyle tamamen metotlu bir şekilde deniz ve kara başkomutanlıkları arasında iş birliği gerekmektedir. En çok dikkat edilecek nokta, ters bir hareketin stratejik ve politik başarıları bozacağı olmalı ve bu ihtimal hiçbir zaman unutulmamalıdır.

4. Bazı bölgelerde mevcut ve donanmayı rahatsız eden Türk toplarını susturmak veya tabyaları tamamen yok etmek için küçük birliklerin kullanılması uygundur. Yalnız böyle küçük operasyonların yapılmasında gerektiği kadar kuvvet

[335] Oglander, a.g.e, Cilt:I,s.118
[336] Ian Hamilton, **Gallipoli Diary**, II Cilt, London, 1940, Edward Arnold; (**Gelibolu Günlüğü**, Çev: Osman Öndeş, İstanbul, 1972, Hürriyet Yayınları), s. 56

kullanılmalı ve hiçbir zaman bu birlikler, işgal edilmiş olan yarımadadaki yerleri bundan sonra da elde tutmaya çalışmamalıdır."

Savaş Bakanı Kitchener, General Hamilton'a görevi hakkında son olarak şu sözleri sarf etmiştir:

"Donanma, Çanakkale Boğazı'nı aşar ve siz başarıya ulaşırsanız, bu bir muharebenin zaferi değil, bir harbin galibiyeti olacaktır."

Özetle Lord Kitchener, General Hamilton'un birliklerinin Çanakkale'de kullanılmasına hiç lüzum kalmayacağını ümit ettiğini, fakat bu kuvvetlerin karaya çıkarılması mecburiyeti doğarsa da her ne pahasına olursa olsun, bu teşebbüsü bir neticeye ulaştırmaları gerektiğini vurgulamıştır. Akdeniz Sefer Kuvveti'nin 18 Mart 1915 günü 29. İngiliz Tümeni dışında hazır olan birlikleri, genellikle Boğaz dolaylarındaki adalarda ve gemilerde bekletilmişlerdir. Şunu da belirtmek gerekir ki, bu kuvvetler yarımadaya herhangi bir çıkarma gerçekleştirmek için değil, daha ziyade Birleşik Filo'nun Boğaz'ı geçmeyi başarması hâlinde onu izlemeleri ihtimali üzerine Boğaz yakınlarında bekletilmişlerdir.

Bu esnada Deniz Bakanı Churchill'in Amiral Carden'e biraz daha enerjik hareket etmesi gerektiğini bildiren 11 Mart tarihli telgrafı ve 13 Mart gecesi mayın gemilerinin son başarısızlığı üzerine Amiral Carden stratejisini değiştirmiş, muharebe gemilerinin ağır topları ile Türk bataryalarının susturulmasının Boğaz'ın temizlenmesinden sonra değil, önce yapılması gerektiğine karar vermiştir. Artık

donanmanın yalnız başına hareket edeceği de kesinleştiğinden dolayı 15 Mart'ta Amiral Carden her şeyin hazır olduğunu ve havanın da müsait olduğu takdirde 18 Mart'tan itibaren taarruz edilebileceğini bildirmiştir.[337] Ancak, Amiral Carden'in 1915 Şubat ayı sonundan Mart ayı ortalarına dek Boğaz içinde gece ve gündüz sürdürdüğü operasyonlar başarıya ulaşmamıştır. Deniz uçaklarından faydalanılmamış, mayın tarlaları temizlenmemiştir. İşte gerek bu başarısızlıkların yarattığı hayal kırıklığı, gerekse gelecekte de karşılaşılabilecek güçlükler, Amiral Carden'i ümitsizliğe düşürmüş ve bu durumda sağlığını olumsuz yönde etkilemiştir. Amiral Carden bu tarihten bir gün önce 16 Mart'ta sağlık durumunun kendisini komutanlıktan çekilmek zorunda bıraktığını telgrafla bildirmiştir. Bu durum üzerine Boğaz'dan geçişin başlamasına sadece 48 saat kalmışken, mecburen ve savaşın en kritik anında Amiral Carden görevden alınmıştır. 17 Mart'ta Deniz Bakanı Churchill, Koramiral Amiral de Robeck'e aşağıdaki mesajı göndermiştir:[338]

"Birinci Lord'tan-Kişiye özel ve gizlidir:

Büyük bir güvenle Akdeniz Filo Komutanlığı'nı size veriyorum. Evvelce hazırlanmış harekât planının derhal uygulanması konusunda hiçbir etki altında kalmadan karar vermenizi istiyorum. Kararınız olumlu ise hiç zaman geçirmeden uygulayınız, olumsuz ise nedenlerini bildiriniz."

Amiral de Robeck bu telgrafa verdiği yanıtta; "Harekâtın uygulanabilir olduğunu, görevi kıvançla kabul ettiğini ve hava koşulları elverişli olursa 18 Mart'ta

[337] Lorey, a.g.e, Cilt:II, s. 68
[338] Günesen, a.g.e, s.49

taarruza geçeceğini" bildirmiştir. Boğaz'ın yalnız denizden yapılacak bir taarruzla geçilebileceği kanısında olan Amiral de Robeck, 17 Mart'ta Müttefik Deniz Kuvvetleri Başkomutanlığı'na atanmış ve yeni Müttefik Filo Komutanı 17 Mart'ta Queen Elizabeth zırhlısında bir toplantı düzenlemiştir.[339] Kurmay Başkanı Komodor Roger Keyes, Tuğamiral R.E.Wemyss, Fransız Filosu Komutanı Amiral Quepratte, Akdeniz Sefer Kuvveti Başkomutanı General Sir Ian Hamilton, Fransız Doğu Sefer Kuvveti Komutanı General D'Amadé'nin katılmış olduğu bu toplantıda 18 Mart 1915'te yapılması öngörülen taarruzun nasıl bir plana dayandırılacağı konusu görüşülmüştür. Ancak söz konusu toplantıda müşterek bir harekât konusunda bir karara varılamamış, Kara Kuvvetleri'nin kullanılması biçiminin tayini için 18 Mart'ta yapılması planlanan denizden taarruzun sonucunun beklenilmesine karar verilmiştir. Hava uygun olduğu takdirde ertesi günü saldırıya geçilebileceği kararlaştırılmış ve yapılacak taarruzun harekât planı nihai hâle getirilmiştir.[340]

Aynı gün gemilere 18 Mart taarruzu için harekât emirleri dağıtılmıştır.[341] Yine 17 Mart günü Amiral de Robeck Londra'daki Birinci Deniz Lordu'na gönderdiği bir telgrafla, "Başarının Dar Geçit (Çanakkale-Kilitbahr)'teki mayınlı sahanın temizlenmesine bağlı olduğunu, bu yapıldığı takdirde mayın arama faaliyeti devam ederken tabyaların susturulmuş olacağını, 17 Mart günü sancak gemisinde General Hamilton, D'Amadé ve Amiral Weymss ile çok verimli bir görüşmede bulunduklarını" bildirmiştir.[342] 18 Mart 1915 tarihi itibariyle planın üçüncü safhası olan "Merkez tahkimâtının yok edilmesi" ve dördüncü safhası olan "Kalan

[339] Oglander, a.g.e., Cilt:I, s.125
[340] Corbett, a.g.e, Cilt:II, s.364-365
[341] Lorey,a.g.e, Cilt:II, s.71
[342] The National Archives, ADM I/116/3491, (A Telegram from Vice-Admiral, Eastern Mediterranean to Admiralty, March 18,1915-No 104-105)

mayınların temizlenmesi, Boğaz dar yerinin işgal edilerek, donanmanın Marmara'ya girmesi" safhasının birlikte uygulanması, bir günde bitirilmezse en çok iki günde Birleşik Filo'nun, Boğaz'ı yarıp geçmesi karara bağlanmıştır. [343] Genelkurmay arşivinde mevcut Roma Askerî Ataşeliği'nden Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na 17 Mart 1915 tarihli gönderilen bir telgraftan, 17 Mart toplantısının içeriği hakkında bilgi verildiği ve Birleşik Filo'nun 18 Mart itibariyle Boğaz'a taarruzda bulunabileceğinin bildirildiği ve dolayısıyla Türk tarafının durumdan haberdar edildiği, anlaşılmaktadır.[344]

3.5. Nusret Mayın Gemisi'nin Erenköy Koyu Önünde Kurduğu Engel

Birleşik Filo'nun 3 Kasım 1914 tarihinde Boğaz'daki tabyaları bombalamaya başlaması ile birlikte Mart ayına kadar geçen süre içerisinde dünyanın en büyük donanması Boğaz önünde toplanmış, keşif uçuşlarıyla mayın alanlarını belirlemeye çalışmış, mayın arama ve tarama gemileri, Boğaz'ın içlerine kadar girip mayınları temizleme çalışmalarını yürütmüşlerdir. Uzun süreli bu temizlik çalışmalarının ardından Birleşik Filo'nun Boğaz'ı geçme girişiminde bulunacağına kesin gözüyle bakılmıştır. Bunun üzerine Müstahkem Mevkii Komutanlığı, 2 Mart 1915 günü İstanbul'daki Bahriye Nezareti depolarından çıkarılan ve Selanik vapuru ile İstanbul'dan getirtilmiş olan mayınları Karanlık Liman'a dökme kararı almıştır. Bu iş için Almanya'da özel olarak mayın dökme işi için inşa edilmiş olan Nusret mayın gemisi görevlendirilmiştir. Nusret mayın gemisi, Çanakkale Boğazı'na 3 Eylül 1914'te intikal etmiş, 18 Mart 1915 tarihine kadar Boğaz'da oluşturulan toplam 11

[343] Artuç, a.g.e., s.76
[344] ATASE Arşivi, Klasör No:495, Dosya No: 595, Fihrist No: 40

mayın hattının 3 tanesini döşemiştir.

6 Mart 1915'te Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanı Cevat Paşa tarafından Müstahkem Mevkii Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi (Akpınar) Bey'e 26 adet karbonit Alman mayını ile Erenköy Koyu'nda yeni bir mayın hattının kurulması emri verilmiştir. Müstahkem Mevkii Komutanlığı tarafından hazırlanan savunma planına göre; Birleşik Filo gemilerinin harp sahasını geçici olarak terk etmek gibi ihtiyaç duyacakları bir manevra durumunu, diğer gemilerin savaşma kabiliyetlerini aksatmadan en kısa yoldan ve emniyetle Kumkale-Kepez arasında orta bölgede yani Erenköy Koyu açıklarında yapacakları değerlendirilmiştir. Bu kararın verilmesinde Birleşik Filo'nun Boğaz içinde yaptığı tarama faaliyetleri esnasında Erenköy Koyu'nu sık sık kullanması da etken olmuştur.

Bu suretle 11. mayın hattına döşenen 26 adet karbonit mayın, Nusret mayın gemisi tarafından 8 Mart 1915 tarihinde donanmanın taarruzundan on gün önce Birleşik Filo'nun mayınları temizledikleri alana diğer hatlardan ayrı olarak, Boğaz'ın farklı bir yerine farklı bir şekilde yerleştirilmiştir.

Boğaz'ı enlemesine kesen mayın hatlarının ilerisine enlemesine değil diklemesine olarak dökülecek olan bu 26 mayın Nusret mayın gemisinin güvertesine yerleştirilmiştir. Kıdemli Yüzbaşı Tophaneli İsmail Hakkı Bey[*] komutasındaki

[*]Birinci Sınıf (Kıdemli) Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi, 1877 yılında İstanbul/Tophane'de dünyaya gelmiştir. Babasının adı İbrahim Efendi'dir. İstanbul Rüştiyesi (Orta Okulu)'ni bitirdikten sonra Mekteb-i Fünûn-ı Bahriyye-i Şâhâne (Deniz Lisesi Komutanlığı)'ye girmiştir. 13 Mart 1895 tarihinde Harbiye Sınıfı'na geçmiş ve müteakiben 29 Haziran 1897 tarihinde teğmen rütbesiyle mezun olarak mühendis (asteğmen) sıfatıyla Mansure Korveti'ne atanmıştır. Teğmen Hakkı Efendi, 7 Mayıs 1899'da Üsteğmen rütbesine, 23

Nusret mayın gemisi, 8 Mart sabahı saat 05.00'da Nara'dan hareketle seyre başlamıştır.[345] Mayın hatlarını başarıyla geçen gemi, dumansız bir seyirle saat 07.00'a doğru Erenköy Bölgesi'ndeki Karanlık Liman'a ulaşmıştır. Saat 07.10'da geri dönüşe geçilirken, her biri 80 kilo şarjlı 26 mayın, poyraz-lodos istikâmetinde, yüzer metre aralık ve 4-5 metre derinlikte döşenmiş ve böylece Boğaz'da 11. mayın hattının tesisi tamamlanmıştır. Bu hat diğerleri gibi Boğaz'ın orta hattına dikey değil, paralel olarak ve özellikle de Birleşik Filo gemilerinin manevra alanı üzerine kurulmuştur. Bu döküm işinde Müstahkem Mevkii Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi (Akpınar) Bey, gemi komutanı ile beraber bulunmuş ve ona yardım etmiştir. Bu bölgede karakol görevi yapmakta olan Birleşik Filo'ya ait mayın arama gemileri sabaha karşı geri çekildiklerinden, bu harekât sırasında hiçbir Birleşik Filo gemisine rastlanılmamış, saat 08.00'da Nusret mayın gemisi, Çanakkale önüne demirlemiştir.[346] İngiliz belgelerinde Nusret'in mayınları döktüğü 7-8 Mart gecesi ve sabahı Birleşik Filo'nun faaliyeti şöyle verilmiştir. "7-8 Mart gecesi muhripler, Kepez'de ışıldaklara taarruzda bulundu, geçici olarak ışıldaklar söndü, fakat sonra yeniden yandılar. Bataryaların ateşi sonucu mayın sahasındaki çalışma yine sonuçsuz kaldı. 8 Mart sabahı hava çok sisli olduğundan deniz uçakları keşifte

---

Temmuz 1908'de Yüzbaşı rütbesine, 1914'te Birinci Sınıf (Kıdemli) Yüzbaşı rütbesine yükseltilmiştir. 29 Ekim 1914 tarihinde ise Nusret mayın gemisine komutan olarak atanmıştır. Kıdemli Yüzbaşı Hakkı Efendi, 23 Ağustos 1915 tarihinde, Nusret mayın gemisi komutanlığı görevini Kıdemli Yüzbaşı Beylerbeyli Mahmud Şevket Efendi'ye devretmiş ve bu tarih itibari ile geçici olarak Merkez'e alınmıştır. Kıdemli Yüzbaşı Hakkı Efendi'nin 14 Eylül 1915 tarihinde eceliyle vefat ettiği, 23 Eylül 1915 tarihli Donanma Emirnamesi'nde yayınlanan Bahriye Nezareti İkinci Dairesi'nin tamiminde duyurulmuştur (İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı Tarihi Deniz Arşivi Subay Künye Defteri).

[345] Bu görev esnasında gemide görevli bulunan personelin isimleri ve rütbeleri şöyledir: Gemi Komutanı Kıdemli Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, İkinci Komutan Yüzbaşı Hüseyin Bey, Çarkçıbaşı Yüzbaşı Ali Bey, Çarkçı Yüzbaşı Ahmet Bey, Çarkçı Yüzbaşı Hasan Bey, Elektrik Subayı Teğmen Hasan Bey, Teğmen Abdullah Bey, Topçu Subayı Teğmen Kadir Bey ve 54 er. Bu personelin yanı sıra Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey, Nusret'in görevini başarı ile tamamlamasında önemli rol oynamıştır (Murad Hatip, **Bahriye Şehri Kala-ı Sultaniyye (Çanakkale),** Ankara, 2009, Ankara Deniz İkmal Grup K.lığı Basımevi, s.101).

[346] Artuç, a.g.e., s.94

bulunamadı.” [347]

Kıdemli Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey komutasındaki Nusret mayın gemisinin 8 Mart 1915 tarihinde Çanakkale’ye Birleşik Filo’nun taarruzundan on gün önce döktüğü mayınların dökülüş tarihi üzerinde yerli ve yabancı kaynaklarda farklı görüşler mevcuttur. Bazı yazar ve tarihçilere göre Nusret gemisi bu mayınları 17/18 Mart gecesi dökmüştür. Bu kaynaklardan birisi Yusuf Hikmet Bayur’un “Türk İnkılâbı Tarihi” adlı eseridir. Bu konuda; “18 Mart’tan önceki gün donanmaların taranmış sandıkları Karanlık Liman’ın Güney kısmına, Erenköy açıklarında doğuya doğru Nusret adındaki mayın gemisi geceleyin Ruslarca Karadeniz kıyılarımıza dökülüp tarafımızdan toplanmış olan mayınlardan 26 tane döker,” ifadesi kullanılmıştır.[348]

Yine Deniz Yüzbaşısı Vehbi Ziya Dümer, Nusret mayın gemisinin bahse konu mayınları 17 Mart’ta Boğaz Komutanlığı’ndan aldığı emir üzerine 18 Mart 1915 sabahı erken saatlerde döktüğünü yazmıştır. [349] Fransız Yazar Thomazi de mayınların 17 Mart akşamı döküldüğünü şu sözleri ile ifade etmiştir:[350] “Mayınlara gelince mayın tarama gemileri, zırhlıların hareket edecekleri bölgeyi temizlediklerini düşünüyorlardı. Onlar taranmış alanda hiçbir mayın göremediler. 16-17 Mart gecesinde o bölgede birçok mayın patlatılınca, daha başka mayınların da olabileceği hususunda hiç kuşkulanılmadı. Fakat 17 Mart akşamı Türkler ellerinde kalan son 50 kadar mayını Erenköy Koyu’na yani 6 ve 7 Mart’ta bombalanan kıyıya

[347] The National Archives, ADM I/116/ 3491, (The Dardanelles Naval Operations, Amiral Carden’in Amirallik Dairesi’ne gönderdiği 17 Mart tarihli raporu)
[348] Bayur, a.g.e., Cilt:II, Kısım III, s.69
[349] Dümer, a.g.m., “Çanakkale Savaşı’nda Türk Bahriyesi”, s. 330-331
[350] Thomazi, a.g.e., s.36

paralel olarak döşediler. Birleşik Filo'dan hiç kimse bunun farkına varmadı."

Resmî belgelere göre bu mayınlar, 17-18 Mart 1915 gecesi değil, 8 Mart 1915 sabahı dökülmüşlerdir. Dökülen mayın sayısı, birçok kaynağa göre 20 ile 50 arasında değişmektedir. Resmî belgelere ve dönemin Çanakkale Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Akpınar'ın notlarına göre Erenköy Koyu'na, kıyıya paralel olarak dökülmüş bulunan mayınların sayısı 26'dır. Yine bu bilgileri, Hacıpaşa Çiftliği'ndeki Bahr-i Sefid (Akdeniz) Boğazı Mevkii Müstahkem Komutanlığı Karargâhı'nda tutulmuş olan Harp Ceride'si kayıtları şöyle doğrulamaktadır:[351]

"Saat beş, hava sisli ve karanlık. Boğaz yağmurlu. Torpil gemisi Nusret Karanlık Liman'a geçip, yüz metre fasıla (aralık) ile bilâ havas (olaysız) yirmi altı torpil (mayın) döktü. Saat 07.30'da arkasında torpil motoru olduğu hâlde Nusret, Kepez Burnu'ndan avdet ediyor (dönüyor). Sabah hava açıldı. Yağmur kesildi. Güneş çıktı. Medhal hattında aralıklarla dört torpidonun tarassutta bulunduğu görüldü. Başka sefâin yoktu. 23 Şubat 331 (8 Mart 1915). "

Mayınları dökülüş tarihi yine bu mayın dökme işlemini başarıyla gerçekleştiren Çanakkale Mayın Grup Komutanı Kıdemli Yüzbaşı Nazmi Bey'in orijinali Çanakkale Deniz Müzesi'nde "Nazmi Bey ve Nusret Odası'nda" sergilenen "Çanakkale Deniz Savaşları" adlı dört defterden oluşan kendi el yazması hatıratında şu şekilde yazılmıştır: [352]

[351] ATASE Arşivi, Klasör No:121, Dosya No: 572, Fihrist No: 1-46
[352] Çanakkale Deniz Savaşları Günlüğü, a.g.e, s.44

"23 Şubat 1331 Pazartesi (8 Mart 1915)

Alınan emir üzerine öğleden önce saat 5.30'da Nusret vapuru ile akıntı üzerinde ve Paleo Kastro'dan başlayarak, Erenköy hizasında bitmek üzere 26 karbonit mayın ile bir hat oluşturulmuş ve yerleştirilmiştir. Düşman görmemiştir. Mayınların aralıkları 100-150 metre, su yüzeyinden derinlikleri 4.5 metredir. Düşman, istihkâmları hafif şekilde bombardıman etmiştir."

Bu belgelerden de anlaşılacağı üzere çalışmamızda söz konusu 26 mayının 8 Mart 1915 sabahı döküldüğü kesin olarak tespit edilmiştir. Mayınlar ile Boğaz'ın en dar geçidi tamamen kapatılmıştır. Mayın hatları birbirine paralel olarak dökülmüş olup, ikinci hatta bulunan mayınlar, birinci hattaki mayınların aralarındaki boşluklara denk gelecek şekilde yerleştirilmişlerdir. Söz konusu mayınlar topçu desteği ile birlikte, 18 Mart Çanakkale Boğazı Muharebesi'nde hayati bir rol oynamış, Birleşik Filo'ya ait üç büyük savaş gemisinin batmasına ve 18 Mart Çanakkale Boğaz Zaferi'nin kazanılmasına sebep olmuşlardır. Boğaz'ın iç tarafında (Kumkale-Kepez arasında) savaşı planlayan Müstahkem Mevkii Komutanlığı, Birleşik Filo'nun manevralarını çok iyi etüt ederek belirlemiş, mayınların sürpriz etkisini yaratabilmek için mayın hattının çok gizli dökülmesine azami ölçüde önem vermiştir. Emekli Deniz Albay Saim Besbelli 8 Mart 1915 sabahı erken saatlerde dökülen bu mayınların önemini şöyle vurgulamıştır:[353] "Düşmanlarımızın yenilgisi ile sonuçlanan Türk'ün kahramanlık ve fedakârlığını bir kere daha dünyaya ispat eden bu tarihi olaya burada değinmemiz, mayınlarımızın oynadığı büyük rol

[353] Besbelli, a.g.e., s.15

dolayısıyladır. Bu mayınlar, Nusret mayın gemisinin 8 Mart 1915 sabahı puslu ve yağışlı bir havada, düşman kontrolü altındaki Erenköy Koyu'na döktüğü hatta aittir. Birleşik Filo'nun üç zırhlısını kaybetmesi ve bir muharebe kruvazörünü ağır hasara uğratması, bu mayınların eseridir."

İngiliz resmî harp tarihinde Nusret mayın gemisinin dökmüş olduğu mayınlar hakkında şu değerlendirme yapılmıştır: "Çanakkale Boğazı girişinden itibaren dar kısmın 8.000 yarda (7200 metre) dahiline kadar bütün Boğaz dikkatle muayene edilmiş ve taranmış olduğundan Boğaz'ın temizlenmiş olduğuna inanılmıştı. Fakat, elim bir talihsizlik eseri olarak, yirmi mayından ibaret bir hat keşfedilmemişti. Bir Türk raporuna göre 7/8 Mart, yine diğer bir rapora nazaran 17/18 Mart gecesi dökülmüş olan bu hat, diğer hatlar gibi Boğaz'a aykırı olarak değil, Boğaz boyunca ve Kepez'deki ana mayın tarlasının tam önüne dökülmüştü. İşte böylece bu hat, muharebe gemilerinin daima manevra yaptıkları Erenköy Koyu'nun tam burnu istikâmetine çapraz olarak uzanıyordu. 18 Mart sabahı, saat 10.00'da Birleşik Donanma muharebeye başlamak üzere hareket ederken, o uğursuz mayın hattı, işte burada emniyet içinde yatıyordu." [354] Kısaca özetlenecek olursa, 18 Mart'ta Birleşik Filo'nun yapacağı büyük taarruz ile Çanakkale ve Kilitbahr Tabyaları ile mayın bölgesini savunan sabit ve seyyar bataryaları bir anda susturmak, mayınları tarayarak 800 metre genişliğinde serbest bir geçit açtıktan sonra Marmara'ya girmek amaçlanmıştır. 18 Mart deniz taarruzunda Boğaz'ın geçilmesi geniş ölçüde bir mayın arama-tarama harekâtına bağlı olmuştur. Bu sebeple Amiral Carden mayın hatlarının taranmasına çok önem vermiştir. Fakat bataryaların ateş yağmuru, sivil

[354] İngiliz kaynaklarının hemen hepsinde mayın sayısı "20" olarak geçmektedir. Ancak doğrusu "26" mayındır (Aspinall-Oglander, a.g.e., Cilt:I, s.127).

personelle donatılmış mayın tarama gemilerinin bu ateşe dayanamaması, zaman zaman mayın infilakları, şiddetli rüzgâr ve fırtınalar, kuvvetli akıntılar ve hava şartları, gece şartlarının getirdiği olumsuzluklar gibi faktörler, icra edilen arama-tarama harekâtının başarısız olmasında büyük rol oynamıştır.

Nusret mayın gemisinin döktüğü mayınların bulunamamasının nedenleri olarak; hava keşiflerinin kötü hava şartları sebebiyle etkin olmaması, mayın döküş harekâtının Boğaz'a dik yapılacağının beklentisi, Nusret gemisinin devamlı karakol yapılan bir bölgede mayın döküş harekâtı yapamayacağına dair kanaat ve eldeki son mayınların fırtınadan kopan veya taranan mayınların takviyesinde kullanılacağı gibi etkenleri sayabiliriz. 8 Mart 1915'e kadar Birleşik Filo tarafından Boğaz girişinde mayın tarama harekâtı yapılmıştır. Nusret gemisinin harekâtından sonra mayın tarama gemileri, Kepez bölgesi dahil Boğaz'ın orta bölgesini taramaya çalışmışlardır. Böylece Nusret gemisinin döktüğü mayınlar, temizlenmiş olduğu düşünülen bölgede kalmış ve nihayetinde 18 Mart deniz zaferi gerçekleşmiştir.

3.6. Birleşik Filo'nun 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi Harekât Planı

İtilâf Devletleri, 18 Mart 1915 harekâtı ile "Çanakkale ve Kilitbahr geçidindeki tabyaları ateş altında ezip tahrip etmek, Mesudiye hizasından Çimenlik hizasına kadar uzanan mayın tarlaları arasından 800 metre kadar genişlikte bir yol açmak, o yoldan ilerlemek, ilerledikçe tabyaları tahrip etmek, mayından temizlenmiş yolu uzatmak ve böylelikle birkaç günlük harekâttan sonra Marmara'ya ulaşmayı,"

hedeflemişlerdir. [355]

17/18 Mart 1915 gecesi saat 22.00'den itibaren saat 02.00'ye kadar üç muhrip ile yedi İngiliz ve Fransız mayın arama gemisi, Karanfil Burnu ile Akyarlar bölgesi arasında mayın arama ve tarama faaliyetine devam etmişlerdir. Bu faaliyetler sonucu, bölgede mayına rastlanmadığı ve bölgenin temiz olduğu rapor edilmiştir.[356] Yine 17 Mart günü Bozcaada yakınlarına demirleyen İngiliz Ark Royal uçak ana gemisinden kalkan Birleşik Filo'ya ait deniz uçaklarının Karanlık Liman üzerinde yaptıkları keşif uçuşları sonucunda bölgede yine hiçbir mayına rastlanmadığı, bölgenin tamamıyla temiz olduğu bildirilmiştir.[357] Bunun üzerine İngiliz Amiral de Robeck, her savaş gemisine yüzen mayın tehlikesine karşı önde bir karakol botu görevlendirilmesi şartıyla tüm deniz gücüyle Boğaz'ı zorlayarak İstanbul'a ulaşmaya karar vermiştir. Bu suretle, 18 Mart sabahı başlaması planlanan deniz harekâtı, Kepez yöresindeki mayın tarlalarını temizlemek için Boğaz'daki savunma tabyalarının susturulmasını, bu başarıldıktan sonra Birleşik Filo'nun Çanakkale Boğazı'nı geçip, Marmara Denizi'ne girene kadar diğer istihkâmları ateş altında tutma faaliyetini kapsamıştır. Türklerin savunmasının son zamanlarda oldukça güçlendiği düşüncesiyle Queen Elizabeth gibi menzil üstünlüğü olan gemilerle muharebenin başlaması ve bunların öncülüğünde diğer

[355] Bayur, a.g.e., Cilt:II, Kısım III, s.69

[356] Aslında 17 Mart günü Fransız Amiral Soğanlıdere'nin güneydoğusunda mayınlı alan olduğunu rapor etmiş, ancak bu sahaya gemiler, 600 metreden fazla yaklaşamamışlardır. Mosquito gemisi tarafından üç mayın patlatılmaya çalışılmış, ancak bu mayınlar patlamamıştır. Daha sonra bunların bölgenin savunmasında kullanılan boş mayınlar olduğu değerlendirilmiştir. 19 Mart 1915'te Amiral de Robeck tarafından İngiliz Amirallik Dairesi'ne yazılan bir telgrafla; "Deniz uçaklarının ve mayın arama gemilerinin harekâttan önce günlerce keşif yaptıkları, bölgede hiç mayın bulunmadığına ve temiz olduğuna dair rapor verdikleri, bunun üzerine harekâta başlandığı" bildirilmiştir, The National Archives, ADM I/116/3491, No:107 (From Rear Admiral, Mondros to Admirality, March 19,1915).

[357] The National Archives, ADM I/116/3491 (A Telegram from Admiral de Robeck to Admirality, No:107); Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., Cilt V., s.173; Kurtoğlu, a.g.e, s.118

gemilerin Boğaz'da istihkâmlara doğru yaklaşmaları öngörülmüştür.

Birleşik Filo'nun harekât planında Çanakkale ve Kilitbahr Tabyaları ile mayın bölgesini savunan bataryalar ve gezici bataryaların hep birden susturulması esas alındığından Birleşik Filo üç deniz tümeni (filotilla) hâlinde teşkilatlandırılmıştır:[358]

a. Birinci Tümen: Tuğamiral de Robeck komutasında Queen Elizabeth, Inflexible, Agamemnon ve Lord Nelson zırhlıları.

b. İkinci Tümen: Albay Hayes-Sadler komutasında olan Océan, Irresistible, Albion, Vengeance, Swiftsure, Majestic, Canopus, Cornwallis zırhlıları.

c. Üçüncü Tümen: Fransız Amiral Guepratte komutasında Suffren, Bouvet, Gaulois, Charlemagne, Triumph ve Prince George zırhlıları.

Bu üç tümenin Çanakkale Boğazı'na taarruz harekâtı A ve B olmak üzere iki hat üzerinde düzenlenmiştir. A Hattı: Birinci Tümeni teşkil eden savaş gemilerini içermiştir. Bu gemiler, Çanakkale'den ortalama 14.000 yarda* (12.800 metre) mesafeden Merkez Tabyaları'nı ateş altına almak ve arkadan gelip ileriye geçecek diğer tümenlere destek sağlamak üzere görevlendirilmişlerdir. İkinci ve Üçüncü Tümen gemilerinden ve A Hattı'na göre daha eski gemilerden meydana gelen B Hattı'nda ise önce Fransız gemilerinden teşkil edilmiş Üçüncü Tümen, daha sonra İngiliz Albay Sadler komutasındaki İkinci Tümen tarafından Türk ana

[358] Kurtoğlu, a.g.e., s. 117; Artuç, a.g.e,, s.80

* **Yarda:** Doksan bir santimetreye denk gelen İngiliz uzunluk ölçü birimi.

istihkâmlarına yakın mesafeden taarruz edilmesi esas alınmıştır.

A Hattı'nın ateşiyle Merkez Tabyaları susturulduktan sonra verilecek işaret üzerine Üçüncü Tümen tarafından bombardımana başlanılması, mayın arama ve tarama faaliyetine devam edilmesi, bu sırada Birinci Tümen'in 10.900 metre mesafeye yaklaşarak Rumeli kıyısındaki Mecidiye Tabyası üzerine ateş etmesi öngörülmüştür. Bu tabyanın imha edilmesinin Birleşik Filo'nun Boğaz'dan Marmara'ya emniyetle geçişi için gerekli olduğuna inanılmıştır.

Merkez Tabyaları'nın susturulmasını müteakip yaklaşık dört saat sürecek olan bombardımandan sonra İkinci Tümenin, Üçüncü Tümen ile yer değiştirmesi öngörülmüştür.[359]

Bu değişimle beraber İngiliz mayın arama gemilerinin de Kepez Burnu'nu geçerek, Sarısığlar Koyu'na gelip, 800 metre genişliğinde mayınlardan temizlenmiş bir koridor açmaları ve bu koridordan gemilerin ilerleyerek ana istihkâmları; daha etkili bir mesafe ve açıdan atış yaparak tamamen imha etmeleri planlanmıştır. Her saat başı İngiliz Ark Royal uçak ana gemisinden bir uçağın kaldırılarak, tabyaların durumu hakkında istihbarat raporu vermesi de öngörülmüştür. 18 Mart günü Birleşik Filo, biri döneminin en modern ve en büyük bir muharebe gemisi ve biri de muharebe kruvazörü olmak üzere 14 İngiliz ve 4 Fransız zırhlısından teşkil edilmiştir. Bu savaş gemilerinin dışında 4 kruvazör (biri Rus Askold kruvazörü), 14 muhrip, 6 uçak taşıyan 1 İngiliz uçak ana gemisi (Ark Royal), 6 taşıt gemisi, 2

[359] Mirliva Sedat, a.g.e., s.175

hastane gemisi, 21 mayın tarama gemisi, birçok muhrip, torpidobot, 30'dan fazla bot ve çeşitli yardımcı gemi ile 5 İngiliz ve 2 Fransız denizaltı gemisinden oluşan toplam 100 parçalık bir donanma hazır bulunmuştur.[360]

3.7. 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi

18 Mart'tan önce devam eden birkaç günlük sessizlik, 18 Mart 1915 sabahı güneşli ve sakin bir günde saat 8.30'da yola çıkan Birleşik Filo'nun daha önceden kararlaştırılmış olan savaş düzeninde saat 10.00'da Çanakkale Boğazı önüne yaklaşması ile bozulmuştur. En önde Triumph, bunu takiben sıra ile Agamemnon, Lord Nelson, Queen Elizabeth, Inflexible, Prince George zırhlıları ve bu gemilerin arkasında beş torpidobot görünmüştür. Bir İngiliz kaynağında Birleşik Filo'nun o saatler itibariyle genel görünümü şu sözler ile ifade edilmiştir: "Bir kruvazörler ve muhripler armadasının kuşattığı tam 18 muharebe gemisi, pırıldayan suları ihtişamla yararak, Boğaz'a girdiler. Unutulmaz mağrur ve azametli bir manzaraydı bu ve görenler üzerinde muazzam bir tesir yaratıyordu. Bir İngiliz subay sonradan bu manzarayı şöyle anlatmıştır. Hiçbir beşerî kuvvet, böyle bir kuvvet tertibine karşı koyamaz gibi geliyordu."[361]

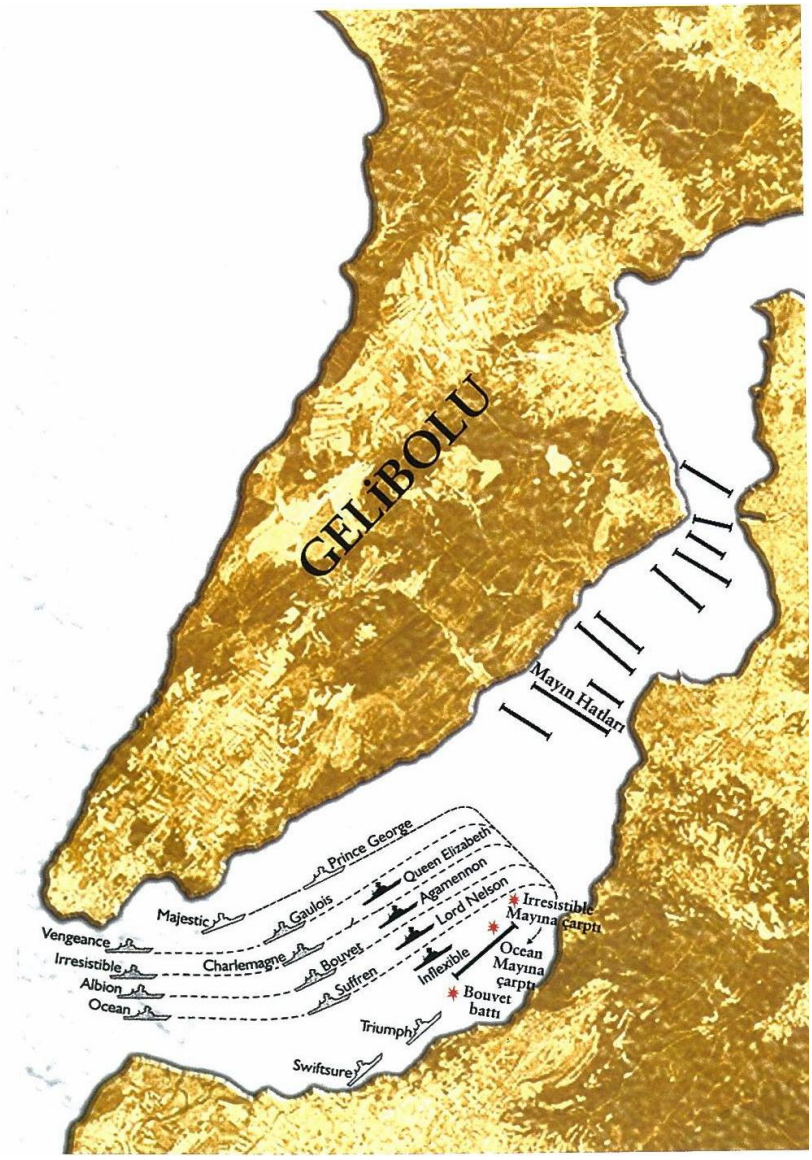
Türk tarafında ise sabah saat 08.00'de havalanan bir Alman uçağı, Bozcaada ve İmroz bölgelerinde keşifte bulunmuş, Boğaz girişine Birleşik Filo'ya ait birçok savaş gemisinin yaklaşmakta olduğunu haber vermiştir.[362] Limni, Gökçeada ve

[360] Artuç, a.g.e., s.81
[361] Robert Rhodes James, a.g.e, s.88-89
[362] Lorey, a.g.e, Cilt:II, s.74

Bozcaada'dan hareket eden gemilerin Boğaz açığında üç grup hâlinde savaş düzenini almaları bir saatten fazla sürmüş, saat 10.05'de mayın tarama gemilerini koruyan iki kruvazör eşliğinde ön saftaki donanma gemileri Boğaz'dan içeri girmeye başlamışlardır. [363] Kruvazörlerin hemen arkasından saat 10.30'da Agamemnon'un kılavuzluğunda Amiral de Robeck'in de içerisinde bulunduğu Queen Elizabeth ve diğer üç zırhlıdan oluşan Birinci Tümen gemileri Boğaz'dan girerek yerlerini almışlardır. Üçüncü Tümen'den Triumph ve Prince George da büyük zırhlıların iki kanadında ilerlemişlerdir. Bu gemilerden Triumph saat 11.15'te Türk orta bölge topçularına yani Anadolu yakasında Halileli sırtlarına ilk mermisini atmıştır.

Diğer gemiler ise saat 11.40'dan itibaren ağır topları ile 15.000 metre mesafeden iç tabyalara ateşe başlamışlardır. Queen Elizabeth zırhlısı "Anadolu Hamidiyesi-Çimenlik", Agamemnon zırhlısı "Rumeli Mecidiyesi", Lord Nelson zırhlısı "Namazgâh", Inflexible zırhlısı "Rumeli Hamidiyesi", Triumph "Dardanos ve Anadolu tarafındaki obüsler" ve Prince George ise "Tenker ve Baykuş (Mesudiye)" Tabyaları'nı hedef almıştır.[364]

[363] Artuç, a.g.e., s.82
[364] Kurtoğlu, a.g.e., s.119; Corbett, a.g.e., Cilt:II, s.360

18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi'nde Birleşik Filo'nun Durumu

A Hattı gemilerinin yaptığı atışlar, hedeflerine isabet etmiştir. İlk etapta şiddetli bombardıman sebebiyle tabyalardan bunlara tam bir karşılık verilememiş, sadece bir iki mermi atılabilmiştir. Ancak daha sonra mayın hatlarını koruyan bataryalarla, obüs bölgelerinden açılan ateşlerin etkinliği artarak şiddetlenmiştir. Sonuçta çok etkili olmasa da A Hattı'ndaki tüm gemiler, en az birkaç defa isabet almışlardır.

Saat 11.45'te Queen Elizabeth zırhlısının attığı mermilerden biri, Çanakkale şehrine düşerek yangın çıkarmıştır. Saat 12.00 itibariyle Müstahkem Mevkii'nin muhabere santralı tahrip edilmiştir. Bunun sonucu olarak Genel Karargâh ile istihkâmlar arasında irtibat kesilmiş, Amiral V. Usedom ve Müstahkem Mevkii Komutanı Albay Cevat (Orgeneral Çobanlı) tabyalarla muhabere edemeyecek hâle gelmiştir.[365] Kesilen haberleşme irtibatını ancak akşam üzeri yeniden sağlamak mümkün olmuştur. Yine saat 12.20'de Queen Elizabeth zırhlısının attığı diğer bir mermi Çimenlik'te bir cephaneliğe düşmüş, diğer bir mermi de Anadolu Hamidiye Kışlası'na isabet ederek, tahribâta sebep olmuştur.[366]

Mesafenin çok uzak olmasından dolayı saat 11.45'e kadar suskun kalan Türk bataryaları ve özellikle Dardanos Tabyası'nın 15 cm.lik topları derhal ateşe başlamışlardır. Bu bataryalar, uzaktan ateş açmakta olan Queen Elizabeth zırhlısına erişemedikleri için ateşlerini diğer gemiler üzerinde toplamışlardır.

Saat 12.00'yi birkaç dakika geçe gerçekleştirilen tahribâtı yeterli gördüğünden Amiral de Robeck, Fransız Amirali Guépratte'ya Üçüncü Tümeni teşkil eden dört Fransız zırhlısını ileriye yanaştırmasını emretmiştir. Gaulois ve Charlemagne soldan; Bouvet ve Suffren zırhlıları sağdan A Hattı'ndan İngiliz zırhlılarının yanından geçerek kaleleri daha kısa mesafeden dövmeye başlamışlardır. Bu esnada B Hattı Fransız gemileri merkez tahkimâtındaki Türk topçularının etki menziline girmiş, onlara 7-8 kilometre yaklaşmışlardır. Bu yakınlık en güneydeki Mesudiye ve

[365] Nutku, a.g.e., s.31
[366] Kurtoğlu, a.g.e.,s.119

Dardanos tahkimâtına göre 3-4 kilometreye kadar inmiştir.[367] Fransız gemilerinin bu hareketiyle, Türk ağır topçusu aniden ateşe başlamıştır. Artık savaşın en şiddetli anları yaşanmaya başlamıştır.

B Hattı muharebe gemileri tabyalarla muharebeye tutuştuktan kısa bir süre sonra Müttefikler açısından ilk aksilik belirmiştir. Saat 12.30'da Gaulois zırhlısı, Rumeli Mecidiyesi'nin yoğun top ateşi sonucu su kesiminin altında isabet alınca, bacası ve direkleri parçalanmış, savaş alanından çekilmek zorunda kalmıştır.[368] Bu esnada Fransız Amiral Guépratte, Dublin kruvazörünü yardım için çağırmıştır. Gaulois'in 400 kişilik mürettebâtı kruvazöre transfer edilmiş ve zırhlı bu durumda Bozcaada yakınlarındaki Tavşan Adası'nda baştan kara etmek (karaya oturtulmak) zorunda kalmıştır.[369] Fransız Suffren zırhlısına da 14 dakika içerisinde 14 mermi isabet etmiş, gemide yangın çıkmıştır.

Daha sonra saat 13.15'te Türk topçu bataryalarının ateşi ile Inflexible zırhlısı iki isabet almış, pruva (ön direk) çanaklığı harap olmuş, 3 kişi ölmüş, 5 kişi yaralanmıştır. Gemi, atış kontrol merkezindeki hasarı tamir için savaştan çekilmek zorunda kalmıştır.[370] Ancak saat 14.30 itibariyle yerine dönmeyi başarmıştır.[371] Bu sırada Agamemnon, Lord Nelson, Albion ve Charlemagne gemileri de Türk topçu bataryalarının ateşi sonucu bir takım isabetler almıştır. İngiliz kaynaklarında Türk topçularının başarısı hakkında; "Türklerin küçük çaptaki topları gayet rahatsız edici

[367] Artuç, a.g.e., s. 83
[368] Robert Rodes James, a.g.e., s.89
[369] Carl Mühlman, a.g.e., s.64; Fransız Gaulois zırhlısı aldığı top yaraları yüzünden batmak üzere iken Tavşan Adası'nda karaya oturtulmuştur (Bayur, a.g.e.,Cilt:II, Kısım:III, s.71).
[370] Mirliva Sedat, a.g.e., s.175
[371] Robert Rhodes James, a.g.e, s.90

bir vaziyet aldılar. Bunlardan dört tane top Agamemnon'a karşı atış yaptı ve yarım saat içinde bu gemiye 12 mermi isabet ettirerek hayli hasara sebep oldu," gibi ifadelere yer verilmiştir.[372]

Saat 13.20'de Hamidiye istihkâmları Fransız Bouvet zırhlısını ateş altına almışlardır. Bouvet, Kepez Burnu'nu geçtikten sonra Hamidiye toplarının menzilinden çıkmış olduğundan bu defa Rumeli kıyı bataryaları gemiye ateşe başlamışlardır. Şiddetli ateş sonucu Bouvet zırhlısının direkleri ve bacası parçalanmış ve gemi sancak (sağ yan) tarafına yatmıştır. Fransız Suffren zırhlısına ise 14 dakika içinde 10 mermi isabet etmiş, şiddetli ateş geminin ambarlarını tutuşturmuştur. [373]

Saat 13.30 itibariyle bir saatlik topçu düellosu hızından hiçbir şey kaybetmemiştir. Kuşkusuz Türk tarafında da birçok hasar meydana gelmiş, toplardan bazıları isabet alarak saf dışı kalmış, bazıları arızalanarak ateş edemez hâle gelmiştir. Türk bataryalarının çoğu harabeye dönmüştür. En güçlü batarya olan Dardanos Bataryası'nın Komutanı Yüzbaşı Hasan, Takım Komutanı Üsteğmen Mevsûf ile üç er saat 14.00 itibariyle şehit düşmüşlerdir.[374] Bu olay İngiliz kaynaklarında şu şekilde anlatılmıştır:[375] "Türklerin şiddetli ve sıhhatli ateşine rağmen taarruz başlangıçta güzel gelişti. Saat 13.45'den sonra da Türk ağır toplarının ateşi hâlâ şiddetini korumakla beraber, tahkimât hemen hemen susmuş gibiydi. Topçular toplarından ya uzaklaştırılıyor veya kendileri çekiliyorlardı.

[372] H.W.Wilson, a.g.e, s.33
[373] Vedel, a.g.e., s.47
[374] Nutku, a.g.e., s.31
[375] Oglander, a.g.e., Cilt:I, s. 128

Tahkimât yer yer enkazla doluyor, toplar bu yıkıntıların altında kalıyordu. Gemilerden birçoğu üst üste isabetler aldığı hâlde, istihkâmların birinden atılan iri bir mermi ile kötü şekilde delinen Gaulois'dan başka gemi, ağır surette sakatlanmamış olduğu gibi, bu zamana kadar olan kayıplarda hiç derecesinde idi."

Türk kaynaklarında ise saat 14.00'a kadar olan durum şöyle özetlenmiştir:[376] "Saat 14.00'e kadar süren topçu düellosunda İtilâf Donanması'nın pek büyük olan üstünlüğü kendini göstermiş, tabyaların ateşi kısmen kesilmiş, kısmen de pek azalmış bulunuyordu. Bundaki gaye hem donanma ateşinin çetinliği, hem de bizim tarafta cephaneyi tasarruf etme isteği idi. Düello, zırhla korunmuş çabuk ateşli, kıt cephaneli ve toprak arkasına barınmış toplar arasında olduğu için bu sonuç az çok önceden belli idi. Ancak, toplar Boğaz'ın tek savunma vasıtası değildi, bu yüzden de o ana kadar alınan sonuçlar saldırıcılara kesin bir şey kazandırmış olmuyordu, zaten olaylar çok geçmeden bunu göstermiştir."

Saat 14.00'e doğru Türk topçusundaki bu ateş azalması,[377] Birleşik Filo Komutanı Amiral de Robeck'i iyice ümitlendirmiştir. Amiral artık mayın tarama faaliyetlerine başlanarak, daha yakından Sarısığlar tarafından ana tabyaların tahrip edilmesine karar vermiştir. Bu düşünce ile mayın tarama gemilerine muhriplerin korumasında ileri çıkmaları için emir vermiştir. Bu da yetmemiş, Amiral de Robeck,

[376] Bayur, a.g.e, Cilt:II, Kısım; III, s. 69

[377] Saat 14.00'da Dardanos Bataryası susmuştur. Bataryada meydana gelen sessizlik Batarya Komutanı Hasan ve Gözetleme Subayı Mevsûf Efendilerin şehit olmasından kaynaklanmıştır. 10 dakika içinde Yüzbaşı Ali Bey bu işle görevlendirilmiş, Dardanos yeniden ateş açmaya başlamıştır. (Adil, Harb-i Umumi'de Çanakkale Muharebât-ı Bahriyyesi, a.g.e, s.15) Diğer bir kaynakta ise bataryaların susmasının sebebi şöyle verilmiştir "Saat 14.00'e doğru bataryaların atışında ağırlaşma görülmeye başladı. Siperlerden dökülen topraklar döşemeleri kaplamış, topların bir bölümünün kamaları sıkışmıştı. Erler, büyük çaba gösterdiyse de yığılan topraklar temizlenemeyecek hâle gelmiş olduğundan, topların bir bölümünün ateş edebilmesi için birkaç saatlik zamanın gerekli olduğu görülüyordu," (Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII. Cilt, s.207).

Albay Sadler komutasındaki İkinci Tümene –planlanan zamandan 1.5 saat evvel –ön saftaki Fransız gemilerinin yerini almasını bildirmiştir. Bunun üzerine gerideki İkinci Tümeni oluşturan İngiliz zırhlıları ileriye yanaşmak, öndeki Fransız zırhlıları ise onlara yer açmak üzere büyük bir manevra hareketiyle Erenköy Koyu'ndan geri çekilmek üzere harekete geçmişlerdir.[378]

Bu noktada o zaman kadar gerçekleştirilen topçu ateşi arasında mayınlar unutulmuş, Birleşik Filo'ya ait gemiler ancak en öndeki iki sıra mayını temizleyebilmişlerdir. Nusret'in döktüğü mayınlar dışında daha temizlenmemiş sekiz mayın hattı bulunmuştur. Amiral de Robeck derinlikte mayın olup olmadığının henüz farkında olmamıştır. Biraz sonra ileriye sürülecek olan mayın gemilerinin meydana çıkarması ve eğer varsa olanları da toplaması, donanmanın önünü açması öngörülmüştür. Hiç kimsenin Nusret mayın gemisinin 8 Mart sabahı Erenköy Koyu'na dökmüş olduğu mayınlardan haberi olmamıştır. [379] Bu esnada günün ilk felâketi kendini göstermiştir. İkinci Tümen'deki İngiliz gemilerinin Üçüncü Tümen Fransız gemilerinin yerini almak üzere ileri yanaşmaları, Boğaz'ın en geniş yeri olan Karanlık Liman önlerinde trafiği karıştırmıştır. Amiral gemisi Océan, Anadolu yönünde sağ kanatta bulunmuş, peşinden Irresistible, Albion, Vengeance, Swiftsure ve Majestic, Triumph ile Prince George gemileri gelmiştir. Bu arada devam etmekte olan uçak keşifleri tabyalarda önemli bir hasar meydana gelmediğini bildirmiştir.

Tam bu sırada Nusret mayın gemisinin dökmüş olduğu mayınlar müthiş bir sürpriz hâlinde ortaya çıkmıştır. Saat 14.45'te topçu ateşi sonucu zaten yaralı olarak

[378] Steel-Hart, a.g.e., s.17
[379] Artuç, a.g.e., s. 87

sağına bir kavis çizerek, dönmeye çalışan Fransız Bouvet zırhlısı, Nusret mayın gemisinin Erenköy önlerine dökmüş olduğu mayınlardan birine çarpmış ve iki dakika içerisinde batmıştır. İngiliz raporlarına göre, 639 kişilik mürettebâtından ancak 5 subay ve 30 er kurtulabilmiştir.[380] Fransız kayıtlarına göre ise 680 asker ve 29 subaydan yalnızca 71 kişi kurtulmuştur.[381]

Bu andan itibaren İtilâf Kuvvetleri açısından her şey ters gitmeye başlamış, bütün bu gelişmeler amiral gemisi Queen Elizabeth zırhlısında büyük dehşet uyandırmıştır. Amiral de Robeck, Erenköy Koyu'nun mayınlardan temizlenmiş olduğuna inandığından bu aksilikler serisinin ya şiddetli akıntının sürükleyip getirdiği yüzen mayınlar, yahut Boğaz'da karşıdan karşıya atan gizli torpido kovanları yüzünden meydana geldiğini düşünmüştür.[382] Bununla da kalmamış saat 16.11'de Queen Elizabeth'in yanındaki en güçlü savaş gemisi olan ve sabahtan beri topçu ile çarpışırken bir hayli yara alan İngiliz "Inflexible" zırhlısı, Bouvet'in battığı yerin yakınında manevra yapmakta iken bir mayına çarparak, yan tarafına yatmaya başlamıştır.[383]

Gemi komutanı Albay Richard Philimore, bu olayı şöyle anlatmıştır: [384] "Elektrikler kesildi ve acil durum yağ lambalarının çoğu söndü. A cephaneliğinde görevli olanların çoğu yere serildiler. Ön taretin havalandığı hissedildi. Tüm iletişim kesildi ve makine dairesine emirler haberci ile gönderilmek zorunda kalındı. Geminin hızı on iki mile çıkarıldı ve ikmal odasına su basılarak yan yatma düzetildi.

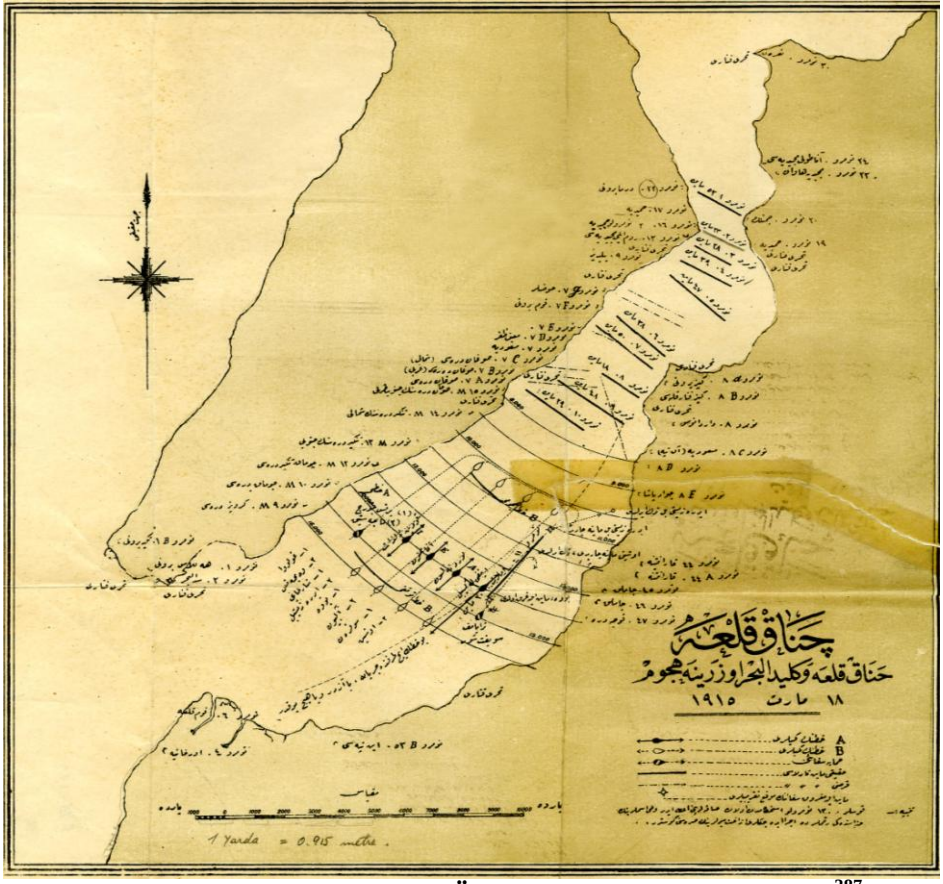
[380] The National Archives, ADM I/116/3491 (Agamemnon gemisi jurnali, 18 March 1915, M 02657)
[381] Vedel,a.g.e., s.47
[382] Lorey, a.g.e.,s.78
[383] Robert Rodes James, a.g.e., s.91
[384] Steel-Hart, a.g.e, s. 17

Ancak geminin burnu iki metre kadar suya gömülmüş olarak kaldı. Üç subay ve otuz er öldü, on üç kişi yaralandı."

Saat 16.15'te Inflexible'in mayına çarpıp ağır bir şekilde yaralanmasından kısa bir süre sonra, birçok mermi yarasına rağmen savaşa devam eden İngiliz Irresistible zırhlısı, makine dairesinin altında patlayan Nusret'in döktüğü mayınlardan birine çarpmıştır.[385]

Patlama sonrası geminin orta bölgesi parçalanmış, çok hızla su alan geminin makine dairesinden subay ve mürettebâttan ancak üç kişi kurtulabilmiştir. Bu durumda Irresistible zırhlısı, Erenköy Koyu'nda Türk toplarının şiddetli ateşi altında hareketsiz bir biçimde kalmıştır. Türk topçu bataryalarının şiddetli ateşi altında Wear muhribi tarafından gemide bulunan 28 subay ve 582 er Queen Elizabeth'e nakledilmiştir. Gemiyi çekmek üzere ise gemi kaptanı ile seçilen 10 gönüllü çekilmeye hazırlamak üzere gemide kalmıştır.[386] Bu sırada diğer muharebe gemileri, tabyaların ve bataryaların ateşlerini köreltmek için olanca güçleriyle bombardımanlarını sürdürmüşlerdir.

[385] Kadri Perk, a.g.m.,s.18
[386] H.W.Wilson, a.g.e, s.257; Steel-Hart, a.g.e.,s.19

Çanakkale ve Kilitbahr Üzerine Hücum- 18 Mart 1915[387]

Saat 17.30 itibariyle Birleşik Filo'ya ait üç harp gemisi savaş dışına çıkmıştır. Bu kazalar serisi nedeniyle Amiral de Robeck, hiç hesapta olmayan mayın tehlikesinden dolayı hedefe ulaşılamayacağını anlamış, derhal İkinci Tümen'in geri çekilmesi emrini vermiştir.[388] Amiral de Robeck, Océan zırhlısının komutanına Irresistible'ı yedeğine alması için Kurmay Başkanı Keyes ile talimat göndermiştir. Çekilme emrinden on beş dakika sonra Komodor Keyes, Wear muhribi ile Océan'a gitmiştir. Gemi komutanı Amiral Keyes'in ricalarına kulak asmamış, tabyalara ateş açmaya devam etmiştir.

İşte bu noktada Nusret'in döktüğü bir başka mayına çarpan ve dahilî bir patlamayla yaralanan gemi, kötü bir şekilde yan yatmıştır. Gemi mürettebâtı yardıma koşan muhripler tarafından kurtarılırken, kendi hâline bırakılan gemi

[387]Corbett, a.g.e., Cilt:II, s.275
[388] Corbett, a.g.e.,Cilt:II, s.367

akıntı ile sürüklenmiştir.[389] Zaten daha önce Océan zırhlısı, Anadolu Hamidiyesi ve Dardanos topçu bataryalarının ateşlerinden bir hayli ciddi yaralar almış olduğundan mayın son darbe olmuştur.

İngiliz kaynaklarında, Birleşik Filo'nun bu esnadaki durumu şöyle açıklanmıştır: "Bu yeni ve görünmez tehlike karşısında, filosunu Boğaz dahilinde tutmanın imkânsızlığını gören Amiral, harekâtı durdurmaya karar verdi. Océan'ı Irresistible'ın yardımına göndererek, genel çekilme emrini verdi. Bir saat sonra Océan da o uğursuz hattaki mayınlardan birine çarptı ve akşam geç vakit Océan ile Irresistible'ın battıkları rapor edildi." [390] Artık saat 18.00 itibariyle 18 Mart Çanakkale Boğazı'nı zorlama harekâtının başarıya ulaşmadığı kabul edilerek, A ve B hatlarında su üstünde kalan bütün gemilere genel geri çekilme emri verilmiştir. Bütün gün boyunca uğranılan kayıpların büyüklüğü karşısında mayın tarama işine devam edilmeyeceği de anlaşılmış ve Birleşik Filo, geceyi geçirmek üzere Bozcaada'ya demir atmıştır.

Akdeniz Donanması Kurmay Başkanı Tuğamiral Keyes hem Irresistible'ın, hem de Océan'ın hâlâ kurtarılabileceğine inanmış ve terk edilen gemilerin Türklerin eline geçmemesi için Amiral de Robeck'ten Boğaz'a girme izni almıştır. Bu izin Komodor Keyes'e Amiral de Robeck'in şu emriyle verilmiştir:[391]

1. Eğer mümkünse Océan'ın kurtarılması lazımdır. Vengeance zırhlısı bu sırada Çanakkale Boğazı'nın ağzında bekleyecek ve Océan oraya kadar gelirse

[389] Carl Mühlman, a.g.e., s.65
[390] Aspinall-Oglander, a.g.e, Cilt:I, s.130
[391] Lorey, a.g.e., a.g.e., Cilt:II, s.185

yedeğe alacaktır.

2. Irresistible zırhlısı, karaya oturmadan önce batırılmalıdır. Şayet sahile oturmuşsa Türklerin eline geçmemesi için torpido veya dinamit kullanılarak, parçalanacaktır.

Bu izni alan Komodor Keyes, yedi muhrip ile zırhlıları aramak üzere Boğaz'a girmiştir. Ancak gemilerden hiçbir emareye rastlanmamış olduğundan gemilerin battıklarına kanaat getirilmiştir. Daha sonra Irresistible'ın saat 19.00'a doğru, yani mayına çarpmasından ortalama üç saat sonra battığı tespit edilmiştir. Océan ise geceleyin Çanakkale Boğazı'nın girişinde Truva kıyılarında batmıştır. Bu gelişmeler, doğal olarak İngiliz amirallerinde büyük dehşet uyandırmıştır. Erenköy Koyu'nun mayınlardan temizlenmiş olduğuna kesinlikle inanıldığından, bu aksilikler serisinin, ya şiddetli akıntının sürükleyip getirdiği yüzen mayınlar, yahut Boğaz'da bulunan gizli torpido kovanları yüzünden meydana geldiği değerlendirilmiştir.[392]

İngiliz belge ve kaynaklarında 18 Mart günü şöyle özetlenmiştir:[393] "Top ateşi ile yaralanmış bulunan Océan zırhlısı bir mayına çarpınca mürettebâtı alınarak, gemi terk edildi. Ertesi gün sabah olduğu zaman ne Irresistible'den ve ne de Océan'dan hiçbir eser yoktu. Bu gemiler İngilizler tarafından mürettebâtı alınarak terk edildikten sonra Türk toplarının ateşi ile batmışlardır. Çanakkale'ye karşı yapılan büyük deniz hücumu tam bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İtilâf Kuvvetleri'nin bu

[392] Robert Rhodes James, a.g.e., s.91
[393] The National Archives, ADM I/116/3491; H.W. Wilson, a.g.e, s.258-259

hücumda kullandıkları on sekiz zırhlı gemiden üçü mayına çarparak batmış, üç zırhlı da top ateşi ve mayına çarpmak neticesinde tersanesi mevcut en yakın liman olan Malta'ya kadar gidebilmeyi zor başarmıştır. Hatta bunlardan Gaulois zırhlısı şayet Tavşan Adaları'nda karaya oturtularak alelacele tamirat yapılmamış olsaydı batacaktı. Müttefiklerin uğradıkları felâket bununla da son bulmamıştır. Charlemagne zırhlısının kömürlüklerinden birine su dolmuştur. Agamemnon'un 38 cm.lik toplarından biri sakatlanmıştır. Albion'un pruva direği birkaç gün için hareketten atıl kalmıştır. Bu muharebede Türk tarafının zayiâtı İtilâf Kuvvetleri'nin zayiâtının sekizde biri kadardır."

Bu ifadelerden 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi'nin kazanılmasında top ve mayın silahının birlikte kullanıldığında ne kadar etkili olduğu anlaşılmaktadır. 18 Mart Perşembe günü öğle saatlerinde başlayıp, akşama doğru biten bu bir günlük Boğaz Savaşı'nda savaşa büyük ümitlerle başlayan büyük donanmanın kaybı da büyük olmuştur. Neredeyse İtilâf Donanması'nın savaş gücünün üçte biri yok olmuş, Fransız Bouvet, İngiliz Irresistible ve Océan zırhlıları batmış, İngiliz Inflexible, Fransız Suffren ve Gaulois zırhlıları görev yapamayacak şekilde ağır hasara uğramıştır.

Ayrıca 2 muhrip ve 7 mayın tarama gemisi de batmıştır. İngiliz kaynaklarında ağır hasara uğrayan gemilerin, onarım için Malta'ya gönderildikleri ve uzun süre göreve başlayamadıkları bilgisi mevcuttur.[394] Muharebe sonucu insan kaybı da büyük olmuş, İngilizler 61, Fransızlar ise 640 ölü olarak kayıp vermiş, yaralılar ile

[394] Supplement to the London Gazette, 2 May 1919, s.541

birlikte toplam kayıp 800'ü bulmuştur.[395]

İngiliz yazar Nigel Steel 18 Mart 1915 İtilâf Kuvvetleri'nin yenilgisini şöyle değerlendirmiştir:[396] "18 Mart gerçeği İtilâf Donanması için yenilgiydi. Savaşa katılan on sekiz büyük gemiden üçü batırılmış, üçü uzun bir süre için saf dışı bırakılmıştı. Ama hemen hemen hiçbir şey elde edilmemişti. Tabyalar ağır hasarlar almışlarsa da batma tehlikelerinin olmayışı gibi bir üstünlüğe sahiptiler. Onarım yapılabilirdi ve yapılacaktı, ancak Bouvet, Irresistible ve Océan battıkları yerlerden çıkarılamazlardı. Filo geri çekilmek zorunda kalmıştı ve Boğaz'ın gerçek savunucusu olan mayınlı alanlar olduğu gibi kalmıştı. Savaşın bu en yoğun deniz harekâtından birinde Kraliyet Donanması yenilmişti."

Netice olarak İtilâf Devletleri, 18 Mart'taki başarısızlığın sebeplerini hemen görememiş, kayıpların çoğunun kopup gelen veya serseri mayınlar yüzünden olduğunu düşünmüşlerdir. İşte bu görüş doğrultusunda Amiral de Robeck yenilgiyi kabul etmemiş, daha o gece Londra'ya gönderdiği mesajda savaşı ve kayıpları sıraladıktan sonra "Havanın uygun olduğu ilk fırsatta, mayınları temizleme ve Boğaz'ı zorla geçme işine kalındığı yerden devam edeceğini" bildirmiştir.

[395] Inflexible yaralı olarak Bozcaada'nın güneyinde demirlemiştir. Gaulois, baş tarafı su ile dolduğu için baştan kara olacak şekilde oturtulmuştur. Suffren pruvasından içeri su sızdırmaktadır. Inflexible, Suffren ve Gaulois, bu sebeplerle onarılmak üzere Malta'ya gitmek zorundadırlar (The National Archives, ADM I/116/3491, 18 Mart 1915 tarihli Agamemnon gemi jurnali No:M 02675).

[396] Steel-Hart, a.g.e., s.20

3.7.1. Çanakkale Boğazı Muharebesi'nin Muhasebesi-Suya Düşen Emperyalizm

18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi, Çanakkale Boğazı'nın kara gücü olmadan yalnız donanma ile geçilemeyeceğini göstermiştir. Genelkurmay ATASE Arşivi'nde mevcut Müstahkem Mevkii Komutanlığı Karargâhı/Hacıpaşa Çiftliği'nde tutulan Harp Cerideleri'nde 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi şöyle özetlenmiştir:[397]

"Sabah medhal önünde beş İngiliz zırhlısının önlerinde keşif gemileri olduğu hâlde ilerlemekte oldukları görülmüştür. Bataryalarımız ağır ateş açmıştır. Saat 11.20'de bunlara dört Fransız zırhlısı katılmıştır. Daha sonra altı zırhlı, üç kruvazör ile birçok torpido ve mayın arama tarama gemisi daha katılmıştır. Agamemnon, bataryalarımıza olanca şiddetiyle ateşe başlamıştır. Tarafımızdan gemiye şiddetli mukabele olunmuştur. Düşmanın bir torpidobotu batırılmıştır. Öğleden sonra 2.15'te Bouvet zırhlısı mühim hasara uğratılarak, batırılmıştır. Düşman öğleden sonra saat 2.30'da ateşe biraz ara vererek, Merkez Grubu haricine çekilmiş, ateşe fasılalı bir surette devam etmiştir. Büyük Boğaz Muharebesi esnasında Irresistible zırhlısı evvela hareketten yoksun bırakılmış, daha sonra batırılmış, Océan zırhlısı da batırılmış, Inflexible zırhlısı mühim hasara uğratılarak hattan çekilmeye mecbur bırakılmıştır. Tarafımızdan gemi şiddetli ateşle takip edilmiştir. Yine bir gemi ile bir İngiliz zırhlısı mühim hasara uğratılarak, hattan çekilmek zorunda bırakılmıştır. Hasarzede olan "Gaulois" adlı Fransız zırhlısı da Tavşan Adası'nda karaya oturtularak tahliye edilmiştir. Tarafımızdan kurtarılmaya çalışıldığı görülmüştür.

[397] ATASE Arşivi, BDH Koleksiyonu, Klasör No: 121, Dosya No: 572, Fihrist No: 1-2

Düşman saat 16.00'dan sonra ateşini kesmeye ve bütün gemileriyle menzilimizin büsbütün haricine kaçmaya mecbur edilmiştir. Yedi saat devam eden bu şiddetli ve kanlı muharebede limanda ve bataryalarımızda hiçbir hasar meydana gelmemiş muharebe, bataryalarımızın galibiyetiyle neticelenmiştir. Muharebeye katılan diğer harp gemilerinde de birçok hasar olduğu istihbarât edilmiştir."

Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgelerinde ise 18 Mart Çanakkale Boğazı Muharebesi şöyle verilmiştir:

"5 Mart 1331 (18 Mart 1915)

Düşman Donanması saat 11.00 civarında on üç gemi ve birçok torpidobotuyla Dardanos, Hamidiye ve Rumeli yönündeki Mecidiye istihkâmlarına şiddetli ateş açmış, yedi saat devam eden ateş sonucu yüz elli hâne hasara uğramış, üç kişi şehit olmuş, henüz resmi bilgi alınmamış, düşman zırhlılarından üçünün ciddi hasara uğradığı Kala-ı Sultaniyye Mutasarrıfı Murat Fuat tarafından bildirilmiştir."[398]

"5 Mart 1331 (18 Mart 1915)

Öğleden evvel düşman donanması, Çanakkale Boğazı bataryalarına karşı şiddetli ateş açmış, muvaffakiyetle mukabele olunmuş, öğleden sonra saat 14.00'da Fransız Bouvet zırhlısı batırılmıştır. Muharebenin tafsilâtı hakkında henüz malûmat gelmemiştir."[399]

18 Mart 1915 Boğaz Muharebesi'ni takiben Tanin Gazetesi'nin 20 Mart 1915

[398] BOA,DH.EUM.3.Şb, 4137
[399] BOA,HR.MA,1123/66

tarihli sayısında muharebeyi şöyle haber yapmıştır:[400]

"Düşman sabahleyin (18 Mart 1915) saat 11.30'da 19 parça harp gemisiyle keşif bir ateş açmış ve önceki gibi gülleler savurmaya başlamıştır. İstihkâm ve bataryalarımızdan namus ve Osmanlı hayatını savunan Osmanlı kahramanları, düşman donanmasının bu kudurmuşçasına saldırısına karşı son derece itidal ve metanet ile görevlerini yerine getirmişlerdir. Sanki düşmanın yağdırdığı mermi değilmiş gibi ciddiyetle, telaşsızca karşılıkta bulunarak cevap vermişlerdir. Bombardıman böylece öğleden sonraya kadar devam etmiş ve o esnada Fransızların 13 bin ton hacmindeki Bouvet zırhlısı düşmanın gösterdiği cüretin cezası olmak üzere batırılmıştır. Bunun üzerine saat 15.00'de İngiliz ve Fransız zırhlılarından bir kısmı savaş hattından çekilmiş ve kalanları uzun aralıklarla ateşlerine devam etmişlerdir. Bu muharebe esnasında düşmanın Bouvet'den başka Irresistible sistemindeki diğer iki zırhlısı da hasara uğrayarak yan yatmıştır. Hareketsiz kalan Irresistible ile diğer bir zırhlı da bataryalarımız tarafından batırılarak, Bouvet'in yanına gönderilmiştir. Keşfe çıkan uçaklarımız iki bacalı bir harp gemisinin de Bozcaada'ya doğru yedekte sürüklenip götürüldüğünü ve yanında birçok gemilerinin de beraber gittiğini müşahede etmiştir. Yalnız gidemeyecek bir hâle gelen bu geminin de harp safından çıkmış olduğu muhakkaktır. Bu geminin hüviyeti tahmin edilememişse de Cornwallis sisteminde olduğu zannedilmektedir. Bu muharebeler esnasında tarafımızdaki hasarların pek az olduğunu öğrendim."

Konu ile ilgili olarak yabancı kaynaklara baktığımızda, İngiliz Arşivi'nde

[400] Tanin, 20 Mart 1915

mevcut Agamemnon zırhlısına ait 18 Mart 1915 tarihli gemi jurnalinde Birleşik Filo tarafından Boğaz'a yapılan harekât saat saat şöyle verilmiştir:[401]

"Saat 10.55: Gemi (Agamemnon), sancak gemisi "Queen Elizabeth", "Inflexible", "Lord Nelson" ile birlikte Boğaz girişine geldi.

Saat 11.00: Boğaz'ın iki tarafındaki topçu bataryaları ateş açtılar, ancak Agamemnon, Lord Nelson, Triumph ve Prince George'un ateşe başlamasıyla birlikte geçici olarak sessizleştiler.

Saat 11.15: Boğaz'da dört gemi gözlemledik. Büyük bir ticaret gemisi, iki römorkör ve bir muhrip. Kaleler (Tabyalar) ateşe başlar başlamaz bunlar gözden kayboldu.

Saat 11.25: Rumeli Mecidiye'ye ön taretten ateş açıldı. Gemiler özellikle Erenköy civarında 6 cm.lik bir obüs bataryası ve sahra bataryalarının yoğun ateşi altında. Bunlar çok iyi kamufle edilmişler. Gemi (Agamemnon), saat 11.45'ten 13.10'a kadar 6 cm.lik obüs bataryasının top ateşi altında kaldı. Bu toplardan ateşlenen beş mermi geminin borda zırhı üzerine isabet ederek hasara sebep olmuş, yedi mermi daha yukarı kısımlara zarar vermişti. Gemi 32 kertelik* bir dönüş yaptı ve daha sonra bu kadar etkili top ateşi bir daha olmadı.

Saat 12.15: Fransız gemilerine bizim hattın ilerisine geçmeleri emredildi. Öğlen Rumeli Tabyası'nda büyük dumanlar çıkmış ve Anadolu Hamidiye Tabyası'nda saat 12.20 civarında büyük bir patlama meydana gelmiştir.

---

[401] The National Archives, ADM I/116/ 3491, (M 02657) "Operation against the Narrows, March 18,1915."

* **Kerte:** Pusula kartının ayrılmış olduğu 11 derece 15 dakikalık 32 kısımdan her birine denir (Gemicilik Sözlüğü, a.g.e.,s. 202).

Saat 13.45 : Fransız gemileri geri dönmeye başladılar ve "Bouvet" Boğaz girişine doğru hızla dönüş manevrası yapmaya çalışırken, Saat 13.51'de bir top güllesine ya da mayına çarparak su almaya başladı. Geminin altından siyaha dönüşen büyük dumanlar yükseldi. Hızlı bir şekilde yana yatmaya başladı ve 1 dakika 35 saniye içerisinde gemi battı. Hemen kurtarma botumuzu yaralıları kurtarması için gönderdik.

Saat 13.30'dan 14.15'e kadar düşman çok az atış yaptı.

Saat 14.30: İkinci Tümen, Fransız gemilerinin yerini aldı ve emredildiği üzere ateşe başladı.

Saat 15.01: Rumeli Mecidiye istihkâmında büyük bir duman görüldü, bu duman 20 dakika sonra bir büyük bulut hâlini aldı. Bir petrol tankının patladığı düşünülüyor.

Saat 15.12: Mayın tarayıcılar göreve başladılar. Erenköy civarındaki bataryalar tarafından birkaç Şarapnel atışı yapıldı. İkinci Tümen'in dönmüş olduğu yere yaklaştıklarında bir mayın patlattılar, ikisini de yüzeye çıkardılar. Bu mayınlar bizim motorlar tarafından patlatıldı. Bunlar karbonit mayınlardı.

Saat 16.15: "Inflexible" sancak tarafından mayına çarptığının işaretini verdi ve Boğaz dışına doğru ilerlemeye başladı.

Saat 16.30: "Irresistible" ani bir şekilde yana yattı. Muhripler hemen yardımına koştular ve mürettebât güverteye toplanırken, Erenköy bataryaları ağır ateş açtılar ve birçok isabet elde ettiler. Gönüllü olarak kalmak isteyenlerin dışında bütün mürettebât Wear muhribi tarafından kurtarıldıktan sonra Queen Elizabeth'e alındı. "Océan"a da gemiyi yedeğe çekmesi talimatı verildi. Ancak tam bu iş için

ayrılırken, mayına çarptı ve sancak tarafına yana yattı. Tabyalardan Irresistible'a ateş açıldı ve gemi kurtarma çalışmaları yapılamadı.

Saat 18.25: Irresistible'ı kurtarma çalışmalarına katılan "Océan" mayına çarparak yan yatmıştır. Erenköy civarındaki bataryalar onlara ateş açmışlardır. "Océan" en son görüldüğünde kendi makinesi ile yavaş bir hızla ilerliyordu, fakat kontrol altında değildi. "Irresistible" normal durumunda görünüyordu. Daha sonra iki gemi de Boğaz'ın derin sularına gömüldü.

Bütün gün boyunca Agamemnon zırhlısı Rumeli Mecidiye Tabyası'na ve yakın mesafedeki bataryalara yoğun ateşte bulundu. Gemide birkaç önemsiz hasar vardır, ancak yaralı ya da ölü olarak insan zayiâtı yoktur. Atışlarla meydana gelen hasar aşağıda verilmiştir: Borda zırhı üzerinde 5 isabet. Başka görünen bir hasar yoktur." Konu ile ilgili olarak Amiral de Robeck 19 Mart 1915 tarihinde Londra'daki Amirallik Dairesi'ne çektiği telgrafta şu sözleri sarf etmiştir: [402] "Yaşanılan personel ve gemi kaybından dolayı büyük üzüntü duymaktayım. Yoğun top ateşi karşısında "Océan" ve "Irresistible"ın hemen hemen bütün mürettebâtı muhripler tarafından kurtarılmıştır. Kayıp sayısı henüz kesinleşmemiştir. Üzülerek söylüyorum ki, "Bouvet"den birkaç kişi dışında kimse kurtulamamıştır. Gemilerin manevra yapmakta olduğu Erenköy Koyu daha önce defalarca mayın tarama gemileri tarafından taranmış, ayrıca deniz uçakları da burada mayın olmadığını rapor etmişlerdir. Burada bırakılmış olan yüzen mayınlardan dolayı ilk olarak "Bouvet", daha sonra "Irresistible" ve "Océan" batmıştır. Inflexible, Gaulois, Suffren, Agamemnon, Lord Nelson, Albion, Charlemagne zırhlılarında hafif ve ağır olmak üzere bir takım hasarlar mevcuttur."

[402] The National Archives, ADM I/116/ 3491 (Telegrams about Dardanelles Naval Operations)

Sonuç itibariyle 18 Mart 1915 günü İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan ve "Yenilmez Armada" olarak nitelendirilen Birleşik Donanma büyük kayıp vererek, geri çekilmek zorunda kalmıştır. Çanakkale Boğazı'nın güçlü İngiliz ve Fransız filosu tarafından geçilemeyişi, bu ülkelerin askerî ve siyasi prestijini olumsuz etkilemiş, özellikle İngiltere'nin denizlerdeki üstünlüğünün "tartışılmaz" olmadığını ortaya koymuştur. Bu olay Avrupa'nın ve emperyalizmin yenilmezliğinin abartılmış bir efsane olduğunu açık bir şekilde göstermiştir. 18 Mart'ta başlayıp, daha sonraki aylarda devam eden çarpışmalarda Türk milletinin başarısı sömürge ülkelerinde özellikle İngiliz ve Fransız sömürgelerinde, büyük yankılar yapmıştır.

Uğranılan bu başarısızlık üzerine sömürge imparatorlukları artık dağılma ve çözülme sürecine girmişlerdir. Bu suretle 11. ve 12. yüzyıllardan başlayıp günümüze kadar devam eden "Sömürgecilik", "Kolonyalizm", "Emperyalizm" denilen hareketin iflas ettiği yer Çanakkale coğrafyası olmuştur.[403]

3.7.2. Türk Ve İngiliz Resmî Kaynaklarına Göre Tarafların Kayıpları

Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi kayıtlarında 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi'ndeki insan zayiâtı olarak Türk tarafına ait şehit (4 subay, 22 er) ve yaralı (1 subay, 52 er) sayısı toplamı 79 olarak verilmiştir. Almanların kayıpları ise 4 ölü ve 14 yaralı olmak üzere 18'dir. Bu suretle iki bağlaşığın toplam kaybı 97 kişiyi bulmuştur.[404] 18 Mart Çanakkale Boğazı Muharebesi'nin sonucu Türk tarafında meydana gelen insan kaybı sayısı bazı

[403] Azmi Süslü, "Çanakkale Savaşları ve Önemi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Sayı:20, Mart 1991, Cilt:20, Ankara, 1991, TTK Basımevi, s.306
[404] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, V.Cilt, s.209

kaynaklarda farklılık göstermektedir. Örneğin, Mirliva Sedat'ın eserinde bu miktar 18'i Alman olmak üzere 40 şehit ile 74 yaralı olarak verilmiştir.[405] Alman yazar Carl Mühlmen ise toplam 114 kayıp arasında 22 Alman askerinin ölü veya yaralı olarak gösterildiğini belirtmiştir.[406] Yusuf Hikmet Bayur "Türk İnkılâbı Tarihi" adlı eserinde insan kaybını 40 Türk ve 18'i Alman olmak üzere 58 olarak vermiştir.[407] Yine Fahri Belen de "Çanakkale Savaşları" adlı eserinde şehit sayısını 58, yaralı sayısını ise 74 olarak vermiştir.[408] Genel olarak verilen kayıp sayıları aşağı yukarı aynı kabul edilse de çalışmamızda Genelkurmay Başkanlığı'nın resmi kayıtları göz önüne alınarak, ölü ve yaralı olarak kayıp sayısı toplam 97 kişi olarak kabul edilmiştir. Aşağıdaki tabloda bunun tabyalara göre dağılımını şöyle vermiştir:[409]

	Subay		**Er**	
Mevkileri	**Şehit**	**Yaralı**	**Şehit**	**Yaralı**
Anadolu Hamidiyesi (35.5 cm.lik)	-	-	3	12
Rumeli Hamidiyesi (24 cm.lik)	-	1	3	11
Dardanos Bataryası	3	-	3	3
Rumeli Mecidiyesi Tabyası	-	1	12	30
Yıldız Tabyası	-	-	1	-
2. Ağır Topçu Taburu	-		1	9
3 .Obüs Taburu	-	-	1	-
Toplam	3	2	24	68

[405] Mirliva Sedat, a.g.e, s.191
[406] Mühlman, a.g.e.,s.67
[407] Bayur, a.g.e, Cilt:II, Kısım III, s.71
[408] Belen, a.g.e., s. 21
[409] Kurtoğlu, a.g.e, s.129

Muharebenin en büyük insan kayıplarından biri Dardanos Bataryası'nda meydana gelmiştir. Dardanos Bataryası, Çanakkale'nin güneyinde kıyıdan 400 metre uzaklıkta Boğaz'a hâkim bir tepenin gerisinde çok iyi seçilmiş bir mevziiye yerleştirilmiştir. Bu sebeple Dardanos Bataryası'nın yüksekte olan 15 cm.lik topları şiddetli bir ateşe maruz kalmıştır. 18 Mart 1915 günü saat 14.00'da Birleşik Filo'nun ateşlerinden gördüğü hasarın giderilmesi için ateşine ara verdiği sırada, sargı yerine düşen mermi ile Dardanos Bataryası'nın Komutanı Yüzbaşı Hasan ve Takım Subayı Üsteğmen Mevsûf ile üç er şehit düşmüştür. Dardanos Bataryası'nın ismi bu fedakâr subayların ismi ile değiştirilerek, "Hasan Mevsûf Bataryası" ismini almıştır.[410]

18 Mart'taki insan kaybının 3 Kasım 1914'te Birleşik Filo'nun Çanakkale Boğaz girişine yapmış olduğu bombardımandaki zayiâttan daha az olduğu açıktır.[411] 18 Mart'ta başarının en mühim noktası asker ve subayların vazifedeki fedakârlığı olmuştur. Gerek Anadolu Hamidiyesi'ndeki Türk askeri, gerekse de Rumeli Hamidiye ve Mecidiye, Namazgâh Bataryaları ve Merkez Grubu askeri bütün gün vazifeleri başından ayrılmamış ve elinden hizmet gelmeyen Türk askeri ise su taşımak, ezan okumak gibi işler yaparak maneviyâtı yükseltmeye çalışmıştır. Avrupa yakasındaki Rumeli Mecidiye Bataryası'nda üç defa ateş altında asker değişimi yapılmıştır. Yine buna en iyi örnek bu tabyanın topçu erlerinden Edremitli Mehmet oğlu Seyit Onbaşı'nın mermi taşıyan vincin bozulması üzerine, savaşın verdiği o heyecan içinde Océan zırhlısını nişan alarak 215 okkalık (276 kilo)

[410] Lorey, a.g.e., Cilt:II, s.82
[411] Birinci Bölüm'de belirtildiği üzere 3 Kasım 1914'te Birleşik Filo'nun Boğaz girişindeki tabyalara yaptığı bombardıman sonucu Türk tarafında 5 subay ve 80 er olmak üzere toplam 85 kişi şehit olmuş ve 31 kişi de yaralanmıştır.

mermiyi sırtına alarak topa sürmesinde göstermiş olduğu kahramanlıktır.[412] Yedi saat devam eden bu tarihi muharebede Türk tarafının 78 adî ateşli topuna karşılık Birleşik Filo'da seri ateşli 274 gemi topu bulunmuştur.[413] Türk topçusu tarafından, Birleşik Filo gemileri üzerinde 84 isabet sağlanmıştır. Bombardımanın şiddetine oranla Müstahkem Mevkii'de oldukça az maddi hasar meydana gelmiştir. Muharebe sonucu maddi kayıplara bakılacak olursa, Türk tarafının zayiâtı 176 toptan sekizinin tahribinden ibaret olmuştur.[414] Bu toplardan dördü saf dışı kalmış, diğer dördü tamiri mümkün bir şekilde zarar görmüştür. Çanakkale ve Kilitbahr'da birçok cephane deposunda yangın çıkmıştır. Ancak Türk tarafının kazandığı zaferin büyüklüğüne oranla almış olduğu hasarın geneli önemsiz kabul edilmiştir.

Alınan bu az hasara karşın İngiliz belgelerinde 18 Mart günü gemi toplarının şiddetli ateşi etkisiyle Türk tabyalarının büyük hasar almış olması gerektiği bilgisi mevcuttur. Amiral de Robeck tarafından Londra'daki Amirallik Dairesi'ne yazılan bir mektupta bu konu şöyle anlatılmıştır;[415] "Türk topçusunun genel olarak bütün tabyalarının susturulduğu sadece ufak bir kısmında silahların aktif olduğu düşünüldü. Düşman tarafından uygulanan taktik şöyle idi. Donanmanın bombardıman ateşi hızlandığında bataryaların başını bırakıp, korunaklarına gidiyorlar, uygun fırsat olduğunu düşündüklerinde yeniden bataryalarının başına geliyor ve ateşe başlıyorlardı. Filonun yaptığı bombardımanın şiddeti düşünüldüğünde çok zarar almış olmaları gerekmektedir." İtilâf Devletleri'nde 18 Mart sonrası Türk topçusunun cephanesinin kalmadığı, şayet bombardımana

[412] Artuç, a.g.e., s.93
[413] Belen, a.g.e, s. 21
[414] Bayur, a.g.e, s.71
[415] The National Archives, ADM I/116/3491 (Letter from Vice Admiral de Robeck , March 26, 1915 M 02657, Received at April 6)

devam edilseydi başarı kazanılırdı görüşü hâkim olmuş, ancak mayın tehlikesine karşı riske girilmek istenmemiştir. Seri ateşli topların, obüslerle, havanların cephanesinin ikmalinde sıkıntılar yaşansa da Türk topçusu elindeki cephanenin üçte birini harcamış, ancak iki günlük cephanesi daha bulunmuştur.[416] Çanakkale istihkâmlarının savaş gemilerine karşı en fazla kullandığı sert döküm mermileri hemen hemen tükenmiştir. Hamidiye istihkâmlarında yalnız 17 ve Kilitbahr'da ise 10'ar adet tahrip mermisi kalmıştır. Diğer cins mermilerin zırhlılara karşı etkisi olmamıştır.[417]

O dönemde Müstahkem Mevkii Kurmay Başkanlığı görevini yürüten Selahaddin Adil Paşa da 1920 yılında verdiği bir konferansta cephane sıkıntısını şöyle özetlemiştir:[418] "Obüs bataryaları mevcut mermilerinin önemli bir kısmını kullanmış ve ancak daha iki gün aynı şekilde muharebe edebilecek hâldeydi. Anadolu Hamidiye Bataryası tamamen mevcut cephanesini bitirmiş ve yalnız bir iki topu atmadığından dolayı beş on mermisi kalmıştı. Rumeli yakasındaki bataryalarda da aynı durum vardı. Cephane hakkında pek sıkıntılı bir vaziyet karşısında idik".

Muharebenin tabyalardaki bilançosu ise şöyle özetlenebilir:[419] Çimenlik tabyasında top cephaneliğine isabet eden mermiler yangına neden olmuş, kısa 24 cm.lik bir top ağır hasar görmüştür.

[416] Artuç, a.g.e., s.97
[417] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, Cilt: V, s.179
[418] Selahaddin Adil, a.g.e, s.16
[419] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, Cilt: VIII, s.209

Baykuş (Mesudiye) Bataryası'nda saat 14.00 sıralarında batarya üzerine düşen mermiler, toplarda hasara yol açmış ve bataryanın ateşini olumsuz yönde etkileyerek, aksatmıştır.

Rumeli Hamidiye Bataryası'nda 35.5 cm.lik iki top ağır hasar görerek, savaş dışı kalmıştır.[420]

Anadolu Hamidiyesi'nde 6 adet 24 cm.lik top harap olmuş, kışla binası yıkılmıştır.

Namazgâh Tabyası'nda bir top ağır hasara uğramış, diğer bir top ise kullanılamayacak hâle gelmiştir.

Obüs bölgesinde dört adet piyade tüfeği kullanılmaz duruma gelmiştir. Dardanos Bataryası'na yaklaşık 4.000 mermi atılmıştır. Gerek bu tabyanın 1905 model topları ve gerek civardaki tabyalara Alman denizcileri tarafından yerleştirilmiş olan deniz topları tamamen iyi bir hâlde bulunmuştur.[421]

Diğer bataryaların çoğunluğunda siperler ve mazgallar zarar görmüş ve toplardan bir kısmı toprak altında kalmış ise de bir kısmı muharebe esnasında, diğer bir kısmı ise gece boyunca çalışılarak temizlenmiştir. Boğaz girişinde bulunan Orhaniye, Kumkale, Seddülbahr, Ertuğrul Tabyaları tahrip edilmişlerse de piyadeler bunlardan gayet emin korunaklı yerler olarak istifade etmişlerdir. Bu istihkâmlar,

[420] Kurtoğlu, a.g.e., s.129
[421] Mirliva Sedat, a.g.e., s.178

Birleşik Filo'nun saldırısına çok fazla maruz bulunduğundan, buralara tekrar büyük çaplı toplar yerleştirilmekten kaçınılmış, genelde sahra bataryaları yerleştirilmiştir. Erenköy-Soğanlıdere hattının güneyindeki bataryalar ise çok iyi gizlendiklerinden az zarar görmüşlerdir.

Muharebe esnasında Türk topçusu 1938 mermi harcamıştır. Sarf edilen mermilerin miktarı aşağıda verilmiştir: [422]

Tabyaların ismi	**Sarf edilen merminin miktarı**
Anadolu Hamidiyesi 35.5 cm.lik	15
Anadolu Hamidiyesi 24 cm.lik	60
Dardanos	115
Baykuş (Mesudiye)	108
Namazgâh	33
Rumeli Mecidiyesi	93
Soğanlı Mantelli	18
Tenger Havan	17
1. Obüs Taburu	897
2. Obüs Taburu	142
3. Obüs Taburu	426
	Toplam
	1938

[422] Kurtoğlu, a.g.e, s. 129

Netice itibariyle Birleşik Filo muharebe gücünün üçte birini kaybetmesine rağmen, Türk tarafındaki savunma tahkimâtının personel ve maddi kayıpları buna karşı şaşırtıcı derecede az olmuştur. istihkâmlardaki harp silah ve vasıtalarının eskiliği ile ışık durumunun İtilâf Kuvvetleri için çok elverişli bulunduğu da dikkate alınırsa elde edilen sonuçların ne kadar başarılı olduğu anlaşılmaktadır. 18 Mart günü yapılan atışlarda Türk topçularının görevleri yapmada gösterdikleri azim övgüye değerdir. Merkez Tahkimâtı'nı oluşturan bütün topçular, Avrupa yakasındaki Değirmendere, Namazgâh, Hamidiye, Mecidiye ve Anadolu yakasındaki Nara, Mecidiye, Çimenlik, Hamidiye, Dardanos, Mesudiye Bataryalarının kahraman personeli görevlerini layıkıyla yerine getirmişlerdir. Türk topçuları çok sınırlı cephane ve menzillerine rağmen sonuna kadar dayanmasını bilmişlerdir. Bu sayededir ki, Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı bazı tabya ve bataryalarının hasara uğramasının ötesinde bu hasarları en kısa zamanda gidererek olduğu gibi ayakta kalmayı başaran bir komutanlık olarak tarihe geçmiştir.

İtilâf Devletleri, bu muharebede çok sayıda insan kaybına uğramışlardır. İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan Birleşik Filo'da verilen insan kaybı 700'e yakını ölü olmak üzere 800 kişiyi bulmuştur.[423]

18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi'nin maddi açıdan bilançosunu İtilâf Devletleri açısından şöyle özetleyebiliriz:[424] Fransız Bouvet, İngiliz Irresistible ve Océan zırhlıları batmıştır. Fransız Gaulois zırhlısı aldığı top yaraları yüzünden batmak üzere iken Tavşan Adası'nda karaya oturtulmuştur. Yine Fransız Suffren

[423] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., Cilt:VIII, s.212
[424] Bayur, a.g.e., Cilt:II, Kısım: III, s.71

zırhlısı ile İngiliz Inflexible zırhlısı da aldığı yaralardan uzun zaman savaşamayacak duruma gelmiştir. Özet olarak muharebeye katılmış olan 18 büyük savaş gemisinden 6'sı yani üçte biri savaş dışı edilmiştir. İngiliz Agamemnon zırhlısı başta olmak üzere birçok gemi de onarılmaya muhtaç hâlde gelmiştir.

Yine bu filonun yalnız batan gemileri üzerindeki top kaybı ise 10 adedi 30.5'luk top, 2 adet 27.5'lik top, 24 adet 15'lik top, 8 adet 10'luk top olmak üzere 44'dür. Harcanan cephane Türk tarafınınkine göre kıyaslanamayacak kadar fazla olmuştur. Örneğin, yalnız Dardanos bölgesine 4.000'den fazla top mermisi düştüğü saptanmıştır. Kısacası, o günün koşullarında dünyanın en modern zırhlıları, bol cephaneli ağır toplarıyla Boğaz tabya ve bataryalarına gün boyunca sürdürdükleri bombardımanlarla, Boğaz'ı cehenneme çevirmişlerdir. Ama, sonuçta savaş gücünün üçte birini kaybeden yine bu güçlü armada olmuştur.

Amerikalı Savaş Muhabiri Geo.A. Schreiner tarafından 19 Mart 1915 tarihli Amerikan Haber Ajansı'na Çanakkale'den gönderilen rapor, 18 Mart'ın bilançosunu taraflar açısından bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir:[425]

"Bu sabah alınan haber Müttefiklerin kaybının dün akşam düşünülenden daha fazla olduğunu ortaya çıkardı. Şu anda kesin olarak biliniyor ki, Fransız zırhlısı "Bouvet" ve İngiliz savaş gemisi "Irresistible"ın batmasının yanı sıra Müttefikler, İngiliz muharebe gemisi "Vengeance" sınıfından olan "Océan" adlı zırhlıyı da kaybetmişlerdir. Yine İngiliz Inflexible zırhlısı o kadar ağır hasara uğramıştır ki,

[425] The National Archives, WO 106/ 1465, No: 3565 (Bombardment of the Dardanelles, American Association Press)

yeniden faal hâle gelmesi uzun zaman alacaktır. Bunların yanı sıra ismi bilinmeyen bir muhrip ile iki torpidobot ve bir mayın arama tarama gemisi daha kaybedilmiştir. Öğrenildiğine göre Queen Elizabeth zırhlısı beş isabet almış, diğer bütün zırhlılarda birçok hasar mevcuttur. Bir İngiliz pilot öğleden sonra saat 15.30 sıralarında Çanakkale üzerinden bir uçuş gerçekleştirmiş, buna göre Türk istihkâmlarının çok az hasar gördüğü rapor edilmiştir.

Son durum göstermektedir ki dün ateş altında olan tabyalardan biri olan Dardanos'ta insanca zayiât beş kişi, maddi hasar ise yok denecek kadar azdır. Hamidiye Tabyası'nda üç kişi ölmüş, üç kişi ağır yaralanmış ve on beş kişi de hafif yaralanmıştır. Ağır bir top geçici olarak kullanılamaz hâle gelmiştir. Bu durumda, Türk istihkâmlarına verilen hasar bir gece veya bir gün içinde onarılacak kadardır. Kişisel görüşüm Türk istihkâmlarının eskisi kadar iyi olduğu yönündedir. Sadece Çanakkale kasabası ve Kilitbahr'da bazı binalarda biraz hasar mevcuttur. Dün benim izlenimim, İngiliz ve Fransızların bu sabah kaldıkları yerden devam edecekleri yönünde idi, ancak kayıplar o kadar büyüktü ki, kaldıkları yerden devam etmeleri imkânsızdı."

3.7.3. Çanakkale Boğazı Muharebesi'nin Türk Ve Dünya Tarihi Açısından Değerlendirilmesi

İtilâf Devletleri'nin harbin başından beri temel görüşü, Kara Kuvvetleri'nin desteğine başvurulmadan, Boğaz'ın sadece deniz gücüyle zorlanıp Marmara'ya geçilmesi ana fikrine dayanmıştır. Gerek 3 Kasım 1914'te Boğaz girişindeki tabyalara yönelik bombardıman, gerekse 19 Şubat 1915'te başlayıp, hemen hemen

aralıksız 18 Mart'a kadar süregelen Boğaz'daki deniz muharebeleri ve pek de olumlu olmayan sonuçları, İtilâf Devletleri'ni 18 Mart harekâtından vazgeçirmeye yetmemiştir.

18 Mart Çanakkale Boğazı Muharebesi "Deniz Muharebesi" olarak da adlandırılmaktadır. Ancak, deniz muharebesi olması için muharebenin iki deniz kuvveti arasında geçmesi gerekmektedir. Bu muharebe bir Deniz Kuvveti ile bir Kıyı Müstahkem Mevkii arasında geçtiği için çalışmada "Çanakkale Boğazı Muharebesi" ifadesi kullanılmıştır.[426] Bu savaş İngiliz kaynaklarında da "The Dardanelles War" olarak yani "Çanakkale Boğazı Muharebesi" olarak geçmektedir.

Bu muharebe, tabyaları oldukça eskimiş bir Kıyı Müstahkem Mevkii ile henüz bir yaşında olan bir ve diğerleri 8-20 yaş arasında bulunan 16 muharebe gemisi ile bir modern muharebe kruvazörü arasında yedi saat sürmüştür. Topçu ateşinin yanı sıra 11 hat olarak teşkil edilen 403 mayın da Birleşik Filo'nun Boğaz'ı geçmesine engel olmuş ve bunlardan 11.hattı teşkil eden Nusret mayın gemisinin dökmüş olduğu 26 mayın, Birleşik Filo'ya ait üç muharebe gemisinin batmasına ve bir muharebe kruvazörünün de ağır yaralanmasına neden olmuştur. Birleşik Filo çoğu ölü olmak üzere 800 personelini kaybederken, Türklerin kaybı müttefikleri olan Almanlarla birlikte ölü ve yaralı olarak 97 kişiden ibaret olmuştur. Muharebeye katılmış olan 18 büyük savaş gemisinin üçte biri gerek mayınların, gerek topçu ateşinin etkisiyle savaş dışı bırakılmıştır. Diğer gemilerin bazıları da onarıma muhtaç hâle gelmiştir. Bunun yanında Türk tarafının maddi zayiâtı ise 176 toptan

[426] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII. Cilt, s.177

sadece sekizinin tahribinden ibaret olmuştur.[427] Türklerin Trablusgarp ve Balkan Savaşları'ndaki yenilgilerinden yola çıkan ve Türk askerî gücünü küçümseyen İngiltere ve Fransa, sadece deniz gücüyle taarruz etmekte yanlış yaptıklarını çok geç olarak 18 Mart 1915'teki yenilgileriyle anlamışlardır.[428]

18 Mart 1915 akşamına kadar devam eden çarpışmalar, Çanakkale Boğazı'nın kara gücü olmadan yalnız donanma ile geçilemeyeceğini göstermiştir. İtilâf Devletleri, Boğaz'daki mayınları önemsememiş, genelinin temizlendiğini düşünmüş, kalanların da harekât sırasında önden ilerleyen mayın tarama gemileri tarafından temizleneceğini öngörmüşlerdir. Aslında 18 Mart planının esasını, savaş gemilerinin ancak mayınlanmamış, temiz olduğu anlaşılan sularda kullanılması teşkil etmiştir. Yine, Birleşik Filo gemilerinin 18 Mart'tan önce günlerce yaptığı yoğun bombardımana rağmen Türk topları ve özellikle de kıyı bataryaları tümüyle susturulamamış, tahrip olunamamıştır. O nedenledir ki, gemilerin bir kısmı da, bu bataryaların isabetli atışlarına hedef olmaktan kurtulamamışlardır. [429]

Bu durum üzerine Çanakkale Boğazı'nı denizden zorlayarak geçemeyen İtilâf Devletleri, 18 Mart 1915 günü büyük bir yenilgiye uğrayınca, asıl amaçları olan Türkleri yenmek, Boğazları ve İstanbul'u ele geçirmek gayesiyle donanmanın tek başına başarısız kalışı üzerine Kara Ordusu'nun da yardımını almayı kararlaştırmışlardır. [430] Çanakkale Boğazı'na denizden yapılan saldırı sadece başarısız olmakla kalmamış, aynı zamanda Türklere yaklaşan çıkarmayı haber

[427] Bayur, a.g.e, Cilt:II, Kısım:III, s.71
[428] Süslü, Çanakkale Savaşları ve Önemi, a.g.m., s.307
[429] Mete Tunçoku, **Çanakkale 1915,** Ankara, 2002, Türk Tarih Kurumu Basımevi**,** s.107
[430] Kayabalı, a.g.e., s.108

vermiş ve yarımadayı takviye etmeleri için uyarmıştır. Ancak 18 Mart'ın siyasal ve psikolojik etkisinin daha da önemli olduğunu kabul etmek gereklidir. 18 Mart Türklerin uzun zamandan beri kazandığı nadir zaferlerin en büyüğüdür. Kazanılan zaferle Birleşik Filo'nun Marmara'ya girerek, devletin başkenti olan İstanbul'u bir ay içerisinde ele geçirme planları suya düşürülmüştür. Böylece genel anlamda bu zafer işgal edilme korkusu içerisinde bulunan İstanbul için büyük moral desteği sağlamış ve Hükûmet'e güven vermiştir.

Bu zafer, aynı zamanda savunma hazırlıkları içerisinde bulunan Türk askeri için de büyük moral kaynağı olmuş, mücadele ruhu ateşlenmiştir. "Denizden geçemediler, karadan da geçemeyecekler" parolası hâkim olmuştur. Yine bu zafer ile, İtilâf Kuvvetleri'nin çıkarma yapacakları tarihe kadar geçen süre içerisinde Gelibolu Yarımadası'nı savunacak Türk kuvvetleri için hazırlık yapma zamanı kazanılmıştır.[431]

18 Mart Çanakkale Boğazı Muharebesi ve Zaferi, övünç ve gurur kaynağı olan sonucuyla gerisinde unutulamayacak kahramanlık destanları bırakmıştır. Çanakkale Boğazı'nın güçlü İngiliz ve Fransız Filosu tarafından geçilemeyişi, bu ülkelerin askerî ve siyasi prestijini olumsuz etkilemiş, özellikle İngiltere'nin denizlerdeki üstünlüğünün "tartışılmaz" olmadığını ortaya koymuştur. 18 Mart 1915 başarısı sadece topçuların değil, fakat topçu-mayıncı işbirliğinin ortak başarısıdır. Topçular Birleşik Filo'ya ait gemileri tahrip ederken, mayınlar kesin darbeyi indirmiştir.

[431] Figen Atabey, "Çanakkale Savaşları'nın Türk ve Dünya Tarihi Açısından Önemi", **Deniz Kuvvetleri Dergisi,** Sayı:601, Mart 2008, s. 9

O hâlde 18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi'nin top ve mayın silahlarının ortaklaşa çalışmasının ürünü olduğunu, bunda mayın silahının baş rolü oynadığını söyleyebiliriz. Çünkü, 18 Mart 1915'te geçen Boğaz Muharebesi sonrasında Birleşik Filo'nun Çanakkale Boğazı'nı bir kez daha zorlayamamasının en büyük sebeplerinden biri hâlen temizlenmemiş ve temizlenmesi çok zor gözüken mayın hatları olmuştur.

İngiliz belgelerinde de 18 Mart günü tabyalara karşı girişilen savaşta Birleşik Filo gemilerinin oldukça başarılı hareket ettikleri, saat 14.00'e kadar Birleşik Filo gemilerinin Türklere üstün geldikleri izleniminde olunduğu, ancak daha sonra mayınlar sebebiyle her şeyin çabucak tersine döndüğü bilgisi mevcuttur. İngiliz belgelerinde kıyıdaki topların ancak Suffren ve Gaulois'i savaş dışı bıraktıkları, buna karşılık mayınların Bouvet, Océan ve Irresistible zırhlılarını batırdıkları bir kez daha doğrulanmıştır. Yine bu belgelerde 1905-1906 Rus-Japon Savaşı'nda da mayınların savaşan gemiler için en korkunç silah olduklarının tecrübe edildiği, büyük tonajına ve yeni yapılmış olmasına rağmen mayınlar yüzünden az kalsın Inflexible'ın da batacağı bilgisi mevcuttur. [432]

Nitekim, 19 Mart 1915'te Amiral de Robeck tarafından İngiliz Amirallik Dairesi'ne yazılan bir telgrafta, **"**Erenköy Koyu'nun mayınlardan temizlenmiş olduğuna kesinlikle inanıldığından, bu mayınların, ya şiddetli akıntının sürükleyip getirdiği yüzen mayınlar, yahut Boğaz'da karşıdan karşıya atılan gizli torpido kovanları yüzünden meydana geldiğinin düşünüldüğü, mayınların bulunmasına karşı

[432] The National Archives, ADM I/116/3491 (Statement made by W.S.Churchill about Dardanelles Naval Operations)

yeni bir metot bulunarak, yeniden bir saldırı planı yapmanın gerekli olduğu," bildirilmiştir. [433] İngiliz Deniz Harp Tarihi Yazarı Sir Julian Corbett "Harekât-ı Bahriyye" adlı eserinde Çanakkale Seferi'nde mayınların etkisine yer vermiş, felâketin gerçek sebebinin 8 Mart 1915 gecesi Birleşik Filo gemilerinin sürekli manevra yaptıkları bölgeye dökülen mayınlara ait olduğunu ifade etmiştir. [434] Sonuçta 18 Mart günü batan gemilerin yüzen mayınlara çarptığı kabul edilmiştir. Ancak daha sonra gerçekte yüzen mayınların bu kadar büyük etki yapacak güçte olmadığı anlaşıldığından Birleşik Filo'nun Çanakkale Boğazı'na girmesi için Kara Ordusu'nun gerekliliği bu noktada anlaşılmıştır. [435]

Diğer bir husus ise, İngiliz kaynaklarının büyük çoğunluğunda Çanakkale Savaşları ve özellikle de 18 Mart olayı değerlendirilirken İtilâf Devletleri açısından önemli bir yenilgi veya başarısızlıktan pek söz edilmemesidir. Batan ve yara alan gemilerin zaten eski ve yıpranmış gemiler olduğuna dikkat çekilmiş, böylesine bir harekâtta bu kadar kaybın normal olduğu değerlendirilmiştir. Dönemin Deniz Bakanı Winston Churchill'in savaştan sonra verdiği bir demeçte verilen kayıplarla

[433] The National Archives, ADM/116/3491; No:107 (A telegram from Rear-Admiral, Mondros to Admiralty, March 19,1915)

[434] "Bu felâketlerin gerçek sebebinin anlaşılması için zaman geçmedi. İşin gerçeği şuydu: 8 Mart gecesinde Türkler bizim haberimiz olmadan Erenköy Körfezi içerisine ve sahile yirmi torpil (mayın) demirlemişler, bizim balıkçı gemileri de yaptıkları tarama ve temizleme işi sırasında bunlara rastlamamışlardı. Türkler bu torpilleri özellikle bizim sürekli manevra yaptığımız bölgeye yerleştirmişler, aldığımız bütün ihtiyat tedbirleri ve sezgilerimize rağmen baş döndürücü bir zafer kazanmışlardır. Boğaz'ı donanma ile zorlayıp geçmek için yapılan bu muazzam girişim, işte ancak hazin bir mağlubiyet sözüyle tarif edilebilecek bir şekilde sonuçlanmıştı. Bu girişimde kullanılan on dört savaş gemisinden üçü batmış, orada bulunan bir tek savaş kruvazörü de içerisinde olduğu hâlde, diğer üç gemi de daha belirli bir süre için kullanılamayacak şekilde savaş dışı kalmıştı. Dolayısıyla buradaki bütün İtilâf Devletleri donanmasının üçte biri bir günlük harekât sonucunda harcanmış oluyordu. O kadar önemsiz başarılara karşılık, bu kadar çok zayiât verilmesi; donanmanın Kara Kuvvetleri'nin yardımı olmaksızın Boğaz'ı geçebilmesi konusu son derece şüpheli görülüyordu," (Corbett, a.g.e, Cilt:II, s. 257).

[435] Thomazi, a.g.e, s. 40

ilgili olarak sarf etmiş olduğu şu sözler de bu görüşü doğrulamaktadır:[436] "18 Mart Deniz Harekâtı'nın büyük bir felâket olduğu söylenir. Ancak böylesine bir harekât için gerçekte öyle değildir. İngilizlerin toplam kaybı ölü ve yaralı olarak 61 subay ile erdir. Bunun yanı sıra iki eski savaş gemisi kaybedilmiştir. Fransızlar ise "Bouvet"in 600'ü bulan mürettebât kaybından dolayı çok üzgündürler."

Sonuçta Çanakkale için planladıkları ve besledikleri parlak emel ve hedeflerine ulaşamamış olan İtilâf Devletleri'nin bir teselliden öteye gitmeyen bu gibi düşüncelerinin içeride ve dışarıda sarsılan İngiliz prestijini kurtarmaya yönelik olduğu değerlendirilmektedir. İngiltere tarafından daha savaşın başında Osmanlı Devleti'nin savaş gücü ve genel kapasitesinin fazla önemsenmediği, Çanakkale'ye taarruz planının aceleye getirildiği görülmektedir. İngiliz arşiv belgeleri de İtilâf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'nı donanma ile geçme planının aceleye getirildiğini, bu sebeple önce deniz daha sonra da kara harekâtının başarısızlıkla sonuçlandığını doğrulamaktadırlar. [437]

[436] The National Archives, ADM I/116/3491 (Statement made by W.S.Churchill about Dardanelles Naval Operations)
[437] The National Archives, ADM I/116/3491

4.BÖLÜM

MARMARA'DA İTİLÂF VE ALMAN DENİZALTI HAREKÂTI

4.1. Birinci Dünya Savaşı'nda Etkin Olan Denizaltıların Faaliyetleri

20. yüzyılın sonlarına doğru etkin bir silah olarak ortaya çıkan ve o andan itibaren deniz muharebelerinin gidişatına dolaylı olarak etki eden denizaltılar, ilk olarak 1588 yılında İngilizler tarafından İspanyol Donanması'na karşı kullanılmış, ancak başarılı olamamışlardır. Denizaltıların gelişim tarihindeki bu başarısızlık, 1896 yılında Fransızların liman savunma maksadı ile inşa ettikleri Narval denizaltısına kadar devam etmiş, su üstünde ve altında seyir yapabilen bu denizaltının başarısı diğer ülkelerin de dikkatini çekmiştir.[438] Bu tarihten önce 1879 yılında J.P.Holland tarafından bir silah olarak ilk tasarımları yapılan denizaltılar, 1901 yılında İngiliz tersanelerinde inşa edilerek, "A" sınıfı denizaltılar adını almışlardır. [439]

20. yüzyılın başında birçok üst rütbeli subayın denizaltı fikrine sıcak bakmamasına rağmen denizaltılar bir silah olarak benimsenmiş ve yapımına devam edilmiştir. İngiltere'de 1905 yılında 40 metrelik "B" sınıfı ve 1908 yılında da "C, D ve E" sınıfı daha modern ve daha gelişmiş denizaltılar inşa edilmeye başlanmıştır. Çanakkale Savaşları'nda İtilâf denizaltı filotillası, genellikle "E" sınıfı İngiliz denizaltı gemilerinden meydana gelmiştir. Dizel motorlu ilk denizaltı gemileri olan "E" sınıfı denizaltılar 589 ton ağırlığa, 54 metre uzunluğa, sualtında

[438] Abdurrahman Şeref, **Denizaltı Gemisi Notları**, İstanbul, 1932, Deniz Matbaası, s.8
[439] W.D. Puleston, **The Dardanelles Expedition**, United States, 1927, United States Naval Institute, s.28

9 deniz mil ve su üstünde 15 mil sürat yapabilme kabiliyetine sahip bulunmuşlardır. Harpten önce inşa edilen, sadece kıyı ve liman karakol hizmetlerinde görev alabilecek kabiliyette bulunan "C ve D" sınıfı denizaltılara nazaran "E" sınıfı denizaltılar, çok daha hacimli ve geliştirilmiş botlar olma özelliğine sahip olmuşlardır. "E" sınıfı denizaltıların ilk tiplerinde top düşünülmemiştir. Ancak, Marmara'daki denizaltı harekâtının ilk zamanlarında hedeflerin fazla olması nedeniyle mevcut torpidolar yetersiz kalmıştır. Bu zafiyeti gidermek için Birinci Dünya Savaşı esnasında denizaltılara top silahı monte edilmiştir. [440]

Başlangıçta denizaltı gemileri üs, liman ve sahilleri abluka eden güçlü deniz kuvvetlerine sahip ülkelerin harp gemilerine karşı bir tehdit ve tehlike unsuru, bir savunma silahı olarak geliştirilmişlerdir. 1914 yılının Ağustos ayında Birinci Dünya Savaşı başladığı zaman uzun yıllar süren tecrübeler sayesinde denizaltı teknolojisinde büyük gelişmeler yaşanmıştır. Ancak o zaman denizaltıların ne tesir yapabilecekleri hususunda şüphe ve tereddütler bulunmuş, hiçbir ülke denizaltıların 48 saatten fazla denizde kalabileceğine inanmamıştır.[441]

Denizaltıların deniz kuvvetleri içinde bir vurucu güç, bir harp gemisi olarak yer alması ancak Birinci Dünya Savaşı esnasında mümkün olabilmiştir. 1914 yılının Ağustos ayının ilk günlerinde patlak veren Birinci Dünya Savaşı'na

[440] Fred & Elizabeth Brenchley, **Stoker's Submarine**, Australia, 2001, Harper Collins Publishers, s.34; Bargut, a.g.e, s.39
[441] Çetinkaya Apatay, "Çanakkale Muharebeleri'nde Denizaltı Harekâtı", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı 32, Mart 1988, s.52

İngiltere 77 denizaltı ile, Almanya 29 denizaltı ile, Fransa ise 45 denizaltı ile girmiştir. İngiliz denizaltıları Kuzey Denizi'nde Alman Donanması'nı keşif ve rapor etmek, Almanlar da İngilizlerden bekledikleri saldırıya karşı denizaltılarını karakol görevinde ve İngiliz Donanması'nın ablukasını kırmak için kullanmışlardır. İlk olarak 6 Ağustos 1914 günü 10 Alman denizaltısı kuzeye, Norveç ile Orkney Adası arasına gönderilmiştir. Bu uzun mesafenin, denizaltılar barış zamanında hiç böyle uzun süreli eğitim yapmadıkları için tehlikeli olabileceği düşünülmüştür. Ancak Alman "U" botu ismi verilen denizaltıların bu ilk seyri, bu yeni silahın gücü ve neler yapabileceği hakkında önemli fikirler vermiştir.

22 Eylül 1914 günü Hollanda sahilleri açıklarında karakol yapan U-9 Alman denizaltı gemisi bir saat gibi kısa bir süre içinde 12.000'er ton ağırlığında Abaukir, Cressy ve Hogue isimli gemiler ile 15 Ekim 1914 günü Aberdeen açıklarında Hawke kruvazörünü batırmıştır. [442]

Bu olaylardan alınan fikirler ve Alman denizaltılarının İngiliz Anavatan Filosu'nun üssü olan Scapa Flow'da görülmesi gerek denizaltı harekâtı, gerekse de denizaltı savunma harekâtı konularında geleceğe yön veren olaylar olması açısından önem arz etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra bütün savaşan ve tarafsız ülkeler, kendilerini devletler hukuku kurallarına ve 1907 La Haye Sözleşmesi'ne bağlı olarak deniz harbini yürütmekle yükümlü bulunmuşlardır. Ancak bu sözleşmenin Çanakkale Savaşları esnasında özellikle

[442] Şamil Hızal, "Çanakkale Önünde ve Marmara'da Denizaltılar", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:539, Ankara, Ocak 1988, s.32

İngiliz denizaltıları tarafından çoğu zaman ihlal edildiği görülmüştür.[443] Savaşın ilk aylarında Kuzey Denizi'ndeki denizaltı harekâtından, denizaltıların harp ve ticaret gemilerine karşı vurucu unsur olacağı, korunmalı ve savunma sistemine sahip üs ve limanlara taarruzda da başarı vadeden bir silah olabileceği anlaşılmıştır. Bundan sonra Çanakkale ve Marmara Denizi'nde denenmeleri öngörülmüştür. Türkler tarafından Boğaz'da döşenmiş mayın engellerini yalnız denizaltı gemilerinin geçebileceği düşünülmüştür. Ancak bu denizaltı gemilerinin Boğaz akıntısını yenip, Çanakkale ile Kilitbahr arasındaki "Dar Geçit" adı verilen yerden nasıl geçebilecekleri konusunda birtakım tereddütler bulunmuştur.[444] Bunu denemek için de İngiliz "B-11" denizaltısı seçilmiş ve mayın demirleme tellerinden korunabilmesi için baş tarafına özel bir koruyucu konularak, 1 Aralık 1914 günü Boğaz girişine gönderilmiştir.

4.2. İngiliz B-11 Denizaltısı Tarafından Mesudiye Zırhlısının Batırılması

Birinci Dünya Savaşı'nın henüz başında Türk deniz tarihinin sayfalarına acı olarak yansıyan olaylardan birisi Mesudiye zırhlısının İngiliz B-11 denizaltısı tarafından batırılması olayıdır. Osmanlı Donanması'na yaklaşık kırk yıl hizmet etmiş olan Mesudiye zırhlısı, 1874 yılında Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde İngiltere'ye sipariş edilmiş, 1876 yılı başlarında Osmanlı Donanması'nda hizmete girmiştir. 16 mil süratinde ve 9.200 ton ağırlığında olan zırhlı, 12 adet 15.cm.lik, 14 adet 7.6 cm.lik, 10 adet 5.7 ve 2 adet 4.7 cm.lik seri

[443] Apatay, a.g.m., s.51
[444] Oğuz Otay, **Mesudiye Zırhlısı (1874-1914)**, İstanbul, 2005, Denizler Kitabevi, s.202

ateşli top taşımıştır.[445] Mesudiye zırhlısı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda görev aldıktan sonra Sultan II.Abdülhamit'in politikası gereğince donanmanın diğer gemileri ile birlikte uzun süre Haliç'te hareketsiz bir şekilde bırakılmıştır. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'ndan sonra 1912'de İtalyan Ansaldo-Armstrong Firması tarafından Cenova'da yenilendikten sonra "31 Mart Ayaklanması" sırasında Osmanlı Donanması'nda görev yapmıştır. Mesudiye zırhlısı, Trablusgarp (Osmanlı-İtalyan) ve Balkan (Mondros ve İmroz Muharebeleri) Savaşları'nda da aktif görev almıştır. [446]

Alman Amiral Souchon 9 Eylül 1914 tarihinde Donanma Komutanlığı görevine atandıktan sonra Osmanlı Donanması'nın yeniden düzenlenmesini ve bazı harp gemilerinin hizmet dışı bırakılmasını öngörmüştür. Bu gemiler arasında Mesudiye zırhlısı da bulunmuştur. Mesudiye'nin iki adet 24 cm.lik topu, Balkan Harbi'ndeki atışlardan aşınmış olduğundan onarılmak üzere 9 Temmuz 1913'te Reşit Paşa vapuru ile İngiltere'ye gönderilmiştir. Savaş çıktığı zaman toplar hâlâ gelmediğinden gemide yalnızca 15 cm.lik ve 7.5 cm.lik toplar bulunmuştur. Amiral Souchon, Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderdiği 10 Eylül 1914 tarihli yazısında Mesudiye zırhlısının Çanakkale'ye sabit batarya olarak gönderilmesi ile ilgili olarak şu görüşleri savunmuştur:[447] "Mesudiye zırhlısının büyük topları ve makinesinin köhneliğinden dolayı filoda kullanımı mümkün değildir. Barbaros zırhlısı filoya katılınca Mesudiye'yi Bahr-i Sefîd (Çanakkale) Boğazı Komutanlığı

[445] **Bernd Langensiepen & Ahmet Güleryüz,** Ottoman Steam Navy (1828-1923), London, 1995, Conway Maritime Press, s.135

[446] Ali Haydar Emir, **Balkan Harbi'nde Türk Filosu**, İstanbul, 1932, Deniz Matbaası, s.298

[447] Fevzi Kurtoğlu, **"Çanakkale ve 18 Mart 1915"**, 336 Sayılı Deniz Mecmuası'nın Tarihi İlavesi, İstanbul, 1935, Deniz Matbaası, s.42

maiyetine göndereceğim. Orada bu gemi, Boğaz'ın müdafaasını kuvvetli bir şekilde takviye edecektir. Mesudiye bir tarafındaki toplarıyla Boğaz girişini ateşle dövecek vaziyette demirleyecektir. Diğer tarafındaki topları karaya çıkarılarak, Boğaz'ın müdafaasında kullanılabilir." Amiral Souchon'un Başkumandanlık Vekâleti'ne yazdığı bu yazı, Mesudiye zırhlısının mayın hatlarını korumak maksadıyla sabit bir batarya hâline getirilmesi anlamını taşımıştır.

Mesudiye zırhlısının baştan ve kıçtan demirlenmiş olarak sabit bir batarya gibi kullanılmak istenmesinin altında büyük toplarının bulunmaması ve makinesinin eski olması gibi nedenler yatmıştır. Mesudiye zırhlısı Amiral Souchon'un öngördüğü üzere 17 Eylül 1914 günü Çanakkale'ye getirilerek, mevcut mayın hatlarının korunması için Kepez Koyu'nda Sarısığlar Mevkii'ne demirlenmiştir. Bahse konu zırhlının Boğaz'ın savunmasına yardım etmek üzere 12 tane 15 cm.lik topundan üç tanesi gemiden sökülerek, karaya yerleştirilmiş ve Mesudiye Bataryası kurulmuştur. Bu batarya, Çanakkale savunmasında önemli görevler üstlenmiştir.[448]

Hareket hâlinde bulunması gereken Mesudiye zırhlısının mayın hatları arasına sabit bir batarya gibi demirlenmesi ve toplarının karaya yerleştirilmesi o dönemde uzun tartışmalara yol açmış ve tenkit edilmiştir.[449] Mesudiye'nin topçu ve seyir subayları bir savaş gemisi savaş hattında kullanılmazsa o geminin sabit istihkâm hâlinde katiyen görev yapamayacağını bildirmişlerdir. Eylül ayı başında

[448] Bargut, a.g.e., s.16
[449] Nutku, a.g.e., s. 50

bu subaylar, Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na; "Geminin toplarının tümünün gemide bırakılması gerektiğini, seyyar bir kale olarak kullanılmasının ancak buna bağlı olduğunu ya da geminin silahlarının tümünün karaya çıkarılmasıyla karaya yerleştirilecek topların düşmana uzun süre dayanabileceğini, geminin topların yarısıyla istihkâm hâlinde kullanılamayacağını" anlatan bir rapor sunmuşlardır.[450] Ancak, Müstahkem Mevkii Komutanlığı önceki kararında sabit kalmıştır.

Bunun üzerine bulunduğu yer itibariyle mayın hatları arasında kalan Mesudiye'nin personeli, İtilâf denizaltı gemilerinin ve savaş gemilerinin torpido hücumlarına karşı sallar ve köhne tel halatlarla savunma önlemleri almaya çalışmıştır. Mesudiye zırhlısının bu son görevinde gemide 63 subay, 7 gedikli (astsubay) ve 591 er olmak üzere toplam 661 personeli bulunmuştur.[451]

Mesudiye ile ilgili bu gelişmeler yaşanırken, İtilâf Devletleri, 18 Mart 1915'ten önce denizaltıların o zaman için düşünülen kullanma konseptine uygun olarak Çanakkale Boğazı'nın denizden ablukası için kullanılmasını düşünmüşlerdir. Birinci Dünya Savaşı'nın başında Kasım ve Aralık aylarında Çanakkale Boğazı'nın ablukasını sağlamak üzere Boğaz girişinde Bozcaada'da üslenmiş bulunan Birleşik Filo'da su üstü gemilerinin yanı sıra denizaltı gemileri de mevcut bulunmuştur. Amiral Carden'in emrindeki denizaltılar, B sınıfı (B-9, B-10 ve B-11) üç İngiliz denizaltısı ile birlikte Joule, Saphir, Faraday ve Mariotte

[450] Kurtoğlu, a.g.e, s.43
[451] Otay, a.g.e., s.188

adında dört Fransız denizaltısından meydana gelmiştir.[452] Bu denizaltılar, Boğaz'ın denizden ablukasının dışında Yavuz ve Midilli gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan çıkmaları hâlinde onlara taarruz etmekle de görevlendirilmişlerdir. Çanakkale Boğazı'na girmeye çalışan ilk denizaltı 24 Kasım 1914'te Seddülbahr'a kadar gelebilmiş, ancak Türk bataryalarının ateşi karşında geri dönmek zorunda kalmış olan Fransız Faraday denizaltısı olmuştur.[453]

Fransız Faraday denizaltısının bu başarısız girişiminden sonra aynı yılın Aralık ayında Dedeağaç Limanı ile İzmir Körfezi'ni ve Boğaz'ı sıkı bir abluka altında tutmakla görevlendirilen B-11 İngiliz denizaltısı, Boğaz'ı geçme teşebbüsünde bulunmuştur. 1914 yılının Aralık ayında Sarısığlar Koyu'nda mayın tarlalarına nezaret etmek üzere görevli bulunan Mesudiye zırhlısı, Fransız ve İngiliz denizaltı komutanları tarafından hedef seçilmiştir.[454]

Bu amaçla 313 ton ağırlığında, 7-9 mil sürate sahip, 2 adet torpido kovanı ile donatılmış, 5'i subay olmak üzere 18 personele sahip "A" sınıfı küçük bir denizaltı olan B-11 İngiliz denizaltı gemisi 13 Aralık 1914 sabahı gün doğarken Bozcaada'da bulunan Birleşik Filo Üssü'nden ayrılmış ve Çanakkale Boğazı'nın güney medhalinden içeri girmiştir. [455] Denizaltı, periskop* göstermeden yalnız pusulası ile dört saat seyretmiş ve bu süre sonunda beş mayın hattını geçtikten

[452] Vehbi Ziya Dümer,"Çanakkale Muharrebâtı'nda İngiliz Denizaltı gemilerinin Aldığı Vazifeler ve Bahriyemizin Bu Gemilerle Mücadelesi", **Deniz Mecmuası**, Cilt:46, Sayı:334, Kasım 1934, s.587
[453] Apatay, a.g.m., s.8
[454] The National Archives, ADM 137/4089
[455] Erdoğan Oran, "Çanakkale Savaşlarında Denizaltı Harekâtı", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı:400, Nisan 2009, Yıl;128, Ankara, Genelkurmay Basımevi, s. 43
* **Periskop:** Suya dalıştan sonra su üzerinde kalan ve etrafı gözetlemeye yarayan görüş cihazı; denizaltılarda, tanklarda, siperlerde kullanılan, gözlemcinin gözünü çevirmeksizin çevreyi araştırmasını sağlayan mercekli araç (Türkçe Sözlük, Ankara, 2005, Türk Dil Kurumu, s. 1598).

sonra periskopunu çıkararak, çevreyi tarayınca büyük bir Türk gemisinin yatmakta olduğunu görmüştür. Yüzbaşı Norman Holbrook komutasındaki B-11 denizaltısı, 13 Aralık 1914 günü saat 11.55'te Mesudiye zırhlısının 700 metre kadar yakınına yaklaşmıştır. B-11'in 700 metreden attığı ilk torpido, geminin iskele kıçomuzluğuna (sol arka tarafına) çarparak, infilak etmiştir.[456] Mesudiye tarafından da 800 metre mesafeden denizaltı gemisinin periskopunun görülmesiyle top ateşi açılmıştır. Bu karşı ateş uzun sürmemiş, ikinci torpidonun atılmasıyla geminin sekiz dakika içinde sol tarafa doğru yan yatmaya başlamıştır. Bu esnada mermiler kısa düşmeye başlamış ve zorunlu olarak ateş kesilmiştir. Mesudiye'nin bulunduğu yer sığ olduğundan direği dibe saplanarak karinası[*] suyun yüzeyinde kalmıştır.[457] Mesudiye zırhlısı beş buçuk kulaç suda demirli bulunduğundan battıktan sonra geminin çanaklık ile bacaları deniz dibinde kuma saplanmıştır.

Zırhlının aldığı torpido yaralarıyla batmasının ardından Çanakkale'den yardım istenmiştir. Bir süre sonra birkaç istimbot ile filika[**] ve iki römorkör[***] Çanakkale'den yardım için gelmişlerdir.[458] Bunun yanı sıra Nara'da bulunan İsa Reis gambotunun filikaları da yardıma gelmiştir. Mesudiye'den kurtarılan personel filikalarla sahile taşınmıştır. İlk gün akşama doğru geminin makine dairesinde duyulan seslerden tekne içinde canlılar olduğu anlaşılmıştır. İstanbul'dan süratle

[456] Nutku, a.g.e., s.49

[*] **Karina:** Gemilerin su kesimlerinin altında kalan dış kesimlerine verilen addır (Gemici Dili ve Gemici Bağları, Karamürsel, 1999, Deniz Kuvvetleri K.lığı Karamürsel Basımevi, s.35).

[457] Bahr-i Sefid Boğazı Mevkii Müstahkem Kumandanı Cevad Paşa'dan 20 Kasım 330 tarih ve 729 numara ile Başkumandanlık Vekâleti Celilesi'ne gönderilen telgrafta şu bilgiler mevcuttur: "Öğleden sonra saat dördü kırk geçe Mesudiye'ye bir tahte'l-bahr tarafından iki torpil atılmış ve Mesudiye devrilerek yıkılmış yana yatmıştır. Tahte'l-bahr hakkında henüz malumat alınmadığından ayrıca arz edilecektir." (ATASE Arşivi, Klasör No: 121; Eski ve Yeni Dosya No: 900/570 Fihrist No: 007)

[**] **Filika:** Ağaçtan yapılmış, kürek ve yelkenle hareket edebilen teknelerdir (Gemici Dili ve Gemici Bağları, a.g.e., s.23).

[***] **Römorkör:** Bir çeşit kurtarma gemisi.

[458] Eda Gülşen Gömleksiz, **Mesudiye Zırhlısı**, İstanbul, 2007, Deniz Basımevi Müdürlüğü, s. 80

bir kaynakçı ekip getirtilmiştir. Kazadan yaklaşık 36 saat sonra 15 Aralık 1914 tarihinde batık geminin suyun üstünde kalan kısmındaki saclar kesilerek, içinden sekiz kişi çıkarılmıştır. Bu kişilerden üç subay ölü olarak, beş subay sağ olarak kurtarılmıştır. Toplam olarak Mesudiye zırhlısının 661 kişilik personelinden 10'u subay, 25'i er olmak üzere 35 kişi şehit olmuştur.[459]

Mesudiye'nin İngiliz denizaltısı tarafından batırılışından sonra aynı gün ve bunu takip eden günlerde batışı ve kurtarma çalışmaları ile ilgili çeşitli yazışmalar gerçekleşmiştir. 13 Aralık 1914'te geminin battığı gün Mesudiye Komutanı Deniz Binbaşı Fazıl Bey tarafından Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na gönderilen bir telgrafta; "Mesudiye'nin öğleden önce saat on bir buçuk sıralarında düşman denizaltısı tarafından atılan iki torpidodan birinin geminin iskele (sol yan) tarafında açtığı yarıktan hücum eden suların etkisiyle sol yan tarafına yatarak battığı," bildirilmiştir.[460]

Aynı gün Çanakkale Liman Reisliği'nden Bahriye Nezareti'ne gönderilen telgrafta ise geminin batışı ile ilgili olarak şu bilgi verilmiştir[461]: "Bugün öğleden önce saat on biri elli beş geçe Mesudiye fırkateyni bir infilak neticesi olarak batmıştır. Subayların sözlü ifadelerine göre infilak bir düşman tahte'l-bahrı (denizaltısı) tarafından vukua getirilmiştir. Gemi mürettebâtının büyük kısmı kurtarılmış, gemi içinde kalan ve henüz miktarı bilinmeyen kalan personelin kurtarılma işiyle uğraşıldığı ve neticenin arz olunacağı." Yaralıların

[459] Otay, a.g.e., s.283
[460] DMA, Umûmî Evrâk, 472-321
[461] DMA, Umûmî Evrâk, 472-323

çıkarılmasından sonra bir grup subay ve er, her gün gemiye giderek, sancak taraftaki topları ve cephaneyi kurtarmaya çalışmıştır. Gemide bulunan dokuz tane 15 cm.lik toptan üç tanesi çıkarılmış ve bu toplarla sahilde Aktepe ve Akyarlar Bataryaları oluşturulmuştur. 15 Ocak 1915'te geminin sancak bordasında* bulunan seri ateşli 6 tane 15 cm.lik toptan üçü önce çıkarılmış, bu toplar ile Baykuştepe'de Mesudiye Bataryası kurulmuştur. Batık Mesudiye personelinden kurtulan 120 er de burada görevlendirilmiştir.[462] Mesudiye Bataryası, Muîn-i Zafer ve Dardanos Bataryaları ile birlikte 1915 yılının Şubat ayından itibaren Boğaz'a girmeye çalışan Birleşik Filo gemilerine karşı büyük bir başarı göstermiş ve 18 Mart Muharebesi'nde Fransızların Bouvet zırhlısına ağır hasar verdirmiştir.

Yüzbaşı Norman Holbrook'un komutasındaki B-11 denizaltısı ise Mesudiye zırhlısını torpillemesinin ardından karaya oturma tehlikesini atlattıktan sonra pusulasının da bozulmuş olmasına rağmen tekrar Boğaz'dan çıkarak, Limni Adası'na ulaşmayı başarmıştır.[463] Bu başarısından dolayı B-11'in Kaptanı Yüzbaşı Norman Holbrook, İngiliz Donanması'nda Victoria Cross* (Victoria Haçı) ile ödüllendirilen ilk denizaltı subayı olmuştur. İkinci kaptan Winn, DSO (Üstün Hizmet Nişanı) ile geriye kalan mürettebât ise DSM (Üstün Hizmet Madalyası) ile ödüllendirilmiştir. Ayrıca gemi komutanının soyadı "Holbrook" o sıralarda İngiliz sömürgesi olan Avustralya'da bir kasabaya verilmiştir.[464] Mesudiye'nin batırılması

*__Sancak Borda:__ Geminin su kesiminden yukarıda kalan sağ yan kısmı (Gemici dili ve gemici bağları, a.g.e., s.13).

[462] Şakir Tunççapa, "Çanakkale Harbi Hatıralarım", **Donanma Dergisi Eki**, No:423, s.2 ; Otay, a.g.e., s 287

[463] Gömleksiz, a.g.e., s.81

* **Victoria Cross:** İngiltere'nin en büyük kahramanlık nişanıdır. Kraliçe Victoria tarafından Kırım Harbi'nin sonlarına doğru, 1856 yılından itibaren ihdas edilmiştir (Rhodes James, a.g.e., s.522).

[464] Otay, a.g.e., s.332

olayı, İtilâf Devletleri tarafında çok büyük yankı bulmuştur. Bu olaydan sonra İtilâf Devletleri daha büyük ve donanımlı denizaltıların kolaylıkla Marmara'ya geçebileceği ve Marmara'daki Türk ve Alman harp ve ticaret gemilerine taarruz edebileceği kanaatine varmışlardır. Çünkü, B-11 gibi basit bir denizaltı bile Türkler tarafından Boğaz'ın girişini kontrol altına alabilmek maksadıyla oluşturulan mayın hatlarını geçmiştir. Kıyı bataryaları ve projektörleri de Boğaz'dan içeri giriş yapan denizaltıyı yakalayamamışlardır.

İtilâf Devletleri'nde de bunun gibi bir iki saldırı daha gerçekleştirilmesi hâlinde Marmara Denizi'ndeki Türk deniz sevkiyatının kesintiye uğratılacağı düşüncesi hâkim olmuştur. Bu düşünce ile Amiral Carden yeni denizaltıların bölgeye sevk edilmesini talep etmiştir. O dönem için Alman açık deniz donanmasının İngiltere sahillerine yaptıkları akınlar dolayısı ile bölgeye birkaç hafta içerisinde kaydırılan sınırlı sayıda "E" sınıfı denizaltı dışında Kuzey Denizi'nden Çanakkale Boğazı'na yeni denizaltıların kaydırılması mümkün olmamıştır.[465] Ancak 18 Mart 1915 tarihinde Çanakkale Boğazı'nı denizden zorlayarak geçme teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlanması üzerine İtilâf Devletleri, Gelibolu Yarımadası'nın çıkarma harekâtı ile ele geçirilmesi planının uygulanabilmesi için bölgeye gönderilen takviye ve destek kuvvetleri arasına modern ve uzun menzilli denizaltı gemilerinin de dahil edilmesi kararını vermişlerdir. 1915 Nisan ayından itibaren Gelibolu Yarımadası'nın tahliyesine kadar olan sürede Marmara'da birçok İngiliz ve Fransız denizaltısı faaliyette bulunmuştur. Sonuç itibariyle, Birinci Dünya Savaşı başında Çanakkale

[465] The National Archives, ADM I/116/3491 (Dardanelles Naval Operations)

Boğazı'nın Birleşik Filo gemileri tarafından geçilmesini engellemek için oluşturulan mayın hatlarını korumak maksadıyla Mesudiye zırhlısının Kepez Koyu Sarısığlar Mevkii'nde sabit batarya hâline getirilerek, kullanılması daha harbin başında değerli bir geminin elden çıkmasına, 10 subay ve 25 erin şehit olmasına neden olmuştur.[466]

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen başında verilen bu kayıp, Osmanlı Donanması'nın savaştaki ilk harp gemisi kaybı olmuştur. O güne kadar Çanakkale Boğazı'ndan hiçbir düşman gemisi içeri giremezken, B-11 gibi küçük bir denizaltının mayınlarla döşeli bir denizden geçerek Mesudiye'yi batırması, Birleşik Filo'ya ait denizaltıların Marmara Denizi'ne rahatça geçebileceklerini ortaya çıkarmıştır. Türkler tarafından bakıldığında bu olay, Çanakkale Boğazı'nda ve Marmara'da Müttefik denizaltılarına karşı acil ve etkili önlemler alınmasının başlangıç tarihini teşkil etmiştir.

4.3. Çanakkale Savaşları'nda İtilâf Devletleri'nin Denizaltı Silahını Kullanma Sebepleri

18 Mart 1915 tarihinde yapılan Çanakkale Boğaz Muharebesi'nde başarılı olamayan İtilâf Devletleri, bir taraftan Kara Savaşları'nı başlatırken, diğer taraftan Boğaz'ı savunan Türk Ordusu'nu kolayca ve kısa sürede yenmek maksadıyla, denizaltılar kullanarak, Marmara Denizi yoluyla yapılmakta olan Türk lojistik hizmetlerini azaltmak hatta tamamen kesmek yoluna gitmişlerdir.[467]

[466] Apatay, a.g.m., s.51
[467] F.C.Aspinall-Oglander, a.g.e., Cilt:I, s.129

İtilâf Devletleri tarafından yapılan stratejik etütlere göre; Çanakkale-İstanbul arasındaki karayolu bağlantısının çok zayıf olduğu, karayolu ile taşımacılığın Hayrebolu veya Babaeski'ye kadar demiryolu ile, buradan sonra develer veya kağnılarla yapıldığı ve bu çeşit nakliyât faaliyetinin yörenin lojistik desteğini karşılayabilecek kapasitede olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, yörenin ikmal hizmetlerinde denizyolunun kesilmesinin Gelibolu harekâtında başarı olasılığını büyük ölçüde artıracağı düşünülmüştür.[468] Bu görüşle, Çanakkale harekâtı ile sorumlu bulunan İtilâf Devletleri, Marmara'ya denizaltı gemileri sızdırılmasını öngörmüşler, bu konuya Gelibolu Savaşları'nın devam ettiği sürece önem ve destek vermişlerdir. Türk Ordusu'nun deniz yoluyla ikmal almasını önleyerek savaşın kazanılması amacı ile başlatılmış olan denizaltı savaşı; 17 Nisan 1915'te ilk denizaltı gemisinin görülmesinden İtilâf Kuvvetleri'nin Gelibolu Yarımadası'nı tahliye etmeye başladıkları 1915 Aralık ayı sonuna kadar devam ettirilmiştir. Bu şekilde Gelibolu'da başarılı savunma savaşları vermekte olan Türk Ordusu'nun en zayıf noktası olan lojistik hizmetlerinin yerine getirilmesine darbe vurulmak istenmiştir.[469]

İtilâf Devletleri'nin yukarıda verilen amaçlarını gerçekleştirmede Marmara Denizi'nin denizaltı harekâtı için oldukça müsait bir hareket alanı olması büyük etken olmuştur. Marmara Adası ile sahil arasında kalan bölgenin denizaltıların hem karakol, hem de bekleme mevkii olarak çok uygun bir coğrafyaya sahip olduğu düşünülmüştür. Ayrıca denizaltıların saklanmasına müsait olan koyların da mevcut

[468] Bargut, a.g.e., s. 39
[469] The National Archives, ADM I/116/3491 (Dardanelles Naval Operations)

olduğu tespit edilmiştir.[470] Dönemin Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey tarafından da; "Bu koylara yakın köylerdeki yerleşim azlığı sebebiyle, denizaltıların sahilden tespit edilme imkânı olmadığından İtilâf Devletleri tarafından tercih edildiği", değerlendirmesi yapılmıştır.[471]

Bütün bunlara ek olarak Osmanlı karakol gemilerinin süratlerinin azlığı ve teknik kabiliyetlerinin yetersiz olmalarından dolayı İtilâf Devletleri denizaltıları için hemen hemen ciddi bir tehdit oluşturmayacağı da dikkate alınmıştır.[472] Bir de buna Osmanlı gemi mürettebâtının denizaltılara karşı bir harekât planı ve yapmış oldukları bir tatbikat tecrübelerinin bulunmaması eklendiğinde, İtilâf Devletleri açısından denizaltı kullanma sebepleri ortaya çıkmaktadır.[473]

Bütün bu kolaylıkların yanı sıra, İtilâf Devletleri denizaltılarının Çanakkale Boğazı'nı dalarak geçmek için birçok mayın engelini aşmaları ve bazen oldukça şiddetli olan akıntıları yenmeleri gerekmiştir. Özellikle Boğaz'daki darlıklar, sığ yerler ve hızı çok değişik olan akıntılar büyük engel teşkil etmiştir. Bu yüzden Boğaz'ı geçmek isteyen İtilâf Devletleri denizaltıları yapılan gözlemlere ve ele geçirilen denizaltı mürettebatının sorgularından alınan bilgilere dayanarak, Boğaz'ı geçmek için ya ay ışığı veya sabahın alacakaranlığından faydalanmışlardır. Çanakkale Boğazı'nı geçerek Marmara'ya girmek veya Marmara'dan çıkmak

[470] Mühlman, a.g.e., s.47
[471] Akpınar, a.g.e.,s.13
[472] F.C.Aspinall-Oglander, **Military Operations-Gallipoli**, Vol:II London, 1932, William Heinemann; **(Büyük Harbin Tarihi Çanakkale, Gelibolu Askerî Harekâtı**, Yay.Haz.Metin Martı, Cilt:II, İstanbul, 2005, Arma Yayınları), s.13
[473] Bargut, a.g.e., s.34

isteyen İtilâf Devletleri denizaltı gemileri için Boğaz geçişi esnasında karşılaştıkları en sıkıntılı yer Nara Burnu çevresi olmuştur. Burada kısa bir zamanda ve büyük oranda akıntıya karşı rota değiştirmek gerektiğinden denizaltı gemileri periskoplarını su yüzüne çıkartmak için yükselmek ve mevkii kontrolü yapmak zorunda kalmışlardır. İngiliz kaynaklarında da İtilâf Devletleri denizaltı gemileri için Çanakkale Boğazı'ndan geçmenin son derece maharet ve sinir kuvvetine dayanan zor bir iş olduğu belirtilmiştir.[474] Bu durum Türk tarafında da bilindiği için periskop görüldüğünde derhal ateş altına almak maksadıyla özellikle bu bölgede devriye gezilmiştir. Türkler tarafından 26 Temmuz 1915'te tesis edilen ağ engeli İtilâf Devletleri denizaltıları için son engeli oluşturmuştur. Bundan sonra Marmara Denizi'ne kadar bir tehdit bulunmamıştır.

Mayın tehlikesine karşı da Amiral de Robeck, hafif taraklar taşıyan buharlı filikalar göndererek, denizaltılara Kepez'deki mayın tarlaları arasından yol açtırmaya çalışmıştır.[475] Bu amaçla, 1915 Şubat ayı başında üssü Bozcaada'da bulunan Komodor Keyes emrindeki denizaltı birliği 3 İngiliz, 2 Fransız ve 1 Avustralya denizaltı gemisinden oluşmakta iken bu birlik kısa sürede yeni denizaltı gemileri ile takviye edilmiş ve üssü Bozcaada'dan Limni Adası'nın Mondros Limanı'na kaydırılmıştır. Bu suretle Mondros Limanı'nda üslenen İtilâf Denizaltı Filosu, Komodor Keyes komutasında 1915 Nisan ayı başında 7 İngiliz, 1 Avustralya ve 4 Fransız denizaltı gemisi ile teşkil edilmiştir.[476]

[474] H.W.Wilson, a.g.m, s.260
[475] Thomazi, a.g.e., s.53
[476] The National Archives, ADM I/116/3491 (Dardanelles Naval Operations)

İtilâf Devletleri'nin denizaltı harekâtı, Bozcaada'ya üslenen 16, Seddülbahr'a üslenen 4 uçaklık bir hava kuvveti ile Saroz Körfezi'nde görev yapan uçak gemilerinden alınan keşif raporları ile devamlı olarak desteklenmiş, denizaltılar bu hava keşifleri sayesinde rahat hedef bulabilmişlerdir. Uçaklar ve denizaltılar arasındaki bu işbirliği, geleceğin denizaltı-hava müşterek harekâtının ilk örnekleri olması açısından önem arz etmiştir. [477]

Marmara'da bulunan İngiliz denizaltılarından E-7, E-12, E-14'ün harekâtı 1915 Haziran ve Temmuz ayları arasında oldukça etkili olmuştur. Bu denizaltılar küçük nakliye vapurlarının seyirlerini engelledikleri gibi limanlarda bulunan çeşitli kömür, erzak, ray yüklü küçük vapurları da batırmışlardır. En ciddi tehlike ise E-2, E-11, E-14 numaralı İngiliz denizaltılarının Marmara'da bulunduğu 1915 yılının Ağustos ayında meydana gelmiştir. [478]

4.4. İtilâf Devletleri Denizaltılarına Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler

4.4.1. Çanakkale Boğazı'nda Alınan Tedbirler

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Donanması'nda denizaltı gemisi mevcut bulunmamıştır. Daha önce Sultan II.Abdülhamit (1876-1908) döneminde 1886 yılında alınan ilk Türk denizaltıları olan Abdülmecit ve Abdülhamit denizaltıları, Sultan Abdülhamit'in politikası gereği Haliç'e çekilmiş, burada çürüyüp

[477] Apatay, a.g.m.,s.56
[478] Bargut, a.g.e., s.45

gitmişlerdir.[479] Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce İngiltere ve Fransa'ya ısmarlanan denizaltı gemileri ise savaşın çıkması üzerine Osmanlı Devleti'ne teslim edilmemişlerdir. Bahriye Nezareti, Çanakkale Boğazı önündeki Birleşik Filo gemilerinin üzerinde etkili olabilmek ve mümkünse bir çıkarmaya engel olmak için iki küçük denizaltının parçalar hâlinde Haliç'e getirilip, burada monte edilmesini istemiştir. Başkumandanlık Vekâleti de Alman Amiral Souchon aracılığıyla önce Avusturya Bahriyesi'ne başvurmuş, ancak olumsuz cevap alınması üzerine 1915 Mart ayında Almanya'dan denizaltı talebinde bulunmuştur.[480] Bu denizaltılar ise ancak Mayıs ayı ortalarında Türk sularına gelebilmişlerdir.

13 Aralık 1914'te Mesudiye zırhlısının Sarı Sığlar Koyu'nda B-11 denizaltısı tarafından batırılmasıyla İtilâf denizaltı tehlikesi kendisini gösterince, Osmanlı Devleti de çeşitli karşı tedbirler almaya başlamıştır. İtilâf denizaltı tehlikesine karşı ilk iş olarak Balkan Harbi'nden kalan ve kullanılmayan 80 kg. şarjlı 78 adet karbonit mayın onarılmış ve onarılan bu mayınlardan 50 tanesi 17 Aralık 1914'te 45 metre aralık ve su altında derinliği 4.5 metre olmak üzere dökülmüştür. Geri

[479] Türklerin ilk kez harp vasıtası olarak denizaltı tedarik etme çabası, Yunanlılara karşı denge sağlama politikasının bir sonucu olarak gündeme gelmiştir. O günkü politik ortam ve Yunanistan'ın Çanakkale Boğazı'ndan Ege Denizi'ne çıkışta kurması muhtemel abluka korkusu nedeniyle, Sultan II.Abdülhamit'in emriyle 1886 Ocak ayında bir İngiliz mühendisin dizaynı olan İsveç yapımı 30 metre boyunda, 3.66 metre eninde, 160 tonluk iki adet Nordenfelt denizaltısı sipariş edilmiştir. İstanbul (Haliç) Tersanesi'nde montaj çalışmaları tamamlanan bu iki denizaltıdan Abdülhamit denizaltısı, 6 Eylül 1886, Abdülmecit denizaltısı ise 4 Eylül 1887 tarihinde denize indirilmiştir. Bu gemiler, Osmanlı Donanması'nın ilk denizaltılarını meydana getirmişlerdir. Bu tarihten sonra ilk denizaltı alma teşebbüsü ise Cumhuriyet döneminde 1924 yılında gerçekleştirilmiştir. Üç kişilik bir heyet Fransa ve Hollanda'ya giderek gemileri tetkik etmiş ve Hollanda'dan denizaltı alınmasına karar verilmiştir. 1925 yılı sonlarında Hollanda'nın Feijenoord Tezgâhları'na ısmarlanan 519 ton su üstü ve 673 ton sualtı tonajında olan iki denizaltı gemisi, her türlü dalış tecrübeleri de yapılmış olarak, 1928 yılında Türkiye'ye getirilmiş, "I. ve II.İnönü" adlarını alarak 9 Haziran 1928 tarihinde Dolmabahçe önlerinde yapılan törenle donanmaya katılmışlardır (Nurcan Bal-Figen Atabey, **Bin Yılın Güncesinden Seçmeler-Türk Deniz Kuvvetleri**, İstanbul, 2009, Deniz Basımevi Müdürlüğü, s.239).

[480] Turhan Seçer, **Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi**, Ankara, 2008, Genelkurmay Basımevi, s.277

kalan 28 mayın ise bu bölgenin güneyine dökülmüştür.[481] Yine bir tedbir olarak, 1915 Ocak ayı itibariyle Çanakkale Boğazı civarında karakol görevi yapmak üzere Zuhaf ve Nurü'l-Bahr gambotları görevlendirilmiştir. Nurü'l-Bahr gambotu Karadeniz Boğazı'nın güney tarafında görevlendirilirken, Zuhaf gambotu İmralı-Mudanya-Paşa Limanı-Erdek mevkileri arasında denizaltı gözetleme ile görevlendirilmiştir.[482] Şubat ayı başında ise Mesudiye zırhlısının kurtarılan personelinden 120 er ile gözetleme postaları kurulmuş, 1915 yılının Nisan ayında Alman Amiral von Usedom'un, Denizaltı Savunma Kuvvetleri'nin Komutanlığı görevine getirilmesiyle Marmara Adaları'nda "Gözetleme Karakolları" teşkil edilmeye başlanmıştır.[483] Büyük toplarından istifade edilmek üzere Barbaros Hayrettin ve Turgutreis zırhlıları da Şubat ayı başında Çanakkale'ye yollanmıştır. Denizaltı karakol görevi ile Mudanya'da ve Marmara Adası'nda Galata yatı ile İstanbul vapuru, Çanakkale Boğazı'nda da Peleng-i Derya ve İsareis gambotları görevlendirilmişlerdir.[484] Bu gemiler ancak denizaltı periskopu görüldüğünde veya denizaltıya su üstünde rastladıkları zaman toplarını kullanmışlar ve onu periskop derinliğinin altında tutmaya çalışmışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında ortaya çıkan dinleme aygıtları ve su bombaları henüz hiçbir ülkenin deniz kuvvetinde bulunmadığından mücadele böyle basit bir şekilde gerçekleşmiştir.[485]

[481] Kayabalı-Arslanoğlu, a.g.e, s.68
[482] Sahil İstihkâmatı ve Torpil Kıtaâtı Umûmî Müfettişliği'nin 14 Ocak 1915 tarihli İtilâf denizaltılarına karşı gambotların tarassud görevi ve görev yerleri hakkındaki emri (İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi, I.Daire 59/6-6A).
[483] Langensiepen & Güleryüz, a.g.e., s.35
[484] **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi-Çanakkale Cephesi Harekâtı, V.Cilt, 3.Kitap,** (Haziran 1915-Ocak 1916), V.Cilt, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1993, s.105
[485] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e.(Deniz Harekâtı), VIII.Cilt,s.270

Çanakkale Boğaz savunmasında görevli Barbaros ve Turgutreis zırhlılarının 27 Nisan 1915 günü Avustralya'ya ait AE-2 denizaltı gemisinin başarısız taarruzuna uğraması sonucu Çanakkale Boğazı içindeki denizaltı karakolunun daha fazla güçlendirilmesine zorunluluk duyulmuştur. Bu sebeple, Donanma Komutanlığı emrinde bulunan Muâvenet-i Milliyye ve Gayret-i Vataniyye muhripleri ve beş torpidobot 28 Nisan 1915 günü Çanakkale'ye gönderilmiş ve gemilere sınıflarına göre ayrı görevler tevdi edilmiştir. Muâvenet-i Milliyye sınıfı muhripler[*], Çanakkale'ye birlik ve malzeme götüren nakliye gemilerini yakından himaye etmekle görevlendirilmişlerdir. Sultanhisar sınıfı torpidobotlar[**] Nara bölgesinde denizaltı karakolu yapmak ile görevlendirilirken, Draç sınıfı torpidobotlar[***] ise indirme iskelesindeki gemileri korumakla görevlendirilmişlerdir.[486]

Yine sahilde bulunan bataryaları güçlendirme yoluna gidilmiş ve Boğaz içerisinde bir gemi ile karakol hizmeti sürdürülürken, Çanakkale-Kilitbahr çizgisiyle Boğaz girişi arasındaki gözetleme görevi de ağır topçu bataryaları ile set bataryalarına verilmiştir.[487] Denizaltılara karşı diğer bir tedbir olarak mayın engelleri tesis edilmiştir. Bu engeller başlangıçta su üstü gemilerine göre

[*]**Muâvenet-i Milliyye Sınıfı Torpido Muhripleri:** 1908 yılında Almanya'da inşa edilmiş, 1910 yılında Osmanlı Donanması'nda hizmete girmişlerdir. 26 mil süratinde ve 765 ton ağırlığındaki bu gemiler, 1923 yılında hizmet dışına çıkarılmışlardır. Bu sınıf gemilerin isimleri şöyledir: Muâvenet-i Milliyye, Yadigâr-ı Milliyye, Numûne-i Hamiyyet, Gayret-i Vataniyye.

[**]**Sultanhisar Sınıfı Torpidobotlar:** 1906 yılında Fransa'da inşa edilmiş, 1907 yılında Osmanlı Donanması'nda hizmete girmişlerdir. 16 mil süratinde ve 97 ton ağırlığındaki bu gemiler, 1928 yılında hizmet dışına çıkarılmışlardır. Bu sınıf gemilerin isimleri şöyledir: Sultanhisar, Sivrihisar, Demirhisar, Hamidâbât.

[***]**Draç Sınıfı Torpidobotlar:** 1906 yılında İtalya'da inşa edilmiş, 1907 yılında Osmanlı Donanması'nda hizmete girmişlerdir. 26 mil süratinde ve 165 ton ağırlığındaki bu gemiler, 1936 yılında hizmet dışına çıkarılmışlardır. Bu sınıf gemilerin isimleri şöyledir: Draç, Musul (Cumhuriyet Donanması a.g.e, s.23, 65, 66).

[486] Büyüktuğrul, a.g.e., V.Cilt, s.434

[487] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII. Cilt, s.105

ayarlanmış olan mayınlardan ibaret olmuş ve denizaltılar fazla derinliğe inmek suretiyle bunlardan kaçınmayı başarmışlardır. Nitekim, Mesudiye muharebe gemisini batıran B-11 İngiliz denizaltısı bu tarz hareketle beş mayın hattını geçerek hedefine ulaşmıştır. Ancak bir tek Fransız denizaltısı Joule, 1 Mayıs 1915 günü bu mayınlardan birine çarparak batmıştır. Sonradan eldeki mayın miktarı artınca kademeli mayın hatlarının kurulmasına geçilmiş ve Boğaz'ın dışından içeriye doğru 2.5, 4.5, 8, 30 ve 40 m. derinliklere mayın hatları tesis edilmiştir.[488] Boğaz'daki mayın hatları ile sahildeki ışıldak ve hızlı ateşli bahriye toplarına rağmen İtilâf Devletleri denizaltılarının Marmara'ya geçmeyi başarmaları Marmara'da gerçekleştirilen lojistik nakliyât hizmetini güç bir hâle getirmiştir. Dolayısıyla denizaltı savaşının başladığı sırada Çanakkale Boğazı'nda ağ engelleri henüz tesis edilmediğinden, ilk ve en etkin tedbir olarak Boğaz'ın Nara Geçidi'nde bir denizaltı engel ağı kurulması öngörülmüştür. Bu kararın verilmesinde 25 Mayıs 1915 günü E-11 adlı bir İngiliz denizaltı gemisinin İstanbul önüne kadar gelerek Alman Doğu Şirketi'ne mensup "İstanbul" adlı ticaret gemisini torpilleyerek batırması ve attığı üç torpidodan iki tanesinin de Galata Rıhtımı'na çarparak hasar meydana getirmesi etkili olmuştur.

Çanakkale Boğazı'nda ilk kullanılan ağları, 1915 Şubat ayı başında birinci mayın hattı önüne dökülen balıkçı ağları teşkil etmiştir. Boğaz'ın içinde denizaltılara karşı bir engel ağı kurulmasına 1915 Şubat ayı başında birinci mayın hattının önüne balık ağları derecesinde hafif üç ağ konulmak suretiyle başlanmış, sonradan bunların etkisiz olacağı düşüncesiyle vazgeçilmiştir.[489] Ancak Mayıs

[488] Lorey, a.g.e, II.Cilt, s.118
[489] Besbelli, a.g.e, s.29

ayında İtilâf denizaltı tehlikesine karşın her iki Boğaz'ı da ağ engelleriyle kapatmak ihtiyacı yeniden duyulmuş ve 1915 Haziran ayı itibariyle İngiliz ve Fransız denizaltılarının geçmekte en zorlandıkları bölge olan Nara geçidinde bir ağ engelinin kurulmasına karar verilmiştir.[490] Çanakkale Boğazı'nın 3-4 mil olan akıntısı ağ döşemesine büyük zorluklar verdiğinden, o zamanki imkânlara göre bu işlem çok zor koşullarda gerçekleştirilmiştir. Hemen her gün İtilâf Kuvvetleri'nin yaptığı hava akınlarına ve arada sırada aşırtma atışlarına rağmen 17 Temmuz 1915'te ağın üçte ikisi, 26'sında ise tamamı yerine konulmuştur. Başlangıçta 35-40 metreye kadar sarkıtılabilen bu ağ, sonradan 70 metreye kadar derinleştirilmiştir. Müttefik denizaltılarının, ağın altından veya bazen de ağı yırtarak geçmeyi başarmış olmaları, ağ üzerinde zaman zaman onarım yapılmasını da gerektirmiştir.

Çanakkale Savaşları'nın devamı süresince müttefik denizaltılarının bu geçitten 27 defa girip çıktıkları tespit edilmiştir. 4 Eylül 1915'te Boğaz'a giren E-7 numaralı İngiliz denizaltısı Nara ağlarına takılmıştır. Ağ başındaki karakol gemilerinin denizaltı üzerine sarkıttıkları tahrip kalıplarıyla hasara uğrayan denizaltı, nihayet su üstüne çıkarak, teslim olmak zorunda kalmıştır.[491] Alman kaynaklarında, "İngiliz denizaltı bot komutanlarının Çanakkale Boğazı'ndan geçmeleri üzerine elde ettikleri tecrübelere rağmen ağ manialarının bu denizaltıları daima zarara soktuğu," belirtilmiştir.[492]

Bütün bu tedbirlerin alınmasından sonra 27 Eylül 1915'te "Çanakkale Mânia

[490] Büyüktuğrul, a.g.e., IV. Cilt, s.434
[491] Besbelli, a.g.e., s.29; "İngilizlerin E-7 işaretli denizaltısı, 22 Ağustos'ta Çanakkale'de batırıldı. 3 subay ve 25 askerden ibaret olan mürettebâtı tamamen esir alındı," (İkdam, 6 Eylül 1915).
[492] Lorey, a.g.e, II.Cilt, s.128

Ağları Komutanlığı" tesis edilmiş ve komutanlığına Kıdemli Yüzbaşı Tophaneli Asaf Rüştü getirilmiştir. Bu komutanlığın emrine; bir deniz müfrezesi, Bigalı bataryası, Nara bataryası, Nara Kulesi'nde bir adet 75 mm.lik top, 900 mm.lik bir ışıldak, 32 numaralı römorkör ve 20 numaralı motorgambot verilmiştir.[493] Ağ başındaki nöbetçi gemiler, bir denizaltı tespit edildiği takdirde suya sarkıtılmak suretiyle üzerinde patlatılacak tahrip kalıplarıyla donatılmışlardır. Komutanlığın tesisinden sonra müttefik denizaltılarının geçişlerini daha da etkisiz hâle getirmek amacıyla Nara Ağı'nın güney tarafına Rumeli Yakası'ndan başlamak üzere 1915 Ekim ayında ikinci bir ağ daha tesis edilmiştir. Bu engellerin korunması görevi, motorgambotlar ile Nara ve Bigalı'ya yerleştirilen top bataryalarına verilmiştir.[494] Bu tarihten sonra İtilâf Devletleri denizaltılarının faaliyetlerinde önemli bir azalma görülmüştür.

1915 Kasım ayında şiddetli fırtına nedeniyle hasara uğrayan Nara ağı kısa zamanda onarılmıştır. Ağlar, kıyı bataryaları ve şamandıralara bağlı motorgambotlarla takviye edilmiştir. Defalarca geçilmelerine rağmen müttefik denizaltılarına büyük zorluklar çıkaran ağlar, Birleşik Donanma'nın balonla gözetleme yaparak açtığı aşırma (görünmeden) ateşlere ve 1915 Aralık ayında İngiliz uçaklarının attığı bombalara karşın varlıklarını savaş sonuna kadar sürdürmeyi başarmışlardır.

Denizaltıların torpidolarına karşı alınan diğer bir tedbir de 1915 Eylül

[493] Necmettin Özçelik, "Çanakkale Harbi'nde Deniz Kuvvetleri ve Denizaltılarla Mücadele", **Donanma Komutanlığı 3. Deniz Harp Tarihi Semineri** (19-21 Nisan 2006, Gölcük/Kocaeli), s.3-61
[494] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Deniz Harekâtı, a.g.e, VIII.Cilt, s.273

ayından itibaren yüklerini boşaltmakta olan gemilere, her iki bordasına* sac levhalar asılmış olan mavnalar yanaştırmak olmuştur. Yeni uygulanan bu savunma şekli sayesinde 1915 Ekim ayında Burgaz'da yükünü boşaltmakta olan "Bithynia" adlı Avusturya vapuruna bir denizaltı tarafından atılan üç torpidodan ikisi bu saç levhalara çarparak patlamış, üçüncü torpido isabet etmesine rağmen yaralanan gemiyi yükünü boşalttıktan sonra yedekte İstanbul'a götürmek mümkün olmuştur.[495]

Neticede, Çanakkale Savaşları süresince Türk denizcileri tarafından Çanakkale Boğazı'nda denizaltı gemilerine karşı karakol hizmeti tesis edilmiş; mayın hatları sıklaştırılmış, ağ engelleri ve gözetleme istasyonları tesis edilmiştir. Bu mayın hatları, ağ engelleri ve topçu isabetleri, İtilâf denizaltı gemilerini Marmara Denizi'ne geçmekten kısmen alıkoymuş, hatta ağır kayıplar bile verdirmişlerdir.

4.4.2. Marmara Denizi'nde Alınan Tedbirler

İtilâf Devletleri denizaltılarına karşı Marmara Denizi'nde, nakliye gemilerinin Donanma gemileri tarafından himaye altına alınması, karakol hizmeti ve kıyılarda Gözetleme İstasyonları'nın kurulması, denizaltılarla mücadelede deniz uçaklarının kullanılması ve yine bu amaçla bombacı grupların teşkil edilmesi gibi tedbirler alınmıştır. Nakliye gemilerini koruyan küçük harp gemilerinin sayısı, nakliye gemilerinin sayısına ve bir de Karadeniz'de görevli olup olmadıklarına göre

*__Borda__: Gemilerin veya teknelerin dış tarafta ve su kesiminden yukarıda kalan yan kısımlarına verilen addır (Gemici Dili ve Gemici Bağları, a.g.e., s.12).

[495] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII.Cilt , s.241

değişmiştir. Bunlar zikzak seyretmek suretiyle müttefik denizaltılarını baskı altında tutmak ve kendilerine taarruz olanağı vermemek yöntemini uygulamışlardır. Denizaltının periskopu görüldüğü takdirde ateş açmışlar ve denizaltılar su üstüne çıkarak, bir topçu muharebesi yapmak istedikleri takdirde bunu kabul etmişlerdir. Çanakkale'de taşıt gemilerinin boşaltma limanı olarak Akbaş Limanı kullanılmıştır. Buradaki boşaltma işleri, İtilâf denizaltı ve su üstü gemilerinin devamlı tehditleri altında gerçekleştirilmiştir.[496] Yegâne yükleme ve boşaltma limanı olan Akbaş Limanı'na yapılacak ikmalin denizaltı tehdidinden korunması maksadıyla askerî nakliyâtın, mümkün olduğu kadar büyük nakliye gemileri yerine römorkörler yedeğinde mavnalar, Denizcilik İşletmeleri'ne ait vapurlar ile yapılmasına başlanılmıştır. Az su çeken bu tekneler, torpido isabetinden kurtarılacakları gibi battıkları takdirde mühim bir kuvvetin kaybedilmemiş olacağı düşüncesiyle kullanılmışlardır.[497] Marmara Denizi'ndeki gidip gelmelerin kıyıya yaklaşılarak yapılması emredilmiş ve böylece deniz ulaşımında kullanılan gemilerin dalmış durumda sığ sulara giremeyecek olan İngiliz ve Fransız denizaltı gemilerinin taarruzundan korunması yoluna gidilmiştir. Yine 1915 Eylül ayı başında yükünü boşaltmak üzere Akbaş Limanı'na gelen gemileri, denizaltıların torpidolarından korumak maksadıyla liman önüne bir torpido ağı tesis edilmiştir.[498]

Savaş süresince denizden lojistik nakliyâtın idamesi için Marmara'da bütün fenerler söndürülmüş ve şehirlerin fazla ışık göstermesi yasaklanmış olduğundan seyir yapmak güçleşmiştir. Haliç ve Boğaziçi'nde vapurlarını idare etmekte olan kaptanlar, Marmara Denizi'nde bu ustalığı gösterememişlerdir. Meslek bilgileri

[496] Langensiepen & Güleryüz, a.g.e., s.44
[497] Dümer, a.g.e, s.90
[498] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., V.Cilt, III. Kitap, s.507

fenersiz denizlerde sefer yapmaya elverişli olmadığından Bahriye Nezareti, bu gemilere birer Bahriye subayını kaptan olarak atamıştır. Tamamının pusulası bozuk olan bu gemilerde deniz subayları nakliyâtı sürdürmeyi başarmışlardır.[499]

Marmara Denizi'ne girmeyi başaran denizaltı gemilerinin liman ve iskeleler ile kıyı civarındaki fabrikalara taarruza kalkmaları üzerine 20 Temmuz 1915'te Marmara'da, İzmit Körfezi'nde ve İstanbul Bölgesi'ndeki önemli yerlere mantelli toplar mevzilendirilmiştir. Deniz nakliyâtını denizaltıların saldırılarına karşı korumak için alınan diğer bir tedbir olarak konvoy harekâtı uygulaması yapılmıştır. Başlangıçta tek başına gemilerle yapılan nakliyât faaliyetinde gündüzleri yol üzerindeki bazı limanlarda beklenilip, geceleri gemilerin intikalleri sağlanmıştır. Bu nakliyât daha sonraları denizaltı tehdidine karşı bir konvoy şeklinde yapılmaya başlanmıştır. Oluşturulan konvoyların korunması için gemiler belirli bölgelere görevlendirilerek dağıtılmışlardır. Yine, Marmara Adaları'nda üslenen torpidobot, gambot ve yardımcı harp gemileriyle bir karakol hizmeti kurulmuştur.[500] Bu hizmete, konvoylara Çanakkale'ye kadar eşlik ettikten sonra İstanbul'a dönmekte olan harp gemileri de katılmışlardır. İtilâf denizaltılarının faaliyetlerini artırdıkları Ağustos ayından itibaren Marmara'daki denizaltılarla mücadelede deniz uçakları da görev almışlardır. 1915 Temmuz ayında Almanya'dan gelen üç deniz uçağının katılımıyla Yeşilköy ve Tekirdağ'da birer uçak istasyonu kurulmuştur. Bu uçaklar 1915 Ağustos-Aralık ayları arasında Marmara'nın çeşitli yerlerinde denizaltılara taarruz etmişler, fakat taarruz silahları makineli tüfek ve küçük bombalardan ibaret olduğu için onları dalmaya zorlamak

[499] Nutku, a.g.e., s..32
[500] Lorey, a.g.e., II.Cilt, s.118

ve baskı altında tutmaktan başka bir sonuç elde etmemişlerdir.

Denizaltılarla mücadelede yer alan deniz uçakları için Eğinlik Adası'nda bir ikmal yeri tesis edilmiştir. [501] Marmara'da gerçekleşen denizaltı harekâtı neticesinde ortaya çıkan diğer bir husus ise sahillerde "Denizaltı Gözetleme ve Savunma Timleri"nin oluşturulmasıdır. Denizaltıların neden olduğu kayıpların artması üzerine gerek Anadolu sahillerinde, gerekse de Gelibolu sahillerinde "Denizaltı Gözetleme Timleri" oluşturulmuş ve bu timler "Baykuş" adı verilen istihbarat ağı ile birbirlerine bağlanmışlardır. Bu ağ sayesinde denizaltı temasları en kısa sürede bölgede bulunan Osmanlı Donanması'na ait savaş gemilerine aktarılarak, ihbar edilen bölgeye kısa sürede ulaşmaları sağlanmıştır. Bu sayede denizaltılar üzerinde baskı yaratılarak, daha fazla zarar vermeleri önlenmiştir.[502] Kıyı gözetleme görevi, istasyonların bir kısmında elde yeterli miktarda deniz personeli bulunmaması nedeniyle jandarma erleri tarafından yürütülmüştür. Yapılan gözetlemelere ait raporlar başlangıçta yalnız Genel Karargâh'a, Bahriye Nezareti'ne ve Donanma Komutanlığı'na iletilirken, sonradan Kıyı Müfettişliği, Çanakkale Deniz Komutanlığı, Akbaş Menzil Komutanlığı gibi sayıları on biri bulan makamlara da gönderilmeye başlanmıştır. [503]

[501] Besbelli, a.g.e.,s.28
[502] Lorey, a.g.e., II.Cilt, s.119
[503] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII. Cilt ,s.176

4.5. Çanakkale Boğazı'nın Denizaltılarla Geçilme Teşebbüsleri

4.5.1. İngiliz Denizaltılarının Faaliyetleri

İngiltere, Çanakkale Kara Muharebeleri esnasında Çanakkale'deki Türk birliklerinin başlıca ikmal yolu olan Marmara'da deniz ulaşımının tehlikeye girmesi hâlinde, Türk Ordusu'nun açlık ve cephanesizlikten teslim olacağı düşüncesini taşımıştır. Bu amaçla savaş süresince İngiliz denizaltıları birçok defa Boğaz'ı geçme teşebbüsünde bulunmuşlardır. Marmara Denizi'nde faaliyet gösteren bu İngiliz denizaltı gemilerinden Çanakkale Boğazı'nı sualtından ilk geçme teşebbüsü, 17 Nisan 1915 günü Yüzbaşı Brodie komutasındaki E-15 İngiliz denizaltısı tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak bu denizaltı Boğazı geçme denemesi sırasında güçlü akıntıyı yenmeye çalışırken tüm bataryalarını tüketmiş ve Kepez önlerinde karaya oturmuştur.[504] Kurtulma manevrası yaptığı sırada su üstüne çıkan E-15 denizaltısı kumanda kulesinin görülmesi üzerine Dardanos (Hasan Mevsuf) bataryasının şiddetli topçu ateşine maruz kalmıştır. İngiliz denizaltıcılığının en son örneklerinden biri olan E-15 denizaltısının sahilden yapılan atışlar sonucunda su yüzeyinde kalan kulesinde büyük bir yarık açılmıştır. Denizaltı, Türkler tarafından yüzdürülmesin diye tek çare olarak tahrip edilmesi emri verilmiştir.[505] İngiliz arşiv belgelerinde; "Büyük hasara uğradığı düşünülen denizaltının Türklerin eline geçmemesi için çok çaba harcandığı," belirtilmiştir.[506]

18 Nisan sabahı E-15 denizaltısını batırmak üzere İngilizlerin B-11 denizaltısı, Çanakkale Boğazı'na girdiyse de sis nedeniyle E-15'i görememiştir.

[504] The War Illustrated, 17 July 1915
[505] Thomazi, a.g.e., s.53
[506] The National Archives, ADM I/8418/90

Aynı gün Majestik ve Triumph zırhlılarının gemiyi imha çabası da Türk kıyı bataryalarının ateşi nedeniyle sonuçsuz kalınca, küçük gemilerin gizlice karanlıkta Boğaz'a dalıp torpido atarak, gemiyi batırmaları öngörülmüştür.[507] 23 Nisan 1915 gecesi torpido atılarak kullanılmaz hâle getirilen gemi, karaya oturmuş ve yarı batık bir şekilde 1920 yılına kadar bu bölgede kalmıştır. [508] Denizaltı mürettebâtından komutanı yaralı olmak üzere 3 subay ile 21 er kurtarılarak, Türkler tarafından esir alınmıştır.[509] E-15 denizaltısının hayatına mal olan bu başarısız teşebbüsü, İtilâf Devletleri'nin Marmara'ya denizaltı sokma fikrinde bir değişiklik yapmamıştır. Nitekim İngiliz E-15 denizaltısını takiben 27 Nisan 1915'te Yüzbaşı C.Boyle komutasındaki E-14 denizaltısı, Boğaz'a girmeyi başarmıştır. E-14 denizaltısı, Marmara Denizi'ne giren ve geri dönebilen ilk denizaltı unvanına sahip olmuştur. E-14 denizaltısı, Marmara'da karakol görevinde iken 1 Mayıs 1915 günü Mürefte-Şarköy arasında Nurü'l-Bahr gambotunu batırmış ve hemen bölgeden uzaklaşmıştır. [510] Altmış beş kişilik gemi personelinden 9 subay ve 20 er hayatını kaybetmiş, diğer personel bölgede karakol görevinde bulunan Zuhaf gambotu tarafından kurtarılmıştır. Bu taarruzdan sonra Zuhaf gambotu denizaltıyı kovalamaya başlamış, E-14 denizaltısı, Zuhaf'a üç

[507] "18 Nisan günü Kepez önünde batırılan tahte'l-bahrı götürmek üzere ve tarafımızdan vuku bulan teşebbüsü men için düşmanın bazı sefain-i harbiyyesinin medhale girerek mezkûr tahte'l-bahr üzerine ateş açtıkları ve fakat bataryalarımızın ateşiyle geri püskürtüldükleri…" ifade edilmiştir, (**Arıburnu Muharebeleri Raporu Mustafa Kemal**, Yay. Uluğ İğdemir, 3.Baskı , Ankara, 1990, TTK Basımevi, s.17).

[508] Yüksel Öcal, **Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyelisi**, İstanbul, 2008, Deniz Basımevi Müdürlüğü, s.293

[509] ATASE Arşivi; Klasör No: 121, Dosya No: 508, Fihrist No: 1-002; "E-15 işaretli bir İngiliz denizaltısı Çanakkale Boğazı'nda Karanlık Limanı'nın doğusunda batırılmıştır. Otuz bir kişilik mürettebâtından üç subay ile yirmi bir asker kurtarılarak esir edilmiştir. Bunlar arasında Çanakkale İngiliz Eski Başkonsolosu Palmer de bulunmuştur (Tanin, Tebliğ-i Resmî, 18 Nisan 1915).

[510] "Bugün Nurü'l-Bahr gambotu zevali saat 15.00'da on altı mil açık mesafede Dersaadet (İstanbul)'e müteveccihen harekette iken bir düşman tahte'l-bahrı tarafından yan tarafına bir torpil endaht ederek, bir dakikada terk olunmuştur. Altmış beş kişiden ibaret olan mürettebâtından dokuz zabit olmak üzere yirmi dokuz kişi ölmüştür. 18 Nisan 331 (1 Mayıs 1915), (ATASE Arşivi; Klasör No: 541, Dosya No: 485, Fihrist No: 044).

torpido atmışsa da isabet ettirememiştir. [511]

Yine İngiliz E-14 denizaltısı, Çanakkale'ye asker ve silah götürmek üzere 10 Mayıs 1915 tarihinde İstanbul'dan hareket eden Osmanlı Denizcilik İşletmeleri'ne ait Gülcemal vapurunu, İmralı Adası açıklarında seyrederken torpillemiş, geminin baş tarafı tamamen parçalanmıştır. [512] İçinde 1600 asker bulunan 5071 ton ağırlığındaki Gülcemal vapuru, Şirket-i Hayriyye'nin 25 ve 26 numaralı vapurlarınca yedeğe alınarak, İstanbul'a getirilmiştir. E-14 başka torpidosu kalmadığı için 19 Mayıs 1915'te görünmeden Boğaz'ı geçmeyi başarmış ve Limni Adası'ndaki Mondros Limanı'na geri dönmüştür. [513] Birinci Dünya Savaşı sırasında Marmara'da en çok gemi batırmakla ün kazanmış denizaltı olan E-11 borda numaralı İngiliz denizaltısı, 19 Mayıs 1915'te Mondros Limanı'ndan Yüzbaşı M.Nasmith komutasında hareket etmiş, yakalanmadan Marmara'ya geçmiş ve ilk karakol görevine başlamıştır.[514]

E-11 denizaltısı Marmara'daki bu ilk cephe görevinde 23 Mayıs 1915 günü saat 05.30'da Bakırköy önlerinde denizaltı karakol görevinde bulunan 1897 yapımı Kiel'de inşa edilen 890 tonluk Peleng-i Derya gambotunu batırmıştır. Olayda 1 subay ve 1 er şehit olurken, 1 subay ve 4 er yaralanmıştır. Fakat bu taarruzu sırasında dünya denizaltıcılık tarihine geçen çok enteresan bir olay gerçekleşmiş,

[511] Tom Frame, **The Shores of Gallipoli, Naval Aspects of the Anzac Campaign,** Australia, 2000, Hale & Iremonger, s.125
[512] **Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri Tarihçesi**, Cilt:II, İstanbul, 1999, Türkiye Denizcilik İşletmeleri Kültür Yayını, s.106
[513] Bülent Işın,"**Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi**" Ankara, 2004, Dz.K.K.lığı Basımevi, s.337
[514] The National Archives, WO 157/49

batan gambotun topları denizaltıyı periskobundan vurmuştur. Aynı denizaltı; 24 Mayıs günü Tekirdağ önlerinde cephane yüklü Çanakkale'ye korumasız olarak seyreden 300 tonluk Nara vapurunu ve Tekirdağ İskelesi'nde bulunan Şirket-i Hayriyye'nin 62 numaralı vapurunu tahrip etmiştir.[515]

25 Mayıs'ta İstanbul Limanı'na girmek cesaretini gösteren E-11 denizaltısı, rıhtımdaki taşıt gemilerine torpido atmış, bunun üzerine gemilere çıkarılmak üzere olan bir tümen askerin karadan gönderilmesine karar verilmiştir.[516] Marmara'da harekâtına devam eden E-11 denizaltısı, 28 Mayıs günü Marmara ortalarında Bandırma vapurunu batırmış, 250 personel kayıp verilmiştir.[517] Bandırma vapurundaki insan kaybı, savaş genelinde Osmanlı Ordusu'nun denizde sık sık yaşadığı kayıpların en büyüğünü temsil etmiştir. Büyük insan kaybına ilaveten 7.000 adet sahra mermisi kaybedilmiştir. E-11'in Marmara'daki bu birinci seferi 19 gün sürmüştür. İtilâf Devletleri tarafından E-11 borda numaralı İngiliz denizaltısı bu görevinde çok başarılı görülmüş ve gemi komutanı Binbaşı Nasmith'e, Üstün Hizmet Madalyası kazandırmıştır.

E-11 ve E-14 denizaltıları 1907 La Haye Sözleşmesi'nin denizaltı harekâtına kısıtlamalar getiren hükümlerini hiçe sayarak, hastane gemilerine dahi saldırmaya başlamışlardır. Almanya'daki Amerikan Elçisi Gerard'ın 1915 Mayıs ayında Amerika Dış İşleri'ne gönderdiği rapor da bu bilgileri doğrular niteliktedir. Bahse konu raporda; "İstanbul'daki Alman elçisinin bildirdiğine göre İngiliz

[515] Lorey, a.g.e., Cilt:II, s.117
[516] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, V. Cilt, III.Kitap, s.509
[517] Dümer, a.g.m., s.367

denizaltılarının son olarak Marmara Denizi'nde Gelibolu'dan İstanbul'a yaralı taşıyan ve üzerinde hastane gemisi olduğu gösteren bayrak olduğu hâlde bu gemilere saldırdığı ve en son olayda 10 yaralının öldüğü," belirtilmiştir.[518]

İtilâf Devletleri'ne ait denizaltıların faaliyetleri ile Osmanlıların gemi kaybının artmaya başlaması üzerine askerî nakliyâtta büyük vapurlar kullanılmasından vazgeçilmiştir. Bundan böyle askerî nakliyât faaliyeti Şirket-i Hayriyye ve Haliç vapurlarıyla ve bunların yedeğinde çekilen araçlarla gerçekleştirilmiştir. Bu vapurlar, kıyıya iyice sokularak, dalmış vaziyette bu sığ sulara giremeyecek olan denizaltıların hücumlarından bu suretle korunmuşlardır. Kara Ordusu için sevk edilecek büyük takviye birliklerinin ise bundan böyle yalnız kara yolu ile gönderilmesine karar verilmiştir.[519]

E-11 denizaltısı ilk cephe görevinde hiçbir torpidosunu boşuna harcamamış, 31 Mayıs günü Madlen Bikmers vapurunu, 2 Haziran günü Tekirdağ önlerinde Tecelli vapurunu, 8 Haziran gecesi ise Marmara önlerinde Barbaros ve Turgutreis zırhlılarını denizaltı hücumuna karşı emniyete almak amacıyla Nara önünde sığ suda yatmakta olan 3500 tonluk Ceyhun vapurunu batırmıştır.[520] Gemi Komutanı Binbaşı Nasmith görev sonunda verdiği raporda, "Yakalanan hedeflerin büyük çoğunlukla küçük tekneler, takalar ve mavnalar olduğu, torpido gibi pahalı, yerine konulması ve ikmali zor bir silahla batırmaya değmediğini, bu gibi hedeflere karşı kullanılmak üzere denizaltılara top monte edilmesi gerektiği," değerlendirmesini

[518] Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, a.g. e., Filo No: 763.72/1765
[519] Lorey, a.g.e., Cilt:II, s. 117
[520] ATASE Arşivi; Klasör No: 498, Dosya No: 1948, Fihrist No: 1-009

yapmıştır.

Nitekim bu rapordan sonra dünya denizaltıcılık tarihinde İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar denizaltıların torpidodan sonra ikinci ana silahı olan toplar, denizaltılara konulmaya başlanmıştır. Denizaltılara top yüklendikten sonra Marmara'da bu toplar ile trenlere, demiryolu ve karayollarına köprü ve tünel gibi bağlantılara taarruzlar geliştirilmiş, sahile topçu desteğinde komandolar çıkarılmıştır.[521] Denizaltılardan bu konuda da yararlanmak ilk defa Çanakkale Kara Muharebeleri esnasında Marmara Denizi'nde denenmiş ve başarı ile uygulanmıştır. İlk denemeler 3 pusluk[*] bir top monte edilen rapor sahibi E-11 numaralı denizaltısında, ikincisi de 57 mm.lik bir top monte edilen E-14 numaralı denizaltısında yapılmıştır. Olumlu sonuç alınınca da bütün denizaltılara top monte edilmiştir.

1915 yılı Haziran ve Temmuz aylarında Marmara'da İtilâf denizaltı gemilerinden özellikle E-7, E-12 ve E-14 İngiliz denizaltı gemileri faaliyette bulunmuştur. E-14 denizaltısı, 12 Haziran 1915 tarihinde ikinci defa Marmara'ya girdiğinde 29 Haziran 1915'te Erdek açıklarında Kütahya, 1 Temmuz'da da Marmara Adası'nın batısında Yadigâr-ı Millet gambotunu torpillemiştir.[522] Yine E-12 denizaltısı, 20 Haziran 1915 günü bütün mayın ve ağ engellerine rağmen Boğaz'dan geçmeyi başarmıştır. Ancak E-12'nin bu görevi sadece dokuz gün sürmüş, denizaltı bu seferi sırasında bir römorkör ve onun yedeğindeki iki takayı batırabilmiştir.

---

[521] Apatay, a.g.m., s.55

[*] **Pus:** (Inc) Madeni halat ölçü birimidir. 1 Pus 2,54 cm.dir (Gemici dili, a.g.e., s.54) .

[522] Perk, a.g.m., s.133

Haziran ayında Marmara'da birkaç yelkenli ve vapur batırdıktan sonra üssüne dönen E-12 denizaltısının yerine bu defa Yüzbaşı Cochrane komutasındaki E-7 denizaltısına görev verilmiştir. 30 Haziran'da Marmara'ya girmeyi başaran E-7 İngiliz denizaltısı, kara tesislerine de saldırı başlatmıştır. E-7 denizaltısı Marmara'daki iskelelerdeki vapurlara taarruzundan sonra 15/16 Temmuz gecesi Zeytinburnu Mermi Fabrikası'nı bombardıman etmiştir.[523] İngiliz denizaltılarının liman ve iskelelere saldırıya başlaması üzerine buralara toplar yerleştirilmiştir. Daha sonra bu denizaltılar, personel sevkinde ve ikmal malzemelerinin naklinde kullanılan demiryollarına da saldırmaya başlamıştır.[524]

Haziran ve Temmuz aylarında İngiliz denizaltılarının faaliyetleri o kadar artmıştır ki, Başkomutan Vekili Enver Paşa, Hariciye Nezareti'ne 17 Temmuz 1915'te gönderdiği bir yazısında İngiliz denizaltılarının Osmanlı nakliyâtı üzerindeki etkisini; "Denizaltıların ortaya çıkışından beri deniz yolundan hiçbir suretle istifade edilmediği," şeklinde dile getirmiştir.[525]

17 Temmuz'da Derince Tren İstasyonu'nu topa tutan E-7 denizaltısı, üçüncü defa Marmara'ya giren E-14 denizaltısı ile 22 Temmuz'da buluşmuştur. Güvertesine top monte edilerek güçlendirilmiş ve birinci Marmara seferindeki başarısından dolayı, komutanı üstün hizmet madalyası ile ödüllendirilmiş olan

[523] The National Archives, ADM I/116/3491 (E-7 denizaltısı ve monitörler hakkında Amiral de Robeck'in 21 Temmuz 1915 tarihli İngiliz Hükûmeti'ne gönderdiği telgrafı)
[524] Moorehead, a.g.e., s.285
[525] BOA, HR.SYS, 2179/3

E-11, ikinci kez 5 Ağustos'ta Çanakkale Boğazı'nı geçmeyi başarmıştır. E-11 numaralı İngiliz denizaltısı, aynı gün Akbaş Limanı önlerinde 1881 yapımı ve 3648 tonluk Halep vapurunu torpillemiştir. Yaralanan gemi üç gün sonra yüzdürülmüş ve onarım için İstanbul'a çekilmiştir.[526] Yine E-11 denizaltısı, 6 Ağustos 1915 günü 1907 yılı Alman yapımı donanmanın en gözde gemilerinden biri olan Peyk-i Şevket torpido kruvazörünü ağır yaralamıştır. Gemi bir taraftan ateşe devam ederken, bir taraftan da karaya oturtulmuş, topçuların dışındaki bütün personeli sahile çıkartılmıştır. Geminin kazan ve makine daireleri su ile dolmuş, personelinden 4 kişi şehit olmuştur. Daha sonra gemi, römorkörlerin yedeğinde İstanbul'a getirilmiş ve 9 Ağustos'ta havuza alınmıştır.[527] Marmara'ya giren iki denizaltıdan E-14 ve E-11 denizaltıları, Bolayır'da Doğanarslan önünde buluşarak, kara yollarında gördükleri kuvvetlere ateş açmışlardır. Sahra topçusunun atışıyla uzaklaşan denizaltılar, 8 Ağustos'ta Bolayır yolunu topa tutmuşlardır. Yine aynı gün E-11 denizaltısı, Gelibolu-Doğanarslan arasında Sivrihisar torpidobotunun eşliğinde cepheye savaş gereçleri ve para da taşıyan Barbaros zırhlısına rastlamıştır. Barbaros zırhlısı, sabahın alacakaranlığında E-11'nin attığı bir torpido ile baş taraf ve baş kazan dairesinden vurulmuştur.[528] Gemi bir taraftan yan yatarken, birkaç dakika içinde batmıştır.

Çanakkale'ye gitmekte olan Barbaros zırhlısının Bolayır önlerinde E-11 denizaltısı tarafından batırılmasıyla gemide, 21 subay ile 237 er şehit olmuştur. Gemiden 51 subay ile 347 er, Sivrihisar ve o sırada Bandırma'dan Çanakkale'ye

[526] Yüksel Öcal, a.g.e., s. 302
[527] Işın, a.g.e., s.340
[528] Puleston, a.g.e., s.188

gitmekte olan Basra torpidobotları tarafından kurtarılarak, Gelibolu'ya getirilmiştir.[529] Donanma II. Komutanı Albay Arif ve Gemi Komutanı Albay Muzaffer, denizden kurtarılanlar arasında bulunmuştur. İngiliz arşiv belgelerinde de "8 Ağustos sabahı Turgutreis sınıfı Türk savaş gemisinin Gelibolu'nun 5 mil doğusunda E-11 denizaltısı tarafından batırıldığı" bilgisi mevcuttur.[530] Aynı denizaltı 15 Ağustos günü Haydarpaşa rıhtımında Isfahan vapurunu batırmıştır. E-11'in Marmara'daki bu ikinci seferi 29 gün sürmüş, denizaltı bu süre içinde 1 zırhlı (Barbaros), 1 torpido kruvazörü (Peyk-i Şevket) ile 6 nakliye gemisi ve 23 yelkenli gemiyi batırmıştır.

E-14 numaralı İngiliz denizaltısı 8 Ağustos 1915'te Şarköy önlerinde 2690 ton ağırlığındaki Mahmut Şevket Paşa vapurunu ağır yaralamıştır.[531] 13 Ağustos'ta Boğaz'dan geçen E-2 denizaltısı, 14 Ağustos 1915'te daha önce römorkörken sonradan mayın gemisine dönüştürülen Samsun gemisini torpillemiştir. Gemi, beş dakika içerisinde batmış, mürettebâtından 2 subay ve 8 erin hepsi şehit olmuştur. 33 gün Marmara'da kalan bu denizaltı 14 Eylül'de Aydınreis gambotunu ağır şekilde yaraladıktan sonra Boğaz'dan çıkarak, üssüne dönmüştür. [532]

Türkler tarafından Nara Burnu çevresinde denizaltı ağ engellerinin dökülmesinden sonra 4 Eylül 1915 tarihinde Yüzbaşı Cochrane komutasında ikinci Marmara seferi için hareket eden E-7 denizaltısı, 5 Eylül günü Nara Limanı

[529] Akpınar, a.g.e., s.88
[530] The National Archives, WO 157/49
[531] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII. Cilt ,s.267
[532] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, V. Cilt, III.Kitap, s.510
[532] Öcal, a.g.e., s.305

önünde mayın ağlarının altından geçmeye çalışırken ağlara takılmış ve kıyı topçularının ateşiyle batırılmıştır. Batırılmadan önce 3'ü subay, 25'i er olmak üzere 28 kişilik mürettebâtı teslim olmak zorunda kalmıştır.[533]

Alınan bütün önlemlere rağmen Eylül ayının sonu ile Ekim ayı içerisinde E-12 denizaltısının yanı sıra H-1 ve E-20 numaralı İngiliz denizaltıları ile Turquoise isimli Fransız denizaltısı da Marmara'yı geçmeyi başarmıştır. Bu denizaltılar tarafından vapurlara, Zeytinburnu Mermi Fabrikası'na, Bakırköy'de bir baruthaneye, iskelelere hatta Bakırköy-Yeşilköy arasındaki yolcu trenlerine dahi saldırılar düzenlenmiştir.[534]

2 Ekim'de Boğaz'a giren Yüzbaşı B.Prie komutasındaki H-1 numaralı İngiliz denizaltısı, 20 Ekim günü 1154 tonluk Plevne vapuru ile 506 tonluk Hanefiye vapurunu batırmıştır. 31 Ekim 1915'te H-1 denizaltısı, güçlükle karşılaşmadan Boğaz'ı geçerek üssüne dönmüştür. Marmara'da 40 gün kalan E-12 denizaltısı, 25 Ekim'de üssüne dönmüştür. 21 Ekim'de Yüzbaşı Warren komutasında üssünden hareket eden E-20 denizaltısı, 5 Kasım 1915'te Yüzbaşı Hiemburg komutasındaki UB-14 Alman denizaltısı tarafından batırılmıştır. [535]

İngiliz denizaltıları Aralık ayında da Marmara'ya girmeye devam etmişlerdir. 6 Kasım 1915 günü Marmara'ya üçüncü seferini gerçekleştiren E-11, 3 Aralık'ta

[533] Akpınar, a.g.e., s.94
[534] The National Archives, ADM I/116/3491 (Dardanelles Naval Operations)
[535] Işın, a.g.e., s.343

Yalova-Tuzla arasında attığı torpido ile Osmanlı Donanması'na ait Yarhisar muhribini batırmıştır. Denizaltının kurtardığı gemi personelinden 3 subay, 42 er ve 3 Alman eri daha sonra oradan geçmekte olan bir yelkenliye aktarılmıştır.[536] Yarhisar'da 7 subay ve 33 er şehit verilmiştir. Bazı vapurları da batıran E-11 denizaltısı, 7-8 Aralık günlerinde İnebahtı mayın gemisi ile topçu muharebesi yapmıştır. 10 Aralık'ta Marmara'ya giren E-2 ile buluşan E-11, daha sonra İzmit Körfezi'nde Dil İskelesi açığında tren hattını topa tutmuştur.[537] Bu seferinde de birçok yelkenli kayık, taka ve geminin yanı sıra Yarhisar muhribini de batırmayı başaran E-11, Marmara Denizi'nde 47 gün kaldıktan sonra 23 Aralık 1915'te Çanakkale Boğazı'ndan çıkmıştır.

1915 Aralık ayında İtilâf Devletleri tarafından Gelibolu'nun boşaltılmasına karar verildiğinden Amiral de Robeck tarafından E-2 denizaltısı, 3 Ocak 1916'da geri çağrılmış ve Marmara'ya bir daha denizaltı gönderilmemiştir. 9 Ocak 1916'da Gelibolu'yu boşaltma işlemi tamamlanmış, ancak sadece E-14 denizaltısı, Osmanlı Donanması'na ait Karadeniz Cephesi'nde görevli Yavuz ve Midilli zırhlılarının Çanakkale Boğazı'ndan çıkması hâlinde onlara taarruz etmekle görevlendirilmiştir.[538] İngiliz E-14 denizaltısı, 1 Mayıs 1916'da Marmara'da kıyı topçularının ateşi ile batırılmış ve bu suretle İngiliz denizaltılarının Marmara'daki

[536] Evrensel denizcilik anlayışına bağlı kalan E-11 Komutanı Yüzbaşı Nasmith, batırdığı Yarhisar muhribinin personelini denizden toplayarak denizaltısının güvertesine almış, rastlanılan bir yelkenliye denizcileri teslim ederken, Yarhisar Komutanı Yüzbaşı Hulusi Bey'e; "Savaştır üzülmeyin, belki daha büyük bir gemiye komutan olursunuz" diye hitap etmiştir. Aynı denizcilik anlayışı ile hareket eden Türk denizcileri de esir aldıkları denizaltı personeline insani davranışlar sergilemiş, sırtlarındaki kaputları çıkartarak, sırılsıklam ele geçirilen düşmanlarına vermiştir (Özçelik, a.g.m., s.3-65).
[537] Bargut, a.g.e., s.49; Öcal, a.g.e.,s.312
[538] Frame, a.g.e., s.14

faaliyeti sona ermiştir. [539]

Sonuç itibariyle İngiliz denizaltıları içinde E-11 üç defa, E-14 ve E-7 iki defa, H-1 ise bir defa Marmara'ya girip çıkmayı başarmıştır. Bu denizaltılar içinde Yüzbaşı Nasmith komutasındaki E-11 denizaltısı, hepsi de 1915 yılı içerisinde olmak üzere 24 Mayıs'ta Nara nakliye gemisini, 28 Mayıs'ta Bandırma gemisini, 8 Ağustos'ta Barbaros zırhlısını ve 3 Aralık'ta da Yarhisar muhribini, torpido ile batırmıştır. E-14 denizaltısı 1 Mayıs 1915'te Nurü'l-Bahr gambotunu, E-2 denizaltısı 14 Ağustos'ta Samsun mayın gemisini, 20 Ağustos'ta Sakız karakol gemisini batırmıştır. Bununla birlikte İngiliz denizaltıları, savaş gemilerinin yanı sıra büyük çoğunluğu kayık yelkenli mavna ve takalardan oluşan birçok sivil ticaret gemilerini de batırmış ve deniz ulaştırmasına büyük zarar vermişlerdir.

4.5.2. Fransız Denizaltılarının Faaliyetleri

Marmara'ya giren İngiliz denizaltı gemilerinin azimli ve atak hareketlerine karşılık, Fransız denizaltı gemileri kayda değer bir başarı gösterememişlerdir. Fransız kaynaklarında bu durumun sebebi, 660 tonluk "E" sınıfı denizaltılarına nazaran 400 tonluk Fransız denizaltılarının daha az süratli ve uzun süre denizaltında kalacak güçte olmadıkları şeklinde belirtilmiştir.[540]

Birleşik Filo'ya mensup olup, Çanakkale Boğazı'nda ilk görülen "Faraday"

[539] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, V. Cilt, III.Kitap, s.510
[540] Thomazi, a.g.e, s. 112

adındaki Fransız denizaltı gemisidir. Bu gemi, 24 Kasım 1914'te Çanakkale Boğazı girişinde görülmüş ve kıyıda mevzilenmiş olan sahra bataryalarının ateş açması sonucunda geri çekilmiştir. Yarbay Fournier komutasındaki Fransız "Saphir" denizaltı gemisi ise 15 Ocak 1915 günü dalış yaparak, Boğaz'a girmiştir. Bir müddet sonra pusulasının bozuk olduğunu anlayan denizaltı, uzun süre mayın tarlaları arasında yol almışken kumsala saplanmış, ancak uzun uğraşlar sonunda kendisini kurtarabilmiştir. Daha sonra Köse Burnu Kalesi'nin 200 metre kadar açığında su yüzüne çıkmıştır. Aynı bölgede gözetleme görevinde bulunan İsa Reis gambotu ve Nusret mayın gemisi hemen yanlarında gördükleri bu denizaltıyı ateş altına almışlardır. Denizaltının 27 kişilik mürettebâtından 13 kişi Nusret mayın gemisi tarafından sağ olarak kurtarılmış, diğer personel denizaltıyla birlikte denize gömülmüştür.[541] Bu olaydan sonra iki ay süre ile İtilâf denizaltı gemileri Boğaz'ı geçmeye teşebbüs edememişlerdir.

Fransızların Joule denizaltısı da 1 Mayıs 1915 günü Boğazı geçmeye çalışırken mayına çarparak batmıştır.[542] Konu ile ilgili olarak Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı şu raporu vermiştir: "Düşman denizaltı botu saat 07:00'da Boğaz'dan girmek teşebbüsünde bulunurken ateş altına alınmış ve saat 09:00'da mayına çarparak batmıştır. Birkaç saat sonra geçit haricinde su üzerinde bir torpido görülmüş ve bu suretle bu denizaltı botunun güvertesinde ihtiyat torpido olduğu anlaşılmış ve neticede botun batmış olduğu hakkındaki kanaat kesinleşmiştir."[543]

[541] Lorey, a.g.e., Cilt:II, s.211
[542] Besbelli, a.g.e, s.31
[543] ATASE Arşivi, Klasör: 121, Dosya: 572, 001-004

26 Temmuz 1915 tarihinde saat 05.30'da ise 530 ton ağırlığındaki Fransız Mariotte denizaltısı, Marmara'ya geçerken Çimenlik Tabyası önünde ağlara takılınca karaya oturmuş ve top ateşi ile batırılmıştır. Personelinden beş subay ve yirmi yedi er esir edilmiştir.[544] Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgelerinde Matbuât Müdiriyeti'ne verilmek üzere bu denizaltının batırılması şöyle anlatılmıştır:[545] "630 ton ağırlığında, 10 mil süratinde 1911 yapımı Mariotte adındaki Fransız denizaltısı bugün öğleden evvel Çanakkale Boğazı'nda batırıldı. Mürettebâtından 31 kişi esir alındı." Fransız denizaltılarından sadece Turquoise denizaltısı, Marmara Denizi'ne girme başarısını göstermiştir. Turquoise denizaltısı, 19 Ekim 1915'te Marmara'ya girmiş, ancak kısa ve başarısız bir harekâttan sonra 30 Ekim 1915 günü Marmara'dan geri dönmek üzere Gelibolu açıklarında dalışa geçmiştir. Fransız denizaltısı, mayın engellerinin altından geçmeye çalışırken, Nara önlerinde karaya oturmuştur.[546] Sahil bataryaları tarafından fark edilmiş olan denizaltı ateş altına alınmıştır. Kendini kurtarmaya çalışırken su yüzüne çıkan denizaltıya, Müstecip Onbaşı tarafından atılan mermi isabet etmiştir. Dalma yeteneğini kaybeden denizaltı, sahildeki topların isabetli atışları karşısında teslim olmak zorunda kalmıştır. 28 kişi olan personeli komutan dahil esir edilmiş, denizaltıya el konulmuştur.[547] Bu arada gemi mürettebâtı teslim olmadan önce gemide bulunan gizli dokümanları ve şifreleri imha etmediğinden Osmanlı Donanma Komutanlığı, Marmara Denizi'ndeki İtilâf Devletleri denizaltılarının buluşma noktaları ve kullandıkları parolalar hakkında pek çok bilgiye sahip olmuştur. Bu gemide ele geçirilen evrâk arasında Marmara'da E-20 denizaltısı ile randevu gün ve saatini

[544] ATASE Arşivi, Klasör: 121, Dosya: 572, 001-005
[545] BOA,HR.MA,1136/64
[546] BOA,HR.MA.1141/107
[547] Perk, a.g.m., s.136

gösteren bir yazı, bu İngiliz gemisinin randevu yerinde Alman UB-14 denizaltısı tarafından batırılmasına imkân vermiştir. [548]

Bahse konu yazıda Fransız denizaltısı Turquoise'ın, E-20 tip ve numaralı İngiliz denizaltı gemisiyle 5 Kasım 1915 günü saat 16.00-17.00 arasında buluşacağı yazılı olduğundan Alman UB-14 denizaltı gemisi, E-20'yi batırmakla görevlendirilmiştir. Buluşma yerine giden UB-14, 500 metreden attığı torpido ile İngiliz denizaltısını batırmayı başarmıştır. Gemiden kurtarılan dokuz kişi esir alınmıştır.[549] Fransız denizaltısı Turquoise, 3 Kasım'da Nusret mayın gemisinin yedeğinde ve Aydınreis gambotunun koruması altında İstanbul'a getirilmiştir. Haliç'e çekilen Fransız denizaltısı Turquoise'a 11 Kasım 1914'te 7,5 cm.lik topu ile denizaltıyı vurarak teslim olmasını sağlayan bataryanın nişancısı olan Müstecip Onbaşı'nın adı verilmiş ve denizaltı, Osmanlı Donanması hizmetine alınmıştır.[550]

Müstecip Onbaşı, İstanbul'da onarıma alınmış, ancak savaş müddetince Osmanlılar tarafından denizaltının sistemlerine (seyir, silah, dalış) yabancı olunduğundan kullanılmaya cesaret edilmemiştir.[551] Bu sebeple denizaltı, Marmara ve Karadeniz'de görev yapan Alman denizaltılarının batarya imlaları için cereyan botu olarak kullanılmış, harpten sonra da Fransızlar tarafından geri alınıp,

[548] Besbelli, a.g.e., s.32
[549] The National Archives; ADM I/8515/51 (The loss of Submarine E-20)
[550] Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Heyeti'ne gelir elde etmek amacıyla 17 Kasım 1915 tarihi itibariyle Müstecip Onbaşı denizaltısının, birer liralık giriş bileti karşılığında Cuma ve Cumartesi günleri kadınların ve müteakiben Pazar ve Pazartesi günleri de erkeklerin ziyaretine açılmasına karar verilmiştir (BOA,HR.MA,1150/59).
[551] **Sessiz ve Derinden Denizaltılarımız (Denizaltı Filosu Tarihçesi),** İstanbul, 2007, Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Yayını, s.49

götürülmüştür. [552] Sonuç itibariyle, Çanakkale Savaşları süresince dört Fransız denizaltısı Marmara Denizi'ne girmeye teşebbüs etmiş, dördü de etkisiz hâle getirilmiştir. Fransız denizaltıları tarafından Türk tarafına verdirilen kayıplar ise iki nakliye gemisi, beş buharlı tekne ve on dört yelkenliden ibaret olmuştur.

4.5.3. AE-2 Numaralı Avustralya Denizaltısı'nın Sultanhisar Torpidobotu Tarafından Batırılması

Çanakkale Boğazı'nı geçerek Marmara'ya girmeyi başaran Birleşik Filo'ya ait ilk denizaltı, "AE-2" numaralı Avustralya denizaltısıdır. 1914 yılında denize indirilen 800 tonluk İskoç yapımı bu denizaltı, 31 Aralık 1914 günü Avustralya'nın Albany Limanı'ndan ayrılmış, 5 Şubat 1915 tarihinde Bozcaada'ya ulaşmıştır. AE-2 denizaltısı, Bozcaada'da bulunan İngiliz Komodor Roger Keyes emrindeki 3 İngiliz ve 2 Fransız denizaltısı grubuna katılmıştır. Denizaltı filotillasının Mart ayında Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda toplanmasıyla AE-2 denizaltısı Malta Adası'nda onarım gördükten sonra 22 Nisan 1915'te tekrar Mondros Limanı'na gelmiştir. [553]

25 Nisan 1915 tarihinde İtilâf Kuvvetleri'nin Gelibolu Yarımadası'na çıkarma harekâtına başladığı gün AE-2 denizaltısı, Boğaz'ı geçme teşebbüsünde bulunmuştur. Bu gemiye, Boğaz savunmasını sağlamak üzere Boğaz girişinde görevli bulunan Osmanlı Donanması'na ait Turgutreis ve Barbaros Hayrettin zırhlıları ile Marmara Denizi'ndeki taşıt gemilerini torpillemek ve sonra

[552] Apatay, a.g.m., s.55
[553] Oglander, a.g.e., I.Cilt, s.121

Marmara'ya girerek, İstanbul'dan yapılan ikmal nakliyâtını baltalamak görevi verilmiştir. Görevini tamamladıktan sonra ise Birleşik Filo'nun Boğaz'dan geçmesini beklemek üzere Marmara'da kalması öngörülmüştür.[554] 25 Nisan 1915 sabahı Arıburnu'nda ANZAK birlikleri kıyıya yanaşmak için gemilerden çıkartma sandallarına indirilirken, Binbaşı Stocker komutasındaki AE-2 denizaltısı, saat 02.30'da Boğaz'a su üstünden girmiştir. Sabahın alacakaranlığında Türk topçuları tarafından görülerek üzerine ateş açıldı ise de denizaltı süratle dalarak, mermi yağmurundan kurtulmayı başarmıştır.[555] Daha sonra derin sularda seyir yaparak, Boğaz'dan içeri girmeye çalışmıştır. Amiral de Robeck Londra'daki Amirallik Dairesi'ne 26 Nisan günü göndermiş olduğu telgrafla, "AE-2 denizaltısının 25 Nisan sabahı Boğaz'ı geçme teşebbüsünde bulunduğu, bir torpido gemisini batırdığını ve şu anda Gelibolu'ya doğru ilerlemekte olduğunu," rapor etmiştir.[556]

26 Nisan günü saat 7.30'da Kilya açıklarında demirlemiş olan Turgutreis muharebe gemisini gören AE-2 denizaltısı, kovanda hazır olan tüm torpidobotlarını fırlatmış, fakat başarısız olmuştur. Bu sırada Aydınreis gambotu tarafından fark edilince tekrar derine dalarak yoluna devam etmiştir.[557] Aynı denizaltı 26 Nisan 1915 günü Zuhaf gambotuna, 27 Nisan 1915 günü Yarhisar muhribine, 28 Nisan 1915 günü Muâvenet-i Milliyye muhribine, 29 Nisan günü ise bir torpidobot ve üç nakliyeden oluşan bir konvoya hücum ederek, birer torpido atmış, ancak bu taarruzların hiçbirinde başarılı olamamıştır. Bu esnada AE-2 denizaltısı Gelibolu

[554] The National Archives, CAB/37/135/19 (Dardanelles Naval Operations, Telegram No:32)
[555] Bargut, a.g.e, s.49
[556] The National Archives, CAB/37/135/19 (Dardanelles Naval Operations, Telegram No:52)
[557] Brenchley, a.g.e., s.23

açıklarındaki sulardan ayrılarak, Marmara Denizi'ne doğru ilerlemiştir.[558] 26-29 Nisan günleri arasında İtilâf denizaltılarını avlamak göreviyle devriye gezen Sultanhisar torpidobotu,[559] bu üç gün içinde bir kere AE-2'ye rastlamış, ancak denizaltının izini kaybetmiştir. 29 Nisan'a kadar Eceabat ile Çanakkale arasında keşif, karakol faaliyetleri icra eden Sultanhisar torpidobotu, 30 Nisan 1915 günü saat 08.30'da İtilâf Kuvvetleri'ne ait uçaklar, Gelibolu'yu bombardımana başladığı sırada vazifesini Akhisar torpidobotuna devrederek, İstanbul'a dönmek üzere bölgeden ayrılmıştır.[560] Sultanhisar, dönüş yolunda AE-2 denizaltısının Karabiga kuzeyindeki Karaburun, Erdek ve Paşa Limanı civarında olabileceği istihbaratını almış ve nitekim Karaburun hizasında iken uzak mesafede AE-2 denizaltısını tespit etmiştir. Sultanhisar torpidobotu mesafe kapatmak üzere derhal istikametini değiştirerek, topu ile denizaltıya karşı ateşe başlamıştır.[561]

Bu sırada AE-2 denizaltısı yaklaşık 2.000 metre mesafede dalışa geçerek, iki adet torpido atışı yapmasına rağmen isabet kaydedememiştir. Sultanhisar torpidobotu, Hora (Mürefte kuzeydoğusunda)'nın önlerindeki Aydınreis ve Karaburun civarındaki Zuhaf gambotunu işaret fişeği ile yardıma çağırmıştır. Tam bu sırada denizaltının yeniden su üstüne çıktığını görünce ikinci torpidosunu kullanmıştır.[562] Aldığı isabetlerden su altında kalamayan AE-2 denizaltısı su üstüne çıkarak teslim olmak zorunda kalmıştır. Yaklaşık iki buçuk saat süren

[558] Nutku, a.g.e., s.69
[559] 97 ton ağırlığına ve 27 mil sürate sahip olan Sultanhisar torpidobotu, 1906 yılında Fransa'da inşa edilmiştir. 1 adet 45 cm.lik torpido kovanı ve 2 adet 3.7 cm.lik topa sahip olan gemi, 1923 yılına kadar Türk Donanması'nda hizmette bulunmuştur.
[560] Dümer, a.g.m., s.593
[561] DMA, Gemiler Bölümü, Sultanhisar Torpidobotu Seyir Jurnali, No:1618 (3 Aralık 1914-6 Ocak 1916); ATASE Arşivi, Klasör No: 115, Dosya No: 535, Fihrist No: 1-022
[562] Fehmi Rabbanî, "Bahriye Hikâyelerimizden: Çanakkale'de İngilizlerin AE-2 Numaralı Denizaltısını Batıran Sultanhisar Süvarisi Rıza Bey'in Hatıra Defteri'nden", **Donanma Dergisi**, No: 171-122, 27 Haziran 1334., s.1954

mücadeleden sonra denizaltının 32 kişilik personeli Sultanhisar'a alınırken, AE-2 denizaltısı batırılmıştır.[563]

Bölgede karakol görevini yapan Zuhaf korvetinin saat 10.50'de Sultanhisar torpidobotunun denizaltıya tesadüf ederek üzerine ateş ettiğini müşahede ettiğine dair bilgiler İstanbul Deniz Müzesi Deniz Tarihi Arşivi'ndeki Zuhaf gambotunun seyir jurnalinde mevcuttur.[564] 30 Nisan 1915 günü Sultanhisar torpidobotunun AE-2 denizaltısını batırması hakkında Zuhaf Komutanı Tahir Efendi'nin Bahriye Nezareti'ne saat 16.40'ta 1440 sıra numaralı çektiği telgrafta şu açıklama yapılmıştır:[565] "Bugün sabah saat on birde Sultanhisar torpidobotunun düşman denizaltısını takip etmekte olduğu görülmekle hemen o tarafa hareketle derya sathında görülmekte olan düşmana her ikimiz tarafından da müthiş surette ateş edilmiştir. Bu anda denizaltıda görülen bir infilak neticesi olarak mürettebâtının teslim bandırası çekmesi ve güverteye topladığının görülmesi üzerine Sultanhisar torpidobotunun bütün mürettebâtı (3 subay ve 29 er) esir aldıktan sonra denizaltının yaklaşık kırk derece otuz üç dakika enlem ve yirmi yedi derece on yedi dakika boylamda kırk beş kulaç suda battığı ve battığı mevkiye şamandıra bırakıldığı malumat için arz olunur".

Sultanhisar torpidobotu komutanı Kıdemli Yüzbaşı Ali Rıza Bey, Çanakkale Liman Reisliği'nden Bahriye Nezareti'ne 30 Nisan 1915 tarihinde saat 16.40'ta

[563] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Deniz Harekâtı, VIII.Cilt, a.g.e., s.278
[564] DMA, Deniz Tarihi Arşivi, Gemiler Bölümü, Zuhaf Korveti Seyir Jurnali, No:1485 (26 Ağustos 1914-3 Eylül 1915)
[565] DMA, Umumî Evrâk Bölümü, Dosya No: 487/35

1441 sıra numaralı telgrafı çekerek durumu şöyle bildirmiştir:[566]

"Bugün İstanbul'a seyrimiz esnasında öğleden önce saat 9.00'da Marmara ile Karabiga arasında bir denizaltı periskopu görülmüş ve iki saat mücadeleden sonra hiçbir zararımız olmayarak adı geçen denizaltı batırılmış, 29 nefer ve 3 subaydan ibaret olan mürettebâtı tamamen esir edilip, Gelibolu'ya geri dönülmüştür. 5. Ordu Kumandanlığı'ndan alınan emir üzerine adı geçen esirleri alarak, İstanbul'a gidileceği". Genelkurmay arşiv belgelerinde de, "Sultanhisar torpidobotunun Marmara Adası civarında AE-2 numaralı Avustralya denizaltısını batırdığı ve üç zabit ile yirmi dokuz askerin esir edildiği" bilgisi mevcuttur.[567]

1 Mayıs günü İstanbul'a ulaşan Sultanhisar torpidobotu saat 04.45'te Haydarpaşa Limanı içinde bir şamandıraya bağlanmıştır. Gemi Komutanı Kıdemli Yüzbaşı Ali Rıza esirleri saat 09.00'da teslim ettikten sonra Alman Komodor Firle ve Alman Amiral Souchon ile birer görüşme yapmış ve aldığı emir üzerine Marmara'ya denizaltı avına geri dönmüştür.[568] Başkumandanlık Vekâleti'nin "AE-2 Avustralya-İngiliz denizaltısının birkaç gün önce Marmara Denizi'ne girme teşebbüsünde iken harp gemilerimiz tarafından batırılarak, mürettebâtının esir edildiği" hakkındaki resmî tebliği, 1 Mayıs 1915 günü yayınlanmıştır.[569]

Sultanhisar torpidobotu personeli ise 26 Mayıs günü Hükûmet'ten resmî bir

[566] DMA, Umumî Evrâk Bölümü, Dosya No: 487/36
[567] ATASE Arşivi, Kls.1563, Dosya No: 49, Fihrist No: 1
[568] Bahadır Dülger, **Anlatan:Rıza Kaptan, AE 2 Denizaltı Gemisini Marmara'da Nasıl Batırdım**, İstanbul, 1947, Milliyet Yayını:4, s. 78
[569] "Umumî Karargâh'tan 1 Mayıs 1915 tarihinde tebliğ olunmuştur: AE-2 adlı Avustralya denizaltısı birkaç gün evvel Marmara Denizi'ne girmek teşebbüsünde iken harp gemilerimiz tarafından batırıldı. 3 subay ve 29 neferden mürekkep olan mürettebâtı esir edildi", (BOA, HR.MA, 1125/44; Murat Çulcu, İkdâm Gazetesi'nde Çanakkale Cephesi**,** a.g.e., I.Cilt, s.287-288).

taltif ve takdir almakla kalmamış, Padişah tarafından Sultanhisar'ın subaylarına birer altın saat, mürettebâtına da birer gümüş saat hediye gönderilmiştir.[570] AE-2 denizaltısının harekâtı değerlendirildiğinde Binbaşı Stocker, denizaltı gemisi ile Marmara'ya girmeye muvaffak olan ilk komutan şerefini kazanmış ise de seferi tamamen başarısızlıkla sonuçlanmış, hiçbir Türk gemisini batırmayı başaramamıştır. Sultanhisar torpidobotu kendisinden yaklaşık 10 misli büyük bir denizaltıyı büyük bir cesaret ve manevra ile torpilleyerek batırmayı başarmıştır.

Sonuçta, AE-2 denizaltısı tarihte ilk defa 33 mil uzunluktaki Çanakkale Boğazı'nı geçerek Marmara'ya giren ve Osmanlı Donanması tarafından batırılan ilk denizaltı gemisi olmuştur.[571]

AE-2'nin batırılması sonucu İtilâf Devletleri, yalnız 800 tonluk bir denizaltı gemisinin maddi kaybına uğratmakla kalmamış, Çanakkale'den Marmara'ya ilk geçen bu geminin giriş tecrübelerinden istifade bekleyen diğer denizaltıları da bundan bir süre için mahrum etmiştir.

4.6. Alman Denizaltı Harekâtı

4.6.1.Alman Denizaltı Gemilerinin Türk Sularına Gelişleri

Çanakkale Savaşları sırasında Almanya'nın müttefiki Osmanlı Devleti'ne denizden yapabileceği tek yardım ancak bölgedeki Birleşik Filo gemilerine,

[570] Nurcan Bal, **Marmara'da Denizaltı Avı Sultanhisar ve Stoker'ın Denizaltısı AE-2,** İstanbul, 2006, Deniz Basımevi, s.121
[571] Ayhan Yüksel, "Çanakkale Savaşı'nda Sultanhisar Torpidosu-Muâvenet-i Milliyye Muhribi Mürettebâtı ve Faaliyetleri", **85.Yılında Atatürk ve Çanakkale Savaşları Sempozyumu (23-24 Mart 2000)**, s.54

denizaltılarla taarruzla mümkün olabilmiştir. Türk sularına denizaltı gönderilmesi için Osmanlı Donanma Komutanı Amiral Souchon, 1 Mart 1915'te Berlin'deki Amirallik Kurmay Başkanlığı'na bir telgraf çekmiş, Boğaz savunmasında denizaltıların önemini vurgulayarak, Almanya'dan denizaltı talebinde bulunmuştur. Bu istek İstanbul'daki Alman Büyükelçisi Wangenheim ve Enver Paşa'nın ertesi gün Berlin'e ayrı ayrı çektikleri telgraflarla da desteklenmiştir.[572] Alman Deniz Kurmay Başkanlığı da 10 Mart 1915 tarihinde Çanakkale Boğazı'nın korunması ve savunmasına yardımcı olmak üzere en az bir denizaltı gemisi gönderileceğini bildirmiştir. Bu amaçla, 13 Mart 1915 tarihinde Yüzbaşı Otto Hersing komutasındaki U-21 numaralı Alman denizaltısının Türk sularına yollanması uygun görülmüştür. Bu denizaltının yanı sıra küçük tonajdaki Alman denizaltılarından bazılarının parça hâlinde trenle Avusturya-Macaristan'ın Pola Limanı'na sevki ve burada monte edildikten sonra Türk sularına yollanması hazırlıkları da başlatılmıştır.[573]

Çanakkale harekâtına katılmak üzere Alman denizaltılarından ilk olarak UB-8 denizaltısı 15 Mayıs'ta Çanakkale önlerine ulaşmış, bir süre burada görev yaptıktan sonra 5 Eylül 1915 tarihi itibariyle Karadeniz'e açılmıştır. Çanakkale'ye ikinci olarak gelen ve en fazla faaliyette bulunan Alman Yüzbaşı Otto Hersing komutasındaki U-21 numaralı Alman denizaltısı, 5 Nisan 1915 günü İskoçya'dan hareket etmiştir. 6 Mayıs'ta Cibralta Boğazı'nı geçen ve 13 Mayıs'ta Avusturya-Macaristan'ın Cattaro Limanı'na ulaşan bu denizaltı, 20 Mayıs'ta Çanakkale

[572] Otto Hersing, **U-21 Rettet die Dardanellen**, Amalthea, 1932, Verlag; **(Çanakkale Denizaltı Savaşı**, (Çev: Bülent Erdemoğlu), İstanbul, 2007, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını), s.xvii

[573] Şamil Hızal, "I.Dünya Harbi, Ege ve Karadeniz'de Alman Denizaltı Harbi", **Deniz Kuvvetleri Dergisi,** Sayı:560, Temmuz 1994 s.86; Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII. Cilt, s.267

sularına ulaşmıştır. Çanakkale'de görev yapmak üzere Almanya'dan denizaltı gönderilmesi Ege kıyılarında bir takım denizaltı hareket üslerinin kurulmasını da gerektirmiştir. Bu şekilde, Akdeniz'deki Kataro'dan Çanakkale'ye gelirken malzeme, yakıt ikmali yapabilmeleri, bazı ufak tamir ve bakım hizmetlerini alabilmelerinin sağlanması düşünülmüştür. Türk sularına ayrılan bu Alman denizaltı gemilerinin ikmal, küçük onarım işleri gibi hizmetlerini karşılamak ve harekât için gerekli bilgileri almak maksadıyla 1915 Mayıs ayında Bodrum ile Bodrum'un doğusunda bulunan Orak Adası üs olarak seçilmiş, ayrıca İzmir, Söke, Sığacık ve Kuşadası'nda da akaryakıt depoları tesis edilmiştir.[574]

İtilâf Kuvvetleri de Alman denizaltılarının muhtemel ikmal merkezlerini tespit etmek için gözetlemelerini Çanakkale Boğazı'nın dışına kaydırmıştır. Bir İngiliz kruvazörü ile üç muhribin sürdürdüğü İzmir Limanı'nın ablukasına bazen İtilâf denizaltıları da katılmışlardır. Diğer kruvazörler de Ege Denizi'nde devriye gezmişlerdir. Ancak Alman denizaltılarının hareket üsleri ıssız yerlerde kurulduğundan ve teçhizât son derecede gizli tutulduğundan savaş süresince İtilâf Kuvvetleri tarafından tespit edilmeleri mümkün olmamıştır.[575]

Yine 1915 yılının Haziran ayında Gelibolu Yarımadası kuzeyinde Suvla Burnu'nun 12,5 mil kuzeydoğusunda bir koyda, Alman denizaltıları için bir "Haber Alma Merkezi" kurulmuştur. Birleşik Filo hakkında buradan bilgi alan Alman denizaltıları, yaptıkları işleri merkeze bildirmişler ve Çanakkale

[574] Kayabalı-Arslanoğlu , a.g.e., s.209
[575] Thomazi, a.g.e., s. 83

Boğazı'ndan girmek için kılavuzu da buradan temin etmişlerdir. 1915 yılının Haziran ayında Gelibolu Yarımadası'nın kuzey kıyılarında bu merkeze, 1915 Mayıs sonlarında iki İngiliz muharebe gemisini batırmış olan U-21 denizaltısı komutanının adına izafeten "Hersing İstasyonu" adı verilmiştir. Birinci Dünya Savaşı genelinde Alman denizaltıları, Ege Denizi, Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz'de faaliyet göstermişlerdir. Bu görev için Alman bandırasıyla dolaşan küçük boy, orta boy, büyük boy denizaltılar ve mayın denizaltıları olmak üzere değişik tonajda 13 adet denizaltı gemisi Türk sularına gönderilmiştir. Küçük boy denizaltıları UB-7, UB-8, UB-14; orta boy denizaltıları UB-42, UB-45, UB-46; büyük boy denizaltıları U-21, U-33, U-35 ve U-38; mayın denizaltılarını UC-13, UC-15, UC-23 numaralı denizaltılar teşkil etmiştir. Küçük boy, orta boy ve mayın denizaltıları Almanya'dan karadan sevk edilen kısımların Adriyatik'te o dönemde Avusturya'ya ait Pola Limanı'nda birleştirilmesi sonunda tamamlanıp, İstanbul'a hareket etmiştir. Büyük denizaltılar ise Cebelitarık'tan Akdeniz'e girip, Türk sularına intikal etmiştir. [576] Birinci Dünya Savaşı süresince Alman denizaltılarının üçte ikisi, Karadeniz Cephesi'nde Rus Donanması'na karşı Yavuz ve Midilli gemilerini korumak amacıyla görev yapmıştır.

Alman denizaltı gemilerinin 1915 Mayıs ayında Marmara'da görülmesiyle birlikte İngiliz Deniz Bakanlığı, bütün değerli savaş ve taşıt gemilerine hemen Mondros Limanı'na sığınmalarını emretmiştir. Alman denizaltı tehlikesine karşı Haziran ve Temmuz aylarında muharebe gemilerinin yerini monitörler almıştır.[577] Yavaş olduklarından bir deniz savaşında kullanılmayan monitörler, karaya karşı

[576] Hızal, a.g.m., s.88
[577] Moorehead, a.g.e., s.275

büyük toplarıyla en güçlü zırhlılar kadar tesir yapabildiklerinden dolayı İtilâf Kuvvetleri tarafından tercih edilmişlerdir. Sonuçta, kısa bir süre için de olsa Alman denizaltılarının bölgede görülmesi ve başarıları, Birleşik Donanma gemilerinin Çanakkale'deki Türk mevzilerini rahatlıkla ateş altına almalarını önlediği gibi, Ege'deki deniz ulaştırma yollarına da büyük bir tehdit ve tehlike teşkil etmiştir. Hatta İngiliz Hükûmeti, Queen Elizabeth gibi muharebe gemilerini de Çanakkale Bölgesi'ni tehlikeli bulduklarından geri çekmek durumunda kalmıştır.[578] Ancak özellikle Haziran ayından itibaren monitörlerin kullanılmasıyla birlikte İngilizler, Alman denizaltıları yüzünden hiçbir savaş gemisi kaybetmemişler, zırhlılarıyla karadaki ordularını yeniden desteklemeye koyulmuşlardır.[579]

4.6.2. Alman U-21 Denizaltısı Tarafından İngiliz Triumph Ve Majestic Zırhlılarının Batırılması

İngiliz Goliath zırhlısının Morto Koyu'nda yatmakta iken 13 Mayıs 1915 günü Muâvenet-i Milliyye torpido muhribi tarafından batırılmasından sonra Yüzbaşı Hersing komutasındaki U-21 denizaltısı, 25 Mayıs 1915 günü Gelibolu Yarımadası'nın batısına ulaşmayı başarmıştır. U-21 numaralı Alman denizaltısı, Seddülbahr Bölgesi'nde Saroz Körfezi'nde Birleşik Filo'ya ait Swiftsure ve Vengeance muharebe gemilerine sessizce yaklaşıp, hücum etse de başarı sağlayamamıştır. Bu arada Alman denizaltısı Kabatepe açıklarında 23 cm.lik toplarıyla Türk mevzilerine ateş eden ve iki muhrip tarafından da himaye edilmekte olan İngiliz Triumph muharebe gemisini görmüş ve 300 metreden

[578] Apatay, a.g.m., s.57
[579] Bayur, a.g.e., Cilt:III, Kısım:II, s 325

ateşlediği bir torpidosunu Triumph'un üzerinde patlatmıştır.[580] Birden yana yatan Triumph'a diğer gemiler yardıma koşmuş, ancak Triumph sadece sekiz dakika içerisinde batmıştır. Ne denize dökülen denizcilere, ne de gemiye Türk topçusu tarafından ateş açılmamasına rağmen personelinden üç subay ile yetmiş erin boğulduğu anlaşılmıştır. Etraftaki muhrip ve balıkçı gemileri, Triumph'un personelinden altmış kişiyi kurtarabilmişlerdir.[581]

U-21 denizaltısı bu olaydan iki gün sonra 27 Mayıs günü Seddülbahr önlerinde Mehmetçik Feneri açıklarında demir üzerinde torpido ağlarını atmış ve etrafında kömür ve karakol gemileri olduğu hâlde ateş desteği sağlamak üzere bulunan Majestik muharebe gemisini tespit etmiştir. Hücumun imkânsız görünmesine rağmen U-21'in 700 metreden ve iki taşıt gemisinin arasından attığı tek torpido ile gemi yedi dakikada, kırk personeli ile batmıştır.[582] Majestik, derinliğin fazla olmaması nedeni ile omurgasının bir kısmı su üstünde kalacak şekilde kuma oturmuş ve savaşın sonuna kadar da öyle kalmıştır. İngiliz kaynaklarında ise bahse konu gemilerin kaybı ile ilgili olarak; "Bu iki büyük geminin kaybının Türkleri sevindirirken, İtilâf Ordusu'nu ıstıraba boğduğuna, ağır deniz toplarının tesiri ile suskun kalan Asya sahillerindeki Türk bataryalarının artık rahatsız edilmeden Haziran ortalarında İngiltere'den monitörler üzerinde büyük çaplı toplar gelinceye kadar bütün Seddülbahr bölgesini, sahil ve geri mıntıkalarını etkin bir şekilde dövmeye başladığı," bilgisine yer verilmiştir.[583]

[580] Wilson, a.g.e., s.260
[581] Thomazi, a.g.e., s.82
[582] BOA, HR.MA.1132/75; The National Archives; ADM I/8422/144 (Casualities Report of Majestic); İngiliz kaynaklarına göre bu miktar 48'dir (Wilson, a.g.m., s.260).
[583] Oglander, a.g.e., Cilt:II, s.50

Bu iki olayın sonucu olarak, İngiltere Deniz Bakanlığı muhripten daha büyük gemileri, yani zırhlılarını Gelibolu Yarımadası'ndaki kara harekâtını top ateşiyle destekleme görevinden çekme ve bu gemileri Mondros Limanı'na alma kararını vermiştir.[584] Bundan böyle kara harekâtını destekleme görevini hafif tonajlı gemilerin yapması öngörülmüştür. Bu amaçla Çanakkale Boğazı'nda İngilizlerin yirmi dört, Fransızların altı olmak üzere toplam otuz torpido muhribi görevli bulunmuştur.[585] O güne kadar Türk birliklerini keşif ve gözetleme ile görevli olan Ark Royal uçak ana gemisi bundan böyle Alman denizaltı tehlikesine karşı İtilâf gemilerinin korunması görevini üstlenmiştir.

İngiliz Deniz Bakanlığı, Çanakkale'deki muharebe gemilerinin yerine üzerlerine top konulmuş büyük mavna şeklindeki monitör sınıfı gemiler göndermek kararını da bu olayın sonucu olarak almıştır. Londra'daki Çanakkale Komitesi'nin 7 Haziran 1915 tarihli toplantısında denizaltı taarruzlarına karşı Amiral de Robeck'in emrindekilerden daha dayanaklı ve etkin gemi gönderilmesine karar verilmiş, değişik çaplarda toplara sahip 14 monitör ile 4 adet "H" sınıfı denizaltı ve 2 adet "E" sınıfı denizaltı Haziran ayı sonu ve Temmuz başı itibariyle Çanakkale'ye ulaşmıştır.[586] Bu suretle Haziran ve Temmuz aylarında ilk

[584] Ellis Ashmead Barlett, **Despatches From the Dardanelles,** London, 1915, George Newnes; **(Çanakkale Gerçeği**, Çev:Rahmi, İstanbul, 2005, Yeditepe Yayınevi) , s.260
[585] Thomazi, a.g.e, s. 83
[586] The National Archives, CAB 22/1,(Secretary's Notes of a Meeting of Dardanelles Comittee Held at June 7,1915)

defa Arıburnu Bölgesi'nde kendini gösteren monitörler, muharebe gemilerinin yerini almışlardır.[587]

Dönemin Savaş Bakanı Kitchener'den Deniz Bakanlığı'na yazılan 16 Haziran 1915 tarihli telgrafta, "Denizaltılarla Marmara'nın kontrolünün ele geçirileceği, artık İngiliz Filosu'nun güçlendirilmesine gerek olmadığı, denizaltı ve monitörler sayesinde iki zırhlının bile yeterli olacağı, Alman denizaltıların varlığının artmasına rağmen monitörler sayesinde denizaltıların özellikle Kepez'deki mayınlı bölgeden güvenle geçmekte oldukları, monitörlerin yardımı ile Türk Ordusu'nun sonunun geleceği ve Boğaz'ın açılacağına," dair bilgiler mevcuttur.[588] Altı düz, duba biçiminde ağır, yüzen bir zırhlı görünümündeki monitörlerin zırhlıların yerini alması, Türk tarafı için pek iyi netice vermemiştir. Zira İngiliz zırhlıları toplarının yatık açılı olmasından dolayı cephenin gerisindeki Osmanlı askerlerine az zarar verebilmekteyken, monitörlerin dik açılı topları Osmanlı mevzilerine daha fazla zarar vermeye başlamıştır.[589] Alman denizaltılarına karşı diğer bir tedbir olarak İtilâf Kuvvetleri tarafından Mondros Limanı ağlar ve mayınlarla kapatılmıştır. Taşıt gemilerinin yüklerini bundan böyle Mondros'a çıkarması ve bunların mayın arama tarama gemileri ve balıkçı filoları tarafından 60-70 mil uzaktaki kıyılara taşınması önlemi alınmıştır. Bir başka tedbir olarak denizaltıların muhtemel ikmal merkezlerini aramak için gözetleme faaliyetleri, Çanakkale Boğazı'nın dışına kaydırılmıştır. Bir İngiliz kruvazörü ile üç muhribin sürdürdüğü İzmir ablukasına bazen İtilâf denizaltıları da katılmıştır. Özellikle Bodrum Kasabası, İngiliz kruvazörleri tarafından çeşitli tarihlerde topa

[587] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII. Cilt, s.268
[588] The National Archives, PRO 30/57/62
[589] Büyüktuğrul, a.g.e., Cilt.IV, s.437

tutulmuştur.[590] Bütün bu önlemler sayesinde 1915 Haziran ayı ortalarından itibaren Alman denizaltılarından kaynaklanan ciddi bir hadise yaşanmadığını İngiliz kaynakları kaydetmişlerdir.[591] Alınan bu önlemler sonucu Alman denizaltılarının, birkaç taşıma gemisinin torpillenmesi dışında bu savaşın geri kalan yedi ayı içinde Çanakkale önünde başka bir başarı elde edemediklerini Alman kaynakları da kaydetmişlerdir. 16 Haziran'da 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders'in Donanma Komutanı Amiral Souchon'a bir telgraf çekerek; "İtilâf Kuvvetleri'ne ait nakliye gemilerinin hiç rahatsız edilmeden istedikleri yere asker götürmeye tekrar başladıklarını" bildirmesi de bu bilgileri doğrular niteliktedir.[592]

4.6.3. Alman Denizaltılarının Diğer Faaliyetleri

Çanakkale Kara Muharebeleri süresince birçok yönden İngilizlerle boy ölçüşebilecek düzeyde olan Alman denizaltılarının bölgede görülmesi ve başarıları, Birleşik Donanma'nın Çanakkale'deki Türk mevzilerini rahatlıkla ateş altına almalarını bir ölçüde özellikle de monitörlerin kullanılmaya başladığı döneme kadar önlemiştir. Hatta Queen Elizabeth muharebe gemisini de Çanakkale Bölgesi'ni tehlikeli bulduklarından geri çekmek durumunda kalmışlardır.[593] Birinci Dünya Savaşı süresince Alman denizaltıları, Ege, Marmara Denizi ve Karadeniz'de denizaltı harekâtı icra etmişlerdir. Çanakkale Savaşları'ndan sonra Alman denizaltı harekâtının ağırlığı da Akdeniz'e ve Adriyatik Denizi'ne kaydırılmıştır. Alman denizaltılarının başlangıçta elde ettikleri başarılar, sonradan

[590] Thomazi, a.g.e., s.83
[591] Wilson, a.g.e., s.260
[592] Liman von Sanders, **Fünf Jahre Turkei**, Berlin 1919, August Scher; **Five Years In Turkey**, Annopolis, 1927, U.S.Naval Institute; **Türkiye'de 5 Yıl** (Çev:M.Şevki Yazman), İstanbul, 1968,Cilt: I, s.101
[593] Frame, a.g.e., s.120

İtilâf Kuvvetleri'nin aldıkları çeşitli karakol görevleri, çıkarma yerlerinin torpido ağları ile emniyete alınması, Boğaz bölgesi ve ağzının mayın ve ağ engelleriyle kapatılması gibi tedbirlerle eski hızını kaybetmiştir. Alman U-21 denizaltısından sonra Çanakkale'de UB-14 denizaltısı yoğun faaliyet göstermiştir. UB-14 denizaltısı, 24 Temmuz 1915-11 Kasım 1918 tarihleri arasında İstanbul filosunda yer almıştır.[594] 13 Ağustos'ta UB-14 numaralı Alman denizaltısı İstanbul'a doğru seyrederken İstanköy Körfezi açıklarında Royal Edward adlı İngiliz taşıt gemisini batırmıştır. Geminin 257 personel ve 1400 yolcusundan ancak 500'ü kurtulabilmiştir. Aynı denizaltı Çanakkale'den çıkarak, 2 Eylül 1915'te Mondros'tan 30 mil mesafede 12.000 tonluk "Southland" adlı İngiliz vapurunu torpillemiştir.[595] 5 Kasım 1915 günü Alman UB-14 denizaltısı, İngiliz E-20 denizaltısını batırmıştır.[596] Savaş süresince İtilâf Kuvvetleri'nin Çanakkale Boğazı'nda aldığı yoğun tedbirlerden dolayı Alman denizaltılarından üssü Kataro'da bulunan büyük tonajlı denizaltı gemileri Ege Denizi'ne, küçük tonajlı denizaltı gemileri ise Marmara'dan Karadeniz'e çıkmışlardır.

Alman denizaltılarının Karadeniz'de varlık göstermesi ile Rus Kafkas Ordusu erzak ve de mühimmâtını deniz yolu ile teminden yoksun bırakılmıştır. Bu suretle Karadeniz'e giren Alman denizaltıları, Rus nakliyât faaliyetini önemli ölçüde zarara uğratmışlardır.[597] Karadeniz'e çıkan Alman denizaltılarının beş tanesi (UC-13, UB-7, UC-15, UB-45, UB-46) mayına çarparak batmış, dördü

[594] Dümer, a.g.m.,s.479
[595] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII. Cilt, s.287
[596] Perk, a.g.m., s.136
[597] Abdurrahman Şeref, "Büyük Harpte Rusların Karadeniz'deki Mayın Harekâtı", **Deniz Mecmuası**, İstanbul, Cilt:46, sayı 331, Mart 1934, s.36

muhtelif tarihlerde Akdeniz'e dönmüş, biri Bulgaristan'a verilmiş, kalan üç denizaltı ise teknik arızalarından dolayı Almanya'ya dönememiş, Mondros Mütarekesi'nden sonra Odesa'ya gitmek zorunda kalmıştır.[598]

4.7. Denizaltı Tehlikesine Karşı Osmanlı Donanması'nın Deniz Nakliyâtı'nı İdame Ve Koruma Görevi

Çanakkale Kara Muharebeleri süresince İtilâf Devletleri, Boğaz'ı savunan Türk Ordusu'nu kolayca ve kısa sürede yenemeyince, Türk birliklerine Marmara Denizi yoluyla yapılmakta olan lojistik hizmetleri azaltmak hatta tamamen kesmek yoluna gitmişlerdir. Bu önemli nokta, İtilâf Devletleri'ni Marmara'ya denizaltılar sokma yoluna sevk etmiştir.[599]

İngiliz kaynaklarında Türk deniz nakliyâtının denizaltılar ile engellenmesine, Müttefiklerin kara harekâtının kesinleşmesinden sonra karar verdiği belirtilmiş ve bu konu şöyle özetlenmiştir:[600] "İtilâf Güçleri'nin Çanakkale'de Kara Savaşı'na karar verdiği dönemde, Birleşik Donanma'nın Ordu'ya yapacağı yardıma ait planlarda, Türklerin İstanbul ile olan nakliyâtını sekteye uğratmak için Marmara'ya denizaltı gemileri sokmak gibi düşünceleri bulunuyordu. Çanakkale Cephesi'nin cephane, ikmal ve takviye kuvvetleri ihtiyacı ya deniz yoluyla ya da karadan karşılanabilirdi. Fakat Türklerin daha çok deniz yoluna güvendikleri kabul olunuyordu ki, bu da gerçekten doğruydu. Bu sebeple, seferin mukadderatı üzerinde mühim tesiri olması ihtimali görüldüğünden Marmara'da denizaltı harbi

[598] Hızal, a.g.m.,s. 96
[599] The National Archives, CAB 22/2 (Meeting of the Dardanelles Committee, June 25, 1915)
[600] F.C. Aspinall-Oglander, a.g.e., Cilt:I, s.129

icrasına başlanmıştır."

Bu dönemde cephenin sürekliliği için her iki tarafın da insan ve malzeme ikmaline ihtiyacı bulunmuştur. Her iki tarafın lojistik hizmetleri ve ellerindeki imkânlar incelendiğinde İtilâf Kuvvetleri'nin durumunun çok daha avantajlı olduğu görülmüştür. Çünkü İtilâf Kuvvetleri, anavatanlarından getirmiş oldukları her türlü ve en modern silah, araç ve gereçleri yine kendi kontrolleri altında bulunan denizlerden kolay ve hızlı bir şekilde geçirerek savaş alanına yığmışlardır. Ancak daha sonraları hiçbir şeyden korkmadıkları için korunmasız olarak gelen bu taşıt gemileri, Alman denizaltı gemilerinin taarruzları karşısında ihtiyatla hareket etmek zorunda kalmışlarsa da hiçbir zaman bu taşıma tamamıyla durdurulamamıştır. [601]

Türk tarafından bakıldığında ise 1915 yılı itibariyle sahil boyunca karayolları ve demiryolu hattı gelişmemiş olduğundan tüm yolcu ve eşya trafiği denizden karşılanmıştır. Gelibolu Yarımadası'ndaki Türk Kuvvetleri'nin her bakımdan ikmalini sağlayacak nakliyât için İstanbul-Çanakkale deniz yolu, Uzunköprü'ye kadar tren ve buradan Keşan yolu üzerinden Bolayır ve Gelibolu'ya giden yol ve karadan Boğaz'ın Anadolu yakasına ve oradan Rumeli yakasına aktarma yolu olmak üzere üç yol mevcut bulunmuştur.[602]

Bu yollardan en uygununu, denizyolunun kullanılması teşkil etmiştir. Lojistik

[601] Kayabalı-Arslanoğlu, a.g.e., s. 190
[602] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e.,VIII. Cilt, s.271

hizmetler deniz yoluyla yapıldığından Marmara deniz yolunun daima açık kalacağı kabul edilerek, kara ve demiryolu yapımına gereken önem verilmemiştir. İkmal menzil yolu olarak sadece Uzunköprü (trenle 130 km.) ve Keşan- Gelibolu (140 km. karayolu) mevcut olduğundan bu tek yol da kapasitesinin azlığı ve kalite bozukluğu yüzünden ihtiyaçları karşılamaya yetmemiştir. Bu sebeplerden İstanbul-Çanakkale denizyolu çok değer taşımış ve bu yol üzerindeki lojistik nakliyâtın savaş esnasında devam ettirilmesi, Osmanlı Donanması'nın önemli bir görevini oluşturmuştur. Bu bağlantının kesilmesi Çanakkale savunmasının sona ermesi anlamına gelmiştir. [603]

5.Ordu Komutanı Liman von Sanders, deniz yoluyla gerçekleştirilen lojistik nakliyâtın önemini anılarında şöyle ifade etmiştir: [604] "5.Ordu'ya yiyecek ve malzeme ulaşımı büyük zorluk gösteriyordu. En yakın demiryolu istasyonu Trakya'daki Uzunköprü'ydü. Bu istasyon Ordu Karargâhı'na yaya olarak 7 günlük bir uzaklıktaydı. Öküz arabaları, deve kervanlarıyla çok az şey taşınabiliyordu. Bu nedenle Marmara üzerinden deniz yoluyla nakliyât bir zorunluluktu. Bunu da İngiliz ve Fransızların Marmara'ya soktukları denizaltılar engellemek istiyordu. Türkler için en büyük talih düşman denizaltılarının bu işi başaramamalarıydı. Yoksa 5.Ordu açlıktan ölürdü." Bu ifadeden savaş esnasında denizden yapılan lojistik nakliyât faaliyetlerinin Kara Ordusu'nun ikmalinin sağlanmasında hayati bir öneme haiz olduğu anlaşılmaktadır.

[603] Besbelli, a.g.e, s.26
[604] Sanders, a.g.e., s.96-97

Çanakkale Kara Muharebeleri süresince ana aktarma üssü olarak sahilden uzak, kısa ve ahşap bir rıhtımı olan Akbaş köyü kullanılmıştır.[605] Buradaki iskeleden sahile çıkartılan personel, cephane ve malzemeler, öküzlerin çektiği kağnı arabaları ile cepheye ulaştırılmıştır. 1915 yılında İngiliz ve Fransız Kuvvetleri'nin Gelibolu Yarımadası'na çıkarma harekâtına başladığı günlerde Boğaz'ın her iki yakasındaki savunma mevzilerine yerleşmiş durumda olan ve 50.000 kişiden fazla askerden oluşan 5.Ordu'ya ait birlikler, Osmanlı Donanması'na ait Muâvenet-i Milliyye sınıfı muhriplerin koruması altında, şileplerle ve şehir hattı vapurları ile İstanbul'dan ve Marmara limanlarından Gelibolu'ya veya Akbaş'a getirilmiş, buradan da Samsun sınıfı muhriplere aktarılarak, Çanakkale'ye gönderilmişlerdir.[606]

Deniz yolu ile yapılan bu ikmal faaliyeti; hem intikal süresi açısından, hem de taşınacak malzemenin çokluğu açısından daha uygun olarak gözükmüştür. İstanbul-Çanakkale deniz yolu üzerinden daha çok birlikler, cephane, malzeme, hasta ve yaralı taşınmıştır. Erzak, tahıl ve canlı hayvanlar ise, kara yolu ile Karabiga, Bandırma ve Mudanya'ya getirilerek, buradan deniz yolu ile Çanakkale'ye sevk edilmiştir. 1915 Ağustos ayı başında Başkumandanlık Vekâleti, nakliyât işlerinin idaresini Boğazlar Genel Komutanlığı'na vermiştir.[607] Marmara Denizi'nin diğer limanlarından Çanakkale'ye yapılmakta olan cephane ve erzak nakliyâtı için 15 Nisan 1915 tarihinden başlayarak Şirket-i Hayriyye, Seyr-ü Sefâin

[605] Langensiepen Bernd & Güleryüz Ahmet, a.g.e., s.35
[606] Lorey, a.g.e.,Cilt:II, s.136
[607] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII. Cilt, s.271

İdaresi ve Haliç Şirketi'nin süratli yolcu vapurlarından faydalanılmıştır.[608] Nakliye amacıyla Şirket-i Hayriyye mevcut olan 39 gemisinden 21'ini, Haliç Şirketi 7 gemisini, Seyr-ü Sefâin İdaresi de Karadeniz nakliyâtı dışındaki gemilerini İstanbul-Çanakkale, İstanbul-İzmit-Sirkeci-Yeşilköy ve Sirkeci-Haydarpaşa nakliyâtı ile Boğaz'ın iki yakasında yapılan aktarmalara tahsis etmiş, bunlardan Seyr-ü Sefâin İdaresi'nin Gülnihal vapuru ile Şirket-i Hayriyye'nin 60 ve 70 numaralı vapurları hastane gemisi olarak çalışmıştır.[609] Donanmadan seçilen seyir subayları, nakliyâtın devamı süresince ticaret gemilerinde görev alarak, deniz harbinin özelliklerini bilmeyen sivil denizcileri desteklemişler, bu gemilere monte edilen küçük çapta toplar donanma personeli tarafından kullanılmıştır.

Böylelikle donanma ile Denizcilik İşletmeleri arasında iyi bir işbirliği kurulmuş, bu sayede Gelibolu'daki kuvvetleri her bakımdan desteklemek üzere İstanbul-Çanakkale nakliyâtı, hayli gemi kaybına rağmen devam ettirilmiştir. Boğaz'daki birçok mayın hatları ile sahildeki ışıldak ve seri ateşli bahriye toplarına rağmen İtilâf denizaltılarının Marmara'ya geçmeyi başarmaları, Marmara'da denizden yapılan nakliyâtı zor bir hâle getirmiş ve İtilâf gemilerine karşı Boğaz girişinde aşırma atış yapmakla görevli Barbaros ve Turgutreis gemileri için de tehlike baş göstermiştir. Özellikle Marmara'da Haziran ayında İngiliz denizaltı faaliyetlerinin yoğun olduğu dönemde zaten yetersiz olan büyük deniz vasıtalarının azalması ve Marmara yolundaki zayiât, Başkumandanlık Karargâhı'nı başka

[608] **Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri Tarihçesi,** Cilt:II, , İstanbul, 1999, Türkiye Denizcilik İşletmeleri Kültür Yayını, s.106

[609] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., V. Cilt, s.290

tedbirler almaya mecbur etmiştir.[610] Öncelikle 1915 Mayıs ayı ortalarından itibaren denizden nakliyât geceleri yapılmaya başlanmıştır. Haziran ayından itibaren İstanbul'dan denizden yapılan birliklerin sevkiyâtı tamamen kesilmiş ve takviye birlikleri demiryoluyla Uzunköprü'ye ve buradan da Keşan, Gelibolu üzerinden kara yolu ile gönderilmiştir.[611] Bu kapsamda, 1915 yılının Mayıs ayı ortalarına kadar deniz yoluyla sevk edilen tümenlere ait tespit edilen bilgilerden bazıları şöyledir: 23-25 Şubat 1915 tarihleri arasında 19.Tümen Tekirdağ-Eceabat, 31 Mart 1915 tarihinde 3.Tümen İstanbul-Çanakkale, 5. ve 7.Tümen 26-27 Nisan 1915 tarihleri arasında Şarköy-Eceabat, 4.Tümen 27 Nisan 1915 tarihinde İstanbul-Çanakkale, 15.Tümen 3 Mayıs 1915 tarihinde İstanbul-Çanakkale, 12.Tümen 12 Mayıs 1915 tarihinde Derince-Çanakkale, 2.Tümen 16 Mayıs 1915 tarihinde İstanbul-Çanakkale istikâmetine deniz yoluyla sevk edilmiştir.[612] Bu bilgilerden Mayıs ortalarına kadar yoğun olarak denizden yapılan nakliyâtın bu tarihten itibaren İtilâf denizaltı tehlikesine karşı daha çok kara yoluyla gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Yine Donanma Komutanlığı emrindeki torpidobotlar, deniz yolları ile ikmal iskelelerinin emniyet ve güvenliği ile zırhlıların himayesini sağlamakla görevlendirilmişlerdir. İstanbul-Çanakkale arasında gerçekleştirilen deniz nakliyâtında Donanma Komutanlığı, emrindeki birçok gambot ve küçük yardımcı gemiyi görevlendirerek mücadeleye bizzat iştirak etmiştir. Çanakkale Savaşları esnasında Çanakkale ve Marmara'da nakliyâtı himaye, denizaltılarla mücadele ve

[610] Perk, a.g.e., s.133
[611] Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 28
[612] Sanders, a.g.e., s. 88, 96; Günesen, a.g.e., s.170, 226; Bıyıklıoğlu, a.g.e., s.30

yarımadanın savunması görevine Osmanlı Donanması'ndan 2 (Turgutreis ve Barbaros Hayrettin) zırhlı, 16 torpidobot, 10 gambot, 6 motorgambot, 5 mayın gemisi, 1 mayın depo gemisi, 4 vapur, 16 römorkör ve 5 istimbot katılmıştır. [613]

İtilâf Devletleri'ne ait denizaltılar, bölgede yaptıkları harekâtla Osmanlı Devleti'ne ait cephelerin denizden personel ve ikmal malzemeleri ile takviye edilmesine engel olmuşlardır. Böylece Ordu'nun personel ve ikmal takviyesi deniz yolundan daha zor, zahmetli ve en az altı kat daha pahalı olan demiryolu-karayolu vasıtası ile yapılması mecburiyetinde kalınmıştır. Cephelerin takviyesinde yaşanan gecikmeler ve karayolu taşımacılığının tabiatından kaynaklanan bir seferde denizdeki gemiye nazaran daha az personel ve ikmal malzemeleri taşınması savaş koşullarının ister istemez çok daha ağırlaşmasına neden olmuştur. [614]

Bütün bu olumsuzluklara rağmen sekiz buçuk ay süren Çanakkale Kara Muharebeleri süresince denizden lojistik nakliyât faaliyetleri, gemi kayıplarının yüksekliğine rağmen aksatılmadan devam ettirilmiştir. Bu dönemde Osmanlı Donanması, Karadeniz Cephesi'ndeki faaliyetine ve Çanakkale'deki çeşitli Boğaz savunma görevlerine ek olarak, İstanbul-Çanakkale deniz nakliyâtını devam ettirmek gibi hayati önemi olan bir görevi de başarmıştır. Aksi takdirde ordunun ikmali için gerekli olan bu nakliyât faaliyeti, tek tren hattına ve bundan sonra bozuk kara yollarına dayanacağından, bu durumun Çanakkale savunması açısından iyi sonuçlar doğurmayacağı değerlendirilmiştir.

[613] Besbelli, a.g.e., s. 22
[614] Mühlman, a.g.e., s.49

Sonuçta deniz ve karadan yapılan ikmal hizmetleri sayesinde direnen Türk Kuvvetleri karşısında, İtilâf Kuvvetleri nihayet çekilip gitmek zorunda kalmışlardır.[615] Bu görev sırasında bir hayli gemi kaybı olmuş, ancak Çanakkale Cephesi'nin dayanmasının sağlanmış olmasıyla İtilâf Kuvvetleri büyük bir hayal kırıklığına uğratılmıştır. Türk ticaret filosu, nakliyâtın devam ettirilmesinde Osmanlı Donanması ile sıkı bir işbirliği yapmış, bu uğurda kurbanlar vermiş ve sonuç üzerinde etkili olmuştur.

4.8. İtilâf Devletleri Denizaltı Harekâtı'nın Değerlendirilmesi

Yapılan inceleme sonucu bugüne kadar konu ile ilgili yazılan eserlerde ve yapılan araştırmalarda denizaltı harekâtının, genel savaş üzerindeki etkilerinin göz ardı edildiği görülmektedir. Genellikle Çanakkale Savaşları konusunda yapılan akademik çalışmalarda dahi denizaltıların faaliyetleri olayların kronolojik akışı içinde kısa pasajlar hâlinde verilmiştir. Ancak, Çanakkale Savaşları'nın sonuçlarının askerî açıdan bir değişik yönü de İtilâf ve Alman denizaltılarının yapmış olduğu harekâttır. Zira, Birinci Dünya Savaşı'nda "Çanakkale Geçilmez" sözünün tek istisnası denizaltılar olmuştur. Denizaltıların birer stratejik silah olarak kullanılmasının ilk uygulamaları Çanakkale Savaşları'nda gerçekleşmiştir.

Genelde tüm dünyada, özelde Çanakkale'de olmak üzere denizaltılar, Birinci Dünya Savaşı'nda bir savaş vasıtası ve bir silahı olarak denizde dolaşan her geminin korkulu rüyası olmuş, değerlerini kanıtlamışlardır. Denizaltılar, karada

[615] Lorey, a.g.e., Cilt:II, s.307-308

insan gücü ve ateş gücü ile başarılamayacak çok büyük bir stratejik görevi başarıyla yerine getirmişlerdir. Çanakkale Boğazı gibi dar akıntılı, mayınlı ve korumalı yerlere denizaltıların girip giremeyeceğinin denemesi yapılmış ve 13 Aralık günü küçük boy denizaltılardan B-11 İngiliz denizaltısı, Boğaz'dan içeri girmeyi başarmıştır. Bu denizaltının başarısı, İtilâf denizaltılarına Boğaz'ı geçip, Marmara deniz ulaştırmasına taarruz görevi verilmesinin nedeni olmuştur.

İtilâf denizaltıları savaş şartlarının ağırlaşmasına ve zayiâtın artmasına neden olmuşlardır. Denizaltı tehlikesi sebebiyle cepheye sadece yiyecek içecek değil, aynı zamanda asker ve mühimmât sevkiyâtında büyük gecikmeler yaşanmıştır. Denizaltılar, sağlık malzeme transferine engel olmanın yanı sıra yaralı personelin o dönemde İstanbul'da kurulan Yaralı İhtisas Hastaneleri'ne gemilerle toplu olarak nakline engel olmuşlardır. Karadan yapılan nakillerde hastalar hırpalanmış, uzun süren yolculuklar kayıpların artmasına neden olmuştur. Her ne kadar uluslar arası hukuk kurallarına göre hastane gemilerine saldırı harp suçu sayılsa da, İtilaf Devletleri'ne ait denizaltı ve uçaklar tarafından birçok kez hastane gemilerine saldırılmış ve sıhhiye çadırları bombalanmıştır.

Bunun yanı sıra İtilâf denizaltıları tarafından muhtelif limanlara, Gebze ve Küçükçekmece'deki demiryolu köprülerine, tren istasyonlarına ve fabrikalara bombardıman girişimlerinde bulunulmuştur. [616] İngiltere Savaş Bakanı Lord Kitchener, "Denizaltılarımızdan biri Marmara Denizi'ne girip sancağını gösterirse, Gelibolu Yarımadası'ndaki bütün Türkler aman dileyecektir", ifadesini

[616] BOA, HR.SYS, 2409/85

kullanmıştır.[617]

Olaylar Lord Kitchener'in görüşünü doğrulamamış, Türk denizcileri verdikleri kayıplara rağmen, kısıntılı da olsa Gelibolu'daki Türk birliklerinin lojistik desteğini sağlamaya devam etmişlerdir. 8.5 ay süren denizaltı harbi süresince Osmanlı Devleti'nin ikmal sistemi felç edilmiş, ikmal hatları bozulmuş, bir süre sonra da ikmal ve lojistik destek denizden karaya yönlendirilmiştir. Yine de Osmanlı deniz nakliyâtının ağırlıklı olarak Marmara Denizi'ne yönelik yapıldığı, harbin gidişâtını etkileyecek birlik ve lojistik sevkiyâtın pek fazla zarar görmeden hedef limanlarına ulaştırıldığı tespit edilmiştir.

Bir tarafta İngiliz, Fransız ve Avustralya denizaltıları, diğer tarafta Alman denizaltıları mücadelesinin taraflar üzerinde yarattığı etki sadece savaş bölgesinde değil, diğer bölgelerde de ikmal akışının sekteye uğramasına neden olmuştur. Alman U-21 denizaltısının Çanakkale'ye gelmesi ve ardı ardına iki büyük İngiliz savaş gemisini batırması, İtilâf Donanması'na önemli maddi ve manevi darbe indirmiştir. Alman denizaltılarının bu saldırıları, Birleşik Filo'da öyle büyük bir panik yaratmıştır ki, İngiliz zırhlıları Mondros'un korunaklı limanında mahsur kalmışlardır. Türk Cepheleri'nin bu suretle yükünün hafifletilmesi uzun sürmemiştir. Haziran ayı ortasında denizaltılara karşı özellikle donatılmış olarak ortaya çıkan monitörler, ateş faaliyetine geçmişlerdir. Küçük ve altı düz savaş gemileri niteliğindeki monitörler, en ağır çaplı toplarıyla Çanakkale önlerinde görünmüşlerdir. Küçük gövdeleriyle büyük savaş gemilerinin görevlerini yapan

[617] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, V. Cilt, III.Kitap, s.508

monitörler, denizaltılara kolay hedef olmama özelliğine de sahip bulunmuşlardır.[618]

Şüphesiz Alman denizaltıları, 1915 yılı sonlarına kadar Çanakkale'de faaliyetlerine devam etmişlerdir, ancak sürekli takviye edilen savunma araçları karşısında Çanakkale Seferi'nin bundan sonraki seyri sırasında büyük bir başarı sağlayamamışlardır.

Buna karşın İtilâf denizaltıları Marmara Denizi'nde son derece etkin bir hâle gelmişlerdir. Gelibolu'ya yönelik sefer esnasında İtilâf denizaltıları saldırılarını 5.Ordu'nun hayati önem taşıyan bağlantı hattına yöneltmişler ve çok sayıda nakliye gemisini batırmışlardır. Yine de İtilâf denizaltıları denizden gerçekleştirilen nakliyât faaliyetini büsbütün engellemeyi başaramamışlardır.

Marmara Denizi'nde karakolda bulunan İtilâf denizaltı gemilerine, Bozcaada ve Seddülbahr'daki hava alanlarına üslenmiş ve Saroz Körfezi'nde uçak gemilerinden havalanan uçaklar keşif raporları vermiş, denizaltıları hedeflerin üzerine sevk etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda denizaltılar gibi uçaklar da yeni kullanılmakta olduklarından, bu iki yeni silah deniz harp tarihinde ilk defa Marmara'da işbirliği yapmış ve geleceğin denizaltı/hava müşterek harekâtının deneyimi ve öncüsü olmuştur. Yine Marmara'da karakol yapan İngiliz denizaltılarının verdiği rapor üzerine, küçük ticaret gemilerine, taka ve mavnalara

[618] Mühlman, a.g.e., s. 121

karşı torpido gibi yeni pahalı, ikmali zor silah yerine top kullanılması ve denizaltılara top monte edilmesi kararı verilmiştir. Böylelikle, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar topun, torpidodan sonra denizaltıların ikinci ana silahı olarak kullanılması da ilk kez Çanakkale Savaşları'nda gerçekleştirilmiştir.

Çanakkale Savaşları süresince Çanakkale Boğazı'nı 27 kez geçmeye teşebbüs eden İngiliz, Fransız ve Avustralya denizaltılarının harekâtı değerlendirildiğinde, Marmara'da deniz ulaştırmasını aksatmada etkili oldukları, hatta kayıplar verdirdikleri, fakat Kara Ordusu'na denizden sağlanan lojistik desteği kesemedikleri neticesine varılmıştır. Bu harekât sırasında 8 harp gemisi (Mesudiye ve Barbaros zırhlıları, Peleng-i Derya, Nurü'l-Bahr gambotları ve Yarhisar muhribi, Samsun, Nara ve Sakız yardımcı gemileri), toplam 38.500 ton tutarında Şirket-i Hayriyye ve Haliç Şirketi'ne ait 31 Türk ticaret gemisi (Halep, Ceyhun, Garp, Plevne, Bandırma, Celil, Hayrullah, Edremit, Tecelli, Biga, Sofya, Hanife, Tuzla gemileri) batırılmış, 200'den fazla yelkenli ve mavna tahrip veya imha edilmiştir.[619] Türk Denizcilik İşletmeleri kayıtlarına göre ülkenin gemi kaybı yelkenliler dahil 63.516 tona ulaşmıştır. [620] Buna karşın İtilâf Devletleri'nin kayıpları da ağır olmuştur. 4 (E-15, E-7, E-20, E-14) İngiliz denizaltısı, 3 (Joule, Mariotte, Saphir) Fransız denizaltısı, 1 (AE-2) Avustralya denizaltısı olmak üzere toplam 5.818 ton tutarında 8 İtilâf denizaltı gemisi batırılmış, bir Fransız (Turquoise) denizaltı gemisi de esir alınmıştır.[621] Çanakkale Kara Muharebeleri

[619] Büyüktuğrul, a.g.e., Cilt IV. s.435
[620] Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri Tarihçesi, a.g.e, s.108
Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri Tarihçesi, Cilt:II, , İstanbul, 1999, Türkiye Denizcilik İşletmeleri Kültür Yayını, s.106
[621] Apatay, a.g.m., 56

süresince İtilâf Devletleri ve Alman denizaltıları tarafından Marmara'da gerçekleştirilen denizaltı mücadelesi kapsamında iki tarafın savaş gemisi kaybı aşağıda liste hâlinde verilmiştir.

a. Türk Tarafının Kayıpları

Gemi Adı	Batış Tarihi	Batma Nedeni
Mesudiye Zırhlısı	13 Aralık 1914	B-11 No.lu İngiliz Denizaltısı
Nurü'l-Bahr Gambotu	1 Mayıs 1915	E-14 No.lu İngiliz Denizaltısı
Peleng-i Derya Gambotu	23 Mayıs 1915	E-11 No.lu İngiliz Denizaltısı
Nara Nakliye Gemisi	24 Mayıs 1915	E-11 No.lu İngiliz Denizaltısı
Sakız Nakliye Gemisi	20 Ağustos 1915	E-2 No.lu İngiliz Denizaltısı
Barbaros Hayreddin Zırhlısı	8 Ağustos 1915	E-14 No.lu İngiliz Denizaltısı
Samsun Mayın Gemisi	14 Ağustos 1915	E-2 No.lu İngiliz Denizaltısı
Yarhisar Muhribi	3 Aralık 1915	E-11 No.lu İngiliz Denizaltısı

b. İtilâf Devletleri'nin Kayıpları

Gemi Adı	Batış Tarihi	Batma Nedeni
E-15 No.lu İngiliz Denizaltısı	17 Nisan 1915	Türk Kıyı Topçu Bataryaları
İngiliz Triumph Zırhlısı	25 Mayıs 1915	U-21 No.lu Alman Denizaltısı
İngiliz Majestik Zırhlısı	27 Mayıs 1915	U-21 No.lu Alman Denizaltısı
E-7 No.lu İngiliz Denizaltısı	4 Eylül 1915	Ağ Maniaları
E-20 No.lu İngiliz Denizaltısı	5 Kasım 1915	UB-14 No.lu Alman Denizaltısı
E-14 No.lu İngiliz Denizaltısı	1 Mayıs 1916	Türk Kıyı Topçu Bataryaları
Fransız Joule Denizaltısı	1 Mayıs 1915	Mayına Çarpma
Fransız Mariotte Denizaltısı	26 Temmuz 1915	Türk Kıyı Topçu Bataryaları
Fransız Saphir Denizaltısı	15 Ocak 1915	Türk Kıyı Topçu Bataryaları
Fransız Turquoise Denizaltısı	30 Ekim 1915	Türk Kıyı Topçu Bataryası (Müstecip Onbaşı)
AE-2 Avustralya Denizaltısı	30 Nisan 1915	Sultanhisar Torpidobotu

5.BÖLÜM

ÇANAKKALE SAVAŞLARI'NDA KARA HAREKÂTI'NIN DENİZ DESTEĞİ- AMFİBİ (DENİZ PİYADE) HAREKÂTI

5.1. İtilâf Devletleri Tarafından Kara Harekâtı'na Karar Verilmesi Süreci

18 Mart 1915 tarihli deniz harekâtının başarısızlığına rağmen gerek Londra'daki Amirallik Dairesi, gerekse de Filo Komutanı Koramiral de Robeck, Çanakkale Boğazı'nın donanma ile zorlanarak geçilmesi kararında ısrarlı davranmış, başlangıçta 18 Mart 1915 yenilgisini kabul etmek istememiştir. Amiral de Robeck 18 Mart 1915 akşamı muharebenin sonucunu bildiren raporunda; "Hasara uğrayan ve batan gemilerin yerleri doldurulduğu takdirde Çanakkale Boğazı'nın yeniden zorlanabileceğini" bildirmiştir.[622] Ancak Amiral, planın yeniden incelenmesi ve özellikle mayın tehlikesine karşı başka ve etkili bir yol bulunması gerektiğini de raporunda belirtmiştir.[623] Bu ifadeden İtilâf Devletleri'nin 18 Mart 1915 deniz harekâtının başarısızlığını, büyük oranda mayın hatlarına bağladıkları anlaşılmaktadır. Amiral de Robeck'in Londra'ya Birleşik Filo'da hasara uğrayan gemilerin boşluğu doldurulduğu takdirde harekete geçmeye hazır olduğunu bildirmesi üzerine İngilizler, Queen ve Implacable muharebe gemilerini yola çıkarmışlardır.

Fransızlar da batan Bouvet ve Suffren zırhlılarının yerine Süveyş'te bulunan IV.Henry ve Jauréguiberry zırhlılarını göndererek, eksikliklerini

[622] The National Archives, ADM I/8421/ 135 (Telegrams about 18 March Naval Operation)
[623] Oglander, a.g.e., I.Cilt, s.113

tamamlamışlardır.[624] Bu gemiler, 18 Mart'ta uğranılan kayıpların yerini doldurmak üzere düşünülen ikinci deniz taarruzunu gerçekleştirmek amacıyla gönderilmişlerdir.

Bu gelişmeler yaşanırken Amiral de Robeck, gemilerin batırılma nedenleri konusundaki belirsizlikten dolayı harekâta 19 Mart'ta ara vermiş ve bu konu açıklığa kavuşuncaya kadar sadece Queen Elizabeth zırhlısıyla aşırma atışlar yapılarak, mayın arama ve tarama işlemlerinin devam ettirilmesi düşüncesini taşımıştır.[625] Ancak 20 Mart'ta havanın kötüleşmesi ve şiddetli esen poyraz rüzgârı, 24 Mart'a kadar bütün mayın arama tarama çalışmalarını engellemiş olduğu gibi harekâta hemen devam etmeyi de olanaksız kılmıştır.[626]

18 Mart başarısızlığı üzerine 19 Mart 1915 tarihinde toplanmış olan Savaş Konseyi'nde Amiral de Robeck'in harekâta devam edip etmeyeceği konusu tartışılmıştır. Toplantı sonunda 19 Mart günü İngiltere Deniz Bakanlığı'ndan Amiral de Robeck'e gönderilen telgrafla, "Batan ve yaralanan gemilerin yerine kullanılmak üzere dört zırhlının yola çıkarıldığı" bildirilmiş ve kendisinden "Türklerin tahrip edilen tabyalarını onarmalarına fırsat vermeden taarruza devam etmesi" istenmiştir.[627] Aynı yazıya, Queen Elizabeth zırhlısına Gelibolu Yarımadası üzerinden aşırma atışı yapabilmesi için bol miktarda cephane gönderildiği bilgisi de eklenmiştir. Bütün bu gelişmeler yaşanırken 12 Mart 1915'te Akdeniz Seferî Kuvvetler Başkomutanlığı'na atanan General Hamilton,

[624] Lorey, a.g.e., Cilt:II, s.92
[625] Nigel Steel-Peter Hart, a.g.e, s. 21
[626] Thomazi, a.g.e, s.50
[627] The National Archives, CAB 22/1, (Secretary's Notes of a Meeting of War Council Held at March 19,1915)

Gelibolu Yarımadası'nın kıyılarını yapılması muhtemel bir çıkarma bakımından incelemiştir.[628] General Hamilton ve kurmay heyeti, Gelibolu Yarımadası'nı ilk kez 18 Mart'ta görüp, Çanakkale Boğazı'na bir deniz savaşının ortasında girdiklerinden harekâtın başarıyla tamamlanması için askerî bir müdahalenin gerekeceği düşüncesini taşımışlardır. [629] Savaşın öğleden sonraki bölümünü Çanakkale Boğazı'nın içinden izleyen ve Inflexible ve Goliath zırhlılarının yarı batar durumda Boğaz'dan çıktıklarını gören General Hamilton, Çanakkale Boğazı'nın gemilerle zorla geçilebileceği kanısında olmadığını, 19 Mart 1915 akşamı Londra'daki Savaş Bakanlığı'na bir telgrafla bildirmiştir. General Hamilton, bahse konu telgrafta Savaş Bakanı Kitchener'e; "Mevcut durumda ordunun rolünün tabyaları yıkmak için çıkarma yapmaktan ziyade donanma için bir geçit açmak üzere özel ve kapsamlı bir askerî operasyon olması," gerektiğini anlatmıştır. Bu telgrafla birlikte, Savaş Bakanı Lord Kitchener'in denizden kazanılacak başarı konusundaki umutları sarsılmıştır. Lord Kitchener, büyük bir düş kırıklığına uğramasına rağmen yine de kara harekâtı için onayını bildirmekten geri kalmamıştır.[630]

O zamana kadar General Hamilton, Kara Kuvvetleri'nin Bolayır geçidine çıkarılabileceği aynı zamanda Bolayır'ın güney bölümüne de bir örtme çıkarması yapılabileceği tezini savunurken, bu incelemeden sonra Bolayır ve çevresinin ele geçirilmesinin kesin sonucu etkilemeyeceğini anlamıştır. General Hamilton, Çanakkale operasyonunun kesin sonuçlu olabilmesi için Rumeli sahilinin işgali, buradaki Türk savunma sisteminin çökertilmesi, bu kıyıdan Anadolu yönündeki

[628] Bargut, a.g.e., s.28
[629] Steel-Hart, a.g.e, s. 21
[630] Oglander, a.g.e, I.Cilt, s.114

bataryaların kontrol altına alınması ve bu operasyonun Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'ni kapsayan kombine bir faaliyet olması gerektiğine inanmıştır. Amiral de Robeck ise General Hamilton'un bu fikrini öğrenince tek başına donanmanın taarruza geçirilmesi görüşünden vazgeçerek, kombine bir planlamaya sıcak bakmaya başlamıştır.[631]

18 Mart deniz harekâtının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine yüzen mayınların bu kadar büyük etki yapacak güçte olmadıkları düşünüldüğünden sabit mayınlara karşı durmadan tekrarlanan taramalar yapılması planlanmıştır. Ancak bu taramaların, kıyının iki tarafına dizilmiş seyyar ve iyi gizlenmiş bataryaların ateşi altında çok güç yapılacağı değerlendirilmiştir. Bu topları iyice tahrip etmek gerekli olduğundan her şeyden önce bütün mayın arama tarama işlerine engel olan Türk kıyı topçu bataryalarının susturulması gerektiği anlaşılmış, bunun ancak karaya kuvvet çıkarılması ile mümkün olabileceği netleşmiştir. İşte bu noktada filonun Çanakkale Boğazı'na girmesi için ordunun yardımına gerek olduğu kararına tekrar dönülmüştür.[632] Bütün bu görüş ve gelişmeler ışığında Çanakkale Boğazı seferi için 22 Mart 1915 tarihi bir dönüm noktası mahiyetini taşımıştır. 22 Mart 1915'te Çanakkale açıklarında beklemekte olan Queen Elizabeth muharebe gemisinde bir toplantı yapılmış ve bu toplantıya Amiral de Robeck, General Ian Hamilton, Amiral Weymss, General Birdwood, General Braitwaite ve Albay Pollen katılmışlardır. Birleşik Filo Kurmay Başkanı Komodor Keyes, Bozcaada'da bulunduğundan bu toplantıya katılmamıştır. 22 Mart tarihli toplantıda birkaç gün önceki görüşünün tersine olarak Amiral de Robeck, "Artık kara birliklerinin

[631] Winston Churchill, **The World Crisis, 1911-1914**, Vol:2, London, 1923, Thorton Butterworth Limited, s.10
[632] Thomazi, a.g.e., s. 40

desteği olmadan Çanakkale Boğazı'nın aşılamayacağına kesinlikle kanaat getirdiğini," ifade etmiştir.[633]

Neticede toplantıya katılanlar Çanakkale Boğazı'nı zorlamak için Kara ve Deniz Kuvvetleri'nin işbirliği yapması konusunda anlaşmaya varmışlardır.[634] Bu karardan sonra İngiliz Kara Kuvvetleri yetkilileri de "Kara harekâtı veya amfibi harekâtı hakkında denizciler bize soru soruncaya kadar sustuk ve sadece filoyla Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp geçeriz iddialarını terk ettikleri ana kadar bekledik. Nitekim, ağır bir darbe yedikten sonra bize de söz hakkı verdiler", açıklamasını yaparak baştan beri kara harekâtının gerekliliğine olan inançlarını dile getirmişlerdir".[635] Londra'da bulunan 18 Mart 1915 Çanakkale deniz harekâtının baş mimarı olan Deniz Bakanı Winston Churchill ise hâlâ "Queen Elizabeth" zırhlısı ve ona refakat edecek filonun, Türklerin mukavemetini bir anda çökertme gücüne sahip olduğu düşüncesini taşımıştır.

Amiral de Robeck'in fikrindeki değişikliği haber alan Churchill, büyük bir hayal kırıklığına uğramış ve Amiral de Robeck'e 24 Mart 1915'te bir telgraf çekmiştir. Bahse konu telgrafta Deniz Bakanı Churchill, Kuzey Denizi'ndeki denizaltı harekâtını ve Alman denizaltılarının bölgeye gelme ihtimalini de göz önüne alarak bir an önce harekete geçilmesinin gerekçesini şöyle vurgulamıştır:[636] "Vakit kaybedilirse denizaltı tehlikesi artar. Ordu, kara savaşlarında ağır kayıplara uğrayabilir. Ordu'nun başarısızlığı birkaç eski geminin batmasından daha ağır olur.

[633] Hamilton, a.g.e., s. 37
[634] Thomazi, a.g.e., s.41
[635] Hamilton, a.g.e., s. 38
[636] Churchill, a.g.e., Cilt:II, s.5; Bayur, a.g.e, Cilt:III, Kısım II, s.90

Kilitbahr alınsa bile Anadolu Kıyısı'ndan toplar yine işler ve mayın tehlikesi pek azalmaz. Buna karşılık donanma bir kere Marmara Denizi'ne girerse, bunun manevi etkisi çok büyük olur. Bolayır iki yönden dövüleceği için Gelibolu Yarımadası'ndaki Türk birlikleri her taraftan kuşatılmış olurlar, ya açlıktan ölürler ya da teslim olurlar. Donanma'nın İstanbul önünde görünmesinin siyasal tepkileri hesap edilemeyecek ölçüde büyük olur ve kesin sonuçlar verebilir. Her şey aksi gider; yani Gelibolu Yarımadası'ndaki Türk birlikleri savaşa devam edip, Boğaz'ı yeniden kapatırlar, İstanbul'da bir ayaklanma olmaz ise sonuçta ordunun Kilitbahr'ı ele geçirmesi ve Boğaz'ı sürekli açık tutması gerekecektir. Bunu, ordu geride kalan ve Mısır'dan gönderilecek olan gemilerin yardımıyla yine yapabilir, oysa sizin bir kere Marmara'ya girmenizle bu işlerin hiçbirine gerek kalmayabilir. Boğaz'dan dönüş geçişinde (yüzen) mayınlardan çok büyük bir korkunuz olamaz, çünkü akıntı sizinledir. Tabyaların cephanesi kıttır. Bütün bu yazdıklarımız emir değildir, sadece sizin düşüncenizi öğrenmek ve anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için yazılmıştır."

Bu telgrafa karşılık olarak Amiral de Robeck uzun bir telgraf çekmiş, kararındaki değişikliğe ilişkin gerekçesini şöyle savunmuştur:[637]

"Boğaz'ın donanma ile zorlanması planı, tabyaların yalnız gemi topları ile tahrip edilmesi imkânı üzerine kurulmuş, fakat bu uygulama mümkün olmamıştır. Başarı büyük ölçüde donanmanın İstanbul önlerinde görülmesinin Türkiye'yi egemenliği altında tuttuğu sanılan ve Almanlara bağımlı olan Türk Ordusu'nun

[637] Roger John Keyes, **The Naval Memoirs of Admiral of the Fleet Sir Roger Keyes; Scapa Flow to the Dover Straits, 1916-1918**, New York, 1935, E.P.Dutton, s.185; Bayur, a.g.e., Cilt:III, Kısım II, s.91

üzerinde yapacağı etkiye bağlıdır. Eğer Türk maneviyatı sarsılmaz ve İngiliz Donanması geçince Boğaz tekrar kapanırsa savaş gemilerinin hareket yeteneği onlarla birlikte geçebilmiş olan kömür ve cephane taşıyan taşıt gemilerinin sayısına bakar. Donanma ile birlikte bu yardımcı gemilerin tahrip edilmemiş tabyaların önünden geçirilmesi konusu henüz çözülmemiş bir sorundur. Bu durumda ordunun Gelibolu Yarımadası'nı önceden ele geçirmiş olması esaslı bir iştir. Anadolu kıyısındaki toplara karşı Rumeli kıyısındaki toplarla üstünlük sağlamak mümkündür. Düşünüldüğü kadar büyük orduyu karaya çıkarmak için bütün donanmanın yardımı gerekir. Bolayır'a asker çıkarmamız herhalde Türkleri yarımadayı boşaltmak zorunda bırakmaz. Şurası kesindir ki, dışarıda (Ege Denizi'nde) tam kuvvetini elinde bulunduran bir donanma, Marmara'ya girip cephane kıtlığı yaşayan bir donanmadan daha etkili olur. Yarımada'nın ordu tarafından işgali ve donanmanın bundan sonra geçmesi bize muhakkak başarı sağlar. 15 günlük bir geciktirme (ordunun hazır olmasını bekleme) Marmara içindeki sefer ve İstanbul'un ele geçirilmesi için gereken zamanı önemli ölçüde kısaltacak biçimde işi planlamamıza imkân verir."

Bu sözlerden Amiral de Robeck'in 18 Mart Muharebesi'nden sonra yenilenebilecek bir deniz harekâtı konusunda ne kadar umutsuz olduğu anlaşılmaktadır. Deniz Bakanı Churchill de 27 Mart'ta istemeye istemeye ortak bir harekâta razı olmak zorunda kalmıştır.[638] İtilâf Devletleri, Çanakkale Boğazı'na yapılacak harekâtın kara kuvveti kullanılmadan yalnız donanma ile açma teşebbüsündeki stratejik hatalarını ve deniz harekâtının ilk başından beri elde hazır

[638] Steel-Hart, a.g.e, s. 21

bulunan beş tümenlik bir kara kuvvetinin de yalnız İstanbul'un işgal planına alınması gibi büyük bir sevk ve idare hatası yaptıklarını çok geç anlamışlardır. Deniz Bakanı Churchill'in bu yenilgiyle kırılan İngiliz Donanması'nın prestijini kurtarmak için Çanakkale Boğazı'nı yine yalnız donanma ile açma teşebbüsünde devam eden ısrarlarına rağmen İngiliz Savaş Konseyi, General Hamilton'un teklif ve fikirlerine katılarak, geniş çaplı bir çıkarma operasyonuna (amfibi harekât) karar vermiştir. Böylelikle, asıl muharebeyi Kara Kuvvetleri üzerine almış, donanmaya da yardımcı rol verilmiştir.

5.2. Kara Harekâtı Öncesi İtilâf Devletleri'nin Çıkarma Hazırlıkları Ve Harekât Planı

5.2.1. İtilâf Devletleri'nin Amfibi Harekât Hazırlıkları

Akdeniz Seferî Kuvvetleri Başkomutanı Orgeneral Ian Hamilton, Sefer Kuvveti'nin en erken tarih olarak Nisan ayı ortalarında harekâta hazır olabileceğini bildirmiştir.[639] Hamilton'un bu görüşünde Savaş Bakanı Lord Kitchener'in asker sayısı 75 bin kadar olan tüm birlikler bir yerde toplanana kadar hiçbir harekâta başlanmayacağına dair verdiği talimatı etkili olmuştur. Zira daha 17 Mart'ta 29.Tümenin ilk grubu İngiltere'den ayrılmış ve 29 Mart'ta Fransız Amiral d'Amadé komutasındaki Fransız Tümeni'nin ulaştığı tarihte Mısır'a gelmiştir. Bu iki birlik ile Avustralya ve Yeni Zelandalıların bir tugayı dışındaki birlikler henüz Ege'ye ulaşmamışlardır.[640] General Hamilton tarafından yapılacak geniş çaplı bir harekât için Limni Üssü'nün uygun bir üs olmadığı ve kısa sürede değiştirilmesi gerektiği bildirilmiştir. Başlangıçta Çanakkale kıyılarına doğrudan doğruya

[639] Churchill, a.g.e., Cilt:II, s. 238
[640] Bargut, a.g.e., s.28

çıkarma yapmak beklentisi olmadığından gemilere bir düzene tabi tutulmadan bindirilmiş olan birliklerin yeniden organize edilmesi hususu gündeme gelmiştir. Bu iş için Mondros'taki liman uygun olmadığından Mısır Birlikleri'nin Komutanı Korgeneral John Maxwell, reorganizasyon üssü olarak Mısır'ı önermiş ve bu öneri 25 Mart'ta kabul edilmiştir. Bu suretle, Tuğamiral Hunter-Weston komutasındaki Kraliyet Deniz Tümeni, General d'Amadé komutasındaki Fransız Sefer Kuvveti (Corps Expéditionnaire d'Orient) ve General Birdwood komutasındaki 29.Tümen, Mısır'ın İskenderiye Limanı'na yöneltilmiştir.[641]

Malzeme, Fransız ve İngiliz limanlarında düzensiz bir şekilde yüklenmiş olduğundan karaya ayak basıldığında her gemide kendi kendine yeterli olacak bir kuvvetin bütün unsurlarını toplayacak düzenli bir yükleme yapılması âcil zorunluluk hâline gelmiştir. Bu sebeple, her türlü techizâttan mahrum Mondros Limanı'nda bu düzeltme işine girişmek olanak dışı olacağından rıhtımları ve vinçleriyle eksiksiz bir surette donatılmış olan İskenderiye Limanı uygun görülmüştür. Ayrıca çevrenin de kıtaların yerleşmelerine ve eğitimlerine elverişli olmasından dolayı 28 Mart'ta İtilâf Kuvvetleri'ne ait birlikler, İskenderiye'ye çıkarılmış ve burada malzemenin indirilmesine başlanmıştır. [642]

Birliklerin ve malzemenin yeniden gemilere bindirilme ve yüklenmesi işlemi 4 Nisan'da başlamış, sonraki 15 gün boyunca birbiri ardına gemiler, Mısır'dan Ege'ye doğru yola çıkmışlardır. Genel Karargâh, Mondros'a 10 Nisan'da ulaşmış

[641] The National Archives, ADM I/116/ 3491 (Londra'daki Savaş Dairesi'nin 28 Mayıs 1915 tarihli raporu)
[642] A.Goutard, "Denizaşırı Seferler ve Çıkarmalar (Çanakkale Seferi, 1915)", (Çev: Ahmet Onur), **Askerî Tarih Bülteni**, Şubat 1980, Sayı:9, Ankara, 1980, Gnkur.Basımevi, s.55

ve Mısır'ın İskenderiye Limanı'ndan son İngiliz Tümeni, 16 Nisan'da gemilere bindirilmiştir. Aynı tarihte Fransız Tümeni'nin ilk taşıt gemisi buradan ayrılmıştır. Bu kapsamda 4-19 Nisan tarihleri arasında toplam 15 gün içerisinde 77 taşıt gemisi İskenderiye'den Çanakkale önlerine kuvvet taşımıştır. Personel dışında 16.000'den fazla hayvan ve 3104 araba da nakledilmiştir.[643] Birliklerin hareketinden önce General Hamilton ile kurmay heyeti birliklere gerekli düzenin aldırılmasının denetimi için 24 Mart 1915'te Mısır'a hareket etmiştir.[644]

27 Mart'ta Mısır'ın İskenderiye Limanı'nda Genel Karargâh kurulmuş ve savaş planının ayrıntıları üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. İlginçtir ki, o zamana kadar yapılmış en büyük kara-deniz (amfibi) harekâtının planlanması için yalnızca dört hafta gibi kısa bir süre ayrılmıştır. Plan, Türklerin bir çıkarmanın olacağını anlayacakları ancak bunun nereye yapılacağını bilemeyeceklerinin tahmini üzerine kurulmuştur. Çıkarma noktaları olarak Gelibolu Yarımadası'nda Morto Koyu, Kabatepe, Seddülbahr ve Teke Burnu doğusundaki kumsal seçilmiştir. Planın bu kısmı gizli tutulabilirse, Türklerin bütün olasılıkları örtmek için savunmalarını zayıflatacakları düşüncesi hakim olmuştur. [645]

5.2.2. İtilâf Devletleri'nin Amfibi Harekât Planı

İtilâf Devletleri'ne ait Kara Ordusu Gelibolu Yarımadası'nın güneyini elde etmeye çalışmak, bunun için de sıra ile Kirte, Alçıtepe ve Kilidbahr bölgelerini ele geçirip, Rumeli kıyısındaki tabyalara egemen bulunan yüksekliklere yerleşmek ve

[643] Oglander, a.g.e, I.Cilt, s.114
[644] Corbett, a.g.e, II.Cilt, s.120
[645] Steel-Hart, a.g.e, s. 23

bu tabyaları barınılmaz bir duruma sokarak, düşürmek ile görevlendirilmiştir. Bu amaca ulaşmak için çıkarma harekâtının ağırlık merkezini oluşturan ve esas hedefe yani Kilitbahr'a yürüyecek olan kuvvetlerin Seddülbahr ve civarına çıkarılması planlanmıştır. Ancak Kabatepe ve Maydos yoluna egemen olabilmek için onun biraz kuzeyinde bulunan Conkbayır ve Kocaçimen gibi başlıca tepeleri olan Sarıbayır dağlığını ele geçirmenin gerekli olduğu da değerlendirilmiştir.[646]

İngilizler, Gelibolu Yarımadası'nda gerçekleştirilecek çıkarma yerlerini iyi tespit etmişler ve bunları harflerle işaretlemişlerdir.[647] Bu suretle Seddülbahr'da yarımadanın güneybatısındaki beş kumsala çıkarma yapılması planlanmış ve bu kumsallar S, V, W, X ve Y harfleri ile adlandırılmıştır.[648]

Bunlar doğudan batıya doğru; Morto Koyu (İngilizlerin kullandığı isimle S Kumsalı), Ertuğrul Koyu (V Kumsalı), Teke Koyu (W Kumsalı), İkizler Koyu (X Kumsalı), Zığındere Sahili (Y Kumsalı) olarak belirlenmiştir. Yine bu noktalardan karaya çıkarılacak olan askerlerin birleşerek, ilk günkü hedefleri olan Alçıtepe'yi ele geçirdikten sonra Kilitbahr üzerine yürümesi planlanmıştır.[649] Gelibolu Yarımadası'nın güneyinde saptanan bu beş çıkış noktasına ilk aşamada 4.900 kişinin çıkarılması tasarlanmıştır. Bu kuvvetlerin, ikinci aşamada karaya çıkarılacak River Clyde'de bulunan 2100 kişiyle ve 2.yedek bölümdeki 1200 kişiden fazla bir kuvvetle derhal takviye edilmesi öngörülmüştür.[650] Kabatepe'nin hemen kuzeyinde bulunan Arıburnu'na "Z" plajı adı verilmiş ve buraya çıkarılacak

[646] Oglander, a.g.e., Cilt:II, s.450
[647] Ilgar, a.g.e., s.115
[648] Barlett, a.g.e., s.30
[649] Bayur, a.g.e, Cilt III, Kısım II, s.281
[650] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., Cilt:V, s.251

olan Avustralya-Yeni Zelanda Kolordusu (ANZAK)'nun güneyden yapılacak esas harekâta katkısının direkt olması ve buraya çıkarılan kuvvetlerin bölgeye hâkim konumundaki tepeleri ele geçirip, Saros Bölgesi'ndeki Türk birliklerinin Güney Cephesi'ne yardıma gelmelerini engellemeleri planlanmıştır.[651] Boğaz'ın Anadolu yakasında bulunan Kumkale'ye çıkarılacak Fransız Kuvveti'nin ise esas harekâta dolaylı olarak yardımda bulunması, bu kapsamda Kumkale mıntıkasına yerleşerek, bölgede bulunan 5. Ordu'ya bağlı 15.Kolordu'nun Rumeli tarafına geçmesini engellemesi öngörülmüştür.

Bu görüş ve bilgiler doğrultusunda General Hamilton ve Kurmay Heyeti "Arcadian" adlı karargâh gemisi ile Mısır'dan 10 Nisan'da Mondros'a ulaştığında General Hamilton, Queen Elizabeth zırhlısında General Braitwaite, Amiral de Robeck, Amiral Wemyss ve Komodor Roger Keyes ile birlikte yapılan üç saatlik çalışmanın sonunda kara harekâtının ana hedefini şöyle özetlemiştir: "Şimdiye kadar baskın ve hızlı hareket etmek fırsatı kaybedildi. Şimdi tüm araçlarımızı toplamış bulunuyoruz. Cesaretle ilerlemeliyiz. Artık yarım tedbirler yok, denemeler yok, doğruca Yarımada'ya gitmeli ve aynı anda iki ayağımızla oraya sıçramalıyız."[652]

General Hamilton, daha sonra planın aşamalarını şöyle açıklamıştır. İlk hedefin, Çanakkale Boğazı'na hâkim olan Kilitbahr olması planlanmıştır. Plajlar çok dar olduğundan askerleri ve donatımı aynı anda karaya çıkarabilmek için onları iki gruba ayırmak zorunda kalınmıştır. Asıl kuvvetin (Prensip olarak

[651] Barlett, a.g.e., s. 31
[652] Thomazi, a.g.e., s. 51

29.İngiliz Tümeni ve Fransız Tümeni) Hacı İlyas (Mehmetçik) Burnu'ndan ve Seddülbahr kıyılarından hareket ederek, hemen Alçıtepe'yi zapt etmesi ve oradan Kilitbahr'a taarruz etmesi öngörülmüştür. Aynı anda Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu'nun Kabatepe'nin kuzeyinde karaya çıkması, yarımadanın sırtını ele geçirmesi planlanmıştır.

Fransız birlikleri ise Kumkale'ye çıkarak, Anadolu Yakası'ndaki kuvvetlerin karşı yakaya geçmelerini önlemek, buradaki bataryaların dikkat ve ateşini kendi üzerine çekmek üzere mümkün olduğu kadar ilerlemek ve bir de Beşike Körfezi'nde bir kısım deniz kuvvetiyle çıkarma gösterisinde bulunmakla görevlendirilmişlerdir. Fransız Kuvvetleri bu görevini yaptıktan sonra Seddülbahr Cephesi'ne alınacağından Kumkale'ye bir piyade alayı ile 7.5 cm.lik bir bataryanın tahsisi yeterli görülmüştür.

Son olarak Saros Körfezi'nde Bolayır sahillerine yapılan gösteri harekâtı mahiyetindeki çıkarmanın da esas harekâta dolaylı yardımda bulunması düşünülmüştür. Saros bölgesinde bulunan iki Türk Tümeni (5. ve 7.Tümen)'nin güneye kaydırılmaması için nakliye ve savaş gemilerinin bir gün boyunca çıkarma yapacakmış gibi hareket edip, Türk birliklerini oyalaması planlanmıştır.[653] Kısaca söz konusu plan; Kara Ordusu'nun mayın tarayıcıların çalışmasına engel olan Türk bataryalarının üzerinde bulundukları yarımadanın tepelerini işgal ederek, donanmanın Boğaz'da yapacağı harekâta yardımcı olması amacını gütmüştür. Bu tepeler, Boğaz'ın her iki kıyısına hâkim olduklarından onların ele geçirilmesi ile

[653] Hamiton, a.g.e., s.69-72

donanmanın Boğaz'ı geçişinin sağlanmış olacağı değerlendirilmiştir.[654]

Birleşik Filo Komutanı Amiral de Robeck planı onaylamış, donanmanın çıkarma birliklerine gerekli tüm araçları sağlayacağını, çıkarmadan önce Türk savunma tesislerini bombalayacağını ve birlikler ilerlerken ateşe devam ederek, harekâtı destekleyeceğini bildirmiştir. [655] Doğal olarak bu planın birtakım uygulama güçlükleri de bulunmuştur. Gelen kuvvetin büyük kısmını kıyıya ilk dalgada çıkaracak kadar çıkarma gemisi bulunmadığından, bu görev için nakliye gemilerinin kullanılması da uygun olmadığından küçük savaş gemilerinin kullanılması zorunlu olmuştur. Çıkarmanın baskın tesiri yapabilmesi için gece karanlığından faydalanılmasının gerektiği üzerinde durulmuş, ancak denizciler bilmedikleri bir kıyıya gece yanaşmanın zorluklarını ileri sürmüşlerdir. Bu düşünceler karşısında Kabatepe'ye gün doğmadan, Seddülbahr'a ise şafakla çıkmaya karar verilerek, taarruz için Nisan ayının ortaları planlanmıştır. [656]

Kara Kuvvetleri hazırlıklarını tamamlarken, Birleşik Filo da bir çıkarmada gerekli olabilecek tedbirleri almakla meşgul olmuştur. Bu tedbirler arasında mayın arama tarama filotillasının düzenlenmesi, büyüklü küçüklü çıkarma araçlarının hazırlanması, çıkarma yerleri için iskele gibi yardımcı araçların sağlanması, taşıt gemileri için korunmuş demirleme yerlerinin saptanması ve özellikle ihtiyaçların başında gelen içme suyu için sarnıç, tulum ve duba gibi araç ve kapların hazırlanması bulunmuştur. Yine Kara Harekâtı'na hazırlık kapsamında Limni

[654] Goutard, a.g.m., s. 58
[655] Thomazi, a.g.e., s.51
[656] Ilgar, a.g.e, s.34

Adası'nın Mondros Limanı, İmroz ve Bozcaada'da ikinci derecede üsler kurulmuştur. Mondros'tan hareket ettikten sonra Fransızlar Bozcaada'yı, İngilizler İmroz (Gökçeada)'u ikmal üssü olarak kullanmaya başlamışlardır.[657] Çıkarmadan 48 saat önce donanmanın çıkarma birliklerini yüklemiş olarak Gelibolu açıklarındaki savaş bölgelerine hareket etmesi öngörülmüştür. Sahilden 1-2 mil açıkta erlerin, mavnalara ve küçük teknelere aktarılarak, bunların da dörtlü gruplar hâlinde motorlarla sahile kadar çekilmesi planlanmıştır. Yine birliklerin 200'er atımlık cephaneleri, tüfekleri, siper kazma aletleri ve üç günlük yiyeceklerinden başka yanlarına hiçbir şey almamaları da emredilmiştir. [658]

5.2.3. Birleşik Filo'nun Çıkarma Hazırlıkları Ve Rus Filosu'yla İşbirliği

Yukarıda bahsedilen görevlerin yanı sıra Çanakkale Boğazı dolayında havanın elverişsiz olmasına rağmen Birleşik Filo, manevra alanlarını mayınlardan temizlemek ve gizli Türk bataryalarını arayıp bulmak için çaba göstermiştir. Tuğamiral Thursby komutasında önce Boğaz'ın dışında, 30 Mart'tan itibaren ise geceleyin Boğaz'ın içinde mayın arama tarama çalışmaları başlatılmıştır. Türk bataryalarının mayın tarama gemileri ilerledikçe şiddetli ateşle karşılık vererek bu çalışmaları zorlaştırdığına, bazen de ağır kayıplara yol açtığına dair bilgiler İngiliz kaynaklarında mevcuttur.[659] Türk kaynakları da bu bilgileri doğrulamaktadır. Örneğin 3 Nisan günü İtilâf gemilerinin Ertuğrul Bataryası'nı bombardımanı esnasında 10.5 cm.lik topa sahip seri ateşli obüsler tarafından açılan ateşle Boğaz'a giren bir İngiliz mayın gemisi makine dairesinden isabet alarak batırılmış, bu olay

[657] Çetiner, a.g.e. s.67
[658] Günesen, a.g.e., s.107
[659] Corbet, a.g.e, II.Cilt, s.375

sonucu 34 kişi yaralanmıştır.[660] Yine 4 Nisan'da Boğaz'a giren iki mayın tarayıcı gemi obüs bataryalarının ateşi sonucu isabet almıştır. Sonunda Filo Komutanı Amiral de Robeck, mayın arama tarama işlerinin durdurulmasını emretmek zorunda kalmıştır. [661]

Çanakkale Bölgesi'nde Birleşik Filo'ya ait deniz uçakları 28 Mart 1915'ten itibaren havadaki keşif amaçlı etkinliklerini de artırmışlardır.[662] Genelkurmay arşiv belgeleri de bu bilgileri doğrulamaktadır. Bu belgelerde, [663] "Birleşik Filo gemilerinin Mart ayı sonundan Nisan ayı ortalarına kadar olan süre içinde genellikle Boğaz girişini gözetlemekle yetindiği, bazen gemilerden bataryalara top ateşi açıldığı, bölge üzerinde deniz uçaklarının sürekli olarak keşif faaliyetinde bulundukları", belirtilmiştir. Neticede, çıkarma harekâtının gerçekleştirildiği 25 Nisan 1915 gününe kadar Birleşik Filo'nun harekâtı Türk topçu bataryalarıyla mücadele, Kumkale ve Seddülbahr dolaylarının bombardımanı, mayın arama tarama girişimleri, hava keşfi ve bombardımanları ile Marmara'ya denizaltı gemisi sokma girişiminden ibaret kalmıştır. Bundan sonra Akdeniz Seferî Kuvvetler Komutanlığı, bütün gayretini Boğaz'a yapılacak ortak taarruzun son hazırlıklarına yöneltmiştir. 18 Nisan 1915'te General Hamilton'un başkanlığında Queen Elizabeth zırhlısında filo ve tümen komutanlarının yanı sıra yirmi kadar üst rütbeli subayın katılımıyla yapılan toplantıda; kara birliklerinin donanma ile müşterek çıkarma ve taarruz emri okunmuş, ayrıntılar tespit ve müzakere edilmiştir.[664] Yine

[660] ATASE Arşivi, Klasör No: 4615, Dosya No:276 A, Fihrist No: 001-006
[661] Kayabalı, a.g.e, s.107; Thomazi, a.g.e., s.50
[662] Corbett, a.g.e., s.480
[663] ATASE Arşivi, Klasör No: 121 Dosya: 508, Fihrist No: 001-002a
[664] Hamilton, a.g.e., s. 85

bu toplantıda hava elverişli olduğu takdirde çıkarmanın 23 Nisan'da yapılmasına karar verilmiştir. 18 Mart deniz harekâtının tersine olarak asıl muharebeyi kara kuvvetleri üzerine almış, donanmaya da yardımcı bir rol verilmiştir. Yapılacak çıkarmalar sorunsuz ve hızla geliştiği takdirde donanmanın sonraki harekâtı günü gününe aşağıdaki plana göre saptanmıştır.[665]

Birinci gün; Çıkarmaların desteklenmesi, gece Kepez Bölgesi'nde mayın arama-tarama gemilerinin yapacağı bir gösteri ile bataryaların çıkarma kuvvetlerine karşı kullanılmasının önlenmesi, aynı zamanda Türk torpidobotlarının İtilâf Kuvvetleri'ne ait taşıt gemilerine taarruzuna engel olunması planlanmıştır.

İkinci gün; Yüzen mayınlara karşı Soğanlıdere'ye bir ağ konulması, Queen Elizabeth zırhlısının uçak gözetlemesiyle Kabatepe önünden Merkez Tabyaları'nı dövmesi, Lord Nelson ve Agamemnon zırhlılarının, Üçüncü Tümen'den iki gemi ile birlikte, Anadolu Hamidiyesi'ni, Dardanos ve Baykuş Bataryaları'nı ateş altına alması, mayın taranmasını desteklemesi ve öğleden sonra diğer batarya ve tabyaları bombardıman etmesi istenmiştir.

Üçüncü gün; Büyük bombardımana başlanabileceği kabul olunmuştur. Bu bombardımanın 18 Mart'taki gibi aynı şekilde yapılması, yalnız Queen Elizabeth zırhlısının Kabatepe önünden aşırma atışına devam etmesi öngörülmüştür. Tabyalar susturulduktan sonra gemilerin ateşi altında mayın engellerinin kaldırılmasına başlanılarak, geçiş sağlanması planlanmıştır. Boğaz'ın

[665] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., Cilt:VIII, s.190

geçilmesinden sonra uygulanacak harekâtın planına göre büyük bir Rus Kuvveti'nin yardımı da söz konusu olmuştur. Bu plan, Birleşik Filo'nun İstanbul Boğazı'na girmesini ve Türk-Alman Donanması'nı batırmasını takiben büyük bir Rus kuvvetinin İstanbul'un işgaline yardım ve birlikte hareket etmesi temeline dayanmıştır. Önceki bölümlerde belirtildiği üzere Ruslar, zamanı geldiğinde bir kolorduyu Karadeniz Boğazı'na göndermeyi ve Karadeniz Filosu'nu da Amiral de Robeck'in emrine vermeyi kabul etmişlerdir. Bu amaçla teması koruması için Rus Amiral Eberhard'a emir verilmiş olduğu 29 Mart'ta İngiltere Deniz Bakanlığı'na bildirilmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere Ruslar ilk olarak Doğu Akdeniz'de bulunan "Askold" adlı kruvazörlerini Birleşik Filo emrine Boğaz önüne göndermişlerdir. [666]

Yine bu işbirliğinin gereği olarak bir Rus Filosu, 18 Mart 1915 tarihinde Çanakkale Boğaz Muharebesi'nde İtilâf Devletleri'nin almış olduğu yenilgiye karşılık olarak aynı zamanda Yavuz zırhlısının da onarımda bulunmasını fırsat bilerek, 28 Mart 1915 günü Karadeniz Boğazı'na karşı bir bombardıman tertiplemiştir. Aynı gün sabah saatlerinde beş zırhlı, üç kruvazör, altı torpidobot ile iki deniz uçağından oluşan Rus Filosu tarafından Boğaz ağzında bulunan iki fenere ateş açılmış, 120 mermi atılmasına rağmen önemli bir hasar meydana getirilememiştir.[667] Bu bombardımandan iki sonra 30 Mart 1915 tarihinde Kagoul sınıfı iki Rus kruvazörü Zonguldak limanını bombardıman etmiş; liman içindeki iki ticaret gemisi ile birkaç yelkenli gemiyi batırmıştır.[668] Bazı isabetlerine rağmen

[666] The National Archives, ADM I/116/ 3491 (The Dardanelles Naval Operations)
[667] Büyüktuğrul, a.g.e., Cilt:IV, s.422
[668] ATASE Arşivi, Klasör No:122, A.1-2, Dosya No :575, Fihrist No: 2

Ruslar, Zonguldak'taki kömür üretim merkezi ve liman tesislerini hasara uğratmayı başaramamışlardır.[669]

Donanma Komutanı Amiral Souchon ise İstanbul Boğazı'nın Rus Filosu tarafından bombardımanı üzerine Rusların cesaretini kırmak amacıyla 1915 yılının Nisan ayı başında yaralı olduğu düşünülen Yavuz gemisini Karadeniz'e çıkarmayı planlamıştır. Bu amaçla, Yavuz ve Midilli gemilerinin himayesinde Karadeniz Cephesi'nde görevli Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri ile dört muhripten oluşan bir Türk Filosu, 3 Nisan 1915'te Odesa Limanı'nı bombardıman etmek üzere Karadeniz'e çıkarılmıştır.[670]

Yavuz gemisinin tekrar görevde olduğunu gören Ruslarda Yavuz gibi süratli ve kuvvetli bir muharebe kruvazörünün Karadeniz'de etkin bulunduğu müddetçe büyük bir Kara Kuvveti'nin Karadeniz Boğazı'na getirilmesinin büyük tehlike arz edeceği düşüncesi, hâkim olmuştur. Bu düşünce ile Rusya, Bulgaristan kıyılarına asker çıkarmaktan vazgeçmiş ve bu kuvveti Galiçya Cephesi'ne göndermeye karar vermiştir. Böylelikle artık Rus Kara Kuvvetleri'nden bir yardım beklenmesi söz konusu olmamıştır. Yine inşası devam etmekte olan üç büyük Rus muharebe gemisinden ilki olan İmparatoriçe Maria, ancak 1915 Haziran ayında muharebeye hazır olacağından daha önce bir yardımda bulunulmasının mümkün görülmediği, 11 Nisan 1915'te Rus Amirali Eberhard tarafından Amiral de Robeck'e

[669] Atabey, a.g.e, s.31
[670] Monasterev, M, "**I. Dünya Harbi'nde Karadeniz Cephesi"**, Çev: Afif Büyüktuğrul, İstanbul, 1948, Deniz Basımevi, s.26

bildirilmiştir.[671] Bunun üzerine, Çanakkale'ye yapılacak yeni taarruz sırasında Rus Filosu'nun sadece Karadeniz'de gösteriş harekâtında bulunması ve bununla yetinmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar üzerine Gelibolu Yarımadası'na çıkarmaların yapıldığı 25 Nisan'da Rus Filosu bir saat süre ile ikinci kez Karadeniz Boğazı'nın sahil istihkâmlarını bombardıman etmiş ise de önemli tahribât gerçekleştirilmemiştir.[672]

5.2.4. Kara Harekâtı Öncesi İtilâf Devletleri'nin Ordu Ve Donanma Gücü

1915 Nisan ayı itibariyle General Hamilton'un emrindeki Kara Ordusu aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.[673]

1. Tümgeneral A.Paris komutasında 10.800 kişiden oluşan İngiliz Deniz Piyade Tümeni'nde her biri dörder taburlu üç deniz piyade tugayı, bir bisiklet bölüğü, 12 cm.lik iki top bulunmuştur.

2. General Hunter Weston komutasında 17.000 kişiden oluşan 29. İngiliz Tümeni'nde her biri dörder taburlu 86, 87 ve 88.Tugaylar, bir bisiklet bölüğü, bir süvari bölüğü, 84 sahra topu, 11.5 cm.lik 6 obüs, 12 cm.lik 8 obüs topu bulunmuştur.

3. Korgeneral Birdwood komutasında 25.700 kişiden meydana gelen iki

[671] Rus Amiral Eberhard'tan Amiral de Robeck'e 23 Nisan 1915 tarihinde gönderilen bir telgrafta; "Hava durumundan ziyade, İstanbul Boğazı yakınlarında denizaltılarımız ve deniz uçaklarımız için uygun bir üs bulunmamaktadır. Ortak harekât planımıza uygun olarak, 24-29 Nisan arası saldırıda bulunmayı düşünüyorum", ibaresi mevcuttur. Bu düşünceye uygun olarak 25 Nisan bombardımanı gerçekleştirilmiştir (The National Archives, ADM I/116/ 3491 (Dardanelles Naval Operations, Tel No:179).
[672] ATASE Arşivi, Klasör No:122, A.1-2, Dosya No :575, Fihrist No: 16
[673]Thomazi, a.g.e., s.57

tümenli ANZAK (Avustralya ve Yeni Zelanda) Kolordusu'nda Avustralya Tümeni üç tugaydan oluşmuştur. Her tugayda dört tabur, bir bindirilmiş piyade alayı, dörder toplu dört sahra bataryasından oluşan üç grup, 24 ağır makineli tüfek bulunmuştur. Yeni Zelanda Tümeni ise dörder taburlu iki tugay, dörder obüsten oluşan üç sahra grubundan meydana gelmiştir.

4. General d'Amadé komutasında 16.700 kişiden meydana gelen Fransız Doğu Sefer Kuvveti; General Masnou komutasında iki tugaylı bir tümenden teşkil edilmiştir. Bu tugaylardan biri General Vanderberg'in komuta ettiği 175.Piyade Alayı ve 1. Afrika Alayı'ndan oluşan Anavatan Tugayı, diğeri ise 4. ve 6. Sömürge Alayları'ndan oluşan Albay Rueff komutasındaki bir sömürge tugayından meydana gelmiştir. Bunların her birinde bir Fransız taburu ve iki Senegal Avcı taburu mevcut bulunmuştur. Ayrıca Mısır'da bulunan 4 taburlu 8.000 kişilik bir Hint Tugayı da ihtiyat olarak tutulmuştur.

Bu kuvvetleri 16.481 hayvanı, 140 topu, sayısız tüfeği ve ağırlıklarıyla taşımak için 84 taşıt gemisi görevlendirilmiştir. Ayrıca donanma envanterinde bulunan bu taşıt gemilerinin 12'si deniz tugayına, 15'i 29.Tümen'e, 35'i ANZAK'lara, 22'si Fransızlara tahsis edilmiştir. Gemilerin tümü Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda toplanmıştır.[674] Bunların yanı sıra çelik ve tahta mavnalar, gelişigüzel yapılmış sallar, Fransa'dan, İngiltere'den getirilen veya farklı yerlerden satın alınan römorkörler gibi önemli sayıda çıkarma aracı toplanmıştır.

[674] Oglander, a.g.e.,1.Cilt, s.163

Söz konusu harekât planının bir gereği olarak ilk anda kıyıya çıkarılacak asker sayısı büyük önem taşımıştır. Bu maksatla zaman geçirmeden kıyıdaki kuvveti, bir kat daha artırmak ve baskın yapabilmek için Truva'daki tahta at gibi bir savaş hilesine başvurulmuş ve bir defada 2.000'den fazla sayıda kişiyi Seddülbahr'da Ertuğrul ("V" Kumsalı) Koyu'na çıkarmak için eski bir kömür gemisinin kullanılması öngörülmüştür. İçinde 2.100 asker bulunan bu kömür gemisinin birinci dalganın karaya çıkmasından sonra kıyıda karaya oturtulması, bu esnada Türklerin karaya çıkan birliklerle çarpışacakları ve kendilerine zarar vermeyecek olan kömür gemisiyle ilgilenmeyecekleri değerlendirilmiştir. Gemide bulunan 2.100 askerin kısa sürede karaya ayak basması, böyle kısa bir sürede kıyıya bir kat daha asker çıkarılması planlanmıştır.

Bu amaçla River Clyde adındaki gemide askerlerin kolayca gemiden çıkması için birtakım değişiklikler yapılmıştır. Öncelikle geminin yan kısımlarında daha önceden çeşitli delikler açılarak, buralara iniş merdivenleri uydurulmuştur. Gemi, aynı zamanda yüzer köprü görevi yapacak sallar taşımış, geminin gövdesi Asya Kıyısı'ndan yapılacak top ateşlerine karşı personeli korumak ve karaya oturtularak çıkarmanın sağlanması ile görevlendirilmiştir.[675] Geminin baş tarafına ise kum torbalarıyla iyi korunmuş olan ağır makineli tüfek bölüğü yerleştirilmiştir. İtilâf Kuvvetleri tarafından Sedülbahr'da Ertuğrul Koyunda kullanılan River Clyde kömür gemisinden başka 25 Nisan 1915 çıkarmalarında hususî bir çıkarma vasıtası kullanılmamıştır. Bu çıkarmalarda, daha çok savaş ve nakliye gemilerinin filikalarından istifade edilmiştir.[676] Birleşik Filo, Mart ayı sonunda batan gemilerin

[675] Thomazi, a.g.e., s.72
[676] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e. V.Cilt, III.Kitap, s.21

yerine takviye yapılan İngiliz ve Fransız gemileri ile 18 muharebe gemisi, 12 kruvazör, 29 muhrip (5'i Fransız), 12 denizaltı (4'ü Fransız), 5 torpidobot, bir balon gemisi, Ark Royal adında bir uçak ana gemisi, 42 uçak, 36 yardımcı ve mayın arama tarama gemisi, 84 nakliye gemisi, 2 hastane gemisi, 10 hasta nakliye gemisi, 10 iskele vasıtası ile 222 çıkarma vasıtasından teşkil edilmiştir.[677] Yardımcı gemilerle mayın ve tarama gemileri dışında, bu filodaki savaş gemisi toplamı 59'u bulmuştur.

18 Mart Boğaz Muharebesi için hazırlanan filo ile karşılaştırma yapılacak olursa, 18 Mart filosunda gemi sayısı yardımcı gemilerle 100 parçayı bulurken, bu rakamın 30'unu (16 zırhlı ve 14 muhrip) savaş gemileri teşkil etmiştir. Buna karşılık 25 Nisan günü Gelibolu Yarımadası'na altı farklı bölgeye yapılması planlanan büyük kapsamlı amfibi harekât içinse hazırlanan filodaki gemi sayısı çıkarma gemileriyle birlikte toplamda 500 parçaya yaklaşmıştır. Birleşik Filo, bu harekât için çıkarma yerlerinde görev almak üzere aşağıda belirtildiği şekilde yedi filotillaya ayrılmıştır:[678]

Birinci Filotilla; Tümamiral Wemyss komutasında sancak gemisi Euryalus zırhlı kruvazörü olmak üzere, Swiftsure, Albion, Lord Nelson, Implacable, Vengeance, Prens George, Goliath ve Cornwallis muharebe gemileri ile Minerva, Talbot ve Dublin kruvazörleri ve altı mayın arama tarama gemisinden teşkil edilmiştir. Bu filotilla çıkarmada Seddülbahr Bölgesi'nde görevlendirilmiştir.

İkinci Filotilla; Tuğamiral Thursby komutasında sancak gemisi Queen

[677] Bıyıklıoğlu, a.g.e., s.21
[678] Corbett, a.g.e., Cilt I, s. 508-510

Elizabeth muharebe gemisi olmak üzere, London, Prince of Wales, Triumph, Majestik muharebe gemileri ile Bacchante kruvazörü, Monica denizaltı ana gemisi, Ark Royal uçak ana gemisi, Monica balon gemisi, sekiz muhrip ve dört balıkçı gemisinden teşkil edilmiştir. Bu filotilla çıkarmada Kabatepe Bölgesi'nde görevlendirilmiştir.

Üçüncü Filotilla; Canopus muharebe gemisi ile Dartmouth ve Doris kruvazörleri, iki muhrip, iki balıkçı gemisi ve taşıt gemilerinden teşkil edilmiştir. Bu filotilla, Saros Körfezi'nde çıkarma gösterisi ile görevlendirilmiştir.

Dördüncü Filotilla; Saphire ve Amethyst kruvazörleri ile 12 arama tarama gemisinden teşkil edilmiştir. Bu filotilla, çıkarmada birinci filotillayı desteklemekle görevlendirilmiştir.

Beşinci Filotilla; Agamemnon muharebe gemisi ile 10 muhrip, 3 Fransız mayın arama tarama gemisi ve ağ layterinden teşkil edilmiştir. Beşinci Filotilla, çıkarmada, çıkarma kuvvetlerinin ikmali için bölgede mayın tarama ve Kara Orduları'nın ikmalini sağlamakla görevlendirilmiştir.

Altıncı Filotilla; Fransız Tuğamiral Guépratte komutasında sancak gemisi Jauréguiberry zırhlısı olmak üzere Henry IV, Charlamagne muharebe gemileri ile Latouche, Freville, Jean d'Arc zırhlı kruvazörleri, Savoia yardımcı kruvazörü, Askold Rus kruvazörü, 7 muhrip ve 5 torpidobottan teşkil edilmiştir. Bu filotilla,

Kumkale'de çıkarma ve Beşike'de gösteri hareketinde bulunan Fransız Kuvvetleri'ni korumakla görevlendirilmiştir.

Yedinci Filotilla; Dört muhrip ile silahlı Triad yatından teşkil edilmiştir. Bu filotilla, İzmir Körfezi'ni abluka ile görevlendirilmiştir.

13 zırhlı, 7 kruvazör, 16 muhrip, 20 mayın tarayıcıdan oluşan ve hepsi İngiltere'ye ait olan 1., 2. ve 4. Filotillalar, Tümamiral R.B. Wemyss'in komutasında bulunmuşlardır. Tuğamiral Nicholsan ve Thursby, onun emrinde olarak Mehmetçik Burnu'na yapılacak asıl çıkarmayı korumakla görevlendirilmişlerdir.[679] Bu filotillalar içinde gemiler de iki gruba bölünmüşlerdir. Koruyucu gemiler hem çıkarmadan önce, hem de askerler karaya çıktıktan sonra koruma ateşi sağlamakla, diğerleri birlikleri karaya çıkartmak ve sonra bütün birlikler inene kadar lojistik destek sağlamakla görevlendirilmişlerdir.

İlk birlikler indikten sonra bunların koruyucu ateş sağlayan diğer gemilere yardım için hazır olmaları öngörülmüştür. Amiral de Robeck ile General Hamilton'un harekâtı kontrol ve idare etmek üzere Queen Elizabeth muharebe gemisinde bulunmaları kararlaştırılmıştır. Çıkarma işleriyle görevli filolarda iki birlik bulunmuş, bunlardan birincisi çıkarma harekâtı başladığında topçu ateşi ile Türk siper ve bataryalarını taramak suretiyle çıkarma kuvvetlerini desteklemekle görevlendirilmiştir. İkincisi ise, kıyıya çıkıp belirli bir hedefe kadar ilerleyecek

[679] Thomazi, a.g.e., s. 57

olan kuvvetlerin ilk kademesini kıyıya taşımak ve bunun ardından himaye ateşine katılmakla sorumlu bulunmuştur.[680] İtilâf Devletleri'ne ait deniz uçaklarına ise Çanakkale Savaşları süresince birliklerin taarruzlarını destekleme görevi verilmiş ve özellikle keşif hizmetlerinde büyük faaliyet göstermeleri beklenmiştir.[681] Bu nedenle, 18 Mart Boğaz Muharebesi'nde sadece 6 deniz uçağı mevcut iken 25 Nisan çıkarma harekâtının hemen öncesinde bu sayı 42'yi bulmuştur. Buna karşın aynı dönemde Türklerin bir Alman yüzbaşı komutasında sadece üç kara ve bir deniz uçağından oluşan bir uçak bölüğü bulunmuştur.[682] Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi "Türk Kara Ordusu'na Deniz Topçu Ateşi ve Hava Desteği" adlı 5.6. bölüm alt başlığında mevcuttur.

5.3. Çıkarma Harekâtı Öncesi Türk Başkumandanlığı'nın Savunma Planı Ve Hazırlık Çalışmaları

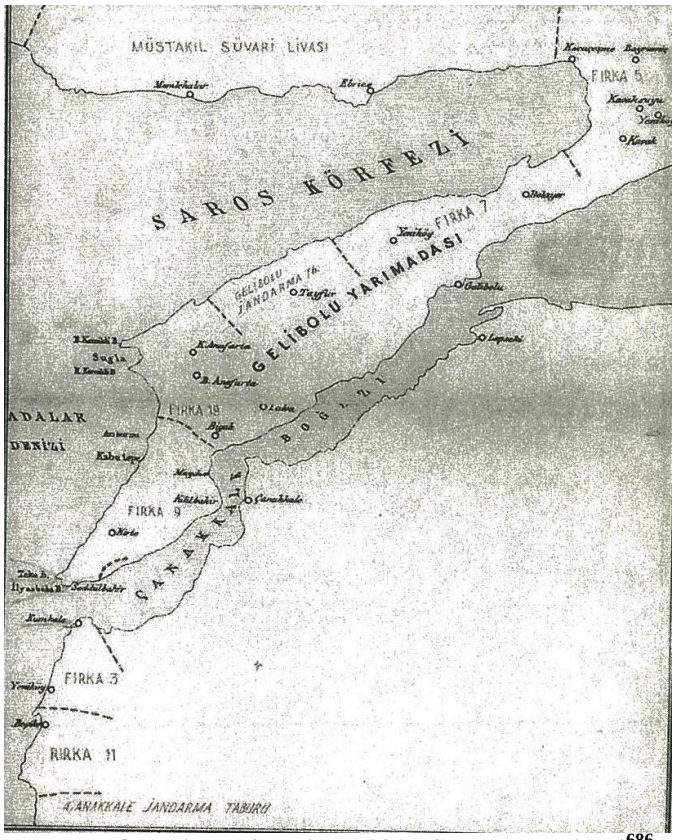
İtilâf Devletleri, Çanakkale Boğazı'nda 18 Mart 1915'te uğradıkları yenilgiden sonra asıl hedefleri olan Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'a ulaşamamanın sonucu büyük bir hayal kırıklığı içinde bulunmuşlardır. Türk tarafı da onların gerek kendi kamuoyları ve dünya kamuoylarında sarsılan prestijlerini kurtarmak, gerekse de İstanbul'u her ne pahasına olursa olsun ele geçirmek gayesi içinde olacaklarını gözden uzak tutmamıştır. Başka bir ifadeyle, Çanakkale Boğazı'nın tahkimât ve denizden saldırıya direnen bataryalarının bu defa İtilâf Devletleri tarafından bir kara saldırısı ile düşürülmesinin gündeme geleceği az çok tahmin edilmiştir. Yine İtilâf Devletleri'nin Limni ve Mısır'da toplandıkları ve büyük bir çıkarma hazırlığı içinde oldukları istihbarâtının alınması da bu düşünceyi

[680] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s.200
[681] ATASE Arşivi, Klasör No: 121 Dosya No: 572, Fihrist No: 001-004
[682] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., V.Cilt, s.514

doğrulamıştır.[683] Ancak Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı tarafından 18 Mart öncesi bir filo saldırısına karşı en üst derecede önlemler alınmış olsa da Boğaz'ın karadan bir çıkarmaya karşı müdafaası konusunda henüz tam bir hazırlık yapılmamıştır. Osmanlı Başkumandanlık Vekâleti'nin de Boğaz'ın kara savunması için esaslı bir plan ile emir ve komuta teşkilatı bulunmamıştır.[684]

İlk tedbir olarak 7. ve 9.Tümenler, Gelibolu Yarımadası'nın güneyine parça parça gönderilmiş, muhtemel bir taarruza karşı Boğaz savunmasını pekiştirmek, hasar gören topları onarmak ve yenilerini koymak amacıyla yoğun bir çalışma başlatılmıştır.[685] Bu noktalardan hareket eden Başkumandanlık Vekâleti, yalnız donanma ile başarıya ulaştırılamayan deniz harekâtının karadan da denenebileceğini hesaba katarak, Gelibolu Yarımadası'na yapılabilecek çıkarma operasyonuna karşı bölgedeki kara birliklerini güçlendirmeye başlamıştır.

[683] Mühlman , a.g.e., s. 70
[684] Bıyıklıoğlu, a.g.e., s.15
[685] N.Hakkı Uluğ, **Çanakkale Destanı'nın 50.Yılı**, Ankara, 1966, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yayınları, s.37

5.Ordu'nun 25 Nisan 1915 Sabahı Vaziyeti[686]

Yine Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın 24 Mart 1915 tarihli emri ile 3. ve 15.Kolordular ile 5.Tümen ve Bağımsız Süvari Tugayı'ndan oluşan birliklerle 5. Ordu Komutanlığı teşkil edilmiştir.[687] Bu Ordu Komutanlığı'nın başına geçici olarak "Müşir (Mareşal)" rütbesi tevdi edilen 1.Ordu Komutanı Alman General Liman von Sanders atanmıştır. İtilâf Kuvvetleri'nin çıkarma harekâtına karşı savunma görevi ise 1. Ordu'ya verilmiş ve bu görevin komutanlığına da Alman Mareşal Freiherr von der Goltz atanmıştır.[688]

[686] Şefik Aker, "Çanakkale Arıburnu Savaşları ve 27.Alay", **Askerî Mecmua**, Sayı 40'ın Eki, İstanbul, 1935, s.35
[687] Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, Sayı:88, Ağustos 1989, Belge No: 2129, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayını, s.213
[688] Lorey, a.g.e., Cilt:II, s.90

Mareşal Liman von Sanders, 26 Mart 1915 günü Gelibolu'da 3. Kolordu Karargâhı'nda göreve başlamıştır.[689] Liman von Sanders, göreve başlar başlamaz 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa tarafından daha önce uygulanmaya konulmuş olan savunma planını uygun görmeyerek değiştirmiştir. Liman Paşa, Çanakkale'ye gelmeden önce Türk komutanları, eldeki birliklerinin en büyük kısmını Arıburnu ile Seddülbahr arasında İtilâf Kuvvetleri'nin karaya çıkabileceği kıyı ve kumsallarda veya oralara yakın yerlerde toplamıştır.[690] Liman von Sanders ise kıyı savunması yerine İtilâf Kuvvetleri'nin içerilere çekilerek imha edilmesinden yana olmuştur. Kıyı savunması hakkındaki bu görüşlerinden dolayı Türk komutanlarla belirgin farklılıklar yaşadığı anlaşılan Liman Paşa, Bolayır dışında Gelibolu Yarımadası'nda büyük çıkarma harekâtı beklemediğinden Çanakkale savunmasını, Saros ve Anadolu kıyılarına yapılacak çıkarmalara göre yeniden düzenlemiştir. Mareşal'in planı genel olarak kıyıları zayıf tutmak, derinlikte kuvvetli ihtiyatlar bulundurmak düşüncesine dayanmıştır. Elde bulunan birliklerden 5.Tümen ile 7.Tümen Saroz Bölgesi'ne yerleştirilmiştir. 9.Tümen ile yeni kurulan 19.Tümen Gelibolu Yarımadası'nın güney kesimine ve 11.Tümen ile yeni gelen 3. Tümen de Anadolu Yakası'ndaki bölgeye yerleştirilmiştir. Anılarında Mareşal Sanders planını şöyle açıklamıştır: [691] "Elimdeki beş tümenin 26 Mart'a kadar olan düzenlerini tam olarak değiştirmek gerekmişti. Bu zamana kadar bunlar, başka bir temel düzene uyarak, eskiden olduğu gibi kıyı koruma birlikleri olarak bütün kıyı boyunca yayılmış bulunuyorlardı. Her ne kadar karaya çıkan düşman her tarafta bir

[689] Savaşın ilerleyen zamanlarında 5.Ordu Karargâhı Gelibolu'dan çıkmak zorunda kalmış, Arıburnu'nun 5 kilometre gerisinde ve Bigalı Köyü'nden 3 kilometre uzakta bir çadırlı ordugâha yerleşmiştir (Sanders, a.g.e., I.Cilt, s. 99).
[690] Bayur, a.g.e, Cilt III, Kısım II, s,279
[691] Sanders, a.g.e., I.Cilt, s. 83

miktar direnme görecekti ama yedek kuvvet olmadığı için çıkanların geri püskürtülmesini başaracak birlikler bulunmayacaktı. Verdiğim emirle, tümenlerin birliklerini toplu durumda bulundurmalarını, kıyıda yalnızca güvenliği sağlayacak kadar kuvvet bırakmalarını sağladım. Çünkü biricik başarı şansımızın, hafif kuvvetlerle sürekli bir direnmeyle değil, her üç grubun hareketli savunmalarına bağlı olduğuna inanıyordum."

Buna karşılık İngilizlerin çıkarma planı, çıkarmanın Gelibolu Yarımadası'nın güney ve batısına yapılacak şekilde hazırlanmıştır. 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa başta olmak üzere 19.Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal de İtilâf Kuvvetleri'nin kıyıya çıkmasına daha baştan engel olmak maksadıyla savunmayı kıyıda düşünmüş, geride yeterince ihtiyat bırakıp, kıyının kuvvetli tutulmasını öngörmüştür. [692] Başkumandanlık Vekâleti, 4 Nisan 1915'te 5. Ordu Komutanlığı'na gönderdiği bir yazıda: "Büyük bir ordu sağlanamazsa bile, ileride yapılacak bir harekât üssü olarak yararlanmak amacıyla İtilâf Kuvvetleri'nin en çok Seddülbahr'ın köşesi ile Kumkale'ye çıkarma yapmasının olası görüldüğünü, İtilâf Kuvvetleri'ne ait birlikler köşelere yerleştikten sonra gemi ateşleri desteğinde bulunan birlikleri oralardan çıkarmanın çok güç olduğunu" bildirmiştir.[693]

Ancak bu görüş ve düşüncenin tersine, esas olarak 5. Ordu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'in kıyı savunmasında kendi temel düşüncesi, kıyıların

[692] Hüseyin Kabasakal, "Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Muharebeleri'nde Türk ve Alman Savunma Planları Konusunda Yorumlar, **Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı**, Ankara, 1990, Genelkurmay Basımevi, s. 85

[693] "Kıyı savunmasında Türk komutanlar, düşmanın kıyıya çıkmasına engel olmak amacıyla savunmayı kıyıda düşünmüş ve kuvvetin 2/3'ünü geride ihtiyat olarak bulundurmayı uygun görmüşlerdir. Beşinci Ordu Komutanı'nın düşüncesine göre ise alınan düzende kıyı, elde bulunan kuvvetin üçte ikisi taarruza hazır olarak geride tutulmaktadır", (Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s.221).

zayıf birliklerle gözetilerek, büyük kısımların geride merkezi durumda taarruza hazır bulundurulmasına dayanmıştır. Sonuçta Liman Paşa, Nisan 1915'te Çanakkale'de komutayı ele aldığı sıralarda askerin donanma ateşi karşısında savaşamayacağı düşüncesiyle kıyı ve kumsallarda pek az kişi, âdeta nöbetçiler bırakmış ve esas kuvvetleri daha geriye çekmiştir. Bu sebeple çıkarmanın ilk saatinden itibaren Türk askeri donanma ateşiyle desteklenen İtilâf birliklerinden bire yirmi, bire on gibi çok zayıf bir oranda bulunarak savaşmak zorunda kalmıştır. Böylece İtilâf birlikleri hemen her çıktıkları yerde tutunabilmişlerdir.[694] Kara harekâtında gelişen olaylar, Liman Paşa'nın bu görüşünün uygulanmasının ne kadar sakıncalı olduğunu ve Türk Ordusu'na ağır kayıplara mal olduğunu göstermiştir. Bu savunma planı sorununun yanı sıra Çanakkale bölgesinde görevlendirilen 5.Ordu Komutanlığı genel olarak silah ve cephane yönünden olduğu kadar iaşe ve ikmal yönünden de büyük sıkıntılar içinde bulunmuştur. Ordu'nun her türlü iaşe ve ikmal işlerinden sorumlu olarak 27 Mart 1915'te Gelibolu'da 5.Ordu Menzil Müfettişliği kurulmuştur.[695] Başkomutanlık emri gereğince 5. Ordu Komutanlığı ile Müstahkem Mevkii Komutanlığı'nın bağlantı hâlinde ve işbirliği içinde olmaları öngörülmüştür.[696]

Müstahkem Mevkii Komutanlığı'nın bataryaları esasen Boğaz saldırısına karşı hazırlanmış olduğundan ve İtilâf Güçleri'ne ait birliklerin karaya çıkışının aynı zamanda deniz saldırılarıyla gerekleştirilmesi de muhtemel görüldüğünden Müstahkem Mevkii'nin Kara Ordusu'na yardımı kısıtlı kalmıştır. Cephane

[694] Bayur, a.g.e., Cilt.III, Kısım II, s.285
[695] İ.Sinan Şahin, "Çanakkale Muharebeleri'nde Türk Ordusu'nun İkmal ve İaşesi", **Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı**, Ankara, 1990, Genelkurmay Basımevi, s.85
[696] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s.217

eksikliği ve uzun menzili topların yokluğu yüzünden asgari yardım ile Müstahkem Mevkii Komutanlığı çıkarmaya engel olmaya ve ordu ile işbirliği yapmaya çalışmıştır. Yine birkaç obüs bataryasını da ordunun himayesine tahsis etmiştir.[697]

1915 Nisan ayı itibariyle 5. Ordu Komutanlığı'nın emrinde beş tümen bulunmuş, daha sonra tümen sayısı altıya çıkarılmıştır.[698] Her tümen de 9-12 tabur, her taburda 800-1000 kişi bulunmuştur. 5. Ordu'nun mevcudu çıkarmadan önce 90.000 kişi civarında bulunmuş, bu miktarın 50.000 kadarı muharip olarak görev yapmıştır.[699] İtilâf Kuvvetleri'nin de karaya çıkan muharip kuvveti aşağı yukarı 80.000 olarak hesap edildiğinde,[700] ilk günlerde bile sayı üstünlüğünün İtilâf Kuvvetleri'nde olduğu görülmektedir.

İtilâf Kuvvetleri'nin çıkarma hazırlıklarının Türk tarafına dört hafta gibi bir süre kazandırması sevindirici bir gelişme olmuştur. Sükûnetle geçen bugünlerden istifade edilerek, tabyalardaki savunma kısımlarının güçlendirilmesine önem verilmiştir. Bu kapsamda İtilâf Kuvvetleri'nin asker çıkarabileceği öngörülen kıyıların çoğu tel örgüler ve mayınlarla takviye edilmiş olsa da bu kıyılarda çok az asker bırakılmıştır. Liman Paşa elindeki altı tümeni Bolayır'a, Yarımada'nın güneyine ve Asya Bölgesi'ne ikişer ikişer dağıtmıştır. Her tümeni kendi bölgesinin

[697] **I.Dünya Harbi'nde Çanakkale Deniz Muharebeleri,** Sayı:315, Şubat 1926, Harp Akademileri Yayını, s.26
[698] Bu tümenlerden üçü 3.Kolordu emrindeki 7, 9 ve 19.Tümenlerdir. 7.Tümenin kuruluşunda 19,20,21.Piyade Alayları, 9.Tümenin kuruluşunda 25, 26, 27.Piyade Alayları, 19.Tümenin kuruluşunda 57,72,77.Piyade Alayları görev almışlardır (Ilgar, a.g.e., s.29).
[699] Bıyıklıoğlu, a.g.e., s.20
[700] Thomazi, a.g.e., s. 55

gerisinde toplamış ve kıyılarda ufak birlikler bırakmıştır.[701] İngilizlerin asıl çıkacakları bölgelerin yani Arıburnu'ndan yarımadanın ucuna Seddülbahr'a kadar giden bölgenin savunması 3.Kolordu'ya bağlı 9. Tümen'e bırakılmıştır. Yeni teşkil edilmiş olan 19. Tümen ise (Mustafa Kemal Bey) 5. Ordu'nun ihtiyat birliği olarak Maydos'un kuzeybatısında Bigali Bölgesi'nde konuşlandırılmıştır.[702] Türk savunma kuvvetlerinin pekiştirilmesi ile ilgili olarak; 18 Mart büyük deniz hücumunun yapılmış olduğu tarihte, savunma kuvvetleri hemen hemen General Hamilton kuvvetlerine eşit olmasına rağmen, bu hücumla çıkış tarihi arasında geçen beş haftalık bir müddet içinde bu miktarın daha çok arttığı ve Türk savunma planının düşünülenin çok üstünde ıslah edildiği de İngilizlerin gözünden kaçmamıştır.[703]

Tabyalar, donanma gemilerinden çıkarılan daha modern ve seri ateşli toplarla takviye edilmiştir. Boğaz içerisinde de kademeli mayın hatları tesis edilmiştir. Donanma gemilerinden Turgutreis ve Barbaros zırhlılarına ait dört adet 10.5 cm.lik topun, Hamidiye'nin 12 cm.lik dört topunun Boğaz savunmasını bir kat daha pekiştirmek üzere karaya yerleştirilmeleri kararlaştırılmıştır.[704] 14 Nisan itibariyle bu toplar batarya olarak ateşe hazır hâle getirilmiştir. Çıkarmanın yapıldığı 25 Nisan günü Turgutreis ve Barbaros zırhlıları Çanakkale Boğazı önlerinde

[701] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s.218

[702] 1 Ağustos 1914 tarihinde Birinci Dünya Savaşı başladığı sıralarda Sofya'da Osmanlı Devleti'nin Askerî Ataşeliği görevinde bulunan Kurmay Yarbay Mustafa Kemal, 20 Ocak 1915'te 3.Kolordu'ya bağlı olarak yeniden teşkil edilecek olan 19.Tümen Komutanlığı'na atanmıştır. Mustafa Kemal'in önderliğiyle daha yeni teşkil olunmaya başlanan bu tümen bir ay içinde savaşa hazır bir duruma gelmiş, 19.Tümen 24 Şubat 1915 tarihinde Maydos'a nakledilerek, Ece Limanı-Seddülbahr-Morto Limanı arasındaki bölgenin güvenliğini sağlamakla görevlendirilmiştir. 23 Mart 1915'te Eceabat Bölgesi'nde genel ihtiyata alınan bu tümen 1915 yılı Mart ayının sonlarına doğru kurulan 5.Ordu'nun ihtiyat kuvveti olmuştur (Azmi Süslü-Mustafa Balcıoğlu, "**Atatürk'ün Silah Arkadaşları"**, Ankara, 1999, Atatürk Araştırma Merkezi, s.4).

[703] Oglander, a.g.e., Cilt, I, s.140

[704] İstanbul Deniz Müzesi Arşivi, Defter Sıra No : 697 Sayfa No : 31

demirleyerek, top ateşi ile aşırma atışlar yaparak savunmaya yardım etmişlerdir.[705]

Yine Osmanlı Donanması'ndan birçok muhrip, gambot ve torpidobot Çanakkale ve İstanbul Boğazı arasında keşif, karakol ve deniz nakliyatını himaye ile görevlendirilmiştir. İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan Birleşik Filo, 18 Mart 1915 tarihinden sonra genel olarak Çanakkale Boğazı'na karşı ciddi bir girişimde bulunmasa da çıkarmanın yapıldığı 25 Nisan tarihine kadar geçen sürede mayın tarama girişimlerine ve kara bombardımanına devam etmiştir. Sadece her gün birkaç gemi, Çanakkale Boğazı'nı gözetlemiştir. Bundan başka ara sıra birkaç gemi, Çanakkale Boğazı'na girerek Merkez Tabyaları'nı, İntepe, Tenger, Kumkale, Seddülbahr'ı bombardıman etmeye, mayın arama tarama gemileri de ışıldakları tahribe çalışsa da her defasında Türk topçusunun ateşe başlaması üzerine çekilmek zorunda kalmıştır. [706] Netice itibariyle çıkarma harekâtının başında Türk Kuvvetleri 50-60.000 kişi kadar olup, bunların üçte ikisi Saros Körfezi gibi İtilâf Kuvvetleri'nin hiç çıkmayacağı ve Anadolu kıyısı gibi yalnız gösteriş için çıkacağı yerlerde konuşlandırılmıştır. Dolayısıyla ilk iki gün İtilâf güçlerinin saldırısına karşı koymak yalnız iki tümene, 9. ve 19.Tümenlere yani 20.000 kişiyi bulmayan bir kuvvete kalmıştır. Ancak 19.Tümen, 5. Ordu'nun genel yedeği olarak görevlendirildiğinden ve savaşa katılmak için bir emir almamış olduğundan dolayı, bu işten yalnızca 9.Tümen sorumlu tutulmuştur.

[705] Thomazi, a.g.e., s.61
[706] ATASE Arşivi, Klasör No: 121 Dosya No: 572, Fihrist No: 001-004; Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s.254

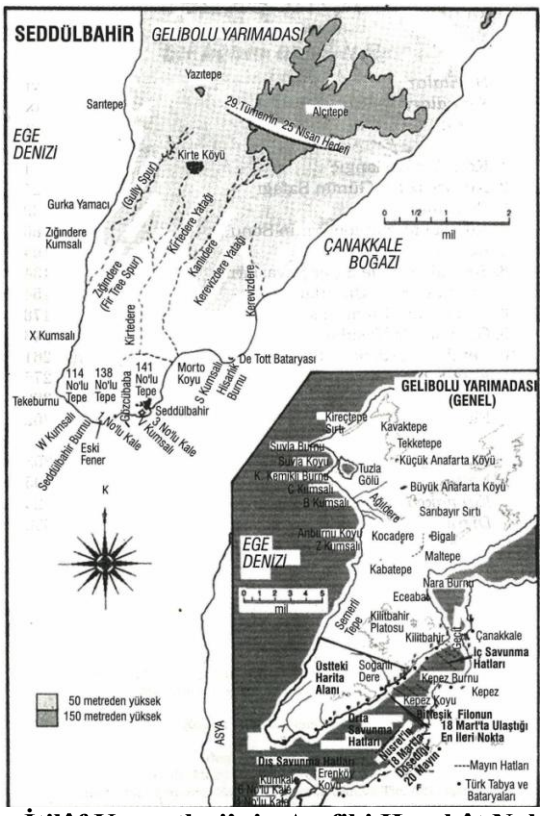
5.4. İtilâf Devletleri'nin Gelibolu Yarımadası'na Amfibi Harekâtı Ve Çanakkale Kara Muharebeleri'nin Başlaması

İtilâf Devletleri'nin çıkarma için bütün hazırlıkları 19 Nisan'da tamamlanmış, ancak çıkarma harekâtı havanın elverişli olmaması sebebiyle birkaç gün ertelenmiştir. 23 Nisan'da hava düzelmiş ve çıkarmanın 25 Nisan'da yapılmasına karar verilmiştir. 24/25 Nisan gecesi hazırlanan çıkarma planı faaliyete geçirilerek, donanmanın etkili topçu ateşi yardımı ile daha önceden belirlenen noktalara çıkarma harekâtına başlanmıştır.[707] 25 Nisan günü iki yüz kadar savaş ve taşıt gemisinin yardımıyla yaklaşık 80.000 kişiden oluşan Akdeniz Seferî Kuvveti'nden İngilizlerin çıkarması yarımadanın güney ucunda Seddülbahr bölgesine, ANZAK'ların çıkarması Kabatepe'nin kuzeyinde Arıburnu bölgesine gerçekleşirken, Fransız askerleri de Kumkale dolaylarında çıkarma harekâtına başlamışlardır.[708]

5.4.1. Seddülbahr Çıkarması

Akdeniz Seferî Kuvvetler Komutanı General Hamilton, Gelibolu Yarımadası'nın güneyinde taktik açıdan bir kilit nokta oluşturan Alçıtepe'yi ele geçirmek amacıyla çıkarma yeri olarak Seddülbahr bölgesini seçmiştir. General Hamilton, Alçıtepe'den sonra Kilitbahr platosunu da ele geçirerek, Boğaz'daki Türk topçusunu arkadan vurmayı hedeflemiştir.

[707] H.W.Wilson, "The Difficulties of the Dardanelles Campaign, The Great Adventure," **The War Illustrated,** 24 July 1915, s.529-30
[708] The National Archives; ADM I/116/3491 (Savaş Dairesi'nin 28 Mayıs tarihli raporu)

İtilâf Kuvvetleri'nin Amfibi Harekât Noktaları[709]

Bu amaç için bölgeye üç piyade tümeni ile bir Hint tugayı ayrılmıştır. 29.İngiliz Piyade Tümeni karaya çıktıktan sonra 1.İngiliz Kraliyet Tümeni'nin takip etmesi planlanmıştır. İngilizler için tam bir başarısızlıkla sonuçlanan Gelibolu yarımadasının güneyinde yapılan çıkarma Tümamiral R.B.Wemyss komutasında yürütülmüştür. [710] İngilizler, çıkarmayı düzenledikleri haritada

[709] Steel-Hart, a.g.e., s.VI

[710] 25 Nisan 1915 günü Seddülbahr'a yapılan amfibi harekâtında görev alan savaş gemileri şunlardır: (The National Archives, ADM 116/ 3491 (Amiral de Robeck'in 27 Nisan tarihli Raporu).

Zırhlı Gemiler
Swiftsure
Implacable
Cornwallis
Albion
Vengeance
Lord Nelson
Prince George
Goliath

Kruvazörler
Euryalus
Minerva
Dublin
Talyot
Darmouth
Amethyst

bölgelere numara vererek, çıkarma yerlerini harflerle tespit etmişlerdir. Bu bölgeye yapılan çıkarma beş farklı yerden gerçekleştirilmiş ve her çıkarmanın şartları farklı olmuştur. Esas darbenin vurulacağı ve çıkarmanın ağırlık merkezi olması planlanan Seddülbahr'da Y Kumsalı (Zığındere), X Kumsalı (İkiz Koyu), W Kumsalı (Teke Koyu), V Kumsalı (Ertuğrul Koyu) ve S Kumsalı (Morto Koyu) olmak üzere beş ayrı noktadan çıkarma yapılmıştır.[711] Çıkarma harekâtı aşağıda verildiği şekilde gerçekleştirilmiştir.

5.4.1.1. Y Kumsalı (Zığındere)'na Yapılan Çıkarma

İngilizler, Arıburnu'nun 10 mil güneyindeki Zığındere sahiline Türk birliklerinin ulaşım yollarını keserek, İtilâf Kuvvetleri'nin Seddülbahr bölgesindeki ilerlemelerine yardım etmek amacıyla Dublin, Saphir ve Amethyst kruvazörleri tarafından Goliath zırhlısının himayesinde güneşin doğması ile iki tabur ile bir bölük kadar kuvvet çıkarmışlardır.[712] Türk savunmasının en zayıf bulunduğu yerlerden biri olan bu bölgede İtilâf Güçleri'nin çıkarması başarılı olmuş, öğleye kadar bir engelle karşılaşılmadan 2.000 kişilik bir kuvvet karaya çıkarılmıştır. Başlangıçta önemli olaylar ile karşılaşılmadıysa da geceleyin Türk birlikleri tarafından gerçekleştirilen taarruzlar güçlükle püskürtülebilmiştir.[713] Bu nedenle, kumsaldaki harekâttan vazgeçilmiş; birlikler, 26 Nisan sabahı tekrar gemilere alınmışlardır.

[711] Bargut, a.g.e, s.29
[712] Barlett, a.g.e., s.129
[713] ATASE Arşivi, Klasör No: 121 Dosya No: 572, Fihrist No: 001-003

5.4.1.2. X Kumsalı (İkiz Koyu)'na Yapılan Çıkarma

İkiz Koyu'na çıkarma Seddülbahr güney kıyıları bölgesini savunan birlikleri kuşatmak amacıyla yapılmıştır. O dönemde Çanakkale'de görevli bulunan İngiliz savaş muhabiri Ashmett Barlett'e göre en başarılı çıkarma harekâtı, Teke Burnu'nun 1 mil kuzeyindeki "X Kumsalı"na gerçekleştirilmiştir.[714]

Implacable zırhlısı ve Amethyst kruvazörü tarafından korunan iki tabura yakın çıkarma kuvveti, filikalar ile "X Kumsalı"na çıkarılmışlardır. Buralardaki Türk savunma kuvvetleri savaş gemilerinin top atışı ile uzaklaştırıldığından çıkarmada büyük bir zorluk yaşanmamış, 26 Nisan gecesi saat 01.00'da "X Kumsalı" ele geçirilmiştir. [715]

5.4.1.3. W Kumsalı (Teke Koyu)'na Yapılan Çıkarma

25 Nisan sabahı günün ilk ışıkları ile beraber başlayan 45 dakikalık şiddetli donanma ateşinden sonra Teke Koyu ile Mehmetçik Burnu (Hellas) arasındaki "W Kumsalı" adı verilen sığlığa gönderilen 29.İngiliz Tümeni'nin bir taburu, Euryalus gemisinin himayesinde 40 kadar küçük sandal ile kıyıya yaklaşmıştır. Ancak bu kuvvetler, şiddetli bir topçu ateşi ile karşılandıklarından karaya çıkmayı başaramamışlardır. Swiftsure ve Albion gemilerinin ateşleri ile kıyı tarandığı hâlde ilk çıkan birlikler yine bir başarı elde edememişlerdir. [716] İngiliz kaynaklarında da bu kumsal civarındaki üç Türk birliğinin Euryalus gemisi ile yola çıkan 950 subay ve erden 500'ünden fazlasının ölü ve yaralı olarak kaybına sebep olduğu

[714] Barlett, a.g.e., s.86
[715] The National Archives, ADM I/116/ 3491, (Amiral de Robeck'in 27 Nisan tarihli Raporu); Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s.209
[716] Steve Newman, **Gallipoli Then&Now**, London, 2000, Battle of Britain International Limited, s.39

belirtilmiştir.[717] Buna rağmen kurtulabilenler zor da olsa ilerleme çabası göstererek, kıyıda tutunmayı başarabilmişlerdir.

5.4.1.4. V Kumsalı (Ertuğrul Koyu)'na Yapılan Çıkarma

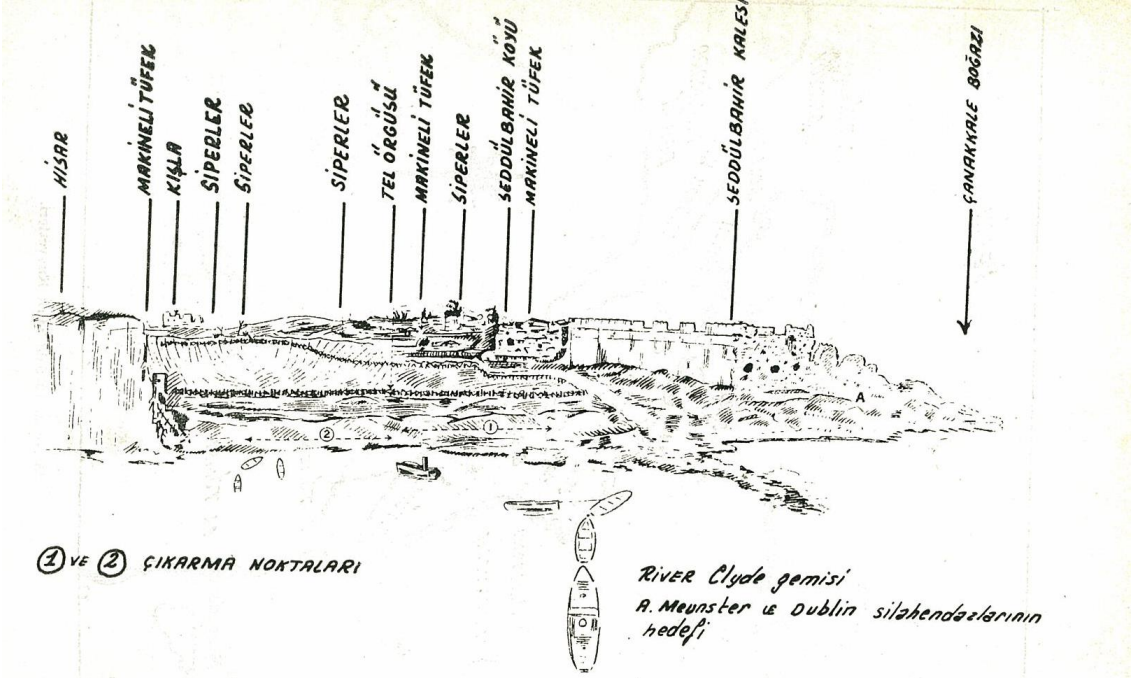
25 Nisan sabahı saat 06.00'da İngiliz birlikleri Seddülbahr bölgesinde Mehmetçik Burnu'nun batısındaki Ertuğrul Koyu (V Kumsalı)'na pek çok uğraş vererek çıkabilmişlerdir. İngiliz belgelerinde de ele geçirilmesi en zor olan kumsalın "V Kumsalı" olduğu belirtilmiştir.[718] İngilizler bu kıyıda iki buçuk bölüklük bir kuvveti Ertuğrul Koyu'na, yarım bölük kadar bir kuvveti de Seddülbahr iskelesine ayırmışlardır. Albion ve Cornwallis zırhlılarının himayesinde bu kuvvetleri taşıyan beş filika grubu kıyıya yaklaştığı sırada saat 06.30'da Türk birliklerinin çok şiddetli ateşi ile karşılaşmışlardır.[719] Bu ateş karşısında filikalarda bulunan erlerin büyük bir kısmı kendilerini akıntıya bırakarak, boğulmuşlardır.

---

[717] Rhodes, a.g.e., s.165

[718] The National Archives, ADM I/116/ 3491, (Amiral de Robeck'in 27 Nisan tarihli Raporu)

[719] Sabit, "Çanakkale Harbi'nde İngiliz Sevk ve İdaresi", **Askerî Mecmua**, Sayı:86, İstanbul, Eylül 1932, s.330; 25 Nisan'da bir buçuk bölükten ibaret Türk kuvveti kendisinden kat kat üstün İngiliz kuvvetlerine karşı Ertuğrul Koyu'nda sağladığı savunma gücüyle çıkarmayı etkisiz hâle getirmiştir. Ertuğrul Koyu'ndaki kahramanlardan birisi de Ezineli Yahya Çavuş'tur. Ezineli Yahya Çavuş, Çanakkale Cephesi'nde 9'uncu Tümen 26'ncı Alay 3'üncü Tabur 10'uncu Bölük ikmal eri olarak beş manga (45) askerin başında 25 Nisan 1915'te Ertuğrul Koyu (V Kumsalı) savunmasında büyük bir kahramanlık örneği göstermiştir. Ezineli Yahya Çavuş, birliği ile birlikte 25 Nisan sabahının erken saatlerinde bir saate yakın süren müttefik gemilerinin donanma ateşine dayanarak çıkarma araçlarının kıyıya yanaşmasını sabırla beklemiş, tam çıkarma başlarken de 200 metreden eski piyade tüfekleri ile akşama kadar tam 14 saat kendi birliğinden 8-10 kat büyük olan iki İngiliz bölüğüne adım attırmamıştır (Cemalettin Yılmaz, **Seddülbahr Kahramanları**, İzmir, 1980, Çağlayan A.Ş. Yayını, s.64).

İtilâf Kuvvetleri'nin Seddülbahr'da Ertuğrul Koyu (V Kumsalı)'na Çıkarma

Teşebbüsü Esnasında Türk Savunması (25 Nisan 1915)[720]

Daha sonra çıkarmanın güçlüğü ve filikaların azlığı dolayısıyla âdeta "Truva Atı" efsanesinden esinlenilerek, çıkarma maksadına göre değiştirilen önüne rampa, yanlarına açılıp toplanabilen iskeleler ve çıkış pencereleri yapılan Albay Edward Unwin komutasındaki River Clyde isimli eski bir kömür gemisi karaya oturtulmuştur. Önüne makineli tüfekler yerleştirilen bu özel çıkarma taşıtına iki piyade taburu ve bir istihkâm bölüğü olmak üzere 2.100 asker bindirilmiştir. Ancak Türkler açısından büyük bir şans eseri olarak bu gemi planlanan yere yanaşmamıştır. Gemi, bir kum yığınağına kıyıdan uzakta karaya oturduğundan köprü kurularak, teknelerle asker kıyıya taşınmak zorunda kalınmıştır. River Clyde, savaş gemilerinin topları tarafından büyük ölçüde korunduğu hâlde askeri karaya çıkarabilmek için saatlerce uğraşılmış ve pek çok kayıp verilmiştir. Nihayet gemi ile kıyı arasındaki köprünün gece onarılmasından sonra gemide kalan birlikler gizlice karaya çıkarılmıştır.[721]

[720] Uluğ, a.g.e., s. 215 (Krokiler)
[721] The National Archives, ADM I/116/ 3491, (Amiral de Robeck'in 27 Nisan tarihli Raporu)

5.4.1.5. S Kumsalı (Morto Koyu)'na Yapılan Çıkarma

Eskihisarlık ve Morto Koyu'nun arasındaki bu kıyıya; Cornwallis, Vengeance ve Lord Nelson gemilerinin şiddetli top ateşiyle saat 07.30'dan itibaren üç İngiliz bölüğü kadar bir kuvvet karaya çıkmayı başardıysa da Türk ateşinin etkisi altında kalarak pek bir ilerleme hareketi gösterememişlerdir.[722]

5.4.2. Kumkale Çıkarması

Kumkale'ye yapılan amfibi harekâtı, bir şaşırtmacayla Türkleri yanıltarak hem dikkat ve faaliyetlerini harekâtın ağırlık noktası olan Gelibolu yakasından bu tarafa çekmek, hem de Anadolu'dan karşıya asker ve silah sevkine engel olmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.[723] İngiliz Kuvvetleri Gelibolu Yarımadası'na sağlam bir şekilde yerleşince Fransız birliklerinin bölgeden ayrılmaları öngörülmüştür. Bu çıkarmada Albay Rueff komutasındaki üç taburlu 2.800 kişilik bir Fransız piyade alayı (Cezayirliler, Senegalliler ve Fransızlardan oluşan 6.Sömürge Alayı) ile bir sahra bataryası görevlendirilmiştir.[724] Fransız Amiral Guépratte komutasındaki Jauréguiberry, Henry IV ve Jeanne d'Arc gibi Fransız savaş gemilerinin yanı sıra Albay Ivanoff komutasındaki Rus kruvazörü Askold'un da katıldığı 15 Fransız savaş gemisinden oluşan filo, 25 Nisan sabahı 04.15'te Kumkale önlerine gelmiştir. Çıkarma saat 05.30'da Kumkale ve Orhaniye arasını hedef alan donanmanın açtığı şiddetli ateş ile başlamış ve yoğun top ateşi sonucu Fransız

[722] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s.211; Perk, a.g.m., s.36
[723] Uluğ, a.g.e., s.57
[724] Puleston; a.g.e., 84

birlikleri, kıyı başını tutmayı başarmışlardır.[725] 25 Nisan sabahı diğer yerlerde olduğu gibi Anadolu yakasındaki bir düşman çıkarmasını bekleyen 31.Alay'ın 6. Türk Bölüğü'nün bir takımı gemilerden yapılan yoğun topçu ateşiyle büyük zayiat vermiştir. Kıyılar 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders'in emri gereği zayıf birliklerle tutulduğundan Kumkale'deki 6. Türk Bölüğü, Fransız bombardımanlarına ve karaya ilk çıkan iki Fransız bölüğüne karşı kahramanca savaşmışsa da sürekli takviye edilerek, tabur seviyesine çıkan Fransızlar karşısında Kumkale köyüne çekilmek zorunda kalmıştır. Saat 11.00 itibariyle Kumkale köyü işgal edilmiştir.[726] Burada çatışmaya devam eden 6. Türk Bölüğü'nün iki takımı saat 11.30 itibariyle Kumkale mezarlığına doğru çekilmiştir. Bu esnada takım komutanlarından biri şehit olmuş, diğeri yaralanmıştır. Akşama kadar Fransız Tugayı'nın tamamını kıyıya çıkmayı başarmıştır.

Sonraki çarpışmalar köyün doğusundaki Kumkale mezarlığına yetişen Türk takviye kuvvetleriyle Fransız alayı arasında sürmüştür. Kıyıdan yapılan savunma ateşleri, Fransız zırhlıları ve Rus kruvazörü Askold'un top atışı ile karşılanmasına rağmen karaya çıkan Fransız birlikleri, akşama doğru bölgede geride ihtiyatta bulunan 3. ve 11.Tümenlerden oluşan Alman Tuğgeneral Weber komutasındaki 15.Kolordu'ya ait Türk birliklerinin şiddetli mukavemeti ile karşılaşmışlardır. Bütün bir gece ve ertesi sabahın ilk saatlerinde yapılan Kumkale taarruzunda ciddi ölçüde subay ve asker kaybı verilmiştir. Çok kanlı geçen çatışmalardan sonra ilerleme mümkün görülmediğinden Fransız birliklerine çekilme emri verilmiş ve birlikler yeniden gemilere bindirilerek, İngiliz Kuvvetleri'nin takviye edilmesi

[725] BOA, HR., SYS., Ds:2323/1
[726] Thomazi, a.g.e., s. 67

amacıyla 26/27 Nisan 1915 gecesi Seddülbahr Cephesi'nin doğusuna nakledilmişlerdir.[727] Kumkale'de Fransız birlikleri birçok defa karşı hücum ile karşılaşmış, çıktıkları yerde tutsak kalmış ve 400 kadar esir bırakmışlardır.[728] Fransız birlikleri bu tarihten sonra özellikle Haziran ayı ortalarından itibaren Seddülbahr'da Kerevizdere bölgesinde faaliyet göstermişlerdir. Seddülbahr kıyılarına çıkan İngiliz ve Fransız birlikleri, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarındaki Kirte Muharebesi'ni takiben Temmuz ayında Kerevizdere Muharebeleri'nde yıpranmış, Türk birlikleri de ağır zayiat vermiştir. Bu birliklerden Kerevizdere bölgesindeki 4.Tümen, İstanbul'dan gelen Kurmay Yarbay Kâzım (General Karabekir) komutasındaki 14.Tümen ile değiştirilmiştir.[729]

Bölgedeki Tümgeneral Fevzi (Mareşal Çakmak) komutasındaki 5.Kolordu kuruluşunda üç buçuk ay boyunca görev yapan 14.Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Kâzım (General Karabekir), özellikle 12-13 Temmuz 1915 tarihlerindeki Kerevizdere Savaşı'nda Fransızlara karşı kazandığı başarılardan dolayı 28 Temmuz 1915 tarihinde Hükûmet tarafından Muharebe Gümüş Liyâkat Madalyası ile ödüllendirilmiştir.[730] Yine 6 Ağustos günü başlayan Seddülbahr taarruzu 7 Ağustos'ta şiddetlenmiş, 14.Tümen'e bağlı 42.Alay bölgesine giren Fransız birlikleri, bu alayın karşı taarruzları ve tümen birliklerinin şiddetli desteği karşısında panik hâlinde geri çekilmişlerdir. Diğer yandan Amiral de Robeck,

[727] Barlett, a.g.e., s. 32
[728] The National Archives, ADM I/116/3491
[729] Nusret Baycan, "Çeşitli Cephelerde Kâzım Karabekir", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Ankara, Mart 1988, Cilt: IV, Sayı: 11'den ayrıbasım, s.452
[730] M.Fahrettin Kırzıoğlu, **Kâzım Karabekir,** Ankara, 1991, Kültür Bakanlığı Yayını, s.14; Azmi Süslü, "Atatürk'ün Yakın Silah Arkadaşlarından Kâzım Karabekir" Konulu Bildiri Metni, **Ölümünün 62.Yıl Dönümünde Kâzım Karabekir'i Anma Töreni**, Gnkur.Bşk.lığı, 25 Ocak 2010, **Genelkurmay Bülteni**, Ocak-Şubat 2010, Sayı:88, s.12-15; **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Nisan 2010, Yıl 129, Sayı: 404, s.121

Fransızların Kumkale çıkarmasına dair Londra'daki Amirallik Dairesi'ne yazdığı raporunda; "Başlangıçtan bu yana ordu ve donanma arasındaki işbirliğinin uyum içerisinde olmadığı, harekâttan istenilen başarının sağlanmadığı, birlikleri çıkarma görevini Fransız Amiral Guépratte'nın desteği sayesinde başardığını, Kumkale'ye yapılan çıkarmada Rus kruvazörü Askold'un komutanı Albay Ivanoff'tan çok büyük destek gördüğünü" bildirmiştir. [731]

Kumkale çıkarmasında Türk birliklerinin kayıpları oldukça ağır olmuştur. Türkler 467 şehit, 763 yaralı, 505 kayıp olmak üzere 1735 kişi zayiat vermişlerdir. Fransızlar ise 176 ölü, 481 yaralı, 129 kayıp olmak üzere 786 zayiat vermişlerdir.[732] Türk tarafının kaybının fazla olmasının başlıca nedeni Fransızların korkunç ateş üstünlüğüne sahip olmasından kaynaklanmıştır. Fransızların Kumkale çıkarmasında Kumkale köyü ve mezarlık hattında gece gündüz ciddi mücadeleler yaşanmış, köy sokaklarında kan gövdeyi götürmüştür. Yapılan çatışmaların sabahına doğru ise İtilâf Kuvvetleri sessizce Kumkale'yi terk etmişlerdir.

Sonuçta İtilâf Kuvvetleri amaçlarına ulaşmış ve Türk savunmasının önemli bir kısmını oyalamayı başarmışlardır. [733] Fransızlar böylece 3. ve 11. Türk Tümenlerini birkaç gün Anadolu yakasında tutarak, yarımadadaki savaşlardan uzak bulundurmuşlar ve bu suretle Türk tarafının daha olumlu netice almamasına sebep olmuşlardır.

[731] The National Archives, ADM 1/116/ 3491, (Amiral de Robeck'in 27 Nisan tarihli Raporu)
[732] Perk, a.g.m.,s.34
[733] James**,** a.g.e., s.134

5.4.3. Beşige ve Saros Körfezi'ne Gösteri Çıkarmaları

Türkleri yanıltmak ve Türk kuvvetlerini meşgul etmek için gerçekleştirilmesi planlanan Beşige harekâtında karaya kuvvet çıkarılması hava şartları ve sis nedeniyle mümkün olmamıştır. 25 Nisan günü saat 11.00'e kadar Birleşik Filo'ya ait gemiler, Türk siperlerini top ateşine tutmuşlardır. Gösteri, iki muhrip ve bir torpidobotla desteklenen beş taşıt gemisi ile gerçekleştirilmiştir. Fransız Jeanne d'Arc ve Rus Ascold kruvazörlerinin katıldığı bu gösteri hareketi filonun Bozcaada'ya çağrılmasıyla kısa zamanda sona ermiştir.[734] Saros Körfezi'ne yapılan gösteri çıkarması ise Beşige hareketine kıyasla çapı daha büyük tutulan, iyi planlanan, deniz piyade tümeni tarafından koordine edilip, uygulanan bir yanıltma harekâtı niteliğini taşımıştır. Gösteri amaçlı yapılan çıkarma harekâtı, bölgede bulunan iki tümenlik Türk Kuvveti'ni meşgul etmeye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Bir zırhlı muharebe gemisi, iki kruvazör, iki torpidobottan oluşan donanma gemilerinin himayesinde yedi İngiliz taşıt gemisi, 25 Nisan günü Saros Kıyıları'na yaklaşmıştır. Gemiler, bütün gün Bolayır açıklarında kalmış, Bolayır tahkimâtı donanma topçusu tarafından bombalanmıştır.

Esasen İtilâf Kuvvetleri'nin Bolayır sahiline çıkarma harekâtını yapacağını tahmin eden 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders, 5. ve 7.Tümenler ile bu bölgedeki emir ve komuta yetkisini Kurmay Başkanı Yarbay Kazım (İnanç) Bey'e bırakmıştır. İtilâf Güçleri'nin hareketinin bir gösteriden ibaret olduğu ancak 24 saat sonra anlaşıldığından buradaki tümenler Maydos'a sevk edilmiştir.[735] Bu suretle Saros ve Anadolu Yakası'nda dört tümen harekâta seyirci kalırken

[734] Oglander, a.g.e., Cilt: I, s.325
[735] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., Cilt:VIII, s.213

Gelibolu'nun güneyinde Albay Halil Sami komutasındaki 9. Tümen ve Yarbay Mustafa Kemal komutasında Arıburnu'ndaki 19.Tümen kendilerinden çok üstün İtilâf birlikleri karşısında yalnız bırakılmışlardır.

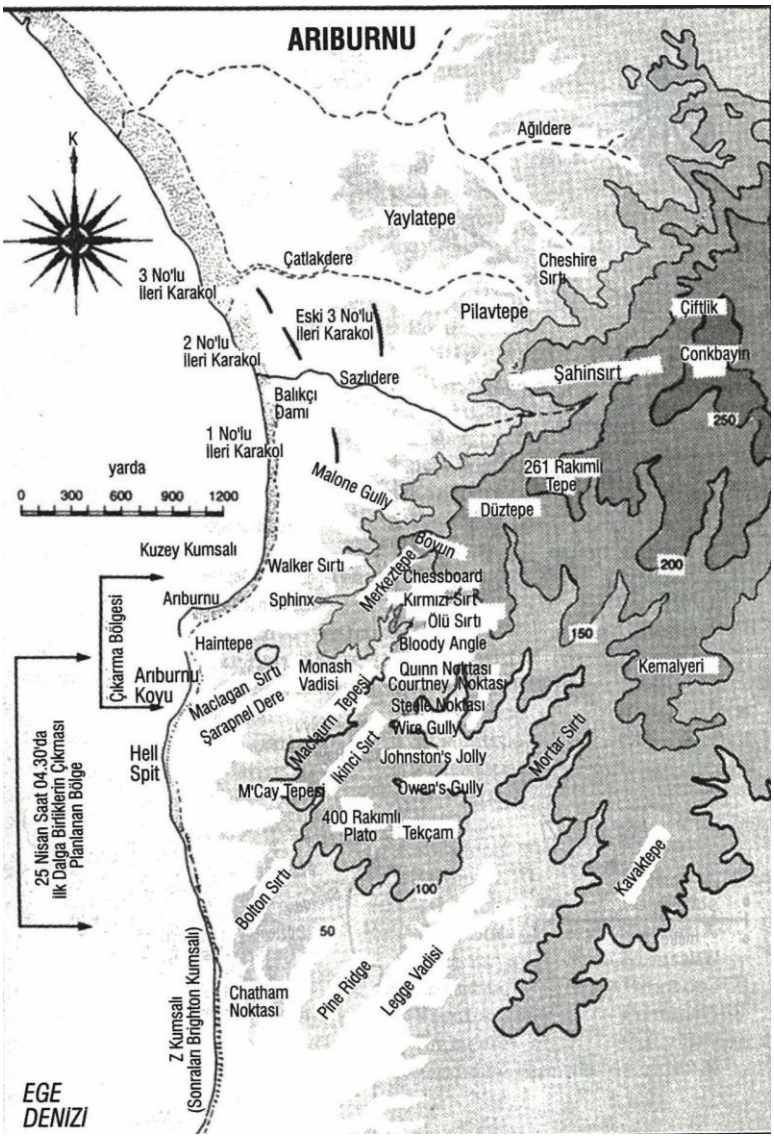
5.4.4. Arıburnu Çıkarması

25 Nisan 1915 tarihinde İtilâf Güçleri tarafından "Z" Kumsalı adı verilen Kabatepe ile Küçük Arıburnu arasındaki kumsallığa ANZAK (Avustralya-Yeni Zelanda) Kolordusu çıkarılmıştır.[736] Baskın etkisi yaratması bakımından karanlıkta gün ağarmadan karaya çıkarılması planlanan ANZAK birliklerine, Türklerin ulaşımını tehdit etmek sureti ile Seddülbahr'daki esas taarruz harekâtına yardım etmek vazifesi verilmiştir. İlk hedef olarak Conkbayırı-Kocaçimentepe hattının tutulması ve oradan Maltepe kesimine uzanılarak, kuzeydeki Türk Kuvvetleri'nin Seddülbahr bölgesine yardımının engellenmesi öngörülmüştür. Anafartalar çıkarmasını desteklemek üzere Birleşik Donanma'ya ait Queen Elizabeth, London, Prince of Wales, Triumph ve Majestik zırhlıları görevlendirilmişlerdir. Bu zırhlılar yedeklerinde ANZAK Kolordusu'nun 1. kademesi olarak 1.500 Avustralya erinden oluşan 1.Avustralya Tümeni'ni taşıyan 16 filikayı çekerek, 25 Nisan 1915 gecesi saat 24.00'de Kabatepe'nin 5 mil batısındaki randevu yerine ulaşmışlardır.

---

[736] 25 Nisan 1915 gecesi Kabatepe'ye yapılan ilk çıkarma harekâtında Tümamiral C.F. Thursby komutasında aşağıdaki gemiler görev almıştır (The National Archives, ADM I/116/ 3491, (Amiral de Robeck'in 27 Nisan tarihli Raporu).

Savaş Gemileri	**Kruvazörler**	**Muhripler**	
"Queen Elizabeth"	"Bacchante"	"Beagle"	Ark Royal Uçak Ana Gemisi
"London"		"Bulldog"	Monica Balon Gemisi
"Prince of Wales"		" Foxhound"	
"Triumph"		" Scourge"	
"Majestik"		"Colne"	
		"Usk"	
		"Chelmer"	

İtilâf Kuvvetleri'nin Arıburnu'na Amfibi Harekât Planı[737]

Bunların gerisinde ikinci dalga için 2.500 eri taşıyan altı muhrip ile sekiz büyük nakliye gemisi, yedi küçük nakliye gemisi ve üç tane torpidobot daha bulunmuştur.[738] Saat 03.30'da sahilden 2-3 mil açıktan karaya çıkacak ilk hücum birliklerini taşıyan filikaları istimbotların yedeğinde kıyıya göndermişlerdir.[739] Ancak, bunlar gece karanlığında kıyıya yanaşmayı başaramamışlardır. Himaye gemilerinin bombardımanı ile ANZAK Kolordusu'nun ön kademesi olan birinci

[737] Steel-Hart, a.g.e., s.VII
[738] Binbaşı Halis Bey, **Çanakkale Raporu**, İstanbul, 1975, Arma Yayınları, s.113
[739] Bıyıklıoğlu, a.g.e., s.39

tugaydan 1.500 kişilik ilk hücum dalgası, akıntı nedeniyle çıkarma botlarının kuzeye kayması sonucu saat 05.00'de Kabatepe Bölgesi yerine Arıburnu civarında kumsala çıkmış ve Türk birliklerinin tüfek ateşleri ile karşılanmıştır. Sabahın ilk aydınlığında muhripler, hemen büyük gemilerin arasından geçerek, ikinci dalga kuvvetlerini top ve tüfek ateşleri altında sahile çıkarmışlardır. Ana kuvveti taşımakta olan nakliye gemileri yaklaşınca, şiddetli top ateşiyle karşılaştıklarından zırhlıların gerisine çekilmeleri emredilmiştir.[740]

"Z" Kumsalı adı verilen bu kıyı şeridine sabah saat 07.20 itibariyle 8.000 kişilik bir kuvvet çıkarılmıştır. Buradaki kumsalın çok dar olması ve sürekli devam eden şiddetli top ateşi nedeniyle gemilerden birliklerin çıkarılmasında çok büyük zorluklar yaşandığı bilgisine İngiliz belgelerinde de yer verilmiştir.[741] Öğleden sonra saat 14.00'e kadar karaya 6 hücum dalgasında 12.000 kişi çıkarılmıştır. Bu sırada Osmanlı Donanması'na ait Turgutreis zırhlısı, Maydos önünden aşırma atışlar ile nakliye gemileri ve filikaların üzerine mermi düşürmeye başlamış ve bunları geri çekilmek zorunda bırakmıştır. Buna karşılık İngiliz gemileri de top atışlarını Türk mevzilerine çevirerek, onları susturmaya çalışmışlardır. Bu gemilerden Triumph da uçak yardımıyla aşırma atışına başlamış ve Turgutreis zırhlısını geri çekilmeye zorlamıştır.[742] Burada kıyı gözetlemesi yapan bir Türk birliğinin mukavemetine rağmen, çıkan ANZAK birlikleri ilerleme imkânı bulmuşlar ve böylece tarihi Arıburnu Savaşları başlamıştır.[743] Donanma ateşi

[740] Bu bölgeye daha sonra Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu'nun isminin ilk harfleri alınarak "ANZAC" adı verilmiştir (Australian and New Zeland Army Corps) .
[741] The National Archives, ADM I/116/ 3491, (Amiral de Robeck'in 27 Nisan tarihli Raporu)
[742] Thomazi, a.g.e., s.61
[743] "Sabah saat 05.00'den itibaren düşmanın birçok harp gemisi Arıburnu, Morto Limanı Seddülbahr,

desteğinde çıkarma hızını artıran ANZAK kuvvetleri karşısında Türk birlikleri büyük kayıplar vermiş ve çekilmek zorunda kalmışlardır. Amiral de Robeck'in Londra'daki Amirallik Dairesi'ne çekmiş olduğu bir telgrafla; "26 Nisan akşamı itibariyle ANZAK birliklerinin Kabatepe'nin yarım mil kuzey doğu tarafında tutunmuş durumda olduğu" bildirilmiştir.[744]

Arıburnu bölgesine ilk hamlede çıkan 1.500 kadar ANZAK askerine karşı ancak 9. ve 19.Tümen olmak üzere iki Türk tümeni bulunmuştur. İki tümenden birincisi 12 taburlu olup, bu taburların 9'u Seddülbahr Bölgesi'ni savunmakla görevlendirilirken, diğer 3'ü de yedekte bulunmuştur. 19. Tümen ise zayıf bir tümen olarak Ordu'nun genel yedeğini teşkil ettiğinden ancak Ordu Komutanı'nın emri ile savaşa katılabilmesi mümkün görülmüştür.

5.Ordu Komutanı Liman von Sanders ise çıkarma haberini alır almaz Saros Körfezi önündeki İngiliz gösteri mahiyetindeki harekâtına aldanıp, Gelibolu Bölgesi'nde bulunan 7. Tümeni de Bolayır Bölgesi'ne çekmiştir. Bu şartlar altında ANZAK Kolordusu karşısında hemen kimseyi bulamayarak bir yandan Arıburnu/Maydos mesafesinin yarısında bulunan Kocadere'yi aşmış, diğer yandan o bölgede yarımadanın her iki kıyısını gören ve onlara egemen olan Conkbayır ve Kocaçimen tepelerine yaklaşmıştır. [745] Çıkarmayı haber alan 27. Alay komutanı Yarbay Şefik (Albay Mehmet Şefik Aker) saat 08.00'de Kemalyeri-Merkeztepe

---

Kumkale civarlarında görülmeye başladı. 9 zırhlı, 17 küçük harp gemisi medhal hattında bulunmakta. Düşman Donanması şiddetli ateş etmekte iken 9. ve 19.fırkalara ait kıt'aat bu şiddetli ateş altında düşmanı def etmekte. Arıburnu'nda düşman her tarafa saldırmakta ve sürekli bir hâlde takviye kuvveti çıkarılmakta", (ATASE Arşivi, Klasör No: 121 Dosya No: 572, Fihrist No: 001-003).

[744] The National Archives, WO 157/ 647, (War Diary-Savaş Günlüğü)

[745] Bayur, a.g.e., II.Cilt, Kısım, III, s.294

genel istikametinde taarruza başlamıştır.[746] Bu esnada Bigalı'da bulunan ordu ihtiyatı 19.Tümen, 24-25 Nisan gecesi Conkbayırı istikametinde tatbikat yapmakta iken gün ağarırken Arıburnu istikametinden gelen top seslerini duymuştur. Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal (ATATÜRK), bir çıkarma yapıldığını anlayarak durumu Ordu Komutanı'na bildirmiş, ancak bir cevap alamamıştır.[747]

Bu durumda Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, İtilâf Kuvvetleri'nin Conkbayırı-Kocaçimentepe hattı ve uzantısını ele geçirmesi hâlinde, telafisi mümkün olmayacak durumlarla karşılaşılacağı düşüncesiyle Ordu'dan emir gelmemiş olmasına rağmen inisiyatifini kullanıp bütün sorumluluğu yüklenerek, Binbaşı Avni komutasındaki 57. Alayı bir batarya ile Kocaçimentepe istikâmetinde harekete geçirmiştir.

Daha sonra Yarbay Mustafa Kemal, 3.Kolordu Komutanı Tümgeneral Esat Paşa'nın müsaadesiyle 27.Alay'dan geri kalan birlikleri de emrine almıştır.

[746] Aker, a.g.m., s.30

[747] Yarbay Mustafa Kemal 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa'ya şu notu göndermiştir: "Düşmanın karaya çıkmış bulunan piyadesi Arıburnu ile Kabatepe arasında bir buçuk kilometre kadar bir cephedeki sırtları işgal etmiştir. 27.Alay düşmanı Şark Cephesi'nde sekiz yüz metrede işgal ediyor. Düşmanın tamamen sol cenahından altı yüz metreden taarruza başladım." Mustafa Kemal'in Kumtepe ve güneyindeki bütün komutanlara verilmek üzere yazmış olduğu emir şöyledir: "Arıburnu ile Kabatepe arasına çıkan düşman, 57.Alay ve 27.Alay ile bir batarya tarafından vuku bulan taarruz üzerine sahile çekilmektedir. Burada taarruz devam edecektir. Düşmanın Kumtepe, Zığındere ve Kirte mıntıkasında da karaya çıktığı haber alınmıştır. Dokuzuncu Tümenin Yirmi Beşinci Alayı Kirte'ye hareket etmiştir. Ben On Dokuzuncu Tümenin bir kısmını Kabatepe'ye yaklaştırarak bizzat oraya gideceğim" (Arıburnu Muharebeleri Raporu, a.g.e., s. 23-26).

25 Nisan 1915'te Türk Kuvvetleri'nin Durumu[748]

Yarbay Mustafa Kemal'in "Ben size, taarruzu emretmiyorum. Ölmeyi emrediyorum! Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve komutanlar kaim olabilir", sözleriyle 57. ve 27. Alaylar karaya çıkmış olan kendilerinden üç kat daha fazla olan 12 bin kişilik ANZAK Kuvveti'ni geri püskürtmeyi başarmıştır."[749]

ANZAK'ların kayıpları 2.000'den fazla iken Türklerin kayıpları da ağır olmuş; Yarbay Mustafa Kemal'in 57.Alay İkinci Tabur'u tamamen yok olurken, Üçüncü Tabur'dan sadece 80 kişi hayatta kalmıştır. Yarbay Mehmet Şefik'in emrinde bulunan 27.Alay'ın ise yarısı kayıp verilmiştir. 27.Alay'ın birlikleriyle takviye edilen 57.Alay'ın yaptığı taarruz ve süngü hücumları sonucu ANZAK Kolordusu Komutanı General Birdwood, General Hamilton'a birliklerin gemilere

[748] Uluğ, a.g.e., s.215(Krokiler)
[749] Iğdemir, a.g.e, s.89

alınmasını teklif etmiştir. General Hamilton bu teklifi kabul ettiyse de çıkarmayı destekleyen Amiral Thursby karaya çıkmış olan bu tümeni, ancak geceleri çekebileceğini ve bunun için de iki günlük zamana ihtiyacı olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine, General Hamilton, ANZAK Kolordusu komutanına bulundukları yerlerde savunmaya devam etmelerini emrettiğinden ANZAK'lar ancak donanmanın çok tesirli ateşi sayesinde denize bakan yamaçlarda, dar bir sahada mahkum bir hâlde tutunabilmişlerdir.[750]

İngiliz kaynaklarında da "Avustralya Kolordusu'nun hiç beklenmeyen güç koşullar altında sahilden bir mil içeri girdiği ve arazinin çok engebeli olması dolayısı ile hedefine erişemediği ve nihayet Türklerin baskısı karşısında sahilden 917 metre mesafede yapışıp kaldığı", bilgisi mevcuttur.[751] Arıburnu bölgesindeki muharebeler Mayıs ayı başında da devam etmiştir. ANZAK kuvvetlerinin 1-2 Mayıs gecesindeki baskın tarzı hareketlerini 7-8 Mayıs gecesi şiddetlenen mevzi muharebeleri izlemiştir. 4 Mayıs 1915 tarihli İngiliz The Daily Mail gazetesinde 25 Nisan-2 Mayıs tarihleri arasındaki ANZAK askerlerinin kaybı 10.000'in üzerinde verilmiştir.[752] Bu tarihler arasında Türk tarafında ise 14.155 kişi kayıp verilmiştir.[753] Bu esnada komuta kademesinde değişiklik yapılmış, 6 Mayıs'ta 15.Kolordu Komutanlığı'na Alman Weber Paşa getirilmiş ve Seddülbahr bölgesi doğruca 5.Ordu'ya bağlı olarak "Cenup (Güney) Grubu" adını almıştır. 3.Kolordu Komutanı Esat Paşa da "Şimal (Kuzey) Grubu" Komutanı unvanıyla Arıburnu Cephesi'nden sorumlu bulunmuştur.

[750] Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 25
[751] Oglander, a.g.e., Cilt II, s.18
[752] The Daily Mail, 4 Mayıs 1915
[753] Uluğ, a.g.e., s. 214; Artuç, a.g.e., s.233-234

İngilizlerin Arıburnu'nda çıkarma harekâtına başladığı 25 Nisan'dan 17 Mayıs'a kadar burada bulunan tüm kuvvetlere 19.Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal komuta etmiştir. [754] Bu bölgede Ağustos ayındaki Anafartalar Çıkarması'na kadar gece gündüz devam eden siper muharebelerinden başka bir faaliyet olmamıştır. Bölgedeki harekât 1915 Ağustos ayına kadar dört ay süre ile Conkbayırı-Kocaçimentepe-Kabatepe Bölgeleri'nde tarafların karşılıklı taarruzları ve bilhassa geceleri yapılan süngü hücumlarıyla çok kanlı çarpışmalarla geçmiştir. Bu cephede her iki tarafın zaman zaman şiddetlenen ateş muharebeleri ve daha ziyade Türkler tarafından yapılan baskın hareketleri devam etmiştir.[755]

Buna karşılık Güney Grubu bölgesinde General Hamilton aldığı takviye birliklerin (42.Tümen, 29.Hint ve Deniz Tugayları ve bir Fransız Tümeni) ulaşmasından sonra Kirte ve Alçıtepe'yi ele geçirmek maksadı ile 4 Haziran 1915'ten 13 Temmuz 1915 gününe kadar altı defa taarruzda bulunulduysa da bu taarruzların hiçbirinde başarı kaydedilmemiştir.

İlk gün sonunda her iki taraf siperlere giderek bir cephe hattı oluşturmuşlardır. Bu hat, savaşın sonuna kadar çok az değişikliğe uğrayarak, Arıburnu Cephesi'nde iki tarafı birbirinden ayıran hat olmuştur. Harekât Ağustos ayından itibaren tamamen mevzii muharebesine dönüşmüştür. Seddülbahr'da olduğu gibi ANZAK Kolordusu da taarruz hedefine ulaşamamış, ANZAK'lar çıktıkları yerlerden ancak 3-4 kilometre kadar bir arazi kesimini ele geçirmek

[754] BıyıklıoğIu, a.g.e., s.27-30
[755] Selami Başaran, "Çanakkale Muharebesi Kara Harekâtı'na Genel Bir Bakış", **Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı**, Ankara, 1990, Gnkur.Basımevi, s. 76

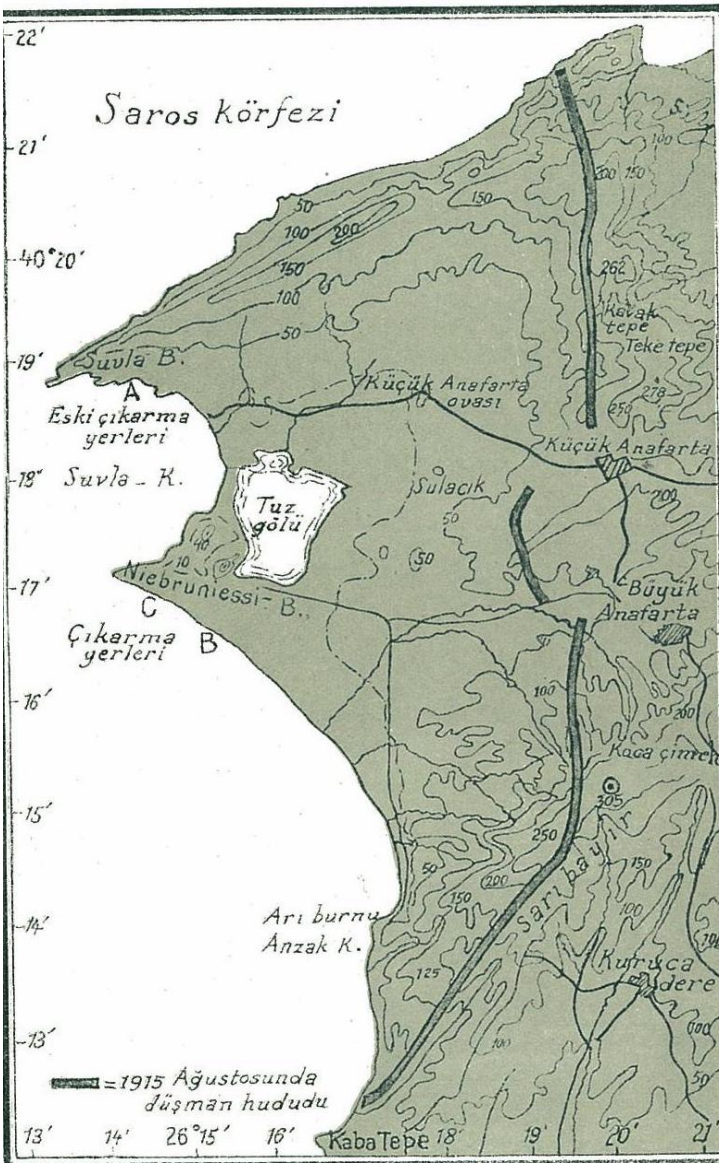
imkânını bulabilmiş ve muharebenin sonuna kadar mevzilerinde kalmışlardır.[756] Sonuçta, 25 Nisan 1915 sabahı Arıburnu'na çıkarma yapan İtilâf Kuvvetleri, kıyıdaki zayıf Türk gözetleme birliklerini atarak, Conkbayırı'nı tehdit eder duruma gelmişlerse de 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'in hiçbir yerden emir almaksızın inisiyatifini kullanarak 27. ve 57. Alaylarla yaptığı müdahale ile Boğaz için hayati önem taşıyan bu kilit nokta İtilâf Kuvvetleri'ne kaptırılmamış, bir başka deyişle Çanakkale Savaşları'nın kaderi daha ilk günde Türklerin lehine çevrilmiş, İstanbul ve Boğazlar kurtarılmıştır.[757]

Genelkurmay Arşivi'nde mevcut 27 Nisan 1915 tarihli Harp Ceridesi kayıtlarında da 19. Tümen'in Arıburnu'ndaki başarısı ve sabah İtilâf Güçleri'ne ait birliklerin bir kısmının denize döküldüğü bilgisi mevcuttur.[758] Böylece kesin sonucu Seddülbahr bölgesinde arayan İtilâf Devletleri buraya yeterli kuvvet ayıramazken deniz tümeninin bir kısmını da Arıburnu'na göndermek suretiyle kuvvetlerini iki eşit gruba bölmek zorunda kalmışlardır.

5.4.5. Anafartalar Çıkarması

25 Nisan 1915 tarihinden itibaren Seddülbahr ve Arıburnu bölgelerine çıkarma yapan ancak başarı elde edemeyen ve Boğaz'ı geriden düşürme imkânını bulamayan İtilâf Kuvvetleri, her iki cephede de tıkanınca, Türk Ordusu'nu çember içine alarak yok etmek için Büyük ve Küçük Kemikli arasındaki Suvla sahillerine çıkarak, Anafartalar bölgesinde üçüncü bir cephe açmaya karar vermişlerdir.

[756] Perk, a.g.m., s.130
[757] Bayur, a.g.e, Kısım II, Cilt; III, s.294
[758] ATASE Arşivi, Klasör No: 121 Dosya No: 572, Fihrist No: 001-003

İtilâf Kuvvetleri'nin Suvla Çıkarması[759]

Bu defa İtilâf Kuvvetleri tarafından Arıburnu'ndaki Conkbayırı ve Kocaçimentepe gibi hâkim tepeler ele geçirildikten sonra Boğaz'a inilip, Seddülbahr'da bulunan Türk birliklerini iki ateş arasına almak suretiyle teslim olmaya zorlamak planlanmıştır.[760] Bu plan doğrultusunda Gelibolu Yarımadası'na ikinci büyük çıkarma harekâtı 6 Ağustos'ta gerçekleştirilmiştir. 29.İngiliz Tümeni 6/7 Ağustos'ta gece vakti; bir Hint tugayı ise 7 Ağustos sabahı Anafartalar (Suvla) sahiline çıkarılmıştır. Anafartalar harekâtının ilk aşaması olan Suvla Çıkarması'nı desteklemek üzere 3 kruvazör, 3 monitör, ayrıca bu kuvvetleri taşıyıp karaya

[759] Lorey, a.g.e., II.Cilt, s.101
[760] Barlett, a.g.e., s.34

çıkarmak için de 2 kruvazör, 2 muhrip ve birçok çıkarma vasıtaları tahsis edilmiştir. Anafartalar'a ilk çıkarmada görev almak için 8-10 asker taşıyan küçük tekneler yerine 500 er, 60 hayvan ve bir miktar top taşıyan çift katlı önden kapaklı "Sloop" adı verilen motorlu şalupalar (çıkarma araçları) yaptırılmıştır. 5 mil hız ile hareket edebilen ve sığlıklara yanaşabilme özelliğine sahip 15 adet motorlu çıkarma aracı ilk defa bu çıkarmada kullanılmıştır. Bu sayede ve bölgede herhangi bir mukavemetle karşılaşılmadığından bir saat içerisinde 14.000 kişi karaya çıkarılmıştır.[761]

İngilizler daha sonra karaya yeni kuvvetler çıkartmış, bu kuvvetler, Arıburnu ve Anafartalar bölgesindeki Kireçtepe, Tekketepe, Kavaktepe, Kocaçimentepe, Conkbayırı hattını ele geçirmek üzere taarruza ve kısa sürede ilerlemeye başlamışlardır.[762] Nitekim 8 Ağustos 1915 günü yeni takviye kuvveti olarak gelen ve İmroz (Gökçeada) ile Limni Adaları'nda toplanan dört tümenli IX.İngiliz Kolordusu, Anafartalar'ı işgal etmiştir. [763] Anafartalar Grup Komutanlığı kuruluncaya kadar devam eden bütün muharebelerde 7. ve 12.Tümen hariç olmak üzere bölgedeki bütün birliklerin sevk ve idaresi Tümgeneral Esat Paşa komutasındaki Kuzey Grup Komutanlığı'nca yürütülmüştür.[764] 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders, Saros Körfezi'nden bölgeye yetiştirdiği iki tümen ile ihtiyatta bulunan kuvvetlerini "Anafartalar Grubu" adı altında birleştirerek, Saros Grup

[761] Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 39
[762] Aspinall- Oglander, a.g.e., I.Cilt, s. 152
[763] Artuç, a.g.e., s.302
[764] 6-10 Ağustos 1915 tarihleri arasında gerçekleşen Arıburnu Muharebeleri'ne Kuzey Grup Komutanlığı emrinde 19., 16. ve 5.Tümenler, 9 Ağustos Birinci Anafartalar Muharebesi'ne Albay Mustafa Kemal komutasında 7.,12.Tümenler, Anafartalar Bölge Komutanlığı ve kısmen de 4.Tümen; 10 Ağustos Conkbayırı taarruzuna Albay Mustafa Kemal'in komutasında 8.Tümen, kanatlarda 4.ve 9.Tümenler katılmıştır, (Binbaşı Halis Bey, a.g.e., s.265).

Komutanı Albay Fevzi'yi 7 Ağustos'ta Anafartalar Grup Komutanlığı'na atamıştır. Albay Fevzi Bey, 5.Ordu Komutanı tarafından 8 Ağustos sabahı Anafartalar'a yapılması emredilen taarruzu, Saros bölgesinden gelmekte olan 7. ve 12.Tümenlerin henüz intikallerini tamamlayamadıklarını ve dinlenmeden taarruz yapmalarının uygun olmadığını ileri sürerek, reddetmiş ve taarruzun 9 Ağustos sabahı yapılmasını teklif etmiştir. Bu teklif üzerine Albay Fevzi Bey, 8 Ağustos sabahı görevden alınmıştır. Liman von Sanders 8-9 Ağustos gecesi gece yarısından sonra bu grubun komutanlığına 19.Tümen Komutanı Kurmay Albay Mustafa Kemal'i atamıştır.[765] Liman von Sanders, bu kararının gerekçesi olarak Mustafa Kemal'e duyduğu güveni anılarında şöyle ifade etmiştir:[766] "İlk askerî başarısını Trablusgarp'ta gösteren Mustafa Kemal, sorumluluk sahibi ve görevden zevk duyan bir komutan özelliğini taşıyordu. Daha 25 Nisan sabahı 19.Tümen ile hiçbir yerden emir almaksızın kendiliğinden çatışmaya katılarak, düşmanı kıyıya kadar püskürtmüş ve bundan sonra üç ay süreyle kırılmaz bir güçle sürekli düşman saldırılarına karşı koymuştu. Ona tam anlamıyla güvenilebilirdi."

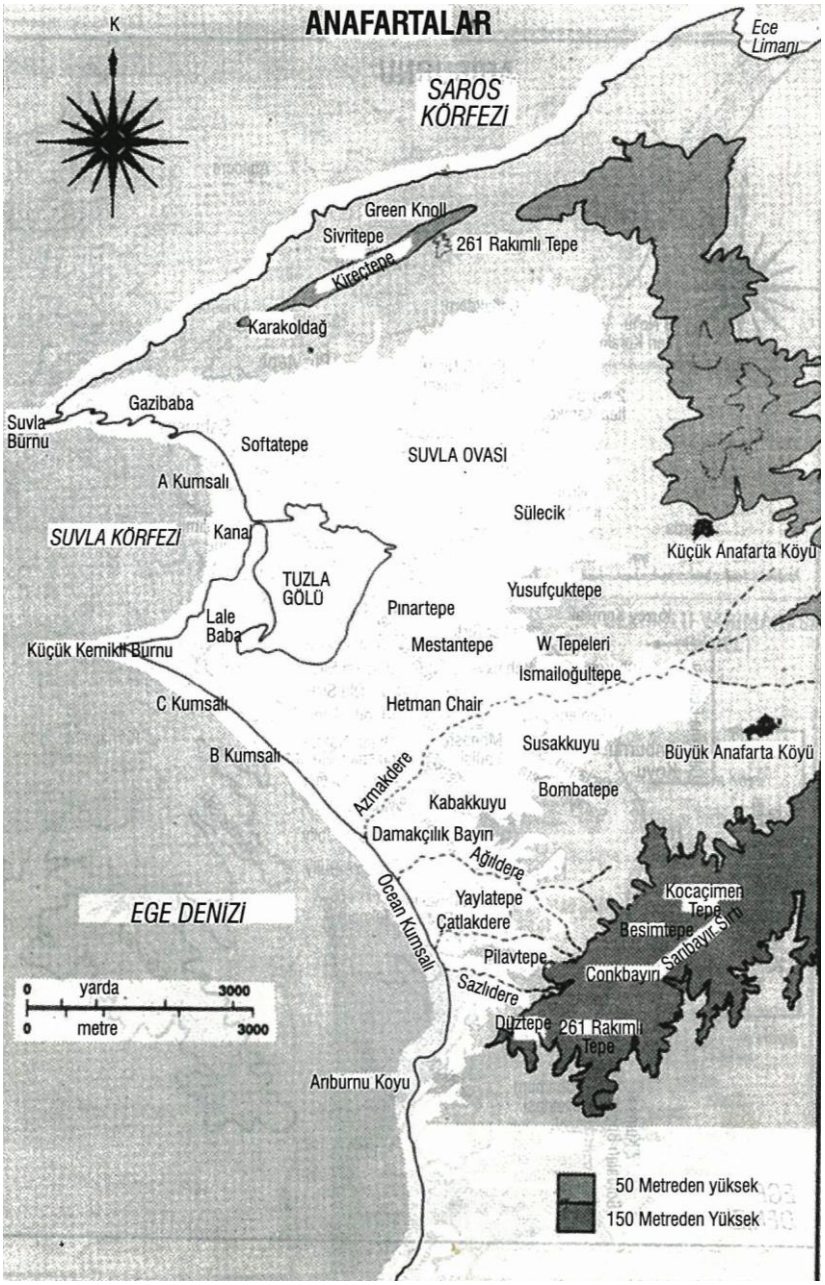
Yeni grup komutanı Albay Mustafa Kemal'in durumu kurtarmak için yaptığı ilk iş, 9 Ağustos günü karşı taarruza geçmek olmuştur. Albay Mustafa Kemal komutasındaki birliklerin, karadan ve denizden yapılan şiddetli topçu ateşinden sonra İtilâf birliklerinin Anafartalar'dan yaptıkları saldırılar püskürtülmüştür. Böylelikle 9 Ağustos'ta Birinci Anafartalar Muharebesi'nin kazanılmasından sonra 10 Ağustos'ta Conkbayırı'na kadar ilerleyen İngiliz kuvvetleri, 8.Tümen'in iki

[765] 1 Haziran 1915'te Miralay (Albay) rütbesine yükselen Mustafa Kemal, 28 Temmuz 1915'te 15.Kolordu Komutanlığı'na, 8 Ağustos 1915'te Anafartalar Grubu ve 29 Ağustos 1915'te ise Anafartalar Grup Komutanlığı uhdesinde kalmak üzere 16.Kolordu Komutanlığı'na atanmıştır, (Süslü-Balcıoğlu,"**Atatürk'ün Silah Arkadaşları"**, a.g.e, s.4).
[766] Sanders, a.g.e., I.Cilt, s.112

alayı (23. ve 28. Piyade Alayı) tarafından süngü hücumuyla geriye atılarak, tekrar sahil hattına kadar çekilmeye zorlanmıştır. 10 Ağustos günü Mustafa Kemal, kalbini hedef alan bir şarapnel parçasının göğüs cebindeki saati parçalayarak geri dönmesi sonucu mutlak bir ölümden kurtulmuştur.[767] İkinci Anafartalar Muharebesi de Türk birliklerinin zaferiyle sonuçlanmıştır.[768] 9 Ağustos tarihli Anafartalar zaferinden sonra 10 Ağustos sabahı İngilizlerin Conkbayırı'ndan geri püskürtülmeleri artık Çanakkale seferinin ve Boğaz'ın akıbetinin ne olabileceğini açıkça göstermiş, İstanbul'u kurtarmıştır. Yine bu başarıda Güney Grup (Seddülbahr) Komutanı Vehip Paşa'nın tüm riski göze alarak son ihtiyatı olan iki alay (28. ve 41.Piyade Alayı) ile kuzeydeki Türk cephesini takviyesi de çok etkili olmuştur.[769]

15-16 Ağustos'ta Kireçtepe'de, 21 Ağustos'ta İkinci Anafartalar Muharebesi'nde başarılı olamayan İtilâf Kuvvetleri, bundan sonra yeni bir hücumda bulunamamış, yer yer mevzi çatışmaları devam etmiştir.[770] Ağustos muharebelerinin genelinde her iki tarafın kaybı büyük olmuştur. Türkler 8.800 kayıp verirken, İngilizlerin kaybı 18.100'ü bulmuştur.[771] İngiliz belgelerinde başarısızlıkla sonuçlanan sadece 21 Ağustos taarruzunda İngilizlerin kaybı 6.000 kişi olarak verilmiştir.[772]

[767] Süslü-Balcıoğlu, a.g.e., s.4
[768] BOA., HR.,MA. Ds:1139/22,
[769] 41.Alay ancak taarruzdan sonra yetişebildiğinden bu muharebeye katılmamıştır, (Artuç, a.g.e., s. 347).
[770] Belen, a.g.e., II.Cilt, s.237-238
[771] Lorey, a.g.e., Cilt:II, s.136; Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., V.Cilt, III.Kitap, s.425
[772] The National Archives, CAB 22/2, (Secretary's Notes of a Meeting of Dardanelles Comittee Held at August 27,1915)

İtilâf Kuvvetleri'nin Anafartalar Çıkarması[773]

Çanakkale Savaşları'nın kaderini belirleyen Anafartalar Muharebeleri, başlangıçta çok dağınık bir durumda bulunan Türk Kuvvetleri'nin Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal tarafından süratle kesin sonuç yerine

[773] Steel-Hart, a.g.e., s.VIII

yönetilmesi ve Türk askerinin azim ve gayreti ile zaferle sonuçlanmıştır. Böylelikle, 8 Ağustos akşamı Albay Mustafa Kemal'in Anafartalar Grubu Komutanlığı görevine getirilmesi, Anafartalar'da ve Conkbayırı'ndaki buhranlı ve tehlikeli durumun düzelmesine ve vatanın ikinci defa kurtulmasına imkân vermiştir.[774]

22 ve 27 Ağustos saldırıları da sonuçsuz kalınca İtilâf Kuvvetleri'ne kendi mevzilerine gizlenmekten başka yapacak bir şey kalmamıştır. Böylelikle, Çanakkale'nin büyük Kara Savaşları devresi de artık sona yaklaşmıştır. Hava şartları ve çoğu İtilâf askerinde baş gösteren etkili ve sürekli hastalıklar Ordu'nun tamamını da etkiler hâle gelmiştir. 1915 yılının Eylül ayında daha fazla takviye kuvveti olmaksızın kesin sonuç alınamayacağı düşüncesi artık kaçınılmaz olmuştur.

5.5.Gelibolu Yarımadası'na Yapılan Amfibi Harekâtı'nın Değerlendirilmesi

25 Nisan 1915 sabahı saat 04.30 itibariyle Gelibolu Yarımadası'nda altı bölgeye birden donanma ateşiyle birlikte amfibi harekâtını başlatan İtilâf Kuvvetleri, bu kıyıları savunan Türk birliklerinin şiddetli ateşine maruz kalmışlardır. 25 Nisan akşamı itibariyle İtilâf Kuvvetleri'nin çıkarma harekâtı şu şekilde sonuçlanmıştır: Ertuğrul Koyu ("V" Kumsalı)'na yapılan çıkarmada tam bir bozguna uğranılmıştır. Teke Koyu ("W" Kumsalı)'nda İngilizler tutunmuş, fakat ilerleyememişlerdir. İkiz Koyu ("X" Kumsalı)'na çıkanlar ancak Implacable

[774] Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 43

zırhlısının ateşiyle kurtulabilmişlerdir. Zığındere ("Y" Kumsalı)'ye çıkarma yapan birlikler %50 kayıp verdikten sonra geri alınmışlardır. Morto Koyu ("S" Kumsalı)'nda İngilizler tutunmuş, fakat ilerleyememişlerdir. Arıburnu ("Z" Kumsalı)'nda ANZAK'lar toprağı kazıp gömülmüşlerdir.[775] Genelkurmay arşiv belgelerinde 25 Nisan günkü bu çıkarmaları takiben 28 Nisan 1915 tarihine kadar İtilâf güçlerinin insan zayiâtının ölü, yaralı ve kayıp olarak 10.000'i bulduğu ifade edilmiştir. [776]

26 Nisan 1915 itibariyle İtilâf Kuvvetleri tarafından kumsallardan Alçıtepe'ye doğru kuşatıcı bir taarruz söz konusu olmamış, sadece sıkışılıp kalınmış olan bu kumsallardan nasıl çıkılacağı düşüncesi hâkim olmuştur. Çözümlenecek ilk konu Yarımada'nın güneyindeki çeşitli plajlara çıkarılmış olan kıtaların birleşmelerini gerçekleştirmek olmuştur. 26 Nisan günü saat 10.00'da şafaktan beri ağır şekilde bombardıman edilmiş olan Seddülbahr kalesi ve köyü ele geçirilmiştir. Öğleye doğru "V", "W", ve "X" Kumsalları'ndaki birlikler birbirleriyle birleşmişlerdir. İki gün sonra yani 28 Nisan günü İtilâf Ordusu'nun güney muharebe hattı, Kerevizdere'den Zığındere'ye kadar uzanmıştır ki, bütün Çanakkale Savaşları'nın devam ettiği sürece bu hat ileri ve geri oynamış, fakat İtilâf Kuvvetleri hiçbir zaman bu bölgenin hedefi olan Alçıtepe'yi ele geçirememişlerdir.[777] Alçıtepe'nin alınması ile birlikte Seddülbahr'dan Kilitbahr'a birliklerin ilerlemesi beklenmiş, bu aşamada topçu ateşi ile Kilitbahr ve kalelere tamamen hâkim olunması öngörülmüştür. Bu kuvvetten çok az sayıda olan Türkler bütün saldırıları kırmış, Kirte'nin düşmesini önlemiş ve saldıranları, amaçları olan

[775] Goutard, a.g.m., s.58
[776] ATASE Arşivi, Klasör No: 121 Dosya No: 572, Fihrist No: 001-003
[777] The National Archives; ADM1 1/116/3491 (Savaş Dairesi'nin 28 Mayıs tarihli raporu)

Alçıtepe ile Kilitbahr yaylasından çok uzaklarda durdurmuşlardır. [778] 25 Nisan günkü çıkarma harekâtı ile ilgili olarak Osmanlı Hükûmeti'nin resmi tebliği Türk basınında şöyle yer almıştır; "Müttefik Donanma'ya ait gemiler himayesinde 25 Nisan sabahı Gelibolu Yarımadası sahillerinde Zığındere, Arıburnu, Tekeburnu ve Kabatepe'ye asker çıkarılmasına teşebbüs edilmiş, Tekeburnu'na çıkan askerler süngü hücumuyla denize dökülmüş, Arıburnu'na çıkanlar Türk taarruzu neticesi sahile sürülmüş ve bir kısmı telaşlı bir şekilde gemilerine kaçmaya mecbur bırakılmıştır." [779]

26 Nisan günü Amiral de Robeck tarafından Londra'daki Amirallik Dairesi'ne gönderilen telgrafta ise çıkarma harekâtı ile ilgili olarak şu açıklama yapılmıştır: [780] "Birliklerin gemilerden indirilmeye başlanması ile Nisan ayının 25'inde güneş doğmadan 6 farklı kumsal kullanılarak, akşama kadar 29.000 kişi karaya çıkarılmıştır. Avustralya ve Yeni Zelanda Kolorduları Kabatepe'nin yarım mil kuzeyinde, 29.Tümen ve Kraliyet Deniz Tümeni'nin bir birliği Seddülbahr civarında beş farklı yerde karaya çıkmıştır. 3.000 kişilik Fransız Tümeni ile bir birlik de Kumkale'de karaya çıkmıştır. Beş kumsala yapılan çıkarma Türk topçularının açmış olduğu şiddetli ateşe rağmen başarıyla tamamlanmıştır. Altıncı kumsala yapılan çıkarma da etkili olmuş, fakat birlikler akşama kadar ilerleyememişlerdir. Bu geceki duruma göre ordu, üç yerde tutunmuştur. Kesin bir kayıt olmasa da çok fazla miktarda personel kaybı yaşanmıştır. Ordu, bugün büyük görevine bütün birliklerin gemilerden indirilmesi ile karaya çıkmakla başlamıştır.

[778] Bayur, a.g.e., II.Cilt, s.294
[779] İkdâm, 27 Nisan 1915
[780] The National Archives, ADM I/116/3491 (Tel No: 432)

AE-2 numaralı Avustralya denizaltısı ise bu sabah Boğaz'ı geçme teşebbüsünde bulunmuştur."

Osmanlı Donanması'nın büyük kısmı Karadeniz'de görevli olduğundan ve Alman denizaltı gemileri de henüz Ege'ye ulaşmadığından dolayı İtilâf Kuvvetleri tam bir hava ve deniz emniyetinde karaya çıkmışlardır.[781] Yine İtilâf Donanması lojistik nakliyâtın kesintisiz yapılmasını sağlayarak ana ve takviye güçlerin kayıpsız olarak savaş bölgesine intikalini, birliklerin cephanesiz ve ikmalsiz kalmamasını temin etmiştir. [782] Donanma, etkin deniz top ateşi sağlayarak, çıkarma başlangıcında birliklerin tutunmalarına, daha sonraki günlerde ilerlemelerine ve Türk hücumlarının geri püskürtülmesine yardımcı olmuştur. Seddülbahr Cephesi'nin bütün çevresi irili ufaklı harp gemileri ile dolu olup, bu gemiler bir poligon atışı yapar gibi istedikleri hedefleri dövmüşlerdir. Ancak Mayıs 1915 ayı itibariyle Alman denizaltılarının Marmara'da görülmesi bir süre için donanmanın bu faaliyetlerine büyük darbe indirmiştir. Bu dönemde İtilâf Donanması'na ait zırhlı, kruvazör ve muhripler, Limni'deki Mondros Deniz Üssü'ne çekilmiş, fakat bunların yerini üzerlerinde 34 cm.lik ağır toplar taşıyan monitörler[*] almıştır. Ateşleri zırhlı ve kruvazörlerin ateşinden daha etkili olan monitörlerin, özellikle Temmuz ve Ağustos aylarında her gün aralıksız sürdürdükleri bombardımanlar, Türk karşı taarruzlarının kırılmasında ve İtilâf askerlerinin yarımadada tutunmalarında etkin rol oynamıştır.[783]

[781] Bıyıklıoğlu, a.g.e., s.23
[782] Perk, a.g.m., s.68
[*] **Monitör:** Su çekimi ve sürati az, genellikle iki ağır ve birkaç orta çaplı topla donatılmış, zırhlı kıyı harp gemisi, yüzer batarya. (Robert Rhodes James,a.g.e., s.536)
[783] Bıyıklıoğlu, a.g.e., s.49

Diğer taraftan İtilâf Ordusu, Seddülbahr Cephesi'nde ilk günkü hedefi olan Alçıtepe'yi ele geçirmek için 28 Nisan'da Birinci Kirte Muharebesi, 6-8 Mayıs'ta İkinci Kirte Muharebesi, 4-6 Haziran'da Üçüncü Kirte Muharebesi, 21-22 Haziran Birinci Kerevizdere Muharebesi, 28 Haziran-5 Temmuz'da Zığındere Muharebesi ve 12-13 Temmuz'da İkinci Kerevizdere Muharebesi isimleriyle bilinen taarruzlarda bulunduysa da Türk Ordusu'nun kararlı ve fedakâr savunmasını geçmeyi başaramamıştır.[784] 1915 Temmuz ayı sonuna kadar çok kanlı geçen göğüs göğse süngü hücumları ile devam eden Kirte-Kerevizdere-Zığındere Muharebeleri, bilhassa Türk birliklerinin donanmanın ateşinden korunmak için gece yaptıkları süngü hücumlarıyla cereyan etmiştir. Geceli gündüzlü süngü hücumlarıyla geçen Zığındere Muharebesi'nde çok zayiât verildiğinden bu bölgeye "Şehitler Sırtı (Kanlı Sırt)" adı verilmiştir. Çok kanlı süngü hücumlarıyla geçen Seddülbahr'daki harekât, Ağustos ayından itibaren mevzi muharebesine dönüşmüştür.

Bu suretle, İtilâf Kuvvetleri çıkarmadan itibaren ancak 3-4 kilometrelik bir arazi kesimini elde etmiş, ilk günün hedefi olan Alçıtepe ve Kirte'yi ele geçirmeye muvaffak olamayarak muharebenin sonuna kadar bir sahaya saplanıp kalmışlardır. Çıkarma harekâtının başladığı 25-26 Nisan günlerinde Seddülbahr bölgesindeki muharebelerde İngilizler 6.000, Fransızlar 778 kayıp verirken, Türk tarafı 1.898 kayıp vermiştir.[785] 25 Nisan'dan 2 Mayıs akşamına kadar geçen yedi gün içinde sadece Arıburnu Cephesi'nde Türk kaybı 14.000'ü bulmuştur. 21-22 Haziran tarihleri arasındaki I.Kerevizdere Muharebesi'nde Türkler 6.000, Fransızlar 2.500

[784] Çanakkale Savaşları'nın Kara Muharebeleri çalışmamızın kapsamı dışında kaldığından daha çok bu muharebelerin "Deniz Harekâtı" ile ilgili bölümüne değinilmiş, "Kara Harekâtı"nın ayrıntılarına yer verilmemiştir.
[785] Barlett, a.g.e., s.33

kayıp verirken, Türkler açısından en büyük kayıp Zığındere Muharebeleri'nde meydana gelmiştir. 28 Haziran 1915'ten 5 Temmuz 1915 gününe kadar geçen Zığındere Muharebeleri süresince Türk zayiâtı Türk resmi kaynaklarına göre 16.000 kişi gibi büyük bir rakama ulaşmıştır. 12-13 Temmuz'da Fransızlara karşı gerçekleştirilen II.Kerevizdere Muharebeleri'nde ise Türklerin kaybı 10.000'i bulmuştur. [786] Yine 6-28 Ağustos 1915 tarihleri arasındaki Anafartalar Savaşları'nda Türk tarafında 8.800 kişi zayiât verilmiştir. [787] Gelibolu Yarımadası'nda gerçekleşen kara muharebelerinde Türkler olduğu kadar İngiliz ve Fransız birlikleri de oldukça fazla kayıp vermişlerdir. İngiliz arşiv belgeleri kayıtlarında İngilizlerin 17 Mayıs 1915'e kadar olan kayıpları ölü, hasta ve yaralı olarak 17.000 kişi, buna karşın Fransızların toplam kaybı ise 12.500 kişi olarak verilmiştir. Yine İngiliz kaynaklarında 18-20 Mayıs 1915 tarihleri arasında Türklerin kayıpları 3.000 ölü ile 12.000 yaralı olarak verilmiştir.[788] 3 Temmuz 1915'e kadar Çanakkale'deki İtilâf Devletleri'nin toplam kaybı ise ölü, hasta ve yaralı olarak 1.823 subay ve 39.621 asker olarak tespit edilmiştir. Ağustos ayı muharebelerinde ise sadece İngilizlerin kaybının 18.100 olarak kaydedilmiştir.[789]

5.6. Türk Kara Ordusu'na Deniz Topçu Ateşi Ve Hava Desteği

Birinci Dünya Savaşı esnasında Alman gemileriyle takviye edilmiş Osmanlı Donanması, ağırlıklı olarak Karadeniz Cephesi'nde görev yapmıştır. İtilâf

[786] Uluğ, a.g.e., s.214
[787] I.Anafartalar Muharebesi (7-13 Ağustos 1915)'nde Türk tarafının kaybı 3.860, İngilizlerin kaybı 8.400, Kireçtepe (15-16 Ağustos 1915)'de Türk tarafının kaybı 1.696, İngilizlerin kaybı 2.000, II.Anafartalar Muharebesi (22 Ağustos 1915)'nde Türk tarafının kaybı 2.598, İngilizlerin kaybı 6.600, Bombatepe Muharebesi'nde (28 Ağustos 1915)'nde Türk tarafının kaybı 679, İngilizlerin kaybı 1.100 kişiyi bulmuştur. (Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e.,V.Cilt, s.425)
[788] Hamilton, a.g.e., s.159
[789] The National Archives, ADM I/116/1432

Kuvvetleri'nin 25 Nisan 1915 tarihinde Gelibolu Yarımadası'na çıkarma yaparak kara harekâtını başlatması üzerine Birleşik Filo, Çanakkale Müstahkem Mevkii'nin düşürülmesi için yapmakta olduğu bombalama ve mayın tarama harekâtını durdurmuştur. Bundan böyle gemiler, çıkarma kuvvetlerini toplarıyla korumakla bunun için de aynı zamanda nakliyat yapılan deniz yolları ve birliklerin gerilerini ateş altında tutmakla görevlendirilmişlerdir. Buna karşılık Türk tarafında da bu maksatla Barbaros Hayrettin ve Turgutreis zırhlıları görevlendirilmiştir.

1891 ve 1893 yıllarında Almanya'da denize indirilmiş olan 17 mil süratinde ve 10.000 ton ağırlığındaki ünlü Türk denizcilerinin adlarını taşıyan Barbaros Hayrettin ve Turgutreis zırhlı gemileri,* Alman Deniz Kuvvetleri'nde sürdürdükleri aktif yaşamları sonunda 1910 yılında Osmanlı Hükûmeti tarafından satın alınmışlardır. Bu iki gemi, 1911-1912 Osmanlı-İtalyan (Trablusgarp) Savaşı'nda Boğaz savunmasına katılmak üzere Çanakkale Boğazı önünde üslenmişlerdir. 1912-1913 Balkan Savaşı'nda Yunan Donanması ile İmroz ve Mondros Deniz Muharebeleri'ne de katılan bu iki gemi, hayli yıpranmış olduklarından artık faal bir vazife yapamayacakları için Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Boğazı savunmasına tahsis edilmişlerdir.[790] 16 Şubat 1915'e kadar Haliç'te onarım, ikmal ve Marmara'da top atışı faaliyetinde bulunan Barbaros Hayrettin ve Turgutreis gemileri, Donanma İkinci Komutanı Albay Arif komutasında 17 Şubat 1915'te Çanakkale'ye ulaşmışlardır. Bu gemiler, 19 ve 25

* Barbaros Hayrettin zırhlısı 8 Ağustos 1915'te Marmara'da İngiliz E-11 denizaltısı tarafından batırılmıştır. Turgutreis zırhlısı Cumhuriyet Donanması'nın ilk fiili top atışını gerçekleştiren gemisi unvanına sahip olmuştur. 1924-1933 yılları arasında Güverte, Makine, Mızıka ve Gedikli Küçük Zabit (Astsubay Hazırlama) Okulu için okul gemisi olarak kullanıldıktan sonra 1933 yılında hizmet dışına çıkarılmıştır (Cumhuriyet Donanması, a.g.e., s. 13).

790 Bargut, a.g.e., s.30

Şubat 1915 günlerinde Birleşik Filo'nun Boğaz'ın giriş tabyalarına karşı yaptığı bombardıman esnasında Boğaz savunmasında görevli bulunmuşlardır. Barbaros Hayrettin ve Turgutreis gemileri, Boğaz'ı geçmeye çalışacak olan Birleşik Filo gemilerini son savunma hattında karşılamak, bu gemilerin Çanakkale Bölgesi'ne yaptıkları aşırma top atışlarına karşılık vermek, İtilâf Kuvvetleri'nin çıkarma bölgelerini bombardıman etmek ile görevlendirilmişlerdir.[791]

Çanakkale Savaşları'nın deniz harekâtı bakımından en dikkat çeken yönlerinden birisi de Türk ve İngiliz savaş gemilerinin karşılıklı aşırma atışlarıdır. Aşırma atışlarını yapan gemiler, bu atışları Birleşik Filo gemilerine görünmeden gerçekleştirmişler ve oldukça başarı kaydetmişlerdir. İlk görmeyerek atışı 5-6 Mart 1915'te İngiliz zırhlısı Queen Elizabeth'in Kabatape açıklarından başlattığı aşırma ateşine yine aynı yolla karşılık vermek amacıyla Boğaz girişinde savunma görevinde bulunan Barbaros Hayrettin zırhlısı gerçekleştirmiştir. Bu zırhlının 28 cm.lik topları, bir gözetleme istasyonu aracılığıyla saat 10.45'ten itibaren İngiliz zırhlısına ateşe başlamıştır. Üçüncü atıştan sonra Queen Elizabeth bacasından bir isabet alarak ateşi kesmek zorunda kalmıştır. Queen Elizabeth zırhlısının, Barbaros Hayrettin zırhlısının aşırma ateşi sonucu birçok isabet aldığı İngiliz arşiv belgelerinde mevcuttur.[792] Turgutreis zırhlısı da 5-14 Nisan 1915 tarihleri arasında Boğaz girişini bombardımanla meşgul bulunan Lord Nelson ve Majestic gemilerine karşı başarılı aşırma atışlar gerçekleştirmiştir.

25 Nisan 1915 tarihinde İtilâf Kuvvetleri Gelibolu Yarımadası'na amfibi

[791] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e, VIII.Cilt, s.260
[792] The National Archives, ADM I/116/3491

harekâtına başladığında, her iki Türk savaş gemisi de İtilâf Kuvvetleri'nin karaya çıktıkları yerleri top ateşi altına almışlardır.[793] 27 Nisan günü her iki geminin Boğaz'a girmeyi başaran AE-2 Avustralya denizaltısının hücumuna maruz kalması, bundan sonra atışların nöbetleşe yapılması kararının alınmasına sebep olmuştur.[794] Çanakkale Kara Muharebeleri süresince 1915 Ağustos ayı başına kadar Akbaş ile Maydos kasabası arasında görev yapan Turgutreis ve Barbaros zırhlıları, karada tesis edilen gözetleme istasyonlarından mesafe ve yön işaretleri alarak, 28 cm. çapındaki büyük topları ile İngilizlerin Arıburnu Bölgesi'ndeki nakliye ve savaş gemileri ile kıyıdaki birliklerine başarılı aşırma atışlarda bulunmuşlardır.[795]

İngiliz ve Fransızlar ise Boğaz'a taarruzlarında direkt topçu atışları ile tahrip etmeyi başaramadıkları Boğaz istihkâmlarını Kabatepe ve Arıburnu yöresinden aşırma atışlar yaparak düşürmek için Triumph, Majestic gibi 30.5 cm.lik top taşıyan zırhlılar kullanmışlardır. 38 cm.lik top taşıyan dönemin en modern savaş gemisi Queen Elizabeth de zaman zaman bu amaçla görev almıştır. İngiliz zırhlıları Kabatepe ve Arıburnu yöresinden gerçekleştirdikleri bu aşırma atışları ile Eceabat (Maydos) ve Gelibolu kasabalarını yakmışlar, istihkâmlara oldukça hasar vermişlerdir. Türk gemilerinin aşırma atışlarının İngiliz zırhlılarına, nakliye gemilerine ve karaya çıkan İtilâf Kuvvetleri'ne ait birliklere karşı yaptığı etki görülünce, hemen her gün bu atışlara devam edilmiştir. İtalya ve Balkan Savaşları'nda yaptıkları atışlarla topları yıpranmış olan bu eski zırhlılar, özellikle

[793] Thomazi, a.g.e., s.61
[794] Besbelli, a.g.e., s.21
[795] Langensiepen & Güleryüz, a.g.e., s.32-33

büyük çaplı toplarla yapılan bu aşırma atışlar esnasında bir kat daha harap olmuşlardır. Turgutreis ile Barbaros zırhlılarının değişimli olarak, yaptıkları aşırma atışlarının karşı tarafa ne kadar rahatsızlık verdiğini İngiliz savaş muhabiri Ellis Ashmead Bartlett anılarında şöyle kaydetmiştir:[796] "Bizi en fazla rahatsız eden şey, her sabah 06.00-07.00 saatleri arasında gemilerimize 3-4 mermi yollayan bir düşman savaş gemisiydi. Bu mermiler havadan fena bir ses ile geçiyorlardı. Denize düştüklerinde müthiş bir su sütunu kaldırıyorlardı. Eğer patlayacak olurlarsa şiddetli bir ses çıkartır, herkesi dalgın uykularından uyandırırlar ve nereye düştüğünü görmek isteyenler güverteye koştururlardı."

Yine İtilâf Kuvvetleri'nin Anafartalar'a çıkarma yaptığı 6/7 Ağustos 1915 günü Çanakkale'de bulunan Turgutreis zırhlısı, toplarının adı geçen yere erişememesinden dolayı Türk Ordusu'nun moralini yükseltmek amacıyla ancak Arıburnu Bölgesi'ni ateş altına alabilmiştir. Bu esnada 8 Ağustos günü İstanbul'dan cephane ve askerî malzeme yükleyerek hareket etmiş olan Barbaros zırhlısı, Doğanarslan-Gelibolu Fenerleri arasında E-11 İngiliz denizaltısı tarafından batırılmıştır. Bu tarihten sonra tek başına kalan Turgutreis zırhlısının bölgede kalmasının sakıncalı olacağı değerlendirildiğinden bu gemi Çanakkale Bölgesi'nden geri çekilmek zorunda kalmıştır.[797] Neticede Birleşik Filo'ya bağlı savaş gemilerinin uzun menzilli top atışları karşısında sürekli yer değiştirerek oynak savunma yapan Barbaros ve Turgutreis zırhlıları, bu görevlerini 7 Ağustos 1915 tarihine kadar sürdürerek, Kara Ordusu'nu desteklemeye çalışmışlardır. Bu gemiler, top ateşi desteğiyle deniz yoluyla yapılan lojistik nakliyatın kesintisiz

[796] Barlett, a.g.e., s.122
[797] Özçelik, a.g.m., s.3-57

yapılmasını sağlayarak, birliklerin cephanesiz ve ikmalsiz kalmamasına yardımcı olmuşlardır.

Çanakkale Savaşları esnasında Kara Ordusu'na deniz topçu desteğinin yanı sıra keşif ve gözetleme faaliyetinde bulunmak üzere küçük bir deniz hava desteği de mevcut olmuştur. Çanakkale Kara Muharebeleri'nin başladığı sırada Müstahkem Mevkii Komutanlığı emrine tahsisli Türk deniz hava kuvveti olarak Çanakkale yakınlarındaki bir meydanda üslenmiş bulunan üç kara ve bir deniz uçağından oluşan ve "Serno" adındaki bir Alman yüzbaşı tarafından komuta edilen bir uçak bölüğü bulunmuştur.[798] Türk uçaklarına, Saros Körfezi ile Anadolu kıyılarına kadar uzanan bölgedeki İngiliz ve Fransız gemilerini göz altında bulundurmak ve taşıt gemilerini bombalama gibi keşif ve bombalama görevi verilmiştir. 18 Mart-08 Temmuz 1915 tarihleri arasında bu uçaklar Limni'ye uzun uçuş olmak üzere 24 muharebe uçuşu gerçekleştirerek, Çanakkale Savaşları'nda son derece yararlı ve başarılı hizmet vermişlerdir.[799]

Mevcut uçaklara ilave olarak 5 Temmuz günü iki adet Gotha tipi deniz uçağı ile Alman pilotlar ve bakım ekibi Çanakkale'ye ulaşmıştır. Muharebelerin sonlarına doğru Almanya'dan gelen uçaklarla hava gücünün takviyesine çalışılmış ve donanmanın envanterindeki uçak mevcudu iki adedi Nieuport eğitim uçağı, bir adedi Curtis ve sekiz adedi Gotha tipi savaş uçağı olmak üzere toplam on bir adede

[798] Savaş yıllarında kara ve deniz havacılığının ayrı olmasından kaynaklanan bir takım sorunlar sebebiyle 1916 yılı Mayıs ayı itibariyle Deniz ve Kara Havacılığı aynı görev altında birleştirilmiştir (Kayabalı, a.g.e., s.89).
[799] Türk Deniz Kuvvetleri (Denizlerin Koruyucuları),a.g.e., s.220

yükselmiştir.[800] Neticede, bu uçaklar başlangıçta keşif ve gözetleme görevlerinde kullanılmış, ancak daha sonra uçuş kabiliyetini sınırlayan arızalar nedeniyle hizmet dışı bırakılmışlardır.

Buna karşın Müttefiklere ait uçakların sayısı Mayıs ayında 42 iken, bu sayı Temmuz ayında 55'e yükselmiştir. İtilâf Kuvvetleri'ne ait deniz uçaklarına Çanakkale Kara Muharebeleri süresince kara birliklerinin taarruzlarını destekleme görevi verilmiş ve özellikle keşif hizmetlerinde faaliyet göstermeleri beklenmiştir. Bu uçaklar, keşif hizmeti kapsamında tespit ettikleri Türk birliklerini muharebe gemilerine bildirmişlerdir. Deniz uçakları, Marmara Denizi'nde deniz ulaşımına engel olmakla da görevlendirilmişlerdir. Bu kapsamda Nara'daki denizaltı mania (engel) hatları ile mayınlara taarruz edip tahrip ederek, denizaltıların Marmara'ya geçmelerini kolaylaştırmaya çalışmışlardır. Bu uçaklar için Bozcaada'da on altı uçak kapasiteli, Seddülbahr'da ise dört uçak kapasiteli bir hava alanı kurulmuştur. [801] Birleşik Filo'ya ait deniz uçaklarının sürekli bir biçimde yarımadada keşif görevinde bulundukları, tespit ettikleri Türk birliklerini muharebe gemilerine bildirdiklerine dair bilgiler Genelkurmay arşiv belgelerinde de mevcuttur.[802] Ayrıca bu uçaklar, Kumkale'ye yapılan çıkarma sırasında kendi birliklerinin taarruzunu desteklemiş; Arıburnu bölgesine yapılan çıkarma sırasında Ark Royal uçak ana gemisinden kalkan altı uçak da bu görevi icra etmiştir.

[800] **Hava Kuvvetleri Komutanlığı Filo Tarihçeleri**, I.Cilt, Ankara, 2009, Hava Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü, s.26
[801] Oglander, a.g.e., II. Cilt, s.514
[802] ATASE Arşivi, Klasör No: 121 Dosya No: 572, Fihrist No: 001-004

Yine İngiliz-Fransız uçakları, Çanakkale Cephesi'nin tahliyesi sırasında kara birliklerini desteklemiş; ayrıca havada devriye olarak dolaşmış ve böylece, Türk uçaklarının faaliyete geçerek, çekilme hazırlıklarını görmelerine engel olmuşlardır. Deniz uçaklarının bu faaliyetlerine ilave olarak İtilâf Kuvvetleri gerek Seddülbahr bölgesinde ve gerekse Arıburnu ile Saros bölgelerinde Monika, Canning, Hektor adındaki üç balon gemisinden faydalanmışlardır. Karadaki Türk topçularının menzili dışından bombardıman görevini ifa eden İngiliz ve Fransız savaş gemilerinin atışları, gerek mesafenin uzaklığı ve gerekse arazinin engebeli olması dolayısıyla etkili olmadığı düşüncesiyle gemilerden yapılan ve hatta karadan açılan atışların kontrol ve idaresi için balon gemilerinden faydalanılması zorunlu olmuştur. [803]

5.7. Osmanlı Donanması'nın Diğer Taarruzî Harekâtı

5.7.1. Demirhisar Torpidobotu'nun Akın Harekâtı

Birinci Dünya Savaşı esnasında Alman gemileriyle takviye edilmiş Osmanlı Donanması, ağırlıklı olarak Karadeniz Cephesi'nde görev yapmıştır. Bu donanma yalnız Çanakkale'ye tahsis edilmiş olsa bile, Boğaz önündeki İtilâf Filosu'na karşı taarruzî harekât gerçekleştirecek güçte bulunmamıştır. Bu tür bir faaliyet, ancak 1915 Mayıs ortasından itibaren Türk sularına gelen Alman denizaltı gemileriyle bir derecede mümkün olmuş, fakat bu da İtilâf Devletleri'nin aldığı karşı tedbirlerle bir süre sonra etkinliğini yitirmiştir. Bunun dışında bu tarzda diğer bir hareketi Yüzbaşı Lütfü Talat Bey komutasındaki Demirhisar torpidobotu gerçekleştirmiştir.

[803] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., V.Cilt, III.Kitap, s.515

İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan Birleşik Filo'nun 19 Şubat 1915 tarihinde Çanakkale Boğazı girişini bombardımanına karşılık olarak Donanma Komutanlığı, İzmir'i üs kabul ederek, Kuzey Ege'de icra edilen Birleşik Filo nakliyâtını rahatsız etmek amacıyla 97 ton ağırlığında ve 27 mil süratindeki Demirhisar torpidobotunu görevlendirmiştir. Gemide 6 subay ile 20 astsubay ve erden oluşan Türk personelden başka, 2 Alman subay ve 5 Alman astsubayı bulunmuştur. Gemi ilk çıkışını 25 Şubat 1915 günü İstanbul'dan çıkarak yapmaya başlamış, aynı gün Çanakkale Boğazı önlerinde iki İngiliz zırhlısı gördüğünden geri dönmek zorunda kalmıştır.[804]

Demirhisar torpidobotu ikinci çıkışını 7 Mart 1915 günü gerçekleştirmiş, İmroz Adası kuzeyinden dolaşarak, Ege Denizi'ne girmiştir. 8/9 Mart gecesi gördüğü İngiliz birliğine görüş şartlarının iyi olmamasından dolayı taarruz edememiş, 9 Mart sabahı İzmir Limanı'na girmiştir. Limana girmek üzere iken Birleşik Filo'ya ait 1 zırhlı ve 1 kruvazör gördüğünden ertesi gece bu gemilere taarruz etmek için tekrar denize açılmıştır.[805] Başarılı olmayan bu ilk taarruzdan sonra 10 Mart 1915 gününü Çeşme Limanı'nda geçiren gemi, 11 Mart günü İzmir Körfezi'ne dönerken Anna Rickmers ismindeki İngiliz uçak gemisini 300 metreden attığı torpido ile ağır şekilde yaralamıştır.[806] Bu esnada kömür sıkıntısı sebebiyle geri dönüşe geçen Demirhisar, pervanesi arızalandığından 15 Nisan 1915 tarihine kadar İzmir Körfezi'nde onarımda kalmıştır.[807]

[804] Kayabalı-Arslanoğlu, a.g.e., s.202
[805] ATASE Arşivi; Klasör No:90, Eski ve Yeni Dosya No:853/ 493, Fihrist No: 001-08
[806] Wilson, a.g.m., s.262
[807] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII. Cilt, s.187

İzmir'de onarımı çok uzun süren Demirhisar torpidobotu, 16 Nisan 1915 sabahı İzmir Körfezi'nin kuzey kıyılarına sokularak, karakoldaki İngiliz muhriplerinden kendini saklamak suretiyle İzmir'den ayrılmıştır. Aynı gün Demirhisar torpidobotu, 29.Tümen'in Mısır'dan ayrılan son İngiliz nakliye gemilerinden biri olan Manitou'yu görmüş, yaklaşarak gemiye durmasını emretmiştir. Demirhisar tarafından Manitou gemisinin kaptanına 10 dakika içerisinde gemiyi boşaltması, daha sonra geminin torpillenip batırılacağı talimatı verilmiştir.

Bu esnada bir yardımcı kruvazör olduğu tahmin edilen diğer gemi süratle yaklaşmakta olduğundan Demirhisar tarafından Manitou'ya iki torpido atılmıştır. Torpidoların arıza göstermesi yüzünden bir etkisi olmayan bu taarruz, Manitou gemisinde büyük kargaşa yaratmış ve bu esnada gemide bulunan 650 askerden 51'i denize atlayarak boğulmuştur.[808] Demirhisar, üçüncü torpidosunu attıktan sonra uzaktan hızla yaklaşmakta olan iki İngiliz kruvazörünü tespit etmiştir.

İki İngiliz kruvazörü tarafından kovalanan Demirhisar gemisi, Türk kıyılarına ulaşmanın mümkün olmadığı anlaşılınca, tarafsız Yunan topraklarından Sakız Adası'nın Kalamoti Koyu'na yanaşmak için rota değiştirdiği anda İngiliz kruvazörleri tarafından açılan ateşe maruz kalmıştır. Bu durum karşısında Demirhisar Komutanı Yüzbaşı Talat Bey için gemisini tahrip etmek ve personelini karaya çıkartmaktan başka çare kalmamıştır. Bütün cephanesini de tükettiğinden, gemi komutanı gemisini Sakız Adası'nın güney burnunda karaya oturtmuş ve

[808] Steel-Hart, a.g.e., s.32-33; Wilson, a.g.m., s.262

bomba kullanarak kendi gemisini kendi imha etmiştir. Bütün mürettebât Yunanlıların eline esir düşmüştür.[809] 34 kişilik mürettebâtından Alman olanlar, Alman Hükûmeti'nin girişimi ile ülkelerine iade olunmuş, Türkler ise ancak Kurtuluş Savaşı'nın ardından ülkeye dönebilmişlerdir. [810] Manitou gemisi, 17 Nisan günü öğleye doğru Mondros Limanı'na girmiştir. Gemideki birliğin komutanı Albay Peel, Türk torpidobotunun hücumunu General Hamilton'a şöyle izah etmiştir:[811] "Türkler harp kurallarına harfiyen riayet ettiler, gemiyi terk etmemiz için süre verdiler. Bir kısım filikaları indirip gemiden ayrılmak üzereyken, herhâlde İngiliz harp gemilerinin yaklaşmakta olduğunu gördüler ve telaşla kısa mesafeden bir torpido atıp gittiler." General Hamilton da bu olayı çok heyecan verici bulmuş ve bu olaydan sonra "İngiliz taşıt gemilerinin savaş gemilerinin refakatinde olmadan himayesiz göreve çıkmalarının yasaklanması," direktifini vermiştir.

Sonuç itibariyle, Çanakkale Kara Muharebeleri süresince Türk nakliye gemilerine taarruz eden İtilâf denizaltılarının imhasına yönelik tek başarı, 30 Nisan 1915'te Sultanhisar torpidobotunun AE-2 Avustralya denizaltısını batırarak, personelini esir alması olmuştur. Bunun yanı sıra nakliye gemilerine karşı Osmanlı Donanması sınırlı sayıda da olsa birkaç saldırı girişimi gerçekleştirmiştir. Bu tür girişimlerden birisini Demirhisar torpidobotunun 11 Mart 1915'te Anna Rickmers deniz uçağı taşıyıcısına, diğerini ise 17 Nisan 1915'te İngiliz Manitou nakliye gemisine yaptığı torpido hücumları teşkil etmiştir.

[809] Bargut, a.g.e., s.27
[810] Besbelli, a.g.e.,s.25
[811] Hamilton, a.g.e., s. 84

7 Mart 1915 tarihinde Boğaz'dan çıkış yapan ve Yunan Adaları civarında akın harekâtı düzenleyerek, İtilâf Güçleri'nin lojistik yollarında kargaşa yaratmayı başaran Demirhisar torpidobotunun bu harekâtı, malzeme yetersizliği ve kötü deniz şartlarından dolayı tam istenilen sonucu vermemiştir. Mustafa Kemal (ATATÜRK) Arıburnu Muharebeleri Raporu'nda; Çanakkale Kara Savaşları'nda donanma gemilerinin kara ordusuna verdiği desteği vurgularken, Demirhisar torpidobotunun 17 Nisan 1915'te Ege Denizi'nde bir İngiliz nakliye gemisine başarılı bir taarruzda bulunduğu bilgisine yer vermiştir.[812]

5.7.2. Muâvenet-i Milliyye Torpido Muhribi'nin İngiliz Goliath Zırhlısı'nı Batırması

Çanakkale Kara Muharebeleri süresince Osmanlı Donanması'nın yapmış olduğu taarruzî harekâttan biri de Morto Koyu önlerinde yatmakta olan İngiliz Goliath zırhlısının batırılması olayıdır. İtilâf Kuvvetleri tarafından 25 Nisan 1915 günü Gelibolu kıyılarına çıkarma harekâtı başladıktan sonra İtilâf Donanması çıkartılan kuvvetlerin karada tutunabilmesi ve ilerlemelerinin sağlanabilmesi için devamlı olarak Türk mevzilerini ateş altında tutmaya başlamıştır. Gelibolu Yarımadası'nın güneyindeki Eskihisarlık ile Kirte arasında bulunan Türk mevzileri de geceleri Morto Koyu'nda demirli bulunan Goliath ve Cornwallis adlı İngiliz zırhlılarının yan ateşlerinden çok etkilenmiştir.[813]

---

[812] Demirhisar gemisinin taarruz harekâtı hakkında Mustafa Kemal (ATATÜRK) şu sözleri sarf etmiştir; "Timurhisar (Demirhisar) torpidobotumuzun Nisan'ın dördünde (17 Nisan) Adalar Denizi'nde Mannu (Manitou) nâmındaki İngiliz nakliye vapuruna kemal-i muvaffakiyetle taarruz ettiği, İngiliz kruvazör ve torpido muhripleri tarafından Sakız'a kadar takip edildiğinden düşman eline düşmemek için kendi mürettebâtı tarafından berhava edildiği," (Arıburnu Muharebeleri Raporu, a.g.e., s.17).

[813] Büyüktuğrul, a.g.e., Cilt:IV, s.436

Bu sebeple 5. Ordu Komutanlığı Mayıs ayı başında Morto Koyu'nda yatan İtilâf gemilerinin uzaklaştırılması için gerekenin yapılmasını Donanma Komutanlığı'ndan özellikle talep etmiştir. Öncelikle Çanakkale Boğazı'nda karakol ve denizaltı gözetlemesi ile görevlendirilmiş olan 167'şer tonluk Draç sınıfı üç küçük torpidobotun bu işte kullanılmasına karar verilmiştir. Fakat daha sonra bu gemilerin torpido kovanlarının yetersizliği ve taarruz alanının darlığı sebebiyle bir filotilla hâlinde kullanılması kararından vazgeçilerek, Morto Koyu'ndaki İngiliz zırhlılarına baskın için 1910 yılında Osmanlı Donanma Cemiyeti tarafından Almanya'da inşa ettirilmiş olan 616 tonluk Muâvenet-i Milliyye torpido muhribi görevlendirilmiştir. Çanakkale'de yapılan durum muhakemesi sonrasında bu saldırının gece harekâtı şeklinde yapılması kararlaştırılarak, hemen hazırlıklara girişilmiştir. [814] Kıdemli Yüzbaşı Ahmet Safvet Bey komutasındaki Muâvenet-i Milliyye torpido muhribi, 24 Türk subayı, 74 er ve 3'ü subay olmak üzere 20 Alman mürettebâtla birlikte toplam 118 personel ile 12 Mayıs akşamı saat 18.40'da demir alarak yola çıkmıştır.[815] Gemi, 8 mil hızla Boğaz'ın Avrupa kıyısına, takriben 50 metre mesafeden seyre başlamıştır. [816] Muâvenet-i Milliyye muhribi sahile çok yakın seyrettiğinden hareketten kısa bir süre sonra sahilden yaylım ateşine tutulmuştur. Cephedeki askerler bu görevden haberdar olmadıklarından, bu mermilerin Türk mevzilerinden atıldığı değerlendirilmiştir. [817] Muâvenet-i Milliyye gece yarısından sonra Seddülbahr Cephesi'nde Morto Koyu açıklarına ulaşmıştır. Gemi, saat 01.00 civarında Eskihisarlık önüne geldiğinde Fransız Kuvvetleri'nin durumunu

[814] Lorey, a.g.e., Cilt:II, s. 339
[815] BOA, İrade-i Taltifat 1333/B-35, sayfa 1-4
[816] Yüksel, a.g.m., s.51
[817] Lorey, a.g.e., s.350

sağlamlaştırmak için topçu ateşi yapmakta olan Goliath ve Cornwallis zırhlılarını tespit etmiştir.[818]

Kıdemli Yüzbaşı Ahmet Bey'in ilk işi, izlenecek seyir hattını ve Morto Limanı'ndaki İngiliz Goliath ve Cornwallis muharebe gemilerinin durum ve hareketlerini saptamak olmuştur. Bunların yanında iki İngiliz kruvazörü, Erenköy yakasında Boğaz'ın tam orta yerinde de yine bir İngiliz muhribi karakol görevinde bulunmuştur. Muâvenet-i Milliyye, kendisini akıntıya bırakarak, arka tarafı Boğaz'ın çıkış yönünde olduğu hâlde iki İngiliz muhribi arasından görünmeden yavaşça geçmeyi ve Goliath zırhlısına yaklaşmayı başarmıştır.[819] İngiliz zırhlısı ise Muâvenet-i Milliyye'yi fark etmiş, üç defa parola sormuş, cevap alamayınca top ateşi emri vermiştir. Fakat bu sırada Türk muhribi tarafından birbiri peşinden atılan üç torpidodan biri Goliath'ın baş tarafına, ikincisi ön baca hizasına, sonuncusu da kıç taraf hizasına isabet etmiştir.[820] Torpidoların birbiri peşinden ve ani olarak gemiye vurması sonucu alt güvertede bulunan gemi personeli yukarı çıkamadığı ve gemi de çabuk alabora olarak battığı için Goliath zırhlısıyla birlikte gemi personelinin üçte ikisi yani 567 kişi hayatını kaybetmiştir. Müstahkem Mevkii Komutanlığı Harp Ceridesi kayıtlarında da Muâvenet-i Milliyye gemisinin Goliath zırhlısını Boğaz girişi önünde batırdığına dair bilgiler mevcuttur.[821] İngiliz kaynakları da geminin 750 kişilik mürettebâtından sadece 183 kişinin

[818] Ersan Baş,"**Muâvenet-i Milliyye ve Goliath'ın Batırılışı"**, Ankara, 2006, Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi, s.62
[819] Thomazi, a.g.e., s.78
[820] DMA, Gemiler Bölümü, Muâvenet-i Milliyye Muhribi'nin Seyir Jurnali, Defter No: 1273, (27.07.1914-29.06.1915)
[821] ATASE; Klasör 121, Dosya 572, Fihrist No: 1-003a

kurtulduğunu kaydetmişlerdir.[822] Goliath'a isabetler olur olmaz, Muâvenet-i Milliyye derhal geri dönmüş, saat 02.00'de Soğanlıdere Koyu'na gelmiştir. Birleşik Filo'ya ait muharebe gemileri, Kepez önlerine gelerek, Muâvenet-i Milliye'nin yolunu kesmek istemişlerse de başaramamışlardır.[823]

Geminin Torpido Subayı Ali Haydar Efendi anılarında; "Bir tona yakın ağırlıkta olan torpidonun gündüz eğitim esnasında 10 dakikada yerine konurken, erlerin gecenin zifiri karanlığında üzeri tamamen yağlı ve tutacak yeri olmayan 3 metre kadar boyundaki torpidoyu göz açıp kapayacak kadar bir sürede kovana sürmelerini" gerçek, ancak inanılması zor bir olay olarak ifade etmiştir.[824] Muâvenet-i Milliye gemisi, 14 Mayıs sabahı Çanakkale'den hareket ederek, İstanbul'a ulaşmıştır. Aynı gün Başkumandanlık Vekâleti, Morto Limanı'nda bir Türk muhribinin batırdığı İngiliz zırhlısı hakkında resmi tebliğ yayımlamış ve bu tebliğ ertesi gün İkdam[825] ve Tanin[826] gibi gazetelerde şöyle yer almıştır:[827] "Çanakkale girişi yakınında Morto Limanı'nda bulunan bir İngiliz zırhlısına 13 Mayıs 1915 tarihinde öğleden evvel donanmamızın bir kısmı hücum etmiş ve zırhlı kumandan köprüsü hizasından, ortasından ve gerisinden aldığı üç isabet neticesinde derhal batmıştır."

13.150 tonluk Goliath zırhlısının 750 kişilik personelinden sadece 183 kişi kurtulabilmiş ve Morto Koyu'nda Komutanı Albay Thomas Lawrie Shelford'un da

[822] Wilson, a.g.m., s.259
[823] BOA, HR.MA,1155/72
[824] Rekta Ragıb Önen**, "Muâvenet-i Milliyye Muhribi'nin Torpido Subayı Ali Haydar Bey'in Anıları: Goliath'ı Ben Batırdım",** Yıllar boyu Tarih Dergisi, Cilt:8, Sayı:4, (Nisan 1982), s. 7
[825] İkdam, No. 6550, 14 Mayıs 1915, s.1
[826] Tanin, No.2299, 14 Mayıs 1915, s.1
[827] BOA, HR.MA,1127/4

dahil olduğu 567 kişi ile birlikte zırhlı batmıştır.[828] O esnada Majestik zırhlısında bulunan bir subay olayın hemen sonrasındaki görüntüyü şöyle ifade etmiştir:[829] "Denizin yüzü yarım dönüm kadar bir bölgede çırpınan boğulan bir insan kütlesi ile kaplıydı. Hepsi de akıntı ile bize doğru sürüklenmekteydiler." İngiliz zırhlısı Goliath'ın bir Türk gemisi tarafından torpillenmesi olayı İngiliz gemilerinin maruz bulundukları tehlikeyi göz önüne sermesi bakımından büyük önem arz etmiştir.[830] Hatta bütün Çanakkale Seferi süresince Bahriye'nin maruz kaldığı en büyük felâket olarak görülmüştür. İngiliz harp tarihinin "Cüretli ve usta bir hareket" olarak nitelendirdiği bu olay, İngiltere'de bomba etkisi yaratmıştır. Muâvenet-i Milliye'nin bu başarılı harekâtı, öncelikle kıyı destek bombardımanı görevi yapmakta olan zırhlılarından özellikle Queen Elizabeth'in geri çağrılmasına neden olmuştur.[831] Bu olay üzerine Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı Amiral Fisher, donanmanın en güçlü gemilerinden biri olan Queen Elizabeth'in derhal Çanakkale önünden ayrılıp, İngiltere'ye geri dönmesi talimatını vermiştir.[832] Goliath zırhlısının küçük bir Türk torpido muhribi tarafından batırılması ve Alman denizaltılarının Marmara'da görülmeye başlanması haberi, İngiliz gemilerinin maruz bulundukları tehlikeyi gösterince uzun süreden beri (19 Mart 1915) toplanmayan Savaş Konseyi, 14 Mayıs 1915'te toplanmıştır. Savaş Konseyi'nde Amiral Fisher, Savaş Bakanı Lord Kitchener'in muhalefetine rağmen donanmanın en güçlü gemilerinden biri olan Queen Elizabeth'in derhal Çanakkale önünden

[828] Steel- Hart, a.g.e, s.131; Bazı kaynaklarda personel kaybı 618 kişi olarak verilmesine rağmen, doğrusu 567'dir (Frame, a.g.e., s.119).
[829] Rhodes, a.g.e., s.275
[830] Wilson, a.g.m. s.259
[831] Lorey, a.g.e., Cilt:II, s.354
[832] Bayur, a.g.e., Cilt.III, Kısım:II, s.310

ayrılıp, İngiltere'ye geri dönmesi kararını almıştır.[833]

Goliath'ın batırılması olayı İngiliz Hükûmeti'nde bomba etkisi yaparak, İngiliz Donanması'nın nüfuzunu sarsmıştır. Bununla da kalmamış bir sonraki konu başlığında ayrıntısı verilmiş olan olaylar sonucu Deniz Kurmay Başkanı Amiral Fisher ve Çanakkale Seferi'nin fikir babası olan Deniz Bakanı W.Churchill görevlerinden istifa etmek zorunda kalmışlardır. Türk tarafından bakıldığında Muâvenet-i Milliyye torpido muhribinin bu başarısı, sadece Kerevizdere'de savaşan ve İtilaf Donanması'nın susmayan top atışları ile bunalan Türk Kara Birlikleri'nin değil tüm Türk Ordusu'nun morali üzerinde önemli etkiler yapmıştır. Ayrıca savaşın ilerleyen dönemlerde İngiliz piyade askeri önemli bir destek olan donanmanın ateş gücünden mahrum kalmıştır. Yalnız bu başarı, Kıdemli Yüzbaşı Ahmet Bey komutasındaki Muâvenet-i Milliyye muhribinde irtibat subayı görevi ile harekâta katılmış olan Kıdemli Yüzbaşı Rudolf Firle'in daha sonra Almanya'da yayınladığı anılarında, kendisine ve gemide bulunan Alman personele mal edilmiş, Muâvenet-i Milliyye'de görev yapan 24 subay ile 74 er ve erbaştan oluşan Türk personelinin başarısı göz ardı edilmiştir.[834] Yine Alman Amiral Lorey, Alman Kıdemli Yüzbaşı Rudolf Firle'nin gemiye kumanda ederek harekâtı yönettiğini ifade ederek, bu başarının Alman subaylarına ait olduğunu vurgulamıştır.[835] 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders de bu başarının Alman Yüzbaşı Firle'ye ait olduğunu anılarında şu sözler ile ifade etmiştir:[836] "Yüzbaşı Firle komutasındaki Muâvenet-i Milliye adındaki Türk torpidobotu İngiliz Goliath zırhlısına Morto

[833] Churchill, a.g.e, Cilt:2, s.346
[834] Bargut, a.g.e., s.35
[835] Lorey, a.g.e., Cilt:II, s.129-130
[836] Sanders, a.g.e., Cilt: I, s. 101

Limanı yakınında saldırdı, birkaç torpido atarak zırhlıyı batırdı. Bu hareketi o kadar çabuk ve ustalıkla yaptı ki, torpidobot hiçbir hasara uğramadan Marmara'ya geri dönebilmiştir." Sonuçta yapılan tüm bu haksız yorumlar, Muâvenet-i Milliyye torpido muhribinde görevli kahraman Türk personelinin, İngilizlerin Morto Koyu'nda Türk mevzilerini bombardıman ateşi altında tutan 13.150 tonluk Goliath zırhlısını batırarak, savaş esnasında üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirdiği gerçeğine gölge düşürememiştir. Buna en güzel cevap Muâvenet-i Milliyye torpido muhribi ve Sultanhisar torpidobotunun Türk ve Alman personelinin başarılarından dolayı madalya ile tevcih edilmeleri hakkındaki Sadrazam Hazretleri'ne yazılan Enver Paşa imzalı 31 Mayıs 1915 tarihli yazıdır.[837]

5.8. Kara Savaşları'nın Londra'daki Yansımaları

25 Nisan'da karaya çıkarılan İtilâf Ordusu'nun yardımı ile donanmanın üç gün içinde Boğaz'ı zorlayarak geçeceği ümit edilirken üç hafta sonunda her birlik büyük kayba uğramış, geride ihtiyat birlik bulunmamış ve cephane hemen hemen bitmiştir. Gelibolu'da İtilâf Ordusu, Boğaz yolunu açmakta ve Marmara Denizi'ne ulaşmakta kesin bir başarısızlığa uğramıştır. İtilâf Ordusu kıyılarda iki noktada ancak bir iki kilometre kare yerde güçlükle tutunabilmiştir. Gemi toplarının siperlere ve makineli tüfeklere karşı bir tesir gösteremediği anlaşıldığından donanmadan da ordunun ileri hareketinde fazla bir yardım beklenemeyeceği aşikâr

[837] "Yüce Sadrazam Hazretleri'nin Huzuruna, Kal'a-ı Sultaniyye (Çanakkale) Boğazı girişinde bir düşman zırhlısın batıran Muâvenet-i Milliyye ve Marmara Denizi'nde bir düşman denizaltısını batıran Sultanhisar torpidoları subayları ve erleriyle adı geçen gemilerde görevli Alman subayların ve erlerin iş bu cansiperane ve fevkalade hizmetlerine mükafat olarak muhtelif şekillerde harp madalyalarıyla ödüllendirilmeleri uygun görülmüş ve bu konuda düzenlenen padişah iradesi taslağıyla bir adet defter ekli olarak arz ve takdim kılınmış olmakla gereğinin yapılması hususuna sadrazamın yüce müsaadeleri şayan buyrulmak konusunda emir ve ferman sizindir. 31 Mayıs 1915, Bahriye Nazırı Vekili Enver" (BOA, İ.Tal 1333/B-35).

olmuştur.[838] Bu esnada her cepheden başarısızlık haberleri gelmeye devam etmiştir. Rus Ordusu, 1 Mayıs'tan beri Alman ve Avusturya Orduları karşısında durmadan yenilip gerilemekte iken kuzeyde 8 Mayıs'tan beri yapılan İngiliz-Fransız-Belçika saldırıları kırılmış ve bu saldırılarda yalnız İngilizler 20.000 kişi kaybetmiştir. İtilâf Devletleri açısından Çanakkale'de bir başarı elde edilmesinin düşünüldüğünden çok daha büyük bir askerî teşebbüsü gerektireceği kesinleşmiştir. Bu ana kadar uğranılan başarısızlıklara sebep olarak, deniz bombardımanları ile iki aya yakın bir zaman kaybedilmiş olması ve bu süre içinde Türklerin gerek tahkimât yapmak ve gerek takviye kuvvetleri sağlamak için zaman kazanmış olmaları gerekçe gösterilmiştir.[839]

Türklerin 1, 2 ve 3 Mayıs günleri İngiliz siperlerine gece yaptıkları hücum sayesinde kazandıkları yerlerin, karşı tarafın donanmanın desteğini alarak

[838] Churchill, a.g.e., Cilt:II, s.238

[839] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s.223; İtilâf Güçleri'nin Gelibolu Muharebeleri'ndeki başarısızlık sebepleri 1915 Mayıs ayında Deniz Bakanlığı görevinden istifa etmiş ancak hâla kabine üyesi bulunan Winston Churchill tarafından Kabine'ye 6 Ekim 1915 tarihli şu memorandum ile sunulmuştur: "Deniz harekâtından sonra kara harekâtının bir ay kadar geciktirilmesi, Gelibolu'daki istihkâmların kuvvetlendirilmesine ve Türklerin savunma için olağanüstü bir şekilde hazırlanmalarına olanak sağlamıştır. 25 Nisan'da Hint Tugayı Mısır'da bırakılmayıp, diğerlerine katılsaydı, ilerleme daha kolay sağlanırdı. Nisan'ın 28'inde bizzat benim ve Lord Fisher'in talebi üzerine bu birliğin gönderilmesine karar verilmiş, ancak ulaşması 8 Mayıs'ı bulmuştur. Fransızlar da iki tümeni göndermekten çekinmişlerdir. 9 Mayıs'ta General Hamilton Ordu'nun ilerlemesinin kesin olarak durduğunu ve Fransa'da olduğu gibi siper savaşına döndüğünü rapor etmiştir. Kabine'nin kararı ile General Hamilton'a amacına ulaşmak için ne kadar kuvvete ihtiyaç duyduğu sorulmuştur. Hamilton, 17 Mayıs'ta verdiği cevapta Bulgaristan ve Yunanistan İtilâf Devletleri'nin yanında savaşa girerse iki tümene ihtiyaç bulunduğunu, ancak giremezlerse dört tümene ihtiyaç olduğunu bildirmiştir. 8 Haziran'a kadar General'in isteğine cevap verilmemiştir. Bana göre Hamilton'un talebine çabuk karar verilseydi üç hafta gibi bir kayıp yaşanmamış olurdu. Birliklerin gönderilmesi kararı 6 Temmuz'u bulmuştur. Bu arada Türkler boş durmamışlar, imparatorluğun farklı farklı yerlerinden ardı ardına tümenler getirtmişlerdir. Özetle, niçin Mart sonunda bütün birliklerin toplanması sağlanamamış ve harekât üç hafta daha geciktirilmiştir. Bu durumda tam bir zafer sağlanmış olurdu. İkinci olarak, Ağustos ayında yapılan taarruzlar niçin Haziran ayının sonu ya da Temmuz'un başında gerçekleştirilmemiştir. Buradaki tek sorun hükûmetin bir aylık gecikme ile talep edilen birliğin üçte ikisini gönderebilmesidir. Şu anda Gelibolu Yarımadası'ndaki en kritik muharebenin arifesindeyiz. Başarılı olsaydık böyle bir olayın sonuçları ve İstanbul'un düşmesi bütün savaşın gidişatını etkileyecek ve beraberinde birçok olay getirecekti," (The National Archives, ADM I/116/3491) .

gündüzleri yaptıkları hücumlarla geri alması, fakat buna rağmen gözle görülür bir ilerleme elde edememesi üzerine General Hamilton, 9 Mayıs günü Londra'ya gönderdiği bir yazıda, kendisine takviye birlikler gönderilmez ise harekâttan başarı sağlanamayacağını bildirmiştir.[840] Savaş Bakanı Kitchener tarafından 10 Mayıs'ta verilen cevapta 52.Tümenin en kısa zamanda Çanakkale'ye ulaştırılacağı bildirilmiştir.

Aynı gün sancak gemisi Queen Elizabeth zırhlısında; Filo Komutanı Amiral de Robeck, Tuğamiral Wemyss, Tümamiral Thursby ve Kurmay Başkanı Komodor Keyes'in katıldıkları bir toplantı yapılmış ve burada Komodor Keyes, kara harekâtının başarısızlığı ve donanmanın da kendi payına düşeni tam olarak yerine getiremediği düşüncesiyle, denizden hücuma derhal tekrar başlanmasını şiddetle ısrar etmiştir.[841] Bu görüş üzerine 10 Mayıs'ta Filo Komutanı Amiral de Robeck, Londra'daki Amirallik Dairesi'ne çektiği telgrafta eğer emir verilirse, Boğaz'ı denizden zorlamak denemesini yenilemek istediğini bildirmiştir. Amiralin bu telgrafı Londra'da Deniz Bakanı Churchill ile Deniz Kurmay Başkanı Lord Fisher arasında bir gerginlik sebebi olmuştur. Ordu ile donanmanın aktif işbirliğine taraftar olan Deniz Bakanı Churchill, zırhlıların toplarının Ordu'nun ilerlemesine çok yardımcı olacağını düşünerek, bu öneriyi çok faydalı bulmuştur. Lord Fisher ise Çanakkale'deki tabyalara karşı böyle bir hareketin başarısız olacağına inanmış ve bunun 18 Mart denemesinin bir yenilenmesi olacağını ifade etmiştir. Sonuçta, 13 Mayıs'ta Amirallik tarafından Amiral de Robeck'e gönderilen telgrafta

[840] Hamilton, a.g.e, s.135
[841] Rhodes James, a.g.e., s.271

denizden hücum düşüncesine şu gerekçe ile karşı çıkılmıştır:[842] "Çanakkale Boğazı'nı donanma ile yalnız başına geçmek için zorlama zamanının geçtiği ve bunun şimdiki koşullarda asla geri gelmeyeceğini düşünüyoruz. Ordu karaya çıkmıştır. Büyük takviye kuvvetleri yolda bulunmaktadır. Zamanla ve sabırla Kilitbahr Yaylası'nın alınacağına inanıyoruz. Sizin bundan sonraki göreviniz orduyu ilerlerken desteklemek ve daha sonra meydana gelecek durumları karşılamak için hazır bulunmak olacaktır." Bu durumda Amiral de Robeck, Kilitbahr, kara ordusu tarafından ele geçirilinceye kadar Boğazı geçme teşebbüsünden men edilmiştir.

Bütün bu görüşmeler sürerken Alman denizaltılarının Marmara'ya ulaşmakta oldukları ve 13 Mayıs günü "Muâvenet-i Milliyye" adındaki bir Türk torpido muhribinin Morto Koyu önlerinde kara ordusunun himayesini sağlamakta olan İngiliz Goliath zırhlısını batırdığı haberi Londra'ya ulaşmıştır. Bunun üzerine Deniz Kurmay Başkanı Amiral Lord Fisher donanmanın en güçlü gemilerinden biri olan Queen Elizabeth'in derhal Çanakkale önünden ayrılıp, İngiltere'ye geri dönmesini talep etmiştir. Queen Elizabeth'in geri çağrılma kararı 13 Mayıs akşamı bildirilince Amiral Fisher'in bu kararına Savaş Bakanı Lord Kitchener'in tepkisi büyük olurken, Deniz Bakanı Churchill ise bu karara razı olmuştur.[843] Ertesi gün 14 Mayıs'ta Savaş Konseyi bütün cephelerdeki vaziyeti ve bilhassa Gelibolu Yarımadası'ndaki tehditkâr meseleyi, 19 Mart'taki son toplantıdan beri ilk defa olarak, gözden geçirmek üzere toplanmıştır.

[842] Thomazi, a.g.e., s.79
[843] Bayur, a.g.e, Cilt : III, Kısım II, s.306

Bu gerginlik ortamında toplanan Savaş Konseyi'nde özelikle Queen Elizabeth'in Çanakkale'den çekilmesi ve İtilâf Devletleri yanında savaşa girecek olan İtalyanlara Çanakkale'den gemi gönderilmesi konusunda sert tartışmalar yaşanmıştır.[844] Toplantıda ilk olarak Lord Kitchener; eğer Çanakkale Seferi'ne orduyu katmaya razı oldu ise bunu donanmanın yolu kendi başına açabileceğine kesin olarak güvenildiğinin söylendiği için yaptığını, halbuki Amiralliğin şimdi bu zorlama işinden vazgeçtiğini, Queen Elizabeth gibi olağanüstü vasıfları bulunan bir savaş gemisinin, şimdi ordunun Gelibolu Yarımadası'nda büyük bir sefere girişmiş bulunduğu ve kıyılarda sıkıştırılıp varlığı için savaştığı bir sırada çağrılmasına bir anlam veremediğini," belirtmiştir. Lord Kitchener, gerek askerî açıdan, gerekse de siyasi açıdan Queen Elizabeth'in geri çekilmesine sıcak bakmamış, böyle bir kararın Yakın Doğu'da Çanakkale teşebbüsünün bırakılması ve bundan sonraki

[844] İtilâf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'nı açmada başarılı olacakları düşüncesi, 1915 Mart ayı başında İtalya'yı İtilâf Devletleri tarafına yöneltmiştir. İtalya ile İtilâf Devletleri arasında yapılan görüşmeler başarı ile sonuçlanmış, bu devletlerden harekâtın başarılı ile sonuçlanması durumunda istediği toprakların (Arnavutluk'ta Valona bölgesi, Dalmaçya Adaları'nın bir kısmı ve Oniki Ada) ve gereken askerî yardımın verileceği sözünü alan İtalya, 3 Mayıs'ta Almanya ve Avusturya ile yapmış olduğu Üçlü Bağlaşma Antlaşması'nı bozmuştur. İtilâf Devletleri ile İtalya arasında 26 Nisan 1915'te Londra'da imzalanan antlaşmayı takiben 10 Mayıs'ta bir deniz, 16 Mayıs'ta bir kara işbirliği protokolü Paris'te imzalanmıştır. İtalya, 23 Mayıs'ta Avusturya-Macaristan'a harp açmak suretiyle Birinci Dünya Savaşı'na katılmış ve bu suretle 22 Ağustos'ta Osmanlı Devleti'ne, 19 Ekim 1915'te Bulgaristan'a, 28 Ağustos 1916'da ise Almanya'ya savaş ilanında bulunmuştur. İtalya esas itibariyle Avusturya'ya karşı savaş açmakla beraber, ne 1915 yılında, ne de bundan sonraki yıllarda herhangi bir başarı sağlayamamıştır. Yalnız Avusturya ile savaşa girmekle, Avusturya'ya yeni bir cephe açtırmış ve dolayısıyla Avusturya'nın diğer cephelerdeki durumunu zayıflatmıştır. Bunun yanında yapılan anlaşma gereğince İtalya'nın İngiltere'den deniz yardımı alması da öngörülmüştür. İngiliz kaynaklarına göre İtilâf Kuvvetleri'ne ilave edilen bu yeni kuvvet, İngiliz Donanması'nın Akdeniz'deki yükünü azaltmaktan çok artırmıştır. Bahse konu anlaşmaya uyularak, Adriyatik'te İtalya Donanması'nı takviye etmek üzere dört muharebe gemisi ile dört hafif kruvazör gönderilmesi hususu gündeme gelmiştir. Bundan dolayı, o dönem için Çanakkale Donanması'ndan hiç değilse beş muharebe gemisi ile dört hafif kruvazör geçici olarak verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda Queen Elizabeth muharebe gemisinin süratle Kuzey Denizi'ne sevki ve yerine Vénérable muharebe gemisinin gönderileceği de Amiral Robeck'e bildirilmiştir. 27 Mayıs'ta Queen, Implacable, London ve Prince of Wales muharebe gemileri, Çanakkale'den ayrılarak, Taranto'da İtalyan Donanması'na katılmışlardır. Dartmus, Amethyst, Dublin ve Safir kruvazörleri de Brindisi'ye gelmişlerdir. Adı geçen gemileri elinden alınmış olan Amiral de Robeck'e bunların yerine Exmouth ve Venerable adındaki İngiliz ve Suffren, Charlemagne ve Patrie Fransız muharebe gemileri ile Klebér, Dupleks ve Bruix adlı Fransız kruvazörleri gönderilmiştir. Eski olan bu kruvazörlerin İtalyanlara verilmiş olanların yerini tutmaması dolayısıyla Chatham ve Cornwall İngiliz kruvazörleri de ek olarak verilmiştir (Fahir Armaoğlu, a.g.e., s,116-118; Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., VIII.Cilt, s.227; Bayur, a.g.e., Cilt:III, 274; Oglander a.g.e., 2.cilt, s.435) .

birçok çekilmenin işareti olarak algılanacağı endişesini taşımıştır. İngiliz arşiv belgeleri bize; kara harekâtı girişiminin üzerinden daha bir ay geçmeden Mayıs ayı ortasında Lord Kitchener'in Çanakkale Seferi'nin akıbeti ile ilgili çok umutsuz bulunduğunu, icrası mümkün olsa hemen bütün kuvvetlerini Çanakkale'den çekme düşüncesinde olduğunu göstermektedir.[845]

14 Mayıs 1915 tarihli Savaş Konseyi toplantısında Queen Elizabeth zırhlısının Çanakkale'den çekilmesi konusunda Lord Kitchener ile yaşanan gerginlik ve sonrasında Çanakkale'ye gönderilecek yeni gemiler konusunda Deniz Bakanı Churchill ile Amiral Fisher görüşmüşler ve bu görüşme sonucu anlaşmaya varmışlardır. Ancak Amiral Fisher, sürekli bir şekilde devam eden gemi ve insan kaybından büyük endişe duyduğunu da açıkça belirtmiştir. Amiral Fisher ertesi gün Amirallik Dairesi'ne gittiğinde Deniz Bakanı Churchill'in listeye iki "E" sınıfı denizaltı ile Çanakkale'de ağır topların kullanılması hususunda yeni teklifler kaleme aldığını görmüştür. Bu olay üzerine aynı gün 15 Mayıs 1915'te Amiral Fisher, Deniz Kurmay Başkanlığı görevinden istifa etmiştir.[846] İstifa mektubunda gerekçe olarak Çanakkale sorununu ileri sürmüş ve konuya şöyle açıklık getirmiştir: [847] "Yeniden iyice düşündüm ve teessüfe değen şu sonuca vardım ki, artık sizinle birlikte çalışmayacağım. Her gün Çanakkale için ileri sürdüğünüz istekleri kabul etmek gitgide daha güç oluyor …"

Amiral Fisher'in Birinci Deniz Lordluğu görevinden çekilmesi Churchill'in

[845] The National Archives, CAB 22/1, (Secretary's Notes of a Meeting of War Council Held at May 14,1915)
[846] Churchill, a.g.e., Cilt:II, s.357
[847] Bayur, a.g.e., Cilt:III, Kısım III, s.318

de Deniz Bakanlığı görevinde kalmasını imkânsız kılmıştır. Bu istifayı birkaç gün sonra Deniz Bakanı Churchill'in istifası izlemiştir. Deniz Bakanı Churchill 1916 yılında verdiği bir demeçte bu konuya şöyle açıklık getirmiştir:[848] "13 Mayıs günü bölgedeki Alman denizaltı tehlikesinden dolayı Lord Fisher ile Kitchener arasında Queen Elizabeth'in geri çekilmesi konusunda anlaşmazlık yaşandı. Diğer taraftan Gelibolu Yarımadası'na çıkarma yapmış olan Kara Ordusu'na gerekli deniz desteği sağlamakla görevli olduğum üzere, aynı gün öğleden sonra bölgeye monitör, ilave denizaltı ve ağır silahların sevk edilmesine dair birkaç öneri hazırladım. Akşam saatlerinde Amiral Fisher ile konuyu görüştüm, hemfikir olduğunu söyledi. Gece yarısı önerime birkaç gemi daha ilave ettim. Bu hususlardan rahatsız olmuş olacak ki (bunları görüşüp düzeltebilirdik), 15 Mayıs sabahı istifa etti." Kamuoyundaki endişe ve hoşnutsuzlukların artması ile 20 Mayıs'ta Başbakan Asquith başkanlığındaki İngiliz kabinesi tümüyle çekilmiştir. 25 Kasım 1914'te ilk toplantısını yapan Savaş Konseyi, 14 Mayıs'taki son toplantısından sonra kabinenin değişmesi ile faaliyetlerine son vermiştir. Ancak bu esnada birliklerin ilerlemesindeki güçlük, tahmin edildiğinden fazla olmuştur. Fazla miktarda takviye kıtaları ile cephane olmadıkça yer kazanmanın imkânı olmadığı belli olmuştur.

14 Mayıs 1915 tarihli Savaş Konseyi toplantısında nihai olarak Boğaz'ı yeniden deniz kuvvetiyle zorlamak fikrinden vazgeçilmiştir. En kısa zamanda ikinci bir toplantıya karar verilmiş, ilk adım olarak da görevini başarıyla tamamlamak için ne kadar takviye birliğe ihtiyacı olduğunun yeniden Ian

[848] The National Archives, CAB 22/1, (Secretary's Notes of a Meeting of War Council Held at May 14,1915)

Hamilton'dan sorulması istenmiştir.[849] Aynı gün Savaş Konseyi'nin teklifi üzerine Lord Kitchener, General Hamilton'a harekâtın bir neticeye ulaştırılması için ne kadar kuvvete ihtiyacı olduğunu bildiren bir telgraf çekmiştir. General Hamilton, 17 Mayıs'ta Lord Kitchener'e verdiği cevapta:"Çok kuvvetli ve Edirne, Keşan, İstanbul ve Asya'dan gelen birliklerle devamlı takviye edilmekte olan Türk savunmasını yıkmak için daha fazla kuvvete ihtiyacı olduğunu", belirterek, iki olası yol önermiştir. Hamilton; hâlihazır şartlar içinde Bulgarlar veya Yunanlılar Türklere harp ilan etmeye ikna edilirlerse ve Ruslar, Karadeniz'den savaş açacak olurlarsa, iki tümen ile Gelibolu Yarımadası'ndaki görevini başarıyla tamamlayabileceğini, bildirmiştir. Ancak, eğer yardımsız devam edecekse, o zaman iki tümene daha yani hepsi birden dört tümene (50.000 kişilik) ihtiyaç ortaya çıkacağını belirtmiştir.[850]

Aslında Bulgarların savaşa Merkezî (İttifak) Devletler yanında girme eğiliminde oldukları, Yunanistan'ın Kral Konstantin'in tutumundan dolayı bir süre daha tarafsız kalacağı, yine Rusya'nın Boğazlar'daki emelleri dolayısıyla Yunanistan ile ortak bir harekâta razı olmayacağı gibi hususlar bilindiği hâlde, Hamilton'un hâlâ bu ülkelerden yardım bekliyor olması da ilginç bir durum arz etmiştir. [851]

---

[849] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., V.Cilt, III.Kitap, s.223

[850] Hamilton, a.g.e., s. 147; Oglander, a.g.e., II.Cilt, s.14 ;Steel & Hart, a.g.e., s. 121

[851] Yunanistan Başbakanı Venizelos ilk defa 1914 Ağustos ayında İngiltere'ye Çanakkale'ye taarruz gerçekleştirildiği takdirde yardımda bulunacağını bildirmiştir. Daha sonra ikinci defa 7 Mart 1915'te Yunanistan Başbakanı Venizelos'un, Müttefiklerin Çanakkale Boğazı'na saldırısına Yunanistan'ın yardımını öngören planı, Kral Konstantin tarafından reddedilmiş ve hemen ardından da Venizelos istifa etmiştir. 25 Mart'ta Yunanistan'da yeni hükûmet kurulmuştur. Daha sonra 1915 Ağustos'ta Venizelos seçimler sonucu tekrar seçilmiş ve yeniden hükûmet kurmuştur. Ancak artık Yunanistan için Çanakkale Boğazı Harekâtı'na katılma zamanı ve fırsatı kaçmıştır. Zaten Rusya'da hiçbir zaman Yunanistan'ın İtilâf Devletleri yanında yer almasına sıcak bakmamıştır. Bu kapsamda, 3 Mart 1915'te Rus Dışişleri Bakanı Sazanov, Petersburg'daki İngiliz elçisine şöyle yazmıştır: "Rus Hükûmeti,

Bilinmeyen diğer bir husus da muhtemel olan Rus yardımı konusudur. Akdeniz Seferî Kuvveti'nin diğer cephelerdeki durumlardan haberi olmadığından olası bir Rus yardımı beklentisine girilmiştir. Ancak Galiçya'da kuvvetli Avusturya-Alman taarruzu karşısında ezilmiş olan silah ve cephanesizlik içinde kıvranan Rus birliklerinden yardım beklenemeyeceği de zaten daha Nisan ayı ortalarında aşikâr olmuştur. Bu durumda bize İngiltere'nin ne büyük çıkmazda olduğunu göstermektedir. 1915 Mayıs ayı sonlarından itibaren İtilâf Devletleri yanında savaşa katılan İtalya, sadece Avusturya'ya karşı yalnız başına bir harekâtta bulunmayı tercih ederken, Fransa Hükûmeti ise bütün gayretini Batı Cephesi'ndeki taarruz için hazırlamaya devam ettiğinden bu şartlar altında İngiltere, Çanakkale'yi açmak için yalnız bırakılmıştır.

Durum böyle iken Kitchener aynı anda iki seferin İngiltere'nin sınırlı askerî kaynaklarına bindireceği yükün farkında olmuştur. Dört taze tümen veya Müttefiklerden yeni bir kıta gönderilmesi hakkındaki General Hamilton'un teklifine karşı verilen cevap, yalnız 10 Mayıs'ta vaat edilen 52.Tümenin yolda bulunduğu ve Rusların Karadeniz Boğazı'na yapacakları çıkarma harekâtının kesin olarak tehir edileceği şeklinde olmuştur. Bu esnada ülkede bir de Hükûmet değişikliği yaşandığından General Hamilton'un bu talebi ancak üç hafta sonra görüşülebilmiştir. [852] Diğer taraftan İtilâf Devletleri'nin üç hafta boyunca Çanakkale sorununa çözüm yolu araması Türk tarafının oldukça işine yaramıştır. 5.Ordu Komutanlığı, bu ara zamandan yeterince yararlanarak tüm yaralarını

Yunanistan'ın Çanakkale harekâtına katılmasına, bu durumun bazı karışıklıklara yol açacağı düşüncesiyle karşı çıkmaktadır." Churchill, a.g.e., II. Cilt,s.205

[852] Oglander, a.g.e., II.Cilt, s.54

onarmaya, mevzilerdeki tahkimâtı biraz daha takviye etmeye çalışmıştır.[853]

Bu esnada İngiltere'de yeni Hükûmet'in önem verdiği işlerden birisi, Çanakkale'ye daha fazla mesai harcamak üzere özel bir komite kurmak olmuştur. Yeni komitede Deniz Bakanı Churchill'in yerini Arthur Balfour; Birinci Deniz Lordu Fisher'in yerini ise Henry Jackson almıştır. Haziran ayından itibaren Savaş Konseyi (War Council)'nin adı "Çanakkale Boğazı Komitesi (Dardanelles Comittee)" olarak değiştirilmiştir. İngiliz belgelerinde Konseyin fonksiyonlarında bir değişiklik olmadığı, ancak isminin Çanakkale ve Doğu Akdeniz sorunlarına daha fazla mesai harcaması amacıyla değiştirildiği belirtilmektedir.

Çanakkale Boğazı Komitesi, 2 Kasım 1915'te üye sayısı azaltılmış olarak (Deniz Bakanı Arthur Balfour, Savaş Bakanı Lord Kitchener, Dış İşleri Bakanı Edward Grey, Maliye Bakanı Loyd George) "Savaş Komitesi (War Comittee)" adını almış, 3 Kasım'da ilk toplantısını gerçekleştirmiştir.[854] Çanakkale Boğazı Komitesi'nin 7 Haziran 1915 tarihli ilk toplantısında, Londra'da savaşın insan ve para bakımından maliyeti büyük endişe uyandırmaya başladığından Lord Kitchener öncelikle komite üyelerine savaşın gidişatı ile ilgili olarak açıklamalarda bulunmuştur.

Bu girişimin büyük güçlüklerini ortaya koymuş ve bu işin bitirilmesi için başlangıçta düşünüldüğünden çok daha fazla çaba harcamak gerektiğini belirtmiştir. Bu esnada diğer cephelerde de durum pek parlak gözükmemiştir.

[853] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, VIII.Cilt, s.225
[854] The National Archives, ADM I/116/3491

Rusya, Polonya'da ezici bir yenilgiye maruz kalmış, İstanbul Boğazı'na taarruz için ayırdığı kuvvetler başka yerde kullanılmıştır. Bu durumda Osmanlı Donanması'nın İstanbul-Karadeniz arasında gerçekleştirdiği ikmal nakliyâtını taciz için yapacağı bazı müdahaleler dışında Rusya'dan bir şey beklenemeyeceği belli olmuştur. Fransa, kendisi büyük sıkıntıda bulunduğundan Gelibolu'daki kuvveti artırmak şöyle dursun, onu devam ettirmekte bile güçlük çekmiştir. Tamamen İngiltere'nin düşüncesi olan ve birlikte hareket etmek önerisini reddetmediği bu harekâtın başlangıcında uğradığı başarısızlıklar onun yeni fedakârlık yapma cesaretini kırmıştır. Bu durumda Çanakkale Seferi'nin akıbeti için çözüm yolu aramak ise yine İngiltere'ye kalmıştır.[855]

Bu durumda üç hareket tarzı mümkün görülmüştür. Bunlardan ilki geri çekilme yani Çanakkale teşebbüsünden vazgeçmek ve yarımadanın tahliyesi; ikincisi, büyük miktarda takviye kıtaları göndererek, süratle harekâta bir çözüm bulunması; üçüncü ve son olarak gittikçe geliştirilecek bir taarruz için savaşın sürdürülmesi. Çanakkale harekâtından vazgeçmek anlamına gelen birinci hareket tarzı, zayıflığı ve yılgınlığı göstereceğinden bu düşünceye sıcak bakılmamıştır. İkinci hareket tarzı, Batı Cephesi'nden âcilen asker ve silah çekmeyi gerektirdiğinden başta Lord Kitchener tarafından kabul görmemiştir. Üçüncü hareket tarzı ise İngiltere'nin prestijine derhal bir darbe vurulmasını önlemesi, Balkanlar'dan bir müdahaleye açık kapı bırakması ve Türklerin Mısır'da, Mezopotamya'da veya Kafkasya'da harekâtını sınırlandıracağı düşüncesiyle Çanakkale Boğazı Komitesi tarafından uygun görülmüştür.

[855] Thomazi, a.g.e., s.87

Harekâtın devamına karar verildiğinden 7 Haziran 1915 tarihli toplantıda denizaltı taarruzlarına karşı daha dayanıklı Amiral Robeck'in emrindekilerden daha etkin gemi gönderilmesi konusu görüşülmüştür. Buna göre; Çanakkale'ye en kısa sürede koruyucu zırhlarla korunmuş kruvazörler, mayınlara karşı dayanıklı gemiler, büyük top taşıyan zırhlı gemiler, değişik ebatlarda toplara sahip monitörler (orta büyüklükte zırhlılar) ve geniş faaliyet alanına sahip denizaltılar gönderilmesi öngörülmüştür. [856] Çanakkale Boğazı Komitesi'nin 7 Haziran 1915 günü aldığı takviye birlik gönderilmesi kararı üzerine, 9 Haziran günü toplanan Bakanlar Kurulu'nda bu öneri görüşülmüş, Çanakkale Boğazı Komitesi'nin öncekilere ek olarak Temmuz ayı ortalarında yapılacak genel bir taarruz için İngiltere Ordusu'ndan üç tümenin (50.000 kişi) gönderilmesi hakkındaki kararı onaylanmıştır. [857] Savaş Bakanı Lord Kitchener tarafından Çanakkale'ye gönderilecek birliklerden 13.Tümen'in 12 Temmuz'da, 11.Tümen'in 17 Temmuz'da, 9.Tümen'in ise 18-24 Temmuz arasında tamamen ulaşmış olacağı planlanmıştır. Takviye kuvvetlerinin gönderilmesi, bütün denizlerde Alman denizaltı tehlikesinin varlığı, taşıt gemilerinin azlığı ve bunları koruyacak muhriplerin diğer görevleri olması dolayısıyla güç şartlar altında gerçekleştirilmiştir.[858]

[856] 1915 Temmuz ayı itibariyle Birleşik Filo emrinde şu gemiler bulunmuştur: 34 cm.lik topa sahip 4 monitör, 23 cm.lik topa sahip 6 monitör, 15.cm.lik topa sahip 6 monitör, 4 Edgar sınıfı savaş kruvazörü, 14 muharebe gemisi,12 kruvazör, 40 muhrip ve torpidobot, 9 büyük ve ağır silahlı denizaltı, 7 küçük boy denizaltı, 8 zırhlı vapur, 104 nakliye gemisi ve çekici, 13 mayın tarama gemisi, 22 deniz uçağı, 4 (sloop) şalupa, 18 hava uçağı, 2 uçak gemisi, 3 balon gemisi, 13 motorgambot (13.250 kişi kapasiteli), 30 motorgambot (60 kişi kapasiteli); The National Archives, CAB 22/2, (Secretary's Notes of a Meeting of Dardanelles Comittee Held at June 7,1915).
[857] Churchill, a.g.e., II.Cilt s.405
[858] The National Archives, ADM I/116/3491

Bütün bu görüşmelerden sonra Londra'da Çanakkale yanlısı fikirlerin artmaya ve kuvvetlenmeye başladığı sırada 12 Haziran 1915 tarihli Çanakkale Boğazı Komitesi'nin toplantısında İngiliz Savaş Muhabiri Ashmead Barlett, Gelibolu'daki durum hakkında düşünülenin aksine hiç de umut vermeyen şu memorandumu sunmuştur:[859]

"Türklerin mayın sahası hâlâ bozulmamış duruyor, Dar Geçit'teki tabyalar çok zarar görmemiş durumda. Kıyıda gizlenmiş olan torpido bataryalarının varlığı en tehlikeli olanı. Bunların yanı sıra düşman denizaltıları bu zorlukları daha da güçlendirmekte. Küçük, hafif deniz araçları Türk bataryalarının ateşini hafifletmede bayağı işe yaradılar. Zaman zaman savaş gemileri bu amaç için özellikle Asya kıyısında Kumkale ve Yenişehir arasında kullanılmakta. Yarımadanın güney kısmını Kilitbahr ve Dar Geçit (Nara)'in Avrupa tarafına çıkarma yaptık mı, donanma için İstanbul yolunun açılacağı düşüncesi büyük bir hatadır. Çünkü Türkler, iki aydır Boğaz'daki Dar Geçit'ten Marmara Denizi'nin girişine kadar olan sahanın her iki kıyısına yeni toplar, mayın alanları ve torpidolar yerleştirerek güçlendirmekte. O hâlde sadece bizim ele geçirdiğimiz bölge Boğaz girişidir. Bu durumda bizim harekâtımız, Güney Gelibolu ve ANZAK pozisyonlarından yönetilerek bize İstanbul'un kapısını açacak. ANZAK'ların durumunda büyük bir başarı yok. Türkler, boyunlarına kadar siperlere girmiş durumda. Donanma tarafından dehşet surette ateş yapıldığı hâlde genel bir taarruz için ANZAK'lar ilerliyemiyorlar. Seddülbahr'a gelince burada Alçıtepe'nin eteğindeki platoyu işgal ettik ve ilerleyemiyoruz. Bütün çizgilerimiz topçu ateşine

[859] The National Archives, CAB 22/2, (Secretary's Notes of a Meeting of Dardanelles Comittee Held at June 12,1915)

maruz. Hücumumuz tekrardan başarısız olmuştur. Burada durumumuz oldukça rahatsız. Buna rağmen siperlerimiz güçlü ve Yarımada'dan sürülebileceğimizi zannetmiyorum. Sonuç olarak, önce Yarımada'yı ele geçirmek gerekiyor. Daha sonra mayınlı sahanın temizlenmesi ve Donanma'ya İstanbul'un yolunu açmak. Başarıya tek engel denizaltıların varlığıdır. Bu nedenden bazı gemileri kaybetmeye hazır olmalıyız. Donanmanın görevi özellikle Türklerin Marmara'dan yapılan ikmalini kesmektir."

Bu memorandum üzerine 17 Haziran'da yeniden toplanan Çanakkale Boğazı Komitesi, Çanakkale'ye daha çok kuvvet gönderme işini ele almıştır. En önemli konuyu ilk gönderilecek takviye birliklerinin en kısa bir sürede ve her türlü tehlikeyi göze alarak Çanakkale'ye ulaştırılması teşkil etmiştir. Çanakkale Boğazı Komitesi ilk kafile ulaştırılıncaya kadar, diğer birliklerin gönderilmesinin ertelenmesi kararıyla toplantısını bitirmiştir.[860] Çanakkale harekâtını kısa zamanda sonuca ulaştırmaya karar verildiğinden Savaş Bakanı Lord Kitchener, talep edilen üç tümen yerine beş tümen göndereceğini bildirmiştir. Takviyeler, 1-31 Temmuz 1915 tarihleri arasında 43 nakliye gemisi 70.000 asker ve çok sayıda donatım olmak üzere İngiliz Limanları'ndan hareket etmişlerdir. Fakat bunların tümünün zamanında ulaşması yine mümkün olmamıştır. [861]

[860] The National Archives, CAB 22/2, (Secretary's Notes of a Meeting of Dardanelles Comittee Held at June 17,1915)

[861] Temmuz ayı itibariyle Çanakkale'ye yeni İtilâf birliklerinin yola çıktığı haberi üzerine Başkumandan Enver Paşa'nın emriyle Trakya'daki 2.Ordu Komutanı Vehip Paşa ve iki kolordusunun komutanları, 5.Kolordu Komutanı Albay Fevzi (Çakmak) ve 14. Kolordu Komutanı Alman General Trommer, 8 Temmuz'da Seddülbahr'a gelerek göreve başlamışlardır. Tümenler ise 21 Temmuz'da bölgeye ulaşmışlardır, (Artuç, a.g.e., s. 299) .

Takviye birliklerinin de yola çıkmasıyla Gelibolu Yarımadası'nı ele geçirmek için daha kuzeyden yeni bir çıkarma yaparak, cephedeki Türk Kuvvetleri'nin kuzey kanadına taarruz etmekten başka bir çare kalmamıştır. Bu nedenle İtilâf Kuvvetleri, Liman Paşa'nın en az ihtimal verdiği ve en zayıf tuttuğu Anafartarlar Bölgesi'ne çıkarma yapmaya karar vermişler ve bu kararlarını 6/7 Ağustos 1915 gecesi uygulamışlardır.[862]

5.9. İtilâf Devletleri'nin Geri Çekilme Kararı Ve Gelibolu Yarımadası'nın Tahliyesi

5.9.1. Geri Çekilme Öncesi Londra'daki Faaliyetler

Temmuz ayı ortası itibariyle Rusların, Alman-Avusturya Kuvvetleri'nin taarruzları karşısında yeni ve korkunç bir yenilgiye uğramaları, Londra'da kaygıları daha da artırmış; İngiliz Hükûmeti'ni her türlü fedakârlığı göze alarak, Çanakkale harekâtının bir an önce sonuçlandırılması kararını almaya zorlamıştır. Çanakkale harekâtının en kısa sürede sonuçlandırılmasıyla buradaki kuvvetlerin anavatana aktarılmasının mümkün olacağı, böylelikle çıkabilecek muhtemel tehlikelerin önlenebileceği tasarlanmıştır. Bu durumda mevcut kuvvetlere takviye yapılmasının yanı sıra Türklere yeni bir noktadan stratejik baskı yapılması da söz konusu olmuştur.[863]

Bu amaçla 6 Ağustos'ta Anafartalar (Suvla Körfezi)'ne yapılan çıkarmayı takiben birbiri ardına başarısızlıkla sonuçlanan muharebelerden sonra 20 Ağustos'ta toplanan Çanakkale Boğazı Komitesi'nde Çanakkale'de zayıflamış

[862] Bıyıklıoğlu, a.g.e., s.37
[863] Thomazi, a.g.e., s.89

olan birliklere 13.000 takviye ikmal personeli ile 12.000 asker gönderileceği bildirilmiştir.[864] 30 Ağustos'ta ise Fransız Hükûmeti, Ağustos taarruzunun başarısızlığı karşısında telaşa düşmüş, Savaş Bakanı Kitchener'e Boğaz'ın Asya yakasına yeni bir çıkarma yapmak için Çanakkale'ye dört taze tümen göndereceğini bildirmiştir. Ancak Eylül ayında Balkanlar'da Alman Kuvvetleri'nin Sırp direnmesini kırarak, Sırbistan'ı işgali ve Bulgaristan'ın Merkezî Devletler tarafında savaşa katılması üzerine birliklerin gönderilmesi yine ertelenmek zorunda kalmıştır.[865] 1915 Mayıs ayında Deniz Bakanlığı görevinden istifa etmiş olan Winston Churchill, 6 Ekim 1915 tarihinde kabineye yazmış olduğu bir raporda, Ağustos ayı muharebelerinin İtilâf Devletleri açısından başarısız oluşunun sebeplerini şöyle değerlendirmiştir:[866] "6 ile 9 Ağustos arasında Gelibolu'daki Kara Muharebeleri'nde başarıya ulaşılamamıştır. Bu başarısızlığın sebebi, zamanında General Hamilton'un istediği takviye birliklerin gönderilmemesinden kaynaklanmıştır. Nitekim muharebenin bir ay gecikmesi, en az beş taze Türk Tümeni'nin yarımadaya ulaşmasına imkân vermiştir. 12 Ağustos'ta General Hamilton bu hücumun başarısız olduğunu bildirmiş ve birliğini kuvvetlendirmek için ilave yeni kuvvetler, birlikler talep etmiştir. Şu an 6 Ekim'deyiz. Hâlâ yeni birlikler gönderilmemiştir."

[864] The National Archives, CAB 22/2, (Secretary's Notes of a Meeting of Dardanelles Comittee Held at August 20,1915)

[865] Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında ittifak anlaşması 3 Eylül 1915'te; Bulgar-Alman-Avusturya ittifak anlaşmaları da 6 Eylül'de imzalanmıştır. Bu anlaşmalar üzerine Bulgaristan, 12 Ekim 1915'te Sırbistan'a savaş ilan etmiştir. Bu şekilde Sırbistan kuzeyden ve güneyden iki cepheli savaş durumuna girmiştir. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa, Yunanistan'ın tarafsızlığına rağmen, Sırbistan'a yardım etmek üzere Selanik'e asker çıkardıysa da Sırbistan'ı kurtaramamıştır. Bu esnada Avusturya kuvvetleri ise Sırbistan ile Arnavutluğu tamamen işgal etmiştir, (Bayur, a.g.e., Cilt:III, s.377; Armaoğlu, a.g.e., s. 119) .

[866] The National Archives, CAB /34/185/9 (6 Ekim 1915 tarihli W.S.Churchill'in raporu)

İşte tam bu sırada Bulgar Ordusu'nun savaş hazırlıklarına geçmesi dolayısıyla Yunanistan, İtilâf Kuvvetleri'nden Selanik'e kuvvet çıkarmalarını talep etmiştir.[867] Fransa, Selanik'te kurulacak bir İtilâf Devleti birliğinin Osmanlı Devleti üzerinde Yunanistan ile beraber faydalı sonuç vereceği kanısında bulunmuştur. Fransa, Sırplara yardım kararı aldığından Çanakkale'den bir tümenini Selanik'e çıkarmayı teklif etmiştir. Fransa'nın bu teklifini birçok cephelerde asker bulunduran İngiliz Genelkurmayı önce kabul etmemiştir. Daha sonra yeni Selanik Cephesi için Çanakkale'den kuvvet çekmek gerektiğinden ilk olarak Fransız, daha sonra ise iki İngiliz tümeninin gönderilmesi öngörülmüştür. Bu kapsamda Çanakkale'den çekilen ilk Fransız tümeni, 5 Ekim'de Selanik'e hareket etmiştir.[868] Selanik'te yeni bir cephenin açılmasından sonra her iki cepheyi birden beslemenin mümkün olmayacağı anlaşılmıştır. Artık İngiltere'nin ne kuvvet göndermeye takati, ne de Çanakkale ile fazla uğraşmaya ve Batı Cephesi'nin aleyhine kuvvet sarf etmeye tahammülü olmadığından Çanakkale'de büyük bir harekât gerçekleştirme ihtimali kalmamıştır. Yine Bulgaristan'ın İttifak Devletleri tarafında savaşa girmesiyle Berlin-İstanbul yolu açıldığından 1915 Ekim ayında Çanakkale Cephesi'ne bol cephane veya askerî birlik sevk etmek imkânı da belirmiştir. Bu kapsamda ilk olarak Alman topçu cephanesi olan 24 cm. çapında ilk Avusturya obüs bataryası, 15 Kasım'da Anafartalar Cephesi'ne ulaşırken, Aralık ayında da 15 cm.lik bir obüs bataryası Seddülbahr Cephesi'ne ulaşmıştır.[869] Aynı zamanda Varna, Alman denizaltıları için deniz üssü olmuş, bu gemiler, limandan Sivastopol'a ve Romanya sahillerine akınlar düzenlemişlerdir.[870] Bütün bu

[867] Hamilton, a.g.,e., s.267
[868] Perk, a.g.m., s.140
[869] Sanders, a.g.e., s.125
[870] Abdurrahman Şeref, a.g.m., s.41

gelişmelerden dolayı Ekim ayı süresince Londra'da Selanik ve Çanakkale arasında büyük bir kararsızlık yaşanmıştır. Gelibolu'da bir zafer kazanılması ümidinin hâlâ olduğu ve o zamana kadar bu bölgeye çok fedakârlık yapıldığı düşüncesiyle bunun sonuçlarından hemen vazgeçmek istenmemiştir. Ancak Londra'da giderek zorlaşan ve artan baskılar sebebiyle İngiliz Hükûmet yetkilileri Ekim ayı itibariyle Gelibolu Yarımadası'nın boşaltılması fikrini tartışmaya başlamışlardır.

Bu doğrultuda 9 Ekim tarihli Çanakkale Boğazı Komitesi'nin toplantısında yapılan görüşmelerde Selanik ve Çanakkale taraftarları arasındaki anlaşmazlık giderilememiştir. Londra'da Gelibolu Yarımadası'na kuvvet göndermenin imkânsızlığı, kıtaların bitkin bir hâle gelmesi, yaklaşmakta olan kış mevsiminin tehlikeleri, Alman toplarının ve malzemesinin yakında Çanakkale'ye yetişeceği hakkındaki raporlar dolayısıyla askerî açıdan en doğru yol olarak yarımadanın bir an önce tahliye edilmesi görüşü hâkim olmuştur. Bu düşünceler ışığında 11 Ekim 1915 günü Lord Kitchener, Hamilton'a bir telgraf çekmiş ve "Cephenin boşaltılması hâlinde bir tahliye yapılırsa ne kadar zayiât verilebileceğini," sormuştur. O da cevabında "Kuvvetlerin yarısının feda edilebileceğini", bildirmiştir.[871] Hamilton'un yarımadanın boşaltılması yanlısı olmamasına rağmen, bu cevabı görevinden alınmasına sebep olmuştur. General Hamilton, 12 Ekim tarihi itibariyle Lord Kitchener'den mevzileri tahliye etmesini isteyen bir telgraf almış ve böylece Gelibolu Yarımadası'nda ileri harekâta girişme ümidi tamamen kaybolmuştur. Bu telgrafı, Lord Kitchener'in 16 Ekim'de General Hamilton'un

[871] Steel-Hart, a.g.e.,s.262

görevden alındığına dair bir telgrafı izlemiştir.[872] Bu telgrafla Çanakkale Cephesi'nde komuta kademesinde bir değişiklik yapılmış, General Hamilton'un yerine daha geniş yetkilerle General Charles Monro, Akdeniz Seferi Kuvvetler Komutanlığı'na atanmıştır. 17 Ekim 1915'te General Hamilton komutanlığı vekâleten General Birdwood'a devrederek, cepheden ayrılmıştır. Yeni Sefer Kuvveti Komutanı General Monro ise 28 Ekim'de görevine başlamıştır. Selanik ve Çanakkale Cepheleri Komutanlığı'na getirilen General Monro, karargâhını her iki harekât alanına eşit uzaklıkta bulunan İmroz'a nakletmiştir.[873]

5.9.2. İtilâf Devletleri Tarafından Gelibolu Yarımadası'nın Tahliyesi - Sömürgeciliğin 2.Kâbusu-Denizde Ve Karada İflası

Ağustos ayını müteakip siper savaşına dönen Çanakkale Kara Muharebeleri, Müttefik Ordu Komutanı General Hamilton'un yerine General Monro'nun getirilmesiyle sona yaklaşmıştır. General Monro, 31 Ekim'de Lord Kitchener'e yazdığı telgrafta Gelibolu Yarımadası'nın boşaltılması ile ilgili olarak yaptığı inceleme sonucunu şöyle bildirmiştir:[874]

"Gelibolu Yarımadası'nı teftiş ettikten sonra şu sonuçlara vardım: Yarımada üzerindeki kıtalar, Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusu müstesna, subaylarının tecrübesizliği ve birçok birliklerinin mecalsiz bir hâle gelmesi yüzünden devamlı bir teşebbüs yapmak kudretinde değillerdir. Ordumuz yalnız sahili tutmaktadır. Türkler ise zaptı mümkün olmayan siperlerinde arazinin bütün faydalarına sahip ve her türlü hareketlerimizi tamamıyla gören hâkim mevzilere sahip bulunuyorlar.

[872] Hamilton, a.g.e., s.274
[873] Goutard, a.g.m., s.76
[874] Oglander, a.g.e.,II.Cilt, s.447

Türkler çok kuvvetli ve her türlü çıkarma hareketini karşılayacak zamana sahip olduklarından artık bir baskın çıkarma düşünülemez. Havaların bozulması takviye kıtalarının da çıkarmasına engel olacak ve topçu cephesinin muntazaman ikmal işini bozacaktır. Bu sebeplerden Türk mevzilerine yapılacak yeni bir teşebbüsün başarılı olacağına kâni değildim. Türk mevzileri günden güne genişlemekte ve kuvvetlenmektedir. Yalnız askerî sebeplere dayanmak üzere, gün geçtikçe subay ve erât sayısında ortaya çıkan büyük boşluklar ve Türkleri bugünkü hatlarından söküp atmanın imkânsızlığı dolayısı ile Gelibolu Yarımadası'nı tahliye etmeyi tavsiye ederim." Bu görüş doğrultusunda Çanakkale ile ilgili tartışmalar İngiltere ve Mondros'taki Akdeniz Seferî Kuvvetler Karargâhı'nda günlerce sürmüştür. Hatta Boğaz'ın yeniden Donanma ile zorlanarak geçilmesi konusunda hazırlanan "Komodor Keyes'in Planı"nın [875] uygulanması dahi gündeme gelmiştir. Bu dönemde Kitchener'e kısa bir süre görüştüğü Keyes'in planı bile çekici gelmiş, bunu tahliye ihtiyacından kaçınmanın olası bir yolu olarak görmüştür. Bu kararsızlık günlerinde İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan Birleşik Donanma da Kara Kuvvetleri gibi Çanakkale'de pek bir faaliyette bulunmamıştır. Üst makamlarca emir verildiği zaman bir zırhlı veya bir kruvazör, Türk topçusuna veya siperlerine ateş etmiştir. Havadan gerçekleştirilen keşiflerle Kilitbahr veya

[875] Komodor Keyes'e göre; "Artık şartlar çok değişmişti. Örneğin Türkler, Boğaz kıyısındaki savunma tesislerini boşaltmıştı. Onların artık denizden savunma yapacak güçleri yoktu. Kendisinin başında olduğu mayın gemileri ve muhriplerle öncü gemilerden kurulu bir filo, gün aydınlanırken sis perdesi içinde Boğaz'dan geçebilirdi. Bunlara kıyıdan ateş açılması veya mayınlara çarpması önemli değildi. Ne olursa olsun yollarına devam edeceklerdi. Arkadan gelen monitör gemiler ve modern savaş gemilerinden kurulu İkinci Filo, Boğaz ağzından itibaren Türk savunma tesislerini yerle bir ederek Birinci Filo'yu takip edecekti. Marmara'ya giren gemiler doğrudan doğruya Bolayır'a gelerek burayı kontrol altına alıp yarımadada bulunan 20 Türk Tümeni'ne cephane taşıyan vasıtaların kullandığı yolu kesecekti. Bu harekete, kara birlikleri, hâlen Marmara Denizi'nde bulunan üç denizaltı ve yeni deniz uçakları da katılacaktı. Fransızlar da bu saldırı planını yeni harp gemileriyle destekleyeceklerine söz vermişlerdi. Bolayır-Marmara Denizi arasının kesilmesi Türklerin işinin bitmesi demekti. Bu saldırı sırasında eski gemilerden bir kaçı kaybedilebilirdi. Bunun karşılığı Müttefiklerin zaferiydi ve geri çekilme sırasında 40 bin askerin kaybı da önlenmiş olacaktı", (Oglander, a.g.e., II.Cilt, s.400).

Gelibolu birkaç kez bombalanmıştır.

Durum böyle iken adı "Savaş Komitesi"ne çevrilmiş olan Çanakkale Boğazı Komitesi'nin 3 Kasım 1915'teki ilk toplantısına Lord Kitchener bizzat katılmıştır. Komite, Gelibolu'nun tahliyesi gibi dünyadaki yankıları çok büyük olacak böyle önemli bir karara varmada tereddütler geçirdiğinden, Kitchener'i cepheye göndermenin ve onun görüşleri dahilinde bir karar vermenin fikrinde birleşmiştir.[876] Gelibolu'nun tahliyesi ile ilgili kesin kararın verilmesinden önce durumun yerinde görülmesi gerektiğinden 9 Kasım'da Savaş Bakanı Lord Kitchener, Çanakkale'deki durumu yerinde incelemek üzere Mondros'a kadar gelmiştir. Burada General Monro ve General Birdwood ile görüşmüştür. 13 Kasım'da Savaş Bakanı Lord Kitchener, Gelibolu Yarımadası'nı teftiş etmiş, gördükleri ve işittikleri onda artık bu işte başarı ümidi kalmadığı inancını doğurmuştur. Kitchener, Mondros'tan Selanik'e gitmiş ve Komodor Keyes ile görüşüp ona şu sözleri sarf etmiştir:[877] "İşte o yeri, Çanakkale Cephesi'ni gördüm, orası pis bir köşedir ve hiçbir zaman geçemeyeceksiniz". Bu düşünce doğrultusunda artık İtilâf Kuvvetleri'nin Gelibolu Yarımadası'nı boşaltma kararı kesinleşmiştir.

Böyle bir kararın alınmasında İstanbul-Berlin yolu açılmak üzere iken ve özellikle o yol açıldıktan sonra İngilizler için Çanakkale'de zafer beklemenin imkânsız olduğu görüşü etkin olmuştur. Gelibolu Yarımadası'ndaki durum İngiliz Kabinesi'ni günlerce meşgul etmiştir. Kendilerinin en büyük gücünün Türk

[876] The National Archives, CAB 22/3, (Secretary's Notes of a Meeting of War Comittee Held at November 3, 1915)
[877] Keyes, a.g.e.,s.310

Ordusu'ndaki top ve cephane kıtlığı olduğunu, bu kıtlık giderildikten sonra elbette İngilizlerin denize dökülüceklerini idrak etmişlerdir.[878] Nihayet 22 Kasım'da Lord Kitchener, Hükûmet'e kesin olarak Suvla ve ANZAK'ın tahliyesi ve Seddülbahr'ın ne olura olsun şimdilik muhafazasının zorunlu olduğunu bildirmiştir.[879] Aynı gün Londra'daki Savaş Bakanlığı aynı tarzda bir muhtıra hazırlayarak Savaş Komitesi'ne sunmuştur. [880] Seddülbahr'ın tahliye edilmeme kararı İngiliz kayıtlarına göre daha çok İtilâf Kuvvetleri'nin Avrupa ve Asya'da büyük prestij kaybına uğrayacakları korkusundan kaynaklanmıştır. [881] 2 Aralık 1915'te Lord Kitchener, Amiral de Robeck'e Gelibolu Yarımadası'nın boşaltılması ile ilgili görüş sormuştur. Amiral; "Böyle bir kararın sonuçlarının donanma açısından çok üzücü olacağını, çünkü bu durumda Boğaz'ın bir nevi Almanlara hediye edilmiş olacağını ve Almanların burada denizaltı ve kruvazörleri için üs tesis edeceklerini" belirterek, Seddülbahr Bölgesi'ni elde tutmanın denizcilik bakımından büyük önemi olduğunu vurgulamıştır.[882] 7 Aralık 1915'te kabine üyeleri, tekrar bir araya gelerek durumu görüşmüşlerdir. 8 Aralık'ta İngiliz Hükûmeti, Suvla ve ANZAK bölgelerinin hemen tahliyesine; fakat kısmen denizcilik bakımından ve kısmen de seferin tüm olarak sona erdiği yolundaki düşünceleri gizlemek maksadıyla Seddülbahr'ın kısa bir süre daha elde tutulmasına karar vermiştir.[883] Yine tahliye edilecek kuvvetlerin büyük kısmının Selanik Cephesi'ne kaydırılması öngörülmüştür. Bu karar, Mondros'ta bulunan General Monro'ya telgrafla bildirilmiştir. Seddülbahr Cephesi'ndeki İtilâf Kuvvetleri'nin bir süre daha burada

878 Bayur, a.g.e.,Cilt II, Kısım III, s.384
879 Robeck, a.g.e., s.482
880 Oglander, a.g.e.,II.Cilt, s.473
881 The National Archives, ADM I/137/3086
882 The National Archives, ADM I/116/3491
883 The National Archives, CAB 22/3, (Secretary's Notes of a Meeting of War Comittee Held at December 7,1915)

tutulması kararlaştırılmışken, kış şartlarının çetinliği ve artan Türk tazyiki dolayısıyla 23 Aralık'ta toplanan Savaş Komitesi, denizcilerin bu bölgenin elde tutulmasına taraftar olmasına rağmen bölgeyi boşaltma kararı almıştır.[884] Bahse konu toplantıda Çanakkale'den tamamen çekilmenin İtilâf Devletleri açısından doğuracağı sonuçlar tartışılmıştır. Bu etkiler arasında özellikle Rusya'nın İtilâf Devletleri'ne olan güveninin sarsılacağı, tamamen çekilmenin Türklerin 50.000 üzerindeki kuvvetlerinin başka yerlerde kullanılmalarına olanak verileceği gibi hususlar bulunmuştur. Yine yarımadadan çekilmenin Balkanlarda ve İslam Dünyası üzerinde yaratacağı olumsuz etkiler de göz önüne alınmıştır.

Çanakkale'nin tahliyesi demek en basit bir tabirle 134.000 insan, 14.000 hayvan ve 400 topun gizli olarak geri çekilmesi ve gemilere bindirilmesi anlamına gelmiştir. Yarımada'daki kuvvetlerin Türklere sezdirilmeden uzun kış gecelerinde boşaltılması planlanmıştır. Sonuçta Londra'da cephenin boşaltılması kararında birleşilmiş ve bu karar 19/20 Aralık gecesi uygulamaya konulmuştur.[885] İngilizler, büyük bir gizlilik içerisinde Seddülbahr bölgesinde şiddetli taarruzlar ve bombardımanlar yaparak, 8-20 Aralık 1915 tarihleri arasında Anafartalar ve Arıburnu bölgelerini tahliye etmişlerdir. Tahliye işlerinin çok iyi planlanması, gizliliğe ve sessizliğe dikkat edilmesi, hava şartlarının uygun olması gibi nedenlerle İtilâf Devletleri kuvvetlerini büyük bir taarruz hazırlığında bulunan Türk birliklerine sezdirmeden başarıyla geri çekmişlerdir.

[884] The National Archives, CAB 22/3, (Secretary's Notes of a Meeting of War Comittee Held at December 23,1915), **Gelibolu Yarımadası'nın Tahliyesi**, (General Monro'nun Raporu'nun Tercümesi), Çev: Rahmi, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1916, s.16
[885] The National Achives, ADM 137/3086

8-9 Ocak 1916 tarihlerinde ise Seddülbahr bölgesi tamamen tahliye edilmiştir.[886] İtilâf Devletleri tahliye işlemini çok iyi planlayarak, kayıp vermeden tamamlamışlardır. Tahliye esnasında pek çok silah, malzeme ve techizâtı da götüremedikleri için bölgede bırakmak zorunda kalmışlardır.[887] Ancak bırakılan bu malzemenin büyük miktarının İtilâf Kuvvetleri'nce kullanılmayacak şekilde tahrip edildiği de bilinmektedir. İtilâf Kuvvetleri'nin bölgeyi terk etmesinden sonra da donanma gemileri ve deniz uçakları göstermelik olarak Boğaz'ın ablukasına bir süre daha devam etmişlerdir.

Sonuçta Çanakkale'de İtilâf Devletleri'nin uğradıkları başarısızlık sadece 18 Mart deniz harekâtı ile kalmamış, kara harekâtı teşebbüsü de ağır yenilgiyle sonuçlanmıştır. Bu durumda İtilâf Kuvvetleri sessizce Çanakkale'den çekilip gitmişlerdir. Çanakkale'de denizde ve karada gerçekleşen Türk zaferi, İtilâf Devletleri'nin hedeflerine ulaşmalarına engel olmuştur. "Üzerinde güneş batmaz" denilen imparatorluğun, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun veya "Kıta Avrupası'nın en büyük kara imparatorluğu" denilen Fransa'nın, iflas ettiği yer bu bölge olmuştur. Çanakkale'de İtilâf donanmasının ve ordusunun ağır yenilgiye uğraması, sömürgeci devletlerin sanıldığı kadar güçlü olmadığını dünyaya göstermiştir. Bu zafer, Afrika'dan Asya'nın en uzak köşelerine kadar yayılan çok geniş bir alanda ve çoğu da İngiltere ve Fransa'nın sömürgeleri olan ülkelerde yaşayan milletler üzerinde etkili olmuş, istiklâl ve hürriyet akımlarının ilk tohumları böylece ekilmiştir. Bu da ileride, dünya siyasi haritasının şeklini

[886] BOA,DH.KMS, 36/18
[887] BOA, HR.MA.,Ds:1152/62 Genel Karargâh İstihbarat Şubesi'nin raporunun eklerinde ayrıntılı olarak belirtildiği üzere İngilizler ve Fransızlar çekilirken bölgede pek çok malzemeyi bırakıp, gitmişlerdir.

değiştirecek önemli gelişmelere neden olmuştur.[888] Bu suretle Çanakkale Savaşları, dünya tarihinde eşine ender rastlanan deniz ve kara savaşlarından biridir. Çanakkale Zaferi'nin sadece Türk milleti için değil, aynı zamanda bütün Dünya milletleri için de bir dönüm noktası olduğunu söyleyebiliriz.

5.9.3.Tarafların Kayıpları

25 Nisan 1915 tarihinden 1916 Ocak ayı başında İtilâf Kuvvetleri'nin bölgeden çekilişlerine kadar geçen sürede gerçekleşen muharebelerde her iki taraf da büyük kayıplar vermiştir. Zaten Çanakkale Savaşları denildiği zaman ilk akla gelen hususlardan biri de tarafların zayiâtı konusudur. Türk tarafından bakıldığında konu ile ilgili bilgilerin çelişkili olmasının yanı sıra, toplam kayıp veya zayiât denildiğinde ortaya çıkan rakam genellikle kayıp, yaralı ve ölü arasında ayrım yapılmaksızın şehit olarak verilmiştir. Yıllar boyunca okul kitaplarından her yıl düzenlenmekte olan kutlama törenlerindeki devlet büyüklerinin demeçlerine kadar "250.000" sayısı, şehit sayısı olarak kabul görmüştür. Oysa bu rakam, yaklaşık olarak Türk tarafının Çanakkale Muharebeleri'nde kaybettiği toplam insan sayısıdır. Zayiât ifadesi sadece şehitle eş değermiş gibi gösterilerek, bu noktada büyük bir yanılgıya düşülmüştür. Çanakkale Muharebeleri hakkında yazılmış olan kaynakların büyük çoğunluğunda gerek genel zayiât miktarları, gerekse şehit sayısı hakkında değişik miktarlar ortaya atılmıştır. Örneğin Fikret Günesen,[889] Alan Moorehead,[890] N.Hakkı Uluğ[891] gibi yazarların çalışmalarında toplam zayiât olarak 251.309 rakamı verilmiştir. Bu miktarın 55.127'si şehit, 100.177'i yaralı, 10.067'i

[888] ÇALIK Ramazan; "Çanakkale Muharebeleri'ne Alman Bakışı," **Osmanlı Araştırmaları, The Journal of Ottoman Studies**, Sayı:XX, İstanbul, 2000, s.9

[889] Günesen, a.g.e, s. 357
[890] Moorehead, a.g.e., s. 475
[891] Uluğ, a.g.e., s. 214-215

kayıp, 21.498'i hastalıktan ölüm, 64.440'ı hastalıktan terk olarak belirtilmiştir. İngiliz yazar James Robert Rhodes, Türk kayıplarının miktarını 86.692 ölü ile 164.617 yaralı ve hasta olarak verirken,[892] Tevfik Bıyıklıoğlu ise 1950 yılında verdiği bir konferansta savaşa katılan Türklerin 700.000 kişi civarında olduğunu, bunların 190.000'nin şehit ve yaralı, 70.000'nin de hasta olarak kayıtlara geçtiğini ifade etmiştir.[893] Farklı bir rakam da İbrahim Artuç tarafından verilmiştir. Artuç'a göre 5.Ordu'nun Çanakkale Muharebeleri'ndeki kaybı 57.084 şehit, 97.864 yaralı, 11.178 kayıp, 20.297 hastalıktan ölüm, 13.759 hava değişimi ve 14.000 hastaneye sevk olmak üzere 213.882 olarak açıklanmıştır.[894]

Yine farklı bir rakam olarak 5.Ordu Komutanı Alman Liman von Sanders'in kayıtlarında Çanakkale Savaşları'nda toplam zayiât 218.000 kişi olup, bu sayının 66.000'i şehit olarak verilmiştir.[895] Liman von Sanders'in vermiş olduğu bu rakamlarda hastalanıp yurt içine gönderilenlerle, hava değişimine gidenler hakkında hiçbir kayıt olmadığı gibi, şehit sayısı olarak belirtilen 66.000 rakamı, gerek Osmanlı Başkomutanlığı'nın vermiş olduğu 55.127 şehit sayısı ile gerekse de Genelkurmay Başkanlığı'nın yapmış olduğu çalışmanın sonucu olan 57.263 sayısıyla uymamaktadır. Liman von Sanders'in vermiş olduğu rakamların belgelere dayanan rakamlardan 10.000 civarında fark olduğu değerlendirmektedir. Yine çoğu kaynakta verilen miktarlara, Çanakkale Muharebeleri'nin Deniz Savaşları'nda şehit olanlarının sayısının eklenmediği tespit edilmiştir. Çanakkale Muharebeleri, Deniz ve Kara Muharebeleri olarak iki aşamada gerçekleşmiş olsa

[892] Rhodes James; a.g.e., s.506
[893] Bıyıklıoğlu, a.g.e., s. 50
[894] Artuç, a.g.e., s. 383-384
[895] Sanders, a.g.e., I.Cilt, s.130

da bir bütün olarak ele alınmalıdır. Bu durumda doğru kabul edilmesi gereken sayı Genelkurmay ATASE Başkanlığı'nın resmi kayıtlara göre birinci el belgelere dayanan 5.Ordu Komutanlığı'nın Başkumandanlık Vekâleti'ne sunduğu zayiât raporlarından (Harp Cerideleri, Zayiât Defterleri, askerlik şubeleri kayıtları) derlenen miktardır. Buna göre genel zayiât (şehit, yaralı, hasta, kayıp, esir) toplamı 213.882 kişi olarak tespit edilmiştir.[896] Bu sayının 57.263'ü şehit, 11.178'i kayıp (esir ya da bulunamamış), 97.874'ü yaralı, 7.084'ü hava değişimi, 20.297'si hastalıktan vefat, 14.000'i değişik hastanelere sevk olarak verilmiştir. 57.263 şehidin 589'u subay, 56.495'i er ve erbaş, 179'u ise 18 Mart günü şehit olan deniz savaşı şehitleri olarak tespit edilmiştir. [897]

Çanakkale Muharebeleri esnasında İtilâf Devletleri'nin kayıpları konusunda da Türk tarafının kayıpları hakkında olduğu gibi değişik rakamlar ortaya atılmıştır. Ancak verilen sayıların aşağı yukarı aynı olduğu değerlendirilmektedir. 1915 yılının Mart ayında General Hamilton'un bölgeyi bir günlük incelemesinden sonra esaslı bir plan hazırlamadan 75.000 kişilik bir ordu ile işe başlamış olan İtilâf Devletleri, Çanakkale'ye savaş alanına 410.000 İngiliz ve Anzak, 79.000'i Fransız askeri olmak üzere yarım milyona yakın insan göndermiştir. Fransız yazar Thomazi'ye göre hiçbir zaman kesin olarak kayıplar saptanamamıştır. Thomazi, toplam olarak savaşa katılan 600.000 askerden 210.00'den fazlasının ölü, esir ve yaralı olarak kaybedildiğini, bu miktarın 170.00'nin İngilizlere, 40.000'nin

[896] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, a.g.e., Cilt: V, III.Kitap, s. 500
[897] Mete Tunçoku- Cemalettin Taşkıran, **"Çanakkale, Churchill ve ANZAK'lar",** Ankara, 2000, Genelkurmay Basımevi, s.58

Fransızlara ait olduğunu bildirmiştir.[898] Yine farklı bir rakam da İngiliz yazar Robert Rhodes James tarafından verilmiştir. Rhodes James; İngiliz ve dominyon kayıplarının 198.340 ile 215.000 arasında değiştiğini, Fransız zayiâtı ile iki müttefikin toplam kaybının 265.000'in üzerinde olduğunu belirtmiştir.[899] İngiliz resmi harp tarihine göre bu kuvvetlerden İngilizler, 205.000 (43.000 ölü, esir ve kayıp; 72.000 yaralı ve 90.000 hasta), Fransızlar ise 47.000 kişi zayiât vermişlerdir.[900] Bu rakamlar İngiliz Hükûmeti'nin resmi açıklamalarında yer alan rakamlar olup, çalışmamızda doğru kabul edilen rakamlardır. Türk yazarlarından Fikret Günesen, İbrahim Artuç, İsmet Görgülü eserlerinde yukarıda belirtilen miktarı göstermişlerdir.[901] Yine Fahir Armaoğlu da İtilâf Devletleri'nin ölü, kayıp ve yaralı olarak 250.000 kişi kaybettikleri bilgisini vermiştir.[902]

Sonuç olarak Çanakkale Muharebeleri esnasında her iki tarafın toplam zayiâtını; İtilâf Devletleri kayıpları 252.000, Türk tarafı kayıpları 213.882 olmak üzere 465.882 olarak belirtebiliriz. Sefer, bundan başka maddi anlamda çok pahalıya mal olmuş, çok sayıda askerî malzeme ile deniz araçlarının tahribine veya hareket edemez hâle gelmesine neden olmuştur. Bu sefer, İtilâf Devletleri'nin çok yankı uyandıran, ses getiren yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Bu sefer, genel anlamda İtalya ve Bulgaristan'ı savaşa sürüklemiş, Rusya'nın onarılmaz yenilgisine neden olmuş, Selanik seferinin yapılmasını gerektirmiş, Birinci Dünya Savaşı'nı iki yıl uzatmıştır.

---

[898] Thomazi, a..g.e., s.131
[899] Rhodes James; a.g.e., s.506
[900] Oglander, a.g.e.,II.Cilt, s.535
[901] Günesen, a.g.e, s. 357; Artuç, a.g.e., s.92; İsmet Görgülü,"**On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922, Balkan Birinci Dünya ve İstiklal Harbi"**, Ankara, 1993, Türk Tarih Kurumu Yayını, s.63
[902] Armaoğlu, a.g.e., s.114

5.10. Kara Ve Deniz Muharebeleri'nin Değerlendirmesi

Birleşik Filo ile Boğaz'ı zorlayarak bir ay içerisinde İstanbul'u almayı tasarlayan İtilâf Devletleri, 18 Mart Çanakkale Boğazı Muharebesi'nde ağır yenilgiye uğramışlardır. Yaklaşık yedi saat devam eden Boğaz Savaşı'nda savaşa büyük ümitlerle başlayan büyük donanmanın kaybı da büyük olmuştur. Neredeyse İtilâf Donanması'nın savaş gücünün üçte biri yok olmuştur. İtilâf Donanması'nın ağır yenilgiye uğrayıp Boğaz'ı geçemeyişi, İngiltere ve Fransa'nın siyasi ve askerî prestijini bir hayli sarsmış, özellikle İngiltere'nin denizlerdeki tartışılmaz üstünlüğü imajını ortadan kaldırmıştır.

18 Mart yenilgisi üzerine İngiliz Hükûmeti, daha önce kesinlikle büyük çapta kara kuvveti kullanmayacağına dair vermiş olduğu emirden vazgeçerek, geniş çaplı bir çıkarma operasyonuna (amfibi harekât) karar vermiştir. Ancak Gelibolu Yarımadası'nda 8,5 ay süren kara harekâtı da İtilâf Devletleri açısından başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun üzerine harekâtın baş planlayıcısı İngiltere, gerek savaştığı diğer cephelerin idamesi için daha çok asker gereksinimi ve gerekse de Çanakkale'de yaşanılan başarısızlığın verdiği tesirle, istemese de Gelibolu Yarımadası'nı boşaltmaya karar vermiştir. İtilâf Devletleri'nin tahliye tasarılarını gerçekleştirme çalışmalarını sürdürdükleri sırada ise 5. Ordu Komutanlığı taarruz hazırlıklarıyla meşgul bulunmuştur.

5. Ordu Komutanı Liman von Sanders anılarında, 1915 Kasım ayının

sonlarında büyük bir taarruz planının hazırlıklarına başlandığını, İtilâf Kuvvetleri'nin Arıburnu Cephesi'nin bir kesimi ile buna bitişik olan Anafartalar Cephesi'nin sağ kanadını yarmayı düşündüklerini, fakat daha sonra bu kuvvetlerin kuzeydeki iki cepheden birden çekilerek, bu planın uygulanmasına olanak vermediklerini, belirtmiştir.[903] 1915 Eylül ayı itibariyle Çanakkale Kara Muharebeleri fiilen bitmiş, her iki taraf için de savaş belli bir noktaya gelip tıkanmıştır. Çarpışmalar giderek siper savaşına dönüşmüş, büyük saldırıların arkası kesilmiş ve cephede genel bir durgunluk hâkim olmuştur. Türk tarafında bu zaferin yol açtığı askerî kuvvet ve can kaybı korkunç boyutlara ulaştığından ve artık tek bir asker bile çok büyük önem taşıdığından kan dökülmesin diye İtilâf Kuvvetleri'nin böyle çekilip gitmesine razı olunmasa da savaş tarihinin acı bir tesellisi olarak ses çıkarılmamıştır.[904] Burada önemli olan İşgal Kuvvetleri'nin Çanakkale'de durdurulması ve kazanılan başarı olmuştur. Sonuçta İtilâf Kuvvetleri'nin Boğaz'ı ne denizden, ne de karadan geçmelerine izin verilmemiştir.[905] Çanakkale Kara Muharebeleri kapsamında tartışılan diğer bir konu da kara ordusuna yeterince deniz desteğinin sağlanamadığı konusudur. Başta 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders tarafından Gelibolu Savaşları'nda bütün kara çarpışmalarının 5.Ordu birlikleri tarafından yapıldığı, İtilâf gemilerinin karaya çıkan birlikleri tam anlamıyla korumasına karşın, Osmanlı Donanması'nın bu çarpışmalara katkısının son derece sınırlı kaldığı, donanmanın kara kuvvetlerine yeterli desteği sağlamadığı öne sürülmüştür.[906]

[903] Perk, a.g.m., s.148
[904] Uluğ, a.g.e., s.208
[905] Tunçoku, a.g.e., s.132
[906] Sanders, a.g.e., I.Cilt, s.91-92

Sanders, Alman Amiral Souchon komutasındaki Osmanlı Donanması'nın ordu ile birlikte gerçekleştirdiği başlıca harekâtın savaş gemilerinden sökülen topların cepheye gönderilmesi ile çıkarmanın ilk haftalarında Barbaros Hayrettin ve Turgutreis savaş gemilerinin İtilâf Kuvvetleri'nin çıkarma yerlerine ve İngiliz gemilerine karşı gerçekleştirmiş oldukları topçu ateşi desteği olduğu görüşünü savunmuştur. Bu suretle Sanders, donanma gemilerinin Boğaz savunması görevinin yanı sıra, Gelibolu-İstanbul arasında gerçekleştirilen lojistik nakliyatı himaye görevi ile İtilâf gemilerine karşı gerçekleştirdiği (Muâvenet-i Milliyye torpido muhribi ve Sultanhisar torpidobotu tarafından İngiliz Goliath ve Avustralya'ya ait AE-2 denizaltısının batırılması gibi) diğer taarruzî harekâtı da göz ardı etmiştir. Bu hususlara ilave olarak Liman von Sanders, Yavuz (Goeben) ve Midilli (Breslau) gemilerinin sekiz buçuk ay süren Kara Muharebeleri süresince bir kere bile olsun Çanakkale'ye gelmediklerinden yakınmıştır. Ancak daha harbin başında bu gemiler, Alman Donanma Komutanı Amiral Souchon tarafından Rus Donanması'na karşı Karadeniz Boğazı'nın savunması ile görevlendirilmişlerdir. Amiral, Yavuz ve Midilli'nin Karadeniz harekâtı ve İstanbul'un korunması için kullanılmasını uygun görmüştür. Bu karara gerekçe olarak da Alman Amiral tarafından Yavuz'un İstanbul Boğazı'nda rahat manevra yapamayacak büyüklükte olması ve İtilâf Devletleri tarafından yapılacak aşırma atışlara hedef teşkil edeceği gösterilmiştir.

Şu hususu da göz önünde bulundurmak gerekir ki, Karadeniz'de Yavuz ve Midilli'nin Osmanlı Donanması'na katılmaları ile oluşturulan kuvvet, Rusları sahip oldukları güçlü fakat karaya bağımlı donanmaları ile Boğazlar'a yönelik

amfibi harekât girişimlerinden caydırmıştır. Böylece Osmanlı Devleti, Kara Kuvvetleri'ni Çanakkale'de toplama imkânı bulmuştur. Çanakkale Savaşları süresince zaman zaman gerek Karadeniz'de, gerekse de Çanakkale'de Donanma ile Kara Kuvvetleri arasında işbirliği ve iletişim eksikliği yaşandığı da göz ardı edilmemelidir. Özellikle 1915 Ağustos ayı başında Barbaros Hayrettin zırhlısının İngiliz denizaltısı tarafından batırılması sonucu Boğaz savunmasında görevli Turgutreis savaş gemisi de bölgedeki denizaltı tehlikesinden dolayı Çanakkale önlerinden çekilmiştir. Yine artan İtilâf denizaltı tehlikesi sebebiyle İstanbul-Gelibolu arasındaki deniz nakliyatını himaye ile görevli donanmaya ait muhrip ve torpidobotlar da Marmara'da faaliyet gösterememişlerdir. Bu arada Mayıs ve Haziran aylarında Marmara'da boy gösteren ve önemli başarılar elde eden Alman denizaltıları da İtilâf Kuvvetleri'nin aldıkları birçok tedbir sonucu Ağustos-Aralık ayları arasında bu denizde pek bir faaliyet gösterememişlerdir.

Çanakkale Kara Muharebeleri'ne ilişkin diğer bir husus da Türk kara birliklerini yanlış planlar ve strateji hatalarıyla ölüme sürükleyen Almanların, Osmanlı Devleti'ne yaptıkları yardımlardan dolayı Çanakkale Savaşı'ndan sonra zaferi kendilerine mal etmeye çalışmalarıdır. Tabii ki Türk Ordusu'nda görev alan büyük veya küçük rütbeli birkaç Alman subayı ile küçük çapta da olsa Alman top, makineli tüfek ve cephane yardımlarının Türk savaş gücüne katkısı göz ardı edilemez. Ancak Gelibolu Savaşları'nda 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders, Türk komutan ve kurmaylarının kararlarına ters düşerek, İtilâf Kuvvetleri'ni daima yanlış yerden beklemiş ve İtilâf Kuvvetleri'nin karaya çıkmasına imkân sağlamıştır. Buna rağmen bazı İngiliz ve Alman kaynaklarında Mareşal'in

Gelibolu'da büyük bir takdir kazandığı, Türklerin buradaki başarıyı Sanders'in cesaretine ve çabuk karar vermek özelliğine borçlu oldukları gibi abartılı beyanlarda bulunulmuştur.[907] Bu kaynaklardaki iddiaların aksine, Çanakkale zaferini kazanıp, İstanbul'u kurtaran kahraman 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders değil, Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal (ATATÜRK)'dir.

Bahse konu abartılı beyanların yanı sıra yine de İngiliz kaynakları kazanılan büyük zaferin gerçek kahramanının Albay Mustafa Kemal (ATATÜRK) olduğunu inkâr edememiş ve konuya ilişkin şu sözlere yer vermiştir:[908] "Tarihte bir Tümen Komutanı (Mustafa Kemal ATATÜRK) üç farklı yerde duruma müdahale ederek, yalnız bir muharebenin gidişine değil, aynı zamanda bir seferin akıbetine ve belki bir milletin mukadderâtına tesir yaparak, zaferin kazanılmasını sağlamıştır." Gerçekten de bu muharebeler Mustafa Kemal ATATÜRK gibi bir dâhiyi ortaya çıkarmış, Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminden hemen sonra başlayacak Millî Mücadele'nin bu eşsiz önderini Türk Milleti'ne kazandırmıştır.

Yine peş peşe gelen Balkan yenilgilerinden sonra ilk kez herkesin çöktüğü, yok olmaya başlayıp dağıldığını sandığı bir dönemde Çanakkale'de Türk'ün gösterdiği başarı, 1919 yılının Mayıs ayında başlayacak olan Mili Mücadele'ye giden yolda ordu ve millet için ilk moral ve özgüven ışığının yakılması açısından büyük önem arz etmiştir. Çanakkale Savaşları'na katılan subay heyeti, gerek taktik ve gerekse lojistik alanda en büyük sınavını vermiş; böylece Türk sevki ve idaresi

[907] Oglander, a.g.e.,II.Cilt, s.537; Sanders, a.g.e., s.97-98
[908] Oglander, a.g.e.,II.Cilt, s.537

kendini bir kez daha kabul ettirmiştir. 18 Mart 1915 deniz zaferinin kazanılmasında Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanı Cevad Paşa'nın, Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey'in ve Nusret gemisine komuta eden Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey'in hizmet ve emeği büyüktür.

Yine Çanakkale kara zaferinin hâkim şahsiyeti Arıburnu ve Anafartalar kahramanı Albay Mustafa Kemal başta olmak üzere kara savaşlarında büyük sorumluluklar üstlenmiş olan Kuzey Grup (Arıburnu) Komutanı Esat Paşa, Güney Grup (Seddülbahr) Komutanı Vehip Paşa ile bütün kolordu ve tümen komutanlarından en alt rütbeye kadar tüm Türk askerinin göstermiş oldukları kahramanlık ve görev bilinci takdire şayandır. Bu görev bilinci sayesinde İtilâf Devletleri, Güney Cephesi'nde ilk gün sonunda ulaşmayı hedefledikleri Alçıtepe'ye kara harekâtının sonuna kadar ulaşamayarak sonunda geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu durum, diğer çıkarma bölgelerinde gösterilen başarısızlıklar ile birlikte İngiliz ve Fransızların nüfuz ve itibarlarını sarsmış, sömürgelerinde bağımsızlık hareketlerinin uyanmasına neden olmuştur. Yine Çanakkale harekâtı Osmanlı Devleti'nden pay almak isteyen İtalya'nın harbe katılmasını çabuklaştırmış, buna karşılık Yunanistan ile Romanya'nın bir süre daha tarafsız kalmasına, Bulgaristan'ın İttifak Devletleri yanında harbe katılmasına neden olmuştur.

Çanakkale'de gerçekleşen Türk zaferi, İtilâf Devletleri'nin hedeflerine ulaşmalarına engel olmuştur. Özellikle Boğazlardan Rusya ile irtibat kuramamaları, Dünya ve Türkiye tarihinin top yekûn değişmesine neden olmuştur.

Çanakkale Boğazı'nın geçilemeyişi, zor durumda bulunan Rusya ile müttefiklerinin bağlantı kurmalarını önlemiş ve bu yüzden harbin en azından iki yıl uzamasına neden olmuştur. Rusya'yı içinde bulunduğu sıkıntılı ortamdan bu yoldan gidecek yardım malzemeleriyle kurtarmayı amaçlayan harekâtın başarısızlığı, Rusya'da varolan sıkıntıların artmasına, ihtilâl hareketlerinin gelişmesine ve Çarlık yönetiminin çökerek bu ülkenin savaştan çekilmesine neden olmuştur.[909] Çanakkale zaferi bu bağlamda esaret altındaki ülkelerin emperyalizme karşı daha sonra başlayan özgürlük savaşları için bir örnek olmuştur.

Çanakkale Kara Savaşları'nda İtilâf Devletleri, her üç çıkarma bölgesinde kıyı başını kolaylıkla ele geçirmek, güvenliğini sağlayacak kadar genişletmek ve derinleştirmek için tam bir deniz ve hava hâkimiyetine, kara birlikleri sayısı üstünlüğüne sahip bulunmuşlardır. Gemi ve çıkarma araçlarının top ve sayıları sınırlı olmamış, Mondros ve Bozcaada deniz üsleri çok yakın olup, donanma desteği için her açıdan çok müsait şartlara sahip olmuşlardır. Bütün bu olumlu olanaklara rağmen, İtilâf Ordusu, savaşın sonuna kadar dar ve kısa küçük birer kıyı şeridinde elverişsiz şartlarda sıkışıp kalmıştır. Çünkü, İtilâf Devletleri, Gelibolu çıkarmasına hazırlanırken Türk kuvvetlerini, Türk azmini küçümseyerek ilk anda böylesine önemli bir teşebbüse yeterli kuvvet ayırmamışlardır. Onların bu düşüncesinde Türk Ordusu'nun son olarak Balkan Savaşı'nda uğradığı yenilgi de büyük etken olmuştur.

İngiliz arşiv belgeleri de başlangıçta İngiltere tarafından Türk askerî gücünün

[909] Atabey, a.g.m., s.13

önemsenmediğini, bu sebeple Çanakkale Seferi'nin aceleye getirildiğini, göstermektedir. Yine İngiliz resmi harp tarihi de Gelibolu'daki mağlubiyetin sebeplerini araştırırken; "Türk askerinin savunmadaki yüksek kabiliyetini unutmamak lâzımdır" diyerek, bu faktörün Müttefiklerin yenilgilerinde ne denli büyük bir etken olduğuna dikkat çekmiştir.[910]

18 Mart'ta Boğaza denizden taarruz planının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Savaş Konseyi'nin toplanarak yeni politikaları olan kara harekâtı hakkında detaylıca görüşmeleri gerekmiştir, ama bu yapılmamıştır. İngiliz arşivlerinde yapılan incelemelerde Savaş Konseyi'nin 19 Mart ile 14 Mayıs tarihleri arasında bir kere bile toplanmadığı tespit edilmiştir. Bu durumda kara harekâtına girişilmesi kararının Savaş Konseyi tarafından değil, General Hamilton ile Amiral de Robeck tarafından alındığını söyleyebiliriz.[911] Diğer taraftan Çanakkale Kara Muharebeleri süresince Türklerin ise savunma düzenleri yanlış, kıyıları zayıf, ihtiyat birlikleri zayıf tutulmuştur. Türk savunmasının gerek 25 Nisan, gerekse de 6-7 Ağustos muharebelerinin başlangıcında uyguladığı yanlış savunma stratejisi, hatta bu stratejinin dahi tutarlı uygulanmaması yüzünden düştüğü kritik durumlar; esas olarak Türk askerinin fedakârlığı sayesinde dengelenebilmiştir. Türk topçusunun az sayıda, yetersiz nitelikte ve kısıtlı cephaneye sahip olmasına rağmen İtilâf Devletleri'nin amacına ulaşmaması için gösterdiği her türlü fedakârlık ve kahramanlık çöken bir imparatorluğun içinde sağlam bir ulusun varlığını ortaya çıkarmıştır. Bu koşullarda savaşan Türk askerinin Çanakkale'de insanüstü harikâlar meydana getirerek, kazandığı başarı tüm dünya tarafından da takdirle

[910] Oglander, a.g.e., Cilt:II, s.536
[911] Tim Travers, a.g.e., s.210

karşılanmıştır.[912] Yine Çanakkale Savaşları, demir ve çeliğin insan gücünü ve cesaretini yenemeyeceğini ve vatan sevgisini öldüremeyeceğini, Türk'ü yıldıramayacağını bütün cihana ispat etmiştir. İngiliz kaynaklarında bu durum şöyle açıklanmaktadır: "Seferin başında Türkler maalesef yanlış olarak tanınmıştı, yanlış bir anlayış sonucu olarak Türklerin İngilizlerle candan muharebe etmeyecekleri sanılmıştı. Bu çok yanlış ve tehlikeli bir hesap olmuştu. Çanakkale'deki Türk askeri insanı tahrik eden iki mühim nitelik ile donatılmıştı, biri dinî inanç, diğeri memleketini yabancı istilasından kurtarma emeli." [913]

Sonuçta pek çok eksikliklerine ve olanaksızlıklarına karşın Türk Ordusu, dünyanın en güçlü ve büyük donanmasını hezimete uğratmış; en modern harp ve silah araçlarının desteğine dayanan üstün İtilâf Devletleri'nin ordusunu, bulunduğu dar bir kıyı şeridi içinde kalmaya mecbur etmiş ve hatta onu karaya çıktığına pişman etmiştir.

[912] Mosorof, "Çanakkale", (Çev. A.Şevket), **Askerî Mecmua**, Sayı: 71, İstanbul, 1 Kasım 1928, s.17
[913] Oglander, a.g.e., Cilt:II, s.536

SONUÇ

Çanakkale Savaşları kara, deniz, hava koordinasyonunun yoğun kullanıldığı ilk savaşlardan olma özelliğine sahiptir. Bu çalışma ile şimdiye kadar tarih kitaplarında yeterince yer almadığı ve yer alsa bile Çanakkale Kara Savaşları'nın gölgesinde kalmış olduğu değerlendirilen deniz faaliyetleri ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

Birbirini kovalayan Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nı yaşamış, henüz toparlanırken bir üçüncü savaşla karşılaşmış olan Osmanlı Donanması, savaş süresince üzerine düşen görevleri layıkıyla yapmaya çalışmıştır. Donanmanın yaptığı büyük hizmetlerin başında savaşın kaderini değiştirmiş olan Nusret mayın gemisinin 8 Mart 1915 sabahı Erenköy Koyu'na dökmüş olduğu 26 mayın gelmektedir. 18 Mart 1915 günü deniz topçu bataryalarının yoğun ve etkili atışları sonucu İngiliz ve Fransız gemilerinin almış oldukları isabetler, onları çeşitli sakınma ve dönüş manevraları yapmaya zorlamıştır. Gemiler, Boğaz'ın manevra yapılacak tek alanı olan ve nispeten daha geniş deniz sahasını kapsayan Erenköy Koyu önlerindeki Karanlık Limanı'na dönüş yapmaya başlamışlardır. Ancak, bu bölgeye Nusret mayın gemisinin gizli bir şekilde dökmüş olduğu ve hiçbir şekilde hesaba katılmayan 26 mayın, İtilaf Donanması'nın İstanbul'u ele geçirme düşlerine kesin bir nokta koymuştur.

Çalışmamızda Nusret mayın gemisinin mayın döküş tarihi ile ilgili olarak çelişkili görüşler çürütülmüş, belgeler ışığında bu tarihin 8 Mart 1915 sabahı olduğu

tespit edilmiştir.[914] Şimdiye kadar bilinenin aksine 18 Mart 1915 başarısının sadece topçuların değil, topçu-mayıncı işbirliğinin ortak başarısı olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

İngiliz arşiv belgeleri incelenerek Fransız Bouvet, İngiliz Irresistible ve Océan zırhlılarının mayın silahının etkisiyle battıkları, diğer gemilerin de Boğaz'ın iki tarafından gerçekleştirilen şiddetli topçu ateşi neticesinde hasara uğradıkları doğrulanmıştır. İngiliz arşiv belgelerinde Fransız Bouvet, İngiliz Irresistible ve Océan zırhlılarının mayınla battığı, İngiliz Inflexible, Fransız Suffren ve Gaulois zırhlılarının Türk bataryalarının top ateşi sonucu ile görev yapamayacak şekilde ağır hasara uğradıkları, Agamemnon, Lord Nelson, Albion ve Charlemagne zırhlılarında da ufak tefek hasar olduğu bilgisine ulaşılmıştır. [915]

Çalışmada 18 Mart 1915 başarısının yanı sıra sekiz buçuk ay süren Çanakkale Kara Muharebeleri süresince Osmanlı Donanması'nın Boğaz'da yeni mayın engelleri tesis etmek, çıkarma mevkilerini aşırma atışlarla bombardıman etmek, taarruzî harekâtla İtilâf Kuvvetleri'nin lojistik ulaşımına ve gemilerine zarar vermek, Marmara'da yapılan deniz nakliyâtını İngiliz ve Fransız denizaltılarına karşı korumak görevi ile Boğaz önünde keşif ve gözetleme görevini başarıyla yerine getirdiği ortaya çıkarılmıştır. Yine çalışmamızda Çanakkale Savaşları'nın deniz harekâtı bakımından en dikkat çeken yönlerinden biri olan İngiliz ve Türk savaş gemilerinin gerçekleştirmiş oldukları karşılıklı aşırma atışlarına yer verilmiştir. Bu

[914] Gnkur.ATASE Arşivi, Klasör No. 1560, Dosya No: 5, F.No: 1-46
[915] The National Archives, CAB137/135/19 (Amiral de Robeck tarafından 19 Mart 1915 tarihinde İngiliz Amirallik Dairesi'ne Gönderilen 109 Numaralı Telgraf)

kapsamda Osmanlı Donanması'ndan Turgutreis ile Barbaros zırhlıları, aşırma atışlarına tahsis edilen seyyar bir batarya gibi görev yapmışlardır. Akbaş ve Maydos kasabası arasında yer alan bu gemiler, karadaki gözetleyicilerden mesafe ve yön düzeltmeleri alarak, İngilizlerin Arıburnu bölgesindeki nakliye ve savaş gemilerine ve kıyıdaki birliklerine karşı başarılı aşırma atışları gerçekleştirmişlerdir.

Harekâtın bir başka cephesine, İtilâf denizaltılarına karşı özellikle Marmara'da gerçekleştirilen faaliyete de yer verilmiştir. İngiltere'de Çanakkale'deki Türk birliklerinin başlıca ikmal yolu olan Marmara'da deniz ulaşımının tehlikeye girmesi hâlinde Türk Ordusu'nun açlık ve cephanesizlikten teslim olacağı düşüncesi hâkim olmuştur. Bu amaçla savaş süresince İngiliz ve Fransız denizaltıları birçok defa Boğaz'ı geçme teşebbüsünde bulunmuşlardır. İtilâf denizaltı tehlikesine rağmen Osmanlı Donanması'na ait muhrip ve torpidobotların, İstanbul-Çanakkale deniz nakliyâtını devam ettirmek gibi hayati önemi olan bir görevi de yerine getirerek, kara ordusuna lojistik destek sağladıkları belgeler ışığında ortaya çıkarılmıştır. İtilâf denizaltıları ile mücadele kapsamında Osmanlı Donanması'na ait Sultanhisar torpidobotu, 30 Nisan 1915 günü Boğaz'a girmeyi başaran Avustralya'ya ait AE-2 denizaltısını top ateşi ile batırmış, personelini esir almıştır. Bu başarı, İngiliz arşiv belgelerinden de teyit edilmiştir.[916]

Yine kıyı bataryalarında görevli Müstecip Onbaşı tarafından 30 Ekim 1915 günü Fransız Turquoise denizaltısı, periskopundan vurularak ele geçirilmiştir. Bunun yanı sıra Çanakkale Kara Muharebeleri esnasında Birleşik Filo'nun yeniden Boğaz'ı

[916] The National Archives, ADM 1/8421/128

zorlama girişiminde bulunmadığı, sadece ordunun karaya çıkması ve ilerlemesi için gerekli yardımı sağladığı görülmüştür.

Burada şunu da ifade etmek gerekir ki, Çanakkale Savaşları süresince Osmanlı Donanması'na ait gemilerin büyük bir kısmının, İstanbul Boğazı'nı olası Rus işgaline karşı korumak üzere Karadeniz Cephesi'nde görevli olmasına rağmen, Çanakkale Cephesi'nde uygun fırsatlar oluştuğunda müttefik gemilerine karşı küçük hücum hareketlerinde bulunduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda 7 Mart 1915 gecesi Demirhisar torpidobotunun Kuzey Ege Denizi'nde İtilâf Kuvvetleri'nin deniz nakliyâtını taciz etmeyi başardığı, yine Muâvenet-i Milliyye torpido muhribinin Morto Koyu'nu üs edinerek, Türk mevzilerine top ateşiyle büyük zararlar vermekte olan İngiliz Goliath zırhlısını 13 Mayıs 1915 gecesi batırdığı, Türk ve yabancı belgeler ışığında bir kez daha teyit edilmiştir.

Tezimizde ortaya konulan bir önemli husus ise Türk gemilerinin başarılı bu harekâtını, U-21 Alman denizaltısının birer gün ara ile 25/27 Mayıs'taki taarruzlarının izlemesidir. Nitekim, U-21 denizaltısı tarafından İngiliz Majestik ve Triumph zırhlıları ard arda torpillenerek batırılmıştır. Böylece bu gemilerin kısa sürede kaybı yenilmez armada üzerinde şok etkisi yapmış ve tüm büyük gemiler harekât alanından uzaklaştırılarak, Limni Adası'nın Mondros Limanı'na çekilmişlerdir.

Ard arda gelen kayıpların Londra'daki yankıları büyük olmuş ve dönemin en modern gemilerinden biri olan Queen Elizabeth'in de kaybı göze alınamayarak âcilen İngiltere'ye geri çağrılmıştır. Şu da bir gerçektir ki, bu olayları takiben

yaşanan tartışmalar sonucu İngiliz Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı Amiral Lord Fisher ve Deniz Bakanı Winston Churchill görevlerinden istifa etmek zorunda kalmışlardır.

Çalışmamızda ayrıca savaşın askerî yönünün yanında savaşın plan ve yönetiminden sorumlu olan İngiliz Hükûmeti'nin ve Savaş Bakanlığı'nın Çanakkale'ye taarruz kararı, harekât planları, savaş konseyi toplantıları gibi arka cephede Londra'da gelişen siyasi olaylar, İngiliz gizli arşiv belgelerine dayanılarak, açığa çıkarılmıştır. Öncelikle Çanakkale Boğazı'na bir taarruz yapılması fikrinin 1914 Ağustos ayından önceki İngiliz planlarında olmadığı hususu ortaya konulmuştur. Çanakkale projesinin yaratıcısı dönemin Deniz Bakanı Winston Churchill'in, Alman gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan girdiği 1914 Ağustos ayından itibaren gözlerini Çanakkale Boğazı'na diktiği görülmüştür.

Yine Çanakkale'ye denizden ve karadan taarruz fikri, Yunanistan'ın yardım önerisi ile, Deniz Bakanı Winston Churchill tarafından ilk olarak 1914 Ağustos ve Kasım aylarında gündeme getirilmiş, ancak 1915 Ocak ayına kadar uygulama alanına konulmamıştır. Bu durumda Deniz Bakanı Winston Churchill'in Çanakkale harekâtının baş planlayıcısı olduğu bir kere daha belgelerle doğrulanmıştır. İngiliz belgeleri bize harekâtın planlayıcısı Churchil'in, başından beri deniz harekâtına karşı aşırı ısrarcı bir davranış içinde bulunduğundan Savaş Konseyi'ne konunun uzmanlarının görüşlerini tam olarak yansıtmadığını, Savaş Konseyi'nin de etraflıca incelemeden Türklerin savunma gücünü önemsememe gibi büyük bir hata yaptığını göstermektedir. Savaş Konseyi'nin mesaisinin çoğunu harekâtın siyasi getirilerine

yoğunlaşmakla geçirdiği, deniz ve kara harekâtının plan ve detayına çok az önem gösterdiği tespit edilmiştir.[917] Böylece bölgeden ulaşan gizli raporlar, harekât sırasında kullanılan haritalar, yapılan keşif uçuşları ve mayın tarama gemilerinin faaliyetlerinin genelde yetersiz kaldığı çalışmamızda mûşahede edilmiştir. Ayrıca, kötü hava şartları ve Boğaz'ın güçlü akıntılarının çalışmaları engellediği ve bu nedenle de planın başarıyla uygulanamadığı gözlenmiştir. Müttefik liderlerin de bu gerçeğin farkında oldukları anlaşılmıştır. Hatta dönemin Deniz Bakanı Churchill'in savaştan sonra verdiği bir demeçte kesin bir harekât planlarının olmadığından bahsettiği gözler önüne serilmiştir.[918]

Nitekim dönemin Savaş Bakanı Lord Kitchener'in şu sözleri de bu bilgileri doğrulamıştır.[919] "Gelibolu Yarımadası'ndaki Türk gücünü küçümsemeyip, Kilitbahr platosunun savunmasının düşündüğümüzden çok daha kuvvetli olduğunu varsaysaydık 29.Tümen gelmeden harekâta başlamazdık. Çanakkale'ye taarruzda savaş yönetimi hatalı gözükmektedir. Ordu karaya çıkmaya hazır oluncaya kadar donanmayı kullanmak akıllıca değildi. Ortak bir deniz ve kara harekâtı seferin süresini kısaltabilirdi. Tabyalara taarruzun başladığı yılın o döneminde sis ve fırtınanın hüküm süreceği biliniyordu. İklim koşullarından dolayı mecburi ara vermek askerî harekâtı geciktirmiş, Dar Geçit'teki tahkimâtı güçlendirmek için Türklere zaman vermiştir. Çanakkale Boğazı'nın mayınla döşenmiş olduğu da biliniyordu. Donanmanın Boğazı zorladığı zaman ordu da karaya çıkmış olsaydı, Türklerin siper kazmak yerine Müttefik ordusuna direnmekle uğraşmaları

[917] The National Archives, ADM I/116/3491; Tim Travers, **Gallipoli 1915**, United Kingdom, 2002, Tempus Publishing, s.210
[918] The National Archives, ADM I/116/3491 (Statement made by W.S.Churchill about Dardanelles Naval Operations, s.21)
[919] The National Archives, PRO 30/57/62, (Kitcheners Papers, s.7)

sağlanabilirdi".

Diğer yandan Birinci Dünya Savaşı'ndaki Türk deniz gücü iki yaşında bir savaş kruvazörü, ikisi 23, biri 40 yaşında 3 eski zırhlı, biri 2, diğeri 9 yaşında 3 kruvazör, sekizi 4, diğerleri 6-8 yaşında 20 torpidobot ve yedisi 1, diğerleri 8 yaşında 16 gambottan ibaret bulunmuştur. Batma, yaralanma, normal tamir ve havuzlanma gibi olağan sebeplerle eldeki faal gemi miktarının daima bundan az olduğu dikkate alınırsa ve detaylı olarak verdiğimiz Çanakkale görevlerine Karadeniz'de ifa ettikleri de ilave edilirse, eldeki imkânlar dahilinde çok şeyler yapılmış olduğu sonucuna varılmaktadır.

Yine ifade etmek gerekir ki, Karadeniz'de varlık gösteren Yavuz ve Midilli'nin içinde bulunduğu Osmanlı Donanması sayesinde, Ruslar Boğazlar'a yönelik amfibi harekât girişiminde bulunmamış ve Osmanlı Devleti Kara Kuvvetleri'ni Çanakkale'de toplama imkânı bulmuştur. Böylece İtilâf Kuvvetleri'nin çekilip gitmesinde önemli bir nedenin daha varlığı üzerinde durulmuştur.

Çanakkale Savaşları'na yarbay rütbesi ile bir tümen komutanı olarak katılan ve zamanla üstün komuta yeteneği ve liyakatiyle parlayarak albay rütbesi ile kolordu komutanlığına getirilen Anafartalar ve Conkbayırı Muharebeleri ile Müttefikler'in Çanakkale Cephesi'ndeki son ümitlerini de boşa çıkaran Mustafa Kemal (Atatürk) "Anafartalar Kahramanı" ve "İstanbul'u Kurtaran Komutan" unvanlarıyla bütün yurtta tanınmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkenin işgale uğraması üzerine

başlatılan Milli Mücadele'ye Türk milletinin inanması ve destek vermesinde hiç şüphesiz bu kurtuluş hareketinin başında Çanakkale'den dolayı bir kahraman olarak tanıyıp güvendikleri Mustafa Kemal'in bulunmasının etkisi büyük olmuştur. Çalışmamızda Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere 3.Kolordu Komutanı Esat ve Güney Grup (Seddülbahr Cephesi) Komutanı Vehip Paşa kardeşler, Müstahkem Mevkii Komutanı Cevat Paşa, 14.Kolordu Komutanı Yarbay Kâzım (Korgeneral Karabekir)'in harp esnasındaki yararlılıkları bir kez daha ortaya konulmuştur. Diğer taraftan savaşan Alman general ve subayların kendi hatırâtında abartılı ifadelerinin yer almasına, Türk komutan ve askerlerinin başarılarını küçümsemelerine karşılık gerek Türk, gerekse İtilâf Devletleri'nin gözüyle hatırâtını yazanlardan veya tezimizde yayınladığımız orijinal-özgün belgelerden bunun böyle olmadığı bir kez daha ortaya konulmuştur.

Son olarak çalışmamızda deniz gücünün ülke savunmasında ne denli önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkarılmıştır. Mustafa Kemal (Atatürk), Çanakkale Savaşları esnasında bu gücün eksikliğini bizzat yaşamış ve o dönemde konunun önemini şu sözlerle ifade etmiştir;[920] "Ruslar gibi karada sıkıştırılmış durumdayız. Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nı kapamakla Rusları Karadeniz'in içine kapamış olduk ve eninde sonunda çökmeye mahkûm ettik; böylece müttefikleri ile bağlantılarını kesmiş olduk. Ama, bizde aynı nedenle çökmeye mahkûmuz. Gerçi Akdeniz, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nun eteklerindeyiz. Fakat herhangi bir okyanusa açılamıyoruz. Deniz Kuvveti'nden yoksun bir Kara Kuvveti olarak

[920] Lord Kinross, **ATATÜRK, the Rebirth of a Nation,** London, 1964, Weidenfeld and Nicolsan; **(ATATÜRK, Bir Milletin Yeniden Doğuşu,** 15.Basım, İstanbul, 2004, Altın Kitaplar Yayınevi), s.124-125

yarımadamızı, Kara Kuvvetlerini çekinmeden getirebilecek bir Deniz Kuvveti'ne karşı hiçbir zaman savunamayız." Atatürk'ün bu stratejik dehası ve öngörüsü, Cumhuriyet Donanması'nın şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün ölümüne kadar geçen on beş yıllık süre içinde yok olmuş bir imparatorluğun pervanesi dönmeyen gemiler yığınından Türk deniz gücünü nitelik ve nicelik olarak Orta Akdeniz'e taşıyan, Malta ve Yunanistan seyri ile tüm dünyaya ilan eden bir deniz gücü tesis edilecektir. Bu da, jeopolitik ve jeostratejik açılardan, bütün Dünyanın ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Çanakkale felâketinden veya zaferinden çıkarılan önemli derslerden biri olsa gerektir.

TEZİN ÖZETİ

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Osmanlı Devleti tarafsızlığını ilan etmiştir. Ancak, Almanya ile 2 Ağustos 1914 tarihinde yapılan askerî ittifak sebebiyle ülke içinde genel bir seferberlik başlatılmıştır. Bu sırada, Akdeniz'de bulunan Goeben (Yavuz) ve Breslau (Midilli) adındaki iki Alman harp gemisinin 10 Ağustos 1914 günü Çanakkale Boğazı'na girmesi üzerine Osmanlı Devleti de tarafsızlığını bozmamak adına bu gemileri satın aldığını açıklamıştır.

Bu dönemde Donanma Komutanlığı'na atanmış bulunan Alman Amiral Souchon, Yavuz ve Midilli gemilerinin de bulunduğu Osmanlı Donanması'nı eğitim yaptırmak gerekçesiyle 27 Ekim 1914 tarihinde Karadeniz'e çıkarmış ve 29 Ekim 1914 günü Rus Limanları'nı bombardıman ettirmiştir. Bu olay fiili olarak Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesine neden olmuştur.

İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak, aynı zamanda müttefikleri olan Rusya'yı Boğazlar üzerinden takviye etmek üzere, "Yenilmez Armada" olarak nitelenen güçlü donanmaları ile Çanakkale Boğazı'ndan geçerek İstanbul'a ulaşma hedefi, Çanakkale Deniz Zaferi'ne neden olacak olayların başlangıcı olmuştur. İtilâf Devletleri'nin yaratmış olduğu bu tehdidi karşılamak üzere Boğaz tahkimâtı donanma bataryaları ile takviye edilmiş, Boğaz mayınla döşenmiş, donanma gemilerinin daha geride mevkilendirilmesi suretiyle ikinci bir savunma hattı oluşturulmuştur.Bu kapsamda Boğaz tahkimâtı, Muîn-i Zafer, Âsâr-ı Tevfîk, Mes'udiye, Berk-i Satvet ve Ertuğrul gemilerinden sökülen toplarla takviye

edilmiştir. Boğaz tahkimâtının deniz bataryaları ile takviye edilmesi çalışmalarına paralel olarak Selanik, İntibah, Sivrihisar ve Nusret mayın gemileri, 1915 yılının Mart ayı başlarına kadar toplam 387 mayın ile Çanakkale Boğazı'ndaki ilerleme istikametine dik 10 hat üzerinde mayın engelleri tesis etmiştir. Çanakkale Boğazı, 19 Şubat 1915'ten 17 Mart 1915 tarihine kadar muhtelif aralıklarla İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan Birleşik Filo'nun yapmış olduğu mayın arama ve tarama harekâtı ile koordineli olarak Boğaz içinden ve dışından yoğun bombardımana maruz kalmıştır.

Birleşik Filo'nun yapmış olduğu taarruz hazırlıkları karşısında Nusret mayın gemisi 8 Mart 1915 sabahı gizli bir şekilde Erenköy Koyu önlerine yüzer metre aralıklarla 11. hat olarak daha önce tesis edilen diğer 10 hattan farklı şekilde, sahile paralel olarak 26 mayın dökmüştür. 100 gemi ve yaklaşık 250 ağır topa sahip olan Birleşik Filo, üç hat şeklinde teşkilatlandırılmış olarak 18 Mart 1915 sabahı saat 10.00'dan itibaren Boğazı zorlamaya başlamış, hiçbir şekilde hesaba katılmayan bu 26 mayın, İtilâf Devletleri'nin İstanbul'u ele geçirme düşlerine kesin bir nokta koymuştur. 18 Mart 1915 günü İngiliz Irresistible ve Océan zırhlıları ile Fransız Bouvet zırhlısı batmış; Birleşik Filo'ya ait Gaulois, Suffren, Inflexible zırhlıları ağır hasar almış; birçok zırhlı da kıyı bataryalarının ateşi sonucu hasar almıştır. Nusret mayın gemisi tarafından dökülen mayınlara çarparak büyük maddi kayba uğrayan İtilâf Donanması, ağır yenilginin yanı sıra ülkelerinde küçümsenemeyecek bir prestij kaybına uğramıştır. Çanakkale Boğazı'nı denizden geçemeyen İtilâf Devletleri, 25 Nisan 1915 tarihinden 9 Ocak 1916 tarihine kadar sürecek olan Gelibolu üzerinden bir amfibi harekâtı ve müteakiben bir kara harekâtı ile harbin

hedefini ele geçirmeye çalışmış, ancak bunda da başarılı olamamıştır. Bu kapsamda İtilâf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin Marmara Denizi'nden Çanakkale Cephesi'ni takviyesini engellemek maksadıyla denizaltı harekâtı planlamış ve bu nedenle çok sayıda denizaltıyı gizli yollardan Marmara Denizi'ne nakletmiştir. Osmanlı Donanması, gerek Boğaz'ın dar geçitlerinde mevkilendirdiği ağ ve mayın manialarıgerekse Marmara Denizi'ndeki su üstü gemileri ile İtilâf Devletleri'nin denizaltı harekâtını önemli ölçüde sekteye uğratmıştır.

Çanakkale Savaşı denizde ve karada olmak üzere bir yıldan fazla devam etmiş ve çok şiddetli çarpışmalara sahne olmuştur. Sonuçta İtilâf Devletleri'nin İstanbul'u ele geçirme planı başarısızlıkla sonuçlanmış, yenilgi kaçınılmaz olmuştur. İngiltere, Çanakkale Cephesi'nin açılmasında birinci derecede aktif rol almış, İngiliz Deniz Bakanı Winston Churchill, bu cephenin açılmasının baş mimarı olmuştur. Daha en başında gerek Deniz Bakanı Churchill, gerekse de İngiliz Savaş Konseyi, Osmanlı Devleti'nin askerî gücünü ve kapasitesini küçümsemek gibi büyük bir hata yapmışlardır. Çanakkale'de deniz ve karada kazanılmış bulunan zaferlerle, Türk'ün bittiği sanılan askerî gücünün tükenmediği, koşullar ne kadar ağır olursa olsun iyi yöneltildiği takdirde tüm zorlukların üstesinden gelebilecek güç ve inanca sahip bulunduğu dünyaya kanıtlanmıştır.

SUMMARY

With the beginning of First World War, the Ottoman Government declared its neutrality. Yet, a country-wide mobilization was initiated as a result of the military alliance established with Germany on 2 August 1914. Two German warships, Goeben (Yavuz) and Breslau (Midilli), sailed to the Çanakkale Strait on 10 August 1914 and then the Ottoman Navy wanted to remain neutral, it was declared that these two warship were purchased. The Ottoman Navy, including the Yavuz and Midilli warships, was deployed to the Black Sea on 27 October 1914, under the command of the German Admiral Souchon, opened fire at the targets in the Odessa Port on 29 October 1914. This event led to the Ottoman Government's active involvement in First World War. The England and France were aiming to reach İstanbul through the Dardanelles with their powerful navy, which was known as the "Invincible Armada." This way they were going to be able to support their ally Russia, and weaken the will power and determination of the Ottoman Government. These events constituted the beginning of a series of events, which would lead to Dardanelles Naval Victory.

In order to counter this threat posed by the Entente Powers, the strait fortifications were to be reinforced by naval shore gun batteries, the critical points in the Strait were to be protected with mines, and naval ships were to be stationed behind these to form a second, in-depth defence line. For this, the strait fortification was reinforced with guns removed from the naval ships, namely Muîn-i Zafer, Âsâr-ı Tevfîk, Mes'udiye, Berk-i Satvet and Ertuğrul. The Allied Navy set up a

permanent reconnaissance system and conducted intensive mine counter measures operations along with naval gunfire aimed at damaging our shore batteries in the Strait between 19 February 1915 and 17 March 1915. To counter the preparations of the strategic strike by the Allied Fleet, Nusret mine ship on the night of 8 March 1915 secretly sailed to the Karanlık Port, off the coast Erenköy, and laid the 26 mines in 100-meter intervals as the 11 th line, positioned parallel to the shore line, unlike the 10 previous lines.

On 18 March 1915 the Allied Navy started its attempts to penetrate into the Strait, in a formation of three lines with 100 ships and about 250 heavy guns. There, the 26 mines which were secretly laid by Nusret and never foreseen by the enemy, put the final nail on the coffin of the Allied Navy's dreams of invading İstanbul. On 18 March 1915, the English battleships Irresistible and Océan, and the French Bouvet battleship sank. Gaulois, Suffren, Inflexible armored battleships suffered major damage and many of the other armored battleships inflicted serious damage due to heavy gunfire from our shore batteries. The Allied Navy not only suffered major losses when their ships hit mines laid by Nusret, but also lost a considerable amount of prestige in their countries. Having failed in penetrating the Çanakkale Strait, the Entente Powers attempted to reach their target through Gelibolu with an amphibious operation followed by a land operation between 25 April 1915 and 9 January 1916. In this context, the Entente Powers planned a special naval operation and secretly transferred a large number of submarines to the Sea of Marmara in order to prevent the Ottoman Government from reinforcing the Çanakkale Front. With submarine nets and mine barriers that were set up at the narrow passes of the

Çanakkale Strait, and the ships in the Sea of Marmara, the Ottoman Navy paralyzed the submarine operations of the Entente Powers.

Finally Çanakkale Wars which have formed one of the most consequential fronts of First World War, consisted of naval and land campaigns and lasted for around twelve months. But the Allies failed to realize their dreams about İstanbul and therefore the defeat was inevitable in both the sea and land.

England played the pioneer role to initiate the Dardanelles War, in this respect The English Marine Minister Winston Churchill was the real pioneer. At the beginning not only Churchill, but also War Council of England underestimated the military force and capacity of the Ottoman State. The victories in the sea and land in Çanakkale showed that the Turkish Army, which was supposed to have depleted was still strong and if commanded well it could overhelm any difficulty confronted.

KAYNAKLAR

1.ARŞİV BELGELERİ

1.1. YERLİ ARŞİVLER

1.1.1.BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA) DAİRE BAŞKANLIĞI

DH. EUM. VRK (Dâhiliye Emniyet-i Umûmiyye Evrâk Odası),

Dosya No:25/6

Dosya No:14/69

Dosya No:14/82

HR.SYS (Hariciye Siyasî)

Dosya No:2322/7

Dosya No:2322/9

Dosya No:2322/13

Dosya No:2322/44

Dosya No:2322/51

Dosya No:2322/56

HR. MA (Hariciye- Matbuât),

Dosya No:1123/66

Dosya No:1144/83

Dosya No:1155/60

Dosya No:1155/51

Dosya No:1155/72

Dosya No:1150/59

Dosya No:1150/35

DH. EUM. 3. Şube (Dâhiliye Emniyet-i Umûmiyye 3. Şube)

Dosya No:2/48

Dosya No:4/37

Dosya No:4/4

Dosya No:11/5

DH. EUM. 5. Şube (Dâhiliye Emniyet-i Umûmiyye 5. Şube)

Dosya No:10/22

Dosya No:10/23

Dosya No:1/12

İ. TAL (İrâde Taltîfât)

Dosya No: 1333/B-35

1.1.2. GENELKURMAY ASKERÎ TARİH VE STRATEJİK ETÜT (ATASE) BAŞKANLIĞI ARŞİVİ

Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu (I)

Klasör No: 115, Dosya No: 535

Klasör No: 121, Dosya No: 570, 573, 572

Klasör No: 495, Dosya No: 1938

Klasör No: 497, Dosya No: 1945 A

Klasör No: 498, Dosya No: 1948 A

Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu (II)

Klasör No: 87, Dosya No: 449

Klasör No: 96, Dosya No: 485

Klasör No: 99, Dosya No: 493

Klasör No: 1547, Dosya No: 6

Klasör No: 1560, Dosya No: 193

Klasör No: 1563, Dosya No: 16

Klasör No: 1571, Dosya No: 46

Klasör No: 1601, Dosya No: 34

Klasör No: 1602, Dosya No: 2

Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu (III)

Klasör No: 4617, Dosya No: 37

Klasör No: 4615, Dosya No: 30

Klasör No: 4615, Dosya No: 28

Klasör No: 4619, Dosya No: 50

Klasör No: 4671, Dosya No: 288

Klasör No: 4678, Dosya No: 312

1.1.3. İSTANBUL DENİZ MÜZESİ KOMUTANLIĞI DENİZ TARİHİ ARŞİVİ

Mülga Bahriye Nezâreti No: 722/172

Umumî Evrâk Defter No: 484-83

Umumî Evrâk Defter No: 472-321

Umumî Evrâk Defter No: 484-72

Harekât-ı Bahriyye Emirleri (I.Daire 59/6)

Gemiler Bölümü -Gemi Seyir Jurnalleri

(Zuhaf gambotu, Sultanhisar torpidobotu, Muâvenet-i Miliyye torpido muhribi)

1.2. YABANCI ARŞİVLER

1.2.1. THE NATIONAL ARCHIVES (LONDRA)

ADM (Admiralty) 137/3086

ADM 8421/128

ADM.8447/21

ADM I/116/3491

ADM 8553/76

ADM I/116/1443

ADM I/116/1429

ADM 137/4089

CAB (Cabinet) 22/1, 22/2, 22/3

CAB 45/268

PRO (Public Record Office) 30/57/61

WO (War Office) 106/1465

WO 157/49

WO 157/647

W0 158/766

WO 106/1465

1.2.2. IMPERIAL WAR MUSEUM DOCUMENT AND PHOTOGRAPH ARCHIVE (KRALİYET SAVAŞ MÜZESİ BELGE VE FOTOĞRAF ARŞİVİ)

Belge Arşivi

Ref.No.P451 **(**18 Mart deniz harekâtında Queen Elizabeth'te görevli bir deniz erin günlüğü)

Fotoğraf Arşivi

Q.13221 Q.13230

Q.13222 Q.13233

Q.13224 Q.13229

Q.13843 Q.13758

Q.13260 Q.13759

Q.13808 Q.13705

Q.13826 Q.13696

Q.13257 Q.13725

Q.13865 Q.13817

1.2.3. AMERİKAN BİLGİ, BELGE VE DOKÜMANTASYON MERKEZİ ARŞİVİ

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1914, 1915 Supplement

The World War I,

File No: 711-673/42

File No: 763-72/447

File No: 763-72/917

File No: 763-72/1276

File No: 763-72/1173

2. BAŞVURU ESERLERİ

ADİL Selahattin; **Harbi Umumi'de Çanakkale Muharebât-ı Bahriyyesi,** İstanbul, 1920, Erkân-ı Harbiyye Mektebi Matbaası

ALGANER Haydar Mehmet; **Çanakkale Kara Savaşları Günlüğü,** Çanakkale, 2007, Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı

ALPAGUT Haydar; **Büyük Harbin Deniz Cephesi,** İstanbul, Deniz Matbaası, 1937

ASPINALL C.F.-OGLANDER; **Military Operations-Gallipoli,** Vol: I-II, London, 1929,1932, William Heinemann.

ASPINALL C.F.-OGLANDER; **Büyük Harbin Tarihi Çanakkale, Gelibolu Askerî Harekâtı**, (Yay.Haz.Metin Martı), Cilt:1,2 İstanbul, 2005, Arma Yayınları

ARMAOĞLU Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Ankara, 2005, Alkım Yayınevi

ARTUÇ İbrahim; **1915 Çanakkale Savaşı,** İstanbul, 1992, Kastaş Yayınları

ATABEY Figen; "**Karadeniz'de Türk Donanması (Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele Dönemi)",** Ankara, 2005, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını

ATATÜRK Mustafa Kemal; **Anafartalar Muharrebâtı'na Ait Tarihçe**, (Yay.Haz. Uluğ İĞDEMİR), Ankara, 1962, Türk Tarih Kurumu Basımevi

BAL Nurcan - ATABEY Figen; **Bin Yılın Güncesinden Seçmeler-Türk Deniz Kuvvetleri**, İstanbul, 2009, Deniz Basımevi Müdürlüğü

BAL Nurcan; **Marmara'da Denizaltı Avı Sultanhisar ve Stoker'ın Denizaltısı AE-2,** İstanbul, 2006, Deniz Basımevi

BAŞ Ersan; **Muâvenet-i Milliye ve Goliath'ın Batırılışı**, Piri Reis Araştırma Merkezi Yayını, Sayı:1, İstanbul, 2006, Deniz Basımevi Müdürlüğü

BARGUT Şemsettin; **I.Dünya Harbi'nde ve Kurtuluş Savaşı'nda Türk Deniz Harekâtı**, Ankara, 2000, Dz.K.K.lığı Basımevi

BARLETT Ellis Ashmed; **Despatches From the Dardanelles,** London, 1915, George Newnes

BARLETT Ellis Ashmed; **Çanakkale Harekât-ı Bahriyyesi'ne Dair İfşaat,** (Çev.Rahmi), İstanbul, 1331, Matbaa-ı Âmire; **Çanakkale Gerçeği,** (Çev.Rahmi), İstanbul, 2005, Yeditepe

BAYUR Yusuf Hikmet; **Türk İnkılâbı Tarihi,** II.Cilt, Kısım:3, Ankara, 1951, Türk Tarih Kurumu Basımevi

BAYUR Yusuf Hikmet; **Türk İnkılâbı Tarihi (Çanakkale Vuruşmaları ve Onların Tepki Ve Sonuçları)**, III.Cilt, Kısım:2, Ankara, 1955, Türk Tarih Kurumu Basımevi

BELEN Fahri; **I.Dünya Harbi'nde Türk Harbi, 1914 Yılı Hareketleri**, Ankara, 1964, Genelkurmay Yayını

BESBELLİ Saim; **Çanakkale'de Türk Bahriyesi (1914-1918)**, Ankara, 2005, Dz.K.K.lığı Basımevi

BIYIKLIOĞLU Tevfik; **Çanakkale Muharebeleri'ne Dair Konferans**, İstanbul, 1950, Harp Akademileri Basımevi

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, (Çanakkale Cephesi Harekâtı), V.Cilt, Ankara, 1993, Genelkurmay Basımevi

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, (Deniz Harekâtı), VIII.Cilt, Ankara, 1976, Genelkurmay Basımevi

BÜYÜKTUĞRUL Afif; **Osmanlı Deniz Harp Tarihi,** Cilt:IV, İstanbul, 1974, Deniz Basımevi

CASSAR George H.; **Gelibolu ve Fransızlar,** İstanbul, 1974, Milliyet Yayınları

CHURCHILL Winston S.; **The World Crisis** (1911-1914), 2.Vol, London, 1927, Thorton Butterworth Ltd.

COATES Tim; **Lord Kitchener & Winston Churchill, The Dardanelles 1914-1915,** Cilt 1; The United Kingdom, 2000, The Stationery Office

CORBETT Julian S; **History of the Great War Based on Official Document: Naval Operations,** Vol: II, London, 1921, Longmans

CORBETT Julian S; **Harekât-ı Bahriyye**, Cilt:1-2 (Çev:Ali Rıza Seyfi), İstanbul, 1926, Bahriye Matbaası

Cumhuriyet Donanması, (Yay.Haz. Necdet Çelik), İstanbul, 2005, Deniz Basımevi Müdürlüğü

Çanakkale Boğaz Komutanlığı; **Çanakkale Deniz Savaşları 1915**, İstanbul, 2004, Deniz Basımevi Müdürlüğü

Çanakkale Boğaz Komutanlığı; **Deniz Mayınları Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey; Çanakkale Deniz Savaşı Günlüğü 1914-1922**, İstanbul, 2004, Deniz Basımevi Müdürlüğü

Çanakkale 5 Mart 1331 (18 Mart 1915), Yeni Mecmua'nın Fevkâlade Nüshası, İstanbul, 1918, Hilâl Matbaası

Çanakkale Harbi'ne Ait İngiliz Harbiye Nezareti'nin 11 Kanun-i Evvel 1915 Tarihli Raporu, (Çev: Yüzbaşı Rahmi), İstanbul, 1331 (1915), Matbaa-i Amire

ÇEKMECELİGİL Ömer; **Çanakkale Zaferi'nin 68.Yıldönümü**, Ankara, 1983, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi

ÇETİNER Selahattin; **Çanakkale Savaşı Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul, 1999, Harp Akademileri Komutanlığı Yayını

ÇOKER Fahri; **Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler**, Ankara, 1994, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını

ÇULCU Murat; **İkdâm Gazetesi'nde Çanakkale Cephesi 3 Kasım 1914-3 Şubat 1916 Haber-Yorum-Bildiri-Röportaj-Gözlem ve Anılar**, Cilt:I, İstanbul, 2004, Denizler Kitabevi

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Gemicilik Sözlüğü, Ankara, 2008, Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi

DÜLGER Bahadır; **Anlatan:Rıza Kaptan AE-2 Denizaltı Gemisini Marmara'da Nasıl Batırdım**, İstanbul, 1947, Milliyet Yayını

DÜMEN Erdoğan; **Birinci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askerî Yardımlar,** İstanbul, 1990, Harp Akademileri Basımevi

EMİR Ali Haydar; **Balkan Harbi'nde Türk Filosu**, İstanbul, 1932, Deniz Matbaası

FRAME Tom; **The Shores of Gallipoli, Naval Aspects of the Anzac Campaign,** Australia , 2000, Hale&Iremonger Press

FRED & BRENCHLEY Elizabeth; **Stoker's Submarine**, Australia, 2001, Harper Collins Publishers

Gelibolu Yarımadası'nın Tahliyesi, (General Monro'nun Raporu'nun Tercümesi), Çev: Rahmi, İstanbul, 1916, Matbaa-ı Âmire

GÖMLEKSİZ Eda Gülşen; **Mesudiye Zırhlısı**, İstanbul, 2007, Deniz Basımevi Müdürlüğü

GÖRGÜLÜ İsmet; **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922, Balkan Birinci Dünya ve İstiklal Harbi**, Ankara, 1993, Türk Tarih Kurumu Yayını

GÜNESEN Fikret; **Çanakkale Savaşları**, İstanbul, 1986, Kastaş Yayınları

GÜVENÇ Serhat; **Dretnot Ateşi ve Osmanlı Devleti (Reşadiye ve Sultan Osman Savaş Gemilerinin Öyküsü)**, İstanbul, 2005, Deniz Basımevi Müdürlüğü

HACİPOĞLU Doğan; **Osmanlı İmparatorluğu'nun I.Dünya Harbi'ne Girişi,** İstanbul, 2003, İstanbul Deniz İkmal Grup Matbaa Müdürlüğü

HAMILTON Ian; **Gallipoli Diary**, II Cilt, London, 1940, Edward Arnold Ltd.

HAMILTON Ian; **Gelibolu Günlüğü**, (Çev.o.Özdeş), İstanbul, 1972, Hürriyet Gazetesi Yayını

HATİP Murad; **Bahriye Şehri Kala-ı Sultaniyye (Çanakkale),** Ankara, 2009, Ankara Deniz İkmal Grup K.lığı Basımevi

HERSİNG Otto; **U-21 Rettet die Dardanellen**, Amalthea, 1932, Verlag,

HERSİNG Otto; **Çanakkale Denizaltı Savaşı**, (Çev: Bülent Erdemoğlu), İstanbul, 2007, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını

HÜNER Hans; **İki Bayrak Altında; İmparatorluk Gemisi Breslau/Midilli Kruvazörü'nün Hayat ve Savaş Tarihi,** (Çev: Hüsnü Erentok), İstanbul, 1976, Deniz Basımevi Müdürlüğü

JAMES Robert Rhodes; **Gallipoli,** London, 1965, Batsford Ltd.

JAMES Robert Rhodes; **Gelibolu Harekâtı**, (Çev.V.Haluk Saltıkgil), İstanbul, 1965, Belge Yayınları

ILGAR İhsan; **Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları**, İstanbul, 1975, Baha Matbaası

IŞIN Bülent; **Osmanlı Bahriyesi Kronolojisi**, Ankara, 2004, Dz.K.K.lığı Basımevi

İZZEDDİN Burhaneddin; **Harb-i Umumî'de Çanakkale Muharebat-ı Bahriyyesi**, İstanbul, 1336, Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası

KARABEKİR Kazım; **Birinci Cihan Harbi'ne Nasıl Girdik**, 2 Cilt, İstanbul, 1994, Emre Yayınları

KARAL Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, IX. Cilt, Ankara, 1996, TTK Basımevi

KAYABALI İsmail-ARSLANOĞLU Cemender; **Çanakkale Zaferi 1915**, Ankara, 1975, Genelkurmay Basımevi

KEYES Roger John; **The Naval Memoirs of Admiral of the Fleet Sir Roger Keyes:Scapa Flow to the Dover Straits,** 1916-1918, Newyork, 1935, E.P.Dutton

KINROSS Lord; **ATATÜRK, Bir Milletin Yeniden Doğuşu,** 15.Basım, İstanbul, 2004, Altın Kitaplar Yayınevi

KINROSS Lord; **ATATÜRK, the Rebirth of a Nation,** London, 1964, Weidenfeld and Nicolsan

KIRZIOĞLU M.Fahrettin; **Kâzım Karabekir,** Ankara, 1991, Kültür Bakanlığı Yayını

KURTOĞLU Fevzi; **Çanakkale ve 18 Mart 1915**, 336 sayılı Deniz Mecmuası Tarih İlavesi, İstanbul, 1935, Deniz Matbaası

LANGENSIEPEN Bernd & GÜLERYÜZ Ahmet; **Ottoman Steam Navy (1828-1923)**, London, 1995, Conway Maritime Press

LOREY Hermann; **Der Krieg in den türkischen Gewaessern**, Berlin, 1928

LOREY Hermann; **Türk Sularında Deniz Hareketleri**, Cilt:I-II, (Çev.H.Sami Tekirdağlı), İstanbul, 1936, Deniz Matbaası

MENGÜL Sabri; **Türk Boğazları (Çanakkale ve Karadeniz)'nın Tarihi**, İstanbul, 1937, Deniz Matbaası

MÜHLMAN Carl; **Der Kampf um die Dardenellen 1915,** Berlin, 1927

MÜHLMAN Carl; **Çanakkale Savaşı, Bir Alman Subayının Notları,** (Çev: Sedat Umran), İstanbul, 2003, Timaş Yayınları

MONASTEREV M ; **I.Dünya Harbi'nde Karadeniz Cephesi,** (Çev :Afif Büyüktuğrul) İstanbul, 1948, Deniz Matbaası

MOOREHEAD Alan; **Gallipoli**, London, 1956, Hamish Hamilton

MOOREHEAD Alan; **Çanakkale Geçilmez**, (Çev: Günay Salman), İstanbul, 1972, Milliyet Yayınları

NEJAT; **Büyük Harbe Girmezden Evvel ve Girdikten Sonra İngiliz Bahriyesi** (Amiral Percy Scott'un Hatıratı'ndan), 331 Sayılı Deniz Mecmuası'nın Tarih Kısmı İlavesi, İstanbul, 1934, Deniz Basımevi

NUTKU Emrullah; **Çanakkale'nin Şanlı Tarihine Bir Bakış**, İstanbul, 1972, Özyurt Basımevi

PULESTON W.D.; **The Dardanelles Expedition**, United States, 1927, United States Naval Institute

Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri, Cilt:I-II, Ankara, 2005, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını

OTAY Oğuz; **Mesudiye Zırhlısı**, İstanbul, 2006, Denizler Kitabevi

ÖCAL Yüksel; **Kürek ve Yelken Döneminden Günümüze Türk Bahriyelisi**, İstanbul, 2008, Deniz Basımevi Müdürlüğü

ÖKE Kemal-MÜTERCİMLER Erol; **Sultan Osman**, İstanbul, 1991, e Yayınları

ÖZDALGA Numan; **Türk Boğazları'nın Tarih İçindeki Önemi**, İstanbul, 1965, Deniz Basımevi

ÖZÇELİK Selahattin; **Donanma-yı Osmanî Muâvenet-i Milliyye Cemiyeti**, Ankara, 2000, Türk Tarih Kurumu Basımevi

SANDERS von Liman; **Fünf Jahre Turkei**, Berlin 1919, August Scher

SANDERS von Liman; **Five Years In Turkey**, Annopolis, 1927, U.S.Naval Institute

SANDERS von Liman; **Türkiye'de 5 Yıl**, (Çev:M.Şevki Yazman), İstanbul, 1968

SEÇER Turhan; **Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi**, Ankara, 2008, Genelkurmay Basımevi

SEDAT Paşa; **Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Muharrebât-ı Bahriyyesi'nde Türk Zaferi**, İstanbul, 1927, Askerî Matbaa

SEDAT Mirliva; **Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Deniz Savaşı'nda Türk Zaferi**, (Yay.Haz.Mehmet Köçer), Ankara, 2007, Poenix Yayınevi

Sessiz ve Derinden Denizaltılarımız (Denizaltı Filosu Tarihçesi), İstanbul, 2007, Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Yayını

SÜSLÜ Azmi-BALCIOĞLU Mustafa; **Atatürk'ün Silah Arkadaşları-Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri**, Ankara, 1999, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını

STEEL Nigel-HART Peter; **Defeat at Gallipoli**, London, 1994, Macmillan

STEEL Nigel- HART Peter; **Gelibolu, Yenilginin Destanı**, (Çev: Mehmet Harmancı) İstanbul, 1996, Sabah Kitapçılık

ŞEREF Abdurrahman; **Denizaltı Gemisi Notları**, İstanbul, 1932, Deniz Matbaası

TANSEL Selahattin; **Çanakkale ve İngilizler**, Ankara, 1988, Gnkur.Bşk.lığı Yayını

THOMAZI A.; **La Guerre Navale aux Darnelles**, Paris, 1926, Payot

THOMAZI A.; **Çanakkale Deniz Savaşı** (Çev: Hüseyin Işık), Ankara, 1997,

Genelkurmay Başkanlığı Basımevi

THWAITE J.Haythorn; **Gallipoli 1915- Frontal Assault on Turkey**, London, 1991, Osprey Publishing Ltd.

TOKER Feza - ÖRNEK Tolga; **Gelibolu,** İstanbul, 2005, Ekip Film Yayını

TUNÇOKU Mete; **Çanakkale 1915 Buzdağının Altı**, Ankara, 2002, TTK Basımevi

TUNÇOKU Mete-TAŞKIRAN Cemalettin; **Çanakkale, Churchill ve ANZAK'lar**, Ankara, 2000, Genelkurmay Basımevi

TUNABOYLU İskender; **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yavuz (Goeben) Zırhlısı**, İstanbul, 2006, Deniz Basımevi Müdürlüğü

Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri Tarihçesi, Cilt.II, İstanbul, 1999, Türkiye Denizcilik İşletmeleri Kültür Yayını

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (Osmanlı Devri) 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi Deniz Harekâtı, III.Cilt, Ankara, 1980, Gnkur.Basımevi

TRAVERS Tim; **Gallipoli 1915**, United Kingdom, 2002, Tempus Publishing

ULUĞ N.Hakkı; **Çanakkale Destanı'nın 50.Yılı**, Ankara, 1996, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yayınları

ÜLMAN Haluk; **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol (ve Savaş),** No: 335, Ankara, 1973, A.Ü. Siyasal Bilgiler Yayını

VEDEL Emile; **Çanakkale'de Bahriyelilerimiz**, İstanbul, 1332, Matbaa-ı Âmire

VEDEL Emile; **Çanakkale'de Fransız Donanması,** (Yay.Haz. İlhan Güllü, Qiyas Şükürov), Ankara, 2007, IQ Kültür Sanat Yayıncılık

WALDER David; **The Chanak Affair**, London, 1969, Hutchinson

WALDER David; **Çanakkale Olayı**, İstanbul, 1971, Milliyet Yayınları

WALLIN Jeffrey D.; **Winston S. Churchill and The Dardanelles Operation**, Michigan, 1974, University Microfilms

WILSON H. W; **Büyük Harpte Deniz Muharebeleri**, (Çev:Lütfü Talat), İstanbul, 1931, Deniz Matbaası

YAVUZ Celalettin; **Osmanlı Bahriyesi'nde Yabancı Misyonlar**, İstanbul, 2000, İstanbul Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi

YILMAZ Cemalettin; **Seddülbahr Kahramanları**, İzmir, 1980, Çağlayan A.Ş. Yayını

3.SÜRELİ YAYINLAR

3.1. Gazeteler

Tanin (8 Mart 1915, 20 Mart 1915, 18 Nisan 1915, 14 Mayıs 1915)

Tasvir-î Efkâr (8 Mart 1915)

İkdâm 30 Temmuz 1330 (12 Ağustos 1914), 7 Şubat 1331 (20 Şubat 1915), 1 Mayıs 1331

(14 Mayıs 1915), 2 Mayıs 1331 (15 Mayıs 1915)

Seventh Supplement to the London Gazette, (2 May 1915), s.548-49

The War Illustrated London News (February 27, March 6, May 22 1915)

The Daily Mail (4 May 1915); New York Times (20 Mart 1915)

3.2.Makaleler ve Bildiriler

GOUTARD A.; "Denizaşırı Seferler ve Çıkarmalar-Çanakkale Seferi", (Çev:Ahmet ONUR), **Askerî Tarih Bülteni**, Sayı:9, Şubat 1980, Genelkurmay Basımevi, s.45-82

AKBAY Cemal; **"Birinci Dünya Harbi'nde Türkiye'yi Harbe Sürükleyen Karadeniz Olayı"**, Askerî Tarih Bülteni, Sayı:25, Ağustos 1988, s.37-63

AKER Şefik; "Çanakkale Arıburnu Savaşları ve 27.Alay", **Askerî Mecmua**, 40.Sayının Eki, İstanbul, 1935, s.29-60

AKYÜZ, Yahya; "Çanakkale Savaşları ve Fransız Kamuoyu", **Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu,** (18 Mart Üniversitesi, Çanakkale, 14-17 Mart 1990), Ankara, 1993, TTK Basımevi, s.121-124

APATAY Çetinkaya; "Çanakkale Muharebeleri'nde Denizaltı Harekâtı", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı 32, İstanbul, Mart 1988, s.51-58

ARMAOĞLU Fahir; "Çanakkale Muharebeleri'nin Rusya Üzerindeki Etkileri", **Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu Bildirisi**, (18 Mart Üniversitesi, Çanakkale, 14-17 Mart 1990) , Ankara, 1993, TTK Basımevi, s.7-29

ATABEY Figen; "İngiliz Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri'nin Deniz Harekâtı" Konulu Bildiri Metni, **95'nci Yıl Dönümünde Çanakkale Muharebeleri ve ATATÜRK**, 24-26 Mayıs 2010, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

ATABEY Figen; "Çanakkale Savaşları'nın Türk ve Dünya Tarihi Açısından Önemi", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:601, Mart 2008, s.7-16

BAŞARAN Selami; "Çanakkale Muharebesi Kara Harekâtı'na Genel Bir Bakış," **Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı**, Ankara, 1990, Gnkur.Basımevi

BAYCAN Nusret; "Karadeniz Olayı ve Birinci Dünya Harbine Girişimiz", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Ankara, 1992, Cilt: 8, Sayı: 22, s.175-182

BAYCAN Nusret; "Çeşitli Cephelerde Kâzım Karabekir", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Ankara, Mart 1988, Cilt: IV, Sayı: 11'den ayrıbasım, s.450-457

BESBELLİ Saim; "1915 Çanakkalesi'nde Türk Bahriyesi", **Derya**, Türk Donanma Vakfı Yayını, Sayı:42, Ankara, 1971, s.12-13

ÇALIK Ramazan; "Çanakkale Muharebeleri'ne Alman Bakışı," **Osmanlı Araştırmaları, The Journal of Ottoman Studies**, Sayı:XX, İstanbul, 2000

DÜMER Vehbi Ziya; "Çanakkale Savaşı'nda Türk Bahriyesi", **Deniz Mecmuası,** Cilt:47, Sayı:336, İstanbul, 1935, s.313-336

DÜMER Vehbi Ziya; "Çanakkale Muharebeleri'nde İngiliz Denizaltı Gemilerinin Aldığı Vazifeler ve Bahriyemizin Bu gemilerle Mücadelesi", **Deniz Mecmuası**, Cilt:46, No:334, İstanbul, 1934, s.585-615

EMİR A.Haydar; "Çanakkale Zaferi'nde Türk Bahriyesi", **Risâlet-i Mevkute-i Bahriyye**, C.7, Sayı 2 (Nisan 1340/1924), s.1713-1753

HERSING Otto; "Çanakkale Harbi'nde İngilizlerin Triumph ve Majestic Zırhlıları Nasıl Batırılmıştı?" (Çev: Bnb. Burhanettin Şeref), **Deniz Mecmuası**, Cilt:47, Sayı: 335, Ekim 1935, s.32-42

HIZAL Şamil; "Çanakkale Önünde ve Marmara'da Denizaltılar", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı 539,Ocak 1988, s.52-60

HÜLAGÜ Metin; "1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Çerçevesinde Sultan II.Abdülhamit Dönemi Osmanlı Donanması Hakkında Bir Değerlendirme", **Türkler**, XIII.Cilt, 2000, Yelken Matbaası, s.831-837

İNCİ Tevfik; "Goliath'ın Batırılışı", **Resimli Tarih Mecmuası**, Sayı 17, 1951, İskit Yayınevi, İstanbul, 1955, s.723-726

KABASAKAL Hüseyin; "Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Muharebeleri'nde Türk ve Alman Planları Konusunda Yorumlar, **Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı**, Ankara, 1990, Genelkurmay Basımevi, s.81-91

KRAUSE D. Michael; "Gallipoli-Chanakkale", **Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu Bildirisi**, (18 Mart Üniversitesi, Çanakkale, 14-17 Mart 1990), Ankara, 1993, TTK Basımevi, s.40-53

NOYAN, Bahri; "Birinci Dünya Harbi'ne Nasıl Girdik", **Hayat Tarih Mecmuası**, Cilt-II, Yıl- 13, İstanbul, Eylül 1977, Sayı: 19, s.47-59

ORAN Erdoğan; "Çanakkale Savaşlarında Denizaltı Harekâtı", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı:400, Nisan 2009, Yıl;128, Ankara, Genelkurmay Basımevi, s.38-49

ORHON Alparslan; "Çanakkale Boğaz Muharebesi (18 Mart 1915)", **Askerî Tarih Bülteni,** Cilt:5, Sayı:10, Ankara,1980, s.59-87

ÖNDEŞ Osman; "Dretnot Savaşı", **Hayat Tarih Mecmuası**, Cilt:1, Sayı:2, 1

Şubat 1976, s.78-83

ÖNEN Rekta Ragıb; **"Muâvenet-i Milliyye Muhribi'nin Torpido Subayı Ali Haydar Bey'in Anıları: Goliath'ı Ben Batırdım",** Yıllar Boyu Tarih Dergisi, Cilt:8, Sayı:4, Nisan 1982

ÖZÇELİK Necmettin; "Çanakkale Harbi'nde Deniz Kuvvetleri ve Denizaltılarla Mücadele,**" Donanma Komutanlığı 3.Deniz Harp Tarihi Semineri** (19-21 Nisan 2006, Gölcük/Kocaeli)

ÖZKAYA Yücel; "Türk ve Dünya Basınında Çanakkale Savaşları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XII, Sayı:34, Mart 1996, s.294-311

PERK Kadri; "Çanakkale Savaşları Tarihi", **Askerî Mecmua,** 1 Mart 1940**,** Sayı:56, Çanakkale Özel Sayısı Eki

SABİT Mirliva; "Çanakkale Harbi'nde İngiliz Sevk ve İdaresi", **Askerî Mecmua**, Sayı:50, Cilt:66, Eylül 1923, s.326-346

SÜSLÜ Azmi; "Çanakkale Savaşları ve Önemi", **Atatürk Araştırma Merkezî Dergisi,** Sayı:20, Mart 1991, Cilt:20, Ankara, 1991, TTK Basımevi, s.303-307

SÜSLÜ Azmi; "Atatürk'ün Yakın Silah Arkadaşlarından Kâzım Karabekir" Konulu Bildiri Metni**, Ölümünün 62.Yıl Dönümünde Kâzım Karabekir'i Anma Töreni**, Gnkur.Bşk.lığı, 25 Ocak 2010, **Genelkurmay Bülteni**, Ocak-Şubat 2010, Sayı:88, s.12-15**; Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Nisan 2010, Yıl 129, Sayı: 404 s.120-123

ŞAHİN İ.Sinan; "Çanakkale Muharebeleri'nde Türk Ordusu'nun İkmal ve İaşesi", **Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı,** Ankara**,** 1990**,** Genelkurmay Basımevi, s.85-100

ŞEREF Abdurrahman; "Büyük Harpte Rusların Karadeniz'deki Mayın Harekâtı", **Deniz Mecmuası**, İstanbul, Cilt:46, sayı 331, Mart 1934, s.29-49

TOPRAK Zafer; "Balkan Harbi, Averof Zırhlısı ve Osmanlı Kimliği", **Donanma Komutanlığı I. Deniz Harp Tarihi Semineri**, Gölcük/Kocaeli, 2003, s.1-5

TUNÇOKU Mete; "Çanakkale Savaşlarının Günümüze Yansıyan Stratejik

Sonuçları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı:41, Temmuz 1998, Cilt:XIV, Ankara, 1991, s.559-571

RABBANÎ Fehmi, "Bahriye Hikayelerimizden: Çanakkale'de İngilizlerin AE-2 Numaralı Denizaltısını Batıran Sultanhisar Süvarisi Rıza Bey'in Hatıra Defteri'nden", **Donanma Dergisi**, No: 171, 27 Haziran 1334

WILSON H.W., "The Difficulties of the Dardanelles Campaign, The Great Adventure," **The War Illustrated,** 24 July 1915, s.529-530

YAVUZ Celalettin; "Birinci Dünya Harbi sırasında Osmanlı ve Alman Deniz Subayları İlişkileri", **Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I**, 2000, s.225-253

YÜKSEL Ayhan; "Çanakkale Savaşları'nda Sultanhisar Torpidobotu ve Muâvenet-i Milliyye Torpido Muhribi", **85.Yılında Atatürk ve Çanakkale Savaşları Sempozyumu (23-24 Mart 2000),** Sempozyum Bildirileri, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Şubat 2001, s.50-61

4. ELEKTRONİK YAYINLAR

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Resmi Tarihçesi,

http//www.dzkk.tsk.tr/tarihimiras

Australian War Memorial Photo Collection,

http://cas.awm.gov.au.

http//www.thenationalarchives.uk

http//www.thenationalarchives.us

http//www.gallipolidigger.com.

"Milburn, Anthony-"British Submarines in the Dardanelles"

http//www.cronab.demon.co.uk/subs.htm

"Nusret mayın gemisi ve 18 Mart Zaferi" http//www.forsnet.com

http//www.firstworldwar.com/origins/causes.htm

http// www.canakkale1915.com "Savaş gemilerimizin resimleri"

EKLER

A.BELGELER LİSTESİ

EK-1 Bahr-i Sefîd (Akdeniz) Ve Bahr-i Siyah (Karadeniz) Boğazları'nın Kapatılmasına Dair 21 Temmuz 1330 (3 Ağustos 1914) Tarihli Emir

(Gnkur. ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu, Klasör No: 1560, Eski ve Yeni Dosya No: 193/5, Fihrist No:2)

EK-2 Nusret Mayın Gemisi Tarafından 22 Şubat 1331 (8 Mart 1915) Sabahı Karanlık Liman Önlerine Yirmi Altı Mayın Döküldüğüne Dair Belge

(Gnkur. ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu, Klasör: 121, Eski ve Yeni Dosya No: 508/572, Fihrist No:001-046)

EK-3 18 Mart Günü Çanakkale'ye Büyük Taarruza Karar Verildiğine Dair Roma Askerî Ataşeliği'nden Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na Yazılan 4 Mart 1331 (17 Mart 1915) Tarihli Telgraf

(Gnkur. ATASE Arşivi Koleksiyon:Birinci Dünya Harbi, Klasör: 495, Eski ve Yeni Dosya No:595/1938, Fihrist No: 040)

EK-4 5 Mart 1331 (18 Mart 1915) Çanakkale Boğazı Muharebesi'ne İlişkin Anadolu Hamidiye Tabyası'nın Raporu

(Gnkur. ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu, Klasör: 4615, Eski ve Yeni Dosya No: 455/30, Fihrist No: 16-01)

EK-5 Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı Karargâhı Hacı Paşa Çiftliği'nde Tutulan 5 Mart 1331 (18 Mart 1915) Çanakkale Boğazı Muharebesi'ne İlişkin Harp Ceridesi

(Gnkur. ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu, Klasör: 121, Eski ve Yeni Dosya No: 508/572, Fihrist No:1-2)

EK-6 Altı İngiliz Gemisinin Boğaz Girişini Bombardıman Ettiğine Dair Kala-ı Sultaniyye Mutasarrıflığı'nın (21 Teşrîn-i Evvel 1330) 3 Kasım 1914 Tarihli Telgrafı

(BOA, DH. EUM. 3. Şb, Dosya No: 2, Vesika No: 48)

EK-7 İngiliz ve Fransız Gemilerinin Boğaz Dış Tabyalarını Bombardımanına İlişkin 6 Şubat 1330 (19 Şubat 1915) Tarihli Başkomutanlık Karargâhı'nın Telgrafı

(BOA DH.EUM.3.Şb.Dosya No: 4, Vesika No: 4)

EK-8 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi Raporu

(BOA DH.EUM.3.Şb. Dosya No: 4,Vesika No: 37)

EK-9 Muâvenet-i Milliyye Torpido Muhribi ve Sultanhisar Torpidobotunun Subaylarıyla Erlerinin Harp Madalyalarıyla Taltifleri hakkında Sadrazamlık Makamına Gönderilen 31 Mayıs 1915 Tarihli Yazı.
(BOA, İ.TAL 1333/B-35)

EK-10 Mesudiye Zırhlısının Bir İngiliz Denizaltısı Tarafından Batırıldığına Dair 13 Aralık 1914 Tarihli Telgraf

(DMA Umumî Evrâk Defter Sıra No : 472, Defter Sayfa No: 321)

EK-11 Osmanlı Donanma Komutanı Amiral Souchon'un Müttefik Denizaltılarına Karşı Alınacak Önlemler Konulu 5 Şubat 1915 Tarihli Yazısı

(DMA, Mülga Bahriye Nezâreti, Defter Sıra No: 484, Harekât-ı Bahriyye Emirleri, Defter Sayfa No: 74)

EK-12 AE-2 Denizaltısının Batırıldığına Dair Sultanhisar Torpidobotu Komutanı Kıdemli Yüzbaşı Ali Rıza Efendi Tarafından Bahriye Nezareti'ne Gönderilen 30 Nisan 1915 Tarihli Telgraf

(DMA, Mülga Bahriye Nezâreti, Umumî Evrâk Bölümü, Defter Sıra No: 487, Defter Sayfa No: 36, Telgraf Sıra No:1441)

EK-13 Deniz Bakanı Winston Churchill Tarafından Amiral Carden'e Boğaz'ın Donanma İle Zorlanmasıyla İlgili Olarak Yazılan 3 Ocak 1915 Tarihli Telgraf

(The National Archives, ADM 1/116/3491)

EK-14 13 Ocak 1915, 19 Mart 1915, 12 Haziran 1915 Tarihli İngiliz Savaş Konseyi Gizli Toplantı Tutanakları

(The National Archives, CAB 22/1, 22/2)

EK-15 Deniz Bakanı Churchill'in 14 Gün İçinde Birleşik Filo'nun Marmara'ya Girmesi Gerektiğine Dair 4 Mart 1915 tarihinde Savaş Bakanı Kitchener'e Yazdığı Mektup

(The National Archives, PRO 30/57/72)

EK-16 18 Mart Deniz Harekatı'na İlişkin Amiral de Robeck'in 17 Mart 1915 Tarihli Harekât Emirleri

(The National Archives, ADM I/116/3491)

EK-17 18 Mart 1915 Deniz Taarruzu İle İlgili İngiliz Agamemnon Zırhlısının Jurnali

(The National Archives, CAB 137/135/19)

EK-18 18 Mart 1915 Deniz Harekâtı Sonrası Gemi Kayıplarına İlişkin Amiral de Robeck Tarafından İngiliz Amirallik Dairesi'ne Gönderilen Telgraflar

(The National Archives, ADM 1/116/3491)

EK-19 AE-2 Numaralı Avustralya Denizaltısının Çanakkale'de Sultanhisar Torpidobotu Tarafından Batırıldığını Avustralya Makamlarına Haber Veren 17 Mayıs 1915 Tarihli Telgraf

(The National Archives, ADM I/8421/128)

EK-20 27 Mayıs 1915'te Çanakkale Boğazı'nda U-21 numaralı Alman Denizaltısı Tarafından Batırılan İngiliz Majestik Zırhlısına Ait Kaza Raporu

(The National Archives, WO 157/647)

EK-21 Marmara Denizi'nde E-20 Denizaltısının Battığına Dair 13 Kasım 1915 Tarihli Telgraf

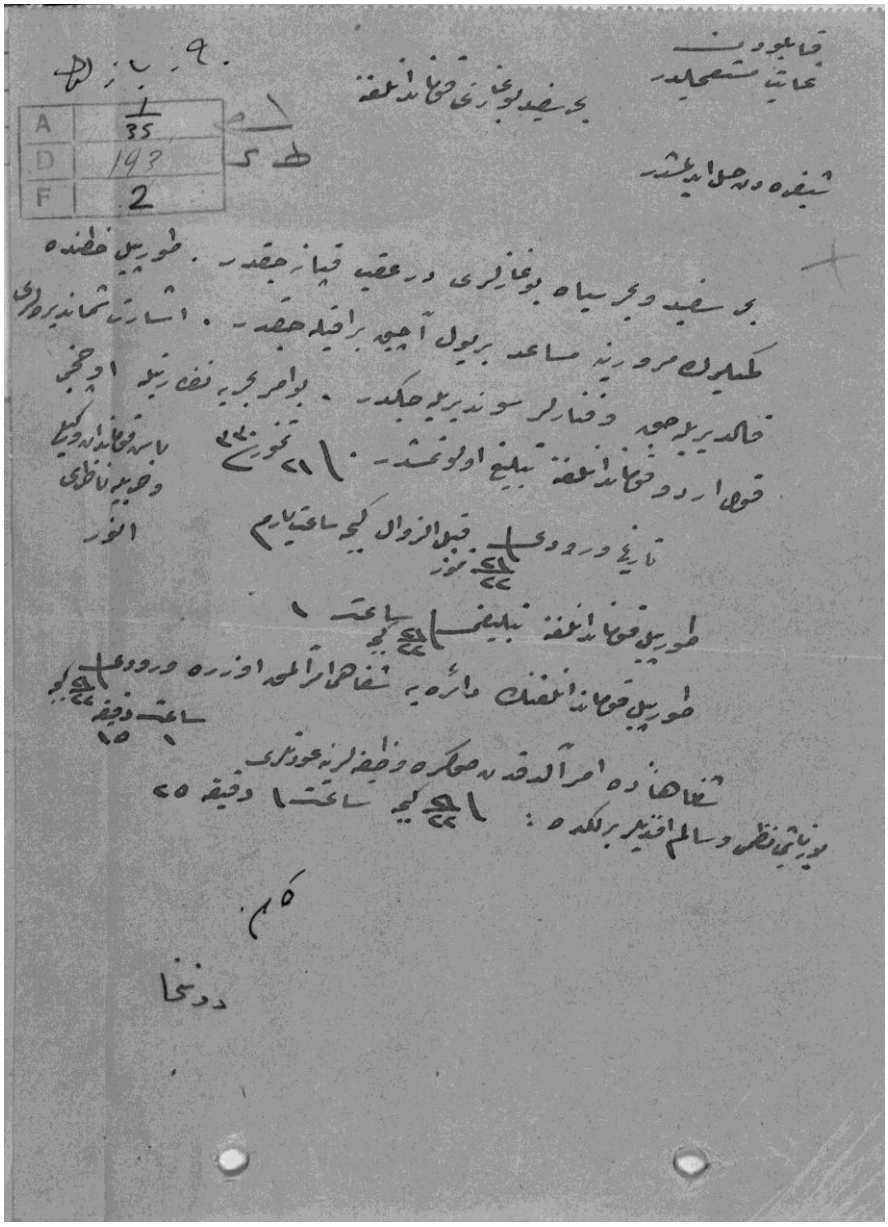
(The National Archives, ADM I/8447/21)

EK-22 18 Mart Boğaz Muharebesi'ne İlişkin 2 Mayıs 1919 Tarihli The London Gazete'nin Eki'nde Yayınlanan Haber

(The National Archives, ADM I/116/3491)

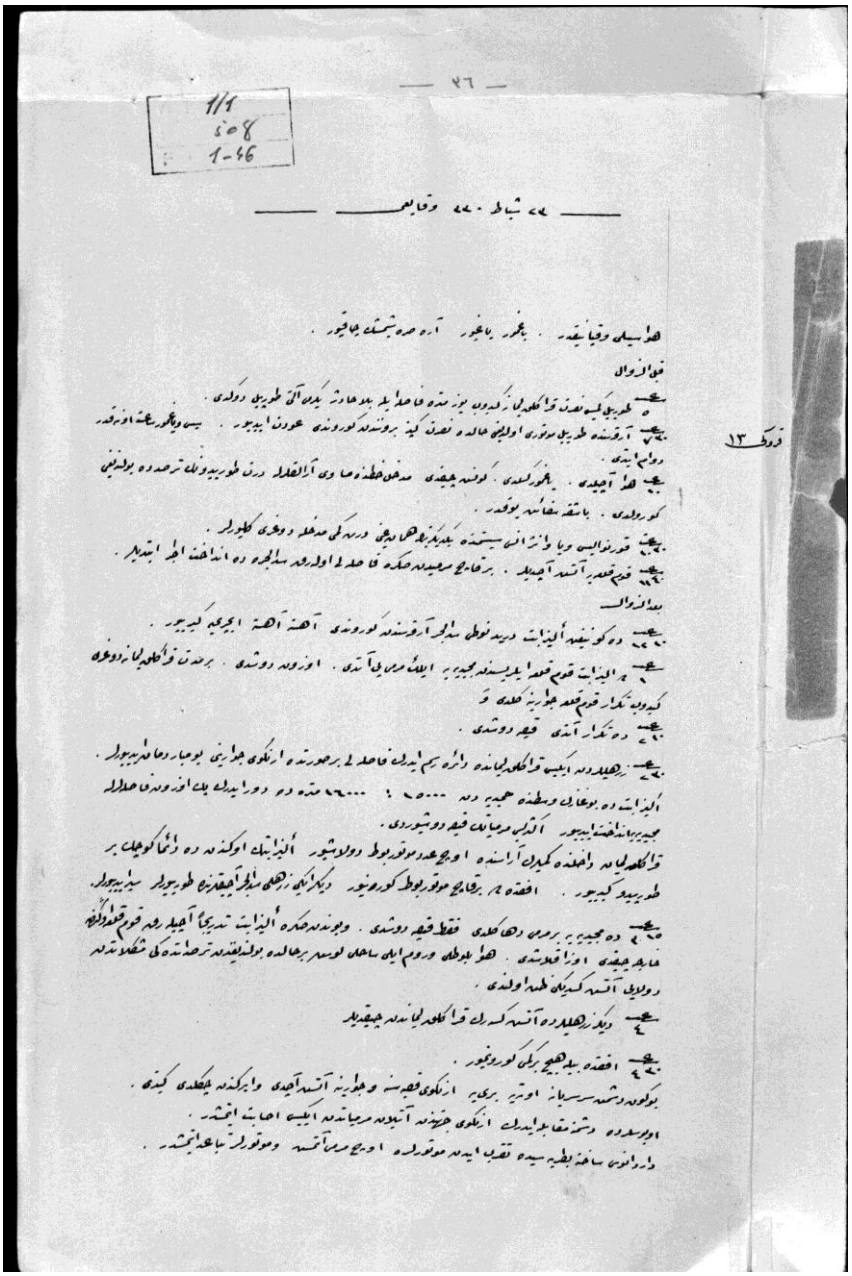
B. BELGELER

EK-1 Bahr-i Sefîd (Akdeniz) ve Bahr-i Siyah (Karadeniz) Boğazları'nın Kapatılmasına Dair 21 Temmuz 1330 (3 Ağustos 1914) Tarihli Emir

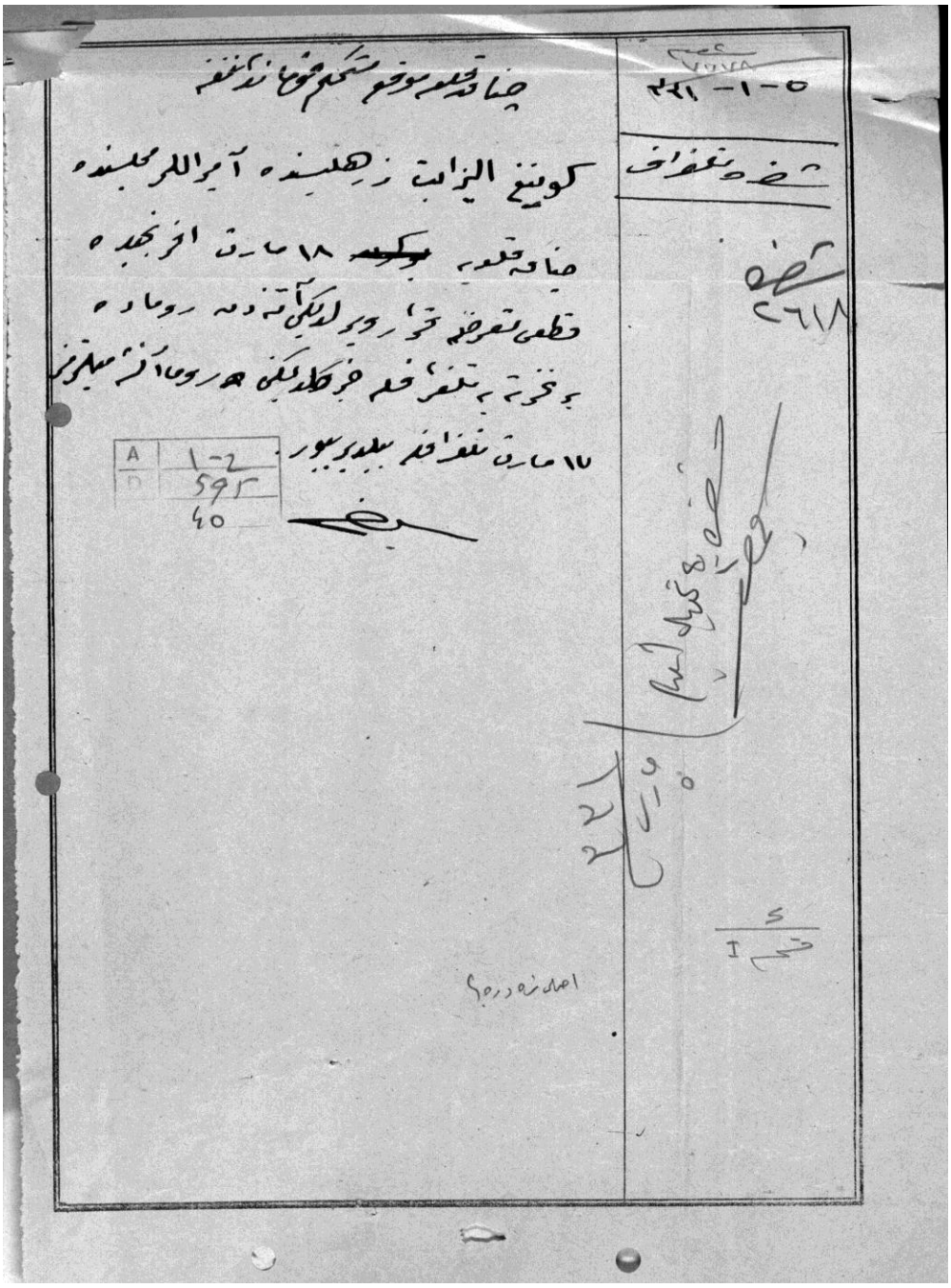
Gnkur. ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu, Klasör No: 1560, Eski ve Yeni Dosya No: 193/5, Fihrist No:2

EK-2 Nusret Mayın Gemisi Tarafından 22 Şubat 1331 (8 Mart 1915) Sabahı Karanlık Liman'a Yirmi Altı Mayın Döküldüğüne Dair Belge

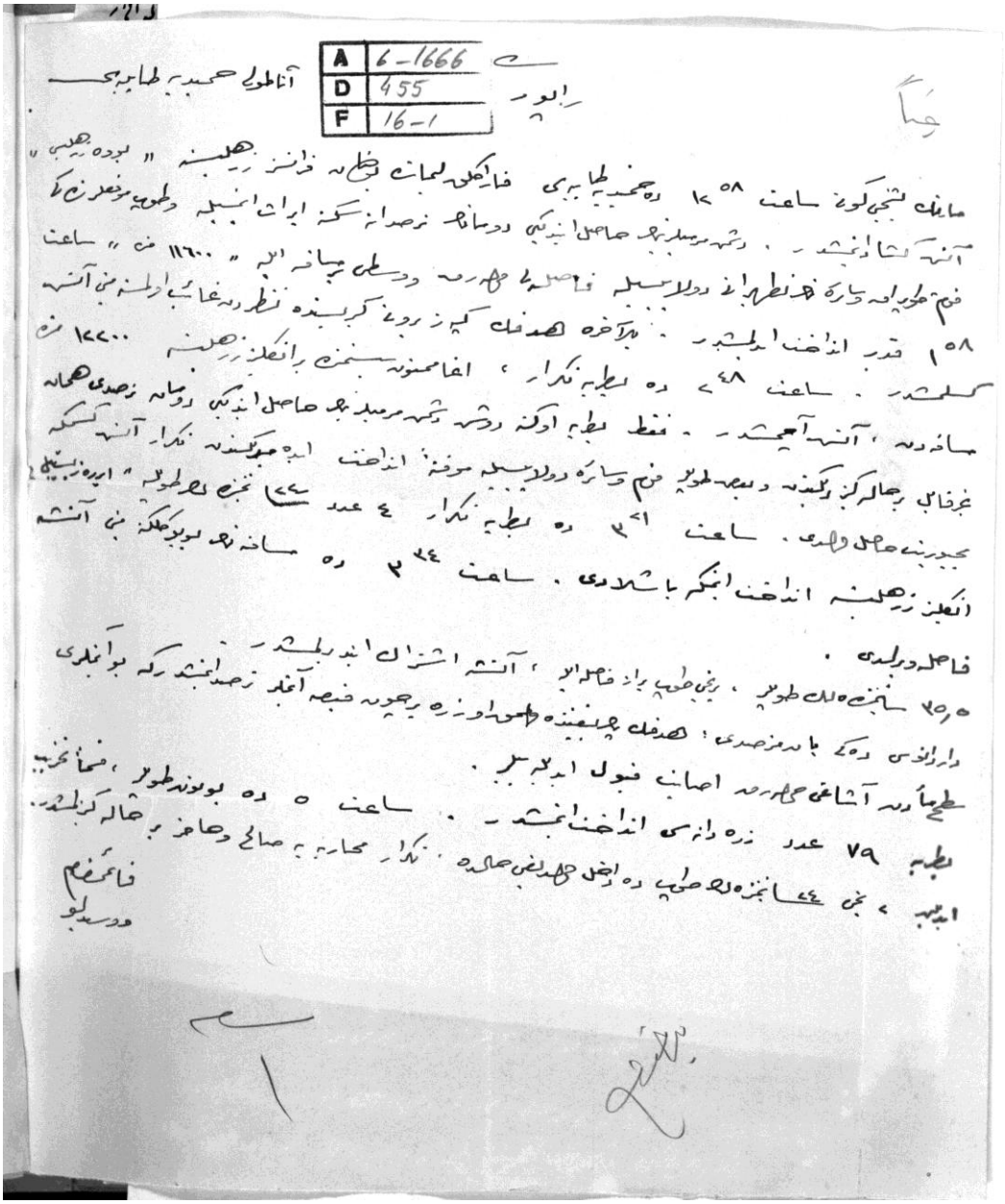
Gnkur. ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu, Klasör: 121, Eski ve Yeni Dosya No: 508/572, Fihrist No:001-046

EK-3 18 Mart Günü Çanakkale'ye Büyük Taarruza Karar Verildiğine Dair Roma Askerî Ataşeliği'nden Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na Yazılan 4 Mart 1331 (17 Mart 1915) Tarihli Telgraf.

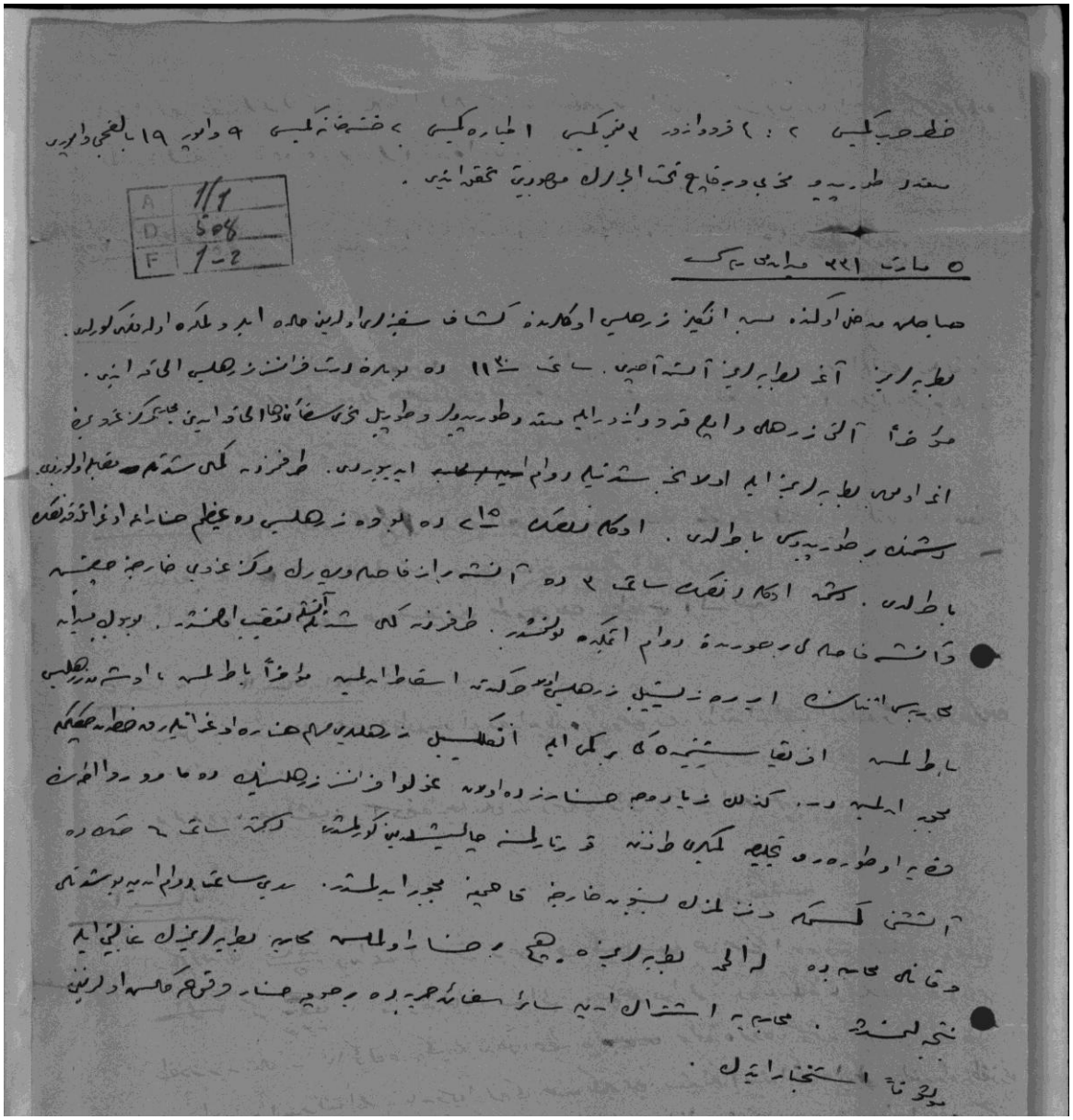
Gnkur. ATASE Arşivi Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu, Klasör: 495, Eski ve Yeni Dosya No:595/1938, Fihrist No: 040

EK-4 5 Mart 1331 (18 Mart 1915) Çanakkale Boğazı Muharebesi'ne ilişkin Anadolu Hamidiye Tabyası'nın Raporu.

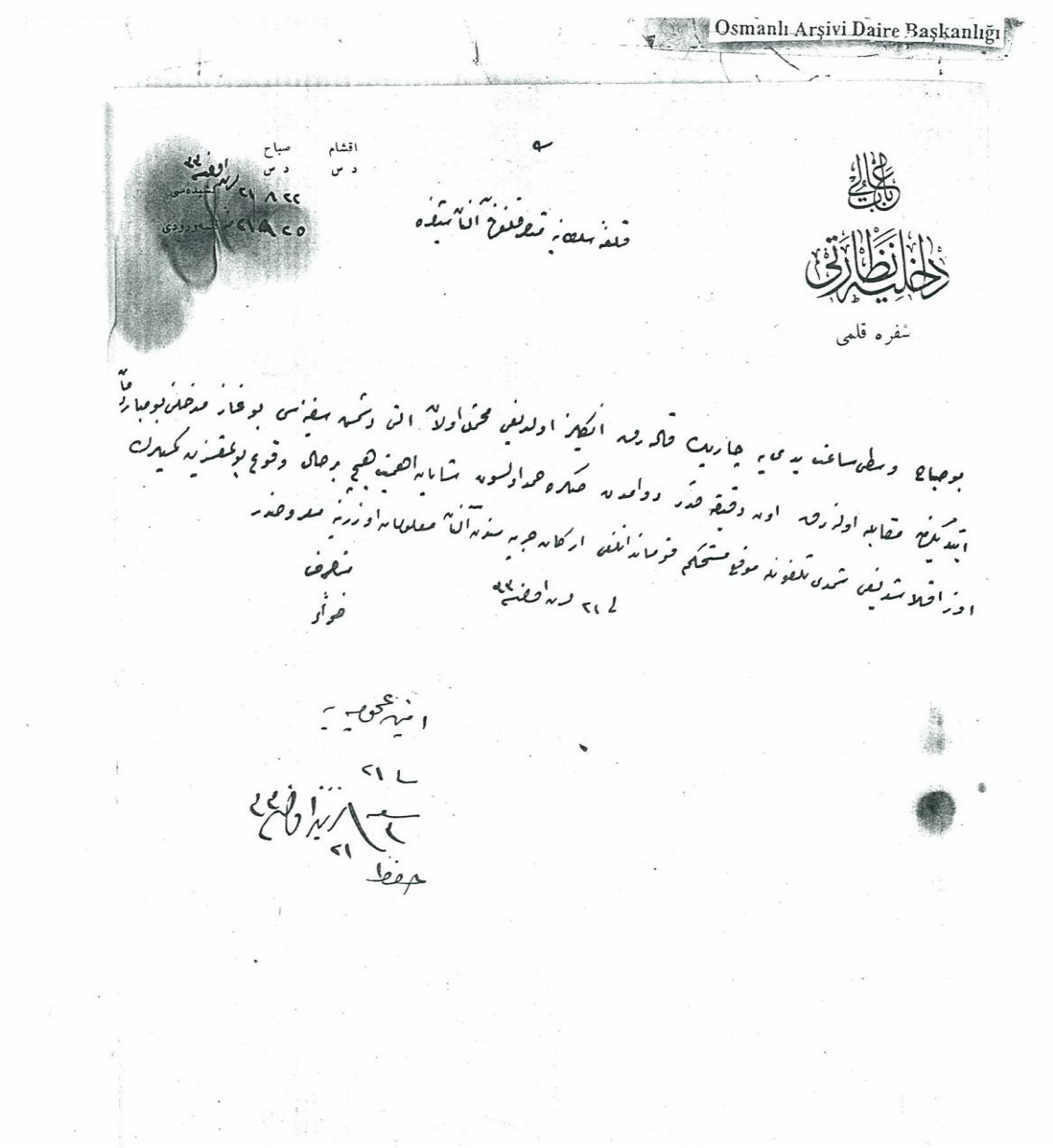
Gnkur. ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu, Klasör: 4615, Eski ve Yeni Dosya No: 455/30, Fihrist No:16-01

EK-5 Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı Karargâhı Hacı Paşa Çiftliği'nde Tutulan 5 Mart 1331 (18 Mart 1915) Çanakkale Boğaz Muharebesi'ne İlişkin Harp Ceridesi

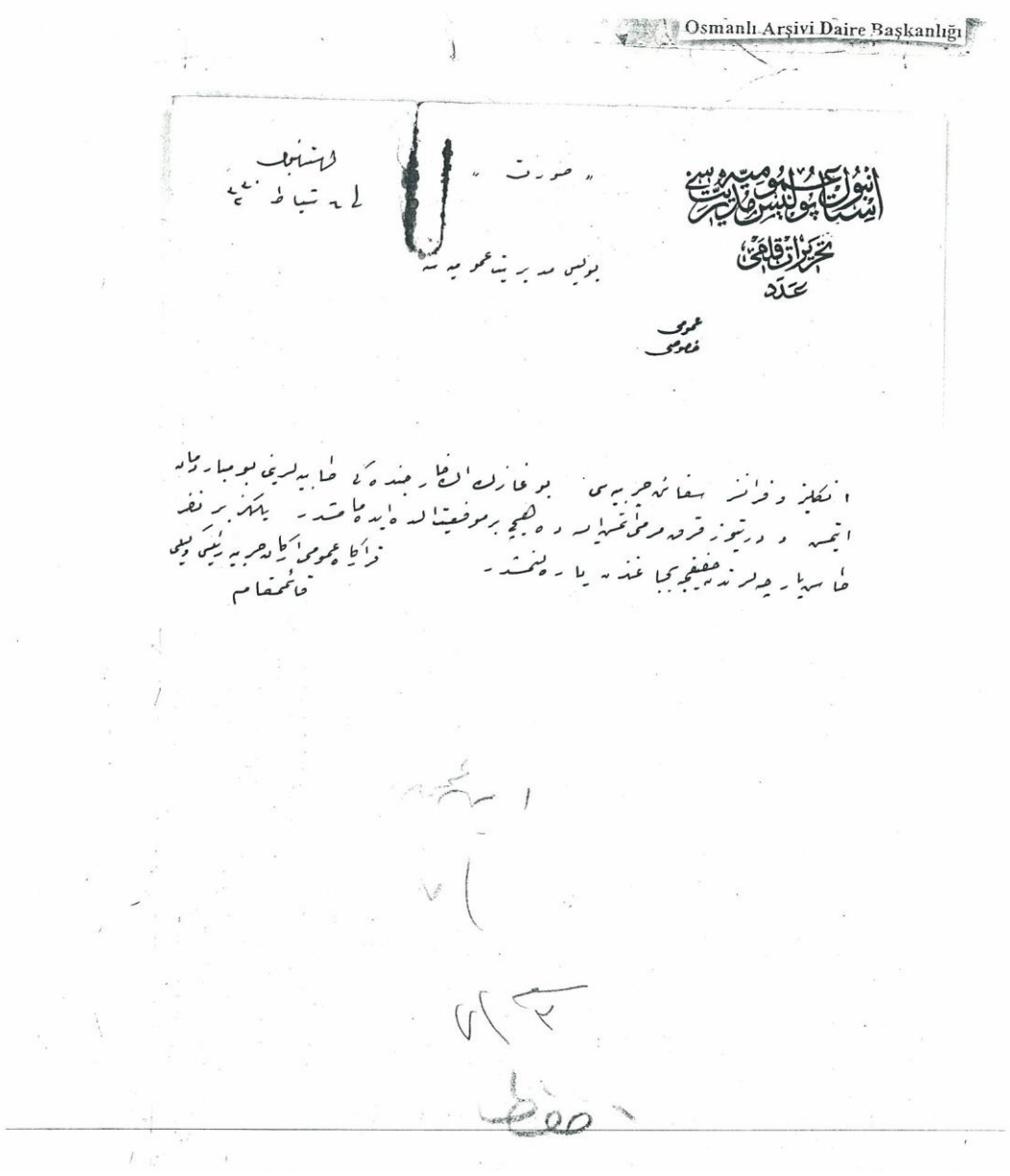
Gnkur. ATASE Arşivi, Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu, Klasör: 121, Eski ve Yeni Dosya No: 508/572, Fihrist No:1-2

EK-6 Altı İngiliz Gemisinin Boğaz Girişini Bombardıman Ettiğine Dair Kala-ı Sultaniyye Mutasarrıflığı'nın (21 Teşrîn-İ Evvel 1330) 3 Kasım 1914 Tarihli Telgrafı

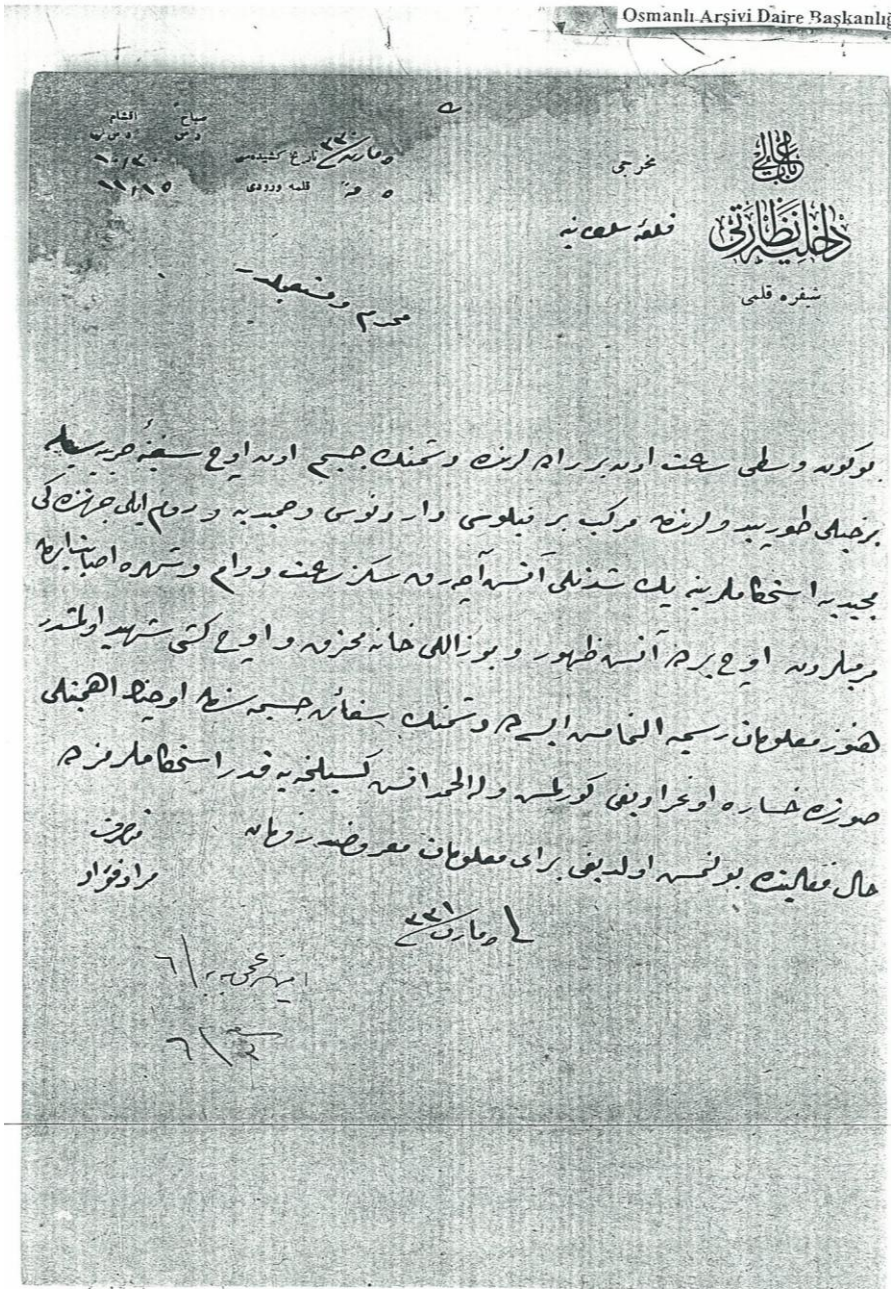

BOA, DH. EUM. 3. Şb, Dosya No: 2, Vesika No: 48

EK-7 İngiliz Ve Fransız Gemilerinin Boğaz Dış Tabyalarını Bombardımanına İlişkin 6 Şubat 1330 (19 Şubat 1915) Tarihli Başkumandanlık Karargâhı'nın Telgrafı.

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

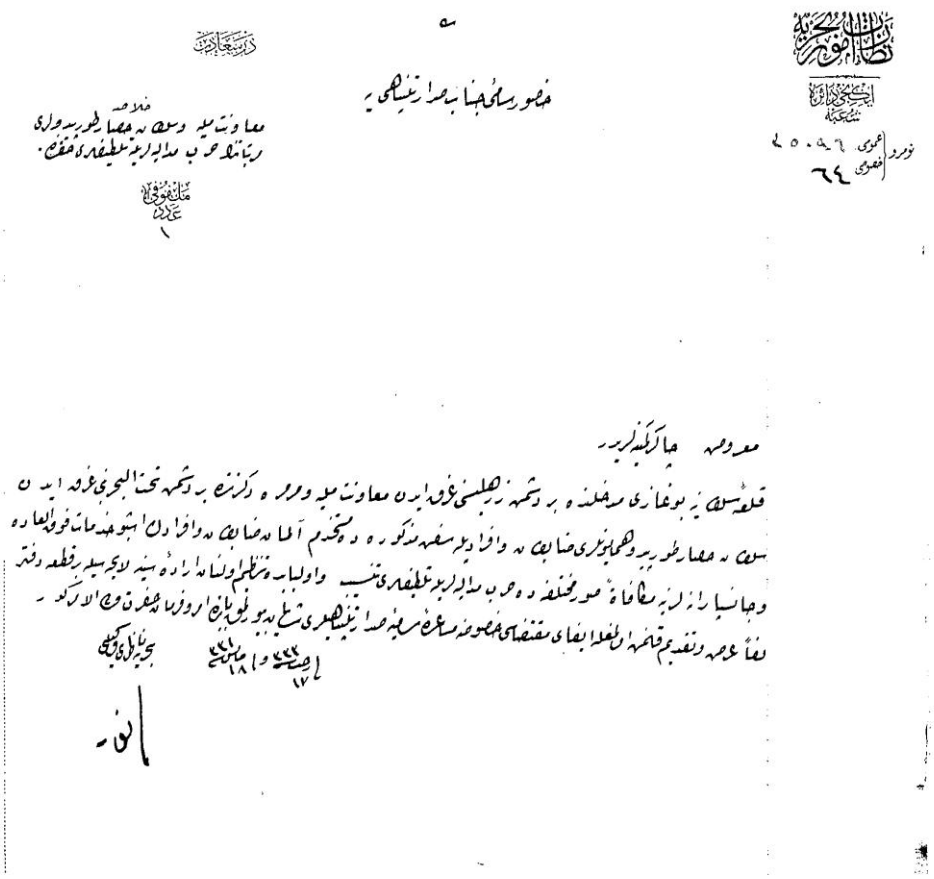
BOA DH.EUM.3.Şb.Dosya No: 4,Vesika No: 4

EK-8 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi Raporu

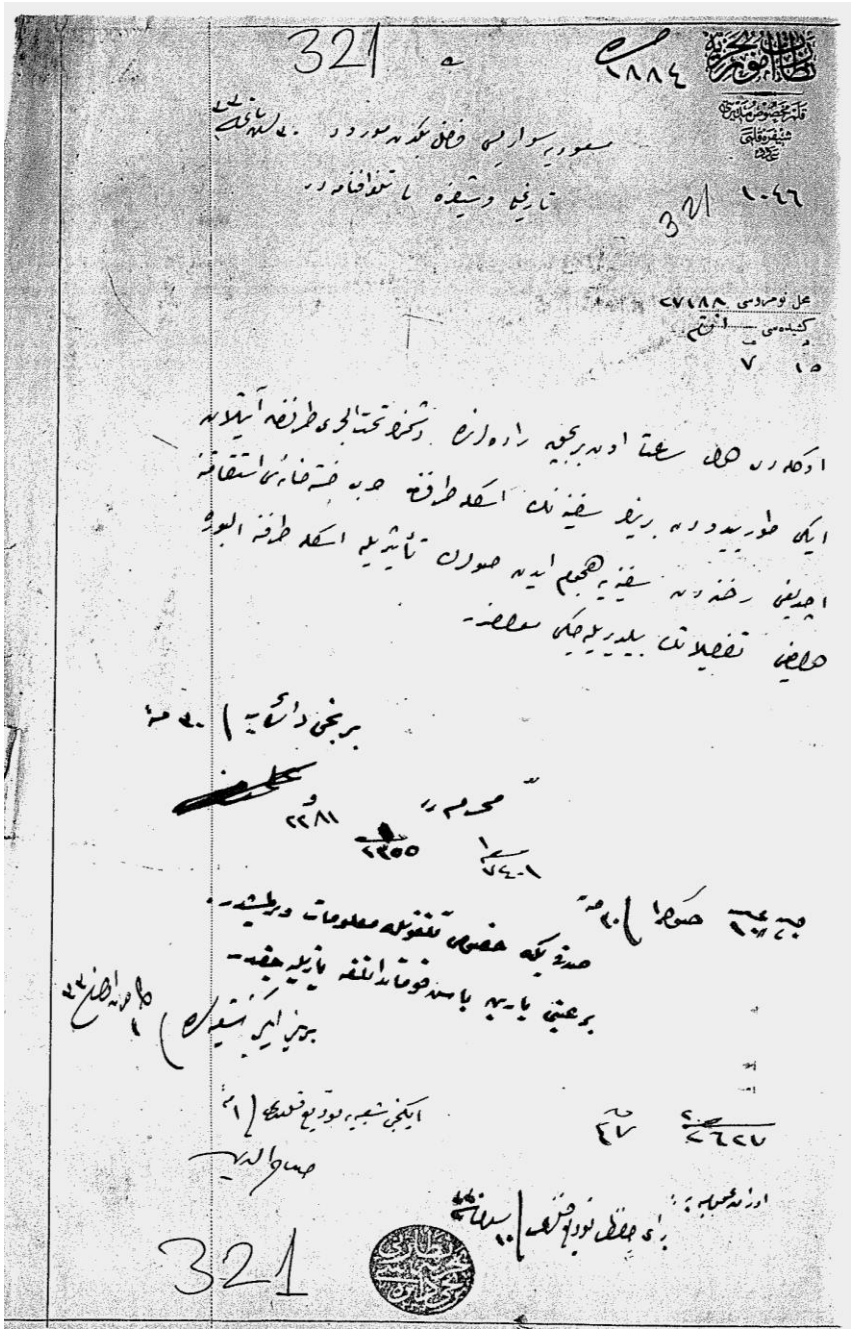

BOA DH.EUM.3.Şb. Dosya No: 4,Vesika No: 37

EK-9 Muâvenet-i Milliyye Torpido Muhribi Ve Sultanhisar Torpidobotunun Subayları Ve Erlerinin Harp Madalyalarıyla Taltifleri Hakkında Sadrazamlık Makamına Gönderilen 31 Mayıs 1915 Tarihli Yazı

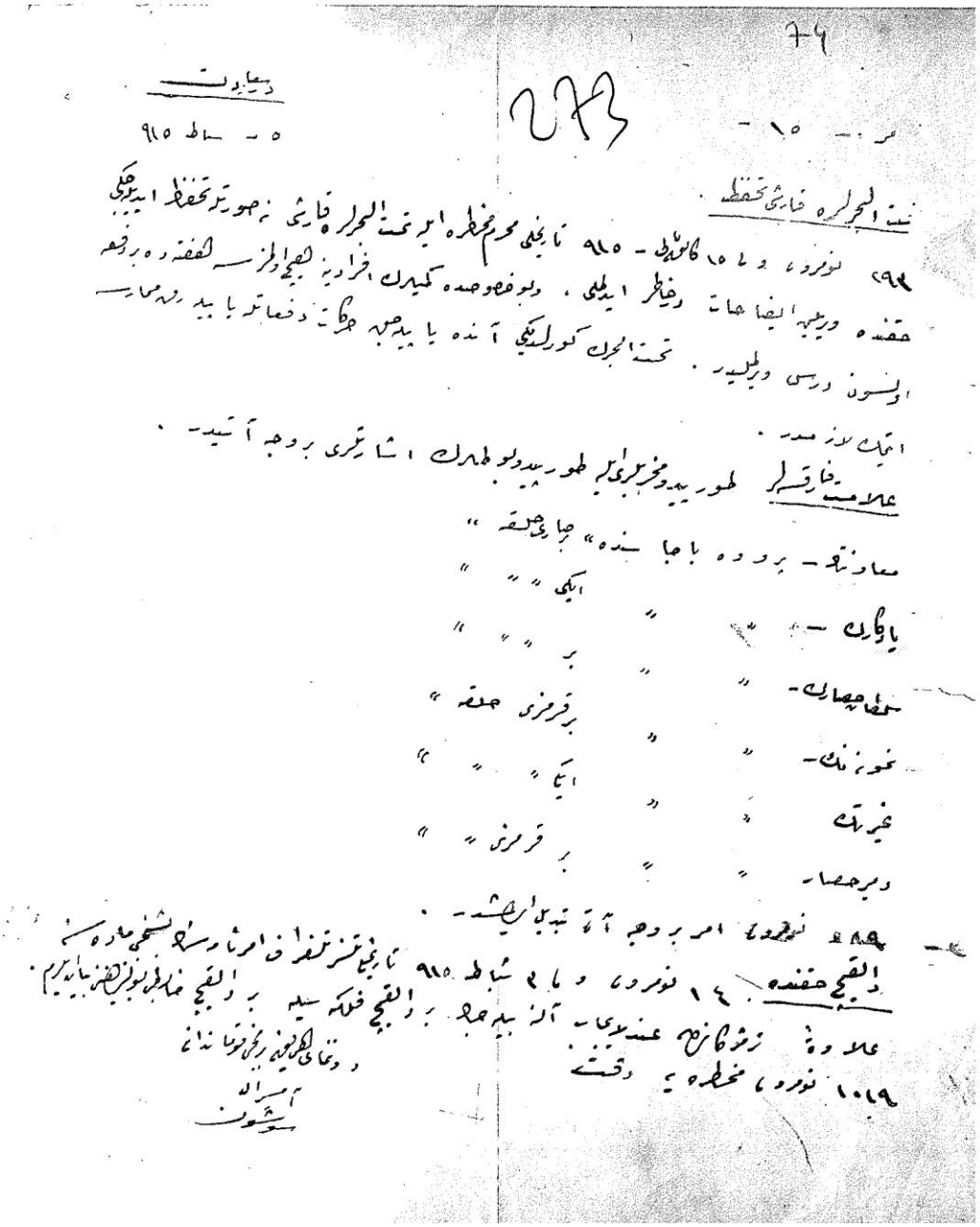
BOA, İ.TAL 1333/B-35

EK-10 Mesudiye Zırhlısının Bir İngiliz denizaltısı Tarafından Batırıldığına Dair 13 Aralık 1914 Tarihli Telgraf

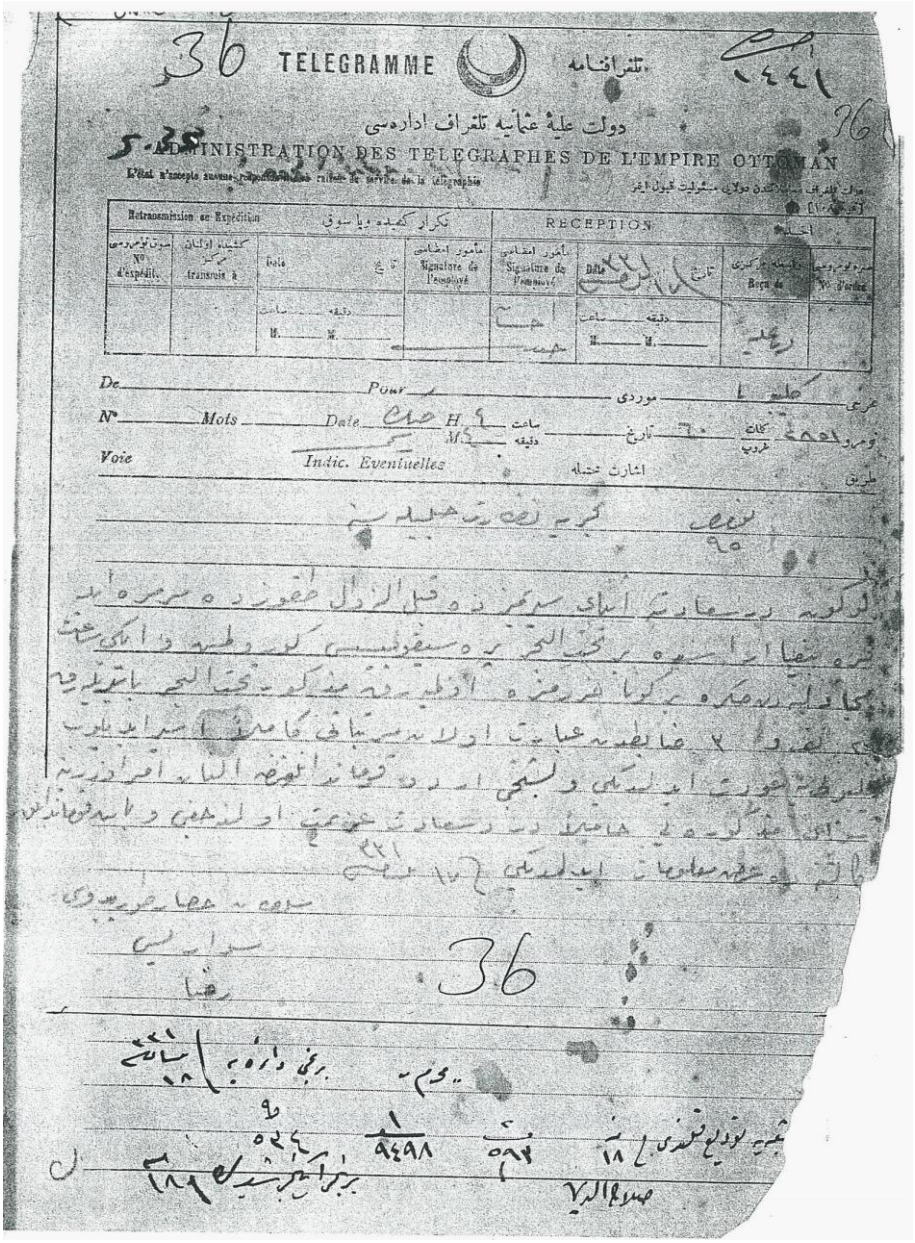
DMA Umumî Evrâk Defter Sıra No : 472, Defter Sayfa No: 321

EK-11 Osmanlı Donanma Komutanı Alman Amiral Souchon'un İtilâf Denizaltılarına Karşı Alınacak Önlemler Konulu 5 Şubat 1915 Tarihli Yazısı

DMA, Defter sıra no: 484, Harekât-ı Bahriyye Emirleri, Defter Sayfa No: 74

EK-12 AE-2 Denizaltısının Batırıldığına Dair Sultanhisar Torpidobotu Komutanı Yüzbaşı Ali Rıza Efendi Tarafından Bahriye Nezareti'ne Gönderilen 30 Nisan 1915 Tarihli Telgraf

36 TELEGRAMME تلغرافنامه

دولت علیهٔ عثمانیه تلغراف اداره‌سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat n'accepte aucune responsabilité relative au service de la télégraphie

Retransmission ou Expédition — تکرار کیمسه‌یه سوق — RECEPTION

De — Pour — موردی

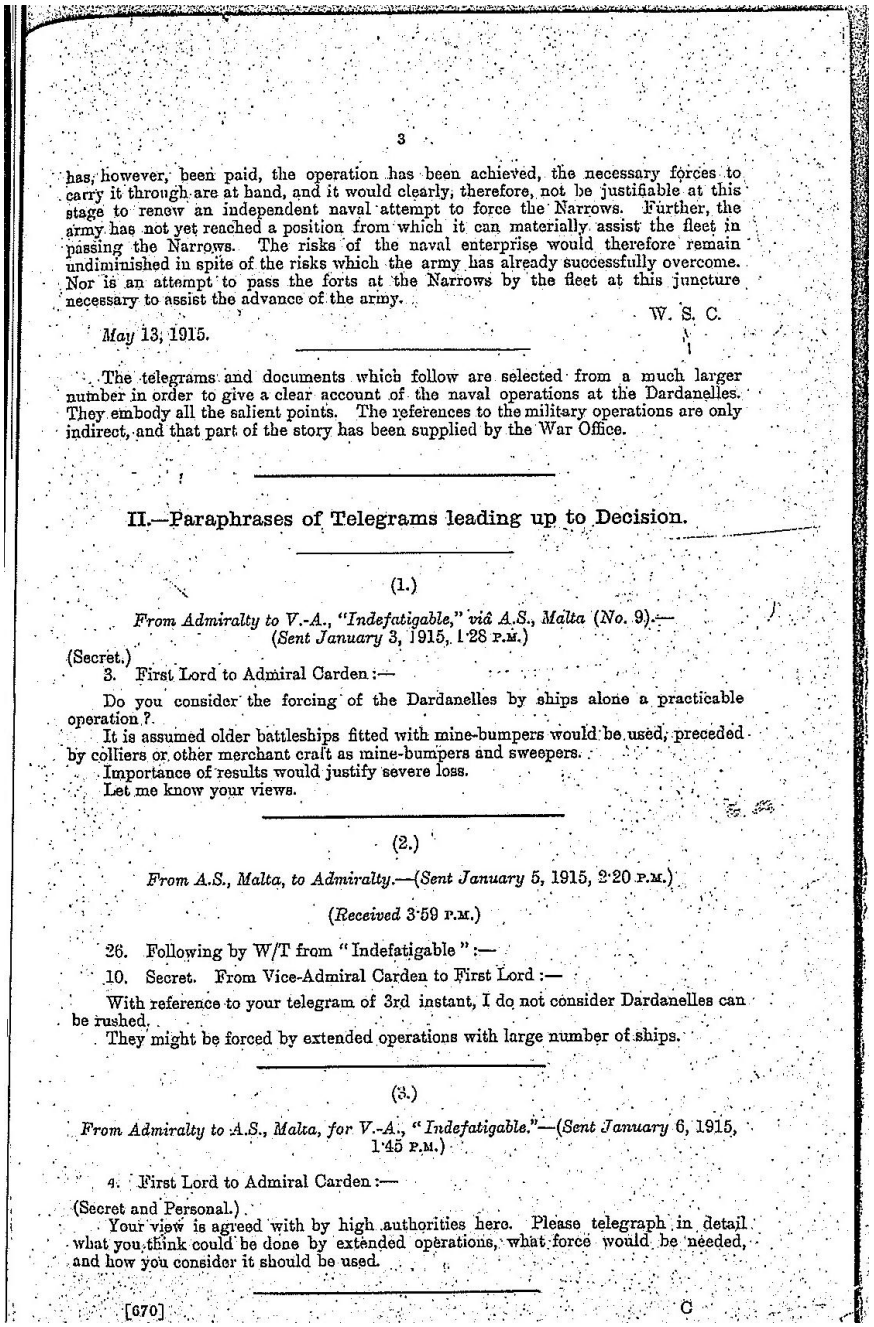
N° — Mots — Date — H — M — ساعت — دقیقه — تاریخ — کلمات

Voie — Indic. Eventuelles — اشارت مختصه

36

DMA, Mülga Bahriye Nezâreti, Umumî Evrâk Bölümü**,** Defter Sıra No: 487, Defter Sayfa No: 36, Telgraf Sıra No:1441

EK-13 Deniz Bakanı Winston Churchill Tarafından Amiral Carden'e Boğaz'ın Donanma İle Zorlanmasıyla İlgili Olarak Yazılan 3 Ocak 1915 Tarihli Telgraf

has, however, been paid, the operation has been achieved, the necessary forces to carry it through are at hand, and it would clearly, therefore, not be justifiable at this stage to renew an independent naval attempt to force the Narrows. Further, the army has not yet reached a position from which it can materially assist the fleet in passing the Narrows. The risks of the naval enterprise would therefore remain undiminished in spite of the risks which the army has already successfully overcome. Nor is an attempt to pass the forts at the Narrows by the fleet at this juncture necessary to assist the advance of the army.

W. S. C.

May 13, 1915.

The telegrams and documents which follow are selected from a much larger number in order to give a clear account of the naval operations at the Dardanelles. They embody all the salient points. The references to the military operations are only indirect, and that part of the story has been supplied by the War Office.

II.—Paraphrases of Telegrams leading up to Decision.

(1.)

From Admiralty to V.-A., "Indefatigable," viâ A.S., Malta (No. 9).—(Sent January 3, 1915, 1·28 P.M.)

(Secret.)

3. First Lord to Admiral Carden:—

Do you consider the forcing of the Dardanelles by ships alone a practicable operation?

It is assumed older battleships fitted with mine-bumpers would be used, preceded by colliers or other merchant craft as mine-bumpers and sweepers.

Importance of results would justify severe loss.

Let me know your views.

(2.)

From A.S., Malta, to Admiralty.—(Sent January 5, 1915, 2·20 P.M.)

(*Received* 3·59 P.M.)

26. Following by W/T from "Indefatigable":—

10. Secret. From Vice-Admiral Carden to First Lord:—

With reference to your telegram of 3rd instant, I do not consider Dardanelles can be rushed.

They might be forced by extended operations with large number of ships.

(3.)

From Admiralty to A.S., Malta, for V.-A., "Indefatigable."—(Sent January 6, 1915, 1·45 P.M.)

4. First Lord to Admiral Carden:—

(Secret and Personal.)

Your view is agreed with by high authorities here. Please telegraph in detail what you think could be done by extended operations, what force would be needed, and how you consider it should be used.

The National Archives, ADM 1/116/3491

EK-14 13 Ocak 1915, 19 Mart 1915, 12 Haziran 1915 Tarihli İngiliz Savaş Konseyi Gizli Toplantı Tutanakları

to whom every possible assistance should be given. If, however, General Joffre failed to achieve success, we ought to try some entirely new plan, and we ought to start immediately to prepare for this. The question should not merely be studied, but actual preparations should be made, including the provision of any necessary railway material, horse boats, lighters, &c. At the most we should only waste a relatively small amount of money, and the material collected could very likely be utilized elsewhere.

MR. BALFOUR asked for an expression of the Admiralty's views on the Zeebrugge plan.

MR. CHURCHILL said that the Admiralty would welcome it, if it could be carried out successfully. If Zeebrugge continued to be developed as a German naval base, it entailed great disadvantages on the Navy. There would probably be a series of depressing incidents. The Admiralty, however, could not regard the matter as one of absolutely vital importance from a naval point of view. The possession of Zeebrugge by the Germans would not kill our naval supremacy.

LORD KITCHENER said that, from the War Office point of view, he was prepared to carry out what Sir John French proposed. He proposed that all arrangements should be made for this, but that the final decision should be postponed until next month (February).

SIR EDWARD GREY agreed with Lord Kitchener. For the moment, this was the only offensive movement within our capacity and it should be prepared for. There was, however, no necessity to take a final decision at present. In the meantime he would be glad if the Admiralty could consider the feasibility of effecting something at Cattaro, or elsewhere in the Adriatic, with the object of drawing Italy into the war. We ought also to consider what we should do in the event of a complete stalemate. For this purpose we should study the possibilities of (*a*) co-operation with Serbia and (*b*) an attack on the Gallipoli Peninsula.

THE DARDANELLES.

MR. CHURCHILL said he had interchanged telegrams with Vice-Admiral Carden, the Commander-in-Chief in the Mediterranean, in regard to the possibilities of a naval attack on the Dardanelles. The sense of Admiral Carden's reply was that it was impossible to rush the Dardanelles, but that, in his opinion, it might be possible to demolish the forts one by one. To this end Admiral Carden had submitted a plan. His proposal was first to concentrate his fire on the entrance forts. When they were demolished he would proceed to deal with the inner forts, attacking them from the Straits and from the seaward side of the Gallipoli Peninsula. This plan was based on the fact that the Dardanelles forts are armed mainly with old guns of only thirty-five calibre. These would be outranged by the guns of the ships, which would effect their object without coming within range. Three modern ships, carrying the heaviest guns, would be required for reducing some of the more modern works, and about twelve old battleships would deal with the remainder. These could now be spared for the task without reducing our strength in the main theatre of war. Among others, he mentioned the "Triumph," "Swiftsure," "Goliath," "Glory," and "Canopus," all of which had been employed hitherto for trade protection. Four of the Majestic class, which were to have been "scrapped," their 12-inch guns being utilized for monitors, could also be made available, though this would entail a delay in the completion of the monitors. Two battle-cruisers were, he said, already in the Mediterranean. The new battle-cruiser, "Queen Elizabeth," was already to be sent to Gibraltar for gun trials, and it would be feasible to allow her to conduct her trials against the Dardanelles forts, instead of against a target.

The Admiralty were studying the question, and believed that a plan could be made for systematically reducing all the forts within a few weeks. Once the forts were reduced the minefields would be cleared, and the Fleet would proceed up to Constantinople and destroy the "Goeben." They would have nothing to fear from field guns or rifles, which would be merely an inconvenience.

MR. LLOYD GEORGE liked the plan.

LORD KITCHENER thought it was worth trying. We could leave off the bombardment if it did not prove effective.

[This Document is the Property of His Britannic Majesty's Government.]

Printed for the Imperial Defence Committee. *August* 1916.

SECRET.

13

SECRETARY'S NOTES OF A MEETING OF A WAR COUNCIL HELD AT 10, DOWNING STREET, MARCH 19, 1915.

Present:

The PRIME MINISTER (*in the Chair*).

The Right Hon. the Viscount HALDANE OF CLOAN, K.T., the Lord High Chancellor.

The Most Hon. the Marquess of CREWE, K.G., Secretary of State for India.

The Right Hon. L. HARCOURT, M.P., Secretary of State for the Colonies.

The Right Hon. R. MCKENNA, M.P., Secretary of State for Home Affairs.

The Right Hon. W. S. CHURCHILL, M.P., First Lord of the Admiralty.

Admiral of the Fleet the Right Hon. the Lord FISHER OF KILVERSTONE, G.C.B., O.M., G.C.V.O., First Sea Lord of the Admiralty.

Admiral of the Fleet Sir A. K. WILSON, G.C.B., V.C., O.M., G.C.V.O.

The Right Hon. D. LLOYD GEORGE, M.P., Chancellor of the Exchequer.

The Right Hon. Sir E. GREY, Bt., K.G., M.P., Secretary of State for Foreign Affairs.

The Right Hon. A. J. BALFOUR, M.P.

Field-Marshal the Right Hon. Earl KITCHENER OF KHARTOUM, K.P., G.C.B., O.M., G.C.S.I., G.C.M.G., G.C.I.E., Secretary of State for War.

Lieutenant-General Sir JAMES WOLFE MURRAY, K.C.B., Chief of the Imperial General Staff.

Lieutenant-Colonel M. P. A. HANKEY, C.B., *Secretary*.

PROGRESS IN THE DARDANELLES.

MR. CHURCHILL read a series of telegrams from Admiral Carden and Admiral de Robeck on the subject of the progress in the Dardanelles. The substance of this is contained in the press communiqué published in the morning papers of the 20th March. The most serious feature of these telegrams was the sinking of the "Irresistible," "Ocean," and "Bouvet," the running ashore of the "Gaulois," and the disablement of the "Inflexible." He also mentioned that the XXIXth Division was due to arrive at Alexandria on the 2nd April.

MR. LLOYD GEORGE asked if any success had been achieved to counterbalance the losses.

SIR ARTHUR WILSON said, so far as could be gathered from the telegrams, the forts had only been temporarily silenced.

MR. CHURCHILL said it would be impossible to form an opinion till further reports had been received. He said that, if the War Council agreed, he would instruct the Admiral to use his discretion in continuing the operations.

[This Document is the Property of His Britannic Majesty's Government.]

Printed for the Committee of Imperial Defence. *August* 1916.

SECRET.

CAB 22/2

No. 13

SECRETARY'S NOTES OF A MEETING OF THE DARDANELLES COMMITTEE HELD AT 10, DOWNING STREET, JUNE 12, 1915.

Present:

The PRIME MINISTER (*in the Chair*).

The Most Hon. the Marquess of LANSDOWNE, K.G., G.C.S.I., G.C.I.E., G.C.M.G., &c., Minister without portfolio.

The Right Hon. the Earl CURZON OF KEDLESTON, G.C.S.I., G.C.I.E., &c., Lord Privy Seal.

The Right Hon. A. BONAR LAW, M.P., Secretary of State for the Colonies.

Field-Marshal the Right Hon. Earl KITCHENER OF KHARTOUM, K.P., G.C.B., O.M., G.C.S.I., G.C.M.G., G.C.I.E., &c., Secretary of State for War.

The Right Hon. A. J. BALFOUR, M.P., First Lord of the Admiralty.

The Right Hon. W. S. CHURCHILL, M.P., Chancellor of the Duchy of Lancaster.

The Right Hon. the Earl of SELBORNE, K.G., G.C.M.G., President of the Board of Agriculture.

The Most Hon. the Marquess of CREWE, K.G., Acting Secretary of State for Foreign Affairs.

Lieutenant-Colonel M. P. A. HANKEY, C.B., *Secretary*.

MR. ASHMEAD BARTLETT'S MEMORANDUM.

THE PRIME MINISTER said that Mr. Ashmead Bartlett, the newspaper correspondent, who had just returned from the Dardanelles and was going back there on Monday, had called on him on the previous day and given him a full account of the situation in the Gallipoli Peninsula, which was not altogether agreeable. Mr. Bartlett had now submitted a full Memorandum on the question. The Prime Minister then read the following Memorandum by Mr. Bartlett:—

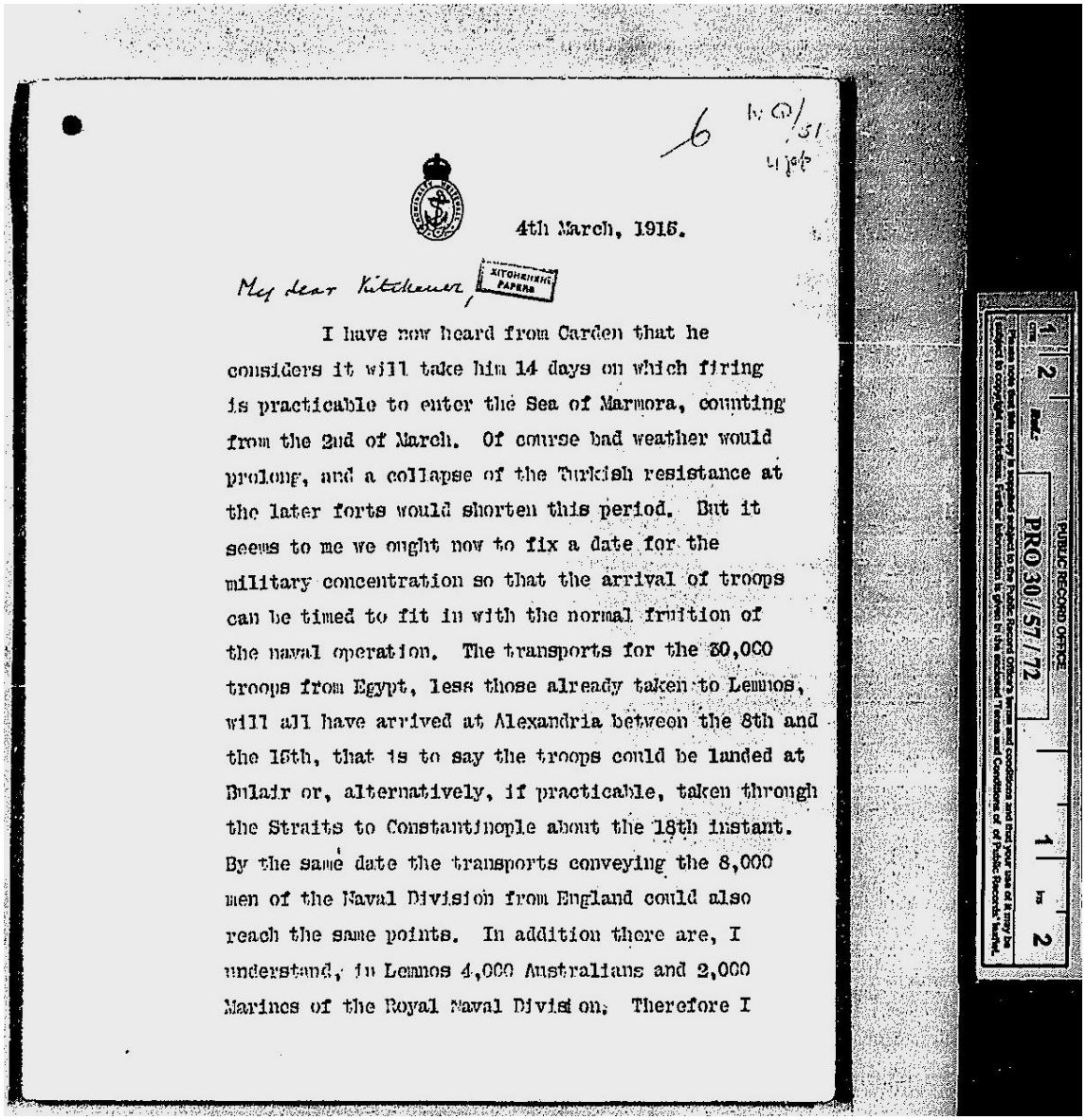
"MEMORANDUM ON THE SITUATION IN GALLIPOLI.

"*The Fleet.*—For the time being the Fleet can play no active part in the reduction of the Straits. In fact, our ships now never attempt to go beyond Tott's Battery. The enemy's minefield is intact, the damage to the forts at the Narrows has been made good, and the existence of concealed torpedo tubes on shore is perhaps the most serious obstacle of all. In addition, the presence of the enemy's submarines has greatly complicated the difficulties. The lighter vessels can, however, assist in keeping down the fire of the enemy's batteries, and from time to time battleships will have to be employed for this purpose, especially in searching the ground behind the Kum-Kale-Yeni-Shehr Ridge on the Asiatic shore.

The National Archives, CAB 22/1, CAB 22/2

EK-15 Deniz Bakanı W.S.Churchill'in 14 Gün İçinde Birleşik Filo'nun Marmara'ya Girmesi Gerektiğine Dair 4 Mart 1915 Tarihinde Savaş Bakanı Kitchener'e Yazdığı Mektup

6 W.C./51

4th March, 1915.

KITCHENER'S PAPERS

My dear Kitchener,

I have now heard from Carden that he considers it will take him 14 days on which firing is practicable to enter the Sea of Marmora, counting from the 2nd of March. Of course bad weather would prolong, and a collapse of the Turkish resistance at the later forts would shorten this period. But it seems to me we ought now to fix a date for the military concentration so that the arrival of troops can be timed to fit in with the normal fruition of the naval operation. The transports for the 30,000 troops from Egypt, less those already taken to Lemnos, will all have arrived at Alexandria between the 8th and the 15th, that is to say the troops could be landed at Bulair or, alternatively, if practicable, taken through the Straits to Constantinople about the 18th instant. By the same date the transports conveying the 8,000 men of the Naval Division from England could also reach the same points. In addition there are, I understand, in Lemnos 4,000 Australians and 2,000 Marines of the Royal Naval Division. Therefore I

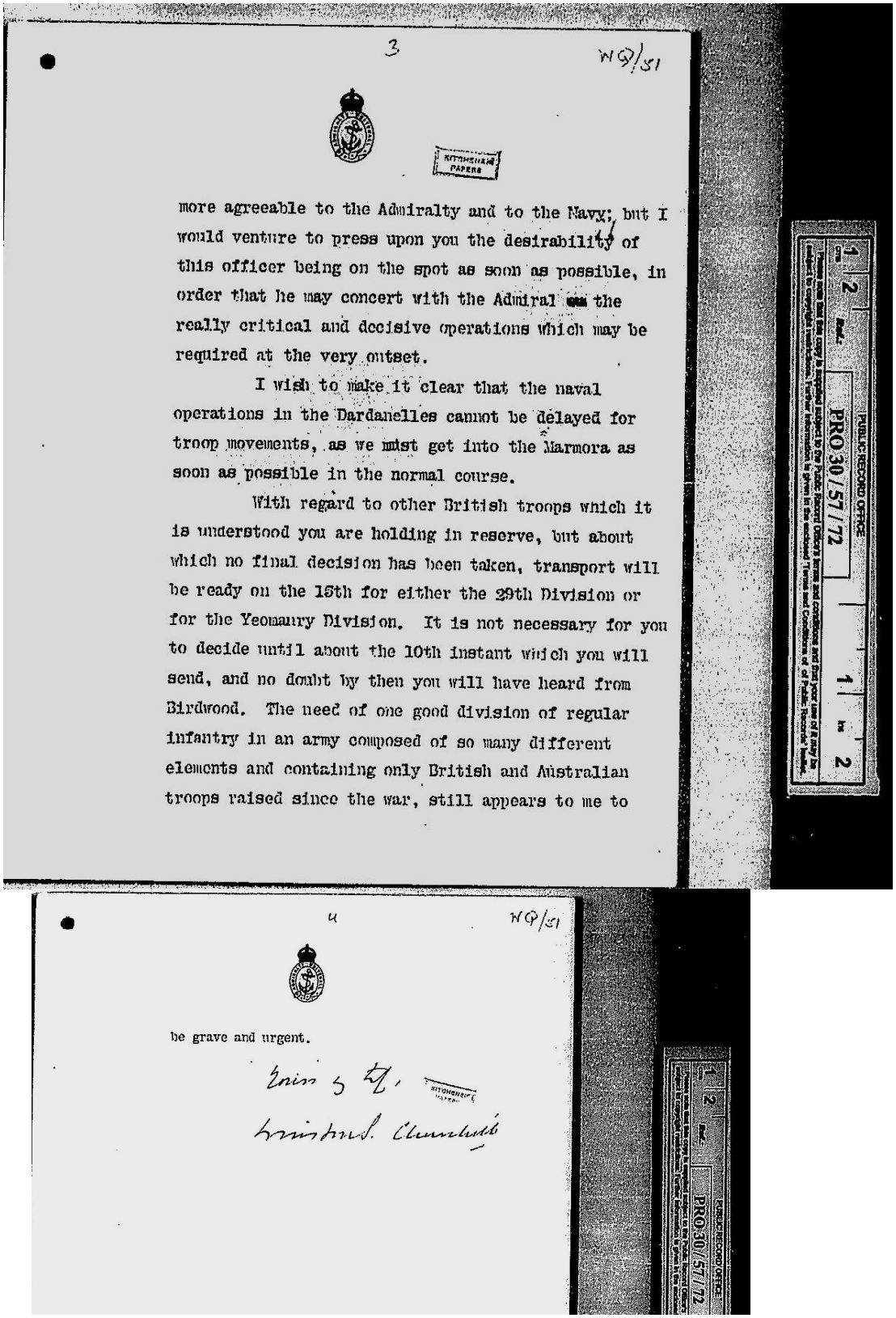
PUBLIC RECORD OFFICE
PRO 30/57/72

suggest for your consideration, and for the proper co-ordination of naval and military policy, that we fix in our own minds the 20th March as the date on which 40,000 British troops will certainly be available for land operations on Turkish soil. To make sure of this date it will perhaps be better to give all orders as for the 17th or 18th; we should then have a little in hand. I think the French should be given this date (20th) as their point, and should rendezvous at Lemnos not later than the 16th. We should also inform the Russians and the Greeks, and ask them what dates they can work to (assuming they are coming). It is necessary for me to know what your views and plans are in these matters.

I feel it my duty also to represent the strong feeling we have at the Admiralty that there should be placed at the head of this army so variously composed, a general officer of high rank and reputation, who has held important commands in war. I heard yesterday with very great pleasure you mentioned the name of Sir Ian Hamilton as the officer you had designated for the main command in this theatre. Certainly no choice could be

PUBLIC RECORD OFFICE
PRO 30/57/72
1 2
1 2

3

WQ/51

KITCHENER PAPERS

more agreeable to the Admiralty and to the Navy; but I would venture to press upon you the desirability of this officer being on the spot as soon as possible, in order that he may concert with the Admiral on the really critical and decisive operations which may be required at the very outset.

I wish to make it clear that the naval operations in the Dardanelles cannot be delayed for troop movements, as we must get into the Marmora as soon as possible in the normal course.

With regard to other British troops which it is understood you are holding in reserve, but about which no final decision has been taken, transport will be ready on the 15th for either the 29th Division or for the Yeomanry Division. It is not necessary for you to decide until about the 10th instant which you will send, and no doubt by then you will have heard from Birdwood. The need of one good division of regular infantry in an army composed of so many different elements and containing only British and Australian troops raised since the war, still appears to me to

4

WQ/51

be grave and urgent.

Yours very truly,

Winston S. Churchill

KITCHENER PAPERS

PUBLIC RECORD OFFICE PRO 30/57/72

PUBLIC RECORD OFFICE PRO 30/57/72

The National Archives, PRO 30/57/72

EK-16 18 Mart Deniz Taarruzu'na İlişkin Amiral de Robeck'in 17 Mart 1915 Tarihli Harekât Emirleri

(*c.*) Ships "B" and "C," should a favourable opportunity occur, will be ordered to close the forts and bombard with their primary armaments, "B" taking the Asiatic, and "C" the European shore.

S. H. CARDEN, *Vice-Admiral.*

The Flag Officers and Commanding Officers of His Majesty's ships concerned.

APPENDIX II.

M 02657.

Enclosures 1 A, 2, 3, 4, 7, 10, 11, 14, 18, 21, *and* 22 *to Vice-Admiral de Robeck's Letter of March* 26, 1915 (*Report of Operations by the Allied Fleets on March* 17 *and* 18, 1915).

Enclosure 1 A.

OPERATION ORDER No. 4.

Attack on Minefield at Kephez Point.

M 02657.
(No. 49 B. Memorandum.)

H.M.S. "Queen Elizabeth," March 17, 1915.

References, Map No. 3 N.I.D. 838.

1. *General Idea.*

The general plan of attack is to silence the defences of the Narrows and of the minefield simultaneously, so as to enable sweepers to clear a passage through the Kephez minefield. It is not expected to destroy the forts even at 8,000 yards, but it is expected that ships will dominate the forts to such an extent as to make it impossible for them to interfere with the sweeping operations.

2. *Plan of Attack.*

The attack will be maintained by one division of modern ships (Nos. 1, 2, 3, and 4), a second division of four ships (Nos. 5, 6, 7, and 8), together with two other battleships (Nos. 9 and 10).

The first position of these ships is shown on the attached plan.

Ports at Narrows.

The attack will commence with long-range bombardment by ships Nos. 1, 2, 3, and 4 on forts 16, 17, 13, and 19 respectively. Ship No. 4 will also silence fort No. 20.

These ships will be known as line "A." Ships 5, 6, 7, and 8 will form a line, "B," one mile astern of line "A," ready, when ordered, to pass through the intervals between the ships of that line and engage forts No. 16, 17, 13, and 19 respectively at closer range, their advance to be gradual until a range of 8,000 yards from fort No. 13 is reached.

Torpedo Tubes.

During this advance ship No. 8 will destroy the torpedo-tube at Swandere River, and ship No. 5 the one at Kephez Point. Line "B" will be supported by line "A," the latter closing in to 12,000 yards from fort No. 13.

Batteries 7, 8, *and* 9, *&c.*

Ships Nos. 10 and 9, advancing in rear of line "B," will engage batteries No. 7 and 9 and White Cliffs and No. 8 respectively.

Ships No. 8 and 5 are to be prepared to assist ships Nos. 10 and 9, should latter be unable to silence these batteries.

Fort No. 24.

When line "B" has reached the position 8,000 yards from fort No. 13 ship No. 1 must stand by to open fire on fort No. 24, advancing, if necessary, to close the range.

Enclosure 3.

OPERATION ORDER No. 4 a.

M 02657.

(No. 49 B/3. Memorandum.) *H.M.S. "Queen Elizabeth," March* 17, 1915.

The undermentioned alterations and additions to operation order No. 4 (Memorandum No. 49B, of to-day's date), are promulgated :—

2. *Paragraph* 2.—Ships of line "B" when passing through line "A" are to leave their corresponding ships of line "A" on their starboard hand ; thus ship No. 8 will pass on the port hand of ship No. 4 ; but this need not be carried out if ships in line "A" are not their correct distances apart.

3. *Paragraph* 3.—When ordering line "B" to turn blue pendant will probably be used.

D I X 2 flag will be the signal employed to order resumption of attack, as laid down in paragraph 2 of operation order No. 4.

4. *Paragraph* 4.—Signal to commence sweeping will be 7 pendant 4 3 1 flags.

5. *Paragraph* 5.—Relief of line "B." Which ever method of attack is being employed when signal D T is made to original line "B," they are to retire in manner laid down—the relieving ships advancing on receipt of signal P D L. If line "B" is attacking as laid down in paragraph 2 of operation order No. 4, relieving ships will pass through line "A," as laid down in paragraph 2 operation order No. 4A.

6. *Paragraph* 9.—Clause 2, lines 2 and 3, for ". . . . return to 'Ark Royal' and at once report," read ". . . . return to 'Ark Royal,' who will at once report."

7. A ship whose wireless is out of action is to hoist international letter O flag, which is to be hauled down when affirmed. When her wireless is again repaired the fact is to be signalled by W/T to the flagship.

6. A reliable signal rating is to be stationed aft, whose duty will be to make and answer signals to and from ships which are not in sight from the fore conning tower. He should be in a safe position and in good communication with the fore conning tower or action station, and is to be provided with Morse and hand flags, and, if possible, an answering pendant on halliards.

J. M. DE ROBECK, *Vice-Admiral.*

Contre Amiral, "Suffren," and the
Commanding Officers of His Majesty's ships of the
Eastern Mediterranean Squadron concerned.

(Not issued to destroyers.)

Enclosure 4.

APPENDIX TO OPERATION ORDER No. 4.

Fourth Organisation.

1st Divison.

1st Sub-Division.

1. QUEEN ELIZABETH.
2. INFLEXIBLE.

2nd Sub-Division.

3. AGAMEMNON.
4. LORD NELSON.

2nd Division.

3rd Sub-Division.

5. OCEAN.
6. IRRESISTIBLE.
7. ALBION.
8. VENGEANCE.

4th Sub-Division.

9. SWIFTSURE.
10. MAJESTIC.

5th Sub-Division.

11. CANOPUS.
12. CORNWALLIS.

3rd Division.

6th Sub-Division.

13. SUFFREN.
14. BOUVET.
15. GAULOIS.
16. CHARLEMAGNE.

7th Sub-Divtsion.

17. TRIUMPH.
18. PRINCE GEORGE.

J. M. DE ROBECK, *Vice-Admiral.*

"Queen Elizabeth," March 17, 1915.

The National Archives, ADM 1/116/3491

EK-17 18 Mart Deniz Harekâtı İle İlgili Agamemnon Zırhlısının Jurnali

Enclosure 7.

M 02657.

OPERATIONS AGAINST THE NARROWS, MARCH 18, 1915.

H.M.S. Agamemnon.

At 10.55 A.M., ship arrived off the entrance to the Dardanelles in company with the "Queen Elizabeth" (flag), "Inflexible," and "Lord Nelson." At 11 A.M., field batteries on either side opened fire, and were temporarily silenced by the fire from "Agamemnon," "Lord Nelson," "Triumph," and "Prince George."

At 11.15 A.M., observed five vessels, apparently one large merchant vessel, two tugs, and two destroyers in the Narrows, off Chanak. These withdrew up the Straits as the ships opened fire on the forts.

At 11.25 A.M., opened deliberate fire on No. 13 (Rumali Medjidieh) fort from the fore turret. At 11.40 A.M. the ships were being subjected to a constant fire from 6-inch howitzers and field batteries, mostly around Aren Kioi. These were well concealed, and although some were observed in position "35 o" and "7 b," others could not be located.

From 11.45 A.M. to 1.10 P.M., the "Agamemnon" was constantly being fired on from these batteries, and one 6-inch battery, firing salvoes of three, at the rate of one a minute, succeeded in straddling us continually from 12.45 P.M. to 1.7 P.M., hitting the ship five times on the armour and seven times above it—abreast the conning tower, on the fore capstan, after funnel, S. 3 turret, port side of quarter-deck, starboard side of flying deck, and on fore-screen above starboard fore lower motor bollard. The ship turned 32 points, and the battery lost the range, and the firing was never again so severe.

At 12.15 P.M., the French battleships were ordered to proceed through our line.

Two big flashes and a large column of smoke was observed in fort No. 20 about noon, and at 12.20 P.M. an explosion occurred in No. 18.

At 1.45 P.M., the French ships began to retire, and the "Bouvet," while steaming at a high speed towards the entrance at 1.51 was struck by a projectile above the water, abreast her main mast. A column of smoke shot up at once, followed by a denser one. She almost immediately began to list over, and capsized in 1 minute 35 seconds from the time she was struck. Our picquet boat was sent immediately to rescue survivors, and with a cutter in tow, took them to the French hospital ship.

From 1.30 P.M. to 2.15 P.M. the enemy fired very few shots.

At 2.30 P.M., the Second Division had relieved the French ships, and were firing as ordered; and P. 2 turret fired two rounds at battery on skyline above Suandere.

At 3.1 P.M., fort No. 19 opened fire with salvoes of four guns. At 3.8 P.M. a dense black smoke was observed in fort 13, which continued in a thick cloud for about 20 minutes. It appeared to be an oil tank on fire.

At 3.12 P.M. the mine sweepers closed in. A few shrapnel were fired at them by battery near Aren Kioi. When they were near the Second Division they turned and ran down with sweeps out, exploding one mine and bringing two to the surface. These were fired on by our picquet boats and from our top. They were horned carbonite mines.

At 4.15 P.M. "Inflexible" signalled "struck by mine or torpedo," and proceeded outside the Dardanelles.

At 4.15 P.M., "Irresistible" had a heavy list to starboard in about "37 z." Destroyers went to her assistance, and when her men were mustered on the quarter-deck the Aren Kioi batteries opened a heavy fire, including some shrapnel, and obtained several hits. All her crew, except those who volunteered to remain, were taken to the "Queen Elizabeth" by T.B.D. "Wear." "Ocean" was ordered to take her in tow, but on leaving her to engage No. 8 battery, she herself was struck by a mine and listed to starboard. Fort No. 8 opened a heavy salvo fire at "Irresistible," and ship's recall was hoisted.

At 6.25 P.M., when destroyers went alongside "Ocean," batteries in Aren Kioi opened fire at them.

The "Ocean" was last seen proceeding under her own steam at slow speed, but not under control, "Irresistible" being in her original position.

Ships withdrew at dark.

All day the "Agamemnon" carried out deliberate firing at No. 13 fort, with occasional fire at howitzer batteries nearer the ship which could be located.

There were a few slight scratches, but no casualties on board.

Damage done by hits was as follows:—

Five hits on armour; no apparent damage.

The National Archives, ADM 1/116/3491

EK-18 18 Mart 1915 Deniz Harekâtı Sonrası Gemi Kayıplarına İlişkin Amiral de Robeck Tarafından İngiliz Amirallik Dairesi'ne Gönderilen Telgraflar

No. 104.

From Vice-Admiral, Eastern Mediterannean, to Admiralty, March 18, 1915.

229. Your 109. Meeting of Generals Hamilton and D'Amade, Admiral Wemyss, and myself has taken place and situation has been discussed, but we are unable to decide upon joint naval and military action until the result of our attack on the Narrows is known.

Arrangements are being made to send a battleship off the south coast of Gallipoli inside the Dardanelles, to give General Hamilton an opportunity of using it as soon as he has made personal reconnaissance of the north shore, which he intends doing to-morrow, the 18th.

Naval arrangements in connection with military operations will be in the hands of Admiral Wemyss, and he will take over the command of the ships which remain behind should I enter the Sea of Marmora.

A Commodore is required for charge of the older battleships. I suggest Hayes-Sadler.

No. 105.

From Vice-Admiral, Eastern Mediterannean, to First Lord, March 18, 1915.

747. Personal and Secret. I am very grateful for your telegram. Telegrams mentioned by you meet with my full concurrence.

Weather permitting, I will proceed with operations to-morrow.

I am convinced that success depends on our ability to clear the mine-fields for forcing Narrows. To do this successfully the forts must be silenced while sweeping operations are in progress.

I have had to-day an entirely satisfactory interview with Generals Hamilton and D'Amade and Admiral Wemyss on my flagship.

No. 106.

From Vice-Admiral, Eastern Mediterranean, to Admiralty, March 19, 1915.

758. At 10.45 A.M. to-day defences at the Narrows were attacked. Forts 13, 16, 17, 19, 21, first bombarded by "Queen Elizabeth," "Inflexible," "Agamemnon," "Lord Nelson." Batteries 7, 8, and 8A were fired at by "Triumph" and "Prince George." Howitzers and field guns opened heavy fire upon the ships. "Suffren," "Gaulois," "Charlemagne," and "Bouvet" advanced up the Dardanelles at 12.22 P.M., and engaged the forts at closer range. Heavy fire was opened by Forts 13, 19, 7, and 8, and was silenced by the ten battleships inside the Straits. Ships were hit several times during this period. By 1.25 P.M. forts had ceased fire. The six old battleships inside Straits were ordered to be relieved by "Vengeance," "Irresistible," "Albion," "Ocean," "Swiftsure," and "Majestic." At 1.54 P.M., as the French squadron was passing out, "Bouvet" was seen to be in distress; large volume of black smoke suddenly appearing on starboard quarter. Before any assistance could be rendered she heeled over and sank in 36 fathoms, in less than three minutes, north of Arenkuoi. The explosion appeared to be an internal one. Relief battleships were passing up at 2.25 P.M., and at 2.36 P.M. forts were being engaged by them and again opened fire. Attack on forts continued, and mine-sweepers were ordered in. "Irresistible," at 4.9 P.M., observed to have a list to starboard. "Inflexible," at 4.14 P.M., quitted the line and reported having struck a mine on starboard side. She left the Dardanelles and is now at Tenedos. At 4.30 P.M. "Irresistible" was listing heavily; her crew was transferred to "Queen Elizabeth," after being taken off by H.M.S. "Wear." Ship at 5.50 P.M., being under hot fire and sinking, was abandoned. It is probable that while manœuvring astern and engaging

opened on ships from howitzers and field-guns. 12·22 P.M. "Suffren," "Gaulois," "Charlemagne," "Bouvet" advanced up Dardanelles, engaged forts at closer range. Forts 13, 19, 7, 8 opened heavy fire. This was silenced by the ten battleships inside the Straits; during this period all ships were hit several times. By 1·25 P.M. forts had ceased firing. "Vengeance," "Irresistible," "Albion," "Ocean," "Swiftsure," and "Majestic" were ordered to relieve the six old battleships inside Straits. As the French squadron were passing out "Bouvet," 1·54 P.M., was seen to be in distress; large volume black smoke suddenly appeared on starboard quarter, and before any assistance could be rendered she heeled over and sank in 36 fathoms north of Arenkioi village in under three minutes. Explosion on "Bouvet" appeared to be an internal one. 2·25 P.M., relief battleships were passing up, and 2·36 P.M. they were engaging forts, who again opened fire. Attack on forts continues, and mine-sweepers were ordered in. 4·9 P.M., "Irresistible" was seen to have a list to starboard. 4·14 P.M., "Inflexible" quitted the line and reported having struck a mine on the starboard side; she proceeded out of Dardanelles and is now at Tenedos. At 4·30 P.M. "Irresistible" was listing heavily. H.M.S. "Wear" went alongside to take off her crew, who were transferred to "Queen Elizabeth." At 5·30 ship was abandoned, being under hot fire and sinking. She probably struck a mine manœuvring astern whilst engaging Fort 8, both engine rooms being immediately flooded. At 6·5 "Ocean," who had been covering rescue of "Irresistible," also struck a mine. She took a heavy list and was abandoned when it was obvious she could not remain afloat; both vessels sunk in deep water. Rear-Admiral Gulpratte, at 5·15, reported "Gaulois" leaking badly, her condition serious. She has had to be beached on Drepano Island, bows badly damaged by gunfire. "Inflexible's" report of * damage sustained. Submerged flat fore air compressor room and shell room flooded, water not gaining. All ships were manœuvred in area well below reported minefield. Mine-sweepers had swept area on several occasions and reported it clear, and seaplanes had not located any mines in it.

(34.)

From Admiral, Mudros, to Admiralty.—(*Sent March* 19, 1915, *noon.*)

(*Received* 12·32 P.M.)

21. Following received by W/T from Vice-Admiral Commanding East Mediterranean Squadron, and completing his telegram No. 233 (*begins*):—

Locate[d] any mines in it during last three days.

It therefore appears damage inflicted was due to drifting mines.

With the exception of ships lost and damaged, squadron is ready for immediate action, but the plan of attack must be reconsidered and means found to deal with floating mines, many of which appear to be given whitened buoys and then attached to float; those floating are easily dealt with by picket boats. I much regret the heavy casualties in personnel and material. Only a few saved from "Bouvet." Practically whole crew "Ocean" and "Irresistible" were taken off by destroyers under a heavy fire. Much gallantry and fine seamanship was displayed by all officers and men concerned.

Casualties not yet received.

"Inflexible" sustained some damage, being struck by a shell in the foretop. All times are local.

(35.)

From Admiralty to Vice-Admiral de Robeck.—(*Sent March* 20, 1915, 1·5 A.M.)

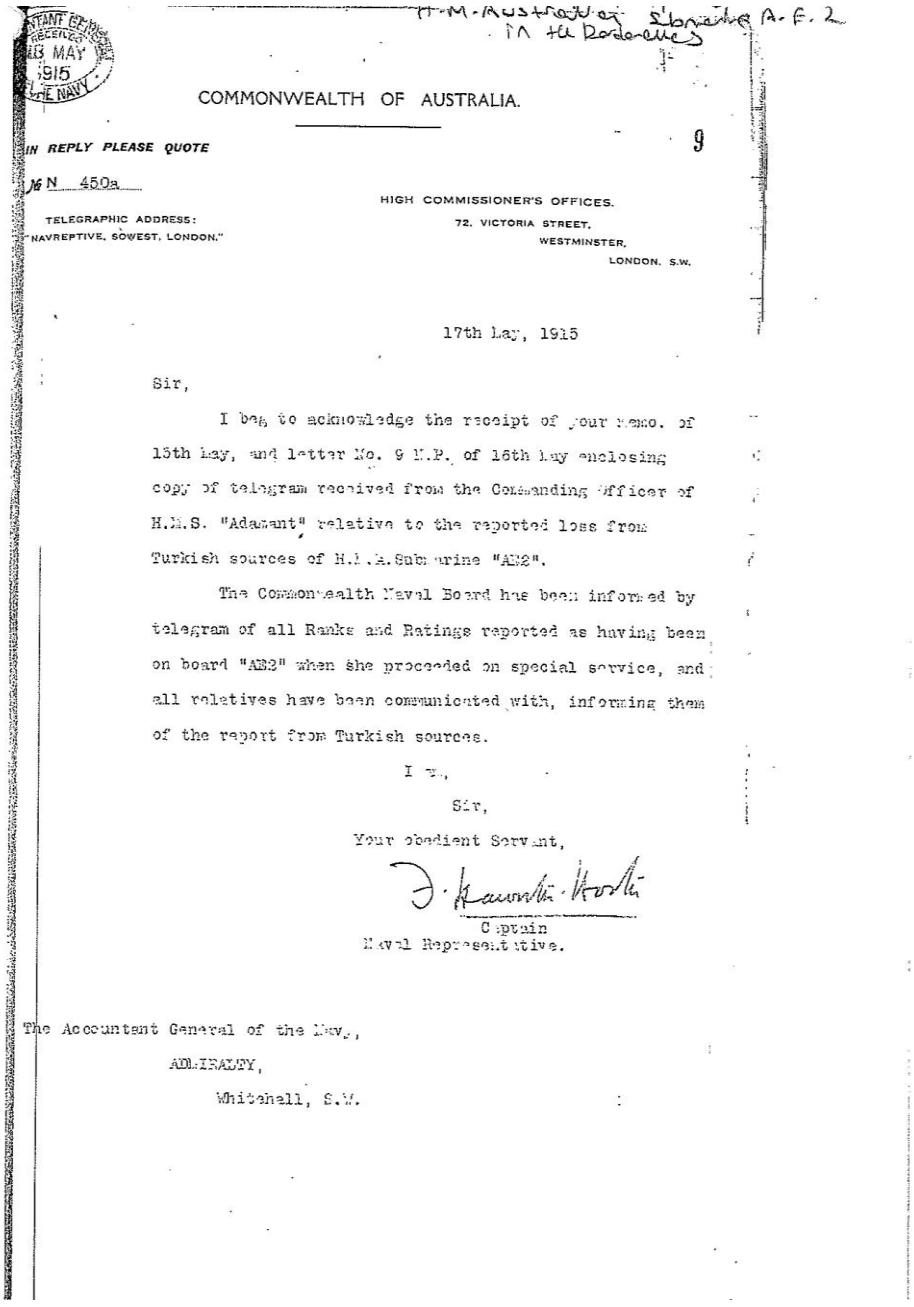
120. We regret the losses you have suffered in your resolute attack. Convey to all ranks and ratings their Lordships' approbation of their conduct in action and seamanlike skill and prudence with which His Majesty's ships were handled. Convey to the French squadron the Admiralty's appreciation of their loyal and effective support, and our sorrow for the losses they have sustained.

"Queen" and "Implacable" should join you very soon; and "London" and "Prince of Wales" sail to-night.

* This group is doubtful.

The National Archives, ADM 1/116/3491

EK-19 Avustralya'ya Ait AE-2 Denizaltısının Çanakkale'de Türkler Tarafından Batırıldığını Avustralya Makamlarına Haber Veren 17 Mayıs 1915 Tarihli Londra'dan Gönderilen Telgraf

H.M. Australian Submarine A.E.2
In the Dardanelles

INSTANT OF RECEIPT 18 MAY 1915 THE NAVY

COMMONWEALTH OF AUSTRALIA.

IN REPLY PLEASE QUOTE

No N 450a

9

TELEGRAPHIC ADDRESS:
"NAVREPTIVE, SOWEST, LONDON."

HIGH COMMISSIONER'S OFFICES.
72. VICTORIA STREET,
WESTMINSTER,
LONDON, S.W.

17th May, 1915

Sir,

I beg to acknowledge the receipt of your memo. of 15th May, and letter No. 9 M.P. of 16th May enclosing copy of telegram received from the Commanding Officer of H.M.S. "Adamant" relative to the reported loss from Turkish sources of H.M.A.Submarine "AE2".

The Commonwealth Naval Board has been informed by telegram of all Ranks and Ratings reported as having been on board "AE2" when she proceeded on special service, and all relatives have been communicated with, informing them of the report from Turkish sources.

I am,

Sir,

Your obedient Servant,

J. Kaworth Hoskins

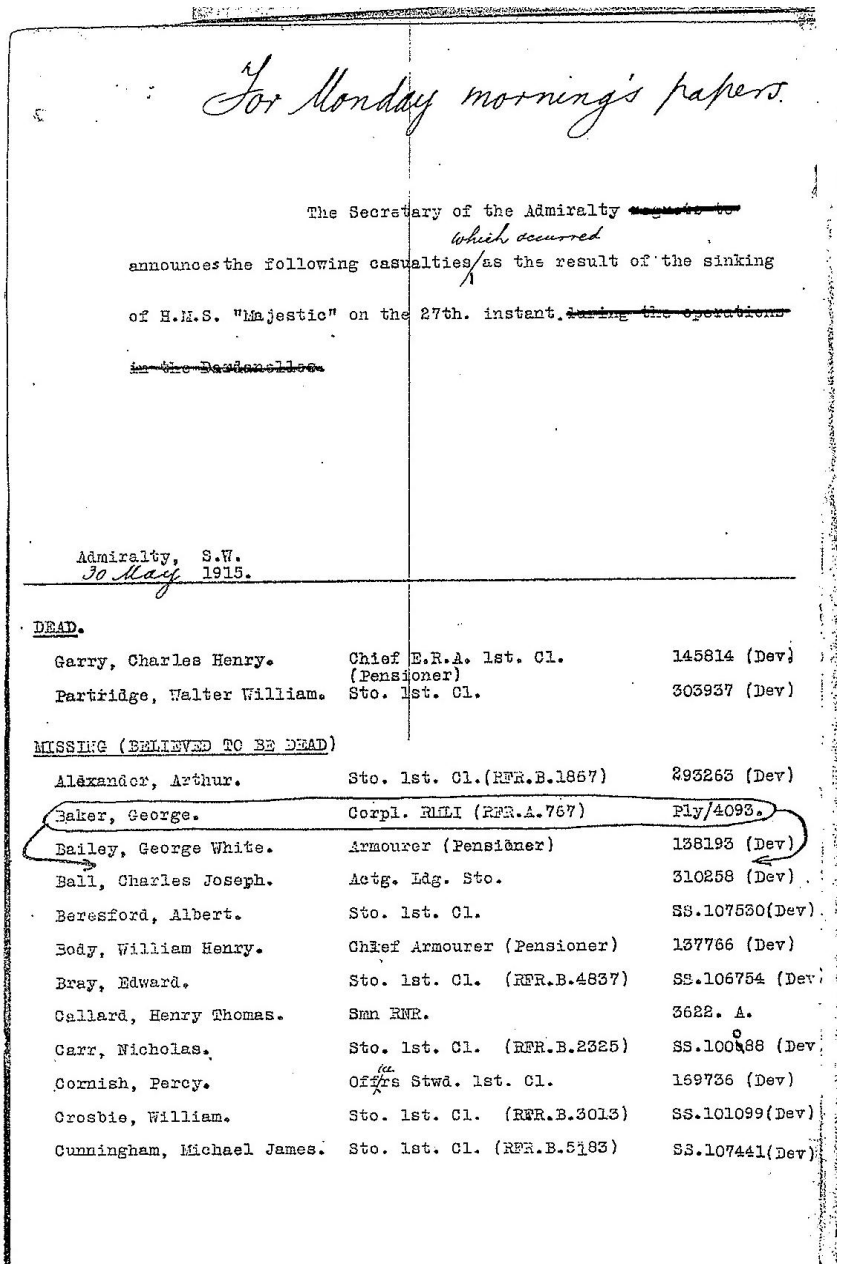
Captain
Naval Representative.

The Accountant General of the Navy,
ADMIRALTY,
Whitehall, S.W.

The National Archives, ADM 1/8421/128

EK-20 27 Mayıs 1915'te Çanakkale Boğazı'nda Batırılan Majestik Zırhlısına Ait Kaza Raporu.

.

For Monday morning's papers.

The Secretary of the Admiralty ~~regrets to~~ announces the following casualties which occurred as the result of the sinking of H.M.S. "Majestic" on the 27th. instant. ~~during the operations in the Dardanelles.~~

Admiralty, S.W.
30 May 1915.

DEAD.

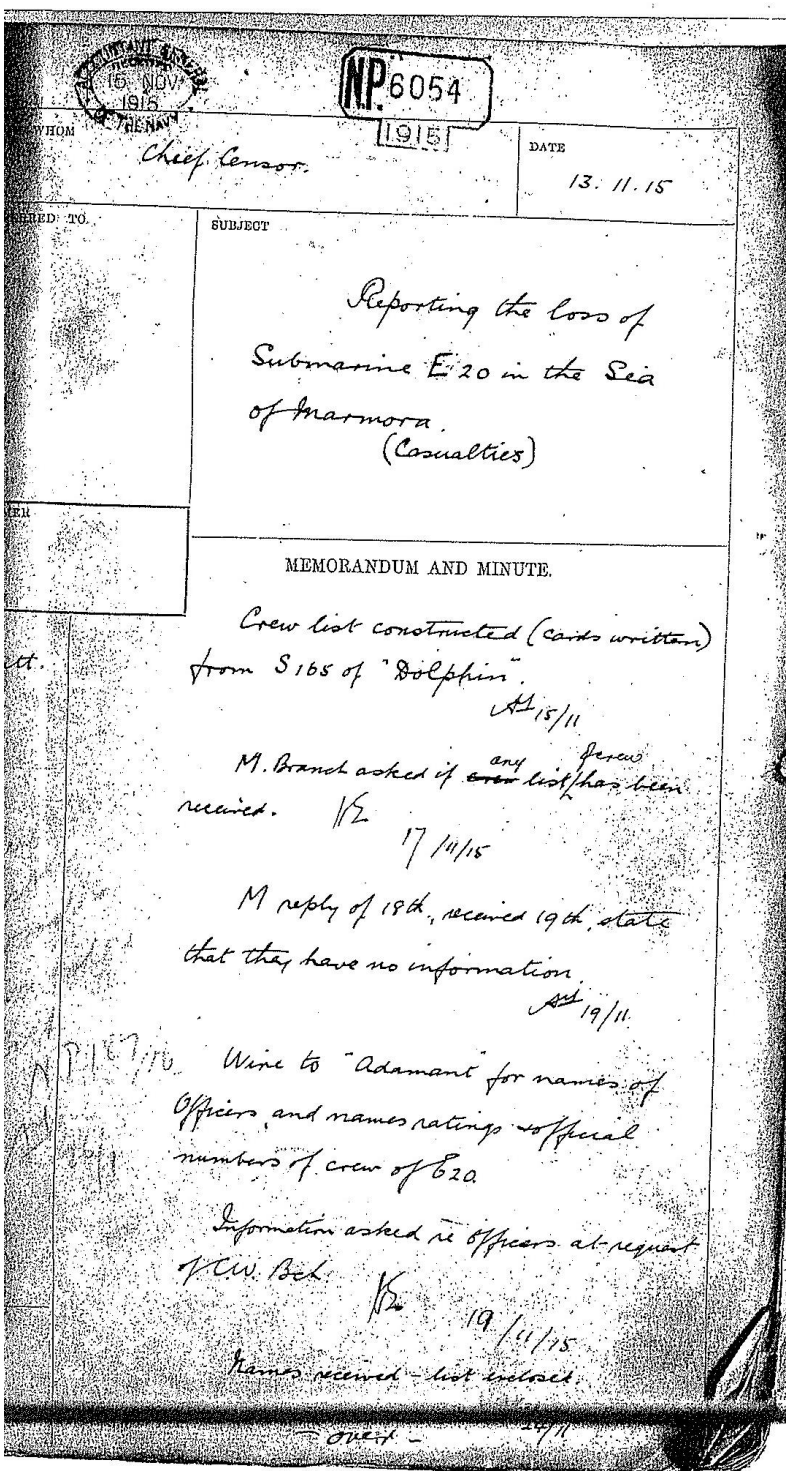
Garry, Charles Henry.	Chief E.R.A. 1st. Cl. (Pensioner)	145814 (Dev)
Partridge, Walter William.	Sto. 1st. Cl.	303937 (Dev)

MISSING (BELIEVED TO BE DEAD)

Alexander, Arthur.	Sto. 1st. Cl.(RFR.B.1867)	293263 (Dev)
Baker, George.	Corpl. RMLI (RFR.A.767)	Ply/4093.
Bailey, George White.	Armourer (Pensioner)	138193 (Dev)
Ball, Charles Joseph.	Actg. Ldg. Sto.	310258 (Dev)
Beresford, Albert.	Sto. 1st. Cl.	SS.107530(Dev)
Body, William Henry.	Chief Armourer (Pensioner)	137766 (Dev)
Bray, Edward.	Sto. 1st. Cl. (RFR.B.4837)	SS.106754 (Dev)
Callard, Henry Thomas.	Smn RNR.	3622. A.
Carr, Nicholas.	Sto. 1st. Cl. (RFR.B.2325)	SS.100188 (Dev)
Cornish, Percy.	Offrs Stwd. 1st. Cl.	169736 (Dev)
Crosbie, William.	Sto. 1st. Cl. (RFR.B.3013)	SS.101099(Dev)
Cunningham, Michael James.	Sto. 1st. Cl. (RFR.B.5183)	SS.107441(Dev)

The National Archives, WO 157/647

EK-21 E-20 Denizaltısının Marmara Denizi'nde Battığına Dair 13 Kasım 1915 Tarihli Telgraf.

15 NOV 1915 RE NAVY

N.P. 6054 1915

WHOM: Chief Censor.

DATE: 13. 11. 15

REFERRED TO.

SUBJECT

Reporting the loss of Submarine E 20 in the Sea of Marmora. (Casualties)

MEMORANDUM AND MINUTE.

Crew list constructed (cards written) from S 165 of "Dolphin".
A.H. 15/11

M. Branch asked if any list/has been received.
17/11/15

M reply of 18th, received 19th, state that they have no information.
A.H. 19/11.

Wire to "Adamant" for names of Officers, and names ratings & official numbers of crew of E 20

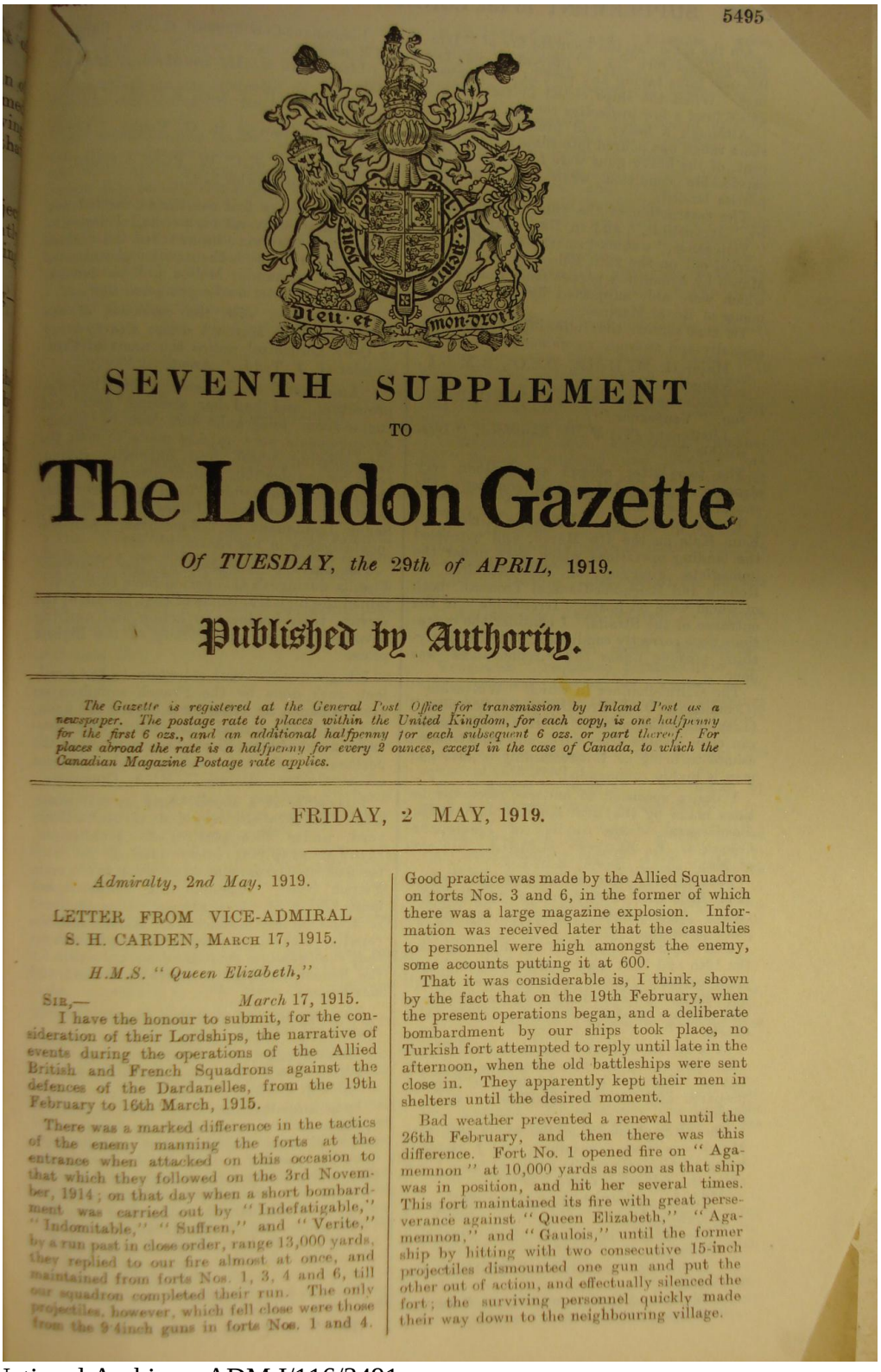
Information asked re officers at request of C.W. Bell.
19/11/15

Names received - list enclosed.

— over —

The National Archives, ADM I/8447/21

EK-22 18 Mart Boğaz Muharebesi'ne İlişkin The London Gazette'nin 2 Mayıs 1919 Tarihli Eki'nde Yayınlanan Yazı

SEVENTH SUPPLEMENT
TO
The London Gazette
Of TUESDAY, the 29th of APRIL, 1919.

Published by Authority.

The Gazette is registered at the General Post Office for transmission by Inland Post as a newspaper. The postage rate to places within the United Kingdom, for each copy, is one halfpenny for the first 6 ozs., and an additional halfpenny for each subsequent 6 ozs. or part thereof. For places abroad the rate is a halfpenny for every 2 ounces, except in the case of Canada, to which the Canadian Magazine Postage rate applies.

FRIDAY, 2 MAY, 1919.

Admiralty, 2nd May, 1919.

LETTER FROM VICE-ADMIRAL S. H. CARDEN, MARCH 17, 1915.

H.M.S. "Queen Elizabeth,"

SIR,— *March* 17, 1915.

I have the honour to submit, for the consideration of their Lordships, the narrative of events during the operations of the Allied British and French Squadrons against the defences of the Dardanelles, from the 19th February to 16th March, 1915.

There was a marked difference in the tactics of the enemy manning the forts at the entrance when attacked on this occasion to that which they followed on the 3rd November, 1914; on that day when a short bombardment was carried out by "Indefatigable," "Indomitable," "Suffren," and "Verite," by a run past in close order, range 13,000 yards, they replied to our fire almost at once, and maintained from forts Nos. 1, 3, 4 and 6, till our squadron completed their run. The only projectiles, however, which fell close were those from the 9·4inch guns in forts Nos. 1 and 4. Good practice was made by the Allied Squadron on forts Nos. 3 and 6, in the former of which there was a large magazine explosion. Information was received later that the casualties to personnel were high amongst the enemy, some accounts putting it at 600.

That it was considerable is, I think, shown by the fact that on the 19th February, when the present operations began, and a deliberate bombardment by our ships took place, no Turkish fort attempted to reply until late in the afternoon, when the old battleships were sent close in. They apparently kept their men in shelters until the desired moment.

Bad weather prevented a renewal until the 26th February, and then there was this difference. Fort No. 1 opened fire on "Agamemnon" at 10,000 yards as soon as that ship was in position, and hit her several times. This fort maintained its fire with great perseverance against "Queen Elizabeth," "Agamemnon," and "Gaulois," until the former ship by hitting with two consecutive 15-inch projectiles dismounted one gun and put the other out of action, and effectually silenced the fort; the surviving personnel quickly made their way down to the neighbouring village.

The National Archives, ADM I/116/3491

C. FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

EK-1 Birleşik Filo'nun 19 ve 25 Şubat 1915 Tarihli Deniz Bombardımanları Sonucu Boğaz Giriş Tabyaları'ndan Seddülbahr'ın Almış Olduğu Hasar

(IWMPA, Foto No: Q.13233)

EK-2 Birleşik Filo'nun Deniz Bombardımanları Sonucu Seddülbahr Tabyası'nda Bulunan "Allah Bizimledir" Yazılı Topun Almış Olduğu Hasar
(**IWMPA, Foto No: Q.13224)**

EK-3 Mondros Limanı'ndan Genel Bir Görünüm

(**IWMPA, Foto No: Q.13705)**

EK-4 Seddülbahr'da Fransız Depoları, Arkada Eski Tabya ve Seddülbahr Köyü'nün Genel Görünümü. Ön Planda River Clyde Gemisinin Güvertesinden Görünüm

(**IWMPA, Foto No: Q.13.859)**

EK-5 25 Nisan 1915'te Karaya Birliklerin Çıkarılmasında Kullanılan River Clyde Kömür Gemisi Ve Seddülbahr'da V Kumsalı- Ertuğrul Koyu

(IWMPA, Foto No: Q.13234)

EK-6 İtilâf Devletleri Tarafından Seddülbahr'ın Boşaltıldığı 9 Ocak 1916 Tarihinde Bölgeden Manzara

(IWMPA, Foto No: Q.13708)

EK-7 Çanakkale'de Türk Bahriyelisi

(The National Archives, Dosya No : WO, 317/1)

EK-8 Alman Karbonit Mayınları

(The National Archives, Dosya No : WO, 317/1)

EK-9 Dardanos Bataryasından Görünüm

(The National Archives, Dosya No : WO, 317/1)

EK-10 Hamidiye Tabyası Yakınında Bir Işıldak

(The National Archives, Dosya No : WO, 317/1)

EK-11 Boğaz'ın Aydınlatılmasında Kullanılan Seyyar Işıldaklar

(The National Archives, Dosya No : WO, 317/1)

EK-12 Nusret Mayın Gemisinden Görüntüler

(The National Archives, Dosya No : WO, 317/1)

EK-13 Kilitbahr'da Torpido Kovanları

(The National Archives, Dosya No : WO, 317/1)

EK-14 Hamidiye Bataryası'ndan Görünüm

(The National Archives, Dosya No : WO, 317/1)

EK-15 Seddülbahr Tabyası'ndan Görünüm

(The National Archives, Dosya No : WO, 317/1)

EK-16 Hamidiye Tabyası'nın Genel Görünümü

(The National Archives, Dosya No : WO, 317/1)

EK-17 Mecidiye Tabyası'nın Genel Görünümü

(The National Archives, Dosya No : WO, 317/1)

EK-18 18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Zaferi'nin Kahramanı Nusret Mayın Gemisi **(Dz.K.K.lığı Fotoğraf Arşivi)**

EK-19 30 Nisan 1915 Günü Avustralya'ya Ait AE-2 Denizaltısını Batıran Kıdemli Yüzbaşı Ali Rıza Bey Komutasındaki Sultanhisar Torpidobotu,

(Dz.K.K.lığı Fotoğraf Arşivi)

EK-20 13 Mayıs 1915 Günü İngiliz Goliath Zırhlısını Torpilleyerek Batıran Kıdemli Yüzbaşı Ahmet Safvet Bey Komutasındaki Muâvenet-i Milliyye Torpido Muhribi **(Dz.K.K.lığı Fotoğraf Arşivi)**

EK-21 18 Mart 1915 Çanakkale Boğaz Muharebesi'nde Hasara Uğrayan İngiliz Agamemnon Zırhlısı

(Dz.K.K.lığı Fotoğraf Arşivi)

EK-22 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi'nde Batan Fransız Bouvet Zırhlısı

(http// www.canakkale1915.com "Savaş gemisi resimleri")

EK-23 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi'nde Ağır Hasara Uğrayan Fransız Gaulois Zırhlısı

(**IWMPA, Foto No: Q.13.860)**

EK-24 Sultanhisar Torpidobotu Tarafından Batırılan Avustralya'ya Ait AE-2 Denizaltısı

http// www.canakkale1915.com "Savaş gemisi resimleri"

EK-25 30 Ekim 1915 Günü Kıyı Bataryalarında Görevli Müstecip Onbaşı Tarafından Ele Geçirilen Fransız Turquoise Denizaltısı

http// www.canakkale1915.com "Savaş gemisi resimleri"

Ç. FOTOĞRAFLAR

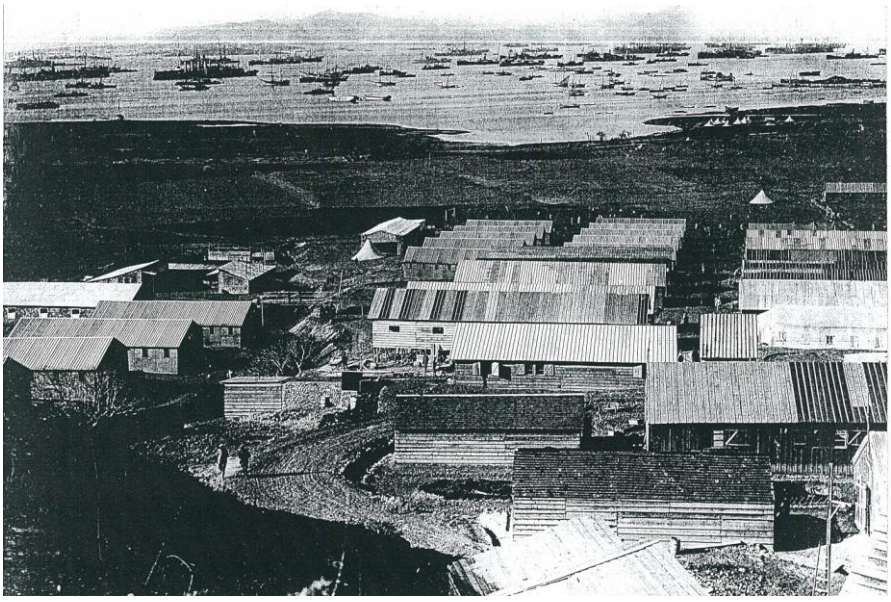
EK-1 Birleşik Filo'nun 19 ve 25 Şubat 1915 tarihli deniz bombardımanları sonucu Boğaz Giriş Tabyaları'ndan Seddülbahr'ın almış olduğu hasar, (Part of the wall surrounding the old fort of Seddülbahr, damaged during the Naval bombardments). **IWMPA Foto No: Q.13233**

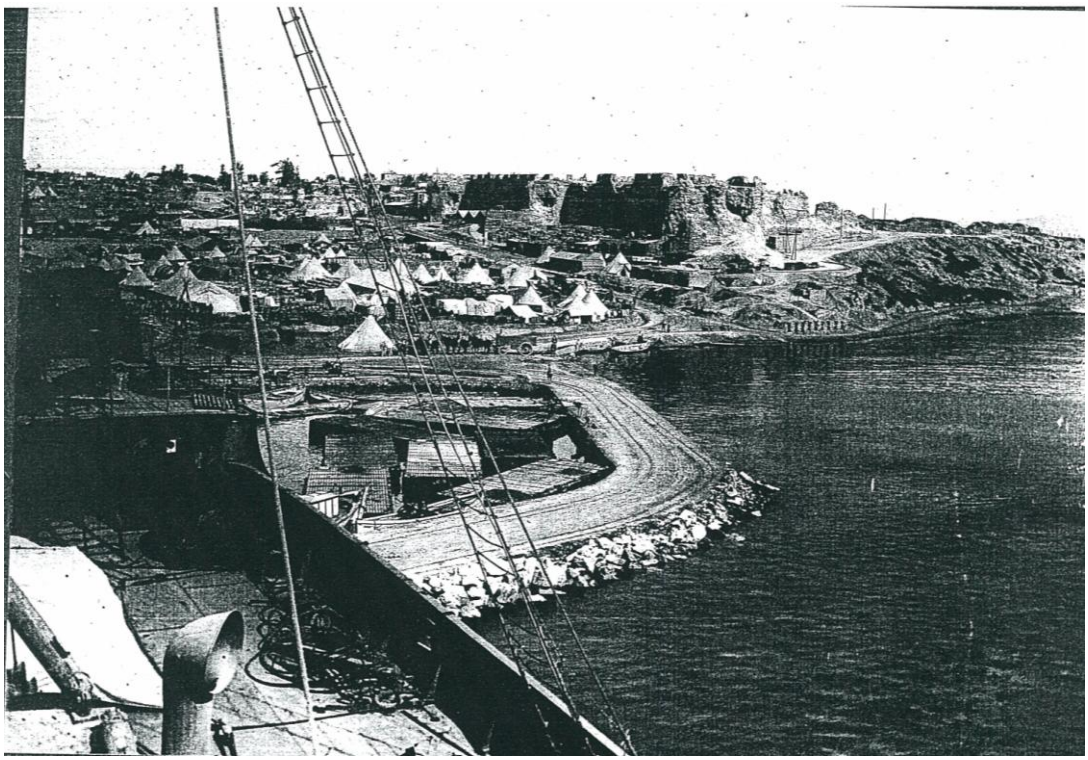
EK-2 Birleşik Filo'nun deniz bombardımanları sonucu Seddülbahr Tabyası'nda bulunan "Allah Bizimledir" yazılı topun almış olduğu hasar, (Gun in old fortress at Seddülbahr, bearing at Turkish inscription meaning "God be with us" destroyed by the Naval bombardments). **IWMPA Foto No: Q.13224**

EK-3 Mondros Limanı'ndan Genel Bir Görünüm (General View Of Shipping Harbour At Mundros). **IWMPA Foto No: Q.13.705**

EK-4 Seddülbahr'da Fransız Depoları, Arkada Eski Tabya Ve Sedülbahr Köyü'nün Genel Görünümü. Ön Planda River Clyde Gemisinin Güvertesinden Görünüm, (The French Depot At Seddülbahr, The Old Castle And The Village In The Background. The Deck Of The River Clyde In The Foreground). **IWMPA Foto No: Q.13.859**

EK-5 25 Nisan 1915'te Karaya Birliklerin Çıkarılmasında Kullanılan River Clyde Kömür Gemisi ve Seddülbahr'da V Kumsalı- Ertuğrul Koyu,(V Beach, Taken From S.S.River Clyde). **IWMPA Foto No: Q.13234**

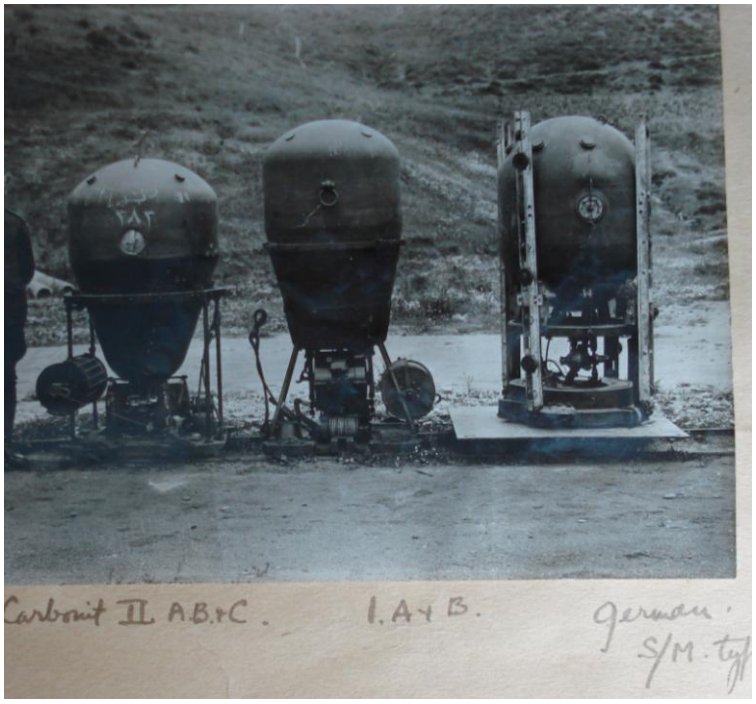
EK-6 İtilâf Devletleri Tarafından Seddülbahr'in Boşaltıldığı Gün Bölgeden Manzara-9 Ocak 1916 (Scene At Lancashire Landing, Cape Helles, On the Day Of The Evacuation 9 January 1916). **IWMPA Foto No: Q.13708**

EK-7 Çanakkale'de Türk Bahriyelisi, **The National Archives, Dosya No:WO, 317/1**

EK-8 Alman Karbonit Mayınları, **The National Archives, Dosya No : WO, 317/1**

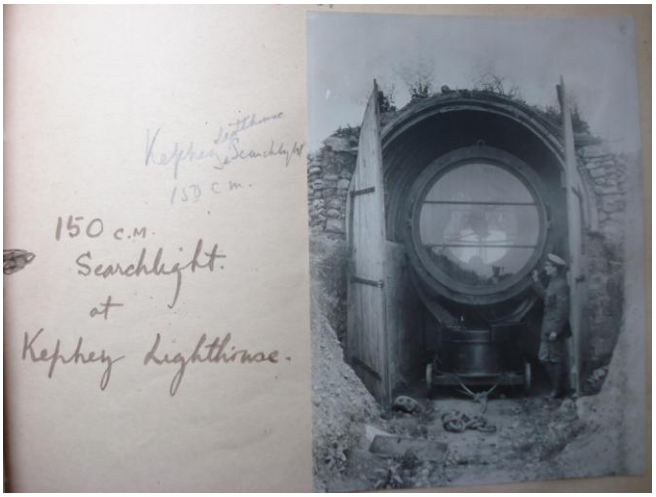
EK-9 Dardanos Bataryasından Görünüm, **The National Archives, Dosya No : WO, 317/1**

EK-10 Hamidiye Tabyası Yakınında Bir Işıldak, **The National Archives, Dosya No: WO, 317/1**

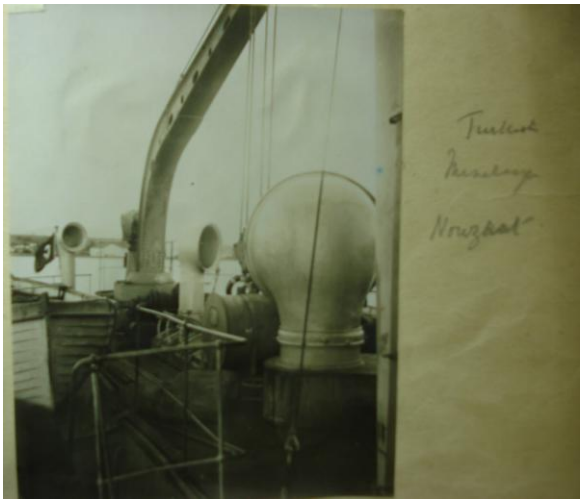

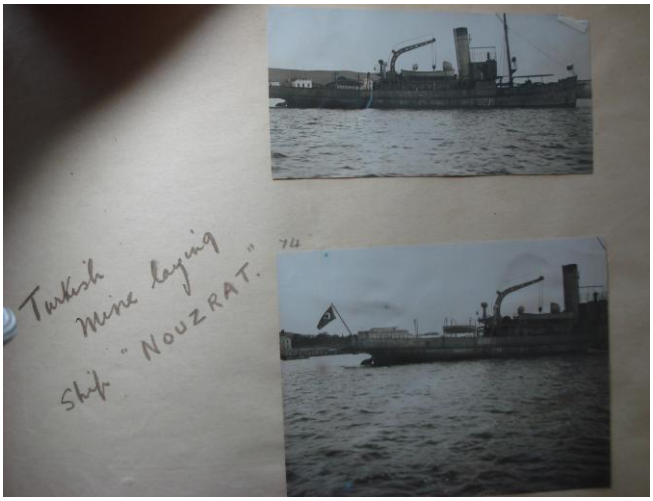
EK-11 Boğaz'ın Aydınlatılmasında Kullanılan Seyyar Işıldaklar, **The National Archives, Dosya No:WO, 317/1**

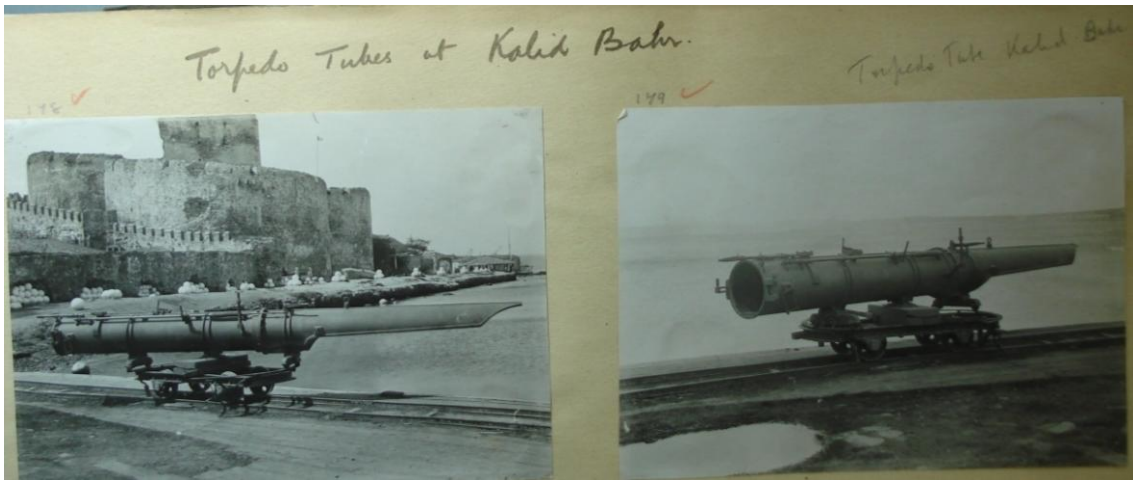

EK-12 Nusret Mayın Gemisinden Görüntüler, **The National Archives, Dosya No : WO, 317/1**

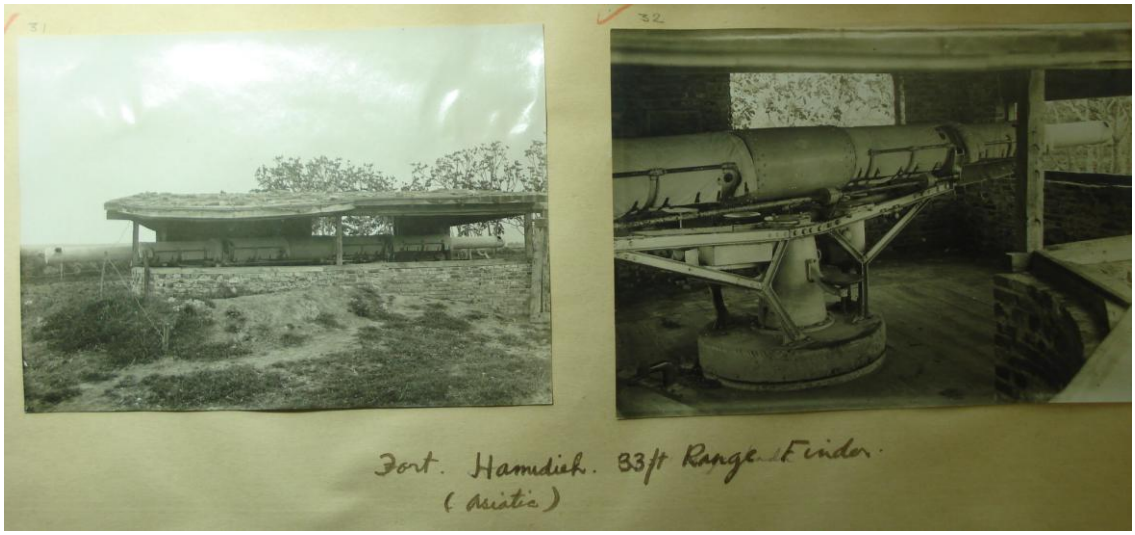

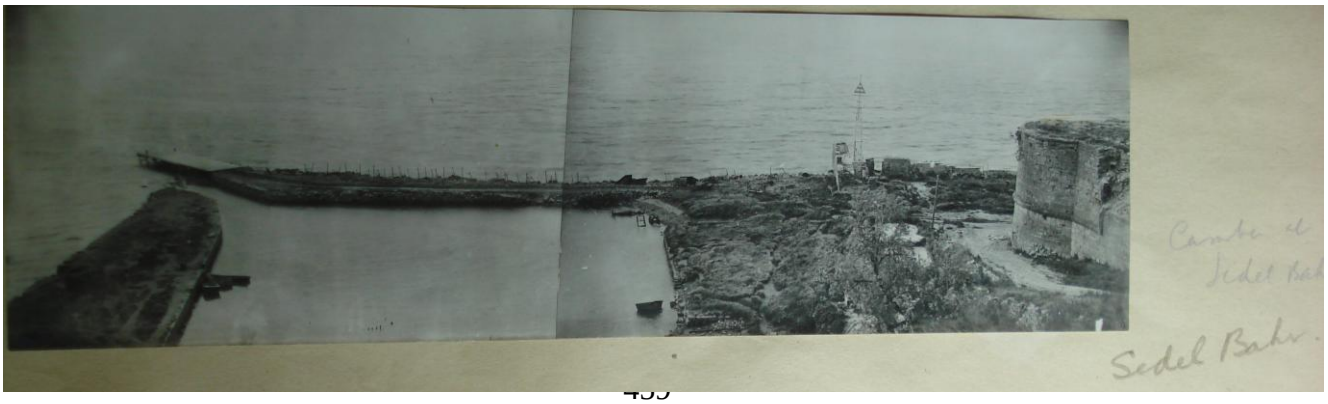

EK-13 Kilitbahr'da Torpido Kovanları, **The National Archives, Dosya No : WO, 317/1**

EK-14 Hamidiye Bataryası'ndan Görünüm, **The National Archives, Dosya No : WO, 317/1**

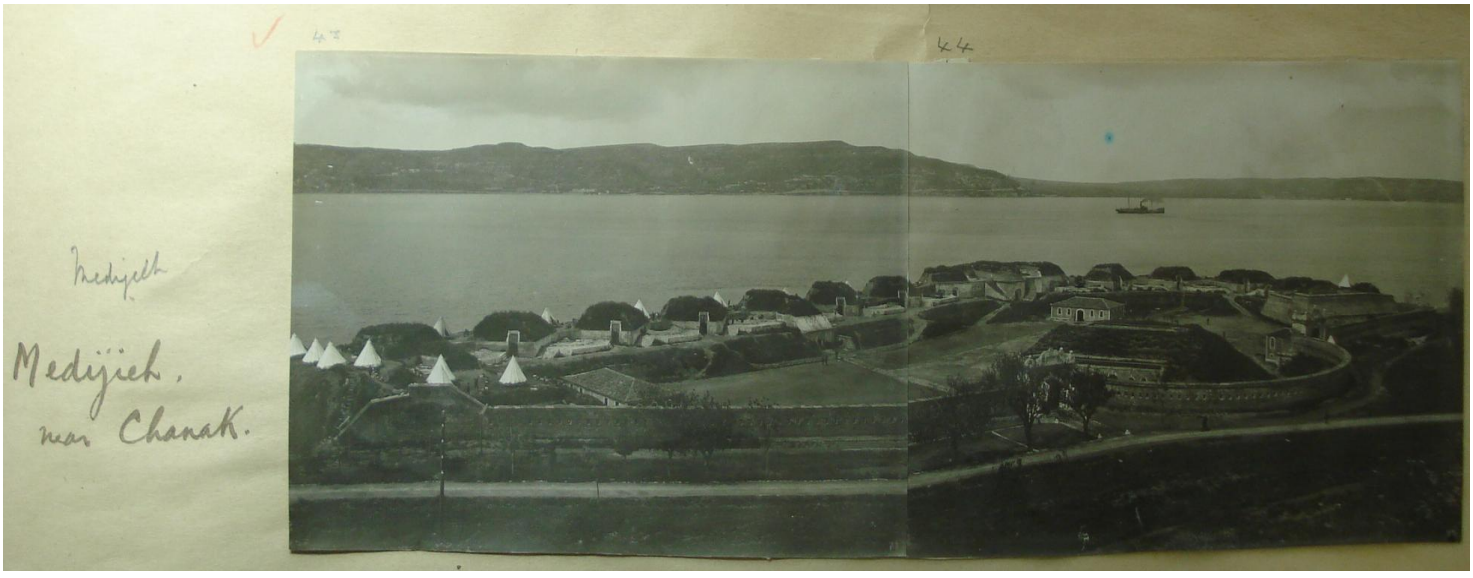

EK-15 Seddülbahr Tabyası'ndan Görünüm,**The National Archives, Dosya No : WO, 317/1**

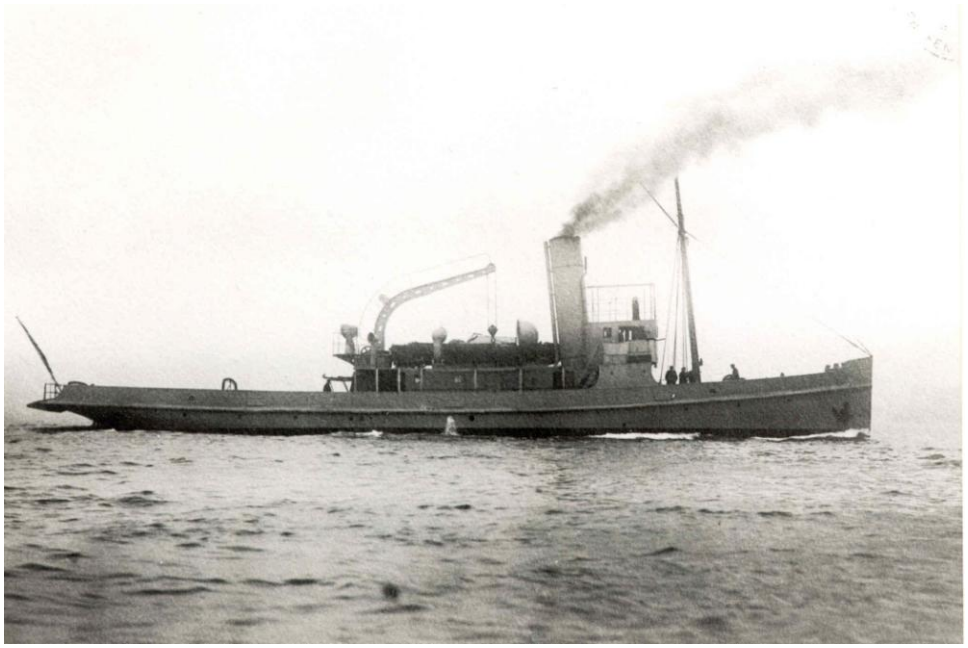
EK-16 Hamidiye Tabyası'nın Genel Görünümü, **The National Archives, Dosya No : WO, 317/1**

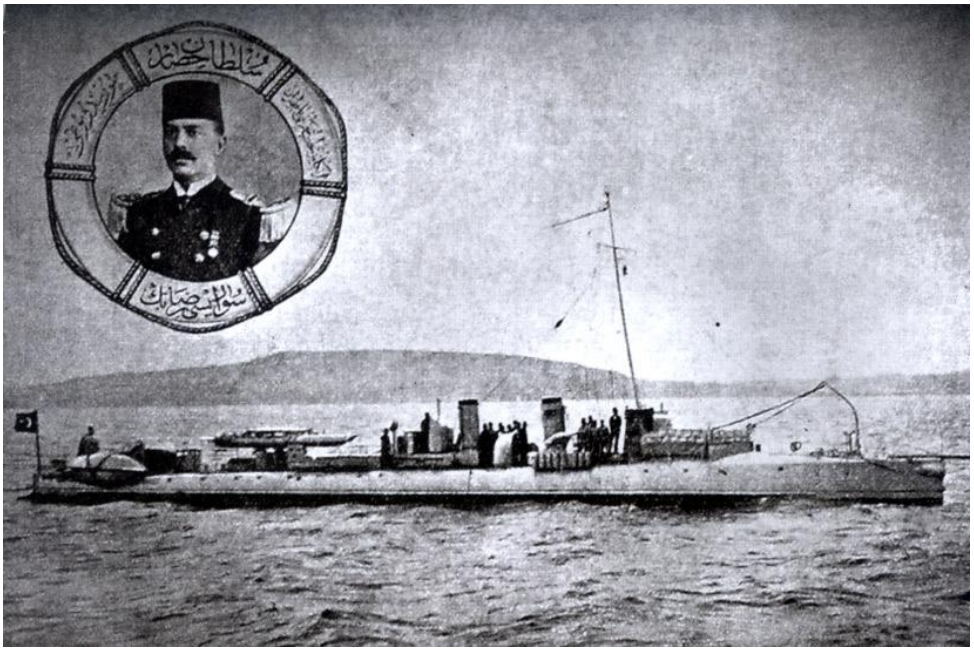

EK-17 Mecidiye Tabyası'nın Genel Görünümü, **The National Archives, Dosya No: WO, 317/1**

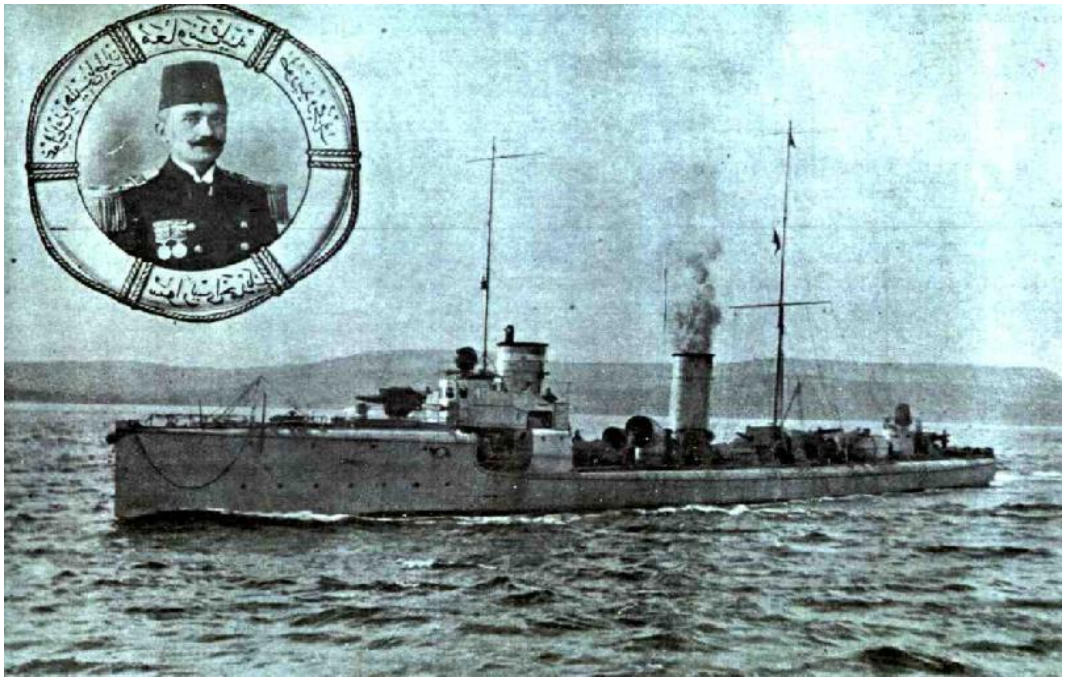
EK-18 18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Zaferi'nin Kahramanı Nusret Mayın Gemisi, **Dz.K.K.lığı Fotoğraf Arşivi**

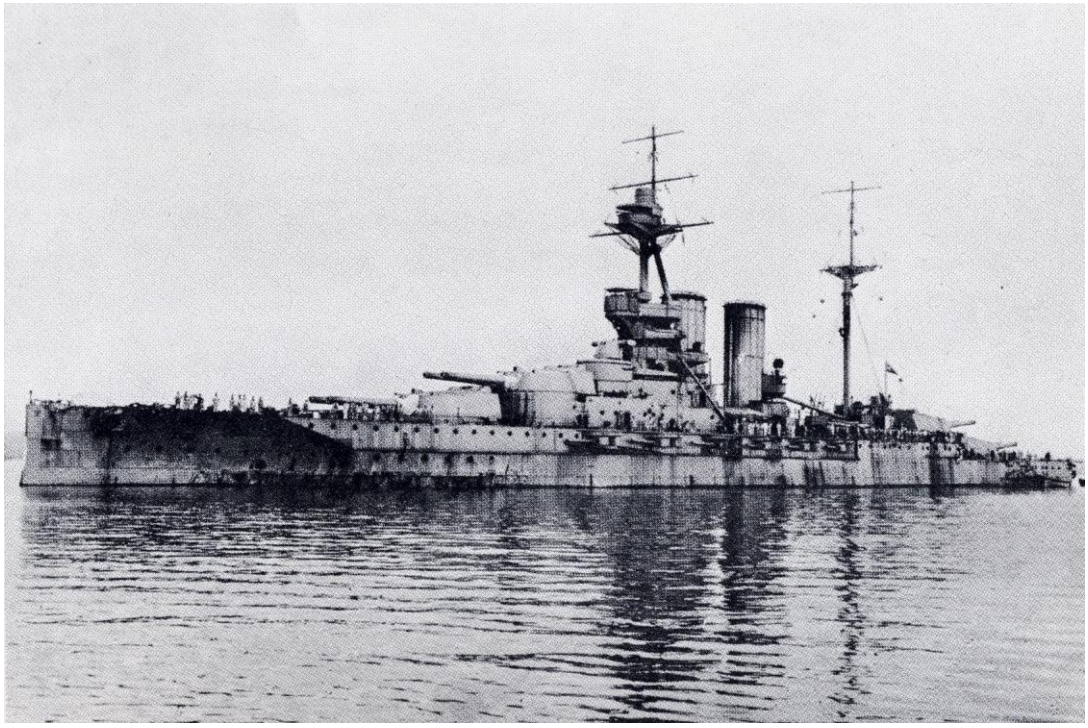
EK-19 30 Nisan 1915 Günü Avustralya'ya Ait AE-2 Denizaltısını Batıran Kıdemli Yüzbaşı Ali Rıza Bey Komutasındaki Sultanhisar Torpidobotu, **Dz.K.K.lığı Fotoğraf Arşivi**

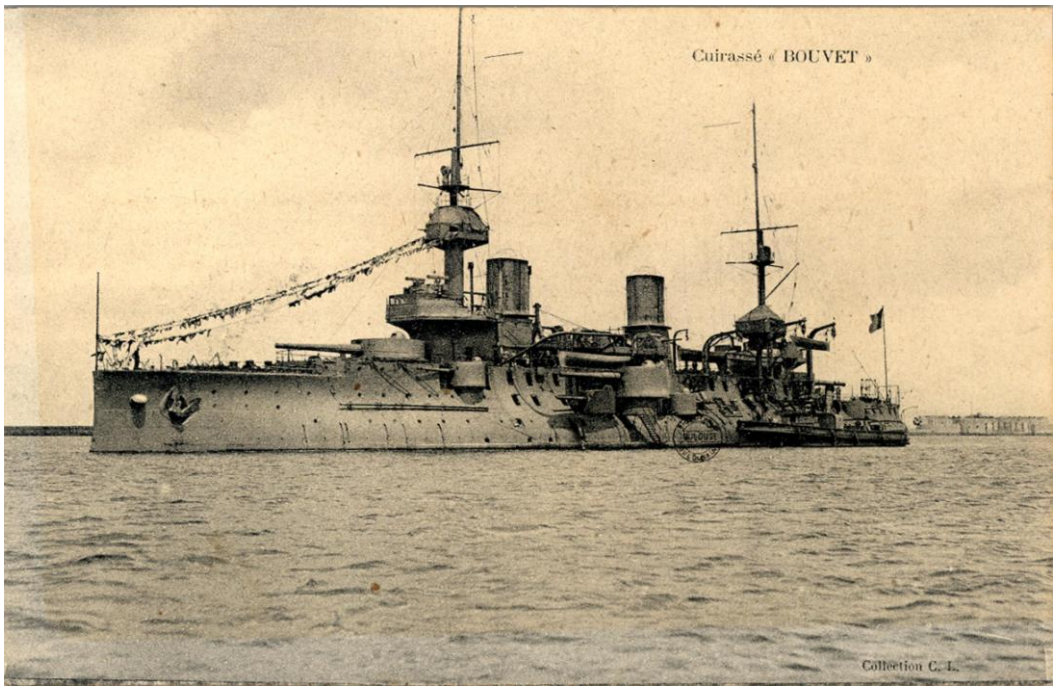
EK-20 13 Mayıs 1915 Günü İngiliz Goliath Zırhlısını Torpilleyerek Batıran Kıdemli Yüzbaşı Ahmet Safvet Bey Komutasındaki Muâvenet-i Milliyye Torpido Muhribi **Dz.K.K.lığı Fotoğraf Arşivi**

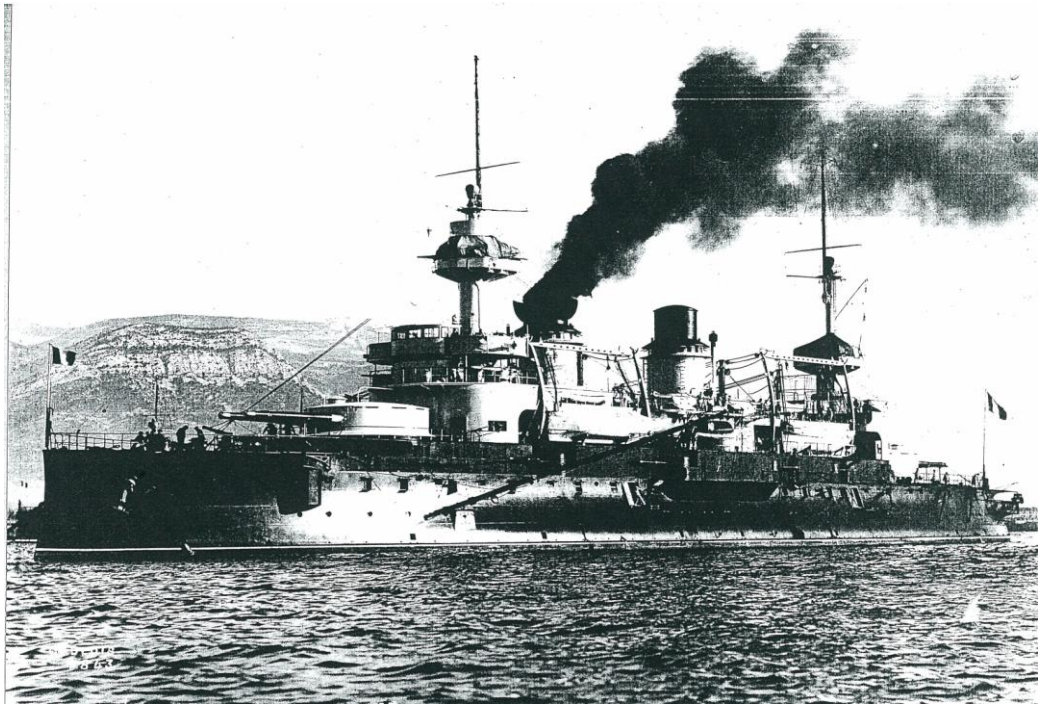
EK-21 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi'nde Hasara Uğrayan İngiliz Agamemnon Zırhlısı**, Dz.K.K.lığı Fotoğraf Arşivi**

EK-22 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi'nde Batan Fransız Bouvet Zırhlısı, **http// www.canakkale1915.com "Savaş gemisi resimleri"**

EK-23 18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi'nde Ağır Hasara Uğrayan Fransız Gaulois Zırhlısı, **IWMPA, Foto No: Q.13.860**

EK-24 30 Nisan 1915 Günü Sultanhisar Torpidobotu Tarafından Batırılan Avustralya'ya Ait AE-2 Denizaltısı, **http// www.canakkale1915.com "Savaş gemisi resimleri"**

EK-25 30 Ekim 1915 Günü Kıyı Bataryalarında Görevli Müstecip Onbaşı Tarafından Ele Geçirilen Fransız Turquoise Denizaltısı, http//www.canakkale1915.com "Savaş gemisi resimleri"

